

Taha Kivanç'a Yanıt: Sağduyu ve Bellek

Hilmi Yavuz 2007.01.21

Doğrusu, aralarına girmek istemezdim. İkisi de değer verdiğim, yazılarını ilgiyle ve dikkatle okuduğum gazete yazarları: 'Yeni Şafak'tan Taha Kivanç ve 'Akşam' gazetesinden genç ve bilgili dostum İsmail Küçükkaya...

Aralarına girmek istemezdim, evet, ama gerek Kivanç'ın, gerekse sevgili Küçükkaya'nın yazılarında adım geçiyor. Dolayısıyla, ister istemez 'cevap hakkı'm doğmuş oluyor.

Mesele şu: 1959 yılı mayıs ayı başında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü, bir grup CHP milletvekili ile birlikte bir 'Ege Gezisi'ne çıkmıştı. Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu yıllar! İnönü bu gezisi sırasında Uşak'a da uğramış, orada bir gece kaldıktan sonra ertesi günü trenle Manisa'ya hareket etmişti. Daha sonra da İzmir'e gidilecek, oradan da İstanbul'a dönelecekti;-öyle de oldu! Ancak, İsmet Paşa'nın Uşak'tan ayrılışı sırasında, gerçekten üzücü bir olay yaşandı. İstasyonda toplanmış olan Demokrat Partililerden birinin attığı taş, İnönü'nün başına isabet etti. Paşa'nın başı kanadı. Ertesi günkü gazetelerde (2 Mayıs 1959), Paşa'nın başı bantlı fotoğrafları vardı...

Taha Kivanç, o gezide İnönü'ye refakat eden gazetecilerden biri olan Güngör Yerdeş'in bu olaya 'yepyeni bir boyut getirdi[ğini]' yazdı. Bu 'yepyeni boyut', Paşa'nın başına atılan taşın, bir tahrik sonucu olduğu; taşın, 'trenin penceresinden etrafta toplananlara çirkin bir el işareti yapıldıktan sonra', atıldığıydı...

İsmail Küçükkaya, beni tanık göstererek, Paşa'nın başına taşın Uşak'tan ayrılırken değil, oraya geldiğinde atıldığını yazdı. Ama mesele, taşın, Uşak'a gelirken mi, yoksa ayrılırken mi atılmış olması değildi. Taha Kivanç, meselenin bu olmadığını, asıl meselenin taşın 'trenin penceresinden etrafta toplanan' DP'lilere yapılan 'çirkin bir el işareti' sonucunda atılıp atılmadığı olduğunu bile bile, olaya bakış açısını saptırdı. İster Uşak'a gelindiğinde, ister Uşak'tan ayrıldığında atılmış olsun, kuşkusuz, asıl önemli olan, taşın atılmasına bir 'tahrik'in neden olup olmadığıydı!

Şimdi şöyle bir akıl yürütelim: Varsayalım ki, 'trenin penceresinden istasyonda toplanan DP'lilere (Kivanç, 'etafta toplananlar' demekle yetiniyor!) 'çirkin bir el işareti' yapıldı, bu da bir tahrik unsuru olarak oradakileri galeyana getirdi! Akıllıbaşında hiç kimse, eğer böyle çirkin bir el işareti yaptıysa, bunu tren hareket etmezden önce yapmış olamaz. Tren istasyonda dururken bu işareti yapmak, düpedüz bir linç olayına davetiye çıkarmak anlamına gelecekti çünkü! Dolayısıyla, el işareti yapılmış olsa bile bunun, trenin hareket ettikten sonra yapıldığı sonucunu çıkarmak gerekir. Tren hareket ettiğinde ise, İsmet Paşa çoktan kompartmanına yerleşmiş ve gazetecilerle (Güngör Yerdeş de aralarında olmak üzere!) sohbete dalmış olduğuna göre, o sırada başına taş atılması elbette sözkonusu olamaz. Görgü tanıklığı bir yana, sağduyu da bunu gerektirir...

Ben bütün bunları nereden çıkarıyorum? Hemen söyleyeyim: O gezide 'Vatan' gazetesi adına İnönü'yü ben takip ediyordum. Taş atılması sırasında, CHP'lilerden veya gazetecilerden herhangi bir 'tahrik', asla sözkonusu olmamıştır. Oradaydım çünkü; -İnönü'nün hemen arkasında! Trenin penceresinden 'çirkin bir el hareketi' yapılmış olsa bile (varsayalım ki, yapılmıştır!) bu, Paşa trene binip kompartmanına yerleştikten sonra olmuş olmalıdır. Kısaca eğer yapıldıysa o 'tahrik'in, Paşa'nın başına taş atılması olayıyla hiçbir ilgisi yoktur.

Güngör Yerdeş'in belleğine benimkinden daha çok güvendiği anlaşılan Taha Kivanç'a şunu da hatırlatayım. Yerdeş, benim 'madem böyle bir tahrike tanık olmuştun, o halde İstanbul'a döndüğünde Gazeteciler Cemiyeti binasında 'DP'liler tarafından tecavüze uğradığımızı' açıkladığımız basın toplantısında niçin hazır bulundu?'

sorusuna, 'Ben İzmir'den doğrudan Ankara'ya döndüm. Dolayısıyla İstanbul'da düzenlenen o basın toplantısına katılmam sözkonusu değil' yanıtını vermişti.

Elimde, şu anda 6 Mayıs 1959 tarihli 'Vatan' gazetesi duruyor. Birinci sayfanın sağ alt köşesinde üç sütun üzerine verilmiş bir fotoğraf var ve fotoğrafın altında şunlar yazılı: 'CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün büyük olaylarla dolu olarak geçen 'Ege Gezisi' sırasında Uşak'ta DP'liler tarafından tecavüze uğrayan gazeteciler dün saat 11.30'da Gazeteciler Sendikası'nda meslek arkadaşlarına başlarından geçenleri anlatmışlar ve gazetecilik mesleğinin görülmesi sırasında 'can ve mal emniyeti'nin teminat altına alınması gerektiğini söylemişlerdir. Resimde, İnönü'ye refakat eden gazeteciler, dünkü toplantıda görülüyor.'

Resimde kimler mi görülüyor? Abbas Goralı, Şemsi Kuseyri, Bekir Çiftçi, Doğan Kasaroğlu, Hilmi Yavuz ve GÜNGÖR YERDEŞ! Evet, ta kendisi! Taha Kıvanç'a sevgiyle sunulur...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir Zihinsel Malüliyet Prototipi: Necati Polat

Hilmi Yavuz 2007.04.29

Bay Necati Polat'ın bana verdiği cevabın (22 Nisan 2007, Pazar) başlığı şuydu: 'Grotesk Olan: Hilmi Yavuz'a Cevap!' Bay Polat çok haklı: Gerçekten de 'Grotesk Olan', Bay Polat'ın Hilmi Yavuz'a verdiği cevap'tı...

Grotesk, evet, çünkü beni, 'sorun, Yavuz'un görüşünü dile getirirken ortaya koyduğu 'grotesk' kesinlik' diye eleştiren Bay Polat'ın bizzat kendisinin 'grotesk' bir kesinlikle konuşuyor olmasıdır. Bakınız, ne diyor;- alıntılıyorum: 'Sözünü ettiğimiz yazının [Bay Polat kendi yazısından söz ediyor H.Y.] açıkça ifade edilen önermesi, ideoloji ile kuram arasında epistemolojik bir kesinlik ve bütünlük içeren bir ayrımın yapılamayacağı noktasında olmuştur.' Bir paragraf önce eleştirdiğini, bir paragraf sonra bizzat kendisinin yapıyor olması! Dahası, yazısının sonunda, ne Kuhn'un ve Feyerabend ne de Popper'in otoritesinin bir kanıt değeri taşımadığını belirterek, bir önceki önerişini reddediyor. Ne dediğini bilmeyen özensiz bir idrak!

Bay Polat 'Şekşipiyer kimdir? Eseri nedir?' üslubuyla bize Kuhn ve Feyerabend anlatıyor. Ansiklopedik bir malumatfuruşluk gösterisi! Kuhn, iki kuram arasında (evet, iki kuram arasında!) hangisinin ötekine göre daha 'uygun' olduğuna ilişkin argümanlar öne sürer, doğru, ama biz burada iki Kuram arasında değil, Kuram'la İdeoloji arasında bir sınır problemi ('Abgrenzungsproblem') olup olmadığını tartışmıyor muyduk? Men çi guym, tamburem çi guyed! Ben, Kuram'la İdeoloji arasında bir fark var mı yok mu'yu tartışıyoruz, diye biliyorum; Bay Polat, Kuhn'un, iki Kuram arasındaki 'uygun'luk' ilişkisini dilegetiren argümanlarını anlatıyor bize. Hiç de mahirane olmayan bir 'hedef saptırma'sı! Feyerabend'e gelince, onun 'yanlışlanabilirlik kriteri' konusundaki önerişlerinin bir 'kanıt' değeri taşıdığından kuşku duyulması gerektiğini, yazısının sonunda bizzat Bay Polat itiraf ediyor. 'İlle de bu üç kişiden bir kanıt ortaya çıkaracaksak', diyor Bay Polat, 'Kuhn ve Feyerabend'in toplam kilosu, Popper'in kilosundan fazla olmalı. Çok zorlanırsak, Popper'a karşı Wittgenstein'in maşasından yararlanabiliriz'... Bay Polat, Kuram'la İdeoloji arasında bir epistemolojik kesinlikten söz edilemeyeceğini savunuyor, ama bakınız burada ağırlıksal bir kesinlikten söz ediyor. Kuhn ve Feyerabend daha ağır çekiyormuş! Benim kantarım öyle göstermiyor oysa, Kuhn ve Feyerabend'in kiloları, Popper'in kilosunu geçmiyor;-hatta Kuhn ve Feyerabend kefesine, Bay Necati Polat'ı da koysak bile!

Polat'ın yapması gereken...

Bay Polat, her şeyden önce, ilk yazısındaki 'Kuramlar, önyargılar toplamıdır' önermesinin hesabını vermelidir. Bunu yapmıyor. Oysa, bu gerçekten ilginç bir önesürüşdür ve kanıtlanabiliyor ise, o zaman gerçekten Kuram ile İdeoloji arasında bir fark kalmadığı epistemolojik bir kesinlikle dilegetirilebilir.

'Kuramlar, önyargılar toplamıdır' önermesinin kanıtlanmasının imkansızlığı, Kuram'la İdeoloji arasındaki epistemolojik farkın temellendirilmesine, zayıf da olsa bir kanıt sağlar. Kuramlar, önyargıların toplamı değildir. Olsa olsa, geçen yazımda da belirttiğim gibi, hipotezlerin epistemolojik statüsüne tekabül eder bir konumdadırlar. Eğer öyleyse, bu durumda önyargıların, birer hipotez olarak sınanması gerekir. Sınama (haydi Popper gibi söyleyeyim, 'testability!') önyargıları, istenen sonucu veriyor ya da vermiyor olmalarına göre, ya önyargı olarak bırakır, ya da onları önyargı (hipotez) olmaktan çıkararak bir kuramsal önermeye dönüştürür. Popper'in metodolojisinin Bilim alanındaki pratiği, Gadamer'in Edebiyat alanındaki Hermenötik pratiğinden farklı değildir. Gadamer'e göre (Prof. Dr. Şara Sayın'dan alıntılıyorum), 'varsayımların, önyargıların sürekli düzeltilmesi, yorumbilimsel [hermenötik H.Y.] söyleşinin (i.e. metinle okur arasındaki söyleşinin H.Y.) önkoşullarından biridir.' Önyargılar, yanlış yargılar değildir; kelimenin önekinden de anlaşılacağı gibi 'son yargıdan önce varılan, doğruyu olduğu kadar da yanlış içerebilen yargıdır.' Gadamer, okurun edebi bir metne önyargılarla yaklaştığını, ama kimi önyargıların metin tarafından onaylanmasına karşılık, kimi önyargıların da onaylanmadığını bildirir. Hiçbir önyargı, ister bilimsel alanda bir hipotez olarak, ister edebi hermenötik alanında sınanıp önyargı olmaktan çıkmadan, Kuramsal ya da Hermenötik bir anlam kazanmaz.

Benim Prof. Mehmet Kaplan konusunda söylediğim de tastamam buydu. Kaplan, Ülkü Tamer'in şiirini ideolojik önyargılarla okumakta, ama bu okumayı, önyargılarını metnin sınamasından geçirmeden yapmaktaydı. Esasen, İdeolojilerle Kuramlar arasındaki farkın görünüşlerinden biri de budur: Sınamaya başvurmamak (Kaplan'ın yaptığı gibi!) ya da sınanmanın doğrulamadığı durumlarda önyargılardan vazgeçmemek!

Akıl yürütmeye karşı ama...

Tipik örnek, büyü pratiğidir. Frazer, 'The Golden Bough'da yaban toplumlarında 'büyünün bir tür ilkel bilim' olduğunu savunur ve 'Büyünün dayandığı esaslar[ın], modern biliminki ile aynı [olduğunu]; büyücü[nün], aynı nedenlerin aynı sonuçları doğuracağına inandığını' bildirir. Aradaki fark, Lévi-Bruhl'ün belirttiği gibi, büyü pratiğinin deneye (sınamaya) karşı 'şerbetli', deyiş yerindeyse, deney-geçirmez (impermeable), sınama istenen sonucu vermese de aynı önyargıyı sınamaya devam eden bir zihne sahip olmasıdır. Galiba Bay Polat'ın zihni de biraz bunun gibi işliyor;- deneye karşı değil ama, akılyürütmeye karşı şerbetli!

Şaka bir yana, hemen belirteyim: İdeoloji ile Bilim arasında bir epistemolojik fark olduğunu önesürmekle, bu önesürüşü Bilimin İdeoloji üzerinde bir tahakküm inşa etmesini meşrulaştırıcı bir argüman olarak kullanmak ayrı şeylerdir. Bay Polat'ın burada, bir Bilim olarak Oryantalizm ile bir İdeoloji olarak Oryantalizm arasındaki farkı göz ardı ettiğini idrak edememiş olması, doğrusu şaşırtıcıdır: Tıpkı, Avrupa Birliği'nin bir Medeniyet projesi olarak 'Aidiyet'i 'Mensubiyet'ten ayrı tutuyor olması ile, 'Aidiyet'in 'Mensubiyet' üzerinde bir tahakküm inşa etmesi arasındaki farkı idrak edememesi gibi... Ama gene de şaşmamak gerek;-Bay Polat'ın, hangi dar ve sınırlı idrak formatları içine özensizce yerleştirdiği alıntılarla düşündüğünü(!) biliyoruz artık.

Bay Polat'a son not: Bundan sonra, eleştiri olmaktan çıkıp türrehata dönüşen yazılarına cevap vermeyeceğim. Onunla uğraşmaktan çok daha ciddi işlerim var çünkü...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sivil toplum mu, devletin ideolojik aygıtı mı tartışmasına son bir katkı

Atatürkçü Düşünce Derneği'nin bir sivil toplum örgütü mü, yoksa Devletin İdeolojik Aygıtlarından biri mi olduğu konusundaki yazıma ilişkin, değişik yorumlar yapıldı. Bu yorumların içinde en 'edeb dışı' olanı, ne yazık ki, bir Üniversitede profesör titri taşıyan birinden geldi... Ezberi bozulmuş bir zihin teşevvüşünün nasıl 'entel' bir üsluba dönüştüğünün tipik bir nümunesi!

Önce şu: Burada tartışma konusu edilen ve sivil toplum örgütü olup olmadığı tartışılan örgüt, Atatürkçü Düşünce Derneği'dir ve soru (sorun), Türkiye bağlamında ele alınmak gerekir;-elbette 'sivil toplum'a ilişkin teorik belirlemeleri de gözardı etmeden! O nedenle 'sivil' toplum'a ilişkin kavramsallaştırmaların tamamında, sivil toplum'un Devlet'ten 'özerk' bir yapıda olması gerekliliğinin vurgulandığını, ilk yazımda özenle belirtmiştim;- konuyu, "özerk' olmadan 'sivil' olunmuyor" formülasyonu ile ifade ederek!

İlk yazımda bu konuya ilişkin teorik önerüşleri tekrarlamayacağım: Ama 'sivil toplum' kavramının, teorik olduğu kadar, tarihsel olarak da, 'özerklik'le birebir bir mütakabiliyet ilişkisi içinde olduğu biliniyor. Prof. Dr. Şerif Mardin, 'Din ve İdeoloji'de Reinhard Bendix'in 'Batı'daki toplumsal değişmelerin ve toplum konusunda Batı düşüncesinin Weber'in Rechtsgemeinschaften diye adlandırdığı, özerk yetkileri olan tüzel kuruluşlarca biçimlendirildiğini gösterdiğini' bildirir ve bunların 'Batı'da medeni (sivil H.Y.) toplumun toplumsal tabanını meydana getir[diğini] söyler. Görüldüğü gibi, burada da Devlet'ten özerk olarak inşa edilen yapılar sözkonusudur. Mardin, Osmanlı'da bu anlamda 'medenî toplum'dan söz edilemeyeceğini önerir, ama mesela H.A.R. Gibb gibi bazı şarkiyatçıların esnaf loncaları, köy kurulları ve göçebe aşiret teşkilatları gibi bazı 'ikincil yapılar'ın 'sivil toplum'un 'en yakın Osmanlı karşılığı' olduğu konusundaki görüşlerini aktarır ve ilave eder: 'Gibb, bunları bir dereceye kadar özerklik sahibi olarak görmektedir.'

Açıktır görüldüğü gibi, Batı'da ticaret oligarşilerinin şehir yönetimlerine el koyarak oluşturdukları Devlet'ten özerk ikincil yapılara Osmanlı toplumunda rastlanmasa da, bir dereceye kadar 'özerk' oluşun 'sivil toplum'u belirlediği öne sürülebiliyor. Dolayısıyla, siyasal hakimiyetin örgütlenişinin tepeden aşağıya doğru yapılandığı bürokratik bir imparatorlukta dinsel-politik ilişkilerin üretim ilişkileri gibi işlev gördüğü varsayımından yola çıkarak 'sivil toplum'u, dinsel ve politik bağlamda Devlet'ten 'özerk' olup olmadığına bakarak belirlemek mümkündür. Bürokratik imparatorluklarda dinsel-politik ilişkilerin başat (dominant) bir ideolojik düzlem olarak, üretim ilişkileri gibi işlev gördüğünü Maurice Godelier'den öğreniyoruz: 'Il était des lors possible de montrer que dans certaines sociétés[...] les rapports politico-religieux (Egypte ancienne) fonctionnaient en meme temps comme rapports de production.' (Maurice Godelier, L'Idéal et Le Matériel, Fayard, 1984, 31).

Türkiye, hâlâ bürokratik hakimiyet geleneğini yeniden üreten bir toplum: Bu bağlamda Osmanlı'dan bu yana değişen bir şey yok. Son siyasal tecrübeler, Türkiye'de asker ve sivil bürokrasinin resmi ideolojisinin, hâlâ başat bir düzlem olarak siyasal hakimiyet mekanizmaları inşa etmekte olduğunu apaçık bir biçimde ortaya koyuyor. Dolayısıyla, ADD'nin Devletin İdeolojik Aygıtı olup olmadığına, Althusser'in Kapitalist toplumlar için öngördüğü modelden yola çıkarak, üretim ilişkilerini yeniden üretilip üretilmediğine değil, asker ve sivil bürokrasinin resmi ideolojisini yeniden üretilip üretilmediğine bakarak karar vermek gerekir.

Benim gerekçelerim buydu. Lakin, heyhat! Ses geçirmeyen boru gibi, alıntı ezberi dışında hiçbir şeyi geçirmeyen kof bir zihinle mücadele etmek durumunda kaldım. Öyle tın tın bir idrak işte! Güle güle kullan Türkiye...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nusret Hızır ve Felsefe Üzerine

Türkiye, felsefi düşünce üretiminde öne çıkmış bir ülke değil. Batı'nın entelektüel tarihi ölçüt olarak alındığında, bir felsefe geleneğinden de söz edilemiyor.

Buna karşılık, gelenekselleşmiş olmasa da (ki, bunun aksini savunanlar da vardır: Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay gibi) Osmanlı düşüncesinde felsefe yapıldığına ilişkin kanıtlar da önesürülebilir. Prof. Süleyman Hayri Bolay'ın 'Osmanlılarda Düşünce Hayatı ve Felsefe' adlı o çok değerli çalışması (daha önce, Bolay'ın bu kitabından söz ettiğimi okurlarım herhalde hatırlayacaklardır), bu alanda yol gösterici bir çalışmadır.

Prof. Nusret Hızır, ülkemizin önemli felsefecilerinden biri. Eski asistanı Doç. Dr. Füsün Akatlı, Hızır'ın daha önce yayımlanmış kitaplarını yeniden gözden geçirip yayımlamakla, onun bir defa daha Türkiye'nin entelektüel gündemine taşınmasına yol açacak mıdır;- öyle olmasını umut edelim.

Prof. Nusret Hızır'ın, biri sağlığında yayınlanmış (Felsefe Yazıları, Çağdaş Yayınları, 1976), öteki ikisi ('Bilimin Işığında Felsefe, Adam Yayıncılık, 1985 ve 'Geride Kalanlar, Adam Yayıncılık, 1987) ölümünden sonra Füsün Akatlı tarafından derlenerek yayımlanan yazılarından oluşan üç kitabı var. Bu defa, yine Füsün Akatlı'nın yayıma hazırladığı iki kitaptan ilki, 'Felsefe Yazıları', 1976'da ilk basımı yapılan kitabın, herhangi bir değişiklik yapılmadan yayımlanmış yeni basımıdır. İkincisi ise, 'Bilimin Işığında Felsefe' adını taşımakla birlikte, biri yukarıda sözünü ettiğim gibi 1985'te, öteki 1987'de yayımlanmış iki kitabı ('Bilimin Işığında Felsefe' ve 'Geride Kalanlar') bir tek kitapta topluyor.

Prof. Hızır'ın, bir felsefeci olmakla birlikte, düşünsel ilgileri müzikten uygarlık tarihine, fizik ve matematikten laikle uzanan, derinlemesine ve kuşatıcı bir entelektüel dağara sahip olduğu bilinir. Hızır'ın, felsefeyi bir üst-dil olarak tanımladığı; bilim de bir dilse eğer, felsefeyi, bilim de dahil olmak üzere 'diller üzerine söz söyleyen, çözümlemelerde denetlemelerde bulunan bir üst-dil olarak gör[düğü]' de!

Prof. Hızır'ın, felsefeciler hakkında 'nevi şahsına mahsus' görüşleri var: Bunları Füsün Akatlı ile yaptığı söyleşide (-ki bu söyleşi, 'Bilimin Işığında Felsefe'nin II. Kitap'ı olan 'Geride Kalanlar'da yer almaktadır) şöyle dile getiriyor: 'Platon'a uzağım. Aristoteles'in büyüklüğüne hayranım; ama bugüne taşınmasından yana değilim. Hatta Ortaçağa taşınmasını bile hatalı buluyorum. Düşüncenin donmasına yol açmıştır: 'Hızır'a göre, Kant, 'bazı sorunları karıştırmış, felsefeyi geciktirmiştir'; Locke 'felsefede temizlik yapmıştır, ama pek tatsızdır'; Bergson 'tutarsızlığın ölçüsünü kaçırmış bir adamdır'; Hegel'de 'hayran olduğu, ama gülünç bulduğu şeyler vardır'; dahası 'Hegel, pasaklı kadının dolabı gibidir. İşlemeleri ipekli elbiseyle kirli çoraplar yan yanadır onda'. Hızır, Nietzsche'nin 'Almancasını okumaktan büyük zevk duy[duğunu], bunun 'şiirsel bir zevk' olduğunu bildirir ve ilave eder: {ama hepsi] 'o kadar!' Hartmann ise, 'buzdolabına konmuş, dondurulmuş bir Hegel'dir'... Bu konuşmadan, Hızır Hoca'nın bir tek Leibniz'i beğendiğini anlıyoruz: 'Ben asıl Leibniz'i çok büyük bulurum. Metafizikçi yanıyla değil tabii. Dilbilim, mantık bakımından büyüktür o. Zamanının ikibuçuk yüzyıl ilerisindedir.'

Felsefeyle ilgilenmeye başlayanların, genellikle sordukları soru, 'felsefe okumaya hangi kitap ya da kitaplardan başlamalıyım?' sorusudur. Bence, Hızır'ın kitapları, birkaç son derece teknik makalenin dışında, tam da bu konuda önerilecek kitaplardır. Hızır, gerçekten, Akatlı'nın, 'Bilimin Işığında Felsefe'ye yazdığı 'Sunu'da da belirttiği gibi, 'felsefenin canalcı sorunlarından kimilerine küçük oylumlar içerisinde böylesine yetkeyle ışık tu[...]tabilmiş' az sayıda felsefecilerden biri.

Küçük bir uyarı: Hızır'ın 'Machiavelli'nin Kişiliği Üzerine' adlı makalesi, hem 'Felsefe Yazıları'nda hem de 'Bilimin Işığında Felsefe'de mükerrer olarak yayınlanmış. Bir de Akatlı'nın 1977'de Hızır'la yaptığı ve Türk Dili'nde yayımlandığını belirttiği söyleşinin künye notu yok;- bendeki notlara göre, bu 'söyleşi' Türk Dili Dergisi'nin 1 Ocak 1978 tarihli 316. sayısında yer alıyor. Bir de düzeltme: 'Bilimin Işığında Felsefe' deki 'Bilimler Karşısında

Felsefe' yazısının Türk Dili Dergisi'ndeki yayımlanış tarihi (yine bendeki notlara göre) Nisan 1982 değil, Nisan 1981 olacaktır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Seçimden sonra ne olacak?

Hilmi Yavuz 2007.06.24

22 Temmuz seçimlerinden sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yapısı nasıl olacak? Kaç siyasi parti (ve hangileri?) barajı aşarak parlamentoda temsil edilme olanağını bulacak? Eskilerin deyişiyle 'seçim sath-ı maili'ne girildiği bugünlerde, galiba, kamuoyunda en çok konuşulan sorular bunlar.

Öyle görünüyor ki, parlamentoya barajı aşarak girebilecek siyasi partilerin sayısı, üçü geçmeyecektir: Bunlar sırasıyla AKP, CHP ve MHP'dir. Bu konuda yapılan tahminler, sözkonusu üç partinin 22 Temmuz sonrası oluşacak olan TBMM'de temsil edilme şansını yakaladıkları doğrultusunda. Eh, eğer öyleyse, işimiz var demektir. Çünkü üç partinin (bağımsızları ayrı tutuyorum) TBMM'ye girmeleri durumunda AK Parti, en fazla sandalyeye sahip birinci parti olsa bile, 'Kanadoğlu kriteri'ni tutturma, yani 367 milletvekili ile temsil edilme imkanını bulamayacaktır. CHP ile MHP'nin, toplantı yeter sayısının sağlanması için, ilk oturuma katılmaları sözkonusu olmayacağına göre, Abdullah Gül'ün adaylığı sırasında yaşananların tekrarlanması olasılığı yüksektir. Kısaca, o kısır döngünün içine girilecek, cumhurbaşkanı yine seçilemeyecektir.

Aslında, görece olarak, en kötü senaryo bu! Şüphesiz, parlamento dışı çok daha kötü senaryolardan sözedener de var: İkide bir de 'darbe' konusunu gündeme getirenler gibi... Ama 'darbe' olasılığının, o olasılığı ısrarla gündeme getirenler açısından bir 'wishful thinking' olduğu kanısındayım;- yani, gönüllerinden 'ah! bir darbe olsa!..' diye geçirenler var bu ülkede.....

Parlamento içi çözüm, AKP, CHP ve MHP arasında bir konsensüs sağlanması ile mümkün olabilir. Ama burada da problemler çıkacaktır. AKP, elbette kendi grubundan bir milletvekilini aday göstermek isteyecektir. Pekiyi de, CHP ve MHP, bir AKP'linin Köşk'e çıkmasına razı olacaklar mıdır? Abdullah Gül'ün adaylığına yapılan itirazı hatırlayalım. Hem TBMM başkanlığının, hem Başbakanlığın hem de Cumhurbaşkanlığının bir partinin uhdesinde olamayacağı, bir gerekçe olarak öne sürülmemiş mi idi? Aslında, buna 'gerekçe' değil, 'bahane' demek daha doğru. Çünkü, demokratik sistemin mantığı içerisinde akıl yürütüldüğünde, bu üç makamın bir tek siyasi partinin elinde bulunmasında hiçbir formel sakınca yoktur: Seçim sistemi buna elveriyorsa, itiraz niye? Hem buna olanak veren bir seçim sistemiyle seçime gir, hem de seçim sonucunda milletin oylarıyla bu olanağı elde eden partiye, 'Yağma yok! Hem başbakan, hem TBMM başkanı hem de cumhurbaşkanı senin partinden olamaz!..' de! Abdullah Gül'ün adaylığını önlemede de önesürülen buydu. Kaldı ki, buna olanak veren Seçim Kanunu'nu da AKP yapmamıştı. 2002 seçimlerinde, AKP dışındaki partiler de, Seçim Kanunu'nun böyle bir sonuç verebileceğini bilmek ya da önceden hesaplamak durumundaydılar. Seçime girerken hesaplamadılar da, sıra cumhurbaşkanlığı seçimlerine geldiğinde kafalarına dank ettiyse, bunu AKP'yi cezalandırmak için kullanmanın mantığı nerede? Ünlü kurtla kuzu hikayesi! Hani suyun başında duran kurdun, kuzuya 'suyumu kirletiyorsun!' dediği hikaye...

Kuzu, 'ama su senden bana doğru akıyor, nasıl kirletebilirim ki?' dese de, nafi! Kurt kuzuyu yemeyi kafaya koymuş bir kere!

Her neyse, olan oldu. Diyelim ki, üç parti TBMM'ye girdi, dolayısıyla da AKP, birinci parti olarak 367 milletvekili çıkaramadı;- bu durumda ne olacak? AKP, mesela, partisi dışında birinin adaylığını kabul edecek midir? Kabul

etmezse, ne olacaktır? Cumhurbaşkanı yine seçilemez ise, tekrar seçime gidilme riskini her üç parti göze alabilecek midir? Bırakınız partileri, Türk halkının cumhurbaşkanı seçemedi diye, meclisin ikide bir de yenilenmesi için seçime gidilmesine tahammülü var mıdır?

Bakalım, göreceğiz..

Hamiş: Sevgili okurlarım, yaz tatili dolayısıyla bir süre yazılarıma ara veriyorum. Tekrar görüşmek ümidiyle, Allah'a emanet olunuz (H.Y.)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Yahya Kemal Yılı' ve anılar

Hilmi Yavuz 2007.11.07

2008, Yahya Kemal'in ölümünün 50. yıldönümü. Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı adına başkan D. Mehmet Doğan, bir açıklama yaptı ve bu münasebetle Kültür Bakanlığı'na başvuruda bulunarak 2008 yılının 'Yahya Kemal Yılı' ilan edilmesini istediğini açıkladı.

'Zaman'ın Kültür sayfasında izlemiş olmalısınız: Ben de bu öneriyi yürekten desteklediğimi; ama Yahya Kemal'i anmanın sıradan ve yasak savarcasına düzenlenen birtakım etkinliklerle geçiştirilmemesi gerektiğini belirttim. Genç kuşaklara Yahya Kemal nasıl anlatılacak? Onun şiirinin ve düşüncelerinin, bugünün insanında, eski deyişle, bir 'ma'kes bulması' nasıl sağlanacak? Bana sorarsanız, Kültür Bakanlığı'nın yanı sıra, Milli Eğitim Bakanlığı'na düşünüyor asıl görev;- artık sadece dershanelere öğrenci taşımaktan öteye gitmeyen liselerimizde, edebiyat öğretmenleri kadar tarih ve sosyoloji öğretmenleri de, bu konuda görevli kılınmalı. Şair, tarihçi ve entelektüel olarak Yahya Kemal'in sanat ve düşünce dünyasına nüfuz edilebilmesini sağlamak için...

Bu yazımda, belki biraz erken olacak ama, Yahya Kemal'e ilişkin anılarımı dilegetirmek istiyorum. İlkgençlik yıllarımızda İstiklal Caddesi'nde (o yıllarda şimdiki gibi omuz vurup geçenler ya da çantalarını savurarak yürüyenler henüz yoktu o caddede! Ve özür dileme unutulmamıştı!) yeniyetme 'aylak adamlar' olarak bir aşağı bir yukarı gezinirken, Tokatlıyan Oteli kahvesinin Cadde-i Kebir'e bakan büyük ve yekpare camlı vitrininde, Üstad'ı görmüştüm birkaç kez. Tıpkı şimdi Yıldız'a taşınmış olan heykelinde görüldüğü gibi, iki eliyle bastonuna dayanmış, dalgın, önünden geçenleri seyrediyor gibiydi...

Elbette, Üstad'la tanışmam sözkonusu değildi. Şiirlerinin tümünü neredeyse ezbere okuyabilecek kertede hayranlık duyduğumdan olmalı, o büyük ve yekpare camlı vitrinin önünden geçerken, Üstad orada olsun ya da olmasın, tuhaf bir yürek çarpıntısı hissettiğimi hatırlıyorum. Şiir yazmayı öğrenmeye çalışan bir yeniyetmenin, büyük bir şairin bu kadar yakınından geçmesi! Aramızda o büyük ve yekpare cam vardı sadece...

Yahya Kemal, 1 Kasım 1958 günü öldü. O tarihte ben, 'Vatan' gazetesinde muhabir olarak çalışıyordum. 3 Kasım günü düzenlenecek cenaze törenini izleme görevini, İstihbarat şefimiz rahmetli Kemal Aydar bana verdi. 2 Kasım günü 'Vatan' gazetesinde ise ölüm haberi, birinci sayfadan 4 sütun üzerine, 'Büyük şair Yahya Kemal Beyatlı dün vefat etti' başlığıyla verildi. Buna 'haber'den çok, 'haber-yorum' demek daha doğru olur! Çünkü yazı işleri, bu görevi, o yıllarda öğretmenliğinin yanı sıra 'Vatan'da arşiv sorumlusu olarak çalışan rahmetli Tahir Alangu'ya vermişti. 2 Kasım 1958 tarihli 'Vatan' gazetesi şimdi önümde duruyor;- saklamışım o günkü gazeteyi, Alangu'nun 'haber-yorum'u şöyle başlıyor: 'Türk edebiyatının en önemli şairlerinden Yahya Kemal Beyatlı, dün saat 10.22'de, tedavi görmekte olduğu Cerrahpaşa Hastanesi'nde hayata gözlerini yummuştur.

Beyatlı'nın ölümü edebiyat âlemimiz için olduğu kadar, seçkin bir hemşehrisi bulunduğu İstanbul için de büyük bir kayıptır.

Bin yıllık Türk şiirine yön veren belli başlı birkaç kişiden biri olan Yahya Kemal'in şiiri her ne kadar bir geçmiş özlemi içinde ve bugünkü şiir tutumundan ayrı bir yönde gelişmişse de, mısralarına yerleştirdiği üstün bir zevk, kolay kolay anlaşılmaz bir işçilik ve zengin bir doğu-batı kültürüyle, değeri hiçbir zaman inkâr edilmeyecek bir sağlamlığa erişmiştir.'

'Haber-yorum', bu kadar değil elbet; -Alangu, Yahya Kemal'in şiirini oldukça uzun bir yazıyla dilegetiriyor.

Dikkat edildiyse, Alangu'nun bu 'haber-yorum'unda, Yahya Kemal'in şiiri, 'geçmiş özlemi içinde' bir şiir olarak niteleniyor; bu sözlerin başına getirilen 'her ne kadar' ibaresi, Yahya Kemal'i aklama amacını taşısa da, 'geçmiş özlemi içinde olmak', Üstad'a yönelik bir eleştiri anlamına geliyor. Yahya Kemal için standart bir eleştiridir bu: 'Geçmiş özlemi içinde olmak!' Aslında bununla, örtük bir biçimde Yahya Kemal'in Osmanlıcı olduğu, dahası Cumhuriyet karşıtı olduğu ima edilmeye çalışılır;- yoksa 'masum' bir nostalji niçin eleştiri konusu yapılsın,-öyle değil mi?

1958 tarihli bir ölüm haberinde bile Yahya Kemal'i rahat bırakmamak! Üstad'ı 2008'de nasıl anacağız acaba?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

YÖK ve Akademik Özgürlük

Hilmi Yavuz 2007.12.16

YÖK'ün yeni başkanı Prof. Dr. Yusuf Ziya Özcan'ın Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü olduğunu, ne yalan söyleyeyim, YÖK Başkanı olduktan sonra öğrendim. Ben, sosyolog değilim elbet; o nedenle de daha önce adını duymamış olmam, doğal sayılabilir.

Prof. Dr. Özcan, şüphesiz, ne rahmetli hocamız Prof. Dr. Mübeccel Kıray, ne Prof. Dr. Şerif Mardin ne de Prof. Dr. Nilüfer Narlı gibi yazılı ve görsel medyada ciddi entelektüel konularda görüşlerine sık sık başvurulmuş bir popüler figür de değil. Bir de, artık sadece magazin basınında sık sık, maalesef ipe sapa gelmez konularda boy gösteren Zekeriya Beyaz Hoca da değil elbet... Öyle anlaşıyor ki, Prof. Dr. Yusuf Ziya Özcan, kendisini akademik ve hocalık çalışmalarıyla sınırlamış; onun dışında ne medyanın itibarlısı ne de medyanın oyuncağı olmayı düşünmeden, mütenekkiren yaşamayı tercih etmiş bir akademisyen...

Prof. Özcan'ın parlak bir akademik geçmişi var. Chicago Üniversitesi gibi, ABD'nin en saygın üniversitelerinden birinde doktora vermek, öyle herkese nasip olan bir şey değildir. ODTÜ'deki öğrencileri tarafından hem bilgisi hem de esprisi ile çok sevilen bir hoca olduğunu da öğrendik. Üniversitelerimize egemen olan ve Prof. Dr. Kemal Gürüz'ün YÖK başkanlığı sırasında tahammül edilemez boyutlara ulaşmış olan yasakçı zihniyete karşı, Prof. Dr. Özcan'ın bütün yasakların kalkması gerektiği yolundaki açıklamaları da, gerçekten yürek ferahlatıcı olmuştur. Kendisini tebrik ediyor ve başarılar diliyoruz.

Değerli rektörlerimizin bir kesiminin Prof. Dr. Yusuf Ziya Özcan'ın YÖK başkanlığına atanmasından kesinlikle hazzetmediklerini de biliyoruz. Ancak muhalefetin, bilim adamlarına yakışan bir düzeyde yapılmasını istemek hakkımızdır. Prof. Dr. Özcan'ın atanma kararı açıklandıktan sonra bir TV kanalında, Malatya İnönü Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fatih Hilmioğlu'nun bir demecini dinledim ve açık söylemek gerekirse, çok üzuldüm. Prof. Hilmioğlu, Prof. Dr. Yusuf Ziya Özcan'ın YÖK başkanlığına atanmasını nasıl karşıladığı sorusuna, tastamam şu yanıtı verdi: 'Sayın Cumhurbaşkanı, kendine benzeyen birini bulmuş!'

Bir üniversite rektörüne yakışmayacak bir yanıt. Sormak gerekiyor: Acaba, Prof. Dr. Erdoğan Teziç, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından YÖK başkanlığına atandığında, bir rektör çıkıp da 'Sayın Cumhurbaşkanı Sezer, kendine benzer birini atamış!' deseydi, Prof. Hilmioğlu, bunu nasıl karşılardı? Prof. Hilmioğlu, istihza ile mi, yoksa öfke ile mi söylendiği pek belli olmayan yanıtıyla, hem sayın Cumhurbaşkanı'nı hem de Prof. Dr. Özcan'ı aşağılamış olduğunu düşünmüyor mu?

YÖK Başkanı, üniversitelerin mali, akademik ve idari açılardan özerk, ama özellikle de akademik açıdan özgür olmaları gerektiğini bildiriyor;- ki bu, bence, son derece önemlidir. Akademik özgürlük;- evet! Zira, bazılarının artık kendi düşüncelerine karşı bile olsa, muhalif fikirlere özgürlük tanımayı öğrenmeleri gerek. Gerçek Aydınlanmacı Akıl, budur;- yoksa o dayatmacı, buyurgan Jakoben Akıl değil! Gerçek Aydınlanmacı Akıl, hem Prof. Dr. Atilla Yayla'yı hem de Doç. Dr. Şahin Filiz'i aynı toleransla (evet, aynı toleransla!) kabullenmekten geçiyor.

YÖK Başkanı'nın türban konusundaki görüşlerinin de fevkalade ciddiye alınması gerektiğini düşünüyorum;- özgürlüğün, siyasal görüş farklılıklarıyla kısıtlanmaması gerektiğini de! Türban yasağı bir anayasa meselesi ise Parlamento bunu çözebilecek konumdadır. Ve sanıyorum, kabak tadı vermiş olan bu meseleyi, önünde sonunda çözecektir de!

Hamiş: Sevgili okurlarımın mübarek Kurban Bayramlarını kutluyor, cümlesine sağlıklı ve esenlikle dolu günler diliyorum. (H.Y.)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Köylülük ve resmi ideoloji

Hilmi Yavuz 2007.12.30

Türkiye, bir 'köylü toplumu' mudur? Bir süreden beri bu konu tekrar tartışılmaya başlandı: Aslında, soru biçiminde değil de, olumlayıcı yargı biçiminde dile getiriliyor: Mesele, 'Türkiye bir köylü toplumu mudur?' olarak konulmuyor, 'Türkiye, bir köylü toplumdur' diye konuluyor ve eğer öyleyse, bunun neden böyle olduğu üzerinde durulmuyor.

Meselenin 'tekrar' tartışılmaya başlanmasından söz ettim. Evet, ısıtılıp ısıtılıp temcit pilavı gibi öne sürülen bir konudur bu. Bundan dört yıl kadar önce, Murat Belge, AKP'nin bir köylü partisi olduğunu söylemiş, Nuray Mert'le tartışmıştı. Geçtiğimiz cuma günü 'Yeni Şafak'ta, Fehmi Kuru da, bu defa AKP'yi değil, Türk toplumunun tümünü kuşatan bir yargıda bulundu: 'Türkiye, bir köylü toplumdur.'

Evet, doğrudur: Türkiye, bir 'köylü toplumu'dur;- çünkü, Türkiye'de gerçek anlamda 'şehir' yoktur

da ondan. Marx'ın 'Kapitalizm Öncesi Ekonomi Şekilleri'nde Asya Tipi Üretim Tarzı'nın hakim olduğu despotik Asya toplumlarında 'kasaba ve kırsal farklılaşmamış birliği'nden söz ediyor olduğunu burada, bir defa daha, hatırlamak gerekir. Sosyal yapı değişse de, ideolojik yapılar kolay kolay değişmiyor. Dolayısıyla, bugünkü Türk toplumunun Asya Tipi Üretim Tarzı'yla herhangi bir ilişkisi yokmuş gibi görünüyor (ya da gösteriliyor) olması, asyai ideolojik yapıların, bir kalıntı halinde devam etmediği anlamına gelmiyor. Köylülük, bir zihniyet olarak dönüşüme uğramadığı ve bu zihniyet yapısı şehirlere, dönüşmeden taşındığı sürece, 'şehir ile köyün ideolojik anlamda 'farklılaşmamış birliği'nin süregittiğinden söz etmek yanlış olmayacaktır.

Sırası gelmişken şu tespitin de altını çizmek gerekir: Türkiye'de niçin 'kitle' partilerinin iktidara taşınmaları imkânı, 'kitle' partisi olmayan partilere göre çok daha fazladır? Nedeni açık: 'Kitle' partileri, haydi Marx'ın o

değişini, değiştirerek bir defa daha tekrarlayayım, 'şehir ile köyün farklılaşmamış birliği'ne dayanmaktadırlar da ondan! 'Kitle partisi' şehir ile köyün 'farklılaşmamış birliği'ne dayandığı için kitleselleşme imkânını buluyor.

Pek iyi de, bugüne kadar Türkiye'de, 'şehirle köyün farklılaşmamış birliği'ne dayanan 'kitle' partilerinin dışında, köylülük ideolojisinin hâkim olmadığı herhangi bir siyasi parti kurulmamış mıdır? Cevap: Elbette kurulmuştur ve bu partiler 'kitle' partileri olmadıkları için, kısa bir süre içerisinde, 'Köylülük' ideolojisi tarafından tasfiye edilmişlerdir.

Bugüne kadar Türkiye'de gerçek anlamda iki 'şehirli' parti kurulmuştur: Bunlardan ilki, Türkiye İşçi Partisi (T.İ.P), öteki ise Yeni Demokrasi Hareketi'dir (Y.D.H.)... Tuhaf ve paradoksal görünüyor ama, gerçek budur: Biri Emek'e, ötekiye Sermaye'ye dayanan bu iki siyasi parti, sanayileşme dolayımında, Köy'e değil Şehir'e eklemelenmiş sınıfları siyasal alana taşımak misyonuyla kurulmuş partiler oldukları için şehirli idiler. Şehirli olmaları, onları kitleselleşmekten, 'kitle' partiler olmaktan alakoymuş, dolayısıyla 'şehirle köyün farklılaşmamış birliği'nin ideolojisi olan Köylülük tarafından tasfiye edilmişlerdir.

Köylülüğün Resmi İdeoloji tarafından desteklendiği tespiti elbette doğrudur. 'Zaman'da bundan birkaç yıl önce yayımladığım (ve daha sonra 'Özel Hayattan Küreselleşme'ye adlı, 2001 yılında yayımlanan kitabıma aldığım) 'Köy Romanı' başlıklı yazımda, '1930'lardan başlayarak Cumhuriyet'in Resmi ideolojisinin, Modernleşmeyi 'Köy'e ve Köylülüğe taşıtmaya karar vermiş görünen tavrı'ndan söz etmiş ve 'Cumhuriyet'in Resmi İdeolojisinin Modernleşmeyi Köylülük üzerine inşa etmekten öte bir anlama gelmesi sözkonusu olmayan bu tavrı, elbette Çiftçiye Topraklandırma Kanunu, Köy Enstitülerinin kurulması ve genelde 'Köylü, Efendimizdir!' sloganı ile konsolide edilmişti' dedikten sonra şunları ilave etmiştim: 'Modernleşmenin köylülüğün tasfiyesi ile mümkün olacağının hiç mi hiç düşünülmemiş ol[ması] [...], [ş]ehir ve şehirlilik üzerine inşa edilmesi gereken Modernleşme projesinin köylülüğü tasfiye etmek şöyle dursun, bizzat köylülük üzerine kurulmak istenmesi, garabetlerin, hiç şüphe yok, en büyüğüdür.

Yapılması gereken, size biraz 'uçuk' gelecek ama, 'Köy Enstitüleri' değil, 'Kent Enstitüleri' kurmaktır. Olmadı!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Medya, Din, Darwin

Hilmi Yavuz 2008.01.13

Geçen haftaki yazımda, Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık seçimlerinde Din'in ve dinsel tartışmaların birinci derecede önemli bir rol oynadığından söz etmiştim.

Hatırlayacaksınız: Hz. İsa'nın Kudüs'te, Zeytin Dağı'nda mı, yoksa Missouri'de mi yeniden dirildiği; Allah'ın Dünya'yı 6 günde mi, yoksa 6000 yılda mı yarattığı gibi teolojik konuların, özellikle Cumhuriyetçi Parti'nin aday adayları arasında büyük tartışmalara yol açtığını belirtmiş ve Le Monde gazetesinin ABD seçimlerine ayırdığı bir manşet haberine göre, bu konuların Irak Savaşı ve ekonomik meseleleri gölgede bırakacak kertede öne çıktığını aktarmıştım. Tartışma konularından biri de, Darwincilik ve Yaradılış Kuramı'na ilişkin. ABD'de birçok Nobel ödüllü bilim adamı ve yüzlerce araştırmacıdan oluşan 'Science-Debate2008' adlı girişim, bu mesele üzerinde TV'de bir açık oturum yapılmasını istemiş. Le Monde gazetesi, eski pastör ve Cumhuriyetçi Parti'nin

eski Arkansas valisi Mike Huckabee'nin, Darwinciliğe karşı Yaradılış Kuramı'nı savunması üzerine 'Science-Debat2008'in bu istekte bulunduğunu bildiriyor. 'ScienceDebat2008' girişiminin koordinatörlerinden biri olan Cleveland Üniversitesi Fizik profesörü Lawrence Krauss, bir açıklama yaparak 'Açık Oturum' talebini dile getirmiş. Düşündüm de, bizde de niçin böyle bir 'Açık Oturum' yapılmasın? CNN Türk'te olsun, NTV'de olsun ATV'de olsun bu tür tartışmalara elverişli formatta programlar var. Bir yanda Yaradılış Kuramı'nın savunan ilahiyatçılar ve bilim adamlarının, karşı tarafta ise Darwinizmi savunan bilim adamları ve (şayet varsa) ilahiyatçıların yer aldığı bir program! TV programcılarımız, güncel meseleleri sürekli gündeme getirmenin yanı sıra, bu tür muhalled konuları, ara sıra da olsa, ekrana taşımak firasetini gösterebilirler ne kadar iyi olurdu. TV'de, Yaradılış mı, Darwincilik mi tartışması! Evet, niçin olmasın?

Aslında bu durum, medyamızın giderek sıradanlaştığını da gösteriyor bana göre. Genellikle iki önemli TV kanalında aynı saatlerde, aynı konuların tartışıldığını izlemek zorunda kalıyor izleyici. Üstelik, konuların hemen hemen aynı perspektiflerden ele alındığını görerek! Dahası, bu programların hangi konuları ele alacaklarını önceden kolaylıkla kestirmek de mümkün...

Öteden beri söylediğim şu: Türkiye'de, uzun bir süredir her şey siyasete ve ekonomiye endekslenmiş durumda; -sanki ülkenin başka hiçbir meselesi yokmuş gibi! Söylemek bile fazla: Bu dar idrak, bizi karşı karşıya bulduğumuz meselelerin entelektüel arka planını derinlemesine görmekten alıkoymuyor ve her şeyi sathileştirerek ve maalesef çoğu kere magazinleştirip sıradanlaştırarak alımlamamıza yol açıyor Bu sathileşme, sıradanlaşma ve elbette magazinleştirmenin, medyadan başlayarak gündelik hayatımızı kuşattığını nasıl görmezlikten gelebiliriz?

Bakınız, ABD Başkanlık seçimlerinde Din'in, Evanjelistlerle Mormonlar arasındaki teolojik tartışmaların; İncil'de yazılı olan her şeye inanıp inanmama konusunun; Yunus Aleyhisselamın balinanın karnında bulunuşunun bir alegori olup olmadığının seçim meydanlarında açık açık konuşulduğunu ben niçin Le Monde'dan öğrenmiş olayım? Necip Türk yazılı ve görsel medyası sadece Demokrat adayları, biri kadın, öteki siyah derili olduğu ve (maalesef, tastamam o sebeple) magazin değeri taşıdığı için gündeme taşıyorsa, buna 'va hayfa!' demekten başka ne yapılabilir? Dinsel cemaatlerin (Evanjelistler, Mormonlar) özellikle Cumhuriyetçi siyaseti bu kertede belirlediklerini, Le Monde'dan mı öğrenmeliydim?

Necip Türk matbuatı sayesinde dinsel cemaat-siyaset ilişkisinin, sadece Türkiye'de olduğunu zannediyorduk;- meğer öyle değilmiş! Fransız gazetesi, bunun böyle olmadığını gösterdi. İşbu sebeple, Le Monde'u satın almak için verdiğim 4,5 YTL'yi, huzurunuzda, anamın ak sütü gibi helal ediyorum!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Rahmi Aksungur'un Heykel Sergisi: Soyut'un, İmgesel'in ve Somut'un Bir Aradalığı Üzerine Notlar

Hilmi Yavuz 2008.02.27

Rahmi Aksungur'un Evin Sanat Galerisi'nde açtığı heykel sergisi, soyut ve geometrik olanla figüratif olanın biraradalığını, estetik bir düzeyde gerçekleştiriyor.

Bu, son derece çetin bir iştir ve Aksungur, bu biraradalığı, asla bir sıradanlığa düşmeden mümkün kılıyor. Soyut kafesli formlara somut ve organik işlevler vererek, figüratifle geometrik stilizasyonun yapı birliğini sağlamak!

Rahmi Aksungur'un kendine özgü kıldığı yontu tasarımı budur...

Gerçekten de öyle: Bu sergideki heykellerin neredeyse tümünde, geometrik kafes formları ya örneğin 'Baykuş'ta ya da 'Mavi'de olduğu gibi gövdenin bir bölümünün; 'Buse'de olduğu gibi insan yüzünün; 'Sabah

'de olduğu gibi ayakların veya '2003'te olduğu gibi gövdenin tamamının yerini alarak organik anlamda işlevsel kılınıyor. Soyut-olan'ı işlevsel kılmak, sanatta Modernliğin olmazsa olmazı'dır. Rahmi Aksungur, bu anlamda modern mimarinin bu temel koyucu ilkesini temellük ederek, heykel sanatını mimariye eklemlmek imkânını buluyor.

Aksungur'un soyut kafes formunu kullanmadığı figürlerde ise, bu kez somutun bilinçli bir biçimde tahrif edildiğinin işaretleri var. Bu, aslında Descartes'ın 'idées factices' diye adlandırdığı bir tahayyüle karşılık geliyor: İmge'nin Dünya'dan büyük olması! Dünya'da ya da Gerçeklik'te varolmayanın imgede inşasının mümkün olabilmesi! Sfenks'in, Pegasus'un (Kanatlı At), Şahmaran'ın (Başı İnsan, Gövdesi Yılan), Horus'un (Şahin Başlı, İnsan Gövdeli), kısaca gövdesi ve başı, farklı türlerden alınarak yapıştırılmış imgelerin biraradalığından söz ediyoruz burada. Bu, Aksungur'un, bir başka düzlemde biraradalığı denemekte olduğunu gösteriyor. İlkinde, soyut kafes formlarının, somut ve figüratif-olan'la biraradalığı; ikincisinde ise, somut ve figüratif ama Gerçeklik'te varolanın, yine Gerçeklik'te varolan bir başka türden somut ve figüratif-olan'la İmgesel düzlemdeki mitolojik biraradalığı!

Yine de, imgesel-olan'da üretilen bu biraradalıkta, her ne kadar mitolojik bir gönderme varsa da, gövdenin ve başın, heykeltıraş tarafından 'tanınabilirlik'ten yoksun kılınması, heykelde temsiliyet ilişkisini ortadan kaldıran bir 'desemantizasyon' anlamına gelir. Whistler'in 'Battersea Köprüsü' adlı tablosunda, köprü üzerindeki figürlerin insan figürü olup olmadığı problematik bir meseledir. Whistler, kendisine bu soruyu soranlara şu yanıtı verir: 'Onlar, siz ne olmasını isterseniz, odurlar.' Rahmi Aksungur da, 'Battersea Köprüsü' figürleri konusunda Whistler'in söylediğinin tıpkısını, yonttuğu figürleri için de, sanırım, söyleyecektir.

Böylece, Aksungur'un, giderek, Malevitch'in kavramsallaştırmasıyla, Non-Objective ('Nesnel-Olmayan') Sanat'a yöneldiğini söylemek mümkün görünüyor. Non-Objective Sanat, Gerçeklikte hiçbir şeye gönderme yapmıyor olmak anlamına gelir. Aksungur, figüratif-olan'la soyut ve geometrik olan'ın biraradalığını (Birinci Aşama), figüratif-olan'ın temsiliyet ilişkisinden kopararak tahrif edilmişliği ile, bunun, imgesel düzlemde bir başka türden objeye bağlanması sonucunda ortaya çıkan biraradalık'a eklemler yaparak (İkinci Aşama) tamamlıyor. Aksungur'un Non-Objektive Sanat'a yönelimini kendine özgü kılan da, bence budur.

Aksungur'un, bizim heykel söylemimize olan katkılarının göz ardı edilmesinin mümkün olamayacağını gösteren bir sergi Evin Galerisi'ndeki...

Aksungur'un sergisi, 11 Mart 2008'e kadar, Bebek Deresi Sokak, 14, Bebek adresindeki Evin Sanat Galerisi'nde görülebilir;-görülmalıdır. (H.Y.)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Elitist Baskı ve Parlamento'nun Meşruiyeti

Hilmi Yavuz 2008.03.02

Türkiye'de demokrasiyi sistemli bir biçimde değer düşüklüğüne uğratma çabası mı var;- yoksa bana mı öyle geliyor? Doğrusu, başörtüsü ya da türban konusunda Parlamento'nun neredeyse hiçe sayılmasının '411 el'in kaos için' kalkmış olduğundan söz edilmesinin başka ne anlama gelebileceğini düşünemiyorum.

Hiç şüphe yok: Türkiye bir 'hukuk devleti'dir ve bu anlamda Anayasa Mahkemesi, hukuk devletinin temel koyucu güvencelerinden biridir. Parlamento'nun çıkardığı yasaların Anayasaya uygun olup olmadığının yargı denetimi bu mahkeme tarafından yapılır (Rahmetli Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun, eğer hafızam beni yanıltmıyorsa, 'Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi' idi! Hukuk Fakültesindeki öğrencilik yıllarımda okuduğum kitaplardan biri!). Elbette parlamento çoğunluğunun Anayasa hükümleri ile bağdaşması mümkün olmayan bazı yasaları çıkartması ihtimali vardır ve bu durumda Anayasa Mahkemesi'ne devletin hukuki yapısını tahkim etme görevi verilmiştir. Ama Anayasa değişikliklerine ilişkin şu Anayasal kayıtla: Anayasa Mahkemesi, Anayasa değişikliklerini ancak 'şekil' bakımından denetler...

Ama görülen şudur: Ülkemizde bugün parlamento çoğunluğuna karşı elitist bir baskı hüküm sürüyor. O kadar ki, türban ya da başörtüsüne ilişkin olarak Anayasa'nın 14. ve 20. maddelerinde yapılan değişikliklerin yok sayılması isteğiyle MHP dışındaki muhalefet tarafından Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvuru, kamuoyunda elitist bir baskıya dönüşmüş görünüyor. Israrla bir 'Kaos'tan söz edilmesi, bu baskının tipik bir örneğidir.

Anayasa Mahkemesi'nin sözkonusu değişiklikleri yok sayma yetkisi bulunmadığı ortadadır. Ama buna rağmen, 'Kaos' gerekçe gösterilerek, bu yüce mahkemeyi, Anayasa değişikliklerini 'şeklen' değil de, 'esastan' incelemeye zorlayan bir elitist baskının varlığı da görmezden gelinemez. Bu konuda sanki, Parlamento'nun yaptığı değişikliklerin yok sayılmasının kaçınılmaz olduğu gibi bir kamuoyu oluşturulmak istendiği de!

Dahası, beni asıl kaygılandıran husus, bu elitist baskının neredeyse Parlamento'nun meşruiyetinin sorgulanmasına kadar uzanan vahim ve ürkütücü içermeleri olduğudur. Farzımuhal, Anayasa Mahkemesi'nin, muhalefetin uydurduğu dermeçatma gerekçelerle, Parlamento tarafından yapılan değişiklikleri 'yok sayması' durumunda bile hiçbir şey değişmez. Zira, Anayasa Mahkemesi'nin bir değişikliği 'yok sayması' bir şeydir; bunun, Parlamento'nun meşruiyetini sorgulamak için bir gerekçe olarak kullanılması başka şey!

Elitist baskı gruplarının işte tastamam bu noktada, (i) Anayasa Mahkemesi'ni, yetkisi olmadığı halde, bu değişiklikleri yok saymaya yönlendirdiklerini; ve (ii) eğer bu değişikliklerin, Anayasa Mahkemesi tarafından, kendi görev ve yetki sınırlarını aşarak yok sayılması durumunda, bunu Parlamento'nun meşruiyetini sorgulamaya kadar götürmeye hazırlandıklarını gösteren belirtiler var. Vahim belirtiler!

Son günlerde bir 'kefen' edebiyatının başlatılması da bu elitist baskının sonucudur. DP'nin ve merhum Adnan Menderes'in akıbetinin hatırlanması veya hatırlatılmasını bundan başka bir bağlamda okumak mümkün müdür? Elbette değil!

Parlamento çoğunluğunun Menderes'in 'Siz isterseniz Hilafeti bile geri getirebilirsiniz!' sözü hatırlatılarak, Türkiye'yi bir şeriat devletine doğru hazırladığı yolundaki iddiaların, kamuoyu manipüle edilmek suretiyle ma'kes bulması sağlandıkça, TBMM'nin meşruiyetini sorgulamanın daha kolay olacağı düşünülüyor olmalıdır. 'Kaos' retoriği bunun somut belirtisi midir? Düşünmek için nedenler vardır...

Şimdiye kadar bürokrasi ve kamuoyu üzerindeki elitist baskılar, parti kapatmayla tatmin olmuşken, bu defa durumun daha farklı olduğu gözden kaçmıyor. Elit baskıcılar, parti kapatmanın bir işe yaramadığının idrakindedirler.

Öyleyse?

'Öyleyse'nin cevabını yakında göreceğiz...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Unutulmuş 'Bir İstanbul Bilgesi': Sermet Muhtar Alus

20. yüzyıl Türk edebiyatının Nahid Sırrı Örik gibi görmezlikten gelinmiş, Tanpınar gibi 'sükut suikasdi'ne uğramış ya da göz ardı edilmiş yazarları var.

Kimse bugün F.Celalettin'den (F.Celalettin Göktulga), Reşat Enis'ten, Bekir Sıtkı Kunt'tan ya da Umran Nazif'ten söz etmiyor. Kötü yazarlar oldukları için mi;- hayır! Peki, öyleyse neden? Edebiyatın piyasa koşullarına endekslenmiş olmasından belki! Hangi yazardan söz edileceğini edebiyat izlerçevresinin nitelikli okuru değil, edebiyat dışı niteliksiz okurun beğenisizlik düzeyi mi belirliyor artık? Evet, belki!

Sermet Muhtar Alus (1887-1952) da bu yazarlardan biri. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde Kültür İşleri Daire Başkanıyken (1989-1994), İstanbul konusunda kapsamlı bir yayın politikasını yürürlüğe koymuş, bu arada Sermet Muhtar Alus'un, İstanbul'a ilişkin yazılarından bir seçme yaparak 'İstanbul Yazıları' adı altında yayımlamıştık. Sevgili dostum tarihçi Erol Şadi Erdiñç ve Faruk İlkan'ın yayına hazırladıkları 'İstanbul Yazıları'nda, çok değerli tarih bilginimiz Prof.Dr. İlber Ortaylı'nın bir 'Öndeyiş'i var. Ortaylı bu 'Öndeyiş'te, 'Sermet Muhtar'ın yaşadığı İstanbul'daki değişim[in], o devrin birkaç yazarını 19. yüzyıl sonu 20. yüzyılın başındaki İstanbul'un hayatını kaleme dökmeye zorla[dığını] bildirir ve 'değişen ve değiştirilen tarz-ı hayat[ın], nostaljiyi davet et[tiğinden]' söz ederek şunları ilave eder: 'Kaybolmakta olan bu manzarayı ne tarihçilerin ne de tarih belgelerinin resimleyemeyeceği açıktı. Edebiyatın ifade cömertliğine sığındılar.'

Ortaylı, Sermet Muhtar'[ın] bu 'iddiasız ama büyük İstanbullulardan biri' olduğunu, İstanbul yazılarının yanı sıra, şiir, kısa hikâye ve tiyatro alanında da ürünler verdiğini belirttikten sonra, 'fakat asıl kalıcı olan[larının] romanları' olduğunu ifade eder.

Bereket versin, bu gibi gerçekten 'unutulmuş' demeyeceğim, ama artık 'melali anlamayan neslin' aşına olmadığı yazarlar konusunda yapılan bilimsel çalışmalar var: Dr. Bahriye Çeri'nin geçenlerde sözünü ettiğim 'Bir Cihan Kaynanası: Nahid Sırrı Örik'i ve şimdi sözünü edeceğim Meral Demiryürek'in 'Bir İstanbul Bilgesi: Sermet Muhtar Alus'u gibi...

Demiryürek, yazının başından beri değindiğimiz konuya atıfta bulunarak başlıyor 'Önsöz'üne;-şöyle: 'Uzun araştırmalar sonunda çalışma konusu olarak Sermet Muhtar Alus'u seçtiğimizde, çevremizdekilerin ilk tepkisi "Sermet Muhtar Alus da kim?" şeklinde oldu. Bu yorum başlangıçta umut kırıcı gibi görünse de, kütüphane ve arşiv çalışmaları sonunda ortaya çıkan eserlerin özellikleri, türleri ve sayısı; konu tespitinin ne kadar yerinde olduğunu göstermiştir. 'Demiryürek'in bu tespitine katılmamak mümkün değil. Zira, bazı edebiyatçıların bile, Sermet Muhtar Alus'u, Sermet Sami Uysal'la karıştırdıklarının tanığıyım...

Özellikle kitap halinde yayımlanmış beş romanı ('Kıvırcık Paşa', 'Harp Zengininin Gelini', 'Pembe Maşlahlı Hanım', 'Eski Çapkın Anlatıyor', 'Onikiler') ile Alus'un, Demiryürek'in de belirttiği gibi, Ahmet Rasim ve Hüseyin Rahmi Gürpınar geleneğini başarıyla sürdürdüğü görülür. Demiryürek, ayrıca Alus'un, gazetelerde tefrika edilmiş, ama kitaplaşmamış 9 romanını daha incelemiş; hikâyelerini çözümlemiş; karikatürcü ve ressam yönünü vurgulamış; gazete yazarı kimliğini öne çıkarmış, geniş biyografik bir bölüm hazırlamış ve bir 'Alus Kaynakçası' çalışmasını da kitaba eklemiştir.

Genelde, Türkiye'deki Türkoloji çalışmalarına hakim olan 'Hayatı, Sanatı, Eserleri' metodunun modasının çoktan geçmiş olduğunu düşünenlerden biriyim. Özellikle doktora çalışmalarında, bu türden deskriptif tezler yerine, belirli bir problemi irdeleyen analitik okumaları tercih ederim. Üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde, doktora öğrencilerine, hâlâ, 'Hayatı, Sanatı, Eserleri'nin dayatıldığını, öğrencilerin istemeye istemeye bu tür çalışmalara zorlandıklarını da biliyorum elbet. Ama, üzerinde hiç ya da pek az çalışma yapılmış

olan yazarlar için, 'Hayatı, Sanatı, Eserleri' türünden araştırmaların da gerekli olduğu tartışılmaz. Sermet Muhtar Alus için de, Nahid Sırrı Örik için de böyle deskriptif bir çalışma gereklidir, ama mesela bir Reşat Nuri ya da Yakup Kadri için, artık, değil!

Meral Demiryürek'in çalışması da tıpkı Bahriye Çeri'ninki gibi, son derece yararlı bir çalışma.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sapla saman nasıl karışır veya felsefe ne işe yarar?

Hilmi Yavuz 2008.03.09

Türkiye bir kaos yaşıyor, evet, ama bu '411 el'in başörtüsü için havaya kalkması'ndan dolayı değil;- sapla samanın birbirine karışmasından!

Zihinler bulanmış, idrakler daralmış, düşünce sürgüne gönderilmiş! Bugüne gelinceye dek ülkem, hiç bu kadar vahim bir akıl tutulmasıyla karşı karşıya kalmamıştı!

Bugünkü yazımda iki örnekten yola çıkacağım: Birincisi, Danıştay'ın Alevilerin zorunlu din kültürü dersinden muaf tutulmasına ilişkin kararının ortaya çıkardığı durumdur. Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, Danıştay kararını sert bir biçimde eleştirmiş ve 'Danıştay'ın neyin din olduğu, neyin din olmadığı hakkında karar vermesinin hangi bilimsel veriye dayandığı, hangi üniversite görüşüne, hangi rapora dayandığı konusunda ciddi kuşkuları' olduğunu bildirmiştir.

Türkiye'de ağzı olan konuştuğu için sapla saman birbirine karışıyor. Bardakoğlu'nun deyişiyle, '[B]ir din eğitimi nasıl verilir, öğretimi nasıl yapılır, hangi bilgi İslam dininin orta bilgisidir, hangi bilgi İslam dininin içinde kalan bir mezhebin, grubun bilgisidir' konusunda en yetkili kurum, hiç kuşkusuz, Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Ama maalesef, bu böyle olmuyor! Ötedenberi defalarca yazdığım gibi herkes kendini her konuda yetkili sayıyor: Danıştay, Din işlerine karışıyor; Özdemir İnce, Kur'an'ı te'vil ediyor; mütekait general Kenan Evren, kadınların cenaze namazı kılıp kılmayacaklarına dair hüküm veriyor; Hülya Avşar, Adnan Çoker'in resimlerine ilişkin değerlendirmelerde bulunuyor!

Şimdi, sapla samanın nasıl karıştırıldığına gelelim: Din, sözkonusu olan hangi Din olursa olsun, iki farklı alımlama tarzı ile idrak edilir: (i) Bir Bilgi objesi olarak Din; ve (ii) Bir İnanç objesi olarak Din. Bir Din'i bilmek, zorunlu olarak ona inanmayı gerektirmediği gibi, inanmak da, zorunlu olarak onu bilmeyi gerektirmez. Bu, bilgi objesi olarak Din ile inanç objesi olarak Din'in, bir ve aynı şey olmadığını, o nedenle de birbiriyle karıştırılmaması gerektiğini gösterir. Platon'dan bu yana 'Episteme' ile 'Doxa' arasında temellendirilmiş olan farklılıktır bu! Dolayısıyla, 'Din ve Ahlak Kültürü' dersi, İslamiyet'i ve öteki Dinleri, bir Bilgi objesi olarak alımlama; 'Din Eğitimi' dersinin ise İslamiyet'i bir İnanç objesi olarak alımlama projeleridir. Bu nedenden dolayı ki, Prof. Dr. Bardakoğlu, son derece haklı olarak, 'Din ve Ahlak Kültürü' dersinin, bir 'Din Eğitimi' dersi olmadığını, altını çizerek vurgulamak zorunluluğunu duymuştur.

Felsefi bilgidен yoksunluk! Sapla samanın karıştırılmasına ilk örnek!

İkinci örnek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sınır ötesi hareketinin ABD Başkanı ile Savunma Bakanı'nın Türkiye'ye yaptıkları, 'bir an önce bitirin!' uyarısıyla ilgili. ABD uyarılarıyla, TSK'nın Irak'tan çekilmesi arasında zamansal olarak bir yakınlık ya da bitişiklik bulunması, bu iki olay arasında bir 'Nedensellik Bağlantısı' olduğu biçiminde okundu. TSK'nın ABD uyarıları nedeniyle sınır ötesi operasyondan vazgeçtiği öne sürüldü.

Felsefede 'Çıkarsama Yanılgısı' ('Inference Fallacy') olarak bilinen bir mantık hatasından söz edilir. Bu yanılgının çok bilinen Latince formülasyonu şöyledir: Post hoc, ergo propter hoc ('Bir olay, öteki olaydan önce geldiği için, onun nedenidir.' Ya da, 'İki olaydan biri, salt ötekinden önce geldiği için, sonra gelenin nedenidir') Genellikle, antropologların hurafelere, boş inançlara ait bir Nedensellik Bağıntısı olarak kabul ettikleri bu yanılgının, şimdi, hurafelere değil de, TSK'nın çekilme kararına uygulandığını görmek, fevkalade hazin bir idrak zaafını ortaya koyuyor. Felsefe, iki olayın sadece zamansal olarak birbirini takip ettiği durumlarda, her zaman, ilk olayın ikincinin nedeni olamayacağını bildiriyor bize. Dolayısıyla, TSK'nın sınır ötesi operasyona son vermesini, ABD'nin uyarılarının sanki zorunlu bir sonucuymuş gibi alımlamak, bu mantık hatasını, yani 'Çıkarsama Yanılgısı'nı tekrarlamaktan başka bir anlama gelmiyor. Hemen hatırlatayım: Büyük İngiliz filozofu David Hume başta olmak üzere, hiçbir felsefeci, 'her çıkarsamanın ('inference'), nedensel ('causal') olduğu'nu kanıtlama imkanını bulamamıştır...

Felsefi bilgiden yoksunluk! Sapla samanın karıştırılmasına ikinci örnek!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şiir, tüketim toplumu, şeyleşme

Hilmi Yavuz 2008.03.12

Jean Baudrillard, 'Tüketim Toplumu'nda Tüketim ideolojisinin 'fetişist bir mantık'a dayandığını bildirir. Bu fetişist mantık, nesnelerin nesne olarak, nesnelerin dışında kalan düşünce, beden, bilgi ve kültürün de, nesne olarak bir değer taşıyıp taşımadığına bakar.

Kısaca oyunun kuralı, budur! 'Kültür[ün], artık kalıcı olmak için üretilme[diği]; bilginin ve kültürün 'güncellik ilkesi' tarafından yönetil[diği]'; yine Baudrillard'ın deyişiyle 'moda gibi işlevsel olarak değişmek zorunda' bırakıldığı bir oyun...

Sanatı, Kapitalizmin bu fetişleştirici mantığının (burada 'fetişizm'den, Marx'ın tanımladığı anlamda, toplumsal ilişkilerin nesnelerin doğal özellikleri gibi görünmesi' kastedilmiyor. Ama yine de Baudrillard'ın 'fetişist mantık' diye kavramsallaştırdığı durumla, Marx'ın 'meta fetişizmi' diye kavramsallaştırdığı durum arasında bir bağıntı var elbette!) dışına çıkarmak sözkonusu olabilir mi? Sanatın büyüsunü ya da 'aura'sını, yeniden üretebilmenin nesnel koşulları var mı gerçekten?

Bana kalırsa, çözümü, biraz da Adorno'nun yaklaşımlarında aramak gerekir. Sanat yapıtı, sanatı, bilgiyi, bedeni, düşünceyi (ve elbette her şeyi!) nesneye dönüştüren bu fetişizmi açığa çıkarma, onun hakikatini 'ifşa etme' işini üstlenmelidir. Adorno'nun Rilke'nin 'Dinggedichte'si için söylediği de tastamam budur: '[Lirik] Şiir, protestosunda, her şeyin farklı olacağı bir dünya düşünüyü dile getiriyordur: Lirik tinin, maddi şeylerin üstün gücüne karşı o çok kişisel muhalefeti, dünyanın şeyleşmesine karşı, modern çağın başlangıcından sınai devrimin hayattaki baskın güç haline gelişinden beri insanların meta tahakkümü altına girişine karşı bir tepki biçimidir: Rilke'nin 'şey kültü de, bu kişisel muhalefetin parçasıdır.'

Daha önce de sormuştum: Pekiyi de, Kapitalizmin 'şeyleştirici' dolayımı, lirik şiirde her zaman (ve zorunlu olarak) şeylerin kültleştirilmesine mi yol açacaktır;- Rilke örneğinde olduğu gibi! Hayır! Tam tersine, bu 'şeyleşme', lirik şiirde 'şeylerin gözden yitimi' biçiminde dile getirilen bir muhalefete de işaret edebilir,-etmiştir de!

Paul de Man, 'Lyric and Modernity' adlı makalesinde, bir Alman eleştirmenin Hans Robert Jauss'un bu konudaki görüşlerini aktarır. Paul de Man'ın belirttiğine göre, '[L]irik şiir alanında Baudelaire'in ismi modern

alegorik üslubu ortaya çıkaran kimse olarak geç[mektedir] ve Jauss 'alegorik üslub'u, 'işareti olabilecek bir dış gerçekliğine bir referansın olmayışı' olarak nitelendirir. Kısaca, dış gerçekliğe gönderme yapmayan bir şiir! Bu şiirde, elbette, (dış gerçekliğe gönderme yapmadığına göre), 'nesnenin gözden yitmesi', 'ana tema' olacaktır.

Görülüyor; Kapitalizm lirik şiirle ilişkisi, ister, şeylerin kültleştirilmesi bağlamında, ister (sözcüklerin dış gerçekliğe atıfta bulunmaktan kurtulmaları dolayısıyla) şeylerin gözden yitmesi bağlamında olsun, birbirine karşıt yollardan da olsa, ideolojinin gizleyip örtbas ettiğini açığa çıkarma anlamına geliyor.

Kısaca, büyüü yeniden inşa etmek yerine, büyüden arındırılmış bir dünyanın eleştirisi! Sanatın işlevi, işte bu eleştirel işlevdir. Özetle, İdeolojinin örtbas ettiğini açığa çıkarması!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İki Zavallı Tip

Hilmi Yavuz 2008.03.16

Samimiyetsizlik, riyakarlık ve ahlaksızlık! Ülkemizde, özellikle de kendilerini okuryazar olma iddiasıyla öne çıkarma gayreti içinde olan bir kısım tiplerin ağır basan özelliği, ya da eski deyişle söylemek gerekirse, 'mümeyyiz vasfı', bu!

Gene de, samimiyetsizlik, riyakarlık ve ahlaksızlık bağlamında iki tipi birbirinden ayırmak gerekiyor: Birinci tipten olanlar, kendi adlarını gizlemeden ya da maske takmadan, ad vermemek kurnazlığıyla birilerine çamur atmaya, hakaret etmeyi 'meslek' haline getirenlerdir. Bunlar yüzünüze güler, arkadan sizi kastederek, ama adınızı vermeden ağız dolusu küfür ederler. Yahya Kemal'in bir rübaisinde dediği gibi, 'riyayı mezhep bilen'lerdir bunlar. Bu tipler, kara çaldıkları kişinin adını vermedikleri için, cevap hakkının doğmayacağını iyi bilecek kadar sinsidirler de! Şark kurnazları, iftiralarının ve attıkları pisliklerin hedefini bulduğunu (zira, kim üzerine alındıysa o'dur, adı geçmeyen kişi!) hem de bunun cevapsız kalacağını hesaplayarak, akılları sıra, bir taşla iki kuş vurduklarını düşünürler. Ama gerçekte kastettikleri kişilerle yüzyüze geldiklerinde de, sanki hiçbir şey olmamış gibi davranacak kertede riyakardırlar da!

İkincilerse, birincilerin tersine, kendi adlarını gizleyip yalanlarına ve karaçalmalarına muhatap kıldıkları kişi ya da kişilerin adını verenler tayfasıdır. Bunlar, genellikle internet sitelerinde boy gösteren ve gerçek kimliklerini birtakım uyduruk 'nick'lerle gizleyerek ve hiçbir ahlaki sorumluluk taşımadan, iftira ve pislik atma yarışına giren ruh hastalarıdır. Minima moralia'dan bile sözedilemez bunlar bahis konusu olduğunda. Zavallı kimlikler!

Aslında, adını gizlemeyip iftira ve yalanlarla taciz ettikleri kişi ya da kişilerin kim ya da kimler olduğunu söylemeyen birinci tip mahluklar ne kertede bayağı ve sefil yaratıklarsa, adını gizleyip iftira ve yalanlara muhatap kıldıkları kişi ya da kişilerin kim ya da kimler olduğunu söyleyen ikinci tipten mahluklar da o kertede bayağı ve sefil yaratıklardır: Buna hiç şüphe yok!

Her iki tipin de, müfteri ve alçak oluşlarının farkında oldukları için ya kendi adlarını ya da iftira ve yalanlarla taciz ettiklerinin adlarını vermemekte bir ölçüde mazur görülebilecekleri sanılır. Ancak, bu onları onursuz kimlikler olmaktan kurtarmaz. Mazeret, burada hafifletici değil, tersine ağırlaştırıcı bir sebeptir;-alçaklığın sebebi!

Temel kural, hem birilerine duyulan düşmanlığı dışavurmak hem de o birilerinin düşmanlıklarını celbetmemektir. Hem birinci hem de ikinci türden tipler için geçerlidir bu! Bir maskenin arkasına gizlenmek (ikinci tipler) ya da karşısındakine, başkaları tanımasın diye maske takmak (birinci tipler)! Oyunun kuralı budur...

Oscar Wilde, 'ona bir maske verin, size hakikati söyleyin', derken, herhalde bu tipleri kastetmiyordu. Zira maskeler, her zaman Oscar Wilde'ın sandığı gibi hakikati ifşaya değil, çoğu zaman hakikati gizlemeye yararlar.

Denecektir ki, 'bu yazıda siz de Hilmi Yavuz, hem birinci hem de ikinci tipten mahlukların kimliklerini vermediniz!..' Doğru, vermedim! Nedeni, onlara yaptıkları aşağılık işin ne kertede acı verdiğini göstermekti! Hepsi bu!

Ama 'nick' maskelerinin ardına gizlenenler ve elbette, kimleri kastettiklerini söylemeyenler, bunları açıklamak cesaretini gösterirlerse, ben de onların kimler olduğunu ifşa ederim. Kimsenin bundan şüphesi olmasın!

Yaparlar mı bunu dersiniz? Ben asla ihtimal vermiyorum da...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir Zihinsel Maluliyet Örneği: 'Kavram Kargaşası' mı, 'İdea Kargaşası' mı?

Hilmi Yavuz 2008.03.19

Gottlob Frege, Ueber Sinn und Bedeutung'da, bir im'in (sign), anlamı (sense) ile gösterdiği obje'nin (reference), o im'in idea'sından farklı olduğunu bildirir. Mesela, 'ağaç' iminin ne anlamı ne gösterdiği obje, o im'in zihnimizdeki idea'sı ile bir ve aynı şey değildir.

Diyelim ki ben, 'gözünüzü kapatın, bir ağacı gözünüzün önüne getirin!' desem, her birimizin zihnindeki 'ağaç' idea'sı (ya da imge'si) birbirinden farklı olacaktır. Kimimizin gözünün önüne bir çınar ağacı gelecek, kimimizin kavak, kimimizin salkımsöğüt, kimimizin de çam ağacı! Frege'nin de belirttiği gibi, hepimiz 'ağaç'ın anlamı konusunda aynı şeyi düşünecek, ama idea'sı konusunda farklı ağaçlar tahayyül edeceğizdir. Leibniz'in ünlü formülasyonu ile söylersek, iki ayrı kişi aynı objeyi tahayyül ettiklerinde, her birinin zihninde ayrı bir idea olacaktır: 'Si duo idem faciunt, non est idem.'

Bunları elbette felsefi ukalalık olsun diye yazmıyorum;- bizim im'leri (kelimeleri), hâlâ, o kelimelerin anlamları olan kavramlarıyla değil, zihnimizdeki idea'larıyla tanımlamaya kalkışıyor olduğumuzu göstermek için yazıyorum. Bakınız, mesela, 'sivil toplum' gibi, 'kamusal alan' gibi, 'simge' gibi kelimeler, birer kavram olarak anlamlarını, tanımlamalardan (definition) almak yerine, zihnimizdeki idea'ların betimlemelerinden (description) almaktadırlar. Mesele şu: 'kamusal alan' ya da mesela 'sivil toplum' deyince, onun eskilerin deyişiyle 'efradını cami, ağyarını mani' bir tanımını yapmaktansa, her zihindeki farklı idealardan yola çıkarak anlamlandırmaya kalkışıyoruz! Vahim maluliyetimiz budur!

Bakınız, 'ağaç' denildiğinde herkesin zihninde başka başka ağaçların (çınar, kavak, salkımsöğüt, çam vs.) tahayyül ediliyor olması, kaçınılmaz olarak bir iletişimsizliğe yol açar. Zihninde 'ağaç', 'çınar ağacı' idea'sıyla tahayyül eden biri, mesela 'ağacın gövdesi çok kalın olur!' derken, 'ağaç'ı 'kavak' idea'sıyla tahayyül eden biri, 'ne münasebet, gövdesi çok incedir!' diyecektir. Ya da, 'ağaç', yine çınar ağacı' ideasıyla tahayyül eden biri, 'ağacın yapraklarının insan eline benzediğini' söylerken, ağacı 'çam ağacı' idea'sıyla tahayyül eden öteki, 'hayır hiç de öyle değil!' diyebilecektir.

'Simge', 'sivil toplum', 'kamusal alan' gibi kavramların başına gelen de tastamam budur. Bu kavramlar, açık ve seçik bir tanımları yapılmadığı için, herkesin zihninde farklı tahayyüllere (idea'lara) yol açıyor ve o farklı idea'lar üzerinden beyhude yere bir iletişim zemini inşa edilmeye çalışılıyor. Bu durum, fevkalade yanlış bir ifadeyle,

'kavram kargaşası' olarak dilegetirilir;- oysa sözkonusu olan, 'kavram kargaşası' değil, düpedüz 'idea kargaşası'dır! Siyasal iletişimin bir sağırlar dialoguna dönüşmesinin nedenini bile, doğru tespit edememiş olmanın getirdiği bir kargaşa!

Bu kargaşa, bizim insanımızın hâlâ mitolojik düşünceden logos düşüncesine geçememiş olmasından ya da başka türlü söylersem, hâlâ imgelerle (ya da Frege'nin deyişiyle, 'idea'larla) düşünüyor olmamızdan kaynaklanıyor. Hemen şunu söyleyeyim: 'Düşünmek' (To Think) ile 'Tahayyül etme'nin (To Imagine) eşanlama geliyor olması, sadece bizim dilimize mahsus bir durum değildir. 'Gözlerini kapat ve oturma odanızı düşün!' dediğimizde, burada 'düşünme'yi 'tahayyül etme' anlamında kullanıyoruzdur. Ama başka dillerde, mesela İngilizcede, bu iki kavramın eşanlamlı olarak kullanımı, bunun o dilde sadece, mitolojik düşünce döneminden kalma arkaik bir bakiye olduğu anlamına gelirken, Türkçede, bir arkaik bakiye olduğunu değil, 'tahayyül etme'nin, aslında, hâlâ 'düşünme'nin işlevini yerine getirdiğini, yani kısaca bizim, hâlâ, kavramlarla değil, idea'larla (imgelerle) düşündüğümüzü gösterir.

Daha önce de çok yazdım: Batı'dan iktibas ettiğimiz soyut düşünce objelerinin ('kamusal alan', 'sivil toplum' vb.) bizim zihnimizde içselleşememiş, ya da başka bir deyişle, idea'lardan (imge'lerden) kavramlara dönüşememiş olması Modernliği, zihnen temellük edemediğimiz en açık göstergesidir. Modernlik zihinde bir dönüşümdür, kılık kıyafette değil!

Bir not: Yargıtay Başsavcısı'nın, AK Parti'nin kapatılmasına ilişkin fezlekesinde, Başbakan'ın türbana atıfta bulunarak 'velev ki siyasi bir simge olsun!' sözünü, Laikliğe aykırı kanıtlardan biri olarak zikrettiği yazıldı. Başsavcı'ya hatırlatalım: 'Velev ki' deyişi, Türkçe'de bir kesinlik ifade etmez;- 'diyelim ki' ya da 'farzedelim ki' yahut 'varsayalım ki...' anlamına gelir. Bir varsayımı delil (kanıt) olarak kullanmak hangi hukuk mantığı ile bağdaşır? Yoksa Başsavcı'nın Türkçeyi kavrayışında bir sorun mu var?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Laiklik bir 'Yaşam Tarzı' mıdır?

Hilmi Yavuz 2008.03.23

AK Parti'nin kapatılması isteğiyle Yargıtay Başsavcısı tarafından hazırlanan iddianame, Anayasa Mahkemesi'nce kabul edildi. Ama bu kabul, davanın açılacağı anlamına gelmez.

Anayasa Mahkemesi Raportörü'nün hazırlayacağı rapordan sonra Mahkeme, Yargıtay Başsavcısı'nın iddianamesini iade edebilir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda, eğer belleğim beni yanıltmıyorsa, 2004 yılında yapılan bir değişiklikle, iddianamenin iade edilmesi mümkün kılındı idi.

Diyelim ki, usul yönünden bir problem söz konusu olmadığı için iade edilmedi; o takdirde Mahkeme, Başsavcı'nın iddianamesindeki hususları birer birer incelemek durumunda olacaktır. Bu iddialar ne kertede hukukidir ya da örtük siyasi mülahazalara hukuki bir gerekçe mi bulunmuştur;- elbette bunlara bakacaktır!

İddianamede, Laikliğin bir yaşam tarzı olduğu ve dokunulamazlığı dile getiriliyor. Laikliğin bir yaşam tarzı olarak tanımlanması, Laikliğin, bireylere ilişkin bir mesele olarak konulması anlamına gelir. Bu yaklaşıma göre, hem Devlet hem de birey, Laiktir. Oysa Laikliği Din ve Devlet işlerinin birbirinden ayrılması, ayrı alanlar olarak konumlandırılması, temel koyucu ilkedir; o nedenle de Laiklik bireylere ait bir mesele olamaz. Laik birey'den değil Laik Devlet'ten sözedilmesi de bundan dolayıdır.

Türkiye'de Laikliğin birbiriyle çelişen içermeleri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Andrew Davison'un 'Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik' adlı çalışmasında önesürdüğü argümanlardan yola çıkarak, Din ve Devlet işlerinin birbirinden ayrılmasının getirdiği 'ayrılma'cı yaklaşımla, Laikliğin bir 'yaşam biçimi', dolayısıyla bireylerin de Laik olduğuna ilişkin 'kontrol'cü yaklaşımın biraradalığından (Davison'un 'kurucu örtüşme' diye kavramsallaştırdığı durum) söz edilebilecektir. Bir başka deyişle, Laikliği bireyleri de kapsayacak bir yaşam tarzı olarak tanımlamak, Din ve Devlet işlerinin birbirinden 'ayrılma'sı anlamında Laikliğe değil, bireyler üzerinde bir denetim kurmak anlamında 'kontrol'cü anlamda bir Laiklik anlayışına işaret etmektedir.

Bu bir 'örtüşme' mi yoksa bir çelişme midir? Davison, şunları yazıyor: 'Türkiye'de laiklik siyasetiyle bağlantılı eylemler, politikalar, ilişkiler ve kurumlar ayrılma kadar kontrol tarafından da kurulmuşlardır. Türk laikliğinin ayrılma boyutlarını kuran ayrılıkçı anlamlar, kontrol boyutlarını kuran kontrol anlamlarıyla örtüşür. Ancak dinle devletin birbirinden tamamen ayrıldığını ilan eden parti yetkililerinin dile getirdikleri bazı ayrılıkçı iddiaların, kontrol boyutlarının üzerini kapatma çabaları gibi göründükleri hesaba katıldığında, bu boyutların paylaştıkları kavramsal alan da kavramsal gerilimlerle yüklüdür.' Bu yüzden, Kemalist Laikliğin, sadece din işleri ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması, ya da David Kushner'in ifadesiyle, 'din işleri üzerindeki devlet kontrolünü bırakmaksızın, dini bir kişisel inanç ve ibadet meselesine dönüştürüp toplumsal ve siyasi kurumları biçimlendirmekte oynadığı rolü ortadan kaldırma'ktan ibaret olmadığı apaçık ortadadır.

Bu durumda, Laikliği bir yaşam tarzı olarak tanımlamanın doğru bir tanım olup olmadığının sorunlu olduğunu düşünüyorum. Laikliğin bir yaşam tarzı olarak dokunulmazlığından söz etmek, Davison'un sözünü ettiği 'kontrolcü' Laikliğin başka biçimde dile getirilmesinden öte bir şey değildir. Laiklik, yaşam tarzını 'kontrol' edecekse, bunun anlamı 'dini bir kişisel inanç ve ibadet sistemi'ne dönüştürme projesiyle çelişmeyecek midir?

Anayasa Mahkemesi'nin, bu konular üzerinde de duracağından şüphe etmiyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Niçin artık İstanbul için şiir yazılmıyor?

Hilmi Yavuz 2008.03.26

Farkında mısınız bilmiyorum, artık İstanbul üzerine şiir yazılmıyor. Ne Tevfik Fikret'in 'Sis'i gibi siyasal bir metafora, ne Orhan Veli'nin 'İstanbul'u Dinliyorum'u gibi betimleyici bir lirizme, ne Ahmet Muhip Dıranas'ın 'Yağma'sı gibi kötümser ve eleştirel bir duyarlığa ne de Vedat Türkali'nin 'Bekle Bizi İstanbul'u gibi, sosyalist bir iyimserliğe konu olmuyor İstanbul.

İstanbul için şiir yazılmıyor, evet! Hiçbir ülkenin edebiyatında, İstanbul için olduğu kadar şiirlere konu olmuş başka bir kent hatırlamıyorum. Peki, gerçekten ne oldu da, İstanbul şiiri yazılmamaya başlandı? Benim cevabım, İstanbul'un artık lirik bir şiirsel tahayyüle imkân vermiyor olmasıdır. Çünkü İstanbul, 'modern' bir kenttir artık.

Scott Lash, kentlere ilişkin 'mekansal paradigmlar'a işaret ettiği 'Sociology of Postmodernism'de, bu paradigmların, ister Modern ya da Postmodern, ister Gotik, Barok veya Antik (Yunan) olsun, kent düzenlenmelerinin, kültür ya da 'anlam rejimleri'yle yapılandıklarını bildirir. Bu 'anlam rejimleri', metaforlarla dilegelir. Mesela, bir geleneksel kent örneği olan Gotik şehir, Lash'ın deyişiyle, mistik Hristiyanlığın sembolizmi ile yapılanmıştır. Metaforu ise, labirent'tir.

Burada lirik tahayyülü 'geleneksel' İstanbul'da temellendiren Yahya Kemal'le retorik bir tahayyülü 'modern' İstanbul'da temellendiren Ahmet Muhip Dıranas'ı, bu iki büyük şairimizi, referans olarak alacağım. Yahya Kemal'in 'geleneksel' İstanbul'un lirik tahayyülüne birebir karşılık gelen metaforunun 'rüya'; buna karşılık

Dıranas'ın 'modern' İstanbul'un retorik tahayyülüne birebir karşılık gelen metaforunsa 'çöplük' olduğunu önesürmek mümkündür. Yahya Kemal, metaforunu keşfettiği (bazan 'rüya-şehir'dir İstanbul, bazan 'hayal-şehir') 'geleneksel' İstanbul'u yazdı ve metaforunu ya da rüyasını yitiren 'modern' İstanbul'la, bir şair olarak, hiç ilgilenmedi. Onun, 'modern' İstanbul'la ilgisi, 'kör kazma' metaforuyla, düzyazıda kaldı.

Ama bakınız mesela Baudelaire'de, Paris'in 'modern' bir kente dönüşmesi, Yahya Kemal'de görülenin aksine, şiirde hüznle dilegetirilmiştir. Gerçekten de Baudelaire, Ernest Robert Curtius'un da belirttiği gibi, 'Le vieux Paris n'est plus; la forme d'une ville/ Change plus vite, hélas, que le coeur d'un mortel' ('Eski Paris yok artık, heyhat, bir şehrin biçimi, bir ölümünün kalbinden daha hızlı değişiyor') dizeleriyle yakını. 'Modern' İstanbul için bu yakınmayı, Yahya Kemal değil ama Ahmet Muhip Dıranas, tastamam Baudelaire'in deyişleriyle 'Yağma' şiirinde şöyle yazacaktır: 'Herşey değişiyor, kalbimiz bile/Ama yüzyıllarla besli bu şehir/ İnsan yaşamından daha da hızlı/ Bunca çabuk nasıl yok olabilir?'

Bir defa daha söyleyeyim 'modern' İstanbul'un, 'geleneksel' kentte temellük edilebilir olan lirik tahayyüle imân tanımadığını, 'modern' İstanbul'da bir 'düşünürgezer' ('flaneur') olunamayacağını önesürmek mümkündür. Bu önesürüş, lirik tahayyülün 'modern' kentlerde ancak 'düşünürgezer' olmakla yeniden üretilebileceği varsayımına dayanıyor. Oysa, 'modern' kentte, düşünürgezer'in, Eagleton'un deyişiyle, şehri 'bakışlarıyla estetize edebileceği' bir konumda bulunmasını imkânsız kılan bir 'anlam rejimi' ve bu rejimi belirleyen bir mekan düzenlemesi yürürlüktedir. Walter Benjamin, 'Pasajlar'da, düşünürgezerin 'kalabalıkların insanı' olduğunu söyler, ama 'yolu, başka kalabalıklarca tıkağında', düşünürgezerliğin imkânsızlığını vurgulamadan edemez. Baudelaire de, Brüksel'den söz ederken şöyle der: 'Brüksel'de düşünürgezerlik yapmak imkânsız. Görülebilecek hiçbir şey yok, caddelerden yararlanabilmek sözkonusu değil.'

Meseleyi çok mu dallanıp budaklandırdım;- bilemiyorum, belki! Ama kimliksizleşmiş İstanbul için yazılacak şiirler (eğer yazılacaklarsa!), olsa olsa Ahmet Muhip Dıranas'ınki gibi, kentin yok olmuş 'geleneksel' kimliğine yakılmış hüznü ağıtlar ve kimliksizleşmeye lanetler okuyan retorik tahayyüle dayalı şiirler olacak. Kısaca, İstanbul için lirik tahayyül mümkün değil artık.. Yahya Kemal'in 'aziz'leştirdiği o geçmişin 'rüya-şehir'i olan 'geleneksel' İstanbul'un yerini, Dıranas'ın muhteşem bir retorikle 'çöplük'e çevirip dekanonize ettiği, 'şimdi'nin sıradanlaştırılmış, 'modern' İstanbul'u alacak.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sosyal Bilimler Liseleri: Elitizm gereklidir!

Hilmi Yavuz 2008.03.30

Geçtiğimiz perşembe ve cuma günleri, Ankara'da, 'Sosyal Bilimler Liseleri Çalıştayı' düzenlendi. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilk defa 2003 yılında kurulan Sosyal Bilimler Liseleri'nin bu son beş yıl içinde gösterdikleri performansın ele alındığı bir çalıştaydı bu.

Türkiye'de bugün öğretim veren Sosyal Bilimler Liseleri'nin sayısı 13. Bu okullarda bugün 1786 öğrenci öğrenim görüyor. Öğretmen sayısı ise 148. Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, Çalıştay'da yaptığı konuşmada, Sosyal Bilimler Liselerinin sayısını arttırmaktan yana olmadıklarını; önümüzdeki yıllarda bu sayının 17, ya da azami 20'ye çıkarılacağını söyledi. Bakan, Sosyal Bilimler Liselerinin daha önce sayısı çoğaltılan öteki okulların akıbetine uğramasını istemediklerini, gerekçe olarak gösterdi.

Bence bu, son derece isabetli bir karardır. Mesele, bu liselerin nicel olarak çoğalması değil, elbette niteliksel düzeyinin yüksel tutulmasıdır. Esasen, Sosyal Bilimler Liseleri'nin, deyiş yerindeyse kuruluş felsefesi de bunu

gerektirir. Bakanlık Sosyal Bilimler Liseleri'nin temel amacını, 'edebiyat ve sosyal bilimler alanında ihtiyaç duyulan üstün nitelikli bilim adamlarının yetiştirilmesine kaynaklık etmek' olarak tanımlıyor. İlke, 'üstün nitelikli bilim adamları' yetiştirmekse eğer, Sosyal Bilimler Liseleri, hiç şüphesiz, elitist kurumlar olarak yapılanmak zorundadırlar. Burada bir ayrıç açarak belirteyim: Maalesef bizim toplumumuzda, bilimin, elitist bir pratik olduğu gerçeği yeterince kavranmış görünmüyor. Bilimde eşitlikçilik ya da demokrasi söz konusu olamaz;- bilim herkesin harcı değildir çünkü...

İşte tastamam bu nedenle, Sosyal Bilimler Liseleri'nde 'üstün nitelikli bilim adamları' yetiştirmek, ancak 'üstün nitelikli' öğretmenler yetiştirmekle mümkündür. Dolayısıyla, sadece öğrenci açısından değil, ama aynı zamanda Sosyal Bilimler (ya da Fen Bilimleri, fark etmez!) Liseleri öğretmenleri açısından da, elitist bir tavrın hakim olması beklenir. Her zaman söylemişimdir; -sırası geldiği için tekrar edeyim: Lise öğretmenliği, bana göre elbet, üniversite hocalığından çok daha önemlidir. Fransa'da, lise öğretmeni yetiştiren Ecole Normale Supérieure, Fransa'nın en itibarlı eğitim kurumudur. Nedeni basit: Fransa'nın son yüzyılda, entelektüel statüsünü uluslar arası ölçekte yüceltenlerin neredeyse tümü, Ecole Normale Supérieure çıkışlıdır, yani lise öğretmeni olmak üzere eğitilmişlerdir: Jean-Paul Sartre, Ecole Normale Supérieure mezunudur;-Simone Beauvoir, Louis Althusser, Michel Foucault, Jacques Derrida, Georges Canguilhem de öyle! Bergson'u, Durkheim'i ve daha başkalarını saymıyorum!

Dolayısıyla, üstün nitelikli öğretmenler yetiştirmek üzere, ve salt bu amaçla bir öğretmen okulu kurulması gerekir. Cumhuriyetin ilk yıllarının 'Yüksek Muallim Mektebi', bu amaçla kurulmuştu. Nitelikli lise mezunlarını, bu okullara yönlendirmek için burslar ve benzeri teşvikler öngörmek şarttır. Türkiye'de bilimsel düşünce üretiminin, olmazsa olmaz ilk aşaması, budur!

Çalıştay'da yaptığım konuşmada hümanist eğitim üzerinde de durdum. Üniversitenin salt meslek eğitimi verdiğini, ama öğrencinin ahlaki ve estetik değerlerinin oluşması ve bir dünya görüşü edinmesi için mutlaka gerekli olan hümanist eğitimin, Lise düzeyinde verilmesini mümkün kılacak müfredata ilişkin düzenlemelerin yapılmasının şart olduğunu söyledim. Felsefe derslerinin bu amaçla yeniden ele alınmasını önerdim. Bilim ahlaki olmayan bir bilim adamının, bilim adamı sayılamayacağı kanısında olduğumu bildirmeyi de ihmal etmedim...

Sosyal Bilimler Liselerinin geleceğimizi inşa etmekte önemli işlevleri olduğunu düşünüyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Balıkesir İzlenimleri

Hilmi Yavuz 2008.04.02

Mart ayının onbeş gün ara ile üç cumartesi gününü Balıkesir'de geçirdim. Balıkesir Belediyesi'nin düzenlediği konferanslar dizisi bağlamında, 1 Mart, 15 Mart ve 29 Mart günleri Balıkesir'deydim.

Salih Tozan Kültür Merkezi'nde verdiğim bu konferanslarda "Modern Türk Şiirinde 'Sahih'lik Sorunu" üzerinde durdum. Cumartesi akşamları olmasına rağmen (Konferanslar saat 19.00'da başlıyordu) yine de nitelikli bir izleyici topluluğu vardı salonda...

Balıkesir'e ilk defa gidiyordum. Taşra'nın entelektüel etkinliği her zaman, çok nüfuz edici değildir. Ama, Balıkesir'in Osmanlı'dan bu yana göz ardı edilemeyecek kertede nitelikli bir entelektüel hayattan söz mümkün. Mesela Balıkesir'de 1929-1932 yılları arasında yayımlanan 'Gençler Yolu' dergisinde Orhan Veli'nin ilk şiirinin yayımlandığını pek az kişi bilir. İbrahim Oluklu, 1999 yılında yapılan Balıkesir Kültür Araştırmaları

Sempozyumu'na verdiği 'Balıkesir'de yayımlanan İlk Ürünler' başlıklı bildirisinde, 'kaynaklarda Orhan Veli'nin ilk şiirinin İnkılap Dergisi'nde (1933) basıldığı söylenmektedir. Oysa Balıkesir'de yayımlanan şiiri 1929 tarihini taşımaktadır' der ve Orhan Veli'ye ait olduğunu söylediği 'Anneme' şiirini yayımlar. 'Balıkesir Basın Tarihi' adlı çalışmasında ise Abdullah Yurdakök, bu konuda daha ihtiyatlıdır: 'Gençler Yolu' dergisinde Orhan Veli imzasına da rastlandığını, 'şairin o yıllarda ortaokul öğrencisi olması[nın] bu imzanın Orhan Veli Kanık'a ait olma ihtimalini kuvvetlendir[diğini]' bildiriyor. Sadece Orhan Veli mi? Değil elbet! Sabri Altınel de Attila İlhan da, Mehmet Başaran da ve evet hatta Bülent Ecevit de ilk şiirlerini bu dergide yayımlamışlar. Peki, sadece 'Gençler Yolu' mu? Daha birçok gazete ve edebiyat dergisi yayımlanmış Balıkesir'de. Balıkesir, Mustafa Seyit Sütüven'lerin, Esat Adil Müstecaplıoğlu'ların, Hasan Basri Çantay'ların kenti!

Bir de, Balıkesir'le ilgili bir hikâye beni çok eğlendirmiştir. Kim anlattı, anımsamıyorum şimdi, ama Ali Hikmet (Ayerdem) Paşa, Balıkesir'deyken, 1930'lu yıllar olmalı, orada bir tenis kortu yaptırmış. Kimler o kortta tenis oynadı acaba?- hep merak etmişimdir. Modernliğin tenis kortları, balolar, güzellik yarışmaları olarak alımlandığı yıllar!

Balıkesir'in entelektüel hayatında, deyiş yerindeyse, gerçek anlamda bir 'yeniden doğuş', Belediye Başkanı Sabri Uğur'la başlıyor, diyebiliriz: Bu gerçekten donanımlı ve her zaman nicelikten değil, nitelikten yana olan, dolayısıyla popüler olanın aldatıcı ışıklarına yüz vermeyen Belediye Başkanı, özellikle işbirliği yaptığı, bir o kadar değerli insanlarla birlikte, Balıkesir'de, kenti Türkiye ölçeğinde öne çıkaracak kertede gözalcı girişimlere imza atıyor.

Birlikte çalıştığı değerli insanlar, dedim. GNG Tanıtım'ın kurucu ve yöneticileri Ayşe Kalyoncu Cumhuri ve Fikri Cumhuri'ü kastediyorum elbet. Balıkesir Belediyesi'nin Basın ve Halkla ilişkiler Müdürü Ramazan Aydın'la birlikte bu üç gerçekten değerli ve nitelikli insan, Belediye Başkanı Sabri Uğur'dan aldıkları destekle, Balıkesir'i bir umran beldesi haline getirmek için olanca gayretle çalışıyorlar. Salih Tozan Kültür Merkezi'nin yanı sıra, Belediye, daha önce başlanmış, ama yarım bırakılmış bir ikinci Kültür Merkezi'nin tamamlanmak üzere olduğunu öğrendim. Ayrıca bir amfiteyatro da, çok yakında hizmete açılacak.

Balıkesir Belediyesi'nin, Balıkesir'e, Başkan Uğur'un deyişyle, 'panoramik hakimiyeti bulunan seyir terası 'Çamlık Tepesi'nin kent yaşamına katılması konusundaki mimari projesi de hayata geçirilecek.

Kısaca Balıkesir Belediyesi çalışıyor. Bu çalışmada emeği geçen başta Başkan Sabri Uğur olmak üzere, GNG Ekibi Ayşe Kalyoncu Cumhuri ve Fikri Cumhuri ile Ramazan Aydın'a şükran borçluyuz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Bürokratik ve Laik Devlet'

Hilmi Yavuz 2008.04.06

Geçtiğimiz salı akşamı NTV'de Can Dündar'ın 'Neden?' programında, Mümtaz Soysal'ı dinlerken dehşete düştüğümü itiraf etmeliyim: Gerçi, Sayın Soysal'ın 'jakoben bir Cumhuriyet'ten yana olduğunu, öteden beri bildiğim için, o programda söylediklerini yadırgamamam gerekirdi.

Nitekim, bundan on yıl önce, Cumhuriyet'in 75. yıldönümü dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde bir konferans sırasında Prof. Soysal, Cumhuriyet'in jakoben bir niteliği olduğunu söylemiş, jakobenlikle Demokrasinin bağdaşmayacağını ima etmiş ve tastamam şunları söylemişti: 'Cumhuriyetimizin jakoben niteliğini göz önüne almadan bizi anlayamazsınız. (...) Bu jakoben niteliğe aykırı olan her şey, Cumhuriyetin temel niteliklerine aykırıdır.' O sırada orada bu konferansı dinlemekte olan dünyaca ünlü ekonomist Prof. Dani

Rodrik'ten gereken cevabı almıştı... 'Yüzler ve İzler' adlı kitabımda (Aşına Kitaplar, 2006), 'Mümtaz Soysal'la ilgili bir yazımda da bu konuya değindiğimi, okurlarım herhalde hatırlayacaklardır.

Gelelim, NTV'deki konuşmasına! 'Neden?' programına katılanlardan Prof. Dr. Beril Dedeoğlu, Türkiye'nin bugün karşı karşıya kaldığı krizin, demokratik koşullarla aşılması gerektiğini dile getirirken, Prof. Soysal lafa karışarak, tastamam şunları söyledi: 'Ne yani, dört yıl daha bekleyecek miyiz?'

Prof. Soysal'ın beni irkiltip dehşete düşüren sözleri! 'Ne yani! Dört yıl daha bekleyecek miyiz?'

Bilmem hatırlatmama gerek var mı? Mümtaz Soysal, Anayasa profesörüdür; Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yıllarca Anayasa hukuku dersleri vermiştir. Anayasa konusunda yazdığı kitapları ve makaleleri var.

Pek iyi de, bu durumda Prof. Dr. Mümtaz Soysal'a Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ikinci maddesini hatırlatmanın tam sırası değil midir? Bu madde, Türkiye Cumhuriyeti'nin, 'Demokratik, Laik bir Sosyal Hukuk Devleti' olduğunu bildirmiyor mu?

'Ne yani? Dört yıl daha bekleyecek miyiz?' Prof. Dr. Soysal, Türkiye'de her beş yılda bir yapılan genel seçimlerin üzerinden bir yıl geçtiğini ve herhangi bir arıza çıkmadığı takdirde 2012 yılında yapılması gereken seçimlere kadar bekleyemeyeceğini ya da beklenmemesi gerektiğini ima ederken ne demek istemektedir? Açıktan açığa bir darbe çağrısı mıdır bu? Öyle midir? Evet, tastamam öyledir...

Bir Anayasa profesörünün, bir darbe çağrısından başka bir anlama gelmesi söz konusu olmayan bu sözleri, düpedüz bir Anayasa suçu teşkil ediyor. Anayasa suçu, evet, zira darbe çağrısında bulunmak müesses nizama karşı işlenmiş bir suçtur. Prof. Soysal, Anayasa'nın ikinci maddesinde dile getirilmiş olan 'Türkiye Cumhuriyeti Demokratik [...] bir [...] devlet[i]tir' ibaresini gözardı ediyor;

Demokratik yoldan bir iktidar değişikliğinin ancak genel seçimlerle mümkün olabileceği gerçeğini inkardan gelerek milli iradeyi hiçe sayıyor! Sadece Mümtaz Soysal mı? Alenen 'darbe' çağrısında bulunan başkaları da yok mu?

Sırası gelmişken bir hatırlatmada bulunmanın tam zamanıdır diye düşünüyorum: Laiklik aleyhinde konuşmak nasıl Anayasal bir suçsa, Demokrasi aleyhinde konuşmak da aynı derecede Anayasal bir suçtur. Üstelik, daha önce de birkaç defa yazdığım gibi, Anayasamızın ikinci maddesinde kanun koyucu Demokrasi'yi Laiklikten önce (evet, önce!) zikretmiştir. Mümtaz Soysal, kanunların 'lafzı'nın, kanunkoyucunun öncelikler konusundaki niyetini (intentio) içerdiğini bilmiyor mu yoksa? Bir Anayasa profesörüne bunları hatırlatmak durumunda kaldığım için gerçekten üzgünüm...

Bari Mümtaz Soysal ve onun gibiler, baklayı ağızlarından çıkarıp, adlı adınca, 'Türkiye Cumhuriyeti Bürokratik ve Laik bir devlettir', deseler de 1925'te Terakkiperver Fırka'dan başlayarak Serbest Fırka'nın, Demokrat Parti'nin, CHP'nin, AP'nin, Milli Nizam Partisi'nin, Milli Selamet Partisi'nin, Refah Partisi'nin, Fazilet Partisi'nin kapatılmalarına rağmen bir türlü kurtulamadığımız şu Demokrasi belasından (!) kurtulsak!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Evliya Çelebi 'Seyahatname'sine ilişkin bir alternatif okuma

Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi, 3, 4, 5 Nisan günlerinde 'Uluslar arası Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi' başlıklı bir sempozyum düzenledi.

Koordinatörlüğünü Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinden Dr. Nuran Tezcan'ın yaptığı sempozyumda, başta Evliya Çelebi üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Prof.Dr. Robert Dankoff ve Prof.Dr. Pierre MacKay olmak üzere Türk ve yabancı Türkologlar katıldı. Prof. Dankoff'u özellikle zikretmem boşuna değil: YKY'nin 10 cilt olarak yayımladığı 'Seyahatname', Prof. Dankoff'un katkıları olmasa, her halde basılabilmek imkânını bulamazdı. Dankoff'un yanı sıra Dr. Yücel Dağlı'nın ve Seyit Ali Kahraman'ın çabalarını da unutmamak gerekiyor elbet. Nihayet elimizde dört başı bayındır bir 'Seyahatname' var...

Sempozyumda, Çelebi ile ilgili birçok konu tartışıldı, ama Alphan Akgül'ün bildirisi dışında, 'Seyahatname'deki olağandışlıklar üzerinde durulmadı. Akgül'ün meseleye, Sartre'ın 'fantastik' tanımından yola çıkarak getirdiği açıklamaya katılmakla birlikte, 'Seyahatname'deki olağandışlıklara ilişkin alternatif, dolayısıyla farklı bir okuma yapmak istiyorum.

Michel Foucault, Les Mots et Les Choses'da Rönesans Episteme'si ile (Rönesans'ta neyin 'bilgi' sayılmasına ilişkin kurallar, ölçüler, normlar), Klasik Dönem (17. yy.) Episteme'si arasındaki radikal farklara dikkati çeker. Bir Rönesans doğabilimcisi olan Aldrovandi'ye göre bilimsel 'bilgi' sayılan şeyler, bir Klasik Dönem doğabilimcisine, Buffon'a göre, bilim adına tam bir 'skandal' teşkil ederler. Aldrovandi, bir hayvanın, mesela yılanın, anatomik özelliklerinin yanısıra mitolojik, etimolojik ve anekdotal duyum ve enformasyonları da almakta sakınca görmez kitabına. Oysa Buffon için, düpedüz anlaşılmaz bir tavidir bu: Buffon, bir hayvanın kendisine ya da doğasına ilişkin olanlarla, onun hakkında söylenenlere ilişkin olanlar arasında radikal bir fark öngörür. Foucault, bu Episteme farkını şöyle açıklar: 'Aldrovandi'ye göre, Doğa, birbirinden ayrılmamış bir kelimeler ve işaretler bütünüdür ve bir doğabilimcinin işi, ister 'insanların kitaplarında, ister Dünya'nın kitabında' varolan bu kelime ve işaretleri derlemekten ibarettir:-Rönesans Episteme'si bunu gerektirir çünkü! Bir başka deyişle, Rönesans Episteme'sinde Dil ve Doğa birbirinden farklılaşmamıştır. Oysa, Buffon için Dil, Doğa'nın bir parçası değildir;- onu temsil etme yollarından biridir sadece. Dolayısıyla, bir hayvan hakkında söylenenler (Mitoloji, Anekdotal, Etimoloji vb.), yani Dil'e ait olanlarla, hayvanın kendisine, yani Doğa'ya ait olanlar (Anatomi vb.) arasında radikal bir fark vardır. Buffon, özenle ayırır bunları ve sadece Doğa'ya ait olanı alır kitabına; -Klasik Dönem Episteme'si bunu gerektirmektedir çünkü.

Jonathan Barnes da Aristoteles üzerine yazdığı kitapta, onun (Aristoteles'in)- tıpkı Aldrovandi gibi- bir hayvanın, doğrudan gözleme dayalı Doğal ya da empirik özellikleri ile oradan burdan derlenmiş ve rivayete dayalı duyumları, birbirinden farklılaşmamış bilgiler olarak, aynı epistemolojik düzeye koyduğundan söz eder. Mesela, bir bizonun, uzun mesafeye ulaşabilen bir dışkılama yeteneği olduğunu ve bu yeteneğini, kavurucu sıcaklıktaki dışkısından yararlanarak, kendini savunma amacıyla kullandığını yazabilmiştir Aristoteles... Barnes, Aristoteles'in bugünün Episteme'si ile gerçekten 'bilimsel' sayılabilecek gözlemlerinin yanısıra, 'bazı sarhoş avcılarının anlattıkları saçmasapan hikâyeleri' (mesela, bizonun dışkılama yeteneği üzerine söylenenleri), zooloji araştırmaları kitabına almasını, çok şaşırtıcı bulmaktaydı.

Mitolojik, anekdotal (yani, rivayete dayalı) birtakım duyum ve enformasyonların, gerçekliğe dayalı bilgilerle aynı düzeye konulmasının, Evliya Çelebi'yi eleştirmek için kullanıldığını hatırlamalı burada. Gerçekten de, 'Seyahatname'de, Erzurum kışının aşırı soğuşunda kedinin havada donup kalmasına, ya da Mısır'da timsahlarla çiftleşildiğine ilişkin vb. bölümler gerçekliğe aykırı düştükleri gerekçesiyle Evliya'nın ciddiye alınmamasına yol açmış; Fahir İz hocamızın deyişiyle, 'kimi bilginler Evliya'nın hiçbir anlattığına inanmamışlar, hatta birçok yolculuklarını bile şüphe ile karşılamışlardır.' Oysa Evliya Çelebi'nin, anlatısını 17. yüzyıl Osmanlı Toplumunun Episteme'sine denk düşen bir epistemik bütünlükle söylemselleştirdiği anlaşılıyor: Tıpkı Aristoteles ya da

Aldrovandi gibi, Çelebi de Tarih'in, Mitoloji'nin, Masal'ın ve Rivayet'in birbirinden ayrılmadığı bir söylem inşa ediyor. Olağanüstülükleri değil, bir Episteme'nin söylemini sunuyor bize.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kadınlar, Kadınlarımız!

Hilmi Yavuz 2008.04.13

Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso'nun TBMM'de yaptığı konuşma, CHP Milletvekili Necla Arat'ın deyişiyle söylersem, 'Türkiye'de cumhuriyetin değerleriyle yetişmiş olan kadınlar'ı epeyce kızdırmışa benziyor.

Hemen belirteyim. Necla Arat'ın 'Cumhuriyetin değerleriyle yetişmiş' dediği kadınlar, laikçi ve ulusalcı (haşa, 'Ergenekoncu' falan demek istemiyorum! Yanlış anlaşılmasın. Bu aklımın ucundan bile geçmiyor!) olanlarımız... Meral Tamer, 'Milliyet'teki köşesinde Barroso'ya ateş püskürüyor.

Necla Arat da öyle!

Peki, Barroso ne dedi de, 'Cumhuriyetin değerleriyle yetişmiş' kadınlarımız bu kadar öfkелendi? Mesele, elbette 'türban' meselesi! Barroso, 'Türban konusunda AB kriteri yoktur; her kadının inancı, görüşü ne olursa olsun kendi özgür seçimini yapabilmesi esastır. AB Komisyonu'nun başörtüsü gibi konularda bir tutum almasını ya da standartlar getirmesini beklemeyin. Savunulması temel olan tek hayati ilke, herkesin inançlarına ve görüşlerine, karşılıklı hoşgörü gösterilmesidir.'

'Cumhuriyetin değerleriyle yetişmiş kadınlarımız'ı, anlaşıldığı kadarıyla Barroso'nun, türban ya da başörtüsü takan kadınları, bu eylemlerini 'özgür seçim'leriyle yapmış oldukları konusundaki sözleri kızdırmış olmalı. Çünkü 'cumhuriyetimizin değerleriyle yetişmiş kadınlar'ımız, türban ya da başörtüsü takan kadınlarımızı, 'cumhuriyetin değerleriyle yetişmiş' saymamakta; 'cumhuriyetin değerleriyle yetişmemiş' oldukları için de 'özgür seçme' yapamayacaklarını düşünmektedirler. Gerekçe her zaman hazır: 'Cumhuriyetin değerleriyle yetişmemiş kadınlar', erkek egemen bir toplumun, bu egemenliğe boyun eğmiş, itaatkâr kadınlarıdır!

Peki de, bu kadınlarımız, 'cumhuriyet değerleriyle' yetişmemiş (!) oldukları halde, demokratik haklarını kullanabilmekte, hadi klasik deyişle söyleyeyim, seçme ve seçilme özgürlüğüne sahip olabilmekte değil midirler? Bu nasıl bir çifte standarttır ki, kadınlarımız ülkenin demokratik yönetimine etkin bir biçimde katılıyorken 'özgür' olabiliyorlar da, iş türban ya da başörtüsü takmaya gelince, 'özgür' sayılmıyorlar?

Geçen hafta Bilkent Üniversitesi'nde TBMM Başkan Vekili Güldal Mumcu'nun yaptığı bir konuşmayı dinledim. Konu, 'Kadın ve Siyaset'ti. Mumcu, Türkiye'de kadının TBMM'de temsil edilme oranının azlığından şikâyet etti; kadınlarımıza, 'cumhuriyetin değerleriyle yetişmiş' olup olmadıklarına ilişkin bir ayırım yapmaksızın, seçme ve seçilme hakkının verilmiş olmasının önemine vurgu yaptı. Hiç kuşku yok. Kadınıma seçme ve seçilme özgürlüğü tanınması, Kemalist devrimin önde gelen uygulamalarından biridir. Eğer kadınımanın, 'egemenliğin kayıtsız şartsız millette' olduğunu gösteren TBMM'ye seçme ve seçilme ehliyeti, bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından tasdik edilmişse, su katılmadık bir Kemalist olduğunu iddia eden Necla Arat ya da Meral Tamer, ne hakla, türban ya da başörtüsü takan kadınlarımızın, nasıl giyinmek istedikleri konusunda kendi özgür iradeleriyle seçme yaptıklarını inkardan geliyorlar;- anlamak mümkün değil!

Ama, belki de mümkün! 'Cumhuriyetin değerleriyle yetişmiş' kadınlarımız, örtük olarak şunu demek istiyor olabilirler: Türban ya da başörtüsü takanlar, aslında, seçme ve seçilme hakkına da sahip olmamalılar! Mademki, türban ya da başörtüsü takıyorlar, öyleyse 'özgür' değiller; eğer 'özgür' değillerse, seçme ve seçilme hakkına da

sahip olmamalılar! TBMM'ye milletvekili seçme ve seçilme hakkı, sadece Necla Arat, Meral Tamer gibi, türban ya da başörtüsü takmayan 'özgür' kadınlarımıza ait olmalı! Bu, bir kısım kadınımızı, siyaset de dahil olmak üzere, kamusal alandan sürüp atmak anlamına mı gelecek, varsın gelsin, ne gam! Yeter ki, 'cumhuriyet değerleriyle yetişmiş kadınlar'ımız rencide olmasınlar, üzülsünler! Atatürk devrimlerine bir kısım Türk vatandaşını, diledikleri insanları seçmekten, diledikleri kıyafetleri seçmekten mahrum bırakarak sahip çıksınlar! Mantık, bu!

Ha, bir de şu var: Elbette, Siirt'in Ülkü mahallesinden, 'Millet Mektebi' mezunu başörtülü Vecide Hanım'la, anlı şanlı felsefe profesörü Necla Arat bir mi? Aysun Kayacı'nın kulakları çınlasın!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şiir nedir? Vezinli ve kafiye söz mü?

Hilmi Yavuz 2008.04.16

Bugüne kadar binlerce defa şiirin ne olduğu konusu tartışılmıştır ve galiba tartışılmaya devam edecek. Rahmetli Ali Nihat Tarlan hoca, 'şiir, ufuklarda yükselen nazenin bir balondur' diye tarif etmişti.

Daha başka yüzlerce tarifi vardır, ama nedense, Ali Nihat Hoca'nınki aklımda kalmış!!! Elbette Fuzuli'nin Türkçe Divan'ındaki, "Şiir bir ma'sukadır, hüsn-i ibaret ziveri" mısraı da... Ama galiba, şimdiye kadar yapılan tarifler içinde en yaygın olanı, şiirin 'mevzun ve mukaffa' (vezinli, kafiye) söz oluşudur. Ahmed Hamdi'nin (Tanpınar değil!) Teshilü'l-Aruz ve'l-Kavafi ve'l-Bedayi adıyla 1872 yılında yayımladığı kitabında da, şiirin 'mevkufünaleyhi' (koşulları) ve mukaddematı'nın (önceliklerinin) 'ilm-i lugat' ve 'ilm-i belagat'le birlikte, 'ilm-i aruz' (vezin bilgisi) ve 'ilm-i kavafi' (kafiye bilgisi) olduğu bildirilir.

Doğallıkla şiirin bu tarifi, Ali Nihat Hoca'nın ve Fuzuli'nin şiirsel (!) tarifleri bir yana bırakılırsa, eski belagat kitaplarında kalmıştır. Artık şiir, vezinli ve kafiye söz olarak tarif edilmiyor;- ya da biz öyle zannediyorduk ki, meğerse hâlâ bu tarifte ısrar edenler varmış!

İngiltere'nin önde gelen gazetelerinden 'The Observer'ın geçen pazar günü sayısında, Anushka Asthana imzalı bir yazı yayımlandı. Yazının başlığı 'Poetry Guardians Reject Modern Verse' ('Şiir Muhafızları, Modern Şiiri Reddediyor'). Yazıda, İngiliz dilinin güzellik ve duruluğunu savunmak amacıyla kurulan 'Kraliçe'nin İngilizcesi Cemiyeti'nin ('Queens's English Society'), çağdaş şiirleri ve şairleri mercek altına aldığını ve çok defa, yan yana dizilmiş kelimelere, vezinli ve kafiye olmadıkları halde, şiir denilmesini şiddetle eleştirdikleri belirtiliyor. O nedenle de, 'Kraliçe'nin İngilizcesi Cemiyeti', herhangi bir yazının 'şiir' diye adlandırılabilmesi için, şiirin yeniden tarifine ihtiyaç olduğunu öne sürmekte imiş! Cemiyet'in başkanı Bernard Lamb, aynen şunları söylemiş: 'Şiirin tarifi ne? Ben şunu söylüyorum: Eğer bir metinde vezin ve kafiye yoksa, o şiir değildir'. Anushka Asthana böyle yazıyor... Modern şiire karşı kampanyayı başlatan, Cemiyet üyelerinden Michael George Gibson'muş. Gibson, 'vezinsiz ve kafiyesiz şiir olmaz!' tarifine 'Şairler Derneği'nin olumlu cevap vermesini, 'utanç verici' bulmuş! 'Yüzyıllar boyunca', diyor Gibson, 'şiir dediğimiz sözler, birincil ve tarif edici prensipleri olan önce vezin, sonra da aliterasyon ve kafiye göre yazılmışlardır. Gerçek şiir, okura ya da dinleyene 'özel bir haz' vermelidir'.

Gibson'ın asıl hedefi, İngiltere'nin Poet Laureate'i (Saray Şairi) seçilen Andrew Motion. Gibson, Motion'un Kraliçe Elisabeth'in 80. doğum yıldönümü dolayısıyla yazdığı, 'the Golden Rule' adlı şiirin, 'şiir' olmadığını iddia ediyor. Anushka Asthana bir yana, 'the Golden Rule' benzersiz bir tevriye! 'Rule' kelimesi, hem 'kural' hem de 'yönetim' demek. Andrew Motion, aslında İngilizcede 'Altın kural' anlamına gelen yerleşmiş deyim, 'rule' kelimesini tevriye kullanarak, Kraliçe'nin yönetim yıllarını, 'altın yıllar' olarak niteliyor. Sadece bu tevriye bile

yeter ama gelin de bunu 'Kraliçe'nin İngilizcesi Cemiyeti' üyelerine ve Michael George Gibson'a anlatın, anlatabilirseniz! Gerçi, Motion, Gibson'ın ithamlarını 'gülünç' bulduğunu söylemişse de, bir yararı olmamış!

Gibson, 'Şairler Derneği'nin her yıl düzenlediği Ulusal Şiir Yarışması'nın Seçiciler Kurulu üyelerinden şair ve akademisyen Michael Schmidt'in (Glasgow Üniversitesi'nde Şiir Profesörü) 'Pangur Ban' adlı şiirinin de şiir olmadığını iddia ediyor. Ona göre Şekspir, Donne, Chacer, Graves şairdir! Schmidt ise, Cemiyet'i, şiire bir 'deli gömleği' giydirmekle itham etmekte. Ona göre, kurallara uygun (herhalde, 'vezin ve kafiye'den söz ediyor olmalı!) olan şiir, kötü şiirdir. Burada Montaigne'nin o ünlü sözünü hatırlamanın tam zamanıdır: Şiirin ortahallisi için geçerlidir kurallar;- büyük şiir, kural dışı'dır!

Sözü, 'Kraliçe'nin İngilizcesi Cemiyeti'ni kızdıracak bir İrfan Külyutmaz beytiyle bitirelim:

Şiirde ne kural tanırırsın sen, ne ilke!

Ne Şekspir senin dengin, ne Rilke!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Öfke Baldan Tatlıdır'

Hilmi Yavuz 2008.04.20

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Deniz Baykal, 23 Nisan'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Çankaya'da vereceği resepsiyona katılmayacağını bildirmiş.

Bu elbette, Cumhurbaşkanı'nın belirttiği gibi, 'herkesin kendi bileceği iş'tir! Evet, öyledir de, davet sahibi Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanlığı olduğuna göre, eğer gidilmeyecekse, en azından nezaketen mazeret beyan edilmesi gerekir. Bildiğim kadarıyla devlet protokolü bunu gerektirir çünkü... Eski deyişle, ceffalkalem ve nezaketen de olsa herhangi bir mazeret bildirmeksizin gitmeyeceğini bildirmek, bu daveti reddetmek anlamına geliyor. Nezaketen mazeret bildirmek bir şeydir, kabaca reddetmek başka şey!

Baykal'ın bu davranışının anlamı üzerinde düşünmek gerekiyor. İlk akla gelen, C.H.P Genel Başkanı'nın bu davete 'Pınar Kür Mantiği' ile bakmış olması ihtimalidir. Sevgili okurlarım, 'Pınar Kür Mantiği'ndan neyi kastettiğimi, şüphesiz, bilmiyor olabilirler;-izah edeyim: Bu yıl Şubat ayı başında Cumhurbaşkanı Gül, benimle birlikte altı edebiyatçıyı Çankaya Köşkü'ne yemeğe davet ettiğinde, kızılca kıyamet kopmuş; bazı yazarlar bu daveti kabul ettiğimiz için bizi eleştiri yağmuruna tutmuşlardı. Bunlardan en ilginç, şüphesiz, Pınar Kür'ünki idi: Pınar Hanım, Çankaya'ya davet edilseydi de gitmeyeceğini, zira Cumhurbaşkanı'yla yemek yemenin, muhalif kimliğini zedeleyeceğini öne sürmüştü. Ben de, düşüncelerine ve görüşlerine katılmadığımız insanlarla birlikte olmanın, yemek yemenin böyle bir örselenmeye sebep olamayacağını; muhalefetin 'bozulması'nın 'abdest bozulması' gibi bir şey olamayacağını söylemiştim!

Ola ki, Baykal da Pınar Kür gibi düşünüyor ve Cumhurbaşkanı'yla yemek yerse, 'muhalefet' kimliğinin 'bozulacağını' zannediyordu! Bu, Baykal'ın 'kendi bileceği iş' olabilir. Ama bir başka mesele var ki, ona Cumhurbaşkanı'nın deyişiyle 'herkesin kendi bileceği iş' diye bakılıp geçilemez;-geçilmemelidir de!

Beğenelim ya da beğenmeyelim, Abdullah Gül, Türkiye Cumhuriyeti'nin meşru, (evet, meşru!) Cumhurbaşkanı'dır! Mustafa Kemal Paşa'nın da muhalifleri vardı, İsmet İnönü'nün de! Celal Bayar'ın muhalifleri yok mu idi,- Demirel'in, Özal'ın, Ahmet Necdet Sezer'in muhalifleri olduğu gibi! Ama bu Cumhurbaşkanlarının tümü, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce seçilmiş meşru Cumhurbaşkanları idiler! Unutmamak gerekiyor:

Cumhurbaşkanına 'muhalif' olmak elbette anlaşılabilir bir şeydir, ama onu 'meşru' bir cumhurbaşkanı olarak tanımamak! İşte bunu anlamak mümkün değildir...

Deniz Baykal, son zamanlarda esip savuruyor! Rahmetli Vedat Günyol, Meydan Larousse'da çalıştığımız yıllarda, araya kızıp öfkelenen yöneticimiz (o da rahmetli oldu!) Adnan Benk'le 'Öfke baldan tatlıdır/ Adnan Abi haklıdır' diye dalga geçirdi. Baykal da, öfkenin baldan tatlı olduğuna inanmış olmalı ki, konuşmaları tadından yenilmez oldu! Lakırdılarından bal damlıyor!

Öfkeyle kalkan zararlar oturur, da derler. Baykal, öyle görünüyor ki, Büyük Kurultay'da 'zararla oturacak!' Ama öyle ya da böyle, C.H.P. Genel Başkanı, Başbakan Erdoğan'ı da haklı çıkardı sonunda. Ne demişti Başbakan: 'Öfke de bir hitabet sanatıdır!'

Deniz Baykal, Cumhurbaşkanının davetini reddetmekle, C.H.P Büyük Kurultay'ında puan toplayacağını zannediyorsa, fevkalade aldanmaktadır. Kurultay delegelerinin büyük bir kısmının bu neviden 'bakın, bu cumhurbaşkanı da kim oluyormuş? Beni davet etti, reddettim!' diye efelenerek itibar kazanmak isteyenleri hüsrana uğratacağından eminim. C.H.P Kurultayları meşruiyetten yana olmuştur ve meşru Cumhurbaşkanını reddetme tavrına asla prim vermeyecektir. Buna inanıyorum...

Meşru Cumhurbaşkanına meşru değildir, demek ya da o anlama gelecek biçimde davranarak boykota falan kalkışmak, düpedüz meşruiyetten çıkmaktır çünkü...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir ilkyaz yazısı

Hilmi Yavuz 2008.04.23

İlkyaz. Neden 'ilkyaz' diyorum ki? Bu, benim kaçınıcı ilkyazım! Yaşlılıkta herhangi bir şeyin 'ilk' olarak yaşanması mümkün müdür? Bunca yaşanmışlıktan sonra?

Ama ben, her ilkyazı, bir 'ilk' gibi yaşamak isterim. Erguvanları, sanki ilk kez görüyormuş gibi, İstanbul'a, İstanbul'daki ilkgençlik yıllarıma dönerim. Ezilmiş erguvanların üzerine basmaktan çekinerek yürüdüğüm tepelerin ilkinden denizi görüşümü. Kimse bana 'denizi göreceksin, sakın şaşırma!' dememişti ki! Tıpkı, yine Orhan Veli'nin, o benzersiz 'Denizi Özleyenler İçin' şiirinde söylendiği gibi, 'hatırlarım Dünyayı ilk görüşümü'. Sonra, ilk aşklar! Bu kez Yahya Kemal'le birlik olup, 'bir aşk oluverdi aşinalık' derim kendi kendime...

İlkyaz, yaşama sevincidir, derler. Öyledir de, niçin 'baharın gülleri açtı/ ah, yine mahzundur bu gönlüm'den sözeder bir şarkı. Tuhaftır, ama 'mahzun' kelimesi geçiyor olsa da, Dramalı Hasan'ın bu rast şarkısı, bende hüznü değil de, baharın güllerini çağırıştırır, nedense...

'Yaşama sevinci' ve 'yaşama azabı'. Orhan Veli, 'Deli eder insanı bu dünya/Bu gece, bu yıldızlar bu koku/ Bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaç' derken ilkin, Behçet Necatigil ise 'Bu hangi ocaktır tav, akşam eza/ Sürdürür hastalığı iyi etmez' derken de, ikincisini öne çıkarır.

Sahi, gülü ilk defa nerde ve ne zaman gördüm? Orhangazi'deki kaymakam evinin bahçesinde gül ağaçları var mıydı? Vardı, belki, hatırlamıyorum şimdi. Kimdi bana 'gül' kelimesini öğreten? İlk ne zaman duymuştum 'gül' kelimesini? Önce 'gül'ü mü işittim, yoksa gül'ü mü gördüm? Bellek, bunları neden yazmamış bir kenara?

İlhan Berk'in bir şiirinde 'denizle ilk temas' diye bir dize vardır. Gülü ne zaman gördüğümü hatırlamasam da, 'denizle ilk temas'ımı hatırlıyorum. Bu, çok geç bir tarihte oldu benim hayatımda. Çocukluğum denize uzak

ilçelerde geçti. Terme'de ilkokuldayken, arkadaşlarım, Terme'yi iki 'geçe'ye bölen ırmakta 'çimer'lerdi. Annem izin vermedi, çimmeme...

Bedenimin denizle ilk teması! Ali ve Ömer'le birlikte Büyükada'da girdimden denize, yaşıam 40'a geliyordu ve ben yüzme bilmiyordum. Şimdi biliyorum da, gerçekten yüzüyor sayılır mıyım? Ayağımın yerden kesilmemesi için kıyıya paralel yüzmek! Yahşi Yalısı'nda, yazları, denizle bütün 'temas'ım bu işte!

Yalnızlığı ilk defa ne zaman hissettim ve hangi koşullarda? Belleğimde sadece, 'Geçmiş Yaz Defterleri'nde yazdığım o bölümde anlattıklarım kalmış. Siirt'teki konağın üst katlarındaki yıkık duvarların birine o dizeleri yazdığımda mı? Bende yalnızlıklar, nedense hep yazılmış olanlarla hatırlanıyor. Yazdığım yalnızlıkları yaşadım mıydı? Yazarken mi yalnızdım yoksa? Belki yaşamadan yazdım yalnızlıkları? Bilemiyorum şimdi.

Yazılan, ne zaman yaşananla örtüşür? Ve, yazılanın yaşananla birebir örtüşmeyebileceğini ilk neyi okuduğumda anladım? Şiirin, insanlık durumunu, gündelik konuşma ya da iletişim dilinden çok daha farklı bir söylemle dilegetirebileceğini ilk ne zaman kavradım?

Kendim için bir ilk'ler listesi yapmaya kalkışsam, hiçbir şeyi yazamayacağımı anlıyorum şimdi...

En iyisi, her şeyi yeniden, ama ilk defa yaşıyormuş gibi yaşamak! Öyleyse, hayatta, 'ilk' yoktur ve her zaman yeniden yaşanan bir şeyi, bir 'ilk' olarak ('ilk gibi' değil!) yaşamak mümkündür...

Şimdi ilk, ilkyaza başlama vaktidir artık...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Kutlu Doğum Haftası', Derbi ve Hakan Şükür'ün Başına Gelenler

Hilmi Yavuz 2008.04.27

Türkiye'de laikçiliğin bir 'mahalle baskısı'na dönüştüğünün apaçık örneklerini görüp yaşamaya devam ediyoruz. Yakında (ne yakındası? Şimdi!), kamusal alanda bir bardak su içip yüksek sesle 'elhamdülillah!' diyenleri de, laikliğe aykırı davrandığı için kovuşturmaya başlayacağımızdan korkuyorum. Benim genellikle korktuklarım başıma gelir.

Gene de, nemelazım, en azından, su içtikten sonra, 'elhamdülillah' demeden önce, sağa sola bakılmasını tavsiye ederim. Ola ki, birilerinin kulağına gidebilir...

Parkta, pusetinde bebeğiyle dolaşırken rastladığınız bir arkadaşınıza, bebeği göstererek 'maşallah, ne kadar da büyümüş!' dememenizi öneririm;- depremden söz edildiğinde, 'hafazanallah' dememenizi de! Hafazanallah, başınıza kötü şeyler gelebilir, aman dikkatli olun, yerin kulağı vardır...

Şaka bir yana, başınıza gerçekten kötü şeyler gelebilir, evet, Hakan Şükür'ün başına gelenler gibi! Galatasaray-Fenerbahçe derbisinden önce verdiği bir demeçten ötürü, biçare çocuğa demediklerini komadılar. Hakan, 'Milliyet' gazetesinin haberine göre (aynen aktarıyorum) 'Hz. Muhammed'in doğumunun kutlandığı Kutlu Doğum Haftası'na denk gelen derbi maçında herkesin bu haftaya yakışır bir tutum içinde olması gerektiğini belirt[miş] ve şunları söylemiş:

'Futbolda alınan sonuçlar, kimilerine göre önemli, kimilerine göre hayati önem taşıyabilir. Fakat biz, öyle güzel bir haftanın içinde bulunuyoruz ki, bunun kıymetini bilmek durumundayız. 'Kutlu Doğum Haftası' içindeyiz ve

ona layık olmalıyız.'

Milliyet'in haberine göre Hakan Şükür, 'Kutlu Doğum Haftası' nedeniyle, taraftarların Ali Sami Yen Stadı'na, dikkat edilsin, 'stada bıçakla ve satırlarla değil, güllerle gelmesi'ni önermiş...

Hiç şüphesiz, Hakan'ın bu sözlerinin övgüyle, takdirle karşılanması gerekir. Övgüyle, takdirle evet, Hakan, Peygamberimizin 'Kutlu Doğum'u nedeniyle, bir barış ve kardeşlik duygusunun hakim olmasını ve bu vesile-i hasene ile, taraftarların stada güllerle gelmesini istiyor! Ne var bunda?

Türkiye'de her şeyin nasıl tepe taklak edildiğini gösteren tipik bir örnek Hakan Şükür olayı. Ona, kalpten teşekkür edeceğimiz yerde, bakın, neleri reva görüyoruz!

Eski yöneticilerden Fatih Altaylı, Divan Kurulu Başkanı İrfan Aktar'a bir yazı göndermiş ve Hakan Şükür hakkında soruşturma istemiş. Sebep, 'Hakan Şükür'ün bir derbiyi Kutlu Doğum Haftası olarak bazı kesimler tarafından kutlanan bir hafta ile bağdaştırması'! Altaylı'ya göre 'bu, son derece manidar'mış!

Altaylı'ya sormak gerekir. Neresi 'manidar' bunun? Hakan, taraftarlara 'bıçakla, satırla gelmeyin, stada güllerle gelin!' diyor. Bu mu 'son derece manidar'? Yoksa, 'manidar' olan, 'Kutlu Doğum Haftası'nın 'bazı kesimler tarafından' kutlanması mı? Hangi 'bazı kesimler' bunlar? Fatih Altaylı'nın, 'Kutlu Doğum Haftası'nın bizzat Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından resmen kutlandığından haberi yok galiba...

Hakan Şükür, çocuklarımızı 'Peygamberimizin hoşgörüsü etrafında hayata hazırlamalı'yız, diyor. Din Kültürü ve Ahlak derslerinde de öğretilen budur. Allah aşkına, Laikliğe aykırı olan ne var bunda?

Ne isteniyor, anlamıyorum. Laikliği, her vesile ile Din'e karşı bir olumsuzlayıcı yaklaşım olarak kullanmaktan ne murad ediliyor? Çok tehlikeli oyunlardır bunlar!

Şu olup bitenler karşısında 'fesüphanallah!' demek geçiyor içimden ama, demeyeceğim. Nemelazım, bir Galatasaraylı olarak Fatih kardeşimin bunu da 'son derece manidar' bulup hiddetine maruz kalmaktan korkarım...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Dostluk Üzerine' bir etkinlik

Hilmi Yavuz 2008.04.30

Türkiye Diyanet Vakfı'nın, Ankara'da bir 'Kadın Faaliyetleri Merkezi' olduğundan haberiniz var mıydı, bilmiyorum, ama herhalde haberiniz olmak gerekir.

Zira, 'Kadın Faaliyetleri Merkezi'nin yaptığı ve gerçekleştirdiği entelektüel etkinliklerin, özellikle 'Kadın ve İslam' gibi problematik bir konu üzerinde olumlu ya da olumsuz görüşler öne sürmeden önce, mutlaka izlenmesi gereken etkinlikler olduğunu düşünüyorum. Bu etkinlikler izlendikçe, birçoklarının 'İslam ve Kadın' ilişkisi üzerindeki olumsuz önyargılarının, radikal değişikliğe uğramasının ziyadesiyle muhtemel olduğu kanaatini taşıyorum. Bunu söylerken abartmıyorum, inanın!

'Kadın Faaliyetleri Merkezi' geçen hafta Cuma günü akşamı, Ankara'da, Türkiye Diyanet Vakfı'nın Kocatepe Konferans Salonu'nda bir etkinlik düzenledi: 'Dostluk Üzerine'. Konuşmacılar, Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç, Prof. Dr. Ahmet İnam, Prof. Dr. Kenan Gürsoy ve bendim. Protokol konuşmalarını Devlet Bakanı Prof. Dr. M. Sait Yazıcıoğlu ve Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu yapacaklardı. Bakan, bir görev dolayısıyla, Başkan

da yurtdışında bulunduğu için gelemediler. Keşke orada olsaydılar da, Kocatepe Konferans Salonu'nu tıklım tıklım dolduran, neredeyse tümü kadın izleyicilerin, konuşmaları nasıl büyük bir heyecanla izlediklerine tanık olsaydılar, diye düşündüm.

Burada bir önemli konuyu açmam gerekiyor: Kadın Faaliyetleri Merkezi üyesi olan ya da üye olmadıkları halde bu konuşmaları izlemek için oraya gelen kadınlarımızın çoğunun başı açıktı. Kapalı olanlar da vardı elbet;- ama herkes birbiriyle, etkinliğin adını hayata geçirircesine 'dost'tular ve 'gönül ehli' olmanın müstesna olgunluğuyla, Yahya Kemal'in bir rübaisinde dilegetirdiği gibi, kalpleri, 'birbirini aksettiren ayineleri (aynaları)' andırıyordu, gerçekten...

Konuşmacılar, 'dostluk' meselesini birbirinden farklı bağlamlarda ele aldılar. Kimimiz tasavvufi, kimimiz felsefi kimimiz de edebi bağlamda irdeledik 'Dostluk'u... Benim konuşmam daha çok, şiirin dostluk'u nasıl ele aldığıydı. Söze, lise Fransızca kitabımızdaki ilk metni, 'La Camaraderie' ('Arkadaşlık') diye başlayan o metni anarak başladım. Tuhaftır, bu metin neredeyse tümüyle belleğimde kalmış: 'La camaraderie est le commencement de l'amitié' ('Arkadaşlık, dostluğun başlangıcıdır') diye başlıyordu o metin ve 'toutes camarades sont les amies en esperance' ('Bütün arkadaşlar, birer dost olma umudu verirler') diye de devam ediyordu. Bazı arkadaşlıkların dostluğa dönüştüğünü, bazılarının sadece 'arkadaşlık' olarak kaldıklarını belirtiyordu o yazı.

Ben, oradaki konuşmamda arkadaşlık ile dostluk arasına 'aşinalık'ın konulması gerektiğini önesürdüm. Aşinalık, bana göre, arkadaşlıktan öte, ama dostluk kertesinde yakınlığı işaret etmeyen bir ilişkidir. Divan şiirimizde, 'dostluk'tan çok, 'aşinalık'tır öne çıkan: Nef'i'nin 'Rind-i aşkız, hasılı, Nef'i-i biperva gibi/Aşınaya aşına, biganeye biganeyiz' beytini sıklıkla tekrarlarım;- Fuzuli'nin 'Saba, kuyunda dildarın nedir üftadeler hali/Bizim yerden gelersen bir haber ver aşinalardan' dizesini de! Yine Fuzuli'nin 'Esir-i gurbetiz biz, senden özge aşınamız yok'u hep belleğimde; tıpkı Yahya Kemal'in o müstesna 'Erenköy'ünde Bahar' şiirindeki şu dize gibi: 'Bir aşk oluverdi aşinalık'!

Galiba, 'dost' sözü daha çok Halk şiirimizde görülür. Âşık Veysel'in, dostluğun 'sadakat' anlamına geldiğini belirten o bildik şu beytini hatırlamak yeter: 'Dost dost diye nicesine sarıldım/Benim sadık yarım kara topraktır.' Konuşmamı Bacon'un 'Dostluk Üzerine' adlı denemesine atıfta bulunup, Cahit Külebi'nin 'Dost' şiiriyle bitirdim.

Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Faaliyetleri Merkezi'nin çok değerli yöneticisi, sevgili Ayşe Sucu kızımıza şükran borçluyuz. Hem bu etkinlikte 'dostları' bir araya getirdiği için, hem de Merkez'in Ankara'da, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı'ndaki ofisinde, benim de yakından tanık olduğum değerli faaliyetleri için! Orada zaman zaman, Prof. Dr. Saim Yeprem'in, Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün'ün, Prof. Dr. Kenan Gürsoy'un, Dr. Fahri Demir'in ve benim söyleşilerimiz oluyor,-Ayşe Sucu sayesinde...

Bizim sevgili dostlarımız vardır;-aziz dostlarımız, gönül dostlarımız, can dostlarımız vardır ve elbette Allah dostu olanlarımız da...

Dost'un tanımı mı? Halden anlayan'dır dost! Söze gerek kalmaz...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İlkyazı Haram Edenler

Hilmi Yavuz 2008.05.04

1 Mayıs günü'nün bir talihsizliği var. Güzelim mavi ilkyaz denizinin, sarı güneşin, morumsu erguvanların ve göz alabildiğine yeşil çayırların izlenimci bir tahayyülü kıskırtan yaşama sevincine, biber gazı bombalarının,

panzerlerin, copların ve tekmelerin kirli görüntüsünün siyahlığı ve akan kanların kırmızılığı karışıyor.

Bir Manet resminin yaşattığı kırsal asudeliğin yanına, Munch'un o kapanık ve kara 'Çılgılık'ının cehennemi asılmış gibi sanki... Bir Arcadia ve bir Cehennem yan yana...

Bu güzelim ilkyaz gününü, uğursuz bir el, bir azaba dönüştürüyorsa eğer, bundan sadece o gün Taksim Meydanı'nda bulunanlar ya da orada olmak isteyenler değil, bütün bir Türk halkı mustarip olmalıdır. İlkyaz, özgürlüktür çünkü: Dileyen ellerinde bayraklar ve çiçeklerle bir alanda toplanabilmeli; dileyen, kırlara, güneşli kıyılara açılabilmelidir. Birliktelik ya da yalnızlık, ilkyazda, daima bir mutluluğun müjdecisi olmalıdır. Elllerinde bayraklar ve çiçeklerle alanlarda halay çekerek bir dünya görüşünü bahtiyarlığa dönüştürenlerin, bir kır kahvesinde çayını yudumlayarak yalnızlığını harikulade bir yaşıntıya dönüştürenler kadar, ilkyazın hazzını duyumsamaya hakkı vardır çünkü...

Kim, niçin ve hangi gerekçeyle, bir ilkyaz sevincini bize haram ediyor? Orada bulunalım, bulunmak isteyelim ya da istemeyelim, hepimizin bu hazzı birlikte ya da yalnız başımıza yaşamamızı istemiyor? Onların bir aradalıklarından, bayraklardan, çiçeklerden, halaylardan ve marşlardan duydukları hazzı, bizim de duyabileceğimizi, duymak istediğimizi düşünmüyor. Niçin? 1 Mayıs 1977 günü, Taksim Meydanı'nda yaşananların (yoksa 'ölünenlerin' mi demeliydim?) sorumluları hâlâ bulunamadıysa ve eğer, 2008'in 1 Mayıs gününde yaşananların da hesabı sorulmayacaksa, yarınlardan umudu kesecek miyiz?. Ne diyordu Behçet Necatigil, 'Panik' şiirinde: 'Yarınlar? Gizli kara gazete haberlerinde/ O varsa ekmeklerde, sularda ağulu/ Hatta çocuk yüzlerine düşmüşse gölgesi/ Keser bizim gibiler yarınlardan umudu...'

O 'kara gazete haberleri'ni, 2 Mayıs 1977 günü hatırlayanlarınız var mıdır, bilmiyorum. Ama benim gözümün önünden gitmeyen kara, kocaman bir fotoğraf var bir gazetenin birinci sayfasının neredeyse tümünü kaplayan: Taksim Meydanı'nın tam ortasında, şimdi metro girişlerinin bulunduğu yerde, çömelmiş iki genç adam: Yüzlerindeki korku ve dehşeti, o dehşetin getirdiği belirsizliği sert ve yoğun bir somutlukla dilegetiriyor: Tuğrul ve Ayhan! İkisini de çok yakından tanıyordum. İkisi de Üniversiteyi yeni bitirmişlerdi. Yürekleri, gençliklerine büyük coşkular bağışlayan düşüncelerle, o düşüncelerin kendilerine yüklediğini tahayyül ettikleri misyonla çarpıyordu o yıllarda. Fotoğraf, Sular İdaresi'nden kim oldukları bilinmeyen kişilerce açılan ateş üzerine, Meydan'da yaşanan panik sırasında çekilmiş olmalıydı. Tuğrul'un ve Ayhan'ın gözleri, o panik anının fotoğrafıydı sanki. Gazetenin fotoğrafçısı, bir anlamda, onların gözlerindeki paniğin fotoğrafını çekmiş gibiydi: Bir fotoğrafın fotoğrafıydı o gazetede ki...

2 Mayıs 2008 günkü gazetelerde yayınlanan fotoğraflara baktım. Onlarda da, insan yüzlerindeki dehşetin ve paniğin fotoğrafını gördüm. Demek ki, değişen bir şey yoktu, evet, yoktu! Yine çılgıklar, çılgıklar, çılgıklar... Her biri bir çılgıktı o fotoğrafların. İnsanın içine burgu burgu işleyen!

Necatigil'in 'Panik' şiirini anmıştım;-şimdi sözü, o şiirin son dördlüğüyle bitirmenin tam sırasıdır:

'Renklerde, emeklerde, ırklarda.../Yahudiler, işçiler, zenciler... Pan!/ Şu dünyada insanca yaşamak da yoksa/ Ne kalıyor geriye, yüzyıllardan?'

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Avrupa'yı Eleştirmek Gericilik midir?

Sabahattin Eyüboğlu, 'Yeni Ufuklar' Dergisi'nin Nisan 1954 tarihli sayısında açtığı 'Doğu mu, Batı mı?' konulu soruşturmaya verdiği yanıtta, bazı tespitlerde bulunur.

Aradan 54 yıl geçmiş olmasına rağmen, Eyüboğlu'nun Yahya Kemal'e atfen naklettiği bir olayın, bugün için kışkırtıcı olduğu kadar şaşırtıcı bir anlamı vardır. Eyüboğlu'yla birlikte Dr. Adnan Adıvar, Prof. Dr. Joachim Ritter, Prof. Dr. Mazhar Şevket İpşiroğlu, Melih Cevdet Anday, Ayşe Nur (-ki, Azra Erhat'ın müstear adıdır) gibi entelektüellerin de yanıtlarının yer aldığı bu soruşturmada yöneltilen soru şudur:

'Son yirmi yıl içinde, Avrupa kültürünün çıkmaza girdiği, bu kültürün artık insanı mesut edecek yolları yitirdiği, müsbet bilimlerin manevi insan değerlerini ve ahlakı kemirdiği yollu fikirleri savunanlar çok olmuştur. Bu düşüncelerin yeni Avrupa kültürü bakımından manası ve ehemmiyeti (önemi) nedir?

Bu fikirlerin, bizim gibi Avrupa'yı kalkınışlarına (kalkınmasına) örnek sayan doğu memleketlerinde de zaman zaman tutulduğunu, hatta bazen bunlardan Doğu kültürü lehine bazı neticeler çıkarıldığını görüyoruz. Gerek Avrupa'da gerekse bizde bu fikirleri savunmanın neticeleri hakkında neler düşünüyorsunuz?

Dergi'nin bu soruşturmadan amaçladığı, Avrupa kültürünün 'manevi insan değerlerini ve ahlakı kemirdiği' yolundaki düşüncelerin, Doğu kültürü lehine kullanılıyor olmasına karşı eleştirel bir tavır almaktır. Dergi'nin soruşturmaya yanıt verenlerden beklediği, Avrupa'yı kötülemenin, bizim gibi Avrupa medeniyetine intisap etmiş toplumlarda muhafazakar düşünceye (ve daha da ileri giderek, irticaya!) bir meşruiyet zemini hazırlama imkanı tanıdığının ortaya konulmasıdır. Soruşturmaya yanıt verenler de, elhak, bunu yapıyorlar: Onlara göre, Avrupa'yı eleştirmek, Gericilerin ekmeğine yağ sürmektir.

Sabahattin Eyüboğlu, 'Üstad Yahya Kemal'den' dinlediği bir olayı anlatarak konuyu açmaya koyuluyor: 'Genç Türkler, kendileri gibi inkılapçı (devrimci), yeni kafalı diye Jean Jaures'e dert yanmaya gitmişler; memleketteki irtica hareketlerinden, geri kafalılardan söz açmışlar. Jean Jaures, mürtecilerin neler söylediklerini sormuş. Genç Türkler de kendilerinin Avrupa'ya ayak uydurmak istediklerini, mürtecilerin ise Avrupa'nın çürümüş olduğunu, yıkılması gerektiğini ve yıkılacağını ileri sürdüklerini anlatmışlar. Bunun üzerine Jean Jaures, hiç hatır gönül dinlemeden, "ben de sizin mürteciler gibi düşünüyorum, onlar haklı: Avrupa kötüdür ve değişmelidir" demiş'.

Yahya Kemal'in olayı hangi bağlamda anlattığını bilmiyoruz: Ancak Eyüboğlu, ünlü Fransız sosyalist ve devrimci önderi Jean Jaures'in Türkiye'deki mürtecilere hak veren sözlerinin, Avrupa kültürünün dogmatik değil, kritik düşünce yapısının bir tezahürü sayıyor: 'Jaures, Avrupa'yı değiştirmek için, bizdeki Avrupa düşmanlarıyla işbirliği edebilir; ama kendi dünyasını değiştirmek, daha ileriye götürmek isteyen Jaures, Avrupa kafasının ta kendisidir.' Eyüboğlu böyle diyor.

Pek iyi de, Spengler'in, Toynbee'nin, Junger'in, Klages'in ve daha başkalarının Avrupa kültürü üzerine kötümser (ve kötüleyici!) yaklaşımları, form olarak Avrupa'nın kritik düşüncesinin 'ta kendisi' olsa bile, dilegetirdikleri muhtevada hiç mi hakikat payı yoktur? Avrupa Medeniyetini sadece insan mutluluğunu öngören ve mutsuzluğu büsbütün dışta bırakarak imkansız kılan bir Medeniyet olarak temellendirebilir miyiz? Ve biz, Avrupa Medeniyetine intisap etmiş bir toplum kimliğiyle, Avrupa'yı bir bilim medeniyeti olarak temellük etmenin olumlu olduğu kadar olumsuz yanları üzerinde düşünmeyecek miyiz? Daha doğrusu şöyle:

Avrupa Medeniyetini eleştirmek, Gericilik midir?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bulutlara Bakmak

Bugün bulutlardan söz-açmak geçti içimden. Denizin ve Üsküdar'ın üzerindeki bulutlardan. 'İstanbul Bulutu'ndan ya da 'Şehrin Üzerinden Geçen Bulutlar'dan.

Şiirlerle bulutların birbirinden ayrılmasının imkansız olduğu günleri yaşarken, gökyüzünün mavisikle bulutun beyazını, ya da gökyüzünün kurşunla kaplı olduğu günlerin kararmış bulutlarını hatırlamak!

Baudelaire, bir mensur şiirinde, yabancıya neyi sevdiğini sorar, yabancı da şu yüksekten uçan bulutları diye cevaplandırır. Ben de bugün böyle yapacağım. Bulutlara bakacak ve onları seveceğim. Kendime bir 'Göğe Bakma Durağı' bulmalıyım önce. İşte oradan, öylece, bütün günümü, gözlerimi hiç yere indirmeden göğe bakmalıyım. Bembeyaz tertemiz, annemin geçmişte yıkayıp belki beş kez çitileyerek akpak ettiği çarşaflardaki o çivit kokulu masumiyeti aramalıyım bulutlarda. Kirlenen, kararan yeryüzünden kaçmak, kurtulmak...

Yine Baudelaire: 'Hüzün ve Serseri' şiirinde söyler ya: 'Hey trenler, vapurlar, alın beni götürün/ Bu kahrolası şehrin simsiyah havasından'. O trenlere, vapurlara gerek yok, bu kahrolası şehrin simsiyah havasından kurtulmak için... Kurtulmak isteyen başkaları da varsa, onlarla birlikte, hep birlikte göğe bakalım.

Bulutlara bakmak, geçmişle seyretmektir ve bulutlara bakmak sadece mekandan, şu kahrolası şehrin simsiyah havasından değil, ama elbette zamandan da kurtulmaktır. Çocukken, taşranın o kirlenmemiş ve bakir gökyüzündeki bulutların olağanüstü beyazlığındaki biçimlere bakar, o biçimleri, Cennet'teki ruhların yüzleri sanırdım;-o yüzlerin, arasıra bize bulut suretinde göründüklerini düşünerek. Babama 'ruhların da yüzleri var mıdır?' diye soran bir çocuktum ben. Çocuk zihninin yaban mantığı ile bulutlardaki biçimleri, tanıdık yüzlere benzetirdim. Büyükbabamın beyaz sakallı fotoğrafını düşünür, bulutlardaki biçimlerde o yüzü arardım.

Şimdi de arasıra tren, otobüs ya da uçak yolculuklarında, yakınımından geçen bulutları, çocukluğumdan bu yana iyice büyümüş ve kabarmış olan belleğimin albümündeki yüzlere benzetme alışkanlığını sürdürürken (onlar o kadar çoklar ki, artık neredeyse bulutlardaki her biçim, tanıdık ya da tanımadık yüzlere karşılık gelir oldu!), geçmişe yolculuk eder gibi oluyorum. Zamanı bulutlarda aramak ve onlarla birlikte yüzlerdeki Zaman'ın geçiş gittiğini duyumsamak!

Evet, bulutlara bakalım. Dünyayı kirletmeyen bulutların aynasından bakalım her şeye. Çevrenin, eğitimin, siyasetin, ekonominin, adaletin, edebiyatın, özellikle de şiirin ve elbette kalplerin iyice kirlendiği, kirletildiği hayatımızda; aydınlığı, temizliği, eldeğmemişliği bulamayacağımız hayatımızda, bulutlara bakalım...

O saf ve rüyamsı beyazlığıyla bulutlardır bizi arındıracak olan. Onlara bakarak kalpteki kirleri temizleyebiliriz ancak... 'Orpheus'a Şiirler'de söylediğim gibi: 'Duygular yumrulmuş, kalpte kirler/ var; Sözün kanserine geldik:/ (...) yıkım, aşkı; çöküş, umudu/ imliyor şimdi; /göğünse yavaş yavaş/ dökülüp ıssız bıraktığı sfer/ katı... kaskatı.../' iken, bulutlara bakalım. Yitirdiğimiz adaleti, kirlettiğimiz siyaseti, yozlaştırdığımız eğitimi, sıradanlaştırdığımız edebiyatı, köylüleştirmediğimiz kültürü, derhal akıl hastanesine kapatılması gerekenleri öne çıkaran düzmece bir entelektüel ortamı, Peygamber ahlakıyla ahlaklanmaya boşverenlerin 'mesned-i izzette serefraz' olmalarını... kısaca kabalığımızı, cehaletimizi, bayağılaşmamızı, ahlsızlığımızı yıkayıp arınmak için, başka hiçbir çıkar yol umudu görünmüyor çünkü, bulutlara bakalım...

Arınmasak da, bulutlarda tertemiz, arınmış ruhların yüzlerini bularak avunuruz belki...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Annemi Düşünmek

Yirmi altı yıl oluyor, annemin elini öpemedim. 1982 yılının o uğursuz ve 'ayların en zalimi' olan Nisan'ın bir gününde, sabahın çok erken bir saatinde, Osmanbey'deki hastaneden telefon etmişlerdi: 'Anneniz öldü!'

Annemin ölümü! Bekleliyordum ki!

Onun için birçok şey yazdım. Ve annenin benim hayatımdaki 'lirik' olanı imlediğini söyledim daima. 'Bulanık Defterler'de şunları yazmıştım: 'Gerçekten de 'okullarda öğretilmeyen'i, bir tür bahsi (discursive) bilgiyi bana babam öğretmiştir. Babamı, daha çok retorikle ilişkilendirmişimdir; oysa, annem liriktir bu anlamda.

Evet, lirik! Onu kesinliyorum şimdi. Deruni ve mistik olanı annemle yaşadım. Babam konuşarak, annem susarak dönüştürdüler tinimi. (...)

Haşım gibi söyleyeyim: Annemle karanlık geceler bazı çıkardık. Başları beyaz tülbentli kadınlar, güzel yüzlü, ıtırılı kadınlar; birbirlerine bakarak, söze gerek yoktu, anlamayı bilen kadınlar! Bir dokunuşa dönüştürmüşlerdi sözleri, öyle onaylıyorlardı birbirlerini, derin ve gizemli bakışlıydılar. Bembeyaz tülbentler, ıtırılıydılar ve onlar o kadar ferah ve aydınlıktılar ki, o odalarda çiçek işlemeli gaz lambasının ışığından daha fazlası, çok daha fazlası vardı.-tülbentlerin aydınlığı...

Annem lirikti;- 'bahsi' ('sözel', 'discursive') değildi bilgisi, 'hadsî' ('sezgisel', 'intuitive') idi;- babam, 'hadsî' diyordu annemin bilgisini tanımlarken: O gecelerde, beyaz tülbentlilerde benim bile fark ettiğim, ilkokul yıllarımdı, bir esrime, bir kendinden geçme vardı. 'Dionysosca-olan'dı annem.

Dünyayı (ya da, şeyleri), derin ve gecemsi bakışlarıyla kendinin kılan bu gizemli kadınlar, yumuşak ve aydınlık dokunuşlarla da kendilerini birbirlerinin kılıyorlardı. Odanın o görklü ışığına ekledikleri tülbentlerinin aydınlığına bürünüyorlardı, dudaklarında belli belirsiz kıpırtılarla.

Evet, annemle karanlıkta bazı geceler çıkardık, dönerken eve, o aydınlıkla mı dönerdik;-anımsamıyorum şimdi.

Benim gizem öğretmenimdi annem; hüznün öğretmenimdi;-hüznün nasıl yaşandığını, sessiz bir teslimiyetle ondan öğrendim(di).'

Bunları yazmıştım 'Bulanık Defterler'de. Dahası, buradan yola çıkarak, babamın düzyazı, anneminse şiir olduğunu söylemiştim. Evet, öyleydi gerçekten...

Ölümünden sonra ona mektuplar yazdım. Ona içimde bir ses-imgesi olarak devam ettiğini yazdım. 'Geçmiş Yaz Defterleri'nde vardır o mektup,-şöyle demiştim: 'Anneciğim seni içimde işittiğim sözlerinle anımsıyorum. Yüzün, belleğimde sadece bir fotoğraf imgesi olarak var! Ama ses olarak sahihsin sen, senin gerçek sesin bu- ve niye öyle? Niye yüzünü bir fotoğraftan hayal ediyorum ancak- ve niye sesini, doğrudan gerçek sesin olarak? (...) Görsel belleğim fotoğrafla çalışıyor; ama işitsel belleğim, doğrudan sahih seslerle'. Niye?

Bir şiirimde de söyledim: Annem, 'bir çocuğu anlamak için birebir'di ve 'annelerin, annelerin en güzeli / Aşk'(tı)' sahiden!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Erzurum, Bayburt, Trabzon Günleri (1)

Önce, uçağın penceresinden, dağlarındaki parça parça karlarıyla gördüm Erzurum'u. Mayıs ayının erguvanlara boğduğu, mavi ve güneşli İstanbul'undan sonra, hâlâ dağları karlı Erzurum'daydım işte...

Erzurum'a bu benim ikinci gelişim. 2004 yılının Nisan ayında da gelmiştim Erzurum'a. Ve havaalanında yine oradaki sevgili dostlarım karşılamıştı beni. Bu defa da öyle oldu. Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinden, sevgili kardeşim Doç. Dr. Erdoğan Erbay, Dr. Maksut Yiğitbaş, Dr. Ali Utku ve Şahin Torun ile Prof. Dr. Turgut Karabey karşıladılar beni. Doğruca Üniversite'nin yeni konukevine gittik.

Yeni konukevi, neredeyse beş yıldızlı bir otel gibi. Mükemmel bir tefriş ve mükemmel bir servis. Havaalanından birlikte geldiğimiz dostlara daha sonra Dr. Ali Kurt ve TRT Erzurum Radyosu'ndan sevgili İsmail Bingöl de katıldı. Ve gecenin geç, hayır çok geç saatlerine kadar süren, gerçekten telezzüz ettiğim, seviyeli, çok seviyeli bir entelektüel sohbet...

Doç. Dr. Erdoğan Erbay'ı, özellikle Tanzimat ve Servetifünun dönemlerinde Divan Edebiyatı üzerine yapılan tartışmaları araştırdığı 'Eskiler ve Yeniler' adlı çok değerli çalışmasıyla tanıyorum. Ama bu kadarla değil elbet! Erbay, bir vefa, dostluk ve erdemlilik örneğidir. Dr. Maksut Yiğitbaş ise, bir Hilmi Yavuz uzmanı. 'Uzman' sözü boşuna değil: Yiğitbaş, Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde, Doç. Dr. Mehmet Törenek yönetiminde Hilmi Yavuz üzerine 800 sayfalık bir doktora tezi hazırladı ve bundan üç ay önce, tezini jüri önünde başarıyla savunarak 'doktor' oldu. Tez'in, 'Gülün Ustası Hilmi Yavuz' başlığıyla, geçen hafta, Karakutu Yayıncılık tarafından basıldığını da hatırlatayım burada...

Dr. Ali Utku ise, genç bir felsefeci,- Atatürk Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde araştırma görevlisi. Daha önce de yazmıştım. Ali Utku, yüksek lisansını ve doktorasını Wittgenstein üzerine yapmış. Bizde, genellikle, belirli bir konuda uzmanlaşan bilim adamları, uzmanlıklarının dışında kalan konularla ilgilenmezler. Felsefede de çoğunlukla böyledir bu. Oysa, Ali Utku'nun, Wittgenstein dışında Gilles Deleuze ve Michel Foucault ile de ilgilendiğini gösteren çevirileri var. Ama bence asıl büyük önem (ve elbette, değer) taşıyan, Ali Utku'nun, Dr. Erdoğan Erbay ile birlikte yaptıkları çalışmalardır. Ahmet Midhat Efendi'nin 'Felsefe Metinleri'ni okura ulaştırma işinden sonra, Ziya Gökalp'in 'Felsefe Dersleri'ni yayımladılar. Bu son derece önemlidir;- şundan dolayı: Bugüne kadar, Gökalp'in 'doğrudan felsefe üzerine sistematik çalışmaları olduğu' bilinmiyordu. Erbay ve Utku, Gökalp'in Malta'da sürgün olduğu yıllarda 'hem de en ağır şartlar altında tamamlayıp sağlığında yayımlayamadığı, kendi el yazısıyla kaleme alınmış 'on iki defter' halinde terekesinde kalan, ölümünün üzerinden geçen seksen küsur seneye rağmen, henüz gün yüzüne çıkmamış, 'unutulmuş' ve hatta 'kaybedilmiş' bir eserini, atıldığı kuyudan çıkar[dıklarını]' açıklıyorlar. Konya'daki Çizgi Kitabevi de, bu 900 küsur sayfalık büyük eseri, yayımlama işini üstlenmiş. Cümlesinin himmeti var olsun!

Ertesi gün, Atatürk Üniversitesi öğrencilerinin kurduğu Felsefe Kulübü'nce düzenlenen 'Gelenek ve Felsefe' konulu bir konferans verdim. Konferans öncesinde beni takdim eden Felsefe Bölümü Başkanı Prof. Dr. Mustafa Yıldırım'a teşekkürlerimi sundum. İnsan, Anadolu'da,- kendini gerçekten seven insanlar arasında bulunduğunu hissetmekten bahtiyar oluyor. Dolayısıyla, Prof. Mustafa Yıldırım'a, Doç. Dr. Sabahattin Çevikbaş'a, Dr. Ali Utku'ya ve Felsefe Kulübü'nden Sudar Dudu kardeşime, minnet borçluyum.

Önümüzdeki hafta da izlenimlerimi aktarmaya devam edeceğim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şiir değiştirilebilir mi?

Kitapzamanı'nın Nisan sayısında bir küçük çerçeve içinde, bana göre elbet, son derece önemli bir tespitten yola çıkılarak, 'kelimeleri değişen şiir, aynı şiir midir?' sorusu soruluyordu. Okurlarımın dikkatinden kaçmış olabileceği gerekçesiyle, o tespiti buraya aktarıyorum: 'Şiirdeki yeniden yazma örneklerine düzyazıya göre daha sık rastlanıyor.

Türk edebiyatında bu konuda bir tartışma bile doğmuştu. Melih Cevdet Anday, şiirlerini değilse bile Raziye romanını iki kere yazmıştı. Arkadaşı Oktay Rifat ise, 'Saadet bir çiçektir bastığın yerde biter' şeklindeki ünlü dizesini, 'Mutluluk bir çiçektir bastığın yerde biter' diye değiştirdi, Cemal Süreya bunu eleştirmişti. Cemal Süreya 'Sözcükleri Değiştirmek' adlı yazısında şunu söylüyordu: Ya günün birinde eski şiirlerimize damlattığımız yeni sözcükler de gözden düşerse, onların da yenileri ortaya çıkarsa? O zaman ne yapacağız?.

Oktay Rifat bu değişikliği Öz Türkçe kullanma kaygısıyla yapmıştı.(Rifat'ın, başka sebeplerle yaptığı sözcük değişiklikleri de var: Örneğin, 'Fatih ve Elma' şiiri.) Türk şiirinin önemli başka şairleri de farklı sebeplerle şiirlerindeki kimi sözcükleri ya çıkartmış ya değiştirmişti. Fazıl Hüsnü Dağlarca, Necip Fazıl, Yaşar Nabi Nayır, Talip Apaydın gibi... Bir açıdan şairinin şiir serüveninde geçirdiği değişimi görmenin ve yeniden yazma işlemine karşılaştırmalı olarak bakmanın ilginç bir deneyim olacağı söylenebilir. Ama son dönem edebiyat kuramlarının cevap aradığı o döngüsel soru yeniden belirmeye ve verilecek tüm hükümleri hükümsüz kılmaya yetecek kadar karmaşıktır: 'Yazar, metni tarafından öldürülmemek uğruna metni öldürebilir mi?'

Kitapzamanı'ndaki tesbit, bu! Bu konudaki düşüncelerimi söylemeden önce, bir küçük düzeltme: Oktay Rifat'ın, 'Aşağı Yukarı' kitabının ilk şiiri olan 'Karıma'nın, söz konusu edilen dizesi, 'Saadet bir çiçektir bastığın yerde biter' değil, 'Saadet bir çimendir bastığın yerde biter' olacaktır. Bir de açıklama: Oktay Rifat, 'Fatih ve Elma' şiirindeki 'Sarıgım, kürküm, kokusuz karanfilim' dizesindeki 'karanfilim' sözcüğünü 'gülüm' olarak değiştirmiştir. Nedeni, belleğim beni yanıltmıyorsa, Bellini'nin Fatih tablosunda Sultanın elindeki çiçeğin, karanfil değil de gül olduğunun, rahmetli ressam ve müzeci Elif Naci tarafından yazılan bir yazıyla belirtilmiş olmasıdır. Oktay Rifat, bir şair olarak gerçekliğe bu kertede bağımlı olmalı ve 'karanfil'i 'gül'le değiştirmeli miydi? Üzerinde durulması gereken bir soru.

Ama asıl mesele, 'saadet'in yerine 'mutluluk'un ikame edilemeyeceğidir. Dilbilimciler, o kanıda değiller: Prof. Dr. Süheyla Bayrav, bir yazısında, 'arkayık sözcükler'in çağrışım alanının çok daha geniş olduğunu bildirir. Dolayısıyla, 'saadet' sözcüğü ile, 'mutluluk' sözcüğü, çağrışım alanları çok farklı olduğu için birbirlerini ikame edemezler. Anlam açısından belki birinin ötekini yerini tutması mümkündür; ama şiirde anlamın değil de, bir bakıma çağrışıma dayanan (Yahya Kemal'in deyişiyle) bir 'deruni aheng'in ya da Ahmet Haşim'in deyişiyle, 'sihirkar tesir'in ikame edilmesi söz konusu olamaz.

Dağlarca'nın da, şiirlerini okurlarının belleğinde yer ettiği biçimiyle korumak yerine, Öz Türkçe kaygısıyla değiştirmesinin, onları ilk biçimiyle anımsayarak haz duyanları, o şiirlere bütünüyle yabancılaştırdığının farkında olmaması, tek sözcükle, üzücüdür...

Sadece şairler değil, çevirmenler de aynı kaygılarla, çevirilerini değiştirmişlerdir: Bunlardan biri de Said Maden'dir. Maden'in, Baudelaire'den yaptığı çevirilerindeki Osmanlı'ca sözcükleri, Öz Türkçeleriyle değiştirmesi de, şiirin okur üzerindeki duygusal etkisini ve okurun bireysel yaşamındaki dönüştürücülüğünü hiç hesaba katmadığını göstermektedir.

Bu konuya devam edeceğim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Erzurum, Bayburt, Trabzon Günleri (2)

Hilmi Yavuz 2008.05.25

Erzurum'u bu kez de gezemedim. Bundan tastamam dört yıl önce de gezemediğim yerleri görebileceğimi ummuştum;-olmadı!

Çok istediğim halde, Sinan'ın büyük yapılarından biri olan Lala Mustafa Paşa Camii'ni ziyaret etme imkanını bulamadım gene. Eğerli Dağı'nın (Şiğve Dağı?) yamacındaki pınarın başına inşa edildiğini öğrendiğim Abdurrahman Gazi Camii'ne de gidemedim, dolayısıyla da, dört yıl önceki gelişimde Türkoloji Kulübü'nün başkanı Adem Yaka evladımın anlattığı bir söylenceyi hatırladım: Erzurum'a gelip de Abdurrahman Gazi Camii'ni görmeyen, Erzurum'a mutlaka bir kere daha gelirmiş. Ben, ikinci gelişimde de bu mübarek camii göremediğime göre, artık nasip olursa Erzurum'a bir daha geleceğim demektir... Söylence doğru çıktı gerçekten: İlkinde görememiştim, ikinci kere geldim Erzurum'a işte...

Erzurum'da sabah Felsefe Kulübü'nün düzenlediği 'Felsefe ve Gelenek' konferansının arkasından, öğleden sonra da Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nce örgütlenen 'Edebiyat ve Gelenek' konulu bir söyleşi yaptım. Salon tıklım tıklımdı. Neredeyse iki saat sürdü söyleşi ve doğrusu bana yöneltilen sorular, nitelikli ve iyi düşünülerek sorulmuş sorulardı. Ayraç içinde belirteyim: Nitelikli ve sağlam bir akıl yürütmeye sorulan sorular beni çok mutlu eder. Nedeni, itiraf etmeliyim ki, benim bencil biri oluşumdur: 'Ne ilgisi var?', diyeceksiniz:-şöyle: Ben yaşlı bir adamım. Genç zihinlerle cedelleşmenin, beni zihnen diri tuttuğunu düşünürüm. O yüzden de sorulan sorular ne kertede zor ve yaman olursa, o kertede kıskırtıcıdır benim için. O nedenle de, beni sorularıyla yorduklarını düşünenlere, 'hayır, yormadı; tam tersine, sizden daha çetin sorular beklerdim!' diyerek takılırım.

Söyleşiyi bitirdikten sonra, İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Sadık Kılıç, kürsüden beni gerçekten onurlandıran zarif bir konuşma yaptı. Oradan, dostlarla birlikte, Mahmut Ballı kardeşimin Üniversite Kitapevi'ne gittik. Kitapevi'nde de bir söyleşi ve imza! Bundan önceki gelişimde de Üniversite Kitapevi'nde bir konuşma yapmışım. Bu defaki imza, bir hayli uzun sürdü.

Üniversite Kitapevi, son derece seçkin bir yayın envanterine sahip. 'Birey Yayıncılık' adıyla yayımladığı (özellikle çeviri) kitapların her biri, entelektüel hayatımızda eksikliği hissedilen türden kitaplar. Son olarak Murat Ertaş kardeşimin 'Necip Fazıl: Tenkidler, Polemikler, Kavgalar' adlı kitabını yayımlamış Birey Yayıncılık. Prof. Dr. Sadık Kılıç Hoca'nın da Roger Garaudy'nin 'De L'Anatheme au Dialogue' adlı çalışmasını, 'Afaroza'dan Diyaloga' adıyla yayımlayan da yine Birey Yayıncılık... Foucault'lar, Nietzsche'ler, Derrida'lar, Hume'lar!.. Özellikle Felsefe dizisi'nin önemini vurgulamak gerekiyor.

Erzurum faslını kapatmadan önce Erzurum Radyosu'nda, sevgili dostum İsmail Bingöl aracılığıyla bir söyleşi yaptığımı da söylemeliyim. Bingöl, yıllardır Erzurum Radyosu'nda çok değerli yapımlara imza atan değerli bir prodüktördür. Radyo Müdürü Güneri bey ile de tanışıp öğle yemeğini birlikte Radyoevi'nde yedik.

O gece de, Konukevi'nde oturulup çay içilerek geç vakitlere kadar sohbet edildi. Ertesi sabah, ver elini Bayburt!

Bayburt ve Trabzon izlenimlerimi önümüzdeki hafta anlatacağım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İmam ile Öğretmen

Hilmi Yavuz 2008.06.01

Şerif Mardin hoca, 'mahalle baskısı'ndan sonra, şimdi de, 'imam, öğretmeni yendi' sloganıyla, Türkiye'nin sözde entelektüel gündemine oturdu. 'Sözde', diyorum, evet öyle, çünkü Türkiye'de entelektüel gündemi, maalesef, anlı şanlı medyamız belirler oldu.

Şunu öncelikle vurgulamalıyım ki, Türk medyası, maalesef entelektüel bir hafızadan mahrum bulunuyor: Bu maluliyettir ki, medyamız bazı meseleleri, sanki ilk defa işiten yeniçeri ağasına benziyor. Hani, Yahudilerin Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesine sebep olduklarını öğrenen yeniçeri ağası, fena halde öfkelenerek, adamlarına sokakta rastladıkları ilk Yahudi'yi getirip falakaya yatırmalarını istemiş. Fukara Yahudi, sopayı yerken bir yandan da bağırmış, 'suçum ne benim, niye dövüyorsunuz?' Yeniçeri ağası, olanca öfkesiyle, 'bre çıfıt,' demiş, 'siz Hz. İsa'nın ölümüne sebep olmuşsunuz!' Yahudi can havliyle cevap vermiş: 'Ama efendim, o 1700 yıl evveldi...' Ağa, 'Olsun', demiş, 'Ben yeni duydum!..'

Medyamız da öyle. İmam'la öğretmen çatışması, edebiyattan bir nebze behresi olan her okuryazarın, öteden beri aşinası olduğu bir konudur. Bu bazen, mesela, Reşat Nuri Güntekin'in 'Yeşil Gece'sinde, ya da Halide Edip'in 'Vurun Kahpeye'sinde veya Adalet Ağaoğlu'nun 'Ölmeye Yatmak'ında olduğu gibi, öğretmenle din adamı arasında ya da bazen Yakup Kadri'nin 'Yaban' romanında olduğu gibi Kemalist subayla ya da Yaşar Kemal'in 'Teneke'sinde olduğu gibi Kemalist bir kaymakamla din adamları arasında, bir Cumhuriyet problemi olarak ele alınıp işlenmiş; hatta, deyiş yerindeyse, cılkı çıkmış bir mevzudur. Şerif Hoca bunu bilmez mi, elbette bilir. Ama herhalde özellikle 'mahalle baskısı'nın, ona bugüne kadar çok değerli bir bilim adamı olarak sağladığı itibardan çok daha fazlasını medyada sağladığını görünce dayanamamış ve Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana ısıtıla ısıtıla temcit pilavına dönmüş bir meseleyi, yani, imamla öğretmen çatışmasını entelektüel gündeme taşımaktan kendini alamamıştır, diye düşünüyorum. Bana sorarsanız, gene de, çok iyi etti: 'İslami düşünce tarzı'nın Türk toplumunda ne kadar derinlere giden kökleri olduğunu, laikçi kesime anlatmanın tam zamanıydı çünkü...

Şerif Hoca'nın söylediği çok önemli -ki, o da Şerif Mardin'i iyi okumuş olanlar için de, öteden beri malum olan bir gerçek. Şöyle diyor Şerif Hoca: 'Cumhuriyette 'iyi, doğru ve güzel' hakkında çok derine inen bir düşünce yok. Bizim Cumhuriyet öğretimizde iyi, doğru ve güzeli derinliğine araştırma yok. (Oysa), mahallenin kendisine baktığınız zaman iyi, doğru ve güzel hakkında bir düşünce var. Nedir o? İslami düşünce tarzı.'

Şerif Mardin Hoca, bu düşüncesini, ilk defa, bundan tastamam 40 (evet, tam kırk!) yıl önce, 1968'de, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları arasında çıkan 'Din ve İdeoloji' adlı kitabında dile getirmiştir. Mardin Hoca, 'Ümmet' duygusunun 'Cumhuriyet devrinde din meselelerinde gücünü kaybetmemiş olma[dığına]' işaret etmekte ve şöyle demektedir:

'Cumhuriyet bile zaman zaman bu ümmet ideolojisinin kendinden daha kuvvetli olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. 1928 yılında Prof. Fuat Köprülü'nün dinin gelişimini bir nevi din bilimi merkezi olarak işleyecek olan İlahiyat Fakültesine bağlamaya çalışması kamuoyunun (= ümmetin) mukavemeti karşısında terkedilmişti. Devlet, bundan sonra dini bilimsel çabalarla şekillendirmekten vazgeçti. Kemalizm ideolojisinin zaafına da belki bu noktada en iyi parmak basmak mümkündür. Kemalizm, kültürün kişilik yaratıcı katında yeni bir anlam yaratmadığı ve yeni bir fonksiyon görmediği için bir rakip ideoloji rolünü oynayamamıştır. Kemalizmin Türkiye'de ailelerin çocuklarına intikal ettirdikleri değerleri değiştirmekteki etkisi ancak sathi olmuştur.'

Dolayısıyla, imamın öğretmeni yenmesi, Mardin hoca'ya göre, Kemalizmin kendini, İslam'a, İslami düşünce tarzı'na alternatif bir ideoloji olarak yeniden üretebilme imkanından mahrum oluşundandır. Yani Kemalizm, Müslüman ailelerin 'iyi, doğru ve güzel'e ilişkin İslami değer yargılarına alternatif bir etik, metafizik ve estetik, deyiş yerindeyse, bir 'anlam rejimi' üretememiştir...

Cüneyt Ülserver, 'Hürriyet'te birkaç gün ardı ardına bu meseleyi ele aldığı yazılarında, Mardin Hoca'nın 'İslami düşünce tarzı'ndan, Osmanlı felsefesini kastettiğini; oysa 16. yüzyıldan itibaren 'felsefenin bu toprakları terk ettiğini' öne sürüyor.

Ülserver'in yanlıgısı etik, estetik ve metafizik anlamda İslami düşünce tarzı'ndan sistemli, soyut ve kavramsal bir felsefi geleneği anlamasıdır. Oysa, Şerif Hoca'nın kastettiği, gündelik hayata ilişkin ve referansını Vahiy'den alan pratik ve somut, etik, estetik ve metafizik değerlerdir. Osmanlı'da soyut, kavramsal ve sistemli bir felsefe geleneğinden söz edilemediğini varsaysak bile, somut ve pratik İslami değerlerin gündelik hayatta referans kabul edildiğini görmezlikten gelmek mümkün değildir.

Anlı şanlı medyamızın kendine entelektüel ve tarihsel bir bellek edinmesi gerekiyor. İşkembeden atarak gündem oluşturmak, kabak tadı verdi/veriyor gerçekten...

Not: Araya Şerif Mardin Hoca'nın belirlediği gündem girince, Bayburt ve Trabzon izlenimlerimi, önümüzdeki haftaya ertelemek durumunda kaldım. Okurlarımdan özür dilerim (H.Y.)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yahya Kemal'in, Ahmet Haşim'i tashih etme yetkisi var mı?

Hilmi Yavuz 2008.06.04

Şairlerin, kendi şiirlerini değiştirme konusunda bir tasarruf hakları varsa, bu hakkı kullanmaları ne kertede doğru, sorusunu gündeme taşıyan iki yazı yazdım.

Okurlarım hatırlayacaklardır, söz konusu olan, özellikle Osmanlıca bir kelimeyi, öz Türkçesiyle ikame etmek gibi bir tasarruftur: Fazıl Hüsnü Dağlarca da, Oktay Rifat da, şiirlerinde kullandıkları Osmanlıca kelimeleri Öz Türkçeleriyle değiştirerek, yeniden yazmışlardır. 'Yeniden yazmışlardır' diyorum, sebebi açık: bu şairlerin, eş anlamlı iki kelimeyi yer değiştirterek, şiiri anlam düzeyinde olduğu gibi koruduklarını zannetmeleri, şiiri sadece anlamdan ibaretmiş gibi kabul etmenin ortaya çıkardığı bir malûliyettir. Kelimelerin, geçen haftaki yazımda da belirttiğim gibi, düzanamlarının (denotation) yanısıra yananamları (connotation) da vardır. Düzanlam düzeyinde birbirini ikame edebilen iki kelime, yananlam düzeyinde bu ikameyi mümkün kılmayabilir: 'Deniz' ve 'derya' kelimeleri gibi!

Bu konuda, yani bir şairin kendi şiirini değiştirmesi konusunda yeterince yazdım, ama bugün başka bir meseleye değineceğim: Bir şairin, başka bir şairin şiirini değiştirme girişimlerine!

Yahya Kemal; Dağlarca ve Oktay Rifat'ın yaptıkları gibi, ama bu defa kelime bazında değil, dize bazında, Yenişehir'li Avni'nin, Tefik Fikret'in, Recaizade'nin, Hamid'in, Akif'in, Namık Kemal'in dizelerini, Türkçe gerekçesiyle değiştirme önerisinde bulunur. Sermet Sami Uysal'ın 'Yahya Kemal'le Sohbetler'inde üstad, 'Fikret,

Pişinde bir avaze-i şan yükseliyordu

dizesini,

Alkış sesi her yandan uçup yükseliyordu

diye yazmalıydı' der. Ama, dikkat edilirse burada Yahya Kemal'in yaptığı, mesela Ahmet Muhip Dıranas'ınki gibi (Dıranas, 'Rübab-ı Şikeste'yi nazmen Türkçeye aktarmıştır: 'Kırık Saz'), Fikret'i 'Türkçe söylemek'tir ve bu, çeviri

olmak itibariyle, kabul edilebilir bir durumdur; - her ne kadar Yahya Kemal, bunu, 'Türkçe söylemek' adına değil, Fikret'i tashih etmek niyetiyle yapmış olsa da!

Ama, yine Yahya Kemal, bu defa, 'Türkçe söyleme' bağlamında değil, mantık ve şiirsellik bağlamında, Ahmet Haşim'i tashihe kalkışır: Haşim, 'sayemde bizim lisanımızda sade Türkçe söylemeyi anladı,' der ve şöyle sürdürür sözlerini: 'Fakat asıl mesele Türkçenin estetiğini bulmakta idi. İşte Haşim buna erişemedi.

Zannetme ki güldür ne de lale

yanlıştır. Sonra 'ateş doludur' diyor. 'Ateş'le imale yapılmaz. Üstelik, ateş olan şey tutulmaz. Dokunulur ve hemen el çekilir. 'Gülün'da dememeliydi. Bu kelime Divan şiirinde de var. Bizim lisana akli erseydi, Piyale'yi

Gül rengine aldanma yanarsın

El sürme ateştir bu piyale

gibi bir söyleyişle söylerdi. [...] Sonra Haşim, 'Merdiven'de 'Eğilmiş arza' diyor. 'Arza eğilmiş' denmez. 'Yere eğilmiş' denir. 'Piyale', 'Bülbül', 'Merdiven' hep bizim lisanla. Niye (Haşim) 'O Belde'yi bizim lisanla söylemedi? Çünkü Yahya Kemal o zaman Paris'ten gelmemişti'.

Behçet Necatigil de Edip Cansever'in bir şiirini tashih eder. Necatigil, Cansever'e gönderdiği 11-12 Nisan 1977 tarihli mektubunda (Behçet Necatigil, Mektuplar, 1000 Tane Yayınları, 1988) onun 'Sevda ile Sevgi' adlı kitabındaki son şiiri ('Her Sevda...') konusunda düşüncelerini bildirir ve kendini 'yadırgatan bir iki nokta üzerinde' görüşlerini belirtmek istediğini söyler.

Necatigil'in, Cansever'i nasıl tashih ettiğini önümüzdeki hafta yazacağım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bayburt izlenimleri

Hilmi Yavuz 2008.06.08

Erzurum'dan Trabzon'a önce Kop'tan, sonra da Zıganalar'dan geçtik. Kop'taki o çeşmeden soğuk bir tas suç içmeden de olmazdı elbet.

Sevgili dostlarım Doç. Dr. Erdoğan Erbay ve Dr. Ali Utku'yla, o yollardan masmavi gökyüzünün eteğine heybetle yerleşmiş dağlarının parça parça kar tuttuğu manzarayı seyrede seyrede geçtik: 've kalbimiz bize sahip çıkmadı/ dağdır, kızılca kopup/ ve döne döne düştü/ döner dağdan sonbahar/ hüzne geçit yok, zıganalar/ ve kop'tan bu dönüşleri/ bir sema ile geçtik'. Döne döne geçilen dağ yollarında, 'doğunun geçitleri'nden bu bölümü anımsayıp, bu şiiri yazdığım geçmiş günlerime döndüğümde Bayburt'a varmıştık bile...

Bayburt girişinde çok sevgili ve eski dostlarım, avukat Recep Ayyıldız ve şair ve öğretmen Asım Kahveci karşıladılar bizi. Doğruca Hükümet konağına gidip Bayburt Valimiz Kerem Alp'le tanıştık. 'Tanıştık' diyorsam, biraz da sözün gelişi: Çünkü sevgili Kerem Alp, makamında, bir Hilmi Yavuz şiirini belleğinden okuyarak karşıladı;- karşıladı ve elbette şaşırttı ve elbette bahtiyar etti bizi... Orada Bayburt Milli Eğitim Müdürü Süleyman Harmancı ve bizim Bayburt gezimizi organize eden genç ve çalışkan öğretmen Abdülcelil Kahveci de vardı. Değerli valimiz, makam odasındaki sohbetten sonra lütfedip hepimizi öğle yemeğine davet etti. Kerem

Alp'le konuşurken, görev bilinci ve entelektüel donanımıyla gerçek bir Cumhuriyet valisi kimliğine tanık oluyorsunuz.

Öğle yemeğinden sonra, benim söyleşi saatine epey zaman varken, Recep Ayyıldız ve Asım Kahveci, beni Bayburt Kalesi'ne çıkardılar. Bayburt deyince, akla, elbette önce o görkemli kale, bir de ünlü saat kulesi geliyor. Recep ve Asım, Bayburtlular olarak, çocukluklarındaki Kale'ye ilişkin anılarını anlattılar. Kalenin Bayburt'a tepeden bakan kahvesinde çaylarımızı içtikten sonra şehre döndük.

Söyleşinin bir konferans olmasını istemediğim için, Bayburt'lulara biraz zulüm edeyim, dedim. Konferans salonundaki izleyicilere (sevgili valimiz Kerem Alp de izleyiciler arasındaydı), o gün orada, kendi şiirlerimi okuyacağımı ve onlardan, ben Bayburt'tan ayrıldıktan sonra, 'Hilmi Yavuz'un şiirlerini nasıl buldunuz?' sorusuna, 'Bayburt Bayburt olalı, böyle zulüm görmedil!' dememelerini rica ettim. Salonda gülüşmeler oldu, arkadan bir Bayburt'lu espriyi patlattı: 'Hilmi bey, biz bu zulümlere çoktan alıştık!..'

Şiir okuması bittikten sonra sevgili Kerem Alp, eksik olmasın, benimle ilgili bir konuşma yaptı. Sonra Recep ve Asım'la, Öğretmen Evi'nin cafesinde, Bayburt'lu dostlarla, Hüsnü Yağmur, Ferit Bayraklı ve Cengiz Karakaşoğlu ile birlikte olduk.

Bayburt'ta benim iki sevgili öğretmen dostum vardır: Mehmet Karaca ve Mürsel Temür. Ne yazık ki onlarla, uzun uzun konuşma fırsatımız olmadı. Bu gerçekten çok değerli iki öğretmen dostuma, daha fazla vakit ayıramadığım için Bayburt'tan biraz da üzülerek ayrıldığımı söylemek isterim. Beni bağışlasınlar lütfen.

Bayburt'ta tanıdığım dostlarımdan birinden özellikle söz etmek istiyorum: Hüsnü Yağmur'dan. Yağmur, Öğretmen Evi'nin cafe'sindeki söyleşide, yaptığı şakaları, esprileri, incelikleri ve donanımıyla, gerçek bir Anadolu bilgisi. Biraz Mevlana, biraz Hacı Bayram Veli, ama çokca Nasreddin Hoca... Benim bu sohbetten fevkalade büyük haz duyduğumu fark ettiği için olsa gerek, Bayburt'tan ayrılmadan önce, bizi cümbür cemaat, çiftlik evine, akşam yemeğine davet etti. Orada, Ferit Bayraklı dostumuzla birlikte yaptıkları Bayburt'a mahsus lor dolmasını, eski deyişle, kemal-i afiyetle gövdeye indirdik. Ama asıl, olağanüstü lezzeti, Hüsnü Yağmur'un kendi çiftliğinde özel olarak ürettiği bal çanağını kaşıklayınca tattım. Ve itiraf edeyim ki, Hilmi Yavuz, Hilmi Yavuz olalı böyle bal yemedi...

Bayburt'tan Recep ve Asım'la Trabzon'a geldik. Hemen İstanbul'a döneceğimiz için Trabzon'daki sevgili dostlarımla Havaalanı'nda buluştuk ve uçak rötarlı kalktığı için de, aziz dostlarım Prof. Dr. Serdar Bedii Omay, Asuman Omay, Kenan Sarılioğlu ve Halil İbrahim Düzenli ile bir hayli sohbet edip bir nebze olsun, hasret giderdik.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Necatigil, Edip Cansever'in şiirini nasıl tashih etti?

Hilmi Yavuz 2008.06.11

Yahya Kemal'in, öteki şairlerin şiirlerini değişik gerekçelerle düzeltmeye kalkıştığını biliyoruz. Sermet Sami Uysal'ın 'Yahya Kemal'le Sohbetler' adlı kitabında üstadın özellikle Ahmet Haşim'in şiirlerini tashihte ısrar etmesini, iki büyük şair arasındaki rekabete bağlamak mümkündür.

Geçen haftaki yazımda Yahya Kemal'in Haşım'ı, 'Türkçe'nin estetiğini' bulamadığını önesürerek eleştirdiğini belirtmiş ve 'Zannetme ki güldür ne de lale' dizesinin 'yanlış' olduğunu; 'ateş doludur derken', ateş'le 'imale yapılamayacağını; üstelik, ateş olan şeyin tutulamayacağını, dokunulup ve hemen el çekileceğini bildirerek Piyale'yi, 'gül rengine aldanma yanarsın/ El sürme ateştir bu piyale' gibi bir söyleyişle söylemesi gerektiğini iddia eder. Sonra Haşım, 'Merdiven'de 'Eğilmiş arza' diyor. 'Arza eğilmiş' denmez. 'Yere eğilmiş' denir,' diye tashihe devam eder.

Geçen haftaki Haşım düzeltmelerine bu hafta bir yenisini ekleyeyim. Yine Sermet Sami Uysal'la 'Sohbetler'de Yahya Kemal, Haşım'ın, 'ihmal ve hataların pek çok' olduğunu tekrarlayarak, bu defa

Bir acem bahçesi bir seccade

dizesini, 'Burada 'bahçe' ve 'seccade' ayrı kalıyor', diye eleştirir ve

İsfahan bahçesi bir seccade

demeliydi', diye düzeltir.

Behçet Necatigil de, Edip Cansever'in bir şiirini tashih edecektir. Necatigil, geçen hafta da belirttiğim gibi, 11-12 Nisan 1977 tarihinde Edip Cansever'e gönderdiği bir mektupta, onun 'Sevda ile Sevgi' adlı şiir kitabındaki 'Her Sevda' şiirini şöyle düzeltir:

"Önce ansızın üçüncü mısrayı yadırgamıştım: 'Biz isteyelim istemeyelim sürüp gider böylece'. -İtirazım, 'Biz isteyelim istemeyelim' sözlerinedir. Bence düzyazı için bile ağır bir bileşim bu. Şiirin kaldıramayacağı kadar ahenksiz, hantal bir söyleyiş. 'İsteyelim' dört hece, 'istemeyelim' beş hece. Ritmik değil, kıvrak değil; uzun, yorucu, donuk. Ben olsam, mısraı şöyle düzenlerdim: 'İste, isteme sürüp gider böylece.'"

Necatigil, o şiirdeki

Baksak ki unutmuşuz günün birinde her şeyi

Ne o sevdalar ne ölümsüz sözler kalmış

dizelerini de şöyle düzeltir:

'2. mısradaki 'kalmış' sözcüğünü atardım. Çünkü 1. mısradaki 'unutmak' saptamasında 'kalmamışlık' zaten var.'

Şiirin son bölümünü oluşturan iki dize,

Ve çınlar her biri bir silahın yankısı gibi

Bir yaşam boyu biz tetiği çektikçe

konusunda ise Necatigil, özellikle 'yankısı gibi' üzerinde durur ve şunları yazar: 'Bir kere bu iki sözcükte iki 'ı' iki de 'i' var ki bunlar yakın çıkaklı, biri kalın birince iki sesli. Yani, peş peşe söylenince, olunca tutukluk yapan dört yakın sesli. Ben olsam bu mısraı da şöyle kurardım:

'Ve çınlar her biri bir silah yankısında'-.

Ya da şöyle:

'Ve çınlar her biri bir silah yankısıyla'

Bu tashihler konusunda kimin ne kadar haklı olduğunun değerlendirmesini yapmak istemem. Ancak, Yahya Kemal'in sert, buyurgan ve dediğim dedik tavrına karşı Necatigil'in, Cansever'e yazdığı mektubun sonu bana, Hoca'nın karakterini vermek bakımından çok anlamlı gelmiştir:

"Edip, sakın bu değerlendirmelerimi, bir ukalalık, bir 'haddi tecavüz' olarak alma! Bilirsin, her şair, 'ben olsam'a, 'bana kalırsa'ya sığınarak kendi bildiğini okumaya, kabul ettirmeye kalkar. Benim bu satırlarım, bir dostluğa güvenerek, kendi görüşümü dile getirmek sadece. Zaten bir şiir, bütünüyle biz olsak, başkasının değil, bizim şiirimiz olurdu. Her şeyi kendimize benzetmek istesek, farklılaşmalar, ayrılıklar olmazdı".

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sabancı Ödülleri

Hilmi Yavuz 2008.06.15

Türkiye'de bilimsel çalışmaların ne kertede olduğu, uluslararası alandaki performansı ile ölçülegelmiştir;- bugün de elbette öyledir. Uluslararası atıf indeksleri, bu performansın ölçütünü oluşturur.

Üniversitelerin ve üniversite öğretim üyelerinin akademik durumları, bilindiği gibi, buna göre değerlendirilir.

Ama uluslararası atıf indekslerinin dışında, başka ölçütler yok mudur? YÖK, akademik performansı, sadece buna göre mi ele almalıdır? Mesela, ulusal ya da uluslar arası alanda verilen araştırma ödüllerindeki başarılar (ya da, başarısızlıklar) hiç mi dikkate alınmaz;- ya da, alınıyor da, biz mi bilmiyoruz? Öğretim üyelerinin ulusal ya da uluslararası bilim ödüllerine aday olduklarını YÖK'e bildirme yükümlülükleri yok mu?

Bu konuya biraz da böyle, deyiş yerindeyse, paldır küldür girmemin nedeni, rahmetli Sakıp Sabancı adına konulan 'Sakıp Sabancı Uluslararası Araştırma Ödülü'nün bu yılki sonuçlarından dolayıdır. Bakınız, konusu, 'Bugünkü Türkiye'nin Kültürü, Kurumları ve Değerlerinde Osmanlı Mirası' olarak belirlenmiş olan bu ödülün birincisi, ikincisi, üçüncüsü ve iki mansiyon sahibi, yabancı bilim insanlarıdır. Gazetelerde okumuş olmalısınız: Birincilik ödülünün Tel Aviv Üniversitesi Ortadoğu ve Afrika Tarihi Bölümü Osmanlı Tarihi öğretim üyesi Doç. Dr. Amy Singer'e 'Hayırseverliğin Devamlılığı' başlıklı incelemesiyle; ikincilik ödülünün, Washington Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü doktora öğrencisi Maureen Jackson'a 'Müzikal Dünyaların Kesişmesi: Klasik Türk ve Osmanlı Müziği İcra Eden Museviler' adlı çalışmasıyla; üçüncülük ödülünün de, Nice Sophia-Antipolis Üniversitesi öğretim üyesi Yard. Doç. Dr. Olivier Bouquet'e 'Yeni Cumhuriyetin Eski Elitleri: Türkiye'de Osmanlı Bürokratik Ailelerin Dönüşümü' konulu araştırmasıyla verildiği duyuruldu. İki de mansiyon verildi: Mısır-Kahire Amerikan Üniversitesi bursiyeri Zoe Griffith'e 'Osmanlı İmparatorluğunda ve Modern Türkiye Cumhuriyetinde Hat Sanatı ve Devlet Yönetimi' başlıklı araştırması için ve California Üniversitesi Santa Barbara Etnomüzikoloji ve Kadın Çalışmaları Bölümü doktora öğrencisi Denise Gill'e 'Meşk Ederek Tarihi Yeniden Yorumlamak: Çağdaş Türk Müziği Uygulamalarındaki Osmanlı Mirası' konulu incelemesi için...

Apaçık görülüyor: İlk beş ödül sahibi arasında bir tek Türk araştırmacı yoktur.

Üçü Amerikalı, biri İsraili, biri de Fransız olmak üzere, ödüllendirilenlerin tümü yabancı uyruklu bilim insanlarıdır. Oysa, Sabancı Vakfı adına yapılan resmi açıklamadan öğreniyoruz ki, bu ödüle adaylık için yapılan 41 başvurudan 21'i Türkiye'den, 20'si yurtdışından yapılmıştır. Yaklaşık olarak yarı yarıya!

Şimdi sormak gerekiyor: Jüri üyelerinin, 21 Türk katılımcıdan hiçbirini ödüle değer bulmamaları, Türkiye'de sosyal bilimlerin, özelde de Osmanlı araştırmalarının hazin durumunu ortaya koymuyor mu? 'Bugünkü Türkiye'nin Kültürü, Kurumları ve Değerlerinde Osmanlı Mirası'nın konu edinildiği bir Araştırma Ödülü'nde,

Osmanlı mirasının gerçek sahibi olan Türkiye'den bir tek (evet, bir tek!) araştırmacının ödüle değer, doğru dürüst bir çalışma yapamamış olmasının mana ve medlulü nedir? Osmanlı üzerine bir araştırma ödülü konuluyor ve bu ödüle aday olarak katılan 21 Türk araştırmacıdan hiçbiri başarılı olamıyor! Bu hacaleti nasıl sineye çekeceğiz?

Ama elbette, hacaletin birinci derece müsebbibi, Türk adaylar değildir. Bakınız, Osmanlı üzerine uluslararası çapta şöhret sahibi bilim insanlarımızın büyük çoğunluğu, üniversite öncesi öğrenimlerinin tamamını ya da hiç değilse bir bölümünü eski harflerle, yani 1928'den önce tamamlamış olanlardır: Ord. Prof. Fuad Köprülü, Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan, Prof. Dr. Halil İnalcık... gibi!.. Harf devrimi'nden hemen sonra yetişen kuşakların, doğrudan değilse bile dolaylı ve örtük bir biçimde, Osmanlı mirası üzerinde durma konusunda çok fazla özendirilmedikleri biliniyor. Kemalizm, kendine rakip olarak gördüğü İslamcılık ve Osmanlıcılığı, üniversitelerde İlahiyat ve Türk Edebiyatı kürsülerinin entelektüel statüsünü düşürerek 'görünmez kılma' başarısını göstermiştir. Dolayısıyla, özellikle Osmanlı çalışmaları alanında, öncülüğü, yabancı uzmanlara kaptırmamızdan daha tabii bir şey olamazdı;-öyle de oldu! Osmanlı arşivlerinde çalışan Türk araştırmacılar, eski bir Osmanlı manuskrisinde okuyamadıkları kelimeleri Japon, Amerikalı, Kanadalı ya da İsrailli uzmanlara sormaya başladılarsa, buna ne diyeceğiz?

Ne mi diyeceğiz?-Şunu: Kader utansın!

Düzeltilme: Geçen haftaki 'Bayburt İzlenimleri' yazımda, Bayburt Valisi sayın Kerem Al'ın soyadını, 'Alp' olarak yazmışım. Bilinçdışımda, sayın valime 'yiğitlik' yakıştırdığım için böyle bir sürç-ü lisanda bulunmuş olmalıyım. Gene de düzeltir, sayın Al'dan özür dilerim (H.Y).

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Katip Çelebi ve Mizanü'l-Hakk

Hilmi Yavuz 2008.06.18

Osmanlı entelektüel tarihinin, hiç şüphesiz en büyük fikir adamlarından biri Katip Çelebi'dir. Prof. Hilmi Ziya Ülken, 'XVII. Yüzyıl Osmanlı fikir tarihinde (...) mümtaz bir yeri' olduğunu söylediği Katip Çelebi'yi, 'Garb'a [Batı'ya] çevrilmiş düşünceyi hazırlayan sağlam realist görüşe sahip' bir fikir adamı olarak niteliyor.

Bana göre, Çelebi için, 'realist' değil, 'rasyonalist' demek daha doğru olur. Çünkü Çelebi'nin öteki eserlerinin yanı sıra, Mizanü'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ehakk'ı, Osmanlı düşüncesine rasyonalist bir dönüşüm edindirme bağlamında yapılmış en önemli katkıyı içerir. Mizanü'l-Hakk'ın ilk defa Tanzimat döneminin (Prof. Dr. Şerif Mardin'in deyişiyle) 'ilk rasyonalisti' olan Şinasi tarafından Tasvir-i Efkar gazetesinde, 1864 yılında tefrika edilmiş olması da, Şinasi'nin Katip Çelebi'ye karşı hissettiği entelektüel yakınlığın kanıtı olmak gerekir.

Kabalcı Yayınevi, Katip Çelebi'nin bu büyük eserini yakın bir tarihte yeniden yayımladı. Kitap, ilki rahmetli Orhan Şaik Gökyay hocamıza, ikincisi Prof. Dr. Süleyman Uludağ'a ait iki ayrı Türkçeleştirmeyi içeriyor. Gökyay, çevirisine 'En Doğruyu Seçmek İçin Hak Terazisi', Uludağ ise 'En Doğru Olanı Tercih Konusunda Hak Ölçü' başlığını yeğlemiştir. Prof. Uludağ, ayrıca Gökyay çevirisinde bulduğu yanlışları da zikretmek gereğini duymuş (Ayrıca içinde belirtiyim: Bu etik bakımdan doğru bir tavır mıdır;- Gökyay'ın bu eleştirilere cevap verme imkanı bulunmadığına göre?)

Mizanü'l-Hakk'ın 'Giriş' bölümü Akli ilimlerin (Akla dayanan bilimlerin) gerekli oluşuna ilişkindir. Çelebi, Prof. Ülken'in de belirttiği gibi, İslam dininin felsefi ve akli ilimleri ('Yunan kökenli rasyonel bilimler') 'mutlak olarak hiçbir zaman reddetme[diğini], tam tersine, din ve felsefe ile akli uzlaştırmaya çalış[tığını]' göstermeye

çalışmıştır: Çelebi için, Şer'i ilimlerin, Akli ilimlere ihtiyacı vardır: Bu konuda geometri bilmenin şer'i hukukun Adalet ilkesine göre hüküm vermede ne kadar zorunlu olduğunu gösteren örnekler de verir: Hendese (Geometri) bilen müftü ile hendese bilmeyen müftünün fetvalarını karşılaştırır: 'Bir kimse boyu, eni ve derinliği dört zira bir kuyuyu kazmak için birini sekiz akçeye tuttu. O da boyu, eni ve derinliği iki zira olan bir kuyu kazdı; karşılığında dört akçe istedi. Fetva ettirdiler, hendese bilmeyen müftü dört akçe hakkıdır, dedi. Hendese bilen müftü, hakkı bir akçe, diye fetva verdi; doğrusu da budur, çünkü iki zira kuyu, dört zira kuyunun sekizde biridir, ücretin de sekizde bir olması gerekir.' (Ayraç içinde belirteyim: Gökyay, Katip Çelebi'nin bu örneği Molla Lütü'den aldığı öne sürer: Gökyay, Molla Lütü üzerine yazdığı risalede, 'hendese bilmeyen kadının hükmünde hata ettiği hikâyesin[e]' daha önce de bazı metinlerde rastlandığını, Molla Lütü'nin de Taz'ifü'l-Mezbah'ında bu hikâyeyi tekrar ettiğini bildirir.)

Katip Çelebi'nin, Mizanü'l-Hakk'da sadece Akli bilimlerle değil, aynı zamanda sosyal bilimlerle de yakından ilgilendiği görülüyor. Çelebi'nin, Düsturü'l-Amel adlı eserinde olduğu gibi, rasyonalist düşüncenin temel koyucu ilkesi olan eleştirel (kritik) akli, Mizanü'l-Hakk'da da ilke edildiğine tanık oluyoruz. Prof. Ülken, Çelebi'nin 'müşahhas içtimai ve fikri meselelere cesur bir tenkid zihniyeti ile gir[diğini]' belirtir ve Osmanlı medreselerine XVII. yüzyılda hakim olan skolastik zihniyetin dogmatik bağnazlığına karşı savaş açtığını söyler. Ülken'e göre, Mizanü'l-Hakk'ın 'mühim olan ciheti, felsefi yeniliği değil, skolastik zihniyet karşısında aldığı cesur tavır, taassupla mücadeleye verdiği ehemmiyet, bilhassa bir nevi laiklik diye vasıflandırabileceğimiz geniş bir içtimai görüşe sahip olmasıdır.'

Osmanlı'nın kritik düşünce üretmediğini iddia edenlere duyurulur...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türkiye'de tarih eğitiminin meseleleri ve Prof. Dr. Metin Kunt'un mektubu

Hilmi Yavuz 2008.06.22

Sabancı Ödülleri dolayısıyla yazdığım yazıya ilişkin çok sayıda ve değişik yorumlara muhatap oldum geçen hafta boyunca. Türkiye'de tarih eğitiminin hazin durumunu somut bir biçimde ortaya koyan bu ödüller, niçin Türk bilim insanlarının değil de, yabancı uzmanların başarılı olduklarını sorgulamak gerektiğini de birlikte getiriyor.

Hatırlayınız lütfen: Birincilik, ikincilik, üçüncülük ve iki mansiyon, Osmanlı tarihi üzerinde çalışan İsrailli, A.B.D.'li, Fransız ve Kanadalı tarihçilere verilmiş; ödüle aday olan 21 Türk araştırmacıdan hiçbiri ödüle layık görülmemiştir!

Bu yazı dolayısıyla çok değerli arkadaşım, sevgili Prof. Dr. Metin Kunt'tan bir mektup aldım. Prof. Kunt, benim Boğaziçi Üniversitesi'nde ders verdiğim 70'li yılların ikinci yarısında, o Üniversite'de Tarih kürsüsünde çalışıyordu. Sonra, İngiltere'nin en saygın üniversitelerinden biri olan Cambridge'e gitti ve orada Osmanlı Tarihi kürsüsünü kurdu. Şimdi Sabancı Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi. Sevgili Metin'in mektubunu, biraz kısaltarak siz değerli okurlarıma sunmak istedim:

'Sevgili Hilmi, (...)

Sabancı Ödülleri hakkında söylediklerin, tarih eğitimindeki eksikliklerimizi gözden geçirmeye zorluyor. Genel tarih bilgisi (yani, Türk-Osmanlı tarihi dışında) ve tarih yöntemleri açısından zayıfız. Avrupalı, Amerikalı, Japon,

İsraili bir Osmanlı uzmanı, genel tarih eğitiminin üstüne Osmanlı'yı da katarken, Türkiye'de -her üniversitede olmasa bile, genelde- sadece Türk-Osmanlı tarihinden ibaret bir eğitim söz konusu.. Ele alınan konu her ne ise, (...), o konunun başka tarih çerçevelerinde hangi yöntemlerle nasıl işlendiğinden habersiz tarihçiler yetiştiriyoruz.. Karşılaştırmalı tarihçilik geleneğimiz çok zayıf. (...)

Bu genel saptamanın ötesinde bu yılın Sabancı Ödülü konusu, başka bir eksikliğimizi ortaya çıkarmaya yaradı. Osmanlı tarihi bilenimiz, Cumhuriyet tarihi ile ilgilenmiyor; Cumhuriyet tarihçilerinin çoğu, bizatihi tarihin başlangıcını 1923, haydi bilemedin, 1908 sayıyor..'

Prof. Dr. Kunt, 'tarih içinde süreklilik ve evrim anlayışımız[ın] çok zayıf' olduğuna işaret ettikten sonra bu yılki Sabancı Ödülü birincisi İsraili bayan Doçent Amy Singer'in 'meslek hayatına 16. Yüzyıl Osmanlı taşra yönetimi ile başladı[ğın] ve sonra 'ilgi odağını değiştir[erek] hayır kurumlarının sürekliliği ile ilgilenmeye' koyulduğunu belirtiyor ve şöyle sürdürüyor mektubunu:

'Ben de bir Osmanlı tarihçisi olarak, özellikle Cambridge'e gideli, oradaki kolejlerle Osmanlı medreseleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar üzerinde kafa yordum.'

Metin Kunt'un söyledikleri, Türkiye'de tarih eğitiminin zaaflarını ortaya koyuyor. Kunt değinmiyor ama, elbette bu zaafların arka planında, tıpkı Divan edebiyatı gibi Osmanlı tarihinin de 'görünmez kılınması'na ilişkin resmi tarih görüşünün bulunduğunu da varsaymak gerekir. Nitekim Prof. Kunt da değiniyor, 'Cumhuriyet tarihçilerinin çoğu, bizatihi tarihin başlangıcını, 1923, haydi bilemedin, 1908 sayıyor,' diyor.

Bir defa daha belirteyim: Sabancı Ödülleri'nin tümünün yabancı bilim insanları tarafından kazanılmış olması, Türkiye'de tarih eğitiminin ne kertede bir çöküş içinde bulunduğunun semptomlarından biridir. Kim ne derse desin, bir iki istisnası dışında, öğrenimlerinin ya tamamını ya da bir bölümünü eski harflerle tamamlamış bir Fuad Köprülü, bir Ömer Lütfi Barkan, bir Halil İnalcık düzeyinde, uluslar arası düzeyde akademik ve entelektüel ağırlık taşıyan Osmanlı tarihçimiz yoktur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Prag İzlenimleri

Hilmi Yavuz 2008.06.25

Arasıra, yaşadığım ve yaşamak istediğim şehirler konusunda hayaller kurarım. Mesela, günün birinde imkanlarım elverse, hangi şehirlerde ne süreyle yaşamak isterdim, sorusunu şöyle cevaplandırırdım, diye düşünürüm: ağustos, eylül, ekim Bodrum; kasım, aralık, ocak İstanbul; şubat, mart, nisan Paris; mayıs, haziran, temmuz Berlin...

Uzun yıllar yaşadığım Londra'yı ya da Ankara'yı düşünmedim değil;- hem Londra'yı hem de Ankara'yı çok severim çünkü! Berlin, benim için Avrupa'nın gerçek başkentidir;- ya da, öyle idi! Zira Prag'dan sonra, tahayyül programında bir değişiklik yapmak gereğini duydum: Berlin'in yerine Prag'ı koydum... Günün birinde bu hayali gerçekleştirebilir miyim? 'Umut fakirin ekmeği/ Ye Memet, ye!'

Mayıs sonlarına doğru, sevgili dostum Faruk Tuncer, Prag'da, Dinlerarası Dialog konusunda bir toplantı yapılacağını ve bu toplantıya katılıp katılamayacağımı sorduğunda, cevabım hazırdı: Elbette! Pasaportumun süresinin dolduğunu fark edip uzatılmasını sağlamak, hep o yolculuk telaşının son saatlerinde mümkün olabildi. Faruk, Adnan Aslan ve ben, bir mayıs sabahı Prag'a doğru o telaşla yola çıktık.

Prag Havaalanı'nda bizi Meridian International School'un yöneticisi Mahmut Günel karşıladı ve bütün bir Prag gezimiz boyunca, olanca konukseverliği, candan yakınlığı ve bizim ekibin bazen çok ciddi ve ağır, ama sıklıkla da şen ve eğlenceli havasına büyük bir keyifle ayak uydurdu.

Oraya gidişimizin amacı, dediğim gibi, Mozaik Dialog Platformu'nca düzenlenen 'İbrahimi Dinler ve İnsan Hakları' ('International Conference on Human Rights in Abrahamic Religions') konulu uluslar arası konferanslar dizisine katılmaktı. İşin doğrusu, ben ve Faruk, izleyici olarak orada bulunuyorduk;- asıl katılımcı Doç. Dr. Adnan Aslan'dı. Aslan, değerli bir ilahiyatçı: 'Tanrının Varlığına Dair Argümanlar: Ateist Din Felsefesi Eleştirisi' (İSAM Yayınları) ve gerek İslam ve gerekse Hristiyan Felsefesinde Dinsel Çoğulculuk konusunda bir de İngilizce doktora çalışması var: 'Religious Pluralism'. Bu arada, Prag gezisini organize eden Faruk Tuncer kardeşimin de İlahiyat doktoru olduğunu ve 'Kur'an Surelerindeki Eşsiz Ahenk' başlıklı bu doktora çalışmasının, Işık Yayınları'nca basıldığını da belirteyim.

Konferansın açılışını Mozaik Dialog Platformu'nun Başkanı Mustafa Duyar yaptı. (Ayrıca içinde belirteyim: Platform, 2005 yılının Şubat ayındanberi Çek İçişleri Bakanlığı'na kayıtlı, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu/derneği. Amacı da, adından anlaşılacağı gibi, 'dinler, kültürler, ırklar, milliyetler, farklı fikirler arası dialog ortamı' oluşturmak).

İlk konferans, 'Hristiyanlıkta İnsan Hakları' konusundaydı. Prag'daki Charles Üniversitesi'nden Prof. Dr. Tomas Halik'in konuşmasını, sırasıyla, 'Musevilikte İnsan Hakları' üzerine Heidelberg Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ephraim Meir'in ve 'İslam'da İnsan Hakları' üzerine, İSAM'dan Doç. Dr. Adnan Aslan'ın konferansları izledi.

Elbette biraz da turistler gibi davranıp Prag Kalesi'ni (Prazsky Hrad'), Kafka'nın o küçücük kulübemsi evini gezdik ve güzelim Prag kahvelerinde oturduk. Şunu belirtmeliyim: Bir şehir, benim için zarif kahveleriyle, özellikle de kaldırımüstü olanlarıyla, vardır. Kahveleri olmayan şehirleri hiç sevmemişimdir. Paris, mesela, bir kahveler şehridir;-Berlin de bir ölçüde öyle! Belki gençlik yıllarımızda Fatih'teki, Yenikapı'daki, Bulvar'daki kahvelerde ya da Baylan'da oturmuş olduğumuz bahtiyar günlerden artakalan bir geçmiş zaman ardındalığıdır beni kahvelere çeken... Prag'da Nazım Hikmet'in kahvesinde, Cafe Slavia'da oturdum dostlarla birlikte. Şehrin içinden geçen Vltava nehrinin kenarında, Milli Tiyatro'nun karşısında, uzaktan bile görkemli görünen Prag Kalesi'ne bakan bu kahvede, Nazım'ı, onun orada otururken neler hayal ettiğini hayal etmek! Moskova'dan sıkıldığında, kaçıp Prag'a gelirmiş Nazım ve hep Cafe Slavia'da oturmuş. Oturduğu masa bilinmiyor;-oysa Yahya Kemal'in Paris'te, Closerie de Lilas kahvesinde oturduğu masaya konulduğu gibi, bir plaket de onun masasına çakılabilseydi! Heyhat!

Mahmut Günel dostumuz, bize Meridian International School'u da gezdirdi. Bu okullar, aslında bana hep Osmanlı 'devşirme' sistemini yenidenüreten kurumlar oldukları izlenimini vermiştir. Ama önemli bir farkla: Osmanlı, devlet olarak devşiriyor ve devşirdiklerini devlet hizmetinde kullanıyordu; Avrupa'daki Türk okulları ise öğrencileri sivil toplum olarak bir nevi 'devşiriyor', deyiş yerindeyse: Bu okullarda okuyanlar dilimizi, örfümüzü, kültürümüzü öğrenerek, gelecekte, kendi ülkelerinde Türkiye için çalışmak beklentisiyle eğitiliyorlar.

Prag'a hüznle veda ettim; - orta Avrupa'nın, gerçek Avrupa olduğunu düşünerek!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tarih eğitiminin meseleleri: Yorumlar

Türkiye'de tarih eğitiminin meseleleri üzerine yazdığım yazıya ilişkin okur yorumlarının ardı arkası kesilmiyor. Osmanlı Mirası ile Cumhuriyet kültürü arasında bir devamlılığın olup olmadığı konusundaki Sabancı Ödülleri'nin tümünün yabancı bilim insanları tarafından kazanılması, Tarih eğitimi konusundaki zaaf ve maluliyetlerin ortaya çıkmasına neden oldu.

Geçen haftaki yazımda Sabancı Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyelerinden, çok değerli ve sevgili arkadaşım, kadim dost Prof. Dr. Metin Kunt'un görüşlerine yer vermiştim. Bugünkü yazımda da, iki genç akademisyen adayının bana ilettikleri yorumları aktarmak istiyorum.

Bu yorumlardan ilki, Vefa Erginbaş'tan. Vefa, Boğaziçi Üniversitesi'nde lisans öğrencisiyken öğrencim oldu. Sosyoloji lisansından sonra Sabancı Üniversitesi'nde Tarih master'ı yaptı. Şimdi de A.B.D.'de Tarih doktorasını tamamlamak üzere. Vefa, çok değer verdiğim bir öğrencimdir. Bana bu konuda şunları yazıyor:

'Benim acizane kanaatime göre, mesele Türkiye'nin tarihçi yetiştirememesi meselesi değildir, kalifiye Türk doktora öğrencilerinden birçoğunun, yurt dışındaki üniversitelerde doktora yapmasıdır. Mesela, bizim Sabancı'dan mezun olduğumuz sene, dönemimizden istisnasız herkes yurt dışında bir okuldan kabul aldı.-hem de üst düzey: İki Harvard, bir Michigan, bir University of California, bir Ohio State, bir Leiden. Önümüzde, açıkçası çok da bir seçenek yoktu.'

Vefa Erginbaş, şu çelişkiye de dikkati çekiyor: 'Arşivler, kütüphaneler, her şey Türkiye'de olmasına rağmen, biz valizleri toplayıp tarih doktorası için Amerika'nın yolunu tuttuk. Amerikalı tarihçiler araştırma için Türkiye'ye gelirken, bizler Amerika'ya doktora eğitimi için gidiyorduk.'

Erginbaş'ın bir başka ve bana göre son derece önemli bir tespiti de aktarayım. Vefa, şöyle diyor: 'Metin Hoca'nın (Kunt) dediği, karşılaştırmalı araştırma eksikliği de doğru, hatta itiraf etmek gerekirse, ben Müslüman ülkeden gelen birisi olarak İslam tarihini burada (Amerika'da) öğrendim. Evet, itiraf ediyorum, burada. Bizde İslam Tarihi, İlahiyat Fakültelerinde bir alt daldır, koskoca anlı şanlı Boğaziçi'nde İslam Tarihi dersleri çoğu zaman açılmaz, ya da senede bir kere açılır. Memleketin laik-antilaik saçmalıkları devam ededursun, İslam Tarihi öğrenmek için Amerika'ya gelmeyi bekledik biz.'

Burada bir ayrıç açmam gerekiyor: Boğaziçi Üniversitesi'nde 1981'den başlayarak 491 Phil. (Felsefe) kodlu 'Introduction to the Turco-Islamic Thought' dersleri verdim ve bu dersler küçük inkıtarlar dışında, 2006 yılına kadar devam etti. Bir keresinde Fizik bölümü öğrencilerinden birinin benim dersimi almak üzere danışmanından izin istediğinde, danışmanın öğrenciyi 'İslamı öğrenmek ne işine yarayacak? Böyle ipe sapa gelmez hurafelerle niçin vakit kaybediyorsun! Üstelik, dersi veren kişi de Zaman gazetesinde yazıyor!' diye terslediğini öğrenmiştim. Bu danışman hocanın adını vermenin şimdi tam sırasıdır: Ulusalçı ve Laikçi kesimin Boğaziçi Üniversitesi Rektör adayı, Prof. Dr. Kadri Özçaldıran! Boğaziçi rektörlük seçiminde birinci sırada! Vefa'nın tabiriyle, anlı şanlı Boğaziçi'ne mübarek olsun!

İkinci yorum, Boğaziçi'nde Türk edebiyatı lisansı yaparken öğrencim olan, şimdi de, Bilkent'te doktora öğrencimiz olan sevgili kızım Sibel Kocaer'den: Kocaer'in, Sabancı Ödülleri'nde birincilik alan İsrailli bilim kadını Amy Singer'in çalışması hakkında 'tereddütler'i var. Sibel, 'Osmanlıda Hayırseverlik' konulu bu çalışmanın, Singer tarafından daha önce yayımlanmış olduğunu, dolayısıyla Amy Singer'in Sabancı Jürisine sunulan metninin, bu anlamda özgün olmayabileceğini düşünüyor.

Hamiş: Değerli okurlarım, sizden bir süre için izin istiyorum. Bu yıl gerçekten çok yorucu ve yoğun geçti. Uzunca bir tatile ihtiyacım var. İnşallah, tekrar buluşmak ümidiyle hoşça kalın, zatinize hoşça bakın efendim (H.Y.)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Fethi Naci için gecikmiş bir ağıt

Hilmi Yavuz 2008.09.03

Yaz, Kemal Özer'in bir şiirinin adıyla söylersem, 'ölü bir yaz' oldu. Daha doğrusu, ölümler yazı! Önce sevgili Fethi Naci, arkasından da İlhan Berk! İkisinin de bende, benim belleğimin sedef kakmalı kutusunda saklı nice anıları var. 'Hatırası kalbe ışıklarla dökülen' günlerden, akşamlardan, gecelerden kalan!

Fethi Naci'yi tanıdığımda, yıl 1955 olmalıdır. Baylan'da biz 'Baylancılar' Attila İlhan'ın çevresinde toplanmışken, Attila'nın sosyalistliğinden kuşku duyan, radikal Marksist 'eski tüfekler', ayrı bir masada otururlardı. Sanki iki masa arasında, bazen iyice açığa çıkan, ama genellikle örtük bir, nasıl söyleyeyim, rekabet var gibiydi. Sanırım, 'eski tüfekler', o yılların genç entelektüel adaylarının, Attila İlhan'ı bir tür yolgösterici olarak benimsemiş olmalarından rahatsızlık duyuyorlar, ama o yılların özellikle 'sol' üzerindeki faşizan baskılarını somut ve acımasız yaptırımlarla bizzat ve bilfiil yaşadıkları için çekiniyorlar, genç 'Baylancılar'la ilişki de kuramıyorlardı. Çoğu, ya Fethi Naci gibi 1940'lı yılların sonlarında 'Yüksek Tahsil Gençlik Derneği' üyeleri olarak tutuklanmış ve cezaevinde yatmışlar, kimi ise, '1952 Tevkifatı'nın yaşattığı dehşet havasının ağır etkilerinden kurtulamamış oldukları için, çevreye daima kuşkuyla bakmaya alışmışlardı. Almanların 'angstpolizei' dedikleri durum! Ya da, her yerde kendilerini gözetleyen gizli bir polisin var olduğu korkusu!

Fethi Naci, öteki 'eski tüfekler'e göre, çok daha gençti ve yaşça biz 'Baylancılar'a daha yakındı. Ve galiba, polis korkusunu, pek takmıyordu da! -O nedenlerle olacak, bizimle ilişki kurmakta tereddüt etmedi. 'Baylan Pastanesi'nde, 'Genç Baylancılar' olarak Fethi Naci ile ('Naci Abi'ydi bizim için) de oturup konuşmaya başladık. 'İnsan Tükenmez'i ve 'Gerçek Saygısı'nı, o yıllarda gerçekten çok şey öğrenerek okumuştum.

Benim gazetecilik yıllarımda, Fethi Naci'yle birlikte olduğumuzu pek anımsamıyorum. Ama asıl yakınlığımız, Londra'dan döndüğümde başlamıştır. 'Cumhuriyet'te, rahmetli Ecvet Güresin'in önerisiyle, 1970 başlarında kitap tanıtma yazıları yazma işini üstlendiğimde, Naci Abi, 'Gerçek Yayınevi'ni kurmuştu ve daha sonra klasikleşecek olan '100 Soruda' Dizisini sürdürüyordu. Bu diziden birkaç kitabı tanıtmıştım. Daha sonra, '10 Türk Romanı'nı yayımladığında, yine 'Cumhuriyet'te, uzunca bir tanıtma yazısı yazmış, kitabı değerlendirmiştim. Naci Abi'nin bu yazılardan hoşnut kaldığını sanıyorum.

Fethi Naci, edebiyat eleştirisi bağlamında at gözlüklü bir Marksist olmadı hiçbir zaman. Romanın (asıl uğraş alanı, roman'dı), hikâyenin, şiirin artistik ya da estetik değerini, asla göz ardı etmemiştir ve bu anlamda, Marksizmin kurucularının edebiyat beğenisi kriterlerine bağlı kalmıştır.

Fethi Naci, yaşamı bir haz şölenine dönüştürme ustasıydı. Yıllarca, yaz aylarında Bodrum'daki birlikteliğimizde, bu ustalığının yakın tanığı oldum. Yaşamı bir şölen gibiydi gerçekten ve bu şölenin haz nesnesi, şiirdi. Fethi Naci, roman ve hikâyeyle uğraşan eleştirmenlerin büyük bir kesiminin aksine, daima şiirle ilgilenmiş, eleştirmenliğini roman ve hikâyeyle sınırlandırsa bile, şiirden asla vazgeçmemiştir. Yakın arkadaşlarının büyük bir kesimi, şairlerden oluşuyordu: Edip Cansever, Turgut Uyar, Behçet Necatigil, Cemal Süreya, Cevat Çapan... Bana sorarsanız, iki büyük nesir yazarını, Yaşar Kemal ve Sait Faik'i özellikle ele alışının temelinde, onların, anlatım biçemlerinde şiirselliğin başat olmasına öncelik vermiş olmalarının büyük payı vardır. Bir soruşturmaya verdiği yanıtta, 'Cumhuriyet Döneminde En Beğendiği On Şair' arasında Hilmi Yavuz'u da sayması, benim için büyük bir onurdur.

Fethi Naci'yi, sevgili Naci Abi'yi Türk edebiyatının en önemli eleştirmeni sayanlar, durumu hiç de abartmıyorlar: Gerçekten de, metodluluğu, entelektüel donanımı, açık zihinli ve sözünü sakınmayan açık sözlü oluşuyla elbet...

Onu daima, Bodrum'da Türkbükü'nde (henüz 'sosyetik' olmadığı geçmiş yıllardaki Türkbükü'nde), bir yaz denizi olarak anacağım.

Fethi Naci öldü. O şimdi bir yaz denizi gibidir...

Hamiş: İlhan Berk'le ilgili anılarımı gelecek hafta yazacağım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Yazın bittiği her yerde söylenir'

Hilmi Yavuz 2008.09.07

'Yazın bittiği her yerde söylenir'. Ülkü Tamer'in bu dizesidir, benim her yaz tatilinden sonra İstanbul'a dönüşümde dilime mütemadiyen takılır. Elbette bir de Yahya Kemal'in 'Mevsim sonu öyle bir zaman ki/ Gaip bir musikiydi sanki' dizeleri de!

Yazın bitişiyle birlikte Doğa'nın Güze dönüşümünü gaip, yitik bir müzik olarak düşünmek! Yahşi Yalısı'nda bu 'gaip musiki'yi, güneşin bir yaprak gibi sararmasından anlarsınız. Bir yaprak düşer sessizce çıplak omzunuza ve ilk kez ürpertir sizi. Ilgınların arasından esen rüzgar, düşen yaprakla birlikte o yitik müziği duyumsatmaya başlamıştır. Güneş, bulut ağaçlarının arasından ince, sarı yapraklar olarak görünür ve dökülür. Sarı Yazdır, orada başlayan, artık!

Bu yaz da Bodrum'da, Yahşi Yalısı'ndaydım. Hem oradaki yıllanmış dostlarla hem de oraya gelen sevgili arkadaşlarımla birlikte olmanın hazzını yaşadım. Yıllardır, orada Yahşi Yalısı'nda yaz aylarında birlikte olduğum Erhan Alpertong, Aynur Alpertong, Mükerrrem Taşman ('Muki Hanım') ile bazen tartışarak, ama daima dostluk duygularımızı özenle koruyarak sürdürdük ilişkimizi. İki çok sevdiğim ve değer verdiğim genç şair, Aydın Afacan ve Ercan Yılmaz'la, ağustos ayının ilk haftasında denizin ve akşamüstlerinin lezzetini yaşadık. Hiç unutmayacağım günler!

Lezzet, sadece Ercan ve Aydın'la yaşanan şiirin ve zihnin lezzeti değildi. Öğle yemeklerinde, 'Tencere Kaynadı'da, şefin pişirdiği güzelim ev yemekleriyle, sebzelerle yaşadığım damak tadını, burada anmadan geçemem. Doğallıkla, o harikulade salataları, dereotlu cacığı ve benim 'olmazsa olmaz'ım olan sarımsakları unutmadan!

Başka dostlar da geldiler Yahşi Yalısı'na. Londra'dan Uğur Keçeci, Bayburt'tan Asım Kahveci ve İstanbul'dan Recep Ayyıldız gibi sevgili dostlar da uğradılar kısa bir süre için. Neredeyse hiç yalnız kalmadım. Bahtiyar saatler!

Bu arada, güzelim yaz günlerinin tadını kaçıran olaylar da yaşanmadı değil. AKP'nin kapatılma davasının sonuçlanması ve elbette 'Ergenekon Davası', ister istemez, gündeme geldi. Tartışmaların, serinkanlı akıl yürütmelerle, soğuk akıl'la değil, sıcak ve öfkeli duygusalılıklarla yürütülüyor olmasından tedirgin oldum; koyu bir bağınazlığın tutsak ettiği zihinlerle tartışmayı bıraktım. Meselelere sadece ve sadece, açık zihinle ve önyargısız bakılmasından yana tavır koyduğum için, kendilerini 'Atatürkçü' diye tanımlayan bir kısım okuryazarın, ürkütücü 'mahalle baskısı'na maruz kaldım. Akılyürütmeye kapalı, sloganperest ve jakoben bir ezberci Ulusalıcılığın 'mahalle baskısı'! Ve hayretle gördüm ki, kendilerini Atatürkçü olarak tanımlayan bu insanlardan birçoğu, 'Büyük Nutuk'u baştan sona okumak şöyle dursun, kapağını bile kaldırmamışlardı! Onlar için Atatürkçülük, sadece ve sadece AKP'ye karşı olmak anlamına gelmektedir! Hepsisi o kadar! AKP'ye karşı olmak, onlara göre, Atatürkçü olmak için yeter de artar bile! Ne hazin bir durum!

Türk insanının bir kesiminin büyük ölçüde sağduyusunu yitirmiş olması ihtimali, beni gerçekten ürkütüyor. Aydınlanmayı ve Akıl'ın kılavuzluğunu savunanların, nasıl vahim bir akıl tutulmasına duçar olduklarını görmek, beni gerçekten ürkütüyor. Tıpkı 'Büyük Nutuk'tan haberli olmamaları gibi, İslam'dan da bihaber olmaları, ama buna rağmen, İslam konusunda ahkam kesmeleri beni gerçekten ürkütüyor. Hani, 'bilgi sahibi olunmadan, fikir sahibi olunmaz'dı? Hani, nerde? Hayatta en hakiki yol göstericinin Akıl olduğunu bir ezber, bir slogan olarak bellemekten öte bir müktesebatı olmayan bu insanlardan korkuyorum. Bunlarla mı 'muasır medeniyet seviyesinin üstüne' çıkacağız? İsmet Paşa'nın dediği gibi, 'hadi canım sen de!'

Bundan çok değil, kırk yıl öncesine kadar, 'Gardrop Atatürkçülüğü'nü eleştirenlerin, bugün başörtüsü meselesi dolayısıyla, bizzat birer 'Gardrop Atatürkçüsü' kesilmelerini ne ile izah edeceğiz? Galiba, evet, evet galiba, onların çok sevdikleri bir deyişle söylersem, 'dönellik'le!

Yaz, böyle geçti işte!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İlhan Berk

Hilmi Yavuz 2008.09.10

İlhan Berk, 'Kült Kitap'ın bir yerinde, varlık yazı ile özdeşleştirir, bir başka yerde de Rilke'nin ölüm tutkusundan söz ederken, 'ölümü bunca çalışma, Rilke için ölümü öğrenmek ve buyur etmedir' der. Varlık yazı ise eğer, ölüm'ü yazmak da var olmak değil midir?

İlhan Berk, Rilke'nin aksine, ölümü öğrenmeyenlerdendi. Onu her zaman, o ileri yaşlarında bile, sanki daha da uzun, çok daha uzun yaşayacak gibi görmüşümdür. Bir sempozyumda kendinden en az on yaş daha genç ve konuşmasını yapmak üzere, sendeleye sendeleye ve adeta düşecekmiş gibi yürüyen bir yazara, yerinden zıpkın gibi fırlayarak koluna girerek yardım etmiş, o yazarın yanında dipdiri durmuştu İlhan Berk, o nedenle 90 yaşındayken de, genç ölmüştür. Evet, genç!

Niçin öyledir, belki de şundan dolayı: Oktay Akbal, adı pek de bilinmeyen bir Fransız şairinin, şairi 'harikuladelikler avcısı' olarak tanımlayışını anımsatarak, İlhan Berk'in bu tanımla tastamam örtüştüğünü yazar. Gerçekten de, bence İlhan Berk, varolan her şeyde 'harikuladelikler' bulan bir şairdi. Dikkat etmişimdir: İlhan'ın sıklıkla kullandığı sözcük, hep, 'harika! harika!' olmuştur. Bir ara, onun her şeye 'harika!' deyişini yadırgar gibi olmuştum: Ama sonradan, otlara, böceklerle, taşlara ve Dünya'nın en sıradan şeylerine bile bir şiir objesi gözüyle bakmasından, varoluşunu bir 'harikuladelikler avcısı' olarak kurguladığını anladım. Sıklıkla kullandığı bir başla ünlem sözcüğünün 'çok güzel!, çok güzel!' olduğunu da unutmamak gerek! Hatta ilkgençlik yıllarımızın acımasız alaycılığı ile, İlhan'ın 'Galile Denizi'ndeki 'Horosbinalar, Sinağritler Korosu' şiirinin ilk dizesini ('Hişt, Saint Michel, Dame de Sion, Robert College') sanki o okumuş da, sözümona bize 'nasıl bu mısra, çocuklar?' diye sormuş, ama yanıtını yine kendisi vermiş gibi, dalgamızı geçerdik: 'Çok güzel! Çok güzel!'... ('Çok güzel'i daha sonra bir dizesinde de kullandı İlhan: 'Sarı, o çok güzel...' diye başlayan şiirinde)

İlhan Berk'in şiirlerini, yanılmıyorsam önce, 'Günaydın Yeryüzü', daha sonra da 'Köroğlu' ile ve hiç kuşkusuz, onun en güzel şiirlerinden biri olan 'Ne böyle sevdalar gördüm, ne böyle ayrılıklar' ile... Bu şiir, 1953 ya da 1954 yılında 'Vatan' gazetesinin 'Sanat Yaprağı'nda yayımlandığında, ben lise öğrencisiydim. Sevgilime yazdığım ilk mektup, bu şiir ile başlıyordu: 'Ne zaman seni düşünsem / Bir ceylan su içmeye iner / Çayırıları büyürken görürüm / Her akşam seninle / Yeşil bir zeytin tanesi / Bir parça mavi deniz / Alır beni / Seni düşündükçe / Gül dikeyorum elimin değdiği yere / Atlara su veriyorum / Daha bir seviyorum dağları /.'

Bu şiir, bir aşk şiiri olarak güzeldir elbet, ama galiba benim İlhan Berk'in şiirinden haz duymam, 'Galile Denizi'ndeki şiirlerle olmuştur. 'Saint Antoine'ın Güvercinleri', Naim Tiralı'nın yönettiği 'Yenilik' dergisinde ilk kez yayımlandığında, 'çok farklı' bir şiirle (tıpkı Cemal Süreya'nın 'Gül' şiiri gibi) karşı karşıya bulunduğumuzu düşünmüştüm. Gerçekten de İlhan Berk'in '2. Yeni Şiiri' ile olan ilişkisi, 'Galile Denizi' ile kurulur ve bana sorarsanız, en iyi kitabı olduğunu düşündüğüm 'Çivi Yazısı' ile devam eder. 'Çivi Yazısı'nın ilk basımı, 1960 yılında, rahmetli Şükran Kurdakul'un 'Ataç Yayınevi' tarafından yapılmıştır ve elbette İlhan'ın şu gerçekten benzersiz 'Sonnet'ini içerir:

'Ben senin krallığın ülkeneye yetiştim / Kaldım gölge tanımayan güzelliğinle / Her sabah büyüten denizimizi böyle / Gülüşlerini o ülkede bilmez miyim / Sen o çıktığın sularsın, zencim benim / Denize bakan evler gibiydim seninle / Dur, geliyorum, ellerin ne güzel öyle / Beni şey et gülüşlerini bekleyeyim /' Ve son iki 'harikulade' üçlük:

'Sen gittiğin o ülkesin varılmıyorsun/Vurmuş sonrasız nasıl en güzel sulara / Güzelliğin balıkları gibi İstanbul'un. / Şimdi her yerde ne güzeldiniz o kalmış / Yankımış denizlere öbür kadınlara / Dünyada sizinle İstanbul olmak varmış.'

'Âşıkane' yayımlandığında ben Londra'daydım ve ilk şiir kitabımı, 'Bakış Kuşu'nu bitirmek üzereydim. Sanırım Varlık'ta yayımladığım ve daha sonra o ilk kitaba alacağım bir şiirimdeki 'Ağzıyla güz sonu resmine konu' dizesini beğenmiş olmalı ki, 'Âşıkane'yi bana, o dizeyi yazarak göndermişti. Londra'dan döndüğümde, Meydan Larousse'da çalışırken, İlhan'dan bir mektup ve bir de fotoğraf gelmişti; -Bodrum'dan! Fotoğraf, İlhan'ı, bir duvarı inşa ederken gösteriyordu. Kumbahçe'deki ilk evi! O evi neredeyse tek başına yapmıştı İlhan...

İlhan öldü. Dünya, şimdi 'harikulade' değil artık, 'çok güzel!' de...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İslam medeniyetine nasıl sahip çıkılacak?

Hilmi Yavuz 2008.09.14

'İslam medeniyetine nasıl sahip çıkılmalı?' Bana bundan bir süre önce bir yayın organı tarafından yöneltilen bu soruya, 'önce bu soruya niçin gerek duydunuz?' sorusunun yanıtlanmasıyla başlanması gerektiğini söylemiştim.

Evet, İslam medeniyetine sahip çıkılması ihtiyacı nasıl ortaya çıktı? Önce bunun yanıtlanması gerek.

Benim görebildiğim kadarıyla, bu ihtiyaç, önce somut kültür verilerinin bugünkü durumuna ilişkin kötümser gözlemlerle gündeme geldi. Başta, elbette cami mimarisine ilişkin gözlemlerle! İstanbul'da ve taşrada birbiri ardınca yükselen camilere bakıldığında görülen o vahim ve elbette hazin çirkinlik, bırakınız İslam medeniyeti üzerinde düşünenleri, sokaktaki insanın bile gözüne batır olmuştur. Bakınız, Prof. Dr. Doğan Kuban, 15 Ocak 1990 tarihli 'Cumhuriyet' gazetesinde (yazıyı kesip saklamışım!), kendisiyle söyleşi yapan Alpay Kabacalı'ya, tastamam şunları söylemiştir: 'İslam ülkelerinde en kötü cami mimarisi bugün Türkiye'de. İslam tarihinde bu kadar çirkinliği hiç görülmemiştir.(...) O kadar çirkin ki, insan bu çirkinliğin arkasındaki düşüncenin niteliğinden endişeye düşüyor.'

'Cami' sözcüğünün kökeni, 'kişinin [Allah'ın önünde] secdeye geldiği yer' anlamındaki Arapça 'mescid'dir. Ve elbette cami, bu anlamda dinsel bir yapıdır: Ama sadece bir dinsel yapı mı? Sadece kişinin [Allah'ın önünde] secdeye geldiği bir mekan mı? Yoksa İslam Medeniyeti estetiğinin simgesel ifadelerinden biri mi? Bu soru, meselemizin, entelektüel yanını ortaya koyuyor.

Yahya Kemal, Sermet Sami Uysal'la 'Sohbetler'inden birinde, bir Müslüman olarak, Mehmet Akif ile kendisi arasındaki farkı şöyle dilegetirir: 'Akif, İslam ahlak ve akaidinin şairidir; ben İslam'ın şiirinin şairiyim' Yahya Kemal'in, 'ben İslam şiirinin şairiyim', sözünü, onun İslam medeniyetinin şairi olduğu biçiminde de okuyabiliriz, diye düşünüyorum. Eğer bu doğruysa, Mehmet Akif'le Yahya Kemal arasındaki ayırt edici çizgiyi, örneğin, 'Cami' kavramından yola çıkarak çizebiliriz,-şöyle: İslam akaidinin şairi olarak Akif için 'cami', Müslümanların Allah'ın önünde topluca ya da tek tek, secdeye gelip ibadet ettikleri mekan'dır; Yahya Kemal için ise, tıpkı İtri'nin Naat'ı, Karahisari'nin bir hattı, ya da-Levni'nin bir minyatürü gibi, İslam Medeniyetinin estetik ifadesi... Daha somut olarak söylersem, (belki biraz abartılı olacak ama), Mehmet Akif için, Kuban'ın eleştirdiği türden bir cami ile, örneğin Sinan'ın Süleymaniye'si arasında herhangi bir fark yoktur;- her ikisinde de Allah'a ibadet edilmektedir çünkü... Oysa Yahya Kemal için, Süleymaniye, bir medeniyetin simgesidir, Kuban'ın sözünü ettiği camiler ise, değil! Toynbee'nin, 'İslam bir Din'dir, bir Medeniyet oluşturmamıştır' sözünü, neredeyse haklı çıkartacak bir estetik yıkım!

Şimdi soru şu: Camilerimizin bugünkü durumu, İslamın bir Medeniyet olduğu olgusunun gözardı edilip geriye itildiğini, buna karşılık, onun sadece akaiden ibaret bir nasslar manzumesi olduğunsa öne çıkarılmakta olduğunu mu gösteriyor? Eğer öyleyse, camilerimizi, İslam medeniyetinin estetik simgeleri olarak yeniden ne zaman temellük edeceğiz? Dolayısıyla, baştaki soruya dönerek tekrar sorayım: İslam Medeniyetine nasıl sahip çıkacağız?-Ve elbette nasıl?

İslam estetiğinde görülen bu, Tanpınar'ın deyişiyle, 'zevk hezimet'i', İslam Medeniyetine sahip çıkacak bir sosyal sınıfın henüz oluşmamış olmasından dolayıdır. Avrupa'ya bakalım: Rönesans, elbette başka nedenlerle birlikte, ama başat neden olarak başta İtalya'dakiler olmak üzere Katolik ticaret oligarşisinin, Hristiyan estetiğini yeniden üretmesi ve ona sahip çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Barok'un, özellikle de Hollanda Barok'unun, Protestan burjuvazi ile olan ilişkisi nasıl göz ardı edilebilir?

Demek ki, her şeyden önce İslam Medeniyetine sahip çıkacak bir İslam burjuvazisinin, bir İslami estetik bilinçle bu 'zevk hezimet'i'ne el koyması gerekiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şarap, tasavvuf ve İlhan Selçuk

Hilmi Yavuz 2008.09.17

Sevgili dostum Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç, bundan dört yıl önce yayımladığı 'Sufi ve Şiir' adlı kitabının bir yerinde, Tasavvuf sembolizminden söz ederken, 'sarhoşluk'la ilgili 'şarap' ve 'mest oluş' gibi sembollere sıkça başvurulduğunu belirtir ve tastamam şöyle der: 'İster Türk, ister Arap ve ister Fars edebiyatı olsun, en çok kullanılan tasavvufi sembol, 'şarap'tır. Fakat görüleceği üzere bu konu da yanlış anlamaya açık hassas bir konudur.'

Demek ki, tasavvuf bağlamında 'şarap' kelimesinin mecazi, daha doğrusu metaforik bir anlamı vardır ve bu kelimenin bir mecaz olduğunu bilmeyenler, şarabı mecaz olarak değil de, gündelik konuşma dilindeki literal anlamıyla okumaya kalkışmışlardır. Prof. Kılıç, bu konunun 'yanlış anlamaya açık hassas bir konu' olduğuna dikkati çekerken, işte tastamam mecazın bu anlamda yanlış okunmasına atıfta bulunmaktadır.

Bu yanlış anlamalardan (hiç şüphesiz, ilki değil!) sonuncusu, 'Cumhuriyet' Gazetesi yazarı İlhan Selçuk'un 27 Ağustos 2008 günkü 'Pencere' köşesinde yayımlanan 'Bir Kadehin Serüveni' yazısında yer alıyor. İlhan Selçuk, Ömer Hayyam, Şiraz'lı Sadi, Şiraz'lı Hafız ve Mevlana gibi büyük Müslüman şairlerin şiirlerinde sık sık 'şarap'tan,

'mest olmak'tan söz açıldığına bakarak, Ortaçağ Müslümanlığının hoşgörüsüyle bugün içkiyi yasaklayan taassubu arasındaki farkı (!) göstermeye çalışıyor.

Bu, işlerine öyle geldiği için, Müslümanlığı bir taassup ve softalık dini olarak kasten tepetaklak edilmiş bir imajla sunmak isteyenlerin, sıklıkla başvurdukları bir hile ya da daha doğrusu, bir karaçalmadır: Mecazları gerçeklik diye okumak!

Bakınız, Latifi, Tezkire'sinin 'Mukaddime'sinde bu meseleyi nasıl dilegetiriyor: 'Şiirlerin def, ney, maşuk ve mey gibi kullandıkları ibare ve istiareleri görüp de bunların şarap ve güzeli tavsif ettikleri zannolunmasın. Tarikat erbabı ve hakikati bilenler nezdinde her lafzın bir manası, her ismin bir müsemması, her kelamın bir te'vili ve her te'vilin bir temsili olur. Sözleri zahirde güzellerin evsafı gibi görünür amma hakikatte yüce Yaratıcı'ya hamd ü senadır.'

İlhan Selçuk, bir rübaisini örnek gösterip, Hazreti Mevlana'nın şaraba övgüler düzdüğünü öne sürerek, bir yanlış bir başka yanlışla meşrulaştırmaya çalışıyor. Mevlana'nın şiirlerinde 'şarap', Latifi ve daha başkalarının da ısrarla belirttikleri gibi, bir mecazdır. İlhan Selçuk, Mevlana'nın 'Divan-ı Kebir'inin 2. cildindeki şu beyti biliyor olsaydı, sanırım bu yazıyı yazmazdı:

Sus, ham kişinin yanında şarabın adını anma

Zira onun aklı, o adı sanı kötü şaraba gider

Prof. Mahmut Erol Kılıç, 'Sufi ve Şiir'de 'Peki, sufi şairler böyle tehlikeli semboller kullanmak zorunda mıydılar? Başka sembollerle bu hakikatleri anlatamazlar mıydı?' diye sorar ve şöyle der: 'Çünkü gerçekten bu iki beşeri tavır, 'âşıkın halleri' (tasavvuf ehlinin halleri H.Y.) ile 'sarhoşun halleri', Hak yolcusunun tavırlarına insanlık mertebesi içerisinde bu meseleye teşbih edilecek bir başka örnek bulmak hemen hemen yok gibidir.' Kılıç, bu konuda sufilerin ölçütünün, İnsan-ı Kamil olduğunu bildirir: Eğer bu şiirler, Tasavvufun İnsan-ı Kamil mertebesine yükselmiş olanlar tarafından okunursa 'hiç korkulacak bir durum yok'tur. Ama bu sembolleri ya öyle olmayanlar okuyorsa? Bunlar, Mevlana'nın dizesinde belirttiği gibi 'ham' ('na puhte') kişilerdir;- mecazla mecaz olmayanı, sembolle sembol olmayanı, birbirinden ayırmayı bilmezler! Onun için de akılları, 'o adı sanı kötü şarab'a gider!

İlhan Selçuk'a küçük bir hatırlatma: Hayyam'ın, Sadi'nin, Hafız'ın, Mevlana'nın yanı sıra İran'ın dinî önderi Humeyni'nin şiirlerine de baksın: Humeyni'nin İlahi Aşk Yolu adlı kitabı da Türkçeye çevrildi. O kitaptaki hemen hemen her şiirde Humeyni'nin (evet, evet, Humeyni'nin!) 'şarap'tan, elbette tasavvufi manada, övgüyle söz ettiğini görecektir!

Humeyni ve şarap! İlhan Selçuk, bunu nasıl yorumlayacak, doğrusu merak ediyorum!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İki yeni rektör

Hilmi Yavuz 2008.09.21

Sayın Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, yeni kurulacak olan üniversitelere rektör atamalarını yaptı. Bu üniversitelerden özellikle Doğu ve Güneydoğu'da kurulacak olanlara yapılan atamaların, o bölgenin bir çocuğu olmak itibarıyla, beni çok daha yakından ilgilendirdiğini söylemeliyim.

Ağrı ve Mardin üniversitelerinin yeni rektörleri ile şahsen tanışıyorum. Ağrı Üniversitesi'nin yeni rektörü Prof. Dr. Ramazan Korkmaz ile Mardin Üniversitesi'nin yeni rektörü Prof. Dr. Serdar Bedii Omay'la! Sayın Cumhurbaşkanı'nı, bu iki atamada fevkalade isabetli davrandığını belirterek, yürekten (evet, yürekten!) kutluyorum. Elbette atanan yeni rektörler arasında, hiç kuşkusuz, çok değerli olan akademisyenler de vardır. Ben, şahsen tanıdığım için, Prof. Korkmaz ve Prof. Omay konusundaki düşüncelerimi belirtmek istiyorum.

Prof. Dr. Ramazan Korkmaz, çok değerli bir meslektaşımız, yeni Türk edebiyatı profesörüdür. Rektör atanmadan önce Elazığ Fırat Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü başkanıydı. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Prof. Talat S. Halman'ın başkanlığında yayımlanan 'Türk Edebiyatı Tarihi'nin Yayın Kurulu'nda bir süre birlikte çalıştık. Bilgisi, meselelere yaklaşımındaki hoşgörüsü ve dostluğu ile, rektörlük görevinin hakkıyla üstesinden geleceğinden eminim.

Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörlüğü'ne atanan Prof. Dr. Serdar Bedii Omay'la olan dostluğumuz çok daha köklü, çok daha eskidir. Sevgili Serdar, uluslararası düzeyde bir hematologdur. Ankara'nın o çok ünlü Fen Lisesi'nden sonra Hacettepe'de tıp okumuş, Ege Üniversitesi'nde uzmanlık eğitimini tamamlamış, daha sonra da Japonya'ya giderek Tokyo Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Hematoloji alanında ikinci kez uzman olmuştur. Serdar, yıllarca Ege Üniversitesi'nde çalıştı, orada doçent ve profesör oldu, daha sonra da Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne gitti. Üç yıldan beri de orada çalışıyordu.

Sevgili Serdar'ın hematoloji uzmanlığı konusunda bana söz düşmez. Ama bir hekim olarak, bir insanlık ve dostluk anıtıdır. Dahası var: Serdar, gerçek bir entelektüeldir. Rahmetli Cemil Meriç Hoca'nın deyişiyle 'geniş tecessüsü', onu hekimliğin dışında birçok alanda, değme aydına taş çıkarttıracak kertede bilgi ve fikir sahibi kılmıştır. Serdar'la edebiyat, teoloji, tarih, felsefe, hatta mimari konularını rahatlıkla konuşabilir; onun sınırsız bir tevazu ile önesürdüğü görüşlere şaşırarak hayran kalabilirsiniz. Benim de konuk olduğum Trabzon 'Tuluat Etkinlikleri', katılımcıların çok etkileyici entelektüel derinliği ile, doğrudan Prof. Dr. Serdar Bedii Omay ile genç akademisyen mimar Halil İbrahim Düzenli'nin gayretlerinin ürünüdür.

Serdar, Trabzon'da son üç yıldır görev yapıyordu. Trabzonlu ortak dostlarımızdan işittiklerimi aktarayım istiyorum. Bana söylenen şudur: 'Serdar Bedii Omay, Trabzon'u ve Trabzon Tarihi'ni biz Trabzonlulardan çok daha iyi biliyor!' Doğrudur, öyledir gerçekten;- öyle olduğunun bizzat tanıyım!

Geçtiğimiz hafta Serdar, sevgili eşi Asuman kızımla birlikte Ankara'ya, YÖK'e rektörlük mazbatasını almaya geldiğinde birlikte olduk. Önce çarşamba akşamı, Bayındır Sokak'taki Kurtuba Kitapevi-Kahve'de buluştuk. Benim 'genç öke' diye takıldığım ('öke', Nurullah Ataç Türkçesinde 'dahi' demektir!) Halil İbrahim Düzenli, Halil İbrahim'in ağabeyi Yahya Düzenli, KAV (Kamu Araştırmaları Vakfı) kurucusu Doç. Dr. Ulvi Saran ve Mardin Valimiz Mehmet Kılıçlar'la birlikte olduk. Sohbet neredeyse sahura kadar sürdü. Ertesi gece de, bu kez Tunalı Hilmi'de, Papermoon'da idik. Aramıza Mardin Belediye Başkanı Metin Pamukçu ve iki Mardin milletvekili katıldı: Yard. Doç. Dr. Cüneyt Yüksel ve Gönül Bekim Şahkulubay... Elbette konumuz, Mardin Artuklu Üniversitesi idi. Sayın Valinin, Belediye Başkanının ve milletvekillerinin, Serdar'a yardımcı olma konusundaki iyi niyetli ve içtenlikli sözleri beni, doğrusu, bahtiyar etti.

Mardin Artuklu Üniversitesi, elbette Ağrı Üniversitesi de, inşallah, yerel ve bölgesel olan kadar, evrensel düzeyde, yüz akı üniversiteler olacaktır;

Bundan hiç şüphe etmiyorum!

Sezai Karakoç üzerine

Hilmi Yavuz 2008.09.24

Sezai Karakoç üzerine kuşatıcı bir yorum, Prof.Dr. Walter G.Andrews'ün, Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi'nce çıkarılan Journal of Turkish Literature Dergisi'nin 1. sayısında yayımlanan 'Stepping Aside' ('Geriye Çekilmek') başlıklı makalede bulunabilir.

Prof. Andrews, makalesinde ele aldığı üç şairden biri olan Sezai Karakoç için, 'Osmanlı kültürünün özü[nün] ve sanatın en yüce amacı[nın bir metafizik merkezin dilegetirilmesi]' olduğu kanısındadır. Karakoç'un 'Fizikötesi ve Sanatçı' başlıklı bir denemesinde kullandığı 'Hakikat Medeniyeti' kavramına atıfta bulunarak bu kavramın 'merkezleşmiş (centered) anlamlandırılan rejim'i çağrıştıran güçlü ve pozitif bir imge' olduğunu belirtir; Osmanlı edebiyatının cinsellik, sarhoşluk, anlamsızlık gibi öğelerinin, manevi [dinsel, H.Y.] bir yorumu öne çıkarma adına gözardı edil[diğini]; Osmanlı'nın 'ebedi, sahih ve özsel' bir temel üzerinden, Türkiye'nin bugününün 'köksüzlüğü'ne ('rootlessness') karşı, Sezai Karakoç tarafından bir 'panzehir' olarak sunulduğunu bildirir. Bunun dışında Prof. Andrews'a göre, Sezai Karakoç şiirinde, 'Türk modernitesi anlatısında 'öteki'ni [Osmanlı'yı H.Y.] tanımlayan ne varsa [zorbalık, kandökücülük, boyun eğdirme], arızı, önemsiz ve son kertede ihmal edilebilir şeyler' olarak bir kenara bırakılmakta ve 'bu sürecin bir parçası olarak bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'ni, 'geçmişin metafizik kararlılığını ve geçmişin vaadini gösteren sayısız işaretlerle dolu bir mekân olarak yeniden-tahayyül etmektedir.' Bu tahayyüle örnek olarak da Prof. Andrews, Karakoç'un 'İstanbul'un Hazan Gazeli' başlıklı şiirini veriyor.

Prof. Andrews'ün bu saptamasından yola çıkarak şunları söyleyebiliriz: Bu şiir aslında Nedim'in o çok bilinen 'Şarkı'sının, metinlerarasılık bağlamında, Julia Kristeva'nın 'Semiotike'sinden yola çıkarak kavramsallaştırırsam, 'tersinir olumsuzlama'ya ('négation inverse') uğratılması demektir. Bu olumsuzlama, retorik yoluyla Din ve Eğlence arasındaki ilişkinin tersyüz edilerek okumasını olanaklı kılar.

Nedim'in, "Cum'a namazına deyu izin alub maderden/ Gidelim serv-i revanum yürü Sadabad'e" dizelerini, Sezai Karakoç'un, "Sinemaya gidiyorum diye izin al annenden/ Cuma namazına gidelim seninle" biçiminde olumsuzlaması, {cuma namazı>Sadabad} ilişkisinin oluşturduğu bağlamı, {sinema>cuma namazı} bağlamına dönüştürür. Nedim'de 'cuma namazı, bir 'bahane' ('pretext') iken, Karakoç'ta bir 'erek' ('telos') olur.; eğlence ise 'Sadabad'dan 'sinema'ya taşınarak Moderniteye gönderme yapılır. Nedim'in Osmanlı'sında cuma namazı'nın evden çıkmak için meşru bir gerekçe oluşu, Sezai Karakoç'un Türkiye'sinde bu kez sinema'ya gitmenin meşru bir gerekçe oluşuna dönüşür: Karakoç, böylece Modernitenin ya da sekülerleşmenin, dinseliliğin ya da din'e ilişkin bir pratiğin, bir 'meşruluk gerekçesi' olmaktan çıkardığını vurgulamak ister.

Bununla birlikte Karakoç'un şiirine, örneğin Necip Fazıl'ın 1934 sonrası şiirlerini dönemselleştirmede kullanılan ölçütlerle bakmak doğru olmaz. Sezai Karakoç'un şiirinde, Necip Fazıl'da görülen o radikal 'şiirsel kopma' ('coupure poetique') görülmez; -daha başından, dinseliliği örtük bir biçimde ve uzak çağrışımlarla barındıran bir şiirdir Sezai Karakoç'un şiiri. Giderek örtük ya da kapalı-olan'ın daha sonra açık bir söylemle yer değiştirmesi, Karakoç'un şiirinin dönüşümünün kopma'larla gerçekleşmediğini gösterir.

Sezai Karakoç'un şiiri, bana göre elbet, bu çözümlemelerin ötesinde konumlandırılması gereken bir lirizmi barındırır. Necip Fazıl şiirinin, 1934'teki 'şiirsel kopma'sı, lirik-olan'dan retorik-olan'a doğru bir söylemselleşmeyi içerir. Karakoç'ta ise, kapalı-olan'dan açık-olan'a doğru dönüşüm, lirizmden, başat bir söylem olarak ödün vermeyen bir dönüşümdür.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çocukluğumun Ramazanları

Hilmi Yavuz 2008.09.28

Biz küçük bir aileydik. Annem, babam ve evin tek çocuğu: Ben! Babam bir Cumhuriyet bürokratıydı, ama Cumhuriyet'e bağlı olduğu kadar dinine de bağlı bir mümin.

Bugün için oldukça garip bir terkip gibi görülebilir bu: Ne Cumhuriyet'in temel koyucu ilkelerinden ne de İslam'ın temel koyucu ilkelerinden taviz vermeden yaşamının mümkün olduğunu, Baba'nın ve elbette Anne'nin örneğinde görebilmiş bir çocukluktur benimki. Ruhaniyet ve Haz'zın birlikte yaşanabildiği bir çocukluk!

Ramazan ayı, Ruhaniyetin Haz'za dönüştüğü bir aydır bende. Baba'nın ve Anne'nin, bu kutlu günleri lezzetle yaşadığının tanığıyım çünkü. Lezzetle, diyorum, evet, çünkü bu kutlu günlerin lezzetinin, sadece iftar sofralarının, savaş yıllarıydı, mütevazı yiyeceklerle donatılmışlığında değil, ama asıl, oruçlu saatlerde tadıldığına tanık oldum. Tokluğun değil de, o kutsal açlığın lezzetiydi bu! Allah'a kulluk etmenin gereklerini yerine getirmenin, insanı ne kerteğe yükselttiğini, onu nasıl bir hazza dönüştürdüğünü gördüm onlarda. Kolay kolay anlaşılabilecek bir şey olmadığını biliyorum söylediklerimin. Ama benim görüp anladığım ve en çok da Ramazan ayının o kutlu günlerinde özellikle ayırdına vardığım şeydi: Gerçek inanmışlar için, ibadet, dışardan ne kadar külfetli görünürse görünsün, büyük bir haz olarak yaşanmaktadır. Annem ve babam, namaza durmayı mutlulukla beklerler, namazdan, yüzlerinde sınırsız bir bahtiyarlıkla kalkarlardı. Ramazan'ın gelişi, bir bayram sevinciyle karşılanırdı. Şöyle diyeyim ve kesinlikle abartmıyorum: Üç günlük Şeker Bayramı değil, gerçek bayram bizim evimizde! Gerçek bayram, Ramazan boyunca yaşanırdı: -Bayram, üç gün değil, o otuz kutlu gündü annem ve babam için...

Ramazan ayının ruhaniyeti ile aile yaşamı arasında birebir bir ilişki olduğunu düşünüyorum. Bu ruhaniyetin, değiş yerindeyse, yeniden üretilmesinde aile mahremiyetinin büyük payı vardır: Ruhaniyet ve mahremiyet! Ve elbette mahremiyetin sessizliği...

Beni, işte tastamam bu nedenle, çocukluğumun o küçük aile içinde sessizce yaşanan iftar sofraları daha çok etkilemiştir. Bunda, çocukluğumun, akşam iftar vaktine yakın saatlerde, sokaklarında kimselerin kalmadığı küçük taşra ilçelerinde geçmiş olmasının bir payı var mıdır; -bilemiyorum! O sessizlikte, iftar topundan çok, ezan seslerinin beklendiğini de anımsıyorum. O yıllarda Anadolu kasabalarındaki müezzinler (elbette hoparlör yoktu!) daha mı, değiş yerindeyse, 'yanık sesli' idiler? Belki! Ama o ihtişamlı ve alabildiğine sessiz bekleme saatinde, sofranın başındayken işittiğim ezan seslerinin ruhaniyetini asla unutamam. Bana mı öyle gelirdi, yoksa gerçekten öyle miydi, bilemiyorum, ama sessizlikte işitilen ezan sesinin, insanı sanki bir kendinden geçme, bir esrimeyle, yükseklerle doğru alıp götüren bir yanı vardı ve bu özellikle, Ramazan'da, akşam ezanı okunurken duyumsanan bir esrimeydi... Çocukluğum, 'ezansız semtler'de geçmedi benim.

Tuhaftır, Ramazan deyince, belleğimde hep o kutlu günlerin uhrevi olan yanlarının kaldığını fark ediyorum. İftar sonrasının, taşradaki küçük aile yaşantımızı nasıl bir ruh yüceliği şenliğine dönüştürdüğünü anımsıyorum çoğu kez! Babam, iftardan sonra teravihe kadar, Kur'an-ı Kerim okumaya başlardı yüksek sesle. Arapçayı ana dili gibi bildiği için, Kur'an'ı bütün incelikleriyle okur, sesinin güzelliği de tilavetine görkemli bir musiki değeri katardı. O taşra kasabalarından birinde annemin teravih sonrasında konak yavrusu bir evde, bembeyaz tülbentli arkadaşlarıyla birlikte olduklarını da anımsıyorum. O geceleri ve teravih sonrasını ise, 'Bulanık Defterler'de şöyle anlatmıştım:

'Haşim gibi söyleyeyim: Annemle karanlık geceler bazı çıkardık. Başları beyaz tülbentli kadınlar, güzel yüzlü, ıtırılı kadınlar; birbirlerini, bakarak, -söze gerek yoktu- anlamayı bilen kadınlar. Bir dokunuşa dönüştürmüşlerdi

sözleri, öyle onaylıyorlardı birbirlerini, derin ve gizemli bakışlıydılar. Bembeyaz tülbentler, ıtırlydılar ve onlar, o kadar ferah ve aydınlıktılar ki, o odalarda çiçek işlemeli gaz lambası ışığından daha fazlası, çok daha fazlası vardı: Tülbentlerin aydınlığı...[...] Odanın o görklü ışığına ekledikleri tülbentlerinin aydınlığına bürünüyorlardı, dudaklarında belli belirsiz kıpırtılarla...

Aziz Mahmut Hüdei Efendi'nin dediği gibi, günler 'kuşlar gibi' uçup gidiyorsa eğer, kutlu ayın otuz günü de, Simurg'a doğru giden o otuz kuştan başkası değildir elbet!

Bayramınız kutlu olsun!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Yeldeğirmenleri' üzerine notlar

Hilmi Yavuz 2008.10.01

Behçet Necatigil'in, 'Yeldeğirmenleri' başlıklı bir şiir kitabı yayımlamayı düşündüğünü biliyoruz. Yelken Dergisi'nin Ekim 1963 sayısında, Necatigil, 'İlk kitabım ilk şiirimin yayımlanmasından on yıl sonra çıktı, 1945 sonlarında', dedikten sonra şunları ekler: 'Daha önce 'Yeldeğirmenleri' adını koyduğum bir kitap çıkarmak istemişim.

Zonguldak'ta öğretmenliğim sırasında; olmadı 'Kapalı Çarşı'ya o taslak kitaptaki şiirlerden pek azı girdi'.

Necatigil'in 'taslak kitap' diye nitelediği 'Yeldeğirmenleri'ni, ölümünden sonra Cem Yayınları için 'Bütün Eserleri'ni hazırlama işini Ali Tanyeri ile birlikte üstlendiğimizde, aile tarafından bize incelenmek üzere verilen 'evrak-ı metruke'si arasında çok aradık. Bu dosya ya da 'taslak kitap', Hoca'nın evrakı arasında yoktu! Necatigil gibi, örneğin, bir öğrencisinin otuz beş yıl önce, Lise son sınıfta verdiği bir sınav kağıdını bile saklama titizliğini gösteren birinin (yüzlerce 'evrak-ı metruke'si arasında, 1952-1954 yılları arasında, Kabataş Erkek Lisesi öğrencilerinin çıkardıkları 'Dönüm' dergisinin kuruş hesaplarını bile bulmuştuk!), 'Yeldeğirmenleri' taslak kitabını saklamamış olmasına bir anlam veremediğimizi söylemeliyim.

'Yeldeğirmenleri' daha sonra bir sahafta bulundu. Şimdi Yapı Kredi Yayıncılık'ta muhafaza ediliyor. İyi de, taslak nasıl, kim aracılığıyla sahaflara intikal etti? Necatigil'in bu dosyayı birine vermiş olması olasılığı, bana bir hayli zayıf görünüyor;- kaldı ki, öyle olsa bile, tıpkı, kendi deyişiyle, '1927'den itibaren eskilerin eser-i cedid dedikleri kağıtları 'El-Marifet' matbaası adını verdiği hususi matbaasında (yani kendi el yazısıyla) doldurarak' çıkardığı 'Küçük Muharir' dosyasını incelemek üzere -ve elbette onun izniyle, alanlardan ısrarla geri istediğini de biliyoruz. Kısaca, taslak kitap, Necatigil'in özel arşivinden nasıl kayboldu? Bunu bilmiyoruz.

Necatigil'in de belirttiği gibi, 'Yeldeğirmenleri'nden, ilk kitabı olan 'Kapalıçarşı'ya 'pek azı gir[miştir].' Taslak kitaptan 'Kapalıçarşı'ya alınan şiirler, 'Bir Ölüden Kalanlar', 'Kara Sevda', 'Hal Tercümesi', 'Yeldeğirmenleri', 'Gece Vakti', 'Hep Böyle', 'At Var, Meydan Bulunmuş' ve 'Ayrılıklar' olmak üzere, 8 şiirdir. Bunlar dışındaki 22 şiirden ('Yeldeğirmenleri'nde 30 şiir vardır!) 6'sı dışında 16'sı, Ali Tanyeri ile benim Cem Yayınları için hazırladığımız 'Bütün Eserleri'nin 'Yayımlanmamış Şiirler' başlıklı 4. cildindedir. Hoca'nın 'Kapalıçarşı'ya, bizim de 'Yayımlanmamış Şiirler'e almadığımız 6 şiir ise 'Gece ve Yas II', 'Bahçeler', 'Hepsi Bir Bence, Yeter ki', 'İsyan' ve 'Sızlansan da Ne Fayda'dır. Görüleceği gibi Necatigil taslak kitap'ta bu şiirlerin tümünün altına '938, Varlık' notunu düşmüştür. Ali Tanyeri ve ben, Necatigil'in 'Bütün Eserleri'nin bir tenkidli basımını yapma işini üstlendiğimizde, onun yazdığı dergileri, başta 'Varlık' olmak üzere, tek tek taradık. Bu durumda iki olasılık var: Ya biz 'Varlık'taki bu şiirleri görmedik ve atladık (ki, güçlü olasılık budur!) ya da, Necatigil bu şiirleri Varlık'ta

değil, bizim görmediğimiz bir başka dergide yayımladı. Ama hangi olasılık sözkonusu olursa olsun, bu şiirlerin Necatigil'in 'Yayımlanmamış Şiirler'inde bulunmamasının sorumluluğu Ali Tanyeri ile bana aittir.

'Bütün Eserleri'nin Yapı Kredi Yayıncılık tarafından bir yeni basımı daha yapılırsa, bu şiirleri almak ve öteki şiirlerle birlikte notlamak gerekecektir. Şimdi bu kısa yazıda, 'Yeldeğirmenleri'ndeki şiirlerle, örneğin Necatigil'in buradan 'Kapalıçarşı'ya ve bizim 'Yayımlanmamış Şiirler'e aldığımız şiirleri karşılaştırmam ve aradaki farkları belirtmem elbette sözkonusu değil, ama dediğim gibi, bu çalışmanın bir yeni basımda mutlaka yapılması gerekir.

Bir örnekle ne demek istediğimi anlatayım: Örneğin, 'Yeldeğirmenleri'ndeki 'Önsöz' şiiri dört dizedir: 'Hülyalarıyla yaşardı,/Bir Behçet Necati vardı./Şairliğinden yadigar,/Bir YELDEĞİRMENLERİ kaldı'. Oysa Necatigil, daha sonra bu şiire iki dize daha eklemiştir;- ikinci dizeden sonra, 'Gece yarılarında sokakta/Kağıda bir şeyler yazardı' dizelerini... Bunun gibi başka örnekler de var. Dolayısıyla, 'Yeldeğirmenleri' dosyası referans alınarak, Necatigil'in ilk dönem şiirlerinin yeniden gözden geçirilmesi zorunlu, bana göre.

Necatigil bu taslak kitabı hazırlarken, o her zamanki tutumluluğuyla, kapak içi sayfalarında bir 'resim defteri'nin kapağını kullanmıştır. 'Yeldeğirmenleri'nin tam karşısında, havalanmış uçakların görüldüğü sayfanın üstünde, eski harflerle, ters dönmüş 'resim defteri' yazısı var. Arka sayfada ise, yine eski harflerle 'İstiklal Marşı'nın metni bulunuyor: Büyük olasılıkla, bu sayfa da, 'resim defteri'nin arka sayfasıdır.

'Yeldeğirmenleri' bazı edebiyat dışı soruları da getiriyor: İlki, 'Yeldeğirmenleri'ni, Necatigil'in özel arşivinden kim aldı ve sattı? İkincisi, 'Yeldeğirmenleri'nin 'ithaf edi[ldiği]' Müemmil Kulen kim?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tarık Buğra

Hilmi Yavuz 2008.10.05

Tarık Buğra'nın 20. yüzyıl Türk romancıları ve hikâyecileri içinde seçkin bir yeri var. Ben Buğra'yı, Kemal Tahir'le birlikte Türkiye'de gerçek anlamda tarihî romanın öncüsü sayıyorum.

Edebî kimliğinin ötesinde Tarık Buğra'yı bir dost ve ağabey olarak tanıdımlığım var. 1960'lı yılların başında ben Ahmed Emin Yalman'ın, Cağaloğlu'nda, Molla Fenari Sokağı'ndaki 'Vatan' gazetesinde önce muhabir, sonra da gece sekreteri olarak çalışırken tanıdım Tarık Ağabey'i. Sanırım, o sıralarda çalışmakta olduğu 'Yeni İstanbul' gazetesinden ayrılıp, 'Vatan'a, yazı işleri müdürü olarak gelmişti. O yıllarda 'Vatan'ın nüfuzlu ortaklarından biri olan Sevgili Naim Tirali Ağabey'le, her ikisinin de edebiyat adamı olmalarından kaynaklanan yakın dostlukları vardı ve eğer belleğim beni yanıltmıyorsa, Tarık Ağabey'in 'Yarın Diye Bir Şey Yoktur' adlı hikâye kitabını, Tirali, sahibi olduğu 'Yenilik' yayınları arasında yayımlamıştı. Beyaz zemin üzerine son derece zarif bir kapakla...

Tarık ağabeyle, 'Vatan'ın yazı işlerinde, çok da uzun sayılmayacak bir süre, birlikte çalıştık. O günlerden ve elbette gecelerden bende kalan, Tarık Ağabey'in çok titiz, özenli ve bu özen ve titizliğin gerektirdiği karşılığı göremediğinde de çok öfkeli bir kişiliği olduğudur. Gazetelerin, yazı işleri de içinde olmak üzere mürettiphane, klişehane ve rotatif bölümlerinin eşgüdümlü çalışmasını denetleme konumundaydı yazı işleri müdürleri. O nedenle de Tarık Ağabey'i sık sık, kızgın ve öfkeli yüzüyle anımsıyorum şimdi...

Ben 'Vatan'dan Cumhuriyet'e geçtikten kısa bir süre sonra, 1962 yılıydı, o ünlü 'Küba Füzeler Krizi' patlak verdi. 'Cumhuriyet'in dış haberler ekibi olarak, Kriz'i çok kuşatıcı bir biçimde verdiğimiz için Genel Yayın Müdürümüz rahmetli Cevat Fehmi (Başkut), beni ödüllendirmek istedi ve yanılmıyorsa, Turizm Bakanlığı'nın Abant Gölü

yakınındaki dinlenme tesislerinde bir davete yönlendirdi. Altemur ve Gündüz Kılıç'ın, şimdi ne yazık ki adını hatırlayamadığım kardeşlerinin yönetici konumunda bulunduğu bir tesisti bu. Benimle birlikte, İstanbul basınından başka gazeteciler de vardı orada. Tarık Buğra Ağabey'le, bir kez de orada karşılaştık. Göl kıyısında uzun yürüyüşler yaptık. Öteki arkadaşlarla birlikte, orada çekilmiş fotoğraflarımız hâlâ durur bende...

İngiltere'den dönüşümde de, sanırım 1970 yılı olmalıdır, İstanbul Radyosu'nda, Türk romanı üzerine bir açık oturuma katıldık Tarık Ağabey'le. Sonra, Radyoevi'nden çıkıp Taksim'e kadar birlikte yürüdük;- neler konuştuk, hatırlamıyorum şimdi.

İnsan olarak nasıl tanımlarım Tarık Buğra'yı diye düşündüm. Baudelaire'in 'Spleen'lerinden birinde söylediği gibi, 'sanki bin yaşındayım, o kadar hatıram var' diyebilecek kertede tanımadım, o kertede hatıralarım olmadı Tarık Ağabey'e dair. Ama bir insan kimliğini tanımlayabilmek için 'sanki bin yaşında'yım gibi, o kadar hatırası olması gerekmiyor galiba. Müşfik ve öfkeli, yüce gönüllü ve kırgın, zarif ve taviz vermez bir kimlikti o;- ve bu sıfatların hepsini, kendine yakıştırmasını bilmişti...

Bir roman ve hikâye yazarı olarak Tarık Buğra, Prof. Mehmet Kaplan'ın deyişiyle, 'insanın her şeyden önce bir mizaç olduğunu görmüş, nadir Türk yazarlarından biridir'. Kaplan, bunu şöyle açıklıyor: 'İnsan herhangi bir formül ile özetlenebilecek bir fikir değil, her an tabiat, toplum ve kendi kendisi ile, içten içe çatışma halinde olan bir varlıktır.' Kaplan, 'dramatik insan görüşü' adını verdiği bu varlık görüşü, 'insanı, her şeyi basitleştiren ve bir tek kuvvete irca eden 'epik görüş'ten çok daha iyi kavradığı' kanısındadır: Kaplan, bu değerlendirmesi ile, Bahtin'in, romanın temeltkoyucu ilkesi olarak önerdiği 'dialogik' yaklaşımı tekrarlıyor gibidir.

Buğra'nın ne kertede büyük bir romancı olduğunun, şimdilerde insansız, dolayısıyla mizaçsız kimliklerle romanı kurguya irca eden romancılara bakarak, daha iyi anlaşılacağını düşünüyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sanat, sanat için midir, yoksa toplum için mi?

Hilmi Yavuz 2008.10.08

'Sanat, sanat için midir, yoksa toplum için mi?' Lise yıllarımızda, okullar arasında yapılan münazaraların demirbaş konularından biri de buydu! İki taraf da savundukları teze uygun kanıtlar bulmaya uğraşırlar; sonunda öğretmenlerden oluşan jüri, taraflardan birini galip ilan ederdi...

Bu ikilem, beni her zaman tedirgin etmiştir. Sanatın toplum için olduğu savı, bana birkaç yönden, 'Bedreddin Üzerine Şiirler'i, 'Doğu Şiirleri'ni ve 'Mustafa Subhi Üzerine Şiirler'i yazdığım yıllarda bile, ikna edici bir tez gibi görünmemiştir.

Bunun birkaç nedeni var: İlki, sanatın tıpkı felsefe gibi, gayesinin kendi içinde (ya da, kendine) olması gerektiğini düşünüyor olmamdır. Daha önce de yazdım: Felsefenin bir praksis olarak gayesinin kendinde olduğu (eupraxia auto telos), ilk defa Aristoteles tarafından öne sürülmüştür. Felsefenin gayesi, nasıl ki, felsefe yapmanın verdiği entelektüel haz idiyse, sanatın gayesi de sanat yapmanın verdiği haz olmalıdır: Estetik haz! Doğallıkla bu durum, felsefeyi ve sanatı yapanlar için olduğu kadar, onu alımlayanlar için de geçerli olmak gerekir.

Öte yandan, sanatın toplum için olduğu savı, antropolojik açıdan da sorunlu bir konudur. Nedeni şu: Sanatın estetik fonksiyonunun dışında bir gayesi oluşu, ancak sanatla zenaatin veya sanatın büyü ve din ile olan bir arada oluşuna ilişkindir. Lascaux ve Altamira'daki mağara resimleri, insanın avcılık ve toplayıcılıkla yaşamını

yeniden ürettiği (geçimini sağladığı) yaban toplumun ürünleridir. Mağara resimlerinin gayesi, avlama işini kolaylaştıracak büyü objeleri olmalarındadır;- daha fazlası değil! Bayeux halıları da, ortaçağ şatolarındaki hava akımlarını kesmek gayesiyle üretilmişlerdir. Bugün için bu gayeye yönelik bir kullanım fonksiyonu sözkonusu olmadığı için, Bayeux halıları sadece estetik fonksiyonu ile sanat objesi olarak müzede sergilenmektedir.

Sanatın toplum için olması onun estetik (haz) fonksiyonunun ('auto telos'unun) geriye itilmesi, onun gayesi dışında kullanılması anlamında, kullanım fonksiyonunun öne çıkması demektir. Bir sanat objesi (mesela, bir şiir, bir resim) toplum için üretildiği savıyla ortaya çıkıyorsa bu, onun tıpkı mağara resimlerinde ve Bayeux halılarında olduğu gibi, estetik fonksiyonunun geriye itildiği ve kullanım fonksiyonunun öne çıkarıldığı anlamına gelir.

Buradan şuna varıyoruz: Nazım Hikmet ve Necip Fazıl gibi büyük şairlerin büyüklüğü, onların belirli bir ideolojik bağlamda toplum için yazıyor olmalarında, yani şiirin kullanım fonksiyonunu öne çıkarmalarında değil, şiirlerinin kullanım fonksiyonu göz ardı edildiğinde estetik bir haz veriyor olmalarında aranmalıdır. Çünkü gerçekten bazı şiirlerinin ideolojik göndermelerinin (mesela Nazım'ın 'Dört Mapushaneden' şiirlerinde, ya da Necip Fazıl'ın 'Sakarya' şiirinde) öne çıkmadığını söylemek mümkündür. Doğallıkla bu durum, Nazım Hikmet'in ve Necip Fazıl'ın, ideolojik anlamda kullanım fonksiyonunun göz ardı edilmesi mümkün olmayan toplumcu şiirleri için geçerli olamaz...

Dikkat edildiyse, Necip Fazıl için de 'toplumcu' nitelemesini kullanıyorum. 'Toplumcu' şiirin, bana göre elbet, dar anlamda 'sosyalist' bir şiir olması gerekmiyor: Mesela Mehmet Akif de toplumcu ama Müslüman bir şairdir ve elbette sosyalist değil! Belki de Adorno'nun söylediği gibi, subjektif duyguları dilegetiren lirik şiirler, kaçınılmaz olarak bireyci şiirler olmak zorunda değildir; lirik şiirlerin de Adorno'nun deyişiyle 'ideolojinin örtbas ettiğini açığa çıkartma' gibi bir kullanım fonksiyonu olabilir. Ama bu, 'açığa çıkarma'nın, Heidegger'ci anlamda 'aletheia', yani, 'ifşa etme' anlamında Hakikat'i imliyor olup olmadığı, ayrı bir yazı konusudur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir Gazete, Atatürk ve Din Kültürü Dersleri

Hilmi Yavuz 2008.10.12

Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu yıl ilk defa okutacağı 12. sınıf 'Din Kültürü' dersi kitabında, Atatürk'ün 'gençlere çarpıtılarak öğretilceği'ne ilişkin bir haber okudum.

Haberin başlığı ve girişini gördükten sonra, 'acaba gençlere Atatürk nasıl bir 'çarpık bakış'la tanıtılıyormuş, diye de merak ettim. Haber, Eğitim İş İstanbul 1. Şube Özlük Hukuk Sekreteri ve Din Kültürü dersi öğretmenini Cemil Kılıç'ın hazırladığı '2008-2009 Eğitim Öğretim Yılında Okutulacak Din Kültürü Ders Kitapları Raporu'na dayanılarak yazılmış. Raporda, 12. sınıf kitabında 'Atatürk ve Din Öğretimi' başlıklı bir üniteye de yer verildiği, bu üniteye Atatürk'ün 'Kur'an tefsiri ve tercümesi yaptırdığı, hadis kitaplarını tercüme ettirdiği, bu kitapları ücretsiz dağıttırdığı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kurdurduğu' gibi bilgiler aktarılmış. Bunları okuduktan sonra, 'eee, ne var bunda?' diye düşünüyorsunuz. 'Din Kültürü kitabında elbette Atatürk'ün Din ve özelde İslamiyete ilişkin görüşleri yer alacaktı. Din Kültürü ders kitabında herhalde Atatürk'ün, 'İstikbal göklerde' ya da 'Ben sporcunun zeki, çevik, aynı zamanda ahlaklısını severim' sözlerine atıfta bulunulacak değildi ya! 'Acaba haberi yazan muhabir, başka bir şey mi demek istiyor?' diyerek okumaya devam ediyorsunuz.

Evet, başka bir şey demek istiyor. Zira, muhabir, Din Kültürü kitabında Atatürk'ün 'dindar' bir kimlikle sunulmasından pek hoşlanmamış görünüyor. Şöyle diyor haberinde: 'Konu kapsamında Atatürk'ün İslamiyet

hakkında kimi sözlerine yer verilirken, adeta 'dindar Atatürk' portresi çizilmeye çalışılıyor.' Yahu, Atatürk'ün 'dindar' olmasının ne sakıncası var, diye şaşkınlıkla haberi okumaya devam ettiğinizde, şu cümleyle karşılaşıyorsunuz: 'Oluşturulmak istenen bu portreye karşın, Atatürk'ün dindar bir kimliğe sahip olmadığı bütün çevrelerce biliniyor.'

Allah Allah! İçinizden derin bir 'Lahavle' çekerek düşünmeye başlıyorsunuz. Atatürk'ün 'dindar bir kimliğe sahip olmadığı'nı bilen 'bütün çevreler' kimler acaba? Ayrıca Atatürk'ün 'dindar bir kimliğe' sahip olmadığı'nın, altının çizilerek vurgulanmasından maksat nedir? Muhabir, 'Din Kültürü' ders kitabında sanki, Atatürk'ün 'dindar' olduğunun değil de, 'dindar' olmadığı'nın vurgulanması gerekiyormuş gibi yazıyor haberini...

Hayretler içinde, 'bu kadarı da fazla!' demeye yeltenirken, haberde şu satırları okuyorsunuz: 'Aynı konuya ait bir başka bölümde ise 'Atatürk'ün Okulda Din Öğretimine Verdiği Önem' başlığı altında, ulu önderin 1920'lerde dönemin koşulları gereği söylediği sözlerle vurgu yapılırken; adeta zorunlu din dersine yönelik itirazlara Atatürk üzerinden yanıt verilmeye çalışılıyor. Gençlere Atatürk 'Bence bir defa her Müslüman İslami hükümleri bilmeye mecburdur. O halde okullarımızda zaten İslami hükümleri öğreteceğiz. Hepimiz eşitiz ve dinimizin hükümlerini eşit olarak öğrenmeye mecburuz. Her kişi dinini, din işlerini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da okuldur' sözleriyle tanıtılıyor. Atatürk'ün söylediği kimi sözler bu yolla istismar edilirken 'dindar, hatta dinci' Atatürk inşa ediliyor.'

Elinizi vicdanınıza koyarak söyleyiniz: Atatürk'ün kısaca 'her Müslüman dinini bilmelidir' biçiminde özetlenebilecek sözlerine 'dinci'lik atfetmek, başta Atatürk'e ve elbette öyle düşünen herkese hakaret etmek demek değil midir? Dahası, habere tipik bir laikçi ham sofı mantığı hakimdir: Atatürk'ün, işlerine gelmeyen bazı sözlerini 'dönemin koşulları gereği' söylemiş kabul ederek örtük bir biçimde geçersizleştirmek! Lütfen söyleyiniz: 'her kişi din işlerini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır: Orası da okuldur' sözlerini, 'dönemin koşulları gereği' söylenmiş kabul etmek söz konusu olabilir mi? Kemalist gazete, bunları 'dönemin koşulları gereği' söylenmiş sayıyorsa eğer, bunun, Atatürk'ü, 'dini siyasete alet eden bir kimlik' olarak sunmak anlamına geldiğinin farkında değil midir?

Herhalde değil!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şarap, tasavvuf ve yeni fetvacılar

Hilmi Yavuz 2008.10.15

Tasavvuf edebiyatında şarabın, bir metafor olduğunu, şaraptan söz eden şiiirlerde, onun gündelik konuşma dilindeki anlamıyla değil de, mecazi anlamıyla kullanıldığına ilişkin yazım, ad vermeden yöneltlen bazı eleştirilere maruz kaldı.

İslam şeriatının şarabı (hamr) mekruh saydığı, o nedenle ehl-i tariykin şarabı mecaz olarak kullanılmasının bile caiz olamayacağı öne sürüldü: 'İnsanın Allah'a duyduğu sevgiyi şarap, sekir-sarhoşluk, mey, meyhane, kâse, kadeh vb. şeylerle ifade etmesi[nin] caiz' olup olmadığı soruldu. 'Şeriat ehlinin, zaman zaman aşırıya kaçan kuralcılığını eleştirelim derken, meyhane ehlinin şarapçı ve akşamcılarını, fazilet sahibi gösterip dine aldırışsızlığı, günahı, fısı yüceltmek caiz mi?' diyerek, dolaylı bir biçimde, tasavvuf sembolizmi eleştirildi.

İngilizcede, yukarıdaki tip sorulara 'leading question' derler;- yani, nasıl bir cevap verilmesi gerektiğini öngören ya da dayatan sorular! Ama elbette, genellikle Bab-ı Meşihat'a yöneltlen sorular, bu türden 'leading question'

tipi sorular değildir. Şeyhülislama, cevabı dayatmak için değil, cevabı öğrenilmek için soru 'caiz midir?' diye sorulur, o da 'caiz' olup olmadığını 'el cevab: caizdir' veya 'el cevab: caiz değildir' diye cevaplandırır.

Tasavvuf sembolizminin 'caiz' olup olmadığı konusunda bir fetva var mıdır, doğrusu bilmiyorum. Ama yüzlerce yıllık bir tasavvuf edebiyatının şarap ve meyhane sembolizminin, bugün, kendilerini her nasılsa, Bab-ı Meşihat (Şeyhülislamlık) makamında görenler tarafından 'caiz değildir' diye fetvalandırılmasını, açıkça söylemek gerekirse, fevkalade talihsiz buluyorum. Ne yapalım yani? 'Mey'den, 'Aşk şarabı'ndan, 'meyhane'den, 'saki'den, 'pir-i mukan'dan söz ediyor diye, Yunus'tan, Mevlânâ'dan, Niyazi-i Mısri'den, Şeyhülislam Yahya'dan, bütün bir Tasavvuf edebiyatından vaz mı geçelim, yasaklayalım mı? Kadızadeli mantığının bugün de geçerli olduğunu görmek, hem talihsiz hem hazin!

Hiç şüphesiz, Tasavvuf sembolizminin, Osmanlı toplumunda mecazdan gerçekliğe dönüştüğü bir dönemi olmuştur. Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç'ın, o gerçekten ufuk açıcı Sufi ve Şiir adlı çalışmasında da belirttiği gibi, 'Bu tasavvufi anlamların tarihsel süreç içerisinde anlam kaymasına uğramaya başlamasıyla Osmanlı zihniyet dünyasının değişmesi ve ardından toplumsal dönüşümlerin gerçekleşmesi arasında derinden irtibat vardır.[...] Bu dönüşümün neticesinde artık 'Hakikat şarabı' Kıbrıs komandaryası yahut Sakız mastikasında [...] aranır olacak, [...] [e]zcümle, ilahi aşkın yerini maddi aşk alacak[tır].' Prof. Kılıç şöyle devam ediyor: 'Ve bu yönelimin ardından zaten tasavvufa karşı olan zahir ehli ve şeriat uleması ellerine koz geçmiş olduğu için sevinecek ve her fırsatta bunları kullanacaklardır.'

Kadızadeli zahir ehli, Tasavvufun Söz'üyle uğraşmaya ve 'her fırsatta bunları kullan[maya]' devam ededursun, bir köşe yazarı da, Nizamülmülk'ün 'Siyasetname'sinin 30. Bab'ından alıntı yaparak Selçuklu ve öteki Türk hükümdarlarının şarap sofraları ('işret meclisleri') kurduklarından söz ediyor. Köşe yazarı 'aziz meslekdaşımız' 'Sultan ve kendisi (Nizamülmülk), şarap meclisine davet edilenlerin hepsi sofı Müslüman'dır.' diyor.

Evet de, 'Aziz meslekdaşım'ın bu yazıyı niçin yazdığını anlamış değilim. Birileri kalkıp, 'Selçuklu ve Osmanlı devletinde Müslümanlar, hele hükümdarlar asla ve kat'a içki içmezlerdi,' falan demiş de değil! Osmanlı'da II. Selim'in bir adı da 'sarhoş Selim'dir. Yahya Kemal, onunla ilgili gazelinde, 'Kıbrıs şarabı aktı zamanında subesü' der; IV. Murad'ın şaribülleyli ve 'Inehar olduğu ise, herkesin malumu... Öyleyse, 'Siyasetname'yi tanık göstermek de neyin nesi? Malumu ilam mı, yoksa 'aziz meslekdaşım' Osmanlı'da gerçekten içki içilmediğini filan mı zannediyor?

Yoksa, evet yoksa, 'aziz meslekdaşım', Osmanlı toplumunun ne kadar seküler bir toplum olduğunu mu ispata çalışıyor?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Merkantilizm, Talan ve 'Deniz Feneri'

Hilmi Yavuz 2008.10.19

İktisadçılar, 'servet' kavramının, iki farklı biçimde alımlandığından söz ederler: 'Servet, paradır' ve 'servet, metadır'! Ya da şöyle: Servet nasıl çoğaltılabilir: Parayı arttırarak mı, yoksa üretimi arttırarak mı?

'Servet, paradır', diyenler, servetin parayla çoğaltılabileceğini; 'servet, metadır', diyenler de üretimin arttırılmasıyla çoğaltılabileceğini öne sürerler. 'Servet, paradır'ı savunanlara Bullionistler; 'Servet, metadır'ı savunanlara da 'Asıl Merkantilistler' deniyor. Avrupa'da Kapitalizmin ön tarihi, 'servet' kavramının bu iki bağlamda dönüşmesiyle birebir ilişkilidir: XVI. yüzyıl İspanya'sı, Güney Amerika yerlileri olan Aztek ve İnka'ların ve Maya'ların altın ve gümüş hazinelerini talan etmek, tapınakları yağmalamakla servetini arttırmayı denemiş;

İngiltere ve Hollanda ise serveti üretimle arttırmayı tercih etmişlerdir. İspanya'nın Bullionizm'ine ya da Bayağı Merkantilizmine karşı, İngiltere ve Hollanda'nın 'Asıl Merkantilizm'!

Bu bilgileri rahmetli Prof. Dr. İdris Küçükömer'in 'İktisad İlkelerine Yeniden Bakış' adlı kitabından aktardım. Nedeni şu: Bugün Türkiye'de Kapitalizmin dönüşümünü, 'servet' kavramının dönüşümüyle tastamam ilişkili görüyorum, da ondan! Evet, öyle;- Türkiye'de 'servet'in hâlâ talan ve yağmayla arttırılabileceğini düşünen Bullionist ya da Bayağı Merkantilist zihinler var, çünkü...

Türkiye'de Kapitalist sosyal formasyon, bana göre elbet, bugün serveti yağmacı ve talancı Bullionist, Bayağı Merkantilist süreçle arttırmaya çalışan bir iktisad tarzıyla, serveti üretim yoluyla arttırmaya çalışan Asıl Merkantilist iktisad tarzının eklemlenmesinden oluşuyor. Burada 'talan'ı ve 'yağma'yı, elbette XVI. yüzyıl İspanyol conquistadore'ların (İstilacıların) anladıklarından çok daha farklı bir biçimde anlamak gerekir. 'Servet' kavramı nasıl bir dönüşüm gösterdiyse, 'talan' kavramı da, iktisadi anlamda mecazi yananamlar edinerek dönüşmüştür. Marx, örneğin, XIX. yüzyılda Hindistan'da, toprak üzerindeki üç tasarruf biçiminin (Zamindarlık, Riyotvarlık ve Köy-Sistemi), 'iç talan'ın ('exploitation fiscale') değişik biçimlerinden başka bir şey olmadığını söyler. Marx, ayrıca, The British Rule in India'da (Hindistan'da İngiliz İdaresi), Asya devletlerinin 'talan ekonomisi'ne dayandığını da bildirir. 'İç talan', Marx'a göre, devletin artık-ürüne el koyma biçimidir.

Şüphesiz, XVI. yüzyıl İspanya'sına atfedilecek 'talan' kavramı ile Marx'ın XIX. yüzyılda Asya tipi despotik devletlere atfettiği 'talan' kavramı arasında radikal farklar bulunuyor. Ama bugün Türkiye'de 'talan'ın, ne devletin artık ürüne el koyma biçimiyle ne de altın ve gümüş hazinelerinin yağmasıyla hiçbir ilişkisi yoktur. Talan, doğrudan doğruya, mesela, bundan yaklaşık on beş yıl kadar önce 'Marmara Bank' olayında görüldüğü gibi, belirli bir grubun, küçük mevduat sahiplerinin tasarruflarına el koyması ya da mesela 'Deniz Feneri' olayında görüldüğü gibi, halkın birikimini cebine indirmesi biçiminde ortaya çıkıyor: 'Sen biriktir, ben talan edeyim' mantığı! Bayağı Merkantilist mantık!

Dikkat edildiyse, artık 'talan' İspanya ya da despotik Asya toplumlarında görüldüğü gibi, zorla değil, hile ve aldatma yollarına başvurularak gerçekleşiyor. Bu gibi 'talan'cı Bayağı Merkantilist zihniyetle mücadelenin yasal önlemleri alınmadıkça, gerçek anlamda bir Müslüman burjuvazinin inşası, ne yazık ki, mümkün olamayacak gibi görünüyor. Daha önce de belirttim, tekrarlayayım: Gerçek anlamda bir Müslüman burjuvazi, tıpkı İtalya'daki Katolik ticaret oligarşilerinin Rönesans ile ya da Hollanda'daki Protestan burjuvazinin Barok ile Hristiyanlığın entelektüel müktesebatına sahip çıkması gibi, İslam medeniyetine sahip çıkacak olan sınıftır, bana göre...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Frankfurt Kitap Fuarı izlenimleri (1)

Hilmi Yavuz 2008.10.22

Türkiye'nin 'Onur Konuğu' olduğu 60. Frankfurt Kitap Fuarı sona erdi. Türkiye'nin 'bütün renkleri' ile bir 'çıkartma' yapacağı öne sürülen Fuar'dan ne kaldı? Fuar, hepimizin büyük beklentilerle dilegetirdiğimiz iyimserliğimizi haklı çıkardı mı, umutlarımızı gerçekleştirebildi mi?

Kimileri bu sorulara cevap vermek için vaktin henüz erken olduğunu söyleyip, bekleyelim ve görelim tavrından yana oldular. Açık söylemek gerekirse, 300'ü aşkın bir yazar topluluğunun katılımı, nicelik bakımından gözalcı olsa da, katılımın niteliğinin aynı ölçüde gözalcı olduğunu önesürmenin mümkün olduğundan kuşkuluyum. Dahası, Fuarda özellikle, yabancı yayıncıların ilgi ve dikkatinin Türk yazarlarına çekilmesini sağlayacak

önlemlerin alındığını ya da bu konuda gereken düzenlemelerin yapıldığını da söylemek mümkün değildi. Frankfurt Fuarı'nın bir tanıtım fuarı olduğu kadar, hatta ondan daha fazla, ilişkiler kurulmasına yönelik bir Fuar olduğu gerçeğinin hiç dikkate alınmadığını söylemek yanlış olmaz. Bakınız: Bu ilişkilerin kurulmasında, yazarlardan çok, 'literary agent' kurumunun belirleyici olduğunu, defaatle (evet, defaatle!) yazdım. Kimbilir kaç milyar Euro'luk bir bütçe tahsisiyle yola çıkan bu etkinlikte, Türk yazarlarının yabancı yayıncılarla ilişkilerinde asıl ve hayati işlevi görecektir olan 'literary agent'ler yoktu! Eğer, Kültür Bakanlığı ve Fuar Organizasyon Komitesi, bütçeden bir miktarını Amerika ve Avrupa'dan 'literary agent'ler angaje etmeye ve onları, Fuar başlamazdan çok önce, Türk yazarları konusunda bilgilendirmeye başlasaydı, Frankfurt Kitap Fuarı, birkaç yazarın kişisel çabalarıyla kurabildikleri dar ve sınırlı ilişkilerin çok ötesinde, Türk yazarlarının uluslararası ölçekte tanınmasına ve çok sayıda yabancı dile çevrilmesine imkân hazırlayabilirdi;-yazık oldu!

Tuhaftır, yurt dışında Türkiye'nin turistik tanıtımı için her yıl milyonlarca dolar ya da Euro harcanırken, Türk edebiyatının promosyonu için birkaç 'literary agent'le anlaşmak konusunda niçin cimri ya da duyarsız davrandığımızı anlayamıyorum. Kısaca, Frankfurt'ta Türk edebiyatı anlaşılan bir gövde gösterisi yaptı;- hepsi o kadar!

Acaba, gerçekten 'anlaşılan' mı, sorgulamak gerek. Şundan dolayı: Türk standlarının hemen yanıbaşındaki İtalyan ve İspanyol yayınevlerinin pavyonları, çok geniş ve ferah mekânlarda öylesine zarif, albenili ve akıllıca düzenlenmişlerdi ki, bizimkiler onların yanında adamakıllı sönük, küçük ve dar kovuklar halinde görünüyordular. Birkaç yayınevi bir araya gelip, geniş bir pavyonda sergilenebilselerdi, elbette çok daha fazla ilgi uyandırabilirdi, diye düşünüyorum.

Her neyse, umarım bundan sonra bu konuda dersler çıkarılır, önlemler alınır. Rahmetli babam, hem dildeki sadeleşmeyi hem de bizim mantığımızı sarakaya alır, 'Türkiye'de önlem değil, ardlam alınır!' derdi;- her şey olup bittikten sonra tedbir alındığı için! Şimdi, keşke 'ardlam' alınsa da, mesela 2010 Paris Fuarı'nda sadece somun pehlivanı gibi gövde gösterisi yaparak, kendi kendimizi aldatmaya kalkışmasak...

Peki siz şimdi, 'ey Hilmi Yavuz, sen orada ne yaptın?' diye sorup sual edecek olursanız, ben de somun pehlivanı gibi çokca ortalarda dolaştım. Bir panel ve bir açık oturumda boy gösterdim. Şiir okuyup, Türk edebiyatının Avrupa'da tanınabilirliği meselesinde ahkam kestim! Neye yaradı, bilmem. Kellim kelim layenfa! Ayrıntılar, haftaya!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Çok Açık' ve 'Çok Basit'

Hilmi Yavuz 2008.10.26

Bu yaşıma geldim, ama bu ülkede olup bitenlere anlam verebilmekte hâlâ fevkalade güçlük çekiyorum. Sadece bazı şeyleri anlamakta mı;- değil elbette! Anlayabildiklerimi de çözmekte sorunlar yaşıyorum. Bu benim kalın kafalılığımın da olabilir;- belki gerçekten öyledir de! Bu yüzden de, her meseleye (evet, her meseleye!) hazır çözüm önerileri olan ve bana son derece karmaşık, muğlak ve müphem gelen problemleri basit, açık ve berrak bulan insanlara, ne yalan söyleyeyim, gıpta ile bakıyorum.

Bakın, mesela, çok değerli bilim adamımız Prof. Dr. Yalçın Küçük böyledir. Onun TV programlarını büyük bir hayranlıkla izlediğimi, burada siz değerli okurlarımın önünde itiraf etmeliyim. Hayranlıkla ve gıptayla elbet! Prof. Küçük, bu programlarda kendisine sorulan sorulara cevap verirken, daima 'çok açık!..' diye başlar. Bir insanın, akla gelebilecek her meselenin çözümünü, 'çok açık!' bulmasının ne büyük ve heybetli bir idrak işi

olduğunu söylemeye gerek var mı bilmiyorum! Bana, çözümünü son derece çapraşık ve kapalı görünen meselelerin tümünün, bir başkasına 'çok açık!' görünmesinin yaratacağı aşağılık duygusunu da hesaba katınız lütfen... Prof. Küçük'ü dinlerken, onun büyüdüğünü ve asıl benim küçüldüğümü hissetmenin ne kadar acı olduğunu da!

Rahmetli şair ağabeyim Attila İlhan da böyleydi. Onun da, bundan sanırım yaklaşık on yıl kadar önce, Ali Kırca ile bir 'Siyaset Meydanı' programında 'teke tek' karşı karşıya gelişini hatırlıyorum. 'Siyaset Meydanı' programlarının formatı, bilindiği gibi, katılımcıların sayısının bir hayli fazla olmasıdır, ama o programda rahmetli ağabeyim Attila İlhan, Ali Kırca'nın tek konuğu idi. O da, tıpkı Yalçın Küçük gibi, sorulara 'çok basit!...' diye başlayarak cevap verdi. Eğitimden politikaya, edebiyattan tarihe, ekonomiden milli savunmaya... kadar bütün güncel veya teorik sorulara verilecek 'çok basit' ve hazır bir cevabı olduğunu görmek, beni heyecanlandırmıştı. Şaşkınlığım, derin bir hayranlığa dönüştü ve hemen, insiyaki olarak, Yalçın Küçük'ü hatırladım. Her meseleyi 'çok açık!' bulan ve çözümlerinin 'çok basit' olduğunu bilen iki büyük insanla karşı karşıyaydık! Türkiye onlarla gurur duymalıydı! Sonra sakinleşerek düşündüm: Ülkenin yönetimini rahmetli ağabeyim Attila İlhan'la Prof. Dr. Yalçın Küçük'e bıraksaydık, bütün meselelerimiz muğlaklıktan kurtulup 'çok açık' bir biçimde ortaya çıkar ve onları 'çok basit' çözümlerle halletmiş olurduk! Ne iyi olurdu...

Gelelim, benim gerçekten anlamadığım bazı şeylere: Mesela, şu soru niçin hiç sorulmaz: Milli Eğitim bakanlıkları, Cumhuriyet'imizin kuruluşundan beri, ortaokul ve liselere yabancı dil dersleri koymuştur:

En azından 6 yıl, devlet okullarında yabancı dil okutulur. Peki, bu 6 yılın sonunda devlet okullarında liseyi bitiren öğrenci, o yabancı dili öğrenmiş midir, yoksa mesela İngilizcesi 'this is a book' veya 'my name is Ali' düzeyinden öteye geçmemiş midir? Haksızlık mı ediyorum, sanmam! Eğer durum böyleyse, o zaman şöyle bir soru sorulmamalı mıdır: Kardeşim, ya öğret veya öğretemiyorsan, o dersleri ya öğretecek biçimde yeniden düzenle (-ki, 85 yıldır düzenlenmemiştir!) ya da kaldır... Ama hem okut hem de öğretme! Bu mantık bana 'çok açık' ve 'çok basit' görünmüyor! Herhalde kalın kafalılığımın olacağı, diye düşünüyorum...

Şimdi mesela bir ekonomik krizden söz ediliyor ve her şey o kadar muğlak ve belirsiz ki, her kafadan bir ses çıkıyor. Bu karmaşık ve bulanık ortamda meselenin çözümünü 'açık' bir biçimde görmek kolay değil...

Ama kolayı var: Verin Yalçın Küçük'e (az daha, Allah saklasın, bir dil sürçmesiyle Veli Küçük'e, diye yazacaktım!) olsun bitsin!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Yalan' üzerine bir deneme

Hilmi Yavuz 2008.11.12

'Yalan'. Etik alanla ilişkili olsa da, felsefe, tipik bir örneklerle onu, bir mantıksal bağlamda öne çıkarır: Giritli Epimenides'in 'Bütün Giritliler yalancıdır' önermesi, bir Giritli (Epimenides) tarafından dile getirildiğinde, 'eğer yalan söylüyorsa doğru söylüyordur'; ya da, 'eğer doğru söylüyorsa yalan söylüyordur' gibi içermeleri olan bir paradoksu imler.

Bu paradoksun bir benzeri, Fuzuli'nin o ünlü

'Aldanma ki şair sözü elbette yalandır'

dizesidir. Bu dize de, bir şair tarafından söylendiğinde yalan mı yoksa doğru mu söylendiği konusunda paradoksal bir konumdadır. Nietzsche, bu paradoksu şöyle dile getirir: 'Ancak bilinçli ve istençli olarak yalan söyleyebilenler -ki bunlar, sadece şairlerdir- doğruyu söyleyebilir.'

Aslında şairler için 'yalancılık' bir erdemdir. Bir kadim Arap atasözü, şairler için 'ahsenehu akzebehu' ('en iyisi, en yalancı olanıdır') der. Portekiz'in büyük şairi Fernando Pessoa da bu kanıdadır. Pessoa'nın bu konuda bir de şiiri olduğunu, Ernesto da Cal'ın The Poem Itself'e, onun hakkında yazdığı bir incelemeden öğreniyoruz: Pessoa'nun şiirinin ilk dördlüğü,

O poeta e um fingidor/ Finge tao completamente/ Que chega a fingir que e dor/ A dor que deveras sente

('Şair, üçkağıtçının biridir. Öylesine ustalıkla becerir ki üçkağıtçılığını, gerçekten acı çekerken bile, acı çekiyormuş gibi yapar'. Aragon'un 'Le mentir vrai' deyişiyle anlatmak istediği de budur. M.Adereth'in Commitment in Modern French Literature' da Aragon'un, 'le mentir vrai' ile neyi kastettiği şöyle anlatılır: 'Roman [dilerseniz şiir de diyebilirsiniz H.Y.] yalan söylemenin en yüce biçimidir. Yalan, burada Doğruluk'a ulaşmaya yardım eder.'

Yalan'la kendini aldatma arasında nasıl bir ilişki var? Jean-Paul Sartre, 'L'Etre et Le Néant'da ['Varlık ve Hiçlik'] Yalan'ın ['mensonge'] Gerçeğin ötekinden gizlenmesi; 'kendini aldatma'nın ['mauvaise foi'] ise, Gerçeğin kendinden gizlenmesi olduğunu söyler. Kendini aldatma, insanın kendine yalan söylemesiye eğer, insan Gerçeği nasıl bile bile kendinden gizler? Bu, belki de Giritli Epimenides'in o ünlü paradoksu kadar mantıksal, ama elbette mantıksal olmaktan çok, etik bir çelişkiyi imler.

Özdemir Asaf'ın o bizim ilkgençlik yıllarımızda dillerde dolaşan 'Lavinia' şiirinin bir dördlüğü şöyledir:

'Sana gitme demeyeceğim,/ Gene de sen bilirsin/ Yalanlar istiyorsan yalanlar söyleyeyim/ İncinirsin'

Bu dizelerde de, Epimenides'in [ya da, Fuzuli'nin] paradoksu'ndan ya da Sartre'ın 'kendini aldatma'sının getirdiği çelişkili durumdan farklı bir karşılığı getirir. Sevgili, kendisine yalan söylenmesini istemekte, ama yalan söylendiğinde de incinmektedir. Yalan, böylece, hem işitilmesi arzu edilen hem de işitildiğinde inciten bir söz olur.

Vardır böyle durumlar: Öteki, Gerçeği bilmek istemeyecek, ama kendisine yalan söylendiğinde, (i) salt yalan söylendiği için, ya da (ii) yalan'la Gerçeğin tam tersinin dile getirildiğinin farkında olduğu için, incinmiş olacaktır. Bu olasılıklardan ilki, arzu edilen bir şey olmasına rağmen, Kant'çı bağlamda bir 'kategorik buyruk'un, yalan söyleyen tarafından ihlal edilmesi dolayısıyla duyulan bir incinme anlamına gelir. İkinci olasılık, etik olmaktan çok psikolojiktir: Hem gerçeği işitmek istememe hem de yalan söylendiğinde, Gerçeği dolaylı olarak işitmekten duyulan incinme... Bu durumda yalan'ın hiçbir işlevi yoktur: Gerçeği gizliyormuş gibi yaparak, Gerçeği söylemek, yalan'ı 'yalan' olmaktan çıkarır ve bu anlamda işlevsiz kılar.

Oscar Wilde'ın De Profundis Önsözü'nde André Gide, Wilde'ın kendisine anlattığı çoban öyküsünü nakleder. Bir köyün çobanı köyün koyunlarını her gün kırlara otlatmaya götürür, akşam döndüğünde de, köyde yakılan ateşin çevresinde toplanan köylülerin 'ee çoban, anlat bakalım bugün neler gördün?' sorusuna, o gün hiç yaşamadığı şeyleri yaşamış gibi anlatır, dünya güzeli kır perilerini gördüğünden söz edermiş: Yalan söylemiş, kısacası. Bu böyle sürüp giderken, çoban günlerden bir gün, uydurduğu öykünün Gerçek oluverdiğini, o dünya güzeli kır perilerini, görmüş! Bu kez köye döndüğünde, ateşin çevresinde toplanan köylülerin 'eee çoban, anlat bakalım bugün ne gördün?' sorusuna şu yanıtı vermiş: 'Bugün hiçbir şey görmedim!..'

Bu çoban, 'Aldanma ki şair sözü elbette yalandır' diyen Fuzuli'nin dilegetirdiği 'şair' midir? Bir bakıma evet, ama bir bakıma da hayır! Her iki durumda çoban, Gerçeği gizleyen bir yalancıdır, -gelgelelim o dünya güzeli

kır perilerinden söz ederken şairdir Wilde'ın çobanı; kır perilerini görüp de hiçbir şey görmediğini söylerken ise, sadece yalancı biri... Bu öykü, bana göre elbet, şairle yalancının, bir paranın iki yüzü gibi, hem birbirlerinden ayrıldıklarını hem de ayrılmadıklarını gösterir.

Dolayısıyla, yalancının mumudur yatsıya kadar yanan, şairinki değil!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Atatürk'ün 'Geometri' kitabı ve bilim terimleri meselesine dair notlar

Hilmi Yavuz 2008.11.16

10 Kasım günü, bir gazetenin değişik sayfalarında, 'Referans' gazetesinin birkaç ilanı yayımlandı.

Bu ilanlarda 'Referans'ın 'Atatürk'ün yazdığı Geometri kitabını, 10 Kasım'da abonelerine hediye ettiğini' bildiriliyor ve Geometri terimlerinin Atatürk tarafından Türkçeleştirildiği ('üçgen', 'kare', 'açı', 'kenar', 'dikdörtgen' vd.) belirtildikten sonra verilen örneklerden birinde 'Atatürk Geometri kitabını yazmasaydı kareyi 'Adla-ı ve zevaya-ı mütesavi olan mustatil murabbadır' diye öğrenmek zorundaydık. Dik üçgen yerine kaim zaviyeli müselles, ikizkenar üçgen yerine müselles-i mütesaviyü'ssakeyn, yarıçap yerine nisf-ı kutur, dikdörtgen yerine mustatil, çember yerine muhit-i daire, toplam yerine mecmu, alan yerine mesaha-i sathıyye diyor olacaktık' ifadesi yer alıyordu.

Doğrudur elbette, öyle diyor olacaktık da, dilimizde 'dinime dahleyleyen bari Müselman olsa' diye bir deyiş vardır. Osmanlıca geometri terimlerini yazarken, hiç değilse yanlış yapmamaya özen gösterilmeliydi. 'Adla ve zevaya mütesavi olan' ('kenarları ve açıları eşit olan') biçiminde yazılacak yerde, izafet terkibi olarak 'adla-ı ve zevaya-ı mütesavi olan' diye yazılmamalıydı. Bu ilanı yazan ve denetleyenlerin temel Osmanlıca bilgisinden düpedüz yoksun oldukları anlaşılıyor. Kare'nin tarifinde murabba' kelimesinden önce virgöl konulmalı; 'mesaha-i sathıyye'nin karşılığı olarak 'alan'ı değil 'yüzölçümü'nü kullanmalı; 'ikizkenar üçgen'i 'mütesaviyü'ssakeyn' ile değil, 'mütesaviyü'l adla' denilmeliydi vs., vs...

Hadi bunlardan geçtik, Sabah'ta sevgili öğrencim Emre Aköz'ün de belirttiği gibi, 'müsellesin yerine üçgen demeye başladığın için' Geometriyi daha iyi öğrenmiş olmayacaktık elbette. Dahası, yine sevgili Emre'den alıntılarla söyleysem, 'müsellesi dilden kovmakla övünen bu zihniyeti bir adım daha öteye götür[erek], tam bir kültür katliamı yapmış' olmadık mı? 'Çünkü', diyor Emre, 'bu yaklaşım Yahya Kemal Beyatlı'yı okumayın, Tevfik Fikret'i anlamayın, Mehmet Akif Ersoy'u öğrenmeyin, anlamına gelir.'

Meselenin kültür boyutunu Emre çok özlü bir biçimde vurguladığı için, ben başka bir yanına değineceğim: Terimlerin ('İstilah'ların) Türkçeleştirilmesi meselesine... Bu, büyük tartışmalara konu olmuştur ve herhangi bir kelimenin Türkçeleştirilmesi ile bir bilimsel veya felsefi terimin Türkçeleştirilmesi arasındaki farkların göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Mesela Peyami Safa, 'İstilah Davası' başlıklı bir yazısında, terimler meselesinin bir Medeniyet meselesi olduğunu önesürer. Ona göre, bir millet hangi Medeniyete intisap ettiyse, o Medeniyetin bilim (ve felsefe) terimlerini kullanması gerekir;- bilim ve felsefe bir Medeniyet meselesidir ona göre, yerel veya ulusal bir Kültür meselesi değil! Peyami Safa şöyle der: 'Garp medeniyeti zümresine katılmış olduktan sonra, tereddüde lüzum yok[...], müşterek ıstılahları (ortak terimleri) [...] alacaktık.' Ve şöyle sürdürür sözlerini: 'Biz, hangi medeniyet zümresindeniz? Hiçbir kültür manzumesine nisbet kabul etmeyen müstakil, avare, münferit bir ıstılah lügatine mi sahip olacağız?'[...] Bütün Garp dünyasının müşterek kullandığı Latin ve Yunan kökleri dururken, neden Öztürkçe ıstılah kullanmaya kalkıyoruz?'

Peyami Safa, Bilim ve Felsefe terimlerinin hangi Medeniyete intisap ettiysek, o Medeniyetin terimlerini, kökleri değişmemek koşuluyla, dilimize uyarlamak gerektiğini öne sürüyor. Mesela, Grekçede 'psyche'den Fransızların 'psychologie', İngilizlerin 'psychology' biçiminde yaptıkları türetmeler gibi, Türkçede de buna uygun bir terim türetilmesinden yanadır;- 'ruhbilim' ya da 'tinbilim'den yana değil!

Peyami Safa, Bilim ve Felsefe terimleri konusunda bir Medeniyete 'mensubiyet'i kriter olarak alırken, Rıza Tevfik, bir Medeniyete 'aidiyet'i kriter olarak alır. Rıza Tevfik, değerli dostum Prof. Dr. Abdullah Uçman'ın bir çalışmasından öğrendiğimize göre, 'Şi'r-i millide Türklüğün en samimi ruhunu, en asil hissiyatını söyletmek taraftarıyım, çünkü mümkündür ve lazımdır. Fakat ıstılah (terim) bahsinde bu mümkün değildir ve o kadar da lazım değildir' der ve Bilim ve Felsefe terimlerinin Arapça'dan alınmasında ısrar eder.

Ama ister 'mensubiyet', ister 'aidiyet' meselesi olsun, Bilim ve Felsefe terimlerinin bir Medeniyet meselesi olduğu ortadadır. İster Peyami gibi düşünüp 'Psikolocya' diyelim, ister Rıza Tevfik gibi düşünüp 'Ruhیات', her ikisinin de bir Medeniyet kriterinden yola çıktıkları kesindir. Pek iyi de, 'ruhbilim' ya da 'tinbilim'in kriteri ne? Şoven bir dil milliyetçiliğinden başka!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yunus Emre'nin Hümanizmi

Hilmi Yavuz 2008.11.19

Yunus Emre'nin Hümanizminden söz edilir ve bu Hümanizmin ısrarla seküler bir Hümanizm olduğu söylenir. Yunus'un açık ve sarıh İslami bağlamını gösteren referanslarına rağmen, onun Hümanizmini bağlam dışı okumanın ve yorumlamanın ne kertede meşru olduğunun sorgulanması gerekir.

Mesela, Yunus'un o çok bilinen 'Şathiyye'sinin, Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün 'Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar' adlı çalışmasında da belirttiği gibi, 'tasavvuf rumuzuna [sembolizmine H.Y.] layıkıyla aşına olanlarca pek sarıh bir manası' olmasına rağmen, 'Sürrealizmden önce dile getirilmiş (avant la lettre) bir Sürrealizm' olarak; ya da, Sabahattin Eyüboğlu'nun yaptığı gibi bir tür 'gülen düşünce' ('humour') olarak okunması mümkün müdür?

Bana göre, şiirin açık ve sarıh bir bağlamı varsa, bu, sözkonusu şiirin bağlam-bağımlı (context bound) olarak okunması gerektiğini gösterir. 'Şathiyye', Tasavvufi bir şiir türüdür; dolayısıyla da, şiirin hangi bağlamda okunması gerektiğini belirler. Şayet şiir, 'bağlam-bağımlı' değilse, o takdirde çoğul ve farklı bağlamlarda okunmasında hiçbir mahzur yoktur.

Gelelim Yunus'un Hümanizmine: 'Yaratılanı, Yaradan'dan ötürü' sevdiğini söyleyen bir şairin insan sevgisini, İslam'ın dışında ve bir tür seküler Hümanizm olarak okumak mümkün müdür? Yunus Emre üzerine çok değerli çalışmalar yapmış olan Dr. Mustafa Tatçı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 'Yunus Emre Külliyyatı'nın I. Cildini teşkil eden 'Yunus Emre Divanı Tahlil'inde şöyle der: 'Yunus'u felsefi manada panteist, mistik veya hümanist kabul etmek doğru değildir. Her şeyden evvel, Yunus'un tasavvuf anlayışı Kur'an-ı Kerim'e, Hz. Peygamber'in davranışlarına, kendisinden önce yaşayan İslam mutasavvıflarının fikir sistemine dayanır.[...] Onun gayesi ilahidir. Varlığın özü mühimdir. Her şeyin özündeki varlık 'Nur-ı Muhammedi' olunca, eşyaya ve insana verilen değer de Allah için olmaktadır. Sevginin temelinde Allah vardır. Bu yüzden her türlü sevgi insan içindir diye hümanistler, Yunus'tan ayrı düşünürler. Yunus'un manevi dünyasına felsefi yaklaşımlarla girilemez. Onun fikir dünyasına, yine kabul ettiği fikrin kavramlarıyla girmek gerekir.' Daha önce rahmetli Prof. Dr. Faruk K.Timurtaş'ın buna yakın görüşler öne sürdüğü de biliniyor elbet...

TRT 2'de Prof. Talat S.Halman ve Dr. Mustafa Şerif Onaran'la yapmakta olduğumuz 'Önce Şiir Vardı' programlarından birinde, Yunus Emre'yi konuşurken, O'nun 'İlim ilim bilmekdür, ilim kendin bilmekdür/ Sen kendüni bilmezsin ya niçe okumakdur?' dizelerini çözümlemiş ve bu beytin, Hz. Peygamber'in bir Hadis-i Şerifi bağlamında okunması gerektiğini önesürmüştüm. Bu Hadis-i Şerif, 'Nefsini bilen Rabbini de bilir' (Men arefe nefsehu, fekad arefe Rabbehu) buyruğudur. Yunus burada, İlmin, 'kendini bilmek' olduğunu söylerken, 'kendini('nefsini') bilmenin Allah'ı bilmek olduğunu, bu Hadis-i Şerif'e örtük bir göndermede bulunarak dilegetiriyor ve beyitte sözünü ettiği 'İlm'in de 'Allah'ı Bilmenin bilgisi' anlamına geldiğine işaret ediyor. Nitekim, bu beyitten sonra gelen ilk dize de ('Okumakdan ma'ni ne kişi Hakk'ı bilmekdür') bu yorumu doğrular niteliktedir.

Hiç şüphesiz, Yunus'un 'İlm'den kastettiği, bizim bugün 'Bilim'den anladığımız şey değildir. Bağlam-dışı' okumalar, Eco'nun deyişiyle, 'aşırı yorum'lardır ve Yunus'u olduğu gibi başka şair ve yazarlarımızın 'bağlam-bağımlı' metinlerini, Batılı referanslarla okumanın 'ya niçe okumakdur?' olduğunu da sorgulamak gerekir.

Geçerken belirteyim: Dr. Mustafa Tatçı, Yunus Emre araştırmaları konusunda Fuad Köprülü ve Abdülbaki Gölpınarlı'dan sonra gelen kuşakların en çalışkan ve en değerlilerinden biridir. Yukarda sözünü ettiğim dört ciltlik 'Yunus Emre Külliyyatı'ndan sonra, bu yıl içinde 'İşitin Ey Yarenler' adıyla 'Yunus Emre Yorumları'nı yayımladı. Tatçı, bu kitabında da, 'Yunus'un manevi dünyasına felsefi yaklaşımlarla [...] girilemez' konusundaki düşüncelerini tekrarlıyor.

Yunus, (küçük harfle) bir 'gizli hazine', bir 'kenz-i mahfi'dir. Bilinmeyi bekliyor...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Mustafa' ve 'İnsan' Mustafa Kemal Atatürk

Hilmi Yavuz 2008.11.23

İnsan doğası üzerine yapılan felsefi spekülasyonlar, onun bazen bir yönünü, bazen de bir başka yönünü vurgulayarak temellendirirler... Darwin, insan doğasını onun biyolojik varlığını öne çıkararak, Marx toplumsal varlığını öne çıkararak tanımlar.

Ama Darwin insanın, aynı zamanda toplumsal bir varlık olarak Topluma ihtiyaç duyduğunun ne kertede farkındaysa, Marx da insan biyolojisinin temel olgularının o kertede farkındadır. Ne Darwin insanın toplumsal bir varlık olduğunu ne de Marx insanın biyolojik bir varlık olduğunu görmezden gelmemiştir. Hele birini aşağılayıp ötekini yüceltme, asla söz konusu değildir. Birini öne çıkarma başka, ötekini yok sayma, başkadır çünkü...

İnsan, Aquino'lu Thomas gibi söylersem, bir unitas multiplex'dir;- bir çoğulluk içinde birlik! Veya Cusa'lı Nicholas gibi söylersem, bir 'coincidentia oppositorum';- yani, karşıtların birliği! İnsan hem bir akıl varlığıdır, hem bir içgüdü varlığı! Sokrates'ten Nietzsche'ye gelinceye kadar (Vico gibi bazı istisnalar dışında!) felsefe insanı bir akıl varlığı olarak tanımlamış; onu rasyonel kimliği üzerinden inşa etmiştir. Aklın, felsefe geleneği üzerindeki tahakkümünü, bir dekostrüksiyona, bir yapısökümüne uğratan Nietzsche'dir elbette...

Bunları niçin yazıyorum, sadede geleyim: 'Cumhuriyet' gazetesinde Ergin Yıldızoğlu, Hegel'in Tinin Fenomenolojisi'nden bir alıntıyı merkeze alarak, kahramanlar ve uşaklar farkı üzerinden bir okuma yaptı. Kahramanları, 'insan'a ilişkin tüm kimliklerinden soyutlayarak birer 'simge'ye indirgeyen bir okuma! İnsanın 'insan' olarak biyolojik ve psikolojik varlığını ('arzulayan makine') bütünüyle olumsuzlayan, hatta olumsuzlamakla kalmayıp bütün bunları 'sıradan, güncel ve bayağı' bularak aşağılayan bir okuma!

Bir kahramanı 'ete kemiğe bürünmüş' insan niteliklerinden kopararak, onu tek boyutlu bir simgeye, bir soyutlamaya dönüştürerek yüceltmenin düpedüz bir faşist okuma olduğunu söylemek gerekiyor. Ergin Yıldızoğlu'nun, Mustafa Kemal Atatürk'ü, insani olan her şeyinden soyutlayarak yüceltmesi, sömürgeci antropolojinin, Batılı beyaz insanı 'uygar'lık simgesiyle yüceltip, siyah Afrika'yı 'ilkel', hatta insan olmamakla aşağılaması arasında hiçbir fark yoktur: Kahramanı yüceltip, uşağı aşağılamak! Beyaz ırkı yüceltip siyahı aşağılamak! Akıl'ı yüceltip içgüdüyü aşağılamak! Faşist ideoloji, ister bir ırkı yüceltip ötekini aşağılasın; ister insanın bir yönünü yüceltip öteki yönünü aşağılasın, daima yüceltme ve aşağılama problematiği üreten değer yargılarıyla inşa edilir. Fransızların 'culte de personnalité' ('kişiliklere tapınma') diye kavramsallaştırdıkları durum: Yıldızoğlu, Mustafa Kemal Atatürk'e, dolaylı yoldan hakaret ettiğinin farkında görünmüyor. Mustafa Kemal Atatürk'ü, 'Führer' diye yüceltilen ve işte bizzat kendisinin (Ergin Yıldızoğlu'nun) öne sürdüğü gerekçelerle bir tapınma simgesi haline getirilen Adolf Hitler'le ya da 'Caudillo' diye yüceltilen Franko ile aynı düzeye koyuyor. Onu 'sıradan, güncel ve bayağı' diye nitelediği her türlü insani özelliklerden arındırarak, bir insanüstü varlık kertesine yüceltıyor. Hem de kimi? 'Benim fani vücudum bir gün toprak olacaktır' diyen, 'insan' Mustafa Kemal Atatürk'ü!..

Can Dündar'ın 'Mustafa' filmi, bugüne kadar, Hegel payandalı Ergin Yıldızoğlu zihniyetiyle, Mustafa Kemal Atatürk'ü 'insani' özelliklerinden arındırıp yücelterek inşa edilen faşist tahakkümü dekonstrüksiyona, yapıbozumuna uğrattı. Atatürk'ü, hem kahraman kimliğiyle hem de insan kimliğiyle (evet, ikisiyle birden ve birini yüceltip ötekini aşağılamadan!) sevmeye yöneltti. Koparılan kıyamet, bu yönelimi görerek telaşa düşenlerin şamatasından başka bir şey değildir...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Fazıl Hüsni Dağlarca'da 'nitelik' ve 'nicelik' üzerine aykırı notlar

Hilmi Yavuz 2008.11.26

Fazıl Hüsni Dağlarca'nın ölümünden sonra, edebiyat dostları olan dostlarım arasında küçük ölçekte bir soruşturma yaptım: Bir tek sorudan ibaretti bu soruşturmam: 'Fazıl Hüsni Dağlarca'nın şiir kitaplarından en beğendiğiniz hangisidir?'

Buna belki de inanmayacaksınız, ama soruşturmama verilen cevapların tamamı, en beğendikleri kitap olarak 'Çocuk ve Allah'ın adını vermişlerdi; sayısı belki de yüz'ü aşan şiir kitaplarının, 'Çocuk ve Allah' dışında hiçbirisi, bu soruşturma cevapları arasında yoktu!

Dağlarca'yı sadece Türk edebiyatında değil, Dünya edebiyatında da, tekil kılan onun şiirinin niteliği kadar, niceliğidir de elbette. Asla küçümsemek için söylemiyorum: Bu kadar çok şiir kitabı yayınlayan başka bir şair olmadığına göre, Dağlarca'nın Guinness Rekorlar Kitabı'nda yer alması gerekir.

Ortada tuhaf bir paradoks var: Dağlarca, yüz'e yakın (belki de yüz'ü aşkın!) şiir kitabı yayımlamış olmasına rağmen, sadece (evet, sadece!) bir tek şiir kitabıyla, 'Çocuk ve Allah'la öne çıkıyor, o kitapla hatırlanıyor! 'Çocuk ve Allah', bu anlamda bir 'kült-kitap';- başka bir deyişle, 'Dağlarca kültü'nün kitabı...

'Çocuk ve Allah', benim için de Dağlarca şiirinin başyapıtıdır. Dağlarca, 1940 yılında yayımladığı bu ikinci kitabıyla, şiir alanındaki büyük ve olağanüstü yeteneğinin tamamını (evet, tamamını!) ortaya koymuştur. Daha sonra yazdıkları, 'Çocuk ve Allah'ın açık ya da örtük, bir devamından ibarettir. Dostoyevsky'nin Gogol'un 'Palto'

hikâyesine ilişkin sözünü, Dağlarca şiirine uyarlayarak söylersem, "Dağlarca'nın bütün şiiri, 'Çocuk ve Allah'ın cebinden çıkmıştır" ve 'onun 'kült-kitap' olmasının nedeni, bana göre elbet, işte tastamam budur!

Dağlarca, şiirini hiç değiştirmedir. Destanlar, metafizik şiirler, devrimci şiirler ve akla gelebilecek her konuda yazdığı şiirler, konu olarak farklılıklar gösterse bile, derin yapı'da ya da Biçim'de herhangi bir değişiklik göstermezler. Dağlarca, sürekli olarak, 1940 yılından başlayarak edindiği o büyük biçimsel ustalığı kullanmış, şiirini hiç değiştirmemiştir. Öte yandan, mesela, bir Behçet Necatigil'i, bir Oktay Rifat'ı düşünelim. Ne Necatigil'in ne de Oktay Rifat'ın, üzerinde herkesin birleşeceği 'kült kitap'ları yoktur. Necatigil ve Oktay Rifat için birer küçük soruşturma yapılsa, eminim, bir tek kitap üzerinde birleşilemediği açık ve seçik bir biçimde görülecektir.

Burada bir kriterden söz ediyorum: Bir şairin çok sayıda şiir kitabı yazmışken, bunlardan sadece biri üzerinde bir konsensüs, bir uzlaşım sözkonusu olabiliyorsa, bu, o şairin şiirini hiç değiştirmediyi gösterir. Necatigil ya da Oktay Rifat'ın şiir kitapları üzerinde böylesi bir uzlaşımın olmaması, onların şiirlerini Biçim olarak sürekli değiştiren şairler olmalarındandır.

Bir başka mesele de, 'çok yazar' olmanın, 'çok satar' olmakla, derin yapı'da aynı şeyi gösteriyor olup olmadığıdır. Kapitalizmin mantığı, 'değişimdeğeri' (exchange value) üzerine inşa edilmiştir;-tıpkı prekapitalist üretim tarzlarının mantığının 'kullanım-değeri' ('use value') üzerine inşa edilmiş olması gibi! Dolayısıyla 'değişim değeri', niceliklerin, 'kullanım değeri' de niteliklerin başat olması anlamına gelir: 'çok yazar' olmakla 'çok satar' olmak, niceliğin başat olduğu bir Dünya'nın içinden yazmak demek değil midir? Belki de Dağlarca bütün niteliklerini 'Çocuk ve Allah'ta tükettiğinin bilinçdışı bir dışavurumu olarak, çözümünü, şiir kitaplarının sayısını çoğaltıp niceliği öne çıkarmakta bulmuş olamaz mı?

Düşünmeye değer...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

AKP, CHP'leşti; CHP, AKP'leşti

Hilmi Yavuz 2008.11.30

'Akşam' gazetesi'nin 'Aydınlar Tartışıyor: Değişen Türkiye' konusunda başlattığı dizi söyleşilerden bana ayrılan bölümünü eski ve çok sevgili öğrencim Mehmet Kenan Kaya ile gerçekleştirdik.

Bu söyleşide önesürdüğüm bazı düşüncelerimi, belki de 'Akşam'da görmemişsinizdir diye, siz değerli okurlarımla paylaşmak istiyorum. Öncelikle şunu belirtmeliyim: 'Akşam'ın yeni genel yayın yönetmeni İsmail Küçükkaya, benim gerçekten büyük değer verdiğim, medya cemaati içinde entelektüel donanımı en yüksek (ve ne yazık ki, sayısı çok az!) genç gazetecilerden biridir. Onun, yeni görevine başlar başlamaz işe böyle bir diziyle girişme kararını fevkalade anlamlı buluyorum. Doğrudur: Türkiye gerçekten değişiyor ve bu konuda aydınların ne düşündüğünün bilinmesi gerekir.

Söyleşide öncelikle şunu dilegetirdim: AKP, CHP'leşiyor ve CHP AKP'leşiyor! Gerekçelerini hepimiz biliyoruz: CHP, çarşaf ve türbana doğru açılırken, AKP özellikle Güneydoğu politikasıyla devletçi bir tavır alıyor. Aslında, AKP'nin de CHP'nin de sağda ve solda bir 'doktrin' partisi olmayışları, politikayı belirli bir doktrin ya da entelektüel bir arkaplan üzerinden değil de, taktik ve stratejiler üzerinden inşa ediyor olmaları, birbirleriyle kolayca yerdeğiştirmelerini mümkün kılıyor. Gerçek anlamda bir doktrin partisinin, mesela bir Marksist işçi partisinin ya da bir burjuva sermaye partisinin, birbirlerinin söylemlerini değiş tokuş etmeleri sözkonusu olabilir mi? CHP ve AKP bağlamında oluyor işte!

AKP ve CHP, merkez partileridir. Evet, çünkü, ne sağda ne de solda olmak, aslında, doktriner anlamda bir ideolojiden yoksun olmak demektir. CHP'ye bir ideoloji icat etmenin tarihi, 'Kadro' hareketine kadar gider. 'Kadro', Kemalizmi pragmatist bir eylem olmaktan çıkarıp, onu bir ideolojik arkaplan üzerinden bir doktrin partisi olarak yeniden inşa denemesidir ve bilinen nedenlerden dolayı akamete uğramıştır. AKP'nin ise, yine bilinen nedenlerden ötürü, daha başından itibaren Doktrinleşme imkanına sahip olamadığı açıktır. Öyleyse?

Öyleyse şu: Her iki partinin de 'merkez' ya da 'kitle' partisi olmanın ötesinde hiçbir şansları yoktur. Türkiye'nin, hadi klasik ve sıradanlaşmış deyişle söyleyeyim, tarihi ve toplumsal koşulları, bu iki partinin 'Doktrinleşmesi'ne imkan vermemektedir çünkü...

Burada İdris Küçükömer'in o çok bilinen ve zamanında ezber bozduğu söylenen görüşlerini bir kez daha, bu bağlamda gözden geçirmek gerekiyor: Küçükömer, sol'da bilinen CHP'nin aslında sağ'da, sağda bilinen DP'nin (ya da, AP'nin) ise sol'da olduğunu önesürmüştü. Oysa mesele, Küçükömer'in zannettiği gibi, bu partilerden hangisinin sağ'da, hangisinin sol'da olduğu değil, onların gerçekten sağ ya da sol partiler olup olmadıklarıydı. İkisi de ne sağda ne de soldaydı;-tıpkı bugünkü AKP ile CHP gibi... AKP'nin de CHP'nin de, sabitlenmiş ve bu anlamda doktriner, bir 'sağ' ya da 'sol' konumları yoktur. Bugün görüldüğü gibi, taktik ve strateji gereği, kolayca, birbirlerinin söylemlerini temellük edebilmektedirler. Mesele Küçükömer'in düşündüğünün aksine CHP ve AP'nin, verili ve önkabule dayalı sabitlenmiş doktriner kimliklerinin yerdeğiştirmeye uğratılması değil, bu partilerin, tıpkı CHP ve AKP gibi, sabitlenmiş doktriner kimliklerinin olmayışdır...

AKP'nin Güneydoğu siyasetinin devletçi bir dönüşüm göstermesinin de, tamamiyle yerel seçimlere yönelik bir taktik tavır-alıştan başka bir şey olmadığını düşünüyorum. Başbakan, Diyarbakır'ı, belediye seçimlerini kazanarak DTP'nin elinden alırsa, bunun DTP'nin sonu olacağını herkes bilmekte, ama hiç kimse buna ihtimal vermemektedir. CHP'nin çarşafılları CHP'ye üye kaydetmesi de, tıpkı AKP'nin devletçiliği gibi, yerel seçimlerle ilgili bir taktik tavır-alıştır. CHP'nin bu taktikle türban ve çarşafılları kendi tarafına çekmek istediğini de herkes bilmekte, ama hiç kimse buna da ihtimal vermemektedir. Velhasıl, bu türden taktik tavır-alış'lar, 'dostlar alışverişte görsün!'den ötede bir anlam taşımıyor, vesselam...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebiyat ve televizyon

Hilmi Yavuz 2008.12.03

Türkiye'de edebiyatçının ve edebiyat izlerçevresinin ısrarla şikayet ettiği bir mesele vardır: Televizyon kanallarının edebiyata ilgi duymaması! Elbette doğrudur: TV'ler genellikle edebiyata rağbet etmezler.

Sinema, tiyatro, müzik: Ağırlıklı olarak bu konularda ve hiç şüphesiz, güncellikleri bağlamında yayın yapmayı tercih ederler... Edebiyat da, TV'lerde ancak kamuoyunu ilgilendirecek güncel bir olayla ilişkiliyse, gündeme taşınır. Orhan Pamuk'un Nobel Edebiyat Ödülü'nü alması 'olay'ında olduğu gibi!

Şimdilerde ancak Devlet Televizyonu, daha da açıklıkla söylersem TRT-2, edebiyat programlarına yer veriyor. Benim ya tek başıma ya da birlikte yaptığımız programların tümü, TRT-2'de yer aldı. Başka arkadaşların yaptıkları programlar da yine aynı kanalda, TRT-2'dedir. Ve galiba, Türkiye'de edebiyatçının, televizyonlar bağlamında görüp göreceği rahmet, budur;-bu kadardır!

Hakkını yemeyelim: CNN Türk'te sevgili Doğan Hızlan, 'Karlama Defteri'ni yapıyordu, ama işte hepsi o kadar!

Pek iyi de, edebiyat izlerçevresi, gerçekten bu programları 'izliyor' mu? Doğrusunu söylemek gerekirse, bundan hiç emin değilim: Nedeni şu: Çok defa, bir edebiyatseverle karşılaştığımda, benim programı 'heyecanla' izlemekte olduklarını söylerken, sürekli olarak, bundan iki ya da üç yıl önce yaptığım programdan söz ettiklerine tanık oldum. Dahası, mesela bundan yaklaşık sekiz yıl kadar önce CNN Türk'te sevgili Beşir Ayvazoğlu ile birlikte gerçekleştirdiğimiz 'Kendi Gök Kubbemiz' programının devam ettiğini (!) zannedenler ya da devam edip etmediğini soranlar bile var...

Öyleyse, televizyon kanallarını eleştirmek niye? Edebiyat izlerçevresi diye nitelendirdiğimiz çevreler, edebiyat programlarını izlemiyorlarsa, suçu neden TV kanallarının üstüne atıyoruz? Bir de, bu türden programların 'geç saatlere konulması'nı, izlememek için gerekçe gösterenler var. Bir edebiyat meraklısı için, programın geç saatlere konulması bir mazeret olabilir mi? Şimdi içinizden 'sabahları işe gitmek için erken kalkmak zorunda olsanız, siz de mecburen izlemezsiniz!' diyenlerinizi iştir gibiyim. Haklısınız, diyemeyeceğim;- gülü seven dikenine katlanır, çünkü...

Öte yandan, bizde, benim 'muhatap yanılgısı' dediğim bir durum var: Adam, otobüste şoförle tartışır, gidip evde eşine şikayet eder: 'Al otobüsün plakasını, İETT'ye şikayet et!' değil mi, hayır! Bunun gibi, edebiyat programlarının 'geç saatler'e konulduğunu mazeret olarak öne sürenler için, bunun muhatapı o programı yapan edebiyatçılar değil, TRT olmak gerekir... Söylüyorum: 'Bana değil, TRT'ye bildirin bunu!' diyorum, ama galiba 'muhatap yanılgısı' dolayısıyla, neden böyle dediğimi anlamayanlar bile var,-inanın!

Ya, edebiyat izlerçevresindeki ikiye bölünmüşlüğü ne demeli? Adım gibi biliyorum ki, edebiyat programlarının 'geç saatler'e konulduğu için izlemediklerini söyleyenlerden büyük bir bölümü, mesela 'Kurtlar Vadisi'ni veya bir başka dizi programını, o 'geç saatler'den çok daha geç saatlere kadar izlemektedirler. Bu durumda gerekçe ya da mazeretten değil, 'bahane'den söz etmek gerekiyor elbet...

Edebiyatçılar arasında birbirini sevenlerin sayısı az, onun için de,'ben, falancanın yaptığı programı izlemem!' diyenlerin sayısı çoktur. Bu durumu, sadece edebiyatçılar için değil, edebiyat izlerçevresi için de söylemek mümkündür. Yanlış anlaşılmasın: Bunu, ne edebiyatçıları ne de edebiyat izlerçevresini eleştirmek için söylemiyorum. Birilerini sevmek ya da sevmemek, birilerinin yaptığı programları izleyip izlememek, bana göre elbet, son derece makul ve kabul edilebilir bir şeydir. Bunu bir eleştiri olarak değil, bir olgu olarak belirtmek istedim;- hepsi o kadar!

Sonuç? Sonuç şu: Hangi kayıt ve koşulda olursa olsun, edebiyat izlerçevresinin TV programları açısından gerçek bir 'izlerçevre' olduğu su götürür. Reytingden geçtik, sadece edebiyat izlerçevresi izlese yeter. O nedenle de TV'lerde gördüğümüz itibardan, 'görüp göreceğimiz rahmet, budur!' diye şekvacı olmaya hakkımız yok, diye düşünüyorum... 'Görüp gördüğümüz rahmet'i fazlasıyla hak ediyoruz çünkü...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

CHP'nin Pragmatizmi, bir 'Zihniyet Devrimi' midir?

Hilmi Yavuz 2008.12.07

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Deniz Baykal'ın çarşafli ve türbanlı kadınları partiye törenle üye kaydetmesi, başta Necla Arat olmak üzere birçoklarını şaşırttı.

Üniversitelerden türban yasağının kaldırılması konusundaki anayasa değişikliği teklifini, TBMM'de çoğunlukla kabul edilmesine rağmen, Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak iptal ettiren, iptal kararının AK Parti'nin kapatılması için gerekçe gösterilmesine yol açan CHP değil miydi? Şimdi nasıl oluyor da, Deniz Baykal, sadece türbanlıları değil 'kara çarşafli'leri partiye göğsünü gere gere buyur ediyordu?

Deniz Baykal'ın gerekçesini, fevkalade eğlendirici bulduğumu söylemeliyim. Herkes şaşırdı belki, ama benim için eğlenceliydi;- şundan ötürü: Şimdi mesela, CHP'ye üye olmuş bir çarşafli ya da türbanlı genç kızımız, Baykal'ın sınıflandırmasıyla, 'şeriatçı' olmadığına, CHP'li olduğu için çarşafli ya da türbanlı siyasal İslam'ın simgesi olarak giymediğine göre, üniversiteye girme hakkını kazanmış olmayacak mıdır? Bu durumda da elbet, çarşafli ya da türbanlı genç kızımız, üniversiteye CHP üyelik kartını göstererek girme hakkını elde etmiş olmaktadır!!!

Peki, ya yine bu genç kızımızı çarşafli ya da türbanlı olmasına rağmen içeri almazlarsa? O zaman, Deniz Baykal'ın 'Bu kızımız CHP üyesidir, dolayısıyla siyasal İslamcı değildir!' konusundaki teminatı ne işe yarayacaktır? CHP'ye kayıtlı olduğu için siyasal İslamcı (şeriatçı) değil, ama üniversite kapısından içeri alınmazken siyasal İslamcı! Bu ne garabet, bu ne soytarılıktır, söyler misiniz?

Anlaşılan, Deniz Baykal, Anayasa Mahkemesi'ne türbanı serbest bırakan kararın iptali için başvururken, türbanlı ya da çarşafli genç kızlarımızdan bir kısmının CHP'li olabilmesi ihtimalini hesaba katmamış görünüyor: Bu da onun, son gelişmeler karşısında ne kadar ferasetli, ne kadar ileri görüşlü(!) olduğunun kanıtıdır!

Gazetemiz Deniz Baykal'ın çarşafli ve türbanlıları CHP'ye kaydetme kararını, bir 'zihniyet devrimi' olarak niteledi. Ama acaba öyle mi?

İdris Küçükömer, bundan neredeyse kırk yıl önce, 1969 Nisan ayında Ant Yayınları arasında çıkan 'Düzenin Yabancılaşması' nda CHP için tastamam şunları yazıyordu:

"CHP'nin yurt sorunlarını çözmekte, sözünü çok ettiği bir de metod anlayışı vardır. Pragmatik metod. Bu ad, Anglosakson dünyasından ithal edilmişti. Fakat bürokrat tutuma uygun bir biçimde ele alınmaktadır. Ve şöyle denilmektedir: 'Biz yurdun ihtiyacında olan şeyleri arayacağız ve gerekeni gerektiğinde o zaman yapacağız.'"

Küçükömer devam ediyor;- şöyle: 'Burada mesele pragmatik metodun tenkidi değil, bürokratin kuşkulu, denge arayan tutumudur. Yani, gerektiğinde sosyalistleri öldüreceksin, süreceksin; gerektiğinde uluslararası sosyalist kongrelere katılmak isteyeceksin (İttihad ve Terakki'de olduğu gibi); gerektiğinde denge için yukarıdaki bürokratlara komünist partisi dahi kurduracaksın (1920); sırasında liberal, sırasında devletçi vs. olacaksın.

Köy enstitülerini kuracaksın, sonra yıkacaksın ve zamanı gelince tekrar savunacaksın. Yabancı sermayeyi kabul edeceksin, sonra karşı çıkacaksın, sonra konsorsiyumu kabul edeceksin.'

Hal böyle iken, Baykal'ın çarşaf ve türban karşısındaki tavrını 'zihniyet devrimi' olarak nitelemek mümkün müdür? CHP, kendi geleneğindeki pragmatik zigzaglara bir yenisini daha eklemiştir?

Küçükömer, 'CHP'nin devrimci bir teorisi' nin olmadığını bildiriyor ve soruyordu: 'Bu olmadan, meselelerimizi çözmek için pragmatik esas almakla nereye varılabilir?'

Cevabını ben vereyim: Hiçbir yere!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Deneme üzerine bir deneme (1)

Hilmi Yavuz 2008.12.10

Deneme, bir edebi tür olarak kolayca tanımlanabilir mi? Ben bunun kolay olmadığını düşünüyorum -ve galiba, bazı türler arasına ayırdedici sınırlar çizmenin mümkün olmadığını da!

Benim 'Budalalığın Keşfi' ile, mesela Nurullah Ataç'ın, Nermi Uygur'un ya da Sabahattin Eyuboğlu'nun denemeleri türsel olarak benziyorlar mı birbirlerine? Belki de benzer yanları vardır, ama ben, benzerliklerin değil farklılıkların öne çıkması gerektiğini düşünüyorum. 'Geçmiş Yaz Defterleri', örneğin, 'anı' olarak da, 'günce' olarak da okunabilir;- 'deneme' olarak da!

İlk deneme kitabımın adı, 'Denemeler, Karşı-Denemeler'di. Biraz da Malraux'nun 'Antimemoires'ının adından esinlenerek, kitaptaki bir bölüm denemeye, 'karşı-deneme' demeyi daha doğru bulmuştum. 'Karşı Deneme, benim, Sabahattin Eyuboğlu'nun deyişiyle, 'gülen düşünce' diye tanımlamayı yeğlediğim bir deneme türü. (Ayrıca içinde belirtiyim: 'Gülen düşünce' deyişinin, şimdi, sadece 'karşı deneme' için değil, genel olarak 'deneme' türü için kullanılabileceği kanısındayım. Bu deyiş, 'mizah' sözcüğüne karşılık olmaktan çok, 'deneme'ye uygun bir tanım gibi geliyor bana. Deneme, gülümsetmeli okuru;- Rabelais'in 'agelaste'ları gibi gülmesini bilmeyen okurlar, okumasınlar denemelerimi, derim ben...

Deneme türüne ilişkin özel tarihime gelince: İlk okuduğum denemeler, ortaokul Türkçe kitaplarındakilerdir. O yıllarda ortaokul Türkçe kitapları, bir edebiyat beğenisini temellendirmek amacıyla özenle hazırlanmışlardı. Elbette, öteki türlere olduğu gibi, denemeye değer veriliyordu o kitaplarda. Montaigne ve Ataç'ı, ortaokul sıralarında tanıdım. Ama itiraf etmeliyim ki, ortaokul yıllarımda deneme türü beni o kadar ilgilendirmede;- Lise'de Behçet Hoca (Necatigil) sınıfta, Rilke'nin 'Malte Laurids Brigge'nin Notları'ndan bölümler okuyuncaya kadar da ilgilendirmemeye devam etti. Ama Rilke'nin, hele büyük bir şairin çevirisiyle okunduğunda, düzyazı yazmaya özendirmemesi ve elbette düzyazı hazzı'nın ne demeye geldiğini kavratmaması olanaksızdır.

'Budalalığın Keşfi', denemeyi hem şiirsel hem de düşünsel kılma savıyla olduğu kadar, okura haz duyarak gülmek ve gülerek düşünmek olanağını verme savıyla da yazıldı. 'Felsefe Yazıları'nın ya da 'Osmanlılık, Kültür, Kimlik'teki yahut 'Modernleşme, Oryantalizm, İslam'daki yazılarımla şiirlerim ya da denemelerim arasında bir ortak paydadan bu anlamda söz edilemez.

Deneme yazmanın, benim açımdan, biraz da gazetede köşe yazarı olmakla ilgisi var. Sait Faik'in 'Ay Işığı' öyküsünü anımsıyor musunuz;- 'Havada Bulut' kitabındadır, orada, bir gazeteye başvuran öykü kişinin, gazetenin başyazarınca, deyiş yerindeyse, sorguya çekilişine ilişkin bir bölüm vardır. 'Ağız aramakta usta' başyazar, 'nasıl bir dünya arzuluyorsunuz?' diye sorar. Uzun bir söylevi vardır öykü kişinin ve bir yerinde şöyle der: 'İçinde iyi şeyler söylemeye, doğru şeyler söylemeye selahiyetler kıvranan adamın, korkmadan ve yanlış tefsir edilmeden bu bir şeyleri söyleyebildiği bir dünya...' Gazete yazarlığını, ben tastamam böyle anlıyorum. Ama sorun, sadece, 'iyi şeyler, doğru şeyler' söylemek değildir. Bence, gazete (köşe) yazarı edebiyatçı ise etik olduğu kadar edebi kaygılar da taşımak konumundadır. 'Budalalığın Keşfi'ndeki yazıların (çoğu, benim 'Zaman' gazetesinde yayımlanmış olan köşe yazılarımdır!), 'deneme' türünden yazılar olması ve 'deneme' türüne, meylimin daha da artmış olması, bundan dolayıdır.

(Bu konuya devam edeceğim)

Değerli okurlarımın mübarek Kurban Bayramı'nı kutluyor, Cenab-ı Allah'tan hepinize ve tüm İslam dünyasına barış, esenlik ve mutluluk getirmesini diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Recep İvedik, Muro ve Puntilla Ağa

Hilmi Yavuz 2008.12.14

Türkiye'de gündelik hayatın sosyolojisinde radikal bir değişiklik gözlemleniyor. Bu değişiklik, verili değer hükümlerinin tepetaklak ediliyor olmasıdır.

Geleneksel olarak yüceltilen ne varsa, giderek değersizleştiriliyor; geçmişte değersiz ve süfli olansa, değer kazanıyor. Hiç şüphesiz fark etmişsinizdir. Özellikle gündelik hayatın iktisat söyleminde öteden beri var olanın, bu defa hâkim bir konuma gelmiş olmasını kastediyorum: 'Devletin malı deniz, yemeyen domuz', 'bal tutan parmağını yalar', 'yağmur yağarken küpleri doldurmak gerekir' gibi özdeyişlerimiz (!), geçmişte, çoğunlukla olumsuzlanan, marjinal bir ahlaki tavır alışışı işaret ederken, bugün, bırakınız marjinal ve ayıplanan bir yaklaşımı, tam tersine olumlanan ve hâkim bir söylemin parçası olarak dolaşıma girmiş bulunuyor. Yolsuzluk, ihtilas, sahtekârlık, dolandırıcılık ve akla gelebilecek her türlü düzenbazlığın, özellikle kamu ya da devlet malı söz konusu olduğunda, şimdilik Allah'a şükür hukuken değil, ama en azından ahlaken meşru görülmeğe başlandığına tanıklık etmiyor muyuz? 'Adam işini biliyor, helal olsun!' diye yolsuzluk yapanı aklamıyor muyuz? Haram'a, 'helal olsun!' demiyor muyuz? Çoğunluk böyle düşünmüyor diyebilir misiniz artık? Bunlar, bilinen şeyler...

Gündelik hayatın iktisat ahlakında görülen bu tepetaklak oluşun hâkim bir konuma geçmesi, bana sorarsanız, vahim bir krizdir ve gerçek kriz, belki de budur: İktisat ahlakının tepetaklak oluşu! Dahası, bu durumun belirlediği ve en az iktisat ahlakındaki tepetaklak oluş kadar vahim içermeleri var. Geçmişte değerli görülenler bugün de değerli görülüyorlar mı gerçekten? Bir bakalım.

Evet, bir bakalım, mesela, Aşk! Tasavvufun ilahî, gündelik hayatınsa dünyevî anlamda yücelttiği bir kavram. Bugün, lumpenleşmiş bir 'Ayıboğan' sembolizmiyle Recep İvedik'e emanet edilmiş görünüyor;-tıpkı, 'Devrimcilik'in, 'nalet olsun içimdeki bu insan sevgisine!' diyen Muro'ya emanet edilmesi gibi! Recep İvedik ve Muro, Türkiye'de sıradanlığın ve bayağılaştırmanın giderek mütehakim bir norm'a dönüşmekte olduğuna işaret eden lumpenliğin kuşatıcı ve yaygın bir hale geldiğinin açık kanıtlarıdır.

Bu lumpenleşmede, mizahın, dolayımılaştırıcı ve meşrulaştırıcı bir işlevi olduğu görmezlikten gelinemez. Mizah, Recep İvedik'e ve Muro'ya, sanki alaya alınıyormuş oldukları izlenimini veren bir bağlamda sunulmalarını kolaylaştırarak bir nevi meşruiyet kazandırıyor.

Bir örnekle anlatayım: Bundan 40 küsur yıl önce Londra'da Royal Shakespeare Company (Aldwych) Tiyatrosu'nda Roy Dotrice'in başrolü oynadığı Bertolt Brecht'in 'Puntilla Ağa ve Uşağı Matti' oyununu seyrediyordum. Oyun, bildiğiniz gibi, bir feodal ağanın gün boyunca uşağına olmadık eziyet ve zorbalıkla davranırken, gece birlikte içki içip sarhoş olduğunda ona son derece dostça ve insanca davranışını anlatır. Roy Dotrice, sarhoş Puntilla Ağa'yı o kadar sevimli, canayakın ve insani bir kimlikle oynuyordu ki, oyunu izleyenlerin, ben dahil, neredeyse Puntilla Ağa'nın gündüzki acımasızlığını bağışlamak ve onun zorbalığını meşru görmek kertesinde bir duyguya kapıldığımızı hatırlıyorum. Brecht'in mantığıyla düpedüz çelişiyordu bu durum. Roy Dotrice'in yapması gereken, geceki sarhoş Puntilla Ağa'nın insanî görünümüne bizi ısındırmak değil, yabancılaştırmak olmalıydı halbuki...

İvedik'in ve Muro'nun bir mizah kılıfı içinde sunulmaları, tıpkı Roy Dotrice'in Puntilla Ağa'sının 'Sömürü' gibi bir insanlık dışı durumu sevimli göstermesine benzer bir biçimde, Aşk ve Devrimcilik gibi iki büyük insani değer in bayağı ve değersizleşmiş bir biçimde alımlanmasına neden oluyor.

Türk insanı lumpenleşiyor! Tehlikenin farkında mısınız?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Deneme üzerine deneme(2)

Hilmi Yavuz 2008.12.17

'Edebiyatçıların gazetelerde 'köşe' tutmaları'na gelince, hemen belirtmeliyim ki, sayıları geçmişe oranla çok az. Siyasal yazılarındaki ideolojik tavra hiç katılmıyor olmakla birlikte, benim için, Türkiye'deki edebiyatçı 'köşe' yazarlarının en değerlisi, Oktay Akbal'dır.

Attila İlhan, ne yazık ki, bir edebiyatçı gibi yazmadı yazılarını;- bir 'fikir adamı' olmaya özendi ama maalesef, bunun için gerekli entelektüel donanımı yetersizdi! Özdemir İnce'ye gelince, ne edebiyatçı kimliğine ne de fikir adamı kimliğine ilişkin en küçük bir ima taşımıyor yazıları... Zülfü Livaneli'yi saymıyorum;- çünkü 'Budalalığın Keşfi'nde de yazdığım gibi, onu (bana göre, elbet!) ne edebiyatçı ne de fikir adamı kabul etmek olanağı var. Oysa, bundan elli yıl öncesini düşünün: Peyami Safa'nın 'köşe' yazılarını, 'Cumhuriyet'in ikinci sayfasındaki makaleleri: Tanpınar'ın, Hasan Ali Yücel'in, Bedri Rahmi'nin, daha sonra da Melih Cevdet'in makalelerini ve köşe yazılarını... Mehmet Kemal'i unutmamalı. Nereden nereye...

Şunu da söylemeliyim: 'Felsefe ve Ulusal Kültür'deki yazılarım, daha 1970'li yılların başında, benim entelektüel ilgilerimin nasıl bir edebî ve fikrî bir form içinde dilegetirilmek istendiğine ilişkin ipuçlarını veriyordu. Edebî ve fikrî anlamda uzun soluklu, hacimli ('tuğla gibi?') düzyazı yapıtları üretmeye uzak durdum daima. Bunda şüphesiz, söylemek istediklerimi döndürüp dolaştırmadan, ayrıntılarda yitip gitmeden toparlama kaygısı ağır basıyor.

Sözü uzatmayayım, deneme, benim için gerçekten ideal bir form. Dokunduğu her şeye bir bakış, bir derinlik, fikrî ve edebî bir boyut katan' bir tür. Makale ile farkı da, bana göre elbet, öncelikle üslupta (makale, öznesizdir) ve referansların sunuluş biçiminde: Makalede, alıntıladıklarımı, dipnotlarda, sayfa numarasına varıncaya kadar, vermek zorundasınız;-denemede ise, sadece kitabın ya da yazarın adını (metnin içinde) verir geçerim;- o kadar!

Denemenin, yazarının entelektüel otoportresi olduğu söylenebilir elbet;- ama sadece bu kadar değil! Denemeyi, yaşanmış-olan'dan bağımsız ele almamak gerek. Belki de edebî türler içinde, yazarının yaşamıyla, yaşam deneyimleri ile zorunlu olarak, birebir ilişki içinde olan tek tür, denemedir. Öteki türlerde, yazarın yaşamıyla ilişki, zorunlu değil, olumsaldır;-olsa da olur, olmasa da olur! Ama denemede durum öyle değil. 'Budalalığın Keşfi'nde hem fikrî hem de bireysel yaşamıma ilişkin denemeler var, biliyorsunuz.

Fikrî deneyim, elbette, okumalardan geliyor. Benim oldukça geniş bir entelektüel ilgi alanım var. Edebiyat, Felsefe, Antropoloji ve Dinbilim, özellikle de İslam Kelamı ve elbette Tasavvuf. Bir ara çok ciddi Freud çalıştım;- özellikle de Popper, Sartre, Wittgenstein'in Freud okumalarından yola çıkarak! Boğaziçi Üniversitesi'nde verdiğim Yaz Okulu derslerinde bu konuyu ele aldığımı, sanırım, öğrencilerim anımsıyorlardır. Marksizm'e gelince, o, gençlik yıllarımdan beri, üzerinde çalışmayı hiç savsaklamadığım 'büyük anlatı'dır. Eh, 72 yaşımıdayım. Baudelaire'in o güzelim 'Spleen'lerinden birinde dediği gibi, 'sanki bin yaşındayım, o kadar hatıram var' ('J'ai plus de souvenir que si j'avais mille ans'). Bunlardır beni deneme yazmaya yönlendiren... Sait

Faik'in öykü kişisi gibi, 'içinde iyi şeyler söylemeye, doğru şeyler söylemeye yetli kıvranan' biri olup çıkıyorsunuz bunca yaşantı, deneyim ve okumalardan sonra...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Köylüleşen' İslam mı, yoksa 'Lumpenleşen' İslam mı?

Hilmi Yavuz 2008.12.21

Bir süredir Türkiye'de İslam'ın köylüleştikten söz ediliyor. İslam'ın bir medeniyet olduğu olgusunun göz ardı edildiği, medeni ya da şehirli bir din olmaktan çıkarak bir köy dinine dönüştüğü öne sürülüyor.

Bu mesele üzerinde düşünenlerin, sorgulamadan doğruluğunu kabul ettikleri 'İslam'ın köylüleştikten varsayımını kanıtlamak yerine, bu varsayım üzerinden hükümler verdiklerini görüyoruz. Ama acaba öyle mi? İslam'da bugün görülen bozulma semptomları (alâmetleri), köylülüğe atfedilebilir mi? Kısaca, İslam köylüleştikten mi gerçekten? Yoksa lumpenleşti mi?

Yanılmıyorsam geçen yıl, Murat Belge, AKP'nin bir 'köylü partisi' olduğunu öne sürmüştü, Müslümanların, okuryazar ve kendilerini 'şehirli' olarak gören kesimleri, şiddetli tepkiler göstermişlerdi. Bu da anlaşılabilir bir durumdur; -hiç kimse hele okuryazar ve 'şehirli' ise, bu neviden nitelermeleri elbette kabul etmez.

Daha önce de yazmıştım: Asıl sorgulanması gereken, Türkiye'de köylülüğün sadece AKP'ye mahsus olup olmadığıdır. Hemen ve açıklıkla belirtmeliyim ki Türkiye'de, köylülüğe dayanmayan hiçbir siyasi parti yoktur!

Evet, yoktur; - çünkü Türkiye'de gerçek anlamda 'şehir' yoktur da ondan. Marx'ın 'Kapitalizm Öncesi Ekonomi Şekilleri'nde Asya Tipi Üretim Tarzı'nın hâkim olduğu despotik Asya toplumlarında 'kasaba ve kırsal farklılaşmamış birliği'nden söz ediyor olduğunu burada, bir defa daha, hatırlamak gerekir. Sosyal yapı değişse de, ideolojik yapılar kolay kolay değişmiyor. Dolayısıyla, bugünkü Türk toplumunun Asya Tipi Üretim Tarzı'yla herhangi bir ilişkisi yokmuş gibi görünüyor (ya da gösteriliyor) olması, asyâ ideolojik yapıların, bir survivance (kalıntı) halinde devam etmediği anlamına gelmiyor. Köylülük, şehirlere işçi sınıfına dönüşmeden taşındığı sürece, 'şehir ile köyün ideolojik anlamda 'farklılaşmamış birliği'nin süregittiğinden söz etmek yanlış olmayacaktır.

Ancak, burada çok kışkırtıcı ve önemli bir ayrım yapmak gerekiyor: AKP'nin (CHP'nin, MHP'nin, DTP'nin) bir köylü partisi olması ile İslam'ın köylüleştikten varsayımı (ya da, iddiası) arasında hiçbir sosyolojik ilişki yoktur. Bu, Köylü İslam'ı ile bugün şehirlerde yaşandığı önesürülen bozulmuş İslam arasında herhangi bir sosyolojik ilişkinin bulunmamasından dolayıdır. Köylü İslam'ı başka, bugün bozulma semptomları gösteren İslam başkadır çünkü: Bozulma semptomları, Köylü İslam'ına değil, altını çizerek belirteyim: Lumpen İslam'a aittir ...Bu da, bugün Türkiye'de köylülüğün, şehirlere, işçi sınıfı olarak değil, lumpenliğe dönüşerek taşındığı anlamına gelir

Köylü İslam'ı, aslında bir 'Volk İslam'ıdır. Şerif Mardin'in, Sünni İslam'ın yanı sıra 'ikinci dincilik' diye adlandırdığı ve geniş halk tabakalarının efsaneler, hurafeler, yatırımlar, Battal Gazi ya da Hz. Ali menkıbeleriyle söylemlenen 'Volk İslam'ı! 'Volk' ya da 'Köylü' İslam'ının, bugün bozulma semptomları sergileyen Lumpen İslam'la, uzaktan yakından hiçbir ilgisi yoktur. 'Volk İslam'ın ahlaki, estetik normları ve değerleri vardır çünkü... Lumpen İslam ise, köyden kopup gelmiş, ama şehirli de olamamış; bir başka deyişle sınıfsal olarak ne köylü kalabilmiş ne de işçi

olabilmiş ve Dünyevileşmeyi hırsızlık, vergi kaçırma, ihtilas, vurgunculukla eşanlamlı kabul eden sınıfsız (declassé) tabakanın dinidir. Köylü İslam'ına hakaret etmeyelim lütfen!

Daha önce de yazdım: İslam'ı bir Medeniyet olarak yeniden üretecek olan Müslüman burjuvazidir ve bunun Lumpen İslam'ın bugünkü taşıyıcılarına (temsilcilerine) indirgenmesi, onlarla bir ve aynı şey sayılması düpedüz bir zihinsel maluliyetten ibârettir...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Deneme üzerine deneme (3)

Hilmi Yavuz 2008.12.24

Deneme, felsefi düşüncenin önünü açabilir mi;- evet, açabilir! Düzyazı geleneği, bir düşünce geleneğine dönüşünceye kadar, felsefi düşünceler, tıpkı Sokrates-öncesi doğa filozoflarınıninki gibi, şiirsel söylemin içinden dile getiriliyordu.

Unutmamak gerek: Tanpınar, Akif Paşa'nın 'Adem Kasidesi'ni bir felsefi metin sayıyordu. Öte yandan, Lyotard'ın duyurduğu gibi, 'büyük anlatı'ların sonu geldiyse, Aristoteles, Kant ya da Hegel türü 'büyük (felsefi)' sistemler'in de sonunun geldiğini düşünüyorum. Bu bağlamda en büyük öncü Nietzsche, sonra da Wittgenstein olmuştur. Wittgenstein'den sonra, büyük sistemler, bana olanaksızmış gibi görünüyor.

Şunu demek istiyorum: Batı'da da, bizde de, felsefi düşünce, artık, Blanchot'nun deyişiyle, 'parçalı yazı' (écriture fragmentaire') olarak üretilecek gibi görünüyor. Deneme de, bence bu tür yazı için ideal bir örnekçe...

Deneme, eğer gazete yazarlığıyla bağlantılıysa, elbette, güncel sorunlardır öne çıkan: Burada 'güncel sorunlar' sözünün yanlış anlaşılması gerekiyor. Benim için 'güncel' olan, sıradan herhangi bir 'köşe' yazarı için 'güncel' olan değil elbet;- onun arkasında gizlenmiş, doğrudan verilmemiş olandır! Bakın, mesela budalalığı ele alalım. Bence budalalık, benim anladığım anlamda 'güncel' bir sorundur. Zarif nüktenin yerini, kaba mizahın alması, 'güncel'dir. (Ayraç içinde belirteyim: Nasreddin Hoca'sından İncili Çavuş'una, Bektaşî fıkralarına kadar uzanan incelmış bir mizah geleneğine sahip olan bu toplum, nasıl oluyor da, bugünün o budalalaştırıcı 'stand up'çularının, 'showman'lerinin kaba nüktelerine gülüyor? Gülmek, düşünmektir elbet;-kuşkusuz, neye gülmüdüğü de, düşüncenin düzeyi konusunda şaşmaz bir ölçüttür.)

Denemelerin, bir düşünce sistematîği geliştirdiği doğrudur. Daha önce de belirttim: Ben Modernliğe, hele Türkiye'nin modernleşmesi sözkonusuysa, ciddi kuşkular ve tedirginliklerle bakan bir okuryazarım. Dile, düşünceye, belleğe, yere, mekâna, aidiyete dair olan düşüncelerimin, tümüyle, modernleşme ile ilişkili bir sistematîğe dayandığı söylenebilir. Türkiye'de sahih bir aydın olma konumu, Modernleşme/Gelenek sorunsalı gözardı edilerek temellük edilemez. Bir Peyami Safa'ya, bir Hilmi Ziya Ülken'e, bir Tanpınar'a, bir Ülgener'e, Cemil Meriç'e ve Kemal Tahir'e bakınız, bu kavramları, hangi bağlamda ele almışlar, görürsünüz. Türkiye'de sahih bir aydın olmanın önkoşulu, dile, belleğe, mekâna ve aidiyete dair sorunları, modernliğin gelenekle olan kopma ve kopçalama (Lacan'cı anlamda: 'Le Point de Capiton') ilişkileri bağlamında ele almaktır. Sahih bir Türk aydınının düşünce sistematîği bu olmalıdır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İslam, nasıl bir dindir?

Hilmi Yavuz 2008.12.28

İslam'ın giderek bir Köylü İslamı'na dönüştüğü yolundaki peşin hükümlerin, gerçeklikle hiçbir ilişkisi bulunmadığını, Köylü İslamının 'Volk İslamı' olduğunu, dolayısıyla bugün belirli bir 'Müslüman' kesimin yolsuzluk, irtikâb, 'hortumlama' vb. gibi, fıkıh açısından yapılması günah ve terki sevap sayılan 'haram'a fütursuzca başvurmalarını, köylülükle değil, lumpenlikle ilişkilendirmek gerektiğini belirtmiştim.

'Köylü İslamı' değil, 'Lumpen İslam'! Meselenin esası, budur!

Biliniyor: İslam'ın sosyolojisi, onu farklı okumalara tâbi tutmuştur: Max Weber'e göre, İslam Cihad ve Gazâ'ya dayalı bir 'Savaşçılar Dini'dir. Rahmetli Sabri Ülgener Hoca'nın ifâdesiyle, Weber, 'ilk Mekke devrinde dünya hazlarına kapalı, perhizkâr bir topluluğun her haliyle öbür dünyaya (âhirete) yönelik din anlayışı[na]' sahip olan İslam'ın, 'Medine'ye ayak bastıktan sonra, yerini dünya malına ve nimetine açık (...) sınıf ve statü farklarına dayalı bir Savaşçılar Dini'ne dönüştüğü kanısındadır; İgnaz Goldziher, Weber'i izleyerek İslam'ı bir 'Çöl Dini' olarak niteler; Carl H.Becker, İslam'ın 'bedeviler arasında gözlerini açmış bir Çöl Dini' değil, 'Şehirli bir Kültür Dini' olduğunu söyler vs., vs...

Burada sorulması gereken soru, İslam'ı, bu anlamda belirli bir kategorinin içine yerleştirmenin ne kertede doğru olduğudur. Sosyolojik bağlamda indirgemeci ve toptancı bir yaklaşımın ('İslam bir Savaşçılar Dinidir'; 'Yok, hayır, İslam bir Çöl Dinidir; 'İkisi de değil, İslam bir Şehirli Kültür Dinidir') geçerli olduğunu zannetmek, bana göre elbet, fevkalâde sakıncalıdır. İslam, ardzamanlı bir perspektiften bakıldığında elbet bir Savaşçılar Dini olarak görülebilir; ama eşzamanlı bir perspektiften bakıldığında ise, bir Şehirli kültür Dini'dir. Tarihsel olarak, Gazâ ve Cihad'ın ganimetlerine yönelik bir savaşçılığın öne çıktığını söylemek ne kadar doğruysa, İslam'ın mimarisi, musıkîsi, şiiri, minyatürü, hat sanatı vb. ile estetik bir Medeniyet inşa eden Şehirli bir Din olduğu da o kadar doğrudur.

Bugün Türkiye'de gelinen nokta itibariyle İslam'ın Şehirli bir Kültür Dini olarak ürettiği Medeniyete sahip çıkacak bir Müslüman burjuvazinin oluşumu süreci yaşanmaktadır. Müslüman burjuvazi, şimdilik bu Medeniyete toplama ve sergileme yoluyla sahip çıkmaktadır ve bu, fevkalade hayırlı bir başlangıçtır. Israrla belirtmeye, altını çizmeye çalıştığım gibi, Müslüman burjuvazi, tıpkı Hristiyan ticaret oligarşisinin Rönesans'ı, Protestan burjuvazinin Barok'u inşa edişi gibi, İslam Medeniyetini, toplama ve sergileme sürecini aşan, bir yeniden-üretim sürecine taşıyacaktır;-taşımak zorundadır...

Bugünkü Lumpen İslam'a gelince, bu bana Gazâ ve Cihad'ın ganimetlerini paylaşan Savaşçı İslam'ın bozularak nitelik değiştirmiş biçimi gibi görünüyor. Lumpen İslam, Gazâ ve Cihad'ın İslam akaidi ile temellendirilmiş meşruiyetine dayanan Ganimet kavramını, bu meşruiyetten koparıp tecrit ederek Talan ve Yağmaya (yolsuzluklara, haksız yere el koymalara, irtikâba 'hortumlama'lar'a vb.) dönüştürmüş görünüyor...

Müslümanların Webben'ci anlamda 'gösterişçi tüketim'e yönelmeleri ise, ayrı bir yazının konusudur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şiir ve Eleştiri

Hilmi Yavuz 2008.12.31

Eleştiri tarihimizi Divan edebiyatının 'şuara tezkireleri' ile başlatanlar var. Elbette, tezkire'lerdeki biyografilerin içerdiği sübjektif ve değer yargısı içeren bölümleri 'eleştiri' sayarsak! O nedenle de Tanzimat eleştirisi, Şinasi'nin 'Fatin Tezkiresi'nin yeniden basımı konusundaki yaklaşımı ile objektif sayılabilecek bir nitelik kazanır.

Ama bilindiği gibi, Tanzimatçılar, 'tenkid' kavramını değil, eleştirinin, yapıtın olumsuz yönlerini sergilemek anlamında 'muaheze' kavramını tercih etmişlerdir. Batılı anlamda 'edebî tenkid'in ise Servetifünûncular aracılığıyla özellikle Hypolitte Taine ve Sainte-Beuve etkisinin ağır bastığı pozitivist ve bir anlamda (özellikle de Taine bağlamında!) ırkçı bir eleştiriyi öne çıkardığı görülür;- Servetifünûn'un önde gelen eleştirmeni Ahmet Şuayb'ın Taine ile ilgili çekincelerini unutmadan elbette...

Şiir eleştirisi ise Tanzimat'la birlikte, bir yapıt ya da bir şiir üzerinden değil, bir tür üzerinden yapılır. Ziya Paşa'nın 'Şiir ve İnşa'sı ile başlayan Divan edebiyatı eleştirisi, Cumhuriyet döneminde Abdülbaki Gölpınarlı'nın 'Divan Edebiyatı Beyanındadır' ile neredeyse birebir tekrarlanır. Divan şiirinin, Victoria Holbrook'un deyişiyle, 'görünmez' kılınması sürecidir bu! (Ayrıca içinde belirteyim: Tanzimat ve Servetifünûncuların Divan Edebiyatı'na bakışı üzerine son derece değerli ve kuşatıcı bir çalışma, Dr. Erdoğan Erbay'ın 'Eskiler ve Yeniler' adlı doktora tezidir. Elbette, Prof. Dr. Bilge Ercilasun'un 'Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkid'ini ve Dr. Hacer Gülşen'in 'Milli Mücadele Dönemi Edebiyatında Edebi Tenkid'ini unutmadan!)

Cumhuriyet döneminde şiir eleştirisinden söz ederken ise ilk akla gelenler Ataç'ın izlenimci eleştirileri, Mehmet Kaplan'ın 'şiir tahlilleri', Fethi Naci'nin, Asım Bezirci'nin Marksist eleştirileri ya da Hüseyin Cöntürk'ün 'Yeni Eleştiri' ('New Criticism') tarzı yazıları. Marksist ve Yeni Eleştiri dışında teorik hiç eleştiri yok!

1990'lardan sonra, şiir eleştirisi yerini, 'şiir okuma'ya bıraktı. 'Okuma', şiir yorumlamaya ilişkin hermenötik ufkun genişlemesi anlamına geliyordu. Salt şiir okumak üzere üretilmiş olan teoriler (mesela: Michael Riffaterre'in Semiyotik Kuramı) ile eleştirinin, edebiyatın içinden ve salt retorik araçlarla (metafor, metonimi) yapılması demekti. Psikanalitik eleştiri, Lacan'ın Freud'un 'yoğunlaştırma' ve 'yerdeğiştirme' kavramlarını Jacobson'un metafor ve metonimi kavramlarıyla birebir ilişkilendirmesiyle, bir 'rüya metni' olarak okunmasını sağladı. Lacan örneğinden yola çıkarak, bu kez Marx'ın 'Tarih' ve 'İdeoloji' kavramlarıyla, metonimi ve metafor kavramları arasında mütekabiliyet ilişkisi kurup Marx'çı şiir okunmasına hem edebî hem de teorik (bilimsel) bir açılım kazandıran çalışmalar da oldu. Postkolonyal ve Feminist okumaların teoriyle, edebî retorik araçlar arasında ilişkiler kurarak gerçekleştirilmesi için yapılan araştırmalar da, bildiğim kadarıyla, sürüyor.

Şiir eleştirisi alanında her şey, asıl şimdi başlıyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İslam, 'gösterişçi tüketim' ve 'metâ-ı gurur'

Hilmi Yavuz 2009.01.04

Müslüman zenginlerin, aşırı ölçüde gösterişçi bir tüketime yöneldiklerine ilişkin eleştiriler var. Bu eleştiriler, genellikle Müslümanların gayrimeşru yollardan elde ettikleri servetler üzerinden yapılıyor.

Daha geçenlerde bir yazar, 'Ey haram yiyiciler! Dünyanın çeşitli yerlerinden villalar, köşkler, konaklar almışsınız. Gerekirse onlara kaçıp mutluluk ve güven içinde yaşayacakmışsınız. Boş hayaller, aldatıcı kuruntulardır bunlar' diye yazıyordu.

Öncelikle şunu belirtmek gerek: 'Haram yiyiciler'in, rüşvet, yolsuzluk, irtikap yoluyla haram kazançlar edinenlerin, gerçek anlamda Müslüman bir burjuvaziyle uzaktan yakından bir ilgisi yoktur: 'Haram yiyiciler', daha önce de ısrarla belirttiğim gibi, 'lumpen Müslümanlar'dır. 'Lumpen Müslümanlar'ın ne köylü ne de kentli herhangi bir Müslüman ahlak değeri ile ilişkileri olmadığı için, İslamî anlamda

Dünyevîleşmeyi yolsuzluk, haksız kazanç, rüşvet ve akla gelebilecek her neviden haramı irtikap etmek biçiminde anlamalarında şaşılacak bir taraf olmadığı gibi, bunları gösterişçi tüketimde bulundukları için eleştirmek, bana sorarsanız abesle iştigaldir: Hırsızlığın, yolsuzluğun, ahlaksızlığın dik alasını, Allah'tan korkmadan ve gözlerini kırpmadan yapmayı marifet sayanlar, elbette Kur'an-ı Kerim'in, 'metâ-ı gurur' diye olumsuzladığı, maliyla övünüp şişinmeyi, dünya maliyla tafrafurûşluğu, tefahürü, kısaca, gösterişçi bir tüketim tavrını fütûrsuzca benimsemekten çekinmeyeceklerdi;- öyle de olmuştur!

Kur'an-ı Kerim, Müslümanları harama el sürmeden edindikleri zenginlikleri, gurur, tamah ve gösterişe sapmadan sergilemelerini mubah saymıştır. Rahmetli Sabri Ülgener Hocamızın 'Zihniyet ve Din' adlı o bugüne kadar aşılamamış, değerli kitabında, 'metâ-ı gurur' şöyle anlatılmaktadır: 'Basit bir tatmin veya paraya çevrilebilir olmanın ilerisinde hırs ve tamâ, gösteriş ve gösteri, sayı bolluğu ile övünme [...], kişilik değerleri üstüne sivrilen her türlü his ve ihtiras taşkınlığı. Hepsi de boş ve temelsiz, fakat öyle olduğu kadar da aldatıcı, gurur verici şeyler!' Ülgener Hoca, Dünya malı'nın, 'kibir, gurur ve tahakküm aracı olarak kişinin iç dünyasına hükmetmeye kalkışmadıkça hoşgörü ile karşılan[dığını], hattâ teşvik gör[düğünü]' bildiriyor.

Zenginlik, 'gurur metâ'na nasıl dönüşür? Thorstein Veblen, daha 1928'de yazdığı The Theory of The Leisure Class' ta gösterişçi tüketim'i ('conspicuous consumption'), görece pahalı 'malları satın almak için harcanabilecek yeterlikte servete (maddî güce) sahip olmayı sembolize eder. Servet, onurlandırıcıdır.. Gösterişçi tüketimde bulunan kişiler, satın aldıkları mallarının doğrudan tüketiminden edindikleri yücelme duygusunun yanı sıra onların bu tüketimlerini gözlemleyen başkalarının davranış ve düşüncelerine yansıyan bir yüksek statü de edinirler.'

Veblen'in özellikle Protestan burjuvazinin gösterişçi tüketimini, toplumda yüksek bir statü edinimi ile ilişkilendirmesi, İslamî bağlamda okunduğunda, bu edinimin 'metâ-ı gurur'a dönüştüğü anlamına geliyor. Gösterişçi bir tüketim için harcama yaparak, mesela, gözalıcı ve ihtişamlı köşkler ya da villalar, son derece pahalı otomobiller satın alarak, başkalarının nezdinde yüksek bir itibar ve statü edinmek, bu malları 'metâ-ı gurur' kılar. Lumpen Müslüman haram yiyicileri eleştiren yazar, ima yoluyla, statü düşkünü bu lumpen haramzadelerin bir 'Müslüman burjuvazi' oluşturma yolunda 'fetvâ' aldıklarını yazıyor. Öncelikle, o yazara şunu sormak gerek: Burjuvazinin 'fetvâ' ile oluştuğu nerde görülmüştür? Eğer böyle bir 'fetvâ' varsa bu 'fetvâ'yı kim vermiştir?

Bir kere daha belirteyim: Müslüman'ın 'metâ-ı gurur'a dönüştürmeden sahip olduğu servet, ne mekruh ne de haramdır. 'A'raf Sûresi'nin 31. âyeti, '...yerden çıkarıp Hakk Teâlâ'ya ait olan ziynet ve nimetleri ve pâk rızıkları kim haram etti?' diye sorar;- ki, asla haram edilmiş değildir!

Ayrıca şu: Elbette 'fetvâ'(!) ile değil, ama kendiliğinden oluşacak (ve oluşmakta olan) bir Müslüman burjuvazi, daha önce de defalarca yazdığım gibi, İslam medeniyetine sahip çıkacak bir sosyal sınıftır. Bu sınıfın, üçkağıtla edinilmiş servetini gurur metâi haline getiren lumpen Müslümanlarla, uzaktan yakından bir ilişkisi yoktur;- olamaz da!

Kavramları yerli yerinde kullanmayı, şu Müslüman okuryazar kullarına ne zaman nasip edeceksin ya Rabbi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Cemil Meriç Belgeseli' üzerine notlar

Hilmi Yavuz 2009.01.07

Cemil Meriç, XX. yüzyıl Türk düşüncesinin önde gelen birkaç entelektüelinden biridir. Tıpkı Ahmet Hamdi Tanpınar gibi, tıpkı Kemal Tahir gibi, Tanzimat'la birlikte radikal bir biçimde farklılaşan iki aydın soykütüğünün ('Baticılık ve Moderncilik: İslamcılık ve Gelenekçilik) ortasında, 'ara-konum'da yer alır.

O nedenledir ki, yaşarken ne Sağ-Muhafazakâr kesime ne de Sol-Modernci kesime (her iki tarafın da, kendi yanlarına çekme çabalarına karşı durduğu için) yaranabilmiş, ama ölümünden sonra hem Sağ hem de Sol'un her zamanki gibi gecikmiş (evet, maalesef gecikmiş!) iltifatlarına nail olabilmıştır! Türkiye'de 'sahih aydın'ın alinyazısıdır bu! Tanpınar'ın, Kemal Tahir'in sağken yaşadıklarını, Cemil Meriç de, kaçınılmaz olarak yaşayacaktı elbet;-yaşamıştır da!

Bundan bir süre önce Cemil Meriç'le ilgili bir belgesel izledik. Başta sevgili Mahmut Ali Meriç ve sevgili Prof. Dr. Ümit Meriç olmak üzere yapımcı, yönetmen ve teknik ekibin, Cemil Hoca'ya yakışan bir belgesel için canla başla, elbette önyargısız ve iyi niyetle çalıştıkları rahatlıkla söylenebilir. Ancak, sevgili Ümit Hanım'ın açılış konuşmasında belirttiği gibi, filmin 'drama tadında bir belgesel' olduğundan ziyadesiyle şüpheliyim. Ümit Hoca'nın aforizmalarına mağruren söyleyeyim: 'Drama tadı', eh, bir anlamda evet, ama gerçek bir Cemil Meriç 'belgeseli' mi idi bu film? Değil, hayır! Hayır, hayır, hiç değil!

Nedenlerini arz edeyim: 'Drama tadı'nın da tadının kaçtığı, belgeselin yer yer, hatta büyük ölçüde 'melo'drama dönüştürülmek istendiği apaçık ortada idi. Gerek Hoca'nın çocukluğu, gerek cezaevi ve mahkeme sahneleri, gerekse gözlerinin görmeyişinin öyküsü, 'drama' değil, 'melodrama' olarak verilmişti. Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda belgeseli izlerken, hemen arkamdaki sırada oturan bayanların hüngür hüngür ağladıklarını işittim. Bir büyük fikir adamının, bu kertede abartılı bir melodramla hatırlanmasının, Cemil Hoca'ya yakışmadığını düşünüyorum. Başına gelen her musibeti elbette üzülerken ama elbette vakarla ve boyun eğmeden karşılamış olan bir entelektüelin, böylesine bir 'melodrama tatsızlığı' içinde sunulmasının, beni şahsen çok üzdüğünü ifade etmeliyim.

Ama asıl neden, hiç şüphesiz, belgeselin, ağırlıklı olarak, Cemil Meriç'in melodramatik hayat hikâyesinden ibaret oluşudur. Belgeselin sonunda, yapım sürecinde kendileriyle uzun mülakatlar yapılan 70 kişinin adları çabuk çabuk geçerken tesbit edebildiklerim arasında, görüşleri birer ya da ikişer cümleyle alıntılananların sayıca çok az olduğunu gördüm. Bu, beni daha da çok üzdü. Cemil Hoca hakkında görüşlerine başvuru olanlardan ne İlber Ortaylı, ne Nur Vergin ne de Kenan Gürsoy vardı belgeselde. (Ayrıca içinde belirteyim: Prof. Gürsoy, bana, mülakat sırasında, tam üç saat konuştuğunu söylemiştir!)

Cemil Meriç'in hayat hikâyesi elbette, bir belgeselin 'olmazsa olmaz' koşuludur. Ama Cemil Meriç, düşünceleri ile öne çıkmış bir entelektüel kimliktir ve hiç şüphesiz, bugün tastamam o nedenle ve sahih bir aydın olarak önemsenmektedir. Maalesef ifade etmeliyim ki, Cemil Meriç'in entelektüel portresi bu belgeselde hemen hiç yoktur. Cemil Meriç, Türk Modernleşmesi'nden Oryantalizm'e, Osmanlı Tarihinden Türk Edebiyatı'na, 'Kültürden İrfana', 'Umrândan Uygarlığa' ve daha birçok önemli meselede ne düşünmekteydi? Ne yazık ki, bu konularda Cemil Meriç'in fikirlerini ehliyetle açıklayabilecek konumda olanlardan ezici çoğunluğu, belgeselde, inatla ve ısrarla, konuşturulmamıştır.

Sonuç? Sonuç şu: Cemil Meriç'in, bu belgesel ile sadece ve sadece kendisinin Cemil Meriç'i anladığını düşünen, inhisarcı ve narsistik bir malûliyetin gadrine uğradığını düşünüyorum. Bir 'efsane' kahramanı değildi Meriç, bir insandı;- okuyan, yazan, düşünen, acı çeken bir insan!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İslamî terör: Kavramsal bir veledizina

Hilmi Yavuz 2009.01.18

Edward Said, 1989'da yazdığı ve Türkçeye 'Sömürgecinin Temsili: Antropolojinin Muhatabları' başlığı ile çevrilerek 'Kış Ruhu' adlı kitabına alınan yazısında, son yıllarda 'iyice kötücül bir kılığa büründürülen bir din ya da kültür olan İslam'la terörizm'in 'neredeyse özdeşleştirilir' olduğundan söz eder.

Said, 1986'da İsrail'in o zamanki Birleşmiş Milletler Temsilcisi olan Benjamin Netanyahu'nun yayıma hazırladığı Terrorism: How West Can Win? ('Terörizm: Batı Nasıl Kazanabilir?') başlıklı derlemede yer alan yazılara atıfta bulunarak şöyle der: '[Bu] üç yazı, diplomalı şarkiyatçılar (oryantalistler H.Y.) tarafından yazılmıştı ve üçünde de İslam'la terörizm arasında bir bağ olduğu beyan ediliyordu. Basında yazan ve televizyonlara çıkan uzmanların da halka İslam'ın terörist bir kültür olduğunu anlattığı göz önünde bulundurulduğunda, bu tip argümanların Libya'nın bombalanmasına ve sözde doğruluk adına girişilecek benzer başka maceralara rıza gösterilmesini sağladığı anlaşılır.'

Said'in müthiş ve gerçekten hayranlık verici bir öngörüyle dilegetirdiği bu düşünceler, Gazze soykırımı dolayımında bir defa daha gerçekleşmiş görünüyor. Said'in 1989'da yazdığı bu yazının son cümlesindeki 'Libya' kelimesini çıkarıp, yerine 'Gazze'yi koyunuz, durum, bugün, tastamam onun tasvir ettiği gibidir. Filistin soykırımı, 'sözde doğruluk adına girişilecek benzer başka maceralar'dan ne ilki ne de sonuncusudur; -ve İslam'ı terörle özdeşleştiren mahut argüman, Gazze soykırımına da 'rıza gösterilmesini' (veya, meşru gösterilmesini) bu defa da sağlayacak gibi görünmektedir.

İslam'ın terörle özdeşleştirilmesinin tarihi, hemen ve kestirme yoldan söyleyeyim, İslam'a atfedilen militarizmin dönüşmesinin tarihidir. Başka bir deyişle, İslam'ın militarist bir din olduğu iddiası, İslam'ın bugün, terörizmle özdeşleştirilmesinin tarihöncesidir.

Başta Max Weber olmak üzere, onu izleyen batılı oryantalistler, daha başından itibaren İslam'ı, Prof. Dr. Sabri Ülgener'in deyişiyle, 'feodal bir savaşçı ve aristokrat topluluğun başını çektiği tüketim ekonomisinin izinde' bir din olarak kabul etmişlerdir. Bu 'savaşçılar dini'nin temel koyucu kavramları, cihâd ve gazâ'dır. Prof. Ülgener'in belirttiğine göre Weber, İslam'ın, Dünya nimetleri'ni (servet, kudret, itibar) 'savaşçı mü'mine yapılan tipik vaadlerden; âhiret mükâfatını da aynı şekilde bir 'savaşçı cenneti' ('Firdevs-i âlâ') vaadinden ibaret imiş gibi gördüğünü öne sürmüştür. Hem Bu-Dünya'yı hem de Öte-Dünya'yı, doğrudan doğruya, İslam'ın 'savaşçı' bir din olmasıyla ilişkili bir bağlamda tasvir etmek! Böylece İslam, 'feodal-savaşçı bir dinin bütün özelliklerini de nefsinde toplamış' olmaktadır. Özetle söylersem, İslam, Medine döneminden itibaren, savaşçı, dolayısıyla militarist bir dindir, Weber'e göre!

Marx ise, İslam'ın egemen olduğu toplumların üretim tarzının Asya Tipi Üretim Tarzı olduğunu söyler. Bu toplumlar, despotik ('ceberrut') toplumlardır. Marx ve Weber'in İslam toplumlarına ilişkin bu kavramsallaştırmalarının, yani, ATÜT'ün despotizmi ile İslam'ın militarizminin, oryantalist zihniyet yapısının inşasında belirleyici olduğunu önesürmek, bana göre elbet, yanlış olmayacaktır. İslam'ın 'terörist' bir din olduğuna ilişkin o mahut ve maalesef hâlâ geçerli olan safsata, işte bu oryantalist ideolojik arkaplan üzerine inşa edilmiş ve Marx'ın ATÜT toplumlarına atfettiği Despotizm ile Weber'in İslam toplumlarına atfettiği

Militarizm, bir 'yoğunlaştırma' ('condensation') işlemiyle dönüşerek 'Terörizm'i üretmiştir. Dolayısıyla, İslam'a atfedilen 'Terörizm', Marx'ın 'Despotizm' kavramı ile Weber'in 'Militarizm' kavramının, deyiş yerindeyse, nesebi gayrisahih çocuğudur! Kavramsal bir veledizina!

Bugün Filistin'liler bağlamında bir İslam teröründen söz ediliyorsa, bunu, menşe şahadetnamesi Avrupa'dan alınmış oryantalist zihniyetin, İslam'ı Militarizm ve Despotizm dolayımında yeniden üreten geleneksel kurgusuyla açıklamak gerekiyor. 2004'te Şaron, Refah Mülteci Kampı'nı bombalamış, yüzlerce Müslüman ölmüştü. Bugün Barak çocukları, hastaneleri bombalıyor. İsrail, ateş-kes'e karar verebilir; ama göreceksiniz, soykırım, bu defa dört yıla kalmaz yeniden başlayacaktır;- Gazze şeridinde bir tek Müslüman kalmayınca kadar...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İslam ve burjuvazi üzerine eleştiri ve yorumlar

Hilmi Yavuz 2009.02.01

İslam Medeniyetine ancak Müslüman bir burjuvazinin sahip çıkabileceği konusundaki yazım, değerli okurlarımın çok değişik yorumlarına neden oldu. ABD'nin Cleveland eyaletinden çok sevgili bir dostumuz, şair kardeşim Ali Osman Kurun'un önemli meselelere temas ettiği mektubu, onun izniyle yayımlıyorum:

"Sevgili Hocam,

Yazılarınızın çağrışım alanı çok geniş olduğundan hakkıyla bir değerlendirme yapabilmek için belki sayfalarca yazmak gerek. Ben sadece Müslüman burjuvaziyle ilgili söyledikleriniz üzerinde durmak istiyorum.

Aslında bütün tarihi realiteler söylediklerinizi başka hiçbir söze gerek bırakmayacak ölçüde doğruluyor. Abbasi ve Osmanlı saraylarında sanatkar ve ulemanın iltifat gördüğü dönemlerde medeniyetin büyük ölçüde inkişaf ettiği gibi. Zaten 'güçlü mümin güçsüz müminden hayırlıdır' hadisi çerçevesinde iyiliği anlatıp kötülükten sakındırmak görevinin 'elle veya dille yapılması, kötülöklere karşı yalnız kalben (üzölerek veya kızarak) sessizce tepki vermenin imanının en azı olarak kabul edilmesi, dünyevi imkânlarla sahip olmanın önemini açıkça ortaya koyuyor.

Bununla birlikte 'burjuvazi'* kelimesi arkasındaki sömürü çağrışımından dolayı biraz yadırganabilir. Ayrıca sizin de belirttiğiniz gibi mesele sadece haram yemek ya da yememekten ibaret değil. Henüz toplama ve sergileme aşamasında olan bu burjuvazi entelektüel anlamda da meselelere sahip çıkmalı, sadece Capris'te tatil yapmak veya Hilton'un Kâbe manzaralı odasında kalmakla anılmamalıdır. [...]

Bediüzzaman, 1910'da Şam'daki Emevi Camii'nde 'içinde yüz ehl-i ilim bulunan on bin adama yakın bir azîm cemaate' verdiği hutbede Müslümanların üç büyük problemi olarak 'cehalet', 'zaruret' (fakirlik) ve 'ihtilaf'ı gösterir. Meseleye sadece zenginlik - fakirlik penceresinden bakmak yetmez. Zira doğal kaynaklar veya başka birtakım imkânlarla elde edilen servetlerin, entelektüel anlamda bir gelişmişlikle atbaşı olmadığında fayda kadar zarar getirdiğine de yakın tarihte yaşananlar şahittir. Son olarak, yani burjuvazi** maddi desteğin ötesinde ilimle uğraşmalı ve sanattan anlamalı mı? Verdikleri desteğin gerçek manada bir destek olması ve İslam'ın bir Medeniyet olarak yeniden üretilmesi için, evet! Çünkü cevahir kadrini cevher fûruşan olmayan bilmez...

*Aslında Fransız İhtilali'nin öncüleri de burjuva çocuklarıydı, krala başkaldıran Ashab-ı Kehf'in saraylı gençler olduğu gibi...

** Elbette İslam'ın bir Medeniyet olarak yeniden üretilebilmesi yalnız burjuvaziye bağlanmamalıdır. Üstelik Batılı kavramlarla İslami meseleleri ele alırken yaşanan sorunlar gözden kaçmamalıdır. (Bugün için onlarsız bir şey söylemenin güçlüğü de...)

Meta-ı gurur üzerine bir not: 'Elmalı' tefsirinde meta-ı gurur, allanıp pullanıp değerinin üstünde satılan bir mal gibi aldatıcı olan dünya malı olarak açıklanıyor. Ülgener Hoca'nın eserinden yola çıkarak yaptığınız okuma, gösteriş için edinilen (tüketilen) dünya malının gurur verici bir statü sembolüne dönüşmesi, daha geniş ve çağrışımlı daha zengin bir anlam getiriyor 'meta-ı gurur'a. Kanaatimce bu, günümüzde iyi bir tefsirin ancak değişik alanlarda uzman kişilerin ortak çalışmasıyla yapılabileceği gerçeğine işaret ediyor.

İnşallah vaktinizi israf etmemişimdir.

Muhabbetle..."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Orhan Duru için

Hilmi Yavuz 2009.02.04

Bazı ölümler vardır, onların yüzlerinin silinmesi ihtimali yoktur belleğinizden. Bellekle ruh arasında, bizim farkında olmadığımız bir ilişki var gibidir sanki.

Ruh, kendi içinde sevip yücelttiği elmas, yakut veya zümrüt suretleri, özenle saklanmak üzere belleğin mücevher kutusuna yerleştirir. Bu mücevher suretler, ruhumuzun seçmedikleri silinip giderken hep orda, o kutuda, hatırlandıkça bakılmak üzere, gözalıcı parıltılarıyla ışıldar dururlar.

Orhan Duru'nun suretini, belleğimin mücevher kutusuna yerleştirdiklerim arasına koyarken, onun ilk imgelerini de, o imgelerin sarılıp sarmalandıkları sarı altın varakların arasından bulup çıkarmaya çalıştım. 1955 yılının şubat ayı ortalarında, bir kar İstanbul'udur şimdi. Sevgili Vedat (Günyol) ağabey, Karaköy'de, Veli Alemdar Hanı'ndaki 'Yeni Ufuklar' dergisinin o küçücük ve nedense hep sıcacık odasında, tanıştırıyor: 'Orhan Duru! Hikâyeci! Hilmi Yavuz! Şair!' Benim turfa şairliğimden ne olacak, hepi topu dört şiir yayımlamışım o güne kadar! Ama Orhan Duru'yu biliyorum: Yeni Ufuklar'ın o ayki sayısında 'Kuklacı Başı' hikâyesini okumuşum. (Ve tuhaf bir rastlantı: Ben de o sırada kukla şiirleri yazıyorum: Gloria!). Orhan'a bakıyorum ve hikâyedeki bir cümlesini hatırlıyorum: 'Gözleriyle gülebilen korkunç bir çocuk!' var karşımda...

Orhan, o yıllarda Ankara'da Veteriner Fakültesinde öğrencidir ve Ankara'nın edebiyat çevresi, genç edebiyatçıların hâkimiyeti altında gibidir. Bir yandan Mülkiyeli şairler: Sezai Karakoç, Cemal Süreyya (daha adından bir harfi atmamıştır), Ece Ayhan; öte yandan Veteriner Fakülteliler: Muzaffer Erdost (İlhan, belki de doğmamıştır!), Orhan Duru, Seyfettin Başçılar; bir yandan da Hukuklular: Bekir Çiftçi, Ülkü Arman ve daha çiçeği burnunda lise öğrencisi: Güner Sümer! Ve bohemler: Yılmaz Gruda, Ahmet Oktay...

1955 yılı, edebiyatın Ankara'yı, 1940'ların Orhan Veli kuşağından sonra, bir defa daha yurt edindiği yıldır: 'Mavi', 'Mülkiye Dergisi', 'Şiir Sanatı', 'Evrim', 'Şimdilik'! Bunlar genç dergilerdi; -ama elbette eskiler de dolaşımdaydı:

'Kaynak', 'Türk Dili', 'Hisar' ve hem gençlere hem de eski kuşağa açık bir dergi: Salim Amca'nın (Şengil) 'Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'...

Orhan Duru, hepimiz gibi o lânetli yazıyla, şiirle işe başlamıştı. Yeni Ufuklar'da onu önce şiirleriyle tanımıştım. Çok sevgili Nedret Gürcan'ın Dinar'da yayımladığı ve o yıllarda, Ankara, İstanbul ve İzmir'de yayımlananların dışında, taşra dergilerinin de ciddi bir itibarı olabileceğini gösteren 'Şairler Yaprığı' dergisinde, rahmetli Oğuz Arıkanlı ile ortaklaşa yazdıkları bir şiiri yayımlanmıştı. Bir dizesini Orhan'ın, bir dizesini de Oğuz'un yazdığı!

Orhan şiirden ne zaman vazgeçti?-anımsamıyorum şimdi. Ama 1960'lardan başlayarak, adının 'hikâyecisi'ye çıktığını biliyorum. Ama Ankara'daydı, bense İstanbul'da. Arasıra, 'Yeni Ufuklar'da karşılaşmanın ötesinde bir arkadaşlığım olmadı. Onun 147'lik olup Üniversiteden (Veteriner Fakültesinde asistandı) uzaklaştırıldıktan sonra başladığı gazetecilik yıllarında da karşılaşmak imkânımız olmadı. Sonra ben, gazeteciliği bırakıp Londra'ya gittim. Ve uzun yıllar yoktum buralarda...

Orhan'la yakınlığımız, onun 1980'lerde gazeteciliği İstanbul'da sürdürmeye karar vermesinden sonra başlar. Ama bu yakınlığın bir can dostluğuna dönüşmesi, 'Çarşamba Sofrası' vesilesi iledir. Onu, o sofralarda insan olarak tanıdım;-insan Orhan'!

Ece Ayhan'ın sık sık tekrarladığı bir Fransız atasözü vardı: (-yoksa kendisi mi uydurmuştu? Mümkündür!) 'La Lune ne garde aucune rancune! ('Ay hiç kin tutmaz!') Orhan böyle biriydi. Bu kin tutmazlık, ona tuhaf ama soylu bir naiveté, bir safyüreklik edindirmişti. TV kanallarından birinde sorumlu müdür olarak çalıştığı yıllarda, yayın yoluyla işlenen suçlardan dolayı, hakkında açılan yüzlerce davaya rağmen, o davalara konu olan yazar ya da konuşmacılardan şikâyet ettiğine asla tanık olunmamıştır;-arasıra matrak geçerdi, hepsi o kadar! Orhan, bu anlamda fevkalade atipiktir: Hem alabildiğine zeki, hem alabildiğine safyürek! Bir çelişki mi? Hayır! Orhan, buydu!

Rahmetli Cemil Meriç hoca, bir konuşmamızda bana, 'bir entelektüelin mümeyyiz vasfı, tecessüstür' demişti. Orhan'daki tecessüs, o kertede aşırıydı ki, Çarşamba Sofraları'na daima, cebinde taşıdığı küçük bir defterle gelir, o deftere yazdığı sorulara cevap almaya çalışırdı. Bu kadarla da yetinmez, yeni öğrendiği herşeyi o deftere kaydedirdi. Sık sık bizlere, özellikle de Cahit Bey'e (Kayra) 'ödev' verdiği de olurdu, araştırıp öğrenmemiz için. Orhan'ın 'bilimkurgu' tutkusunu da, bu hem zeki hem safyürek, hem de hayalci kimliğiyle açıklamak mümkün gibi gelmiştir bana.

Ama Orhan öldü işte! Beşiktaş'ta, Çarşamba Sofraları'nı kurduğumuz çok sevgili Turgut Vidinli kardeşimin balık lokantasında, duvardaki fotoğraflardan bize hep gülümseyerek, bazen da şaşırarak bakacak Orhan! Tıpkı Muntekim (Ökmen) ağabeyin ağırbaşlı bakışları gibi! Ama asıl, belleğimin mücevher kutusunda, özenle saklanacak bir yüz: Orhan'ın bendeki yüzü...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Pembe İncili Kaftan

Hilmi Yavuz 2009.02.08

Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın Davos'ta İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e ve moderatör David Ignatius'a karşı çıkışı, Türkiye'mizde her zaman olduğu gibi, bir yandan aşırı ve büyük hayranlık âvâzeleri, öte

yandan da alabildiğine aşağılayıcı ve küçümseyici nidâlarla dile getirildi.

Ve bu, beni elbette hiç şaşırtmadı; Zira, Türk halkının, meselelere, artık serinkanlı ve sağduyuyla bakma hassasını kaybettiğini düşünüyorum. Bir aşırıktan ötekine, çılgınca hayranlıktan körükörüne nefrete sürüklenen bir heyecan medd ü cezri! Bir türlü hiçbir şeyin ortasının bulunamayışı! İtidâl nerede? Nerede ummatan wasatan?

Haydi aşırılıkları, artık Türk insanının 'ikinci tabiat'ı olarak görmeye alıştık diyelim;- bu aşırılıkları bir edep ve hayâ meselesi olarak ele almak hassasiyetini de gösterememiş olmamıza ne demeli? Evet, edep ve hayâ!

Bakınız, Sayın Tayyip Erdoğan'ı, Ömer Seyfeddin'in 'Pembe İncili Kaftan' hikâyesindeki Muhsin Çelebi'ye benzetenler oldu. Hani, şu bir elçi olarak gönderildiği ülkenin hükümdarı tarafından, istiskal edilerek ayakta tutulan Muhsin Çelebi'nin yere, pembe incili, bahada ağır fevkalâde kıymetli kaftanını yere sererek üzerine oturduktan sonra, hükümdarın huzurundan ayrılırken kaftanını almadan bırakıp gitmesi olayının nakledildiği o güzel hikâye! 'Kaftanınızı unuttunuz!' diye seslenenlere Muhsin Çelebi'nin, 'Biz yere serdiğimizizi bir daha sırtımıza almayız!' deyişi... O soylu jest!

Ömer Seyfeddin'in, Pembe İncili Kaftan'ın kahramanı Muhsin Çelebi, 'Ömer Seyfeddin' üzerine kuşatıcı bir biyografi kaleme alan rahmetli Tahir Alangu Hoca'nın deyişiyle, bir 'başkaldırma ifâdesi' taşır. Alangu şöyle der: "Osmanlı tarih ve hayatı üzerinde[kı] araştırmaların getirdiği insan örneklerinin, [Ömer Seyfeddin'in] 'Nâdân' hikâyesinde tasvir ettiği Köse Vezir, 'Pembe İncili Kaftan'daki Muhsin Çelebi'lerin davranışlarındaki 'mertlik, sadakat, tok gözlülük, din ve devlete bağlılık' gibi özelliklerden gelen kişiliklerinin belirli çizgileri vardı".

Öyle anlaşılıyor ki, Muhsin Çelebi'nin sergilediği 'mertlik, sadakat ve tok gözlülük'ün bugün Türkiye'de hiçbir kıymet-i harbiyesi kalmamıştır. Nasıl kalsın ki, hiç şüphesiz eğer kalmış olsaydı, 'Hürriyet' gazetesinde Yılmaz Özdil, 'Pembe İncili Kaftan' hikâyesini özetleyip Muhsin Çelebi'nin kaftanını bırakarak gidişini naklederken (okurlarımdan bin kere özür dileyip teeddüp ederek aktarayım) şu satırları yazar mı idi:

'Bu tür osuruktan kahramanlık hikâyelerini 'diplomasi' zannederek büyüyen toplumlarda olur böyle vakalar...'

Özdil'in 'olur böyle vakalar' dediği, Davos'ta yaşanan olay. Şimdi dikkat ediniz: Başbakan'ın Davos'taki çıkışını yanlış bir diplomatik davranış sayabilir, bu çıkışı eleştirebilirsiniz. Başbakan'ın Peres'e karşı duruşunu, 'Pembe İncili Kaftan'ın Muhsin Çelebi'sinin duruşuna benzetenlere de itirazınız olabilir! Ama Sayın Başbakan üzerinden, 'mertlik, sadakat ve tok sözlülük' gibi, Türk insanının geleneğinde erdemi, erdemliliği işaret eden ahlaki değerleri, son derece bayağı bir üslup ve bir sokak çocuğu edâsıyla aşağılamak! Bu derekeye mi düşecektik?

Daha önce de yazdım: Türkiye'de her şey sıradanlaştırılıyor: Devrimcilik, Muro soytarılığına; Aşk, Recep İvedik bayağılığına indirgenmişken, 'mertlik, sadakat ve tok sözlülük' de elbette o mahût sözle pespâyeleştirilecekti... Ne rezil bir toplum olduk, yarabbi!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Attila İlhan 'Ajitprop' dersleri aldı mı?

Hilmi Yavuz 2009.02.18

Aslında, hikâyenin neredeyse 55 yıllık bir geçmişi var. 1956 yılında Edebiyatçılar Birliği'nin Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nda düzenlediği geceden söz ediyorum.

O gece, benim de aralarında bulunduğum bir grup yeniyetme edebiyatçı (adayı), Dram Tiyatrosu'nda, başkanlığını Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yaptığı Edebiyatçılar Birliği'ni, üyelerinin edebiyat alanında oluşturdukları iktidar dolayısıyla protesto etmişlerdi. Basit ve masum, ama edeb dozunu kaçırıp işi yuhalamaya vardırıdığımız bir muhalefet gösterisiydi bizimkisi. Bu protesto, gürültülü olmuş, Edebiyatçılar Birliği yönetimi polis çağırarak, gençleri susturmak istemişti. Polis o gece iki arkadaşımızı, Hasan Pulur ve Demirtaş Ceyhun'u gözaltına almıştı.

Ertesi gün, Mithat Perin'in çıkardığı 'Ekspres' gazetesi şimşir puntolarla 'Dram Tiyatrosunu Komünistler Bastı' başlığıyla çıktı. Bir sonraki gün, ben de Fatih, Kızıtaşı'ndaki evimizden alındım, Sansaryan Hanı'na götürülüp, 1. Şube'de ('Siyasi Şube') sorguya çekildim. 20 yaşındayım ve Hukuk Fakültesi'nde öğrenciydim.

Okurlarımdan bilenler çıkabilir: O geceyi ben 'Ceviz Sandıktaki Anılar' kitabımda uzun uzun anlatmışımdır. Ancak, bir konu vardır ki, yeterince açıklığa kavuşmamıştır. O gecenin protestocu gençlerinin örgütlenmesinde Attila İlhan'ın bir rolü var mıydı? Vardı elbet ve İlhan'a göre bu protesto, bir Ajitprop denemesi olacaktı! Ben Attila İlhan'la Baylan Pastanesi'nde yaptığımız bir konuşmayı aktarmış, onun Paris'teyken Fransız Komünist Partisi'nin düzenlediği Ajitprop (Ajitasyon ve Propaganda) derslerine katıldığından söz ettiğini yazmıştım. Kısaca, bu işin uzmanıydı Attila İlhan...

'Ceviz Sandıktaki Anılar' yayımlandığında küçük bir kıyamet koptu. Attila İlhan doğrudan yanıt vermedi, ama bu konuda düşüncelerini soran bazı yazarlar aracılığıyla, Fransa'dayken o sırada, Fransız Komünist Partisi'nin genel sekreteri ya da üst düzey görevlisi olan Waldeck Rochet'nin verdiği Ajitprop dersleriyle hiçbir ilgisi olmadığını söyleyip, dolaylı olarak beni yalanladı. Ona göre, böyle bir şey yoktu; ders falan da almış değildi...

Attila İlhan, Zeynep Aliye'nin kendisiyle yaptığı 'söyleşiler'i derlediği 'Mavi Adam' kitabında bu konuya bu defa doğrudan temas ediyor. Benim 'saçmaladı[ğımı], bu protesto gösterisini onun örgütlediğini iddia ederek 'aklı[m]ca' onu 'karal[amaya]' çalıştığımı söylüyor; ayrıca, Paris'teyken Ajitprop dersleri almadığını da ısrarla vurguluyor.

Elbette Attila İlhan'la, Dram Tiyatrosu protestosundan önce ne Baylan'da bu protesto meselesinin konuşulduğunu ne de onun Ajitprop dersleri konusunda bana söylediklerini kanıtlama imkânım yoktu. Ama işe bakın ki, internette dolaşırken, tesadüfen, Attila İlhan'la 12 Ağustos 1997'de yapılmış, ama geçen yıla kadar yayımlanmamış bir söyleşiye rastladım. Genç bir akademisyen, Cafer Vayni'nin, Mehmet Nuri Yardım dostumuzun kurduğu www.sanatalemi.net sitesinde yayımladığı bu söyleşi, meseleyi hiçbir tereddüde mahal vermeyecek şekilde ortaya koyuyor.

Cafer Vayni, Attila İlhan'la olan "hukuku[nun] o sıralar İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde hazırladığı yüksek lisans tezinden dolayı başladı[ğın]" belirtiyor ve "tez olarak 'Gerçek' Gazetesi'ni ve dolayısıyla Türkiye Sosyalist Partisi'ni" çalıştığını belirtiyor. Hiç şüphesiz, Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun kurduğu Türkiye Sosyalist Partisi ile partinin organı 'Gerçek' Gazetesi hakkında öncelikle başvurulması gerekenlerden biri de Attila İlhan'dır. Nitekim Cafer Vayni de, Attila İlhan'a şu soruyu soruyor:

'Şimdi Türkiye Sosyalist Partisi'ne yönelmek istiyorum. Sizin TSP'deki göreviniz neydi?'

Attila İlhan'ın cevabına dikkatinizi çekerim. Kelimesi kelimesine şöyle diyor Attila İlhan:

'Benim Türkiye Sosyalist Partisi'ndeki konumum şuydu: Partinin üyesi ve Vilâyet Komitesi'nde görevliydim. ÇÜNKÜ SOSYALİST HAREKET İÇERİSİNDE BENİM UZMANLIK DALIM, AJİTASYON VE PROPAGANDADIR: BU

KONUDA UZMANDIM BEN...'

Ne dersiniz, Attila İlhan 'AJİTPROP' (Ajitasyon ve Propaganda) alanındaki 'uzmanlık'ını nerede edinmiş olabilir?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir Büyük Yolgösterici: Turgut Cansever

Hilmi Yavuz 2009.02.25

Turgut Cansever öldü: Onun ölümüyle birlikte, Türk entelektüel hayatında yol açıcıların sonuncusunu da yitirmiş olduk.Yol açıcıların sonuncusu,-evet, çünkü, medeniyet kopmaları sırasında yaşanan zihinsel krizlerden nasıl çıkılabileceğini gösteren bir neslin son temsilcisi idi Turgut Cansever.

Ahmet Hamdi Tanpınar gibi, Cemil Meriç gibi, Sabri Ülgener gibi, Kemal Tahir gibi, Behçet Necatigil gibi...

Hiç şüphesiz dikkat etmişsinizdir: Entelektüel hayatımızda neredeyse son kırk yıldan beri, Tanpınar, Cemil Meriç, Sabri Ülgener, Kemal Tahir, Behçet Necatigil konuşuluyor. Niçin, özellikle onlar da, başkaları değil? Sebebi basit: Bu insanlar, kendi alanlarında, geleneksel bir topluma dayatılan modernleşmenin ortaya çıkardığı krizlerden çıkabilmenin yollarını aramışlar, bu yollarda kılavuzluk etmişlerdir. Bu insanlardan, bugün, başkalarından daha fazla söz ediliyorsa, bu, farkında olmadan onlara, onların yol göstericiliğine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymamızdan; bu krizlerin satha çıkan görüntülerinin arkasındaki medeniyet meselelerinin sarsıntılarını, bugün her zamankinden daha fazla hissediyor olmamızdandır.

Turgut Cansever, işte bu yolgösterici nesildendi. Mimar ve entelektüel! Entelektüel olmadan mimar olunamaz! Turgut ağabey'in söyleminin mümeyyiz vasfı bu idi. Ona göre, mimarlık, İslamda Şehir ve Mimari'ye yazdığı 'Önsöz'ün ilk cümlesinde belirttiği gibi, 'varlığın bütün alanlarını kapsayan bir disiplin'di. 'Yapılar, hayat düzenimizin çerçevesini oluştururken, hayat tarzımızı da şekillendir[mekteydi]'. Bunun anlamı, bir toplumun mimarisinin, o toplumun kültürünün bir göstergesi olduğuydu.

Turgut ağabeyin sık sık ve ısrarla, bir Hadis-i Şerîf'i tekrarladığını, onu tanıyanlar bilir: 'İnsanın Dünyadaki esas vazifesi, Dünyayı güzelleştirmektir.' İslamın Estetik bir Medeniyetin inşası ile görevlendirilmiş bir Din demek olduğunu, hiçbir şey, bu Hadis-i Şerîf'ten daha mükemmel bir biçimde ifâde edemez. Dünyayı güzelleştirmek, evet! İslam sanatının ağırlıklı olarak tezyînî (süslemeci) olmasının sebebi budur!

Türkiye Yazarlar Birliği'nin 12 Nisan 2003'te, Mimar Sinan Üniversitesi Oditoryumu'nda Turgut Cansever için düzenlenen toplantılardan birine, ben de konuşmacı olarak katılmışım. Çok değerli genç mimar-akademisyen arkadaşım, sevgili Halil İbrahim Düzenli, benim o toplantıda yaptığım konuşmayı kayda almış ve kendi yorumlarıyla birlikte, Ada Dergisi'nde (Bahar 2007) yayımlamıştı. Bu konuşmada aynen şunları söylediğim yazılı: 'Bize bütün bunları doğru dürüst oturup anlatacak,[...]dünyanın nasıl güzelleştirilmesi gerektiğini, güzel olanın nasıl korunması gerektiğini anlatacak öncülere ihtiyacımız var. İşte o yolgöstericilerden biri, bana göre Turgut Cansever'dir.'

Türkiye'de mimarının 'Dünyayı güzelleştirmek' yerine, Dünya'yı çirkinleştirmekten; Edward Said'in dediği gibi, bize Vahiy'le 'tamamlanmış bir Dünya olarak' verilmiş olan bu Dünya'yı süslemek (tezyîn etmek) yerine, değiştirip bozmaktan, elbette ve öncelikle mimarlar sorumludur. Turgut ağabey, bu 'kültürel kirlenme'nin, 'kendi inanç temellerinden kopartılan, inançlarının özülle bağları kesilerek yabancılaştırılan' İslam

toplumlarında 'en vahim ve tahripkâr boyutlara' ulaştığını bildiriyor;-diyor ki: '[Mimari alanında] kültürel kirlenme, özünde teknolojiyi kendi başına yaratıcı güç addetmek gibi temel bir yanılığın taşımasıdır. Şehre, toprağa, dünyaya Allah'ın azametinin ve cemâl sıfatının tecelli ettiği yerler ve insanların idrak edeceği alanlar olarak bakmak yerine bugün, bu alanlara ait meselelere bürokrat ve teknokratların gözlükleriyle bakılmakta[dır].'

Turgut Cansever öldü, ama, ondan tıpkı öteki yolgöstericiler gibi, çok söz edilecek. Yeri ise, bundan böyle, 'Allah'ın azametinin ve cemâl sıfatının' en mükemmel şekliyle tecelli ederek güzelleştirip süslediği mekândır: Cennet-i Alâ!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Muhafazakârlar ve laikler: Bir yorum

Hilmi Yavuz 2009.03.01

Bundan bir süre önce, bu sütunda, 'Muhafazakârlar ve Laikler' başlıklı bir yazı yazmış ve 'Türkiye'de muhafazakârların ne kadar muhafazakâr olduklarını biliyoruz da, muhafazakâr olmayanların, mesela, laik kesimi oluşturanların, muhafazakâr olup olmadıklarını biliyor muyuz?' diye sorduktan sonra şunları yazmıştım: 'Türkiye, bir karşıtlıklar ülkesi.

1800'lü yıllardan ya da XIX. yüzyılın başından itibaren, entelektüel tarihini, hep bu ikili karşıtlıklar üzerine inşâ edilmiş buluyor Türkiye: Modern/Geleneksel; Doğulu/ Batılı; Şehirli/ Köylü; Laik/Muhafazakâr Bu ikili karşıtlıkların hepsi, sanki birbiriyle örtüşmeyen temel çelişkiler olarak sunuldu bize. Modern'le Geleneksel'in, Şehirliyle Köylünün, Laik ile Muhafazakârın, birbirlerinden siyahla beyaz gibi değil, siyahla-siyah olmayan gibi ayrıldıkları gösterilmek istendi. Oysa mantıkta 'karşıtlık' (opposition) ile, 'çelişki' (contradiction) arasında büyük fark vardır: İkili karşıtlık, üçüncü ihtimali dışta bırakmaz; siyah'la beyaz'ın dışında öteki renkler de vardır çünkü... Oysa çelişki, ya biri ya öteki'dir, siyah'la-siyah olmayan arasında bir üçüncü ihtimal yoktur...'

Bu yazım üzerine ABD'de Din Felsefesi doktorası yapan, Boğaziçi Üniversitesi'nden çok sevgili öğrencim Nazif Muhtaroglu'ndan bir mektup aldım. Önemli meselelere dikkati çektiği için, bu mektubu yayımlamayı uygun gördüm;- ayrıca,yazımın, Muhtaroglu gibi donanımlı bir genç entelektüel tarafından sorgulanmasından ne kadar büyük bir bahtiyarlık duyduğumu da belirterek...

Mektup şöyle:

'Değerli Hocam,

"Muhafazakârlar ile laikler" başlıklı yazınızı okudum ve bu yazı çerçevesinde dile getirmiş olduğunuz problemlerin mantıksal altyapısını nazara verdiğiniz için size teşekkür etmek istedim. Yüzeysel köşe yazılarının, problemlerin ana kaynaklarını ıskalayıp sun'i bantlamalarla işin içinden sıyrılıverme reflekslerine mukabil yaklaşımınızı takdir etmemek elde değil. Ben dile getirdiğiniz mantıksal temelin farklı bir yönünü de müsaadenizle nazara vermek istiyorum.

Bahsettiğiniz gibi Modern/Geleneksel; Doğulu/Batılı; Şehirli/Köylü; Laik/Muhafazakâr ikili karşıtlıklarının mantıksal çelişkiler olmadıkları, bunların siyah ve beyaz ikiliyle olan benzerliğinden kolayca kavranabilir. Çünkü siyah ve beyaz arasına bir sürü gri tonu da almaktadır. Bahsi geçen kavram çiftleri de aralarına pek çok farklı ton alabilmektedirler. Ancak burada çok daha enteresan bir nokta göze çarpıyor. Siyah ve gri arasındaki yahut beyaz ve gri arasındaki ayrım nereden geçmektedir? Eğer doğru ve yanlış (1 ve 0) değerlerine dayalı klasik mantıktan bahsediyorsak, siyah ile siyah olmayan arasında veya beyaz ile beyaz-olmayan arasında net bir ayrım yapabiliyor olmamız icap eder. Beyaz-olmayan, gri ve siyahı içeriyor ise, beyaz ile gri arasındaki ayrım nerden geçer? Renk skalasını düşünelim. Grinin beyaza çok ama çok yaklaştığı öyle yerler vardır ki, neye gri neye beyaz diyeceğimizi biz bile şaşırırız. Bu tip zorluklar eski Yunan'da da sorit paradoksları adı altında tartışılmıştır ve böylesi muğlak, belirsiz (vague) durumlar için herkes tarafından kabul edilen bir sınır yoktur. Muğlak kavramlarla mantıksal değilleri (beyaz ve beyaz-olmayan) arasında sınır çekememe problemi, 20. yüzyılda bulanık mantığı (fuzzy logic) doğurmuştur. Azeri Prof. Lutfi Zadeh, bulanık kavramların analizi için, iki değerli klasik mantığın yerine, sonsuz değerli bulanık mantığı önermiştir. Bu durumda bulanık bir durum mesela, 0.2'lik değerle beyaz iken 0.8 değerle siyah olabilmektedir. Rasyonel sayılar sonsuz olduğundan, renk skalasında mevcut her bir ton için bir değer verilebilir. Ama pratik hayatta kimse bu mantığı kullanmaz, kendi iradesiyle bir yerden sınır çekerek, şunu beyaz bunu beyaz-olmayan yapar; çoğu zaman da insanların bunu kabul edip ona göre davranmasını bekler.

Kanaatim o ki, laik ve muhafazakâr ayrımı da siyah beyaz gibi bir muğlaklık taşıyor. Elbette ki arada gri tonları var ancak, nereye kadar laiklik nereden sonra laiklik-değil, sorusuna kaçınılmaz bir şekilde keyfi cevap vermekten kimse kurtulamıyor. Laiklik kavramının tabiatı itibarıyla taşıdığı muğlaklık net bir şekilde tanımlanmasına imkân vermiyor. Maalesef halkın kanaatlerine itibar ettiği pek çok lider, bu muğlaklığı kullanmayı çok iyi bilmiştir. Zaman ve zemin değiştiğinde laiklik karşıtı olarak algılanan durumları laiklik çatısı altında sunmaları çok manidardır, çünkü durum muğlaklığı itibarıyla bir yönden laiklikle, diğer yönden de laik olmayanla irtibatlıdır. Ama hangi yönün nazara verileceğini o günün şartları belirler.

İstismara boylesine açık bir kavramı yılların sömürsünden kurtarmak mümkün müdür? Pratik olarak evet. Pratik olarak 21. yüzyıl Türkiye'si şartlarına uygun olarak bu kavram ile değili arasında bir sınır çekilir, kimsenin de daha fazla istismar etmesine imkân kalmaz. Ancak asıl mühim soru, bu sınırı kimin çekeceğidir. Bir entelektüeller heyetinin mi, referandum vasıtasıyla iradesini yansıtacak Türk halkının mı; onların meclise taşıdığı mebusların mı, yoksa devletin sinir uçlarını tutmuş bazı derin figürlerin mi? Yoksa hepsinin mi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Roland Barthes ve 'Yazarın Ölümü'

Hilmi Yavuz 2009.03.04

Roland Barthes, 'Yazarın Ölümü' başlıklı yazısında şöyle der: 'Bir metin, birçok kültürden alınan ve karşılıklı diyalog, parodi, yarışma bağıntısı içine giren çoğul yazılardan oluşur.

Ama bu çoğulluğun odaklandığı bir yer vardır, bu da bugüne kadar sanıldığı gibi yazar değil, okurdur.[...]Bir metnin tekliği onun nereden geldiğinde (kökeninde) değil, nereye gittiğindedir.[...] Okurun doğuşu, yazarın

ölümü bahasına gerçekleşmek zorundadır.'

Barthes'in okur merkezli bir okumayı öne çıkardığı bu metin, bizzat onun da söz ettiği gibi, XIX. yüzyılda Stephane Mallarmé ile başlayan bir geleneğe işaret ediyor: 'Fransa'da Mallarmé, diyor Barthes, 'hiç şüphesiz, Dil'in, o güne kadar [metnin] sahibi olduğu sanılan yazarın yerine ikame edilmesi zorunluluğunu bütün boyutlarıyla gören ve öngören ilk kişidir.'

Barthes'e göre edebî bir metinde konuşan, dil'in kendisidir; -yazar değil! Dolayısıyla Barthes'in teorik olarak gerektirdiği Strüktüralist (Yapısalcı) okuma, 'eser'le 'metni' birbirinden ayırır. Eser, yazara, metin de okura aittir. Metin (text), okura kendisi için anlam ve etki üretmek üzere bir gösterenler örgütlenmesi olarak verilmiştir. Anthony Easthope'un Literary into Cultural Studies' te belirttiği gibi, 'ister edebî, ister popüler kültürel metinler olsun, [metinler] bir göstergeler sistemiyle çalışır; anlam da gösterenlerin organizasyonundan çıkarsanır.'

Bu nedenle de Barthes için, okur daha önceleri yazarın yaşadığı alanda yaşar. Burada, David R.Shumway'i Michel Foucault üzerine yazdığı kitabından alıntılararak söylersem, okurun yerine 'eleştirmen'i koymak daha doğru olacaktır;- Barthes'in istediği, eleştirel bir okuma üretimine, özgün eserden daha büyük bir önem verilmesidir çünkü... Böylece 'kural özneliğin, teknik de ifadenin yerini alır'.

Barthes'in Balzac'ın Sarrasine okumasında da dilegetirdiği gibi, yazarın Sarrasine'de kendisini ifade etmesi gibi bir durum düşünülemez;- çünkü bu, yazarın, yazdığından bağımsız ve yazdığından önce bir kendilik'i (self) olduğu ve bu kendilik'in dilde yazar tarafından temsil edildiği anlamına gelir. Oysa yazar, metnin bir konvansiyonudur; 'kâğıttan bir yaratıktır', ya da bir 'dil-etkisi'dir;-hepsi o kadar!

John Sturrock, Structuralism and Since'de Barthes üzerine yazdığı makalede, Barthes'e göre yazarın konumunu 'yazar[ın], yazının parçası olan, gerçek ya da içerilmiş bir dilbilgisel özne' olduğunu bildirir. Bu 'kâğıttan yaratık', 'Metnin Hazzı'nda bir 'örümcek metaforu' ile işaretlenir: Yazar ya da özne, 'örümceğin ağını yapmakta kullandığı salgılarının içinde kendi kendini eritmesi gibi' yokolur. Zira, 'metin demek, dokuma demektir; ama bugüne kadar bu dokuma, bir ürün, yapıpı bitmiş bir kumaş olarak ele alınmış, arkasında iyice gizlenmiş ya da hafifçe örtülmüş bir anlamın bulunduğu düşünülmüş olduğu halde bugün, dokumanın kendisine odaklanı[lmaktadır].'

Pek iyi de, Michel Foucault soruyor: 'Yazarın ölümü mümkün müdür?

Bu sorunun yanıtı ayrı bir yazının konusudur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kadıköy'e AK Parti'den bir gerçek entelektüel başkan adayı: M. Sinan Genim

Hilmi Yavuz 2009.03.08

29 Mart yerel seçimlerinde AK Parti'nin Kadıköy Belediye başkan adayının Dr. Sinan Genim olduğu açıklandığında, insiyaki olarak şunu düşündüm: 'Neden Kadıköy de, Büyükşehir Belediyesi değil?

İstanbul'a Sinan Genim gibi bir belediye başkanı yakışır!' Sonra şöyle dedim kendi kendime: 'Sanat tarihi doktoru bir mimarı (Kadir Topbaş), yine sanat tarihi doktoru olan bir mimarla (M. Sinan Genim) yer değiştirmek ne kadar doğru ve anlamlı olurdu!'

Takdir, elbette sayın Genel Başkan'ındır. Topbaş'ı bir kere daha İstanbul Büyükşehir Belediye başkanı olarak görmek, İstanbul'a ne kazandıracak? Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın kendine bu soruyu sorduğundan şüphelenmiyorum; ama gene de, 'bir bildiği vardır, bizim bilmediğimiz!' diye düşünüyorum.

Her neyse, Sayın Erdoğan elbette bir İstanbul sakini olarak benim gönlümde yatan Büyükşehir Belediye başkan adayını değil, kendi gönlünde yatanı seçecekti; -öyle de yaptı! Gene de, Kemal Kılıçdaroğlu'na karşı Sinan Genim'in adaylığı, İstanbul için çok daha anlamlı bir entelektüel düzeyi işaret edecekti, diye düşünmekten kendimi alamıyorum. Topbaş'ın adaylığında direktmekle Tayyip Bey, iyi mi yaptı, kötü mü yaptı,- göreceğiz...

M. Sinan Genim'i tanıyorum ve tanışıklığımız neredeyse yirmi küsur yıl öncesine çıkıyor. İlk tanışıklığımız, rahmetli ve çok sevgili sahaf dostum Alaeddin Eser'in düzenlediği bir müzayedededir. Ben o sıralarda şehir tarihleri kitapları toplamaya merak sarmıştım ve o müzayedede bende olmayan 'Kastamonu Tarihi'ni satın almak istiyordum. Kitabı, başkaları çok fazla pey sürmeden, kolayca alabileceğimi düşünürken, yan sıradan beklenmedik bir alıcı daha çıktı ve fiyatı artırmaya başladı. Fiyat, benim ödeyebileceğim limitin üzerine çıkınca, çarnaçar, müzayededen çekildim. Ama fiyatı artıracak kitabı alana da fena halde içlerimdim.

Sinan Genim'le daha sonra yine rahmetli ve çok sevgili dostum Gündoğdu Kayaoğlu aracılığıyla yakınlaştık. O da benim gibi bir bibliyofildi;-bir bibliyofil ve, evet, bir entelektüel! Entelektüel kamuoyu, onu Onun Gündoğdu Kayaoğlu için hazırladığı 'Armağan Kitap' ve özellikle de Suna ve İnan Kıracık Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nün, 'XIX. Yüzyıl Ortalarından XX. Yüzyıla Boğaziçi'nin Rumeli Yakası'nın Fotoğrafları'ndan oluşan, iki ciltlik Albüm Kitap'la tanıdı. Albüm-Kitap'ın metinlerini, Sinan Genim yazmıştır.. Genim'in, onu tanıyanların çok iyi bildikleri érudition'u ile yazdığı, dipnotlarla zenginleştirilmiş metinlerin, Albüm-Kitap'ın sadece bakılıp seyredilerek (belki de, için için hayıflanarak!) yaşattığı görsel hazza, lezzetli bir entelektüel derinlik kazandırdığı, asla göz ardı edilemez.

Dr. Mimar Sinan Genim, şimdi AK Parti'den Kadıköy Belediye başkan adayı. Ben Kadıköy'de otursaydım, oyumu hiç şüphesiz sevgili M. Sinan Genim'e verirdim. Küçük parti ve çıkar hesapları peşinde koşan veya fanatik ve yeminli AK Parti düşmanları dışında, sağduyulu Kadıköy seçmenlerinin, oy vermeden önce M. Sinan Genim'i dinlemelerini öneririm. Onun İstanbul vizyonunu, yukarda sözünü ettiğim Albüm-Kitap'a yazdığı şu sözler yeterince açıklıyor:

'Günümüz İstanbul'u, binlerce yıldır sahip olduğu ayrıcalıkları yitirmiş bir kenttir. Yalnız başkent olma ayrıcalığını kaybetmekle kalmamış, aynı zamanda büyük bir hinterlandın yönetim ve ticaret merkezi olma özelliğini de kaybetmiştir. Bu sebeple yaşantısını devam ettirmek için yeni bir yol, yeni bir kültür üretmeye mecburdur. Yeni bir kültür üretmenin tek yolu, geçmişin kültürel dokusundan hareket ederek, çağdaş yaşantıya yeni çözümler üretmektir [...] Geçmiş reddeden, ona mensup olmadığını dile getiren insanların geçmiş[e] sahip çıkması beklenemez.'

M. Sinan Genim'i yürekten destekliyorum;- bana vaad ettiği 'Kastamonu Tarihi'ni vermeyi unutmuş olsa da!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Rilke'yi sevmek

Hilmi Yavuz 2009.03.11

Hep sorarlar: Niçin Rilke? Rilke'yi niçin bu kadar seviyorsunuz?Rainer Maria Rilke?, bana sevgili hocam Behçet Necatigil'den kaldı. Kabataş'tayken, sınıfta, arasına Rilke? okur, bize 'yalnızlığın bir yağmura benze[diğini]' öğretirdi;- görme'nin nasıl öğrenilebileceğini de! Rilke? ve Necatigil'le birlikte, yaşamın şiire nasıl

dönüştürüldüğünü öğreniyorduk ve yazların büyüklüğünü ve güneş saatlerinin üzerine bırakılan gölgelerin kimin gölgesi olduğunu ve akşamın bir kitap olduğunu da!..

Gençlik yıllarımda, Rilke'nin genç bir şair olduğunu düşünürdüm; Malte gençti Ulsgaard kırlarında dolaşırken; ya da Francis Jammes'in 'çatı arasındaki aydınlık oda[sını]' hayal ederken... Ama şimdi, ben yaşlanmışken, Rilke'yi de yaşlı bir şair olarak okuduğumun ayırına vardım. Onu, taşlı yollarda, fildişi bastonuna dayana dayana yürürken görüyorum şimdi. Bir fenomenolojik bakış mı? Belki? Ama kim ne derse desin, ben gençken gençti Rilke?, ben yaşlıyken de yaşlı...

Tuhaf, demek ki şair, sadık okurlarıyla birlikte yaşıyor. Bir kitabı, ('Malte Laurids Brigge'nin Notları'dır bu kitabın adı) gençken genç bir yazarın, yaşlıyken de yaşlı bir yazarın kitabı olarak okumak, haydi Rilke? gibi söyleyeyim, ne bahtiyarlıktır! Şiirinin hiç yaşlanmadığı, hep genç kaldığı söylenen bir şair için, bu bir övgü sanılır, öyle değildir oysa. Okur yaşılanıyorsa şiir de yaşlanmalıdır.

Rilke'yi bundan yarım yüzyıl öncesinde nasıl okuyorsam bugün de öyle okuyor değilim elbet. Ben nasıl bir 'imtidad' isem, şiir de öyle bir 'imtidad'dır benim için. Ben değişerek devam ediyorsam, şiir de değişerek devam etmelidir. Hem aynı kalan hem de değişen bir şeydir şiir... Öyledir.

Bulanık Defterler'de, 'âh, evet Rilke', diye yazmıştım, evet o! Çiçeklenme ile solmayı birlikte kavrama'nın 'Bulanık Defterler'deki karşılığı, yaşlılık'tır. Ya da şöyle: Hem bir yaz'ı yaşamak hem de o yaz'ın 'son' olduğunu düşünmek! Rilke? gibi Ulsgaard kırlarında değil de, Bodrum'da, Yahşi Yalısı'nda yürürken, kaç yazdır, hep bir yaz daha yaşayamayabileceğimi düşündüm. Ve ertesi yaz, hem o yazı da yaşayacak olmanın hazzını hem de bir sonraki yaz'ın olmayabileceğinin hüznünü! 'Çiçeklenme ile solmayı birlikte kavramak' budur...

Alelâdelikleri, birdenbire büyümlü ân'lara dönüştürenin, Bellek olduğunu da Rilke'den öğrendim. 'Bulanık Defterler'de Bellek, daha çok kokularla ve seslerle, çocukluk ya da ilkgençlik yıllarımdaki sıradan yaşantıları Şimdi'ye çağırarak büyümlü anlatılara dönüştürdü. Ben, duyularımı Zaman'la ilişkilendiririm. Ses, Koku ve Tad, Geçmiş'tir benim için;- beni Geçmiş'e taşırlar. Görmek ve Dokunmak'sa, Şimdi'dir! Dokunmak'la Görmek, benim Şimdi'de ve Burada'da Varoluş'umu imledikleri için, birbirlerinden ayrılmazlar. 'Kişisel 'İmtidad'ım, Seslerden, Tatlardan ve Kokulardan (Geçmiş), Görmek ve Dokunmak'a (Şimdi) ulanarak sürer. Duyuların Gelecek'i yoktur; dolayısıyla, benim 'imtidad'ımın da!

'Varlık[ın], şiirde kendi evinde barın[dığını] yazmıştım: Yeni bir ev, içine ilk kez girilen bir ev değildir bu. Dil evi'nde bizden önce barınmış şairlerden izler (im'ler) vardır: 'O eski imler size ait olmasalar da, barınağınızın bir parçasıdırlar artık.' Siz de ya, o imleri alıp, onları yeniden anlamlandırarak ya da, onlara yeni imler ekleyeceksinizdir. Şiir hem, 'imlerin imleri' ile (ki galiba, 'metinlerarasılık' budur!) Geçmiş'i Şimdi'leştirir, hem de yeni imlerle Şimdi'yi Gelecek'leştirir... Benim varlığımın evinde, Rilke? de var...

Rilke (gene o!), 'biz Görünmeyen'in arılarıyız; Görünen'in balını çılgınca devşiririz;- onu Görünmeyen'in altın kovanına toplamak için!' der. Görünmeyen'in altın kovanıdır şiir ve onda toplanan da 'balların balı'! Ben 'Bulanık Defterler'de Görünen'in çiçeklerinden çıktım yola. Rilke'nin sandığı gibi, Görünen'in balını değil, Görünen'in çiçeğini devşirmeye kalktım. Yunus'un 'ballar balını', Rilke'nin 'altın kovanı'ndan çıkarabilmek: Şairin işi bu, işte!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hiç bitmeyecek bir tartışma: Yaradılış mı, Evrim mi?

Bilim ve Teknik dergisi'nin Darwin'e ilişkin kapak konusunun başlattığı 'küçük kıyamet' devam ediyor.

Oysa, herkesçe çok iyi bilindiği gibi, medyanın güncel bir mesele olarak ele aldığı tartışmanın arkaplanında, neredeyse iki yüzyıldır süren bir anlaşmazlık var: Evrim mi, Yaradılış mı?

Ben, aslında bu meselenin, iki büyük felsefe geleneği (İdealizm ve Materyalizm) arasındaki ilişkinin problematik oluşundan kaynaklandığını düşünüyorum. Doğru yaklaşım, Darwin teorisi ile Yaradılış Doktrini arasındaki çatışmayı Bilim ile Din çatışması olarak değil, Materyalizm ile İdealizm karşıtlığının getirdiği felsefi arkaplan üzerinden okumaya çalışmak olmalıdır. Kısaca, Darwin teorisi ile Yaradılış doktrinini, temelde, iki büyük felsefe sistemi bağlamında ele almak gerekir...

Darwin teorisi, maddenin insan zihninden bağımsız olduğunu öne süren Materyalizmin bir türevidir ve bu teori, örtük bir biçimde, maddenin insan zihninin dışında, büyük ve transandant bir zihin tarafından algılandığı önermesini reddeder. Materyalizm, Ateizm'dir;-çünkü insan zihninden öte transandant bir zihnin varlığını kabul etmek, Materyalizmin İdealizme dönüşmesi anlamına gelecektir. Materyalizm, İdealizme dönüşmemek için, Ateizmi benimsemek zorundadır, çünkü...

Darwin'in Yaradılış doktrinini reddedişi, onun, primatın homo sapiens'e dönüştüğüne ilişkin hipotezinin kanıtlanmış olmasından değil (-ki, kanıtlanamamıştır!), bir Yaratıcı'nın varlığını reddediyor olmasından dolayıdır. Darwin'in 'Evrim' teorisi, Yaradan'a, dolayısıyla da Yaradılış doktrinine, Materyalist bir alternatif sunmak adına önesürülmüştür ve işte tastamam bu nedenle, örtük bir felsefi tezdir;- bilimsel bir teori değil! Dolayısıyla bu, aslında Darwinizm'in gerçek anlamda bir teori değil, Bilim'le ilişkisi olmayan felsefi bir ateizmin türevi olduğunu gösterir.

Özetle şu: Tercih, tamamiyle ideolojiktir. Ne 'Yaradılış' doktrini, ne de Darwin teorisi bilimseldir ve dolayısıyla tercih, Darwin hipotezinin arkaplanındaki Materyalist Ateizmle, 'Yaradılış' doktrininin arkaplanındaki Yaradancı İdealizm arasında, ideolojik bir tercihtir. Ve işte tastamam bu nedenle de, tartışmayı Bilim ve Din arasında bir çatışma olarak sunmak yanlışına düşülmemelidir.

Dolayısıyla, birilerinin 'Yaradılış' doktrinine 'zırvalık' demeye ne kadar hakkı varsa, başkalarının da Darwin hipotezine 'uydurma' demeye o kadar hakkı vardır. Hadi, diyelim ya da varsayalım ki, Darwinizm bilimsel bir teoridir: Bilim tarihi, bize, Bilim düşüncesi'nde hiçbir zaman bir 'son nokta'nın olmadığını; bilimsel teorilerin, sadece yanlışlanmadıkları ya da geçersiz bulunarak terk edilmedikleri sürece, dolayısıyla da 'geçici' olarak 'doğru' ya da 'geçerli' kabul edildiklerini gösteriyor. İster Karl Popper'in 'yanlışlanabilirlik' ilkesi açısından bakılarak 'doğru' olmadıkları, ister Thomas Kuhn'un 'yanlışlanmaz, ama terk edilir' ilkesi açısından bakılarak 'geçersiz' oldukları söylensin, bilinen şudur: Bilimsel teoriler, 'mutlak' olamazlar; hiçbir teori, hiçbir zaman, o konuda söylenebilecek en doğru veya en geçerli olanı söylemiş, 'son nokta'yı koymuş değildir...

Darwin teorisi de bir istisna değil. Ama bu teoriyi, 'mutlak doğru' kabul etme eğiliminin, özellikle, bilimsel düşünceyi referans olarak alan kesimlerde görülüyor olması, bana daima biraz şaşırtıcı görünmüştür. Zira bilimsel düşüncenin yapısı, bilim tarihinin de tanıklık ettiği gibi, bir teorinin (ister 'yanlışlanarak' diyelim, ister 'geçersiz bulunup terkedilerek!') bir başka teoriyle yer değiştirdiğini gösteriyorken, Darwin Teorisi'ni bu alanda 'son sözü söylemiş' gibi kabul etmek, ne kertede bilimsel düşünceyle bağdaşır;-doğrusu, bunu anlamakta güçlük çekiyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Eşek: Filozof mu, ahmak mı?

Eşek, edebiyatın ve felsefenin olduğu kadar geometrinin ve sosyolojinin de en gözde mecazlarından biri. Nedense, şairler, filozoflar, bilim adamları kadar folklor da eşekten vazgeçmiyor. Divan şiirimizden derinlemesine bilgi sahibi olmaya gerek yok.

Lise edebiyat kitaplarının divan edebiyatına ilişkin bölümlerinde Şeyhi'nin 'Harname'si demirbaş metinlerden biridir. Edebiyatla hiç ilgisi olmamış ve olmayan tanıdıklarımın hemen hepsinin Divan şiirinden söz açıldığında, Şeyhi'nin bu mesnevisinin ilk iki dizesini,

Bir eşek var idi zaif ü nizâr/ Yük elinden kati şikeste vü zâr

dizelerini ezberden ve elbette gülerek okuduklarının tanığıyım. Şeyhi'den Ziya Paşa'ya kadar Divan edebiyatımız eşeksever bir edebiyattır;-Tabii Mevlana'yı unutmadan...

Nietzsche 'Putların Alacakaranlığı'nda (11.), eşeği trajik bir varlık olarak görür: 'Bir yükün altındadır: Ne taşıyabilecek ne üzerinden atabilecek durumdadır. Tıpkı bir filozof gibi...'

Şeyhi'nin 'yük elinden kati şikeste vü zar' dizesi ile Nietzsche'nin dilegetirdiklerinin birbiriyle ne kadar örtüştüğünü bir yana bırakalım, gerçekten de eşekler, trajik mahlûklardır. Onları bu filozofça trajik konumlarıyla ele almak yerine küçümsemek, dahası aşağılamak, bana sorarsanız, eşekliğin (!) dik âlâsıdır!!!

Eşeğin, Nietzsche'nin konumlandığı gibi iki ihtimal arasında kalmışlığın (yükü ne taşıyabiliyor ne de üzerinden atabiliyor olması) trajedisini, bir Fransız filozofu Jean Buridan, farklı bir düzlemde tekrarlar. Ünlü sosyolog Georges Gurvitch, 1953 yılında İstanbul Üniversitesi'nde verdiği, 'İnsan Hürlüğü Üzerine Altı Konferans'ta 'Buridan'ın Eşeği'ne ilişkin deneyini şöyle anlatır: 'Eşit mesafeye konmuş, aynı nitelikte iki yulaf yığını karşısında bulunan eşek, ikisi arasında bir tercih yapamadığı için hareketsiz kalır ve açlıktan ölür.' Bu durumda biz ne deriz: 'Ölme eşeğim ölme!'

Eşek, filozof mu, ahmak mı? Her iki medeniyette de, nedense ahmaklığın istiare yoluyla dilegetirilmesi eşekle yapılır. Latince 'cerebrum asini' ('eşek kafalı') olarak bir hakaret deyişidir;- keza bizde de öyle! 'Eşekliğin lüzumu yok' deyişi ise, geçmişte ve bugün, genellikle babaları da eşek olan eşekler tarafından kullanılmaktadır.

Sadece kafası değil, ama yüzü ve kulaklarıyla da bilim tarihine geçer eşek: Pythagoras'ın geometrisinde bir teorem, bir dikaçılı üçgenin kenarları ile hipotenüsü üzerine çizilen karelerin görünümünün, eşeğin yüzü ve iki kulağına benzetilmesi yoluyla, 'eşek davası' diye bilinir. Geçerken eklemeliyim: Midas'ın kulakları da eşek kulakları'dır!

Folklor, dedik. Ortaçağ Anadolu taşrasında, eşek bireysel tek ulaşım aracıdır: Türkçedeki 'eşek yükü' deyişi, ağırlığı temsil eder. Nasreddin Hoca'nın eşeği, Don Quixote'nin Rozinante'si gibidir. Ama Hoca'nın eşeğinin adı yok'tur;-üstelik Hoca, eşeğine ters binmiş olarak temsil edilir. Bu, Hoca'nın tersliğinden midir, yoksa eşeğin tersliğinden mi, belli değildir. Ama belli olan bir şey var: 'Altın süsleme palanlı' ya da 'semerli' eşek, artık, siyasi hayatımızın da bir parçasıdır...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Şiiri Şiirle Ölçmek' ve Edip Cansever

XX. yüzyıl Türk modern şiiri, İkinci Yeni şairleri ile (Edip Cansever, Turgut Uyar, Cemal Süreya, İlhan Berk) ile büyük ve kıskırtıcı bir dönüşüm geçirir. Garip ya da Birinci Yeni şiirinin neredeyse Tanzimat retoriğine eklemlenen düzyazı şiiri, bir düzyazısal güzelliği (beauté prosaïque) bile içermezken, İkinci Yeni, bu hantal retorik kabalığı kırar ve lirik şiiri Ahmet Muhip Dıranas ve Cahit Sıtkı Tarancı'dan sonra hapsoldüğü 'lirik getto'dan kurtarır.

İkinci Yeni'nin, bana göre elbet, iki büyük şairi Edip Cansever ve Cemal Süreya'dır. Ötekilerin, özellikle de İlhan Berk'in önemini asla inkâr ediyor değilim. Edip ve Cemal'i öne çıkarmamda, belki, 1955-1960 yılları arasında, her ikisiyle de kişisel dostluk ve yakınlığımızın payı vardır;-olabilir del! 'A' Dergisi'nin yayıncıları olarak, önce Kızıtaşı'nda Ali ve Kurban'ın işlettiği 'Acem[ler]in Kahvesi'nde, daha sonra da Ali Emirî Efendi Kitaplığı'nın (Millet Kütüphanesi) sağ yanındaki ilk sokağın köşesinde bulunan 'Yıldırım Kırathanesi'nde yaptığımız toplantılarda, aramızda sık sık Edip'in de bulunduğunu hatırlıyorum. Cemal, teftiş için İstanbul'a geldiğinde, bizim toplandığımız kahvelere uğramadan edemezdi... Sonra Edip, çoğu defa, Erdal Öz'le beni alır, birlikte Beyoğlu'na çıkardık: İlk gençliğin 'hatırası kalbe ışıklarla dökülen' günleri...

Edip'in Kapalıçarşı'daki antikacı dükkânındaki çekme kat odasında da, şiir üzerine uzun söyleşilerimiz olmuştur Edip'le. Hem şiirini hem de insan olarak kendisini en iyi ve en yakından tanıdığım İkinci Yeni şairi, tastamam bu nedenlerden dolayı, Edip Cansever'dir ve sonra da Cemal Süreya elbet...

Edip'in büyük şairliği elbette tartışılmaz. Ama düzyazıları da, tıpkı Oktay Rifat, Behçet Necatigil ve Asaf Hâlet Çelebi'nin şiir üzerine düzyazıları gibi onun poetikasının temellerini ortaya koyar. Devrim Dirlikyapan'ın derleyip yayına hazırladığı 'Şiiri Şiirle Ölçmek' (YKY), bu bakımdan son derece yararlı bir çalışma olmuştur. 'Şiiri Şiirle Ölçmek', Edip Cansever'in 'Yaşamından Sayfalar'ı, 'Şiir Üzerine Yazılar'ı, 'Konuşma ve Söyleşiler'i ile 'Soruşturma ve Dosyalar'a verdiği cevapları içeren bölümler hâlinde düzenlenmiş. Kitap tümüyle okunduğunda, sadece Edip Cansever'in poetikasını değil, ama özellikle 'Konuşma ve Söyleşiler' bölümünde, İkinci Yeni'nin başlangıçta nasıl alımlandığını görmek, dolayısıyla, Edip'le birlikte Turgut Uyar ve Cemal Süreya'nın şiire ilişkin düşüncelerini de öğrenmek mümkün. 'Şiiri Şiirle Ölçmek' bu anlamda, İkinci Yeni'nin bir tür 'sözlü tarihi' olarak da okunabiliyor.

Devrim Dirlikyapan, Şiiri Şiirle Ölçmek'in 'Önsöz'ünde şöyle diyor: 'Edip Cansever'in yazılarında nesnel bir eleştiri ya da deneme dilinden çok, öznel bir yaklaşımın öne çıktığı görülür. Yazıların çoğu kavramlara ve sorunlara kuramsal bir bakış açısı getirmek amacıyla değil, döneminde yapılmış tartışmalar çerçevesi içinde oluşturulmuştur. Bu yüzden zaman zaman birbiriyle çelişen düşüncelere ya da genellemelere rastlanabilir. Ancak, bu yazılarda, onun poetikasını belirleyen, yaşama ve şiire bakış açısını ortaya koyan, şiirini anlamamızı sağlayacak pek çok ipucunun verildiği de dikkati çeker.'

Son olarak kişisel bir not: Devrim Dirlikyapan'ın Bilkent Üniversitesi'nde hazırlayıp üstün başarıyla savunduğu 'İkinci Yeni Dışında Bir Şair: Edip Cansever' başlıklı yüksek lisans tezine, hocası olarak, mütevazı katkıları oldu. Devrim, 'Önsöz'de lütfedip teşekkür ediyor. Bir hoca'nın öğrencisinden beklediği tek şey, evet tek şey, bundan, bir teşekkürden ibarettir. Gelin görün ki, bu her zaman böyle olmuyor. Bir sözcükle de olsa 'teşekkür'ü esirgeyenler bile var!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nda neler oluyor?

2010 İstanbul Avrupa Kültür Başkenti projesinde skandallar bitmiyor: Önce Yürütme Kurulu'ndan Nuri Çolakoğlu ve İskender Pala ile birlikte bir kısım yöneticinin istifası, arkadan yolsuzluk söylentileri, şimdi de Sezer Duru'nun 'Ünlü Yazarların İstanbul Buluşması' projesini geri çekmesi ile ilgili tartışmalar...

Olacak olan buydu: Görünen köyün kılavuz istememesi gibi! Bakınız, bundan iki ay önce, bu gazetede (Zaman 21 Ocak 2009), önce İstanbul'un Avrupa Kültür Başkenti'nin 'İstanbul için son derece iddialı bir yakıştırma' olduğunu; 'bu yakıştırma[nın] da, bana biraz gösteriş, biraz da ötedenberi bu konulardaki alışkanlığımız olan, 'kendi kendimizi aldatma' gibi görün[düğünü]' belirtip;- 'kimse kusura bakmasın' demiş ve şunları ilave etmişim:

'Niçin bu kadar kötümserim;-şundan dolayı: Bir kent, o güne kadarki geçmişi ile ya bir Avrupa kültür kentidir, ya da değildir! 2010 İstanbul Avrupa Kültür Başkenti projeleri ise, 'Avrupalı olmayan bir kenti, İstanbul'u, 2010 yılına kadar nasıl bir Avrupa şehrine dönüştürebiliriz', gibi beyhude ve biraz da ironik bir gayretten ibaret görünüyor. İngilizce bir deyim vardır: 'Flogging the dead horse!';- 'ölü atı kamçulamak!' Üç yılda İstanbul'u, bırakınız bir kültür başkenti olmayı, modern ve Avrupalı bir kent (!) haline getirmenin, ölü atı kamçulamaktan ne farkı var, söyler misiniz?'

'Gene de bu konuda gösterilen çabalarda, elbette iyiniyetin payı vardır. Gelgelelim, iyiniyet, bu koşullarda, iyiniyet sahiplerini hiçbir yere götürmeyecektir. Endişem, bu işin, kaba deyişle söylersem, ağızımıza yüzümüze bulaştıracak olmamız ihtimalini yüksek bulmamdandır!'

Bu yazıyı ilk yazdığımda, 'ağızımıza yüzümüze bulaştırmak' deyimini, aşırı ve biraz da kırıncı olduğunu düşündüğümü itiraf etmeliyim;-bu deyişi yazıya koyup koymamakta bir tereddüt geçirdiğimi de! Ama 2010'a şunun şurasında 9 ay kalmışken, son iki ay içinde yaşananlar, doğrusu hiç de haksız olmadığımı ortaya koydu: Evet, gerçekten, her şeyi ağızımıza yüzümüze bulaştırdığımız apaçık ortadaydı çünkü...

Bu konudaki kaygıları yaşayan başka kişiler, kurum ve kuruluşlar var. Aralarında Boğaziçi Üniversitesi'nden sevgili öğrencim Zeynep Günsür'ün de bulunduğu 'Çağdaş Gösteri Sanatları Girişimi'nin internet üzerinden yayımladığı bildiri, fevkalâde dikkate değer görüşleri içeriyor: 'Sahne Senin İstanbul' sloganıyla yola çıkan 2010 Projesine karşı, 'Çağdaş Gösteri Sanatları Girişimi' 'Bu Sahnede Biz de Varız'la sahneye çıkıyor ve 'son bir buçuk yıldır kamuoyuna da yansıyan gelişmeler[in], projenin ne kadar sağlıklı ilerlediğine ilişkin göz ardı edilemez soru işaretleri uyandırmakta' olduğunu belirterek 2010'a dokuz ay kala Yürütme Kurulu'nu istifaya taşıyan sebeplerin kamuoyuna açıklanmasını; gerek ajans-ıç birimler gerekse ajans ile proje sahipleri arasındaki iletişimsizliğin ortadan kaldırılmasını' istiyorlar.

Çağdaş Gösteri Sanatları Girişimi'nin çok önemli talepleri de var: 'Proje değerlendirme ve hayata geçirme aşamalarındaki hantallık ve tutarsızlık ile proje ve bütçe yönetimindeki işleyiş ve yöntem belirsizliklerinin' giderilmesi; 'Kurullardan geçmeyen hiçbir proje, kişi ve kuruma ayrıcalık tanınmaması, bu süreçlerin nesnel ölçütlere dayandırılarak şeffaf ve denetlenebilir kılınması...'

'Ağızımıza yüzümüze bulaştırdık!' demekte haksız mı imişim?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebiyat ve siyaset: Mağdurlar ve ikballer

Edebiyatçıların siyasetle olan ilişkisi konusunda kesin bir karara varmak mümkün olamıyor. Bazen bu ilişkinin sorunsuz ve düzgün bir biçimde yürüdüğünü, bazen de işlerin pek de iyi gitmediğini görüyoruz.

Bir siyasî partinin üyesi olan edebiyatçılar için, ilişkiler genellikle ve elbette görünüşte, herhangi bir sorun çıkarmadan yürürken, partiyi (özellikle de iktidar partisini) dışarıdan destekleyenler açısından hiç de öyle olmayabiliyor.

Tek parti dönemi edebiyatçılarını düşünelim. Ünlülerin çoğu milletvekilidir. Memduh Şevket Esendal gibi, Ruşen Eşref Ünaydın gibi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi, Reşat Nuri Güntekin gibi, Sadri Ertem gibi, Bekir Sıtkı Kunt gibi... Mehmet Akif ve Halide Edip'i ayrı tutuyorum: İkisi de Cumhuriyet'in kurucularıyla anlaşmazlığa düşmüşlerdir çünkü! Akif, I. Büyük Millet Meclisi'nde Burdur milletvekili olmuş, ondan sonra da bir daha parti siyasetiyle ilgilenmemiştir: Halide Edip, Kurtuluş Savaşı yıllarında Mustafa Kemal Paşa'nın en yakınında bulunmasına rağmen CHP'den değil, 1950'de bir dönem DP'den milletvekili olmuştur. Yakup Kadri'ye gelince, onu, 'Kadro'culuğundan dolayı bir tür gözden uzaklaştırma (menkûbiyet) sayılabilecek 'zoraki diplomat'lıktan sonra, yine CHP'den, 1961'de milletvekili olarak görüyoruz.

DP'nin de, Halide Edip'le birlikte, ondan nispeten genç sayılabilecek bir edebiyatçı kadrosu vardır. Umran Nazif Yiğiter Konya'dan, Ziya Termen Kastamonu'dan DP milletvekili seçilmişlerdir. Samet Ağaoğlu, hükümet üyesi olan ilk edebiyatçı DP milletvekilidir. Ahmet Muhip Dıranas da DP'lidir ve DP'nin resmî organı 'Zafer' gazetesinde köşe yazarıdır, ama Sinop'tan DP adayı olmasına rağmen milletvekili olamamışlardır.

Asıl Mehmet Akif de dahil, şair edebiyatçıların siyasetle ilişkilerinin hiç de pürüzsüz, rahat bir düzeyde yürümediği görülüyor. İktidar tekinsizdir, şairlere karşı! Romancı ve hikâyecilerin, mensup oldukları partiye ve o partinin ikbal sahiplerine karşı, nispeten daha itaatkâr ve uysal görünmelerine karşılık, özellikle muhalif kimlikleriyle öne çıkan şairlerin sürekli olarak başları belaya girmiştir. Mehmet Akif'in de, tek parti döneminde iki devre milletvekili olan Yahya Kemal'in de, 'kaza okları'ndan kendilerini kurtaramadıklarına tanık oluyoruz;- Yahya Kemal'in, muhalefetinde, Akif'e göre çok daha esnek ve uzlaşmacı davrandığına da...

Bir siyasî partiye üye olmamakla birlikte Nazım Hikmet ve Necip Fazıl Kısakürek, gerek CHP ve gerekse DP iktidarları döneminde başı ziyadesiyle derde girmiş iki büyük şairimizdir: İki büyük şair, iki 'Büyük Mağdur'! Nazım'ın uğradığı haksızlıklara nasıl yıkılmadan katlandığını biliyoruz. Necip Fazıl'ın başına gelenler ise bugünkü kamuoyu tarafından pek biliniyor değildir ve işte tastamam bu nedenle, Alâattin Karaca'nın 'Necip Fazıl Adnan Menderes ilişkisi' (Lotus Yayınları), Türk şiirinin iki 'Büyük Mağdur'undan birinin, Üstad'ın, fikir ve görüşlerinden dolayı iktidarların gadrine uğrayışını, 'mektuplarla ve belgelerle' ortaya koyuyor.

Keşke, cumhuriyet devri yazar ve şairlerinin (özellikle şairlerinin!) iktidarlara olan ilişkileri, şayet varsa elbet, tıpkı Necip Fazıl'ınki gibi, mektup ve belgelerle açıklanabilse!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Halman ve Çeviri (1)

Hilmi Yavuz 2009.04.08

Talat Halman, Metis Çeviri Dergisi'nde (16,1991 Yaz), 'çeviri anlayışı'nı ya da 'yaklaşımı'nı soran Suat Karantay'a şunları söylüyordu: 'Benim çeviri konusunda günahım çok büyük, çünkü çevirmenler genellikle başka dillerden kendi dillerine çeviri yapıyorlar, oysa ben büyük bir küstahlıkla ana dilim olmayan İngilizce'ye de çeviri yapıyorum.

Bunun yarattığı türlü zorluklar var tabii. İnsan ne kadar içine sindirmeye çalışsa da, o dilin kültür ortamında ne denli uzun süre yaşamış olsa da, bazı nüansları kaçırabiliyor. Çeviri öyle nankör bir iş ki, hiçbir basit formülü yok. Onun ayrı bir kimyası var, ayrı bir dehası var. Ne denli uğraşılsa hatalar yapılıyor, pürüzlü oluyor. Çeviri evlilik gibi. Beklenmedik izdivaçlar büyük mutluluklar getirebiliyor. Terside de mümkün doğallıkla. İdeal bir evlilik düşünilemeyeceği gibi, ideal bir çeviri formülü de yok elbette. Bu nedenle çeviriyi genellemelerden soyutlayıp, nihai bir ürün, yaratıcı bir çaba olarak değerlendirmek gerekir.'

Anlamlı bir saptama: Nedense, 'çeviri' denince 'Evlilik' bağlamı ve 'Evlilik' bağlamında 'Sadakat' ve 'İhanet' ile (ya da, Sadakat/İhanet sorunsalı ile) kurulan mecazi ilişkiler sözkonusu olagelmıştır. Halman'ın, 'çeviri' ile 'evlilik' arasında kurduğu bu mecazi ilişki, 'çeviri kadın gibidir: sadık olan güzel değildir; güzeliyse sadık olmaz' özdeyişi ile, ya da 'traduttore traditore' ('çevirmen, ihanet edendir') ile birlikte düşünüldüğünde, daha kuşatıcı bir anlam kazanıyor. Nitekim Halman'ın kendisi de söylüyor bunu. Bundan 40 yıl kadar önce, Orhan Kemal'in 'Doğum' adlı bir öyküsünü İngilizce'ye çevirdiğini; öykünün bir Kürt köyünde geçtiğini ve 'Kürt şivesi' kullanıldığını; bu şiveyi İngilizce'de nasıl dile getirebileceği konusunda düşünürken, 'zenci şivesi'nde karar kıldığını belirtiyor ve ekliyor: 'Bazı öğrencilerim bu konuda beni eleştirdiler, öyküye ihanet ettiğimi söylediler. Düşündüm, doğru ama ne yaparsanız ihanet edeceksiniz...' Peki ama, 'ne kadar ihanet?' Metis Çeviri'de yapılan o söyleşide, Halman, Suat Karantay'ın bu sorusuna şu yanıtı veriyor: 'Sadık bir koca kadar!..'

Gerçekten de, çevirmenin kendisini kaçınılmaz olarak, karşı karşıya bulduğu bir dilemmadır bu! Gelgelelim, hem 'güzel' hem de aslına 'sadık' çeviri olanaksız gibi görünse de, arasına, Halman'ın dediği gibi, 'beklenmedik izdivaçlar, büyük mutluluklar' getirebiliyor. Bu mutluluğun kökeninde de, 'ihanet' yatıyor hiç kuşkusuz: Traduttore, traditore! (Halman, çevirinin ve antolojinin 'ihanetsiz' olamayacağını, 'Eski Anadolu ve Ortadoğu'dan Şiirler'e yazdığı 'önsöz'de de yineliyor.) Gelgelelim, 'sadık bir kocanın kadar' olsa bile, her 'ihanet'in mutluluk getireceği konusunda bir zorunluluk yok elbette. Kısaca, mutlu bir evliliğin reçetesi olmadığı gibi 'ideal bir çeviri formülü de yok!'

Talat Halman, özellikle, şiir alanında, hem Türkçe'den İngilizce'ye hem de İngilizce'den Türkçe'ye yaptığı çevirilerle de tanınıyor. Ama bu, onun sadece şiir çevirileri yaptığı anlamına gelmiyor. Halman da belirtiyor ya, Orhan Kemal'den yaptığı 'Doğuş' öyküsü çevirisi gibi, düzyazı çevirileri de var ve bence bunların başında, onun William Faulkner'den 'Duman' ('Knight's Gambit') çevirisi geliyor. (Varlık Yayınları, Nisan 1963). 'Duman'a yazdığı 'Çevirinin Önsözü'nde Halman, Faulkner'in metnini Türkçeye çevirirken, onun üslubunu gözönünde tuttuğunu, çünkü bu üslubun gelişigüzel olmadığını, aslında 'Faulkner'in sanatında girift üslub(un), insan ruhunun gerçeklerindeki kargaşalığın ifadesi olarak, maksatlı ve kesin bir rol' oynadığını bildirdikten sonra şöyle diyordu: 'Bunu gözönünde tutarak çeviride üslup değişiklikleri yapmak yoluna gitmedim. Bir cüret olurdu bu (...) Türkçenin hakkını yemeden, yabancı ve zoraki bir üsluptan kaçınarak, Faulkner'in kendi öz söyleyişini en yakın şekliyle vermeye çalıştım. Bu yüzden bazı cümleler, kolayca bölünebilecekken, upuzun bırakılmıştır.'

Talat Halman, 1963 yılında öne sürdüğü bu görüşlerden, daha sonra vazgeçmiş görünüyor. Nitekim, 1991 yılında, Suat Karantay'la yaptığı o söyleşide, yazar üslubunun çeviriyi belirlememesi gerektiğini savunmakta ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 'Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nü İngilizce'ye çeviren Ender Gürol'u, Tanpınar'a 'biraz fazla sadık kaldığı' için eleştirmektedir: 'Uzun cümlelerin hiçbirini bölmeyi göze almamış. Halbuki biraz daha cesur olmak lazım, çünkü o kitapta çok çetrefil cümleler var...' Halman'ın çeviri siyasasında radikal bir değişimdir bu: 1963'te, Faulkner'in uzun cümlelerini bozmayı 'cüret' sayarken, 1991'de, Ender Gürol'u Tanpınar'ın uzun cümlelerini bozma 'cüret'ini göstermediği gerekçesiyle eleştirmek! Halman haklı: 'Çevirinin hiçbir basit formülü yok!'

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sorular ve farkındalıklar

Hilmi Yavuz 2009.04.12

Danimarka'da bir karikatüristin Hz. Peygamber'i aşağılayıcı bir karikatür çizmesinin ortaya çıkardığı kriz, neredeyse üç yıldır devam ediyor. Danimarka Başbakanı Rasmussen'in NATO Genel Sekreteri olarak atanması sırasında bir, deyiş yerindeyse 'artçı kriz' yaşandı:

Rasmussen özür dileyecekti, dilemedi. Üstüne üstlük, bu vesileyle mahut karikatür Danimarka'da çoğaltılıp fahiş fiyatla satılmaya başlandı...

'Cumhuriyet' gazetesinde Sayın İlhan Selçuk, 'Sorular Düşünmek İçindir' başlıklı yazısında (7 Nisan 2009) sözü, Türkiye'de Hz. İsa ve Hz. Meryem hakkında çizilen karikatürlere getirerek şunları yazdı:

'Biz bir de kendimize bakalım...

Kırk yıldır mizah-karikatür dünyamızda yaşıyorum...

Hız. İsa, Meryem, istavroz üzerine bizde çizilen o biçim karikatürlerin haddi hesabı yoktur...

Kimse farkında mı?'

Bir kere şunu hatırlatalım: İslam'da sadece Hz. Peygamber değil, bütün peygamberler kutsaldır ve Kur'an, peygamberlerle alay edilmesini yasaklamıştır. En'am Suresi'nin 10. ayeti, 'Ey Muhammed! And olsun ki, senden önce de birçok peygamberler alaya alınmıştı, onlarla eğlenenleri, alaya aldıkları şey mahvetti' buyurur. Dolayısıyla, Müslümanlar, başta kendi peygamberleri olmak üzere, Kur'an'da adı geçen peygamberleri, Kur'an'ın bu apaçık buyruğu dolayısıyla, Kutsal'ın alanında konumlandırmışlar ve onlarla alay edilmesini küfr saymışlardır.

Ve maalesef kimse, asıl bunun farkında değildir!

Daha önce de birkaç defa yazdım: Hristiyanlık Söz'e bağlı bir vahye dayanmadığı için, Kilise Kutsal'ın alanını, günün koşullarına göre, dilediği biçimde düzenlemek yetkisine sahiptir. Hz. İsa'nın Kutsal'ın alanından çıkarıldığına ilişkin herhangi bir Sublimus Dei (Papalık Kararı) sözkonusu olmamıştır;-olması da elbette sözkonusu değildir; ama Avrupa resim ve heykel sanatında Hz. İsa ve Meryem figürlerinin kullanılmasının, dolaylı yoldan da olsa bir tür de-sacralisation ('Kutsal'ın dışına çıkarma) işlevi gördüğü de göz ardı edilemez. Avrupa sanatının Kutsal'ı, deyiş yerindeyse, Kilise alanı ile sınırlamaya doğru yönlendirdiği bile söylenebilir. Pazar günü kiliseye gittiğinde İsa ve Meryem tasvirleri önünde diz çöküp haç çıkaran bir Hristiyan'ın, aynı tasvirleri bir Müze'de sergilenirken gördüğünde, haç çıkardığına tanık olmak mümkün değildir. Aykırı bir şey söyleyeceğim: Duchamp'ın, pisuvarı bir sanat objesi olarak sergilemesi, nasıl obje ile o objenin sergilendiği mekân arasındaki bağlamsal ilişkiye dayanıyorsa, burada da aynı durum geçerlidir: Hristiyanlıkta Kutsal da bağlamsallaştırılmıştır: İsa tasviri Kilise'de kutsal, Müze'de profan'dır; -tıpkı pisuvar'ın müze'de sanat objesi, tuvalette ise sıradan bir obje olması gibi...

Bunun da kimse farkında değildir.

Hristiyan kamuoyunun kendi kutsal/profan ayrımı konusunda koyduğu ölçütleri İslam'a taşıyarak Hz. Peygamber'i, aşağılayıcı bir karikatür konusu yapmasının Müslümanlar tarafından niçin kabul edilemez olduğunu vurgulamak gerekiyor. Bir Müslüman için Kutsal'ın alanı, bağlamla (bir mekânla, mesela Cami ile) sınırlanmış değildir. Müslümanlar, Hz. Peygamber'in adı, sadece camide ya da cami dışında ibadet ederken

geçtiğinde, O'nu salât ve selamla anmazlar; cami dışında ya da ibadet eyleminin dışında da Hz. Peygamber'in adı geçtiğinde, aynı biçimde anarlar O'nu.

Pek iyi de, acaba bu farkın, farkında olunmuş mudur?

Batılların, bu konuda Müslümanlardan 'hoşgörü' beklemelerinin de, bir mantığı yoktur. 'Hoşgörü' gibi daha çok profan alana ilişkin beklentilerin, Müslümanların Kutsal'ına karşı girişilen aşağılayıcı tavırlar için de yürürlükte olması gerektiği ileri sürülemez. Bir başka deyişle, 'dinsel hoşgörü', Kutsal'a yapılacak hakaretlerin görmezlikten gelinmesi anlamına gelmez.

Ya, kimse bunun farkında mıdır?

Hz. Peygamber'in kutsallığı, O'nun nübüvveti ile ilişkilidir. Nübüvvet de Vahy'e mazhar olmak, Vahiy almış olmak anlamında Kutsal'ın alanına girer. İslam dini, Vahiy'le belirlenmiş olan Kutsal'ın alanının daraltılmasını ya da Kutsal'ın alanının bağlamsallaştırılmasını kabul edemez...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Halman ve çeviri (2)

Hilmi Yavuz 2009.04.15

Elbette Halman'ın gerçek anlamda çevirmenlik yeteneğini sergilediği alan, şiir çevirisi alanıdır. Kendisi de belirtiyor ya, onu tekil kılan, hem Türkçe'den İngilizce'ye hem de İngilizce'den Türkçe'ye çeviri yapıyor olmasıdır.

Yunus Emre, Mevlânâ, Muhibbî (Kanunî Sultan Süleyman), Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Veli çevirileri gibi kitaplaşmış olanların yanısıra, Halman'ın Türkçe'den İngilizce'ye yaptığı çevirilerin toplamı bir hayli fazladır;- hem çevirdiği şiir sayısı açısından, hem de elbette çevirdiği şairlerin sayısı açısından! Türk şairlerini, aralarındaki belirli nitelik farklarını gözardı ederek çevirdiği gerekçesiyle Halman'ı eleştirenlerin sayısının bir hayli fazla olduğunu biliyorum. Halman, 'Eski Anadolu ve Ortadoğu'dan Şiirler'e (Akbank Yayınları, 1996) yazdığı 'Önsöz'de, bu eleştirilere dolaylı olarak şu yanıtı veriyor: 'Derlemenin dışında kalan nice şairler ve şiirler dolayısıyla her zaman vicdan azabı çekeceğim...'

Halman'ın şiir çevirilerinde öngördüğü temel ilke, onun William Shakespeare'in 'Tüm Soneler'e (Cem Yayınları, 1989) yazdığı 'Önsöz'de açık seçik belirtilmiştir: 'Sadakat ile şiirsellik arasında denge' kurmak! Halman, 'Sonelerin özünü ve sesini otantik olarak Türkçe'de yeniden yaratmak, bunu yaparken kulak tırmalamamak, 'çeviri kokusu' vermemek' amacındadır. 'Tüm Soneler'de, şiirlerin asıllarına 'sadık' kalındığını, adaptasyon (uyarlama) yoluna' gidilmediğini de belirtiyor Halman. Ama, yeri geldikçe, adaptasyona gidilebilme yollarını da gösteriyor. Mesela, 29:Sone'de 'kings' sözcüğünü, 'sultanlar' diye çeviriyor; ya da, Ogden Nash'in 'The Tale of Custard the Dragon'unun 'Çıtkırıldım Canavar' adıyla yaptığı çevirisinde (Metis Çeviri Dergisi, 15, 1991 Bahar), 'Belinda lived in a little white house' dizesini, 'Küçük beyaz bir evde oturur bizim Defne'ye dönüştürüyor. Nash'in şiirinin bir çocuk şiiri olduğu hesaba katılırsa, 'Belinda'nın 'Defne'ye uyarlanması bir sakınca yok;- hiç yok! Belli ki, Halman, kızı Defne okusun ve eğlensin diye çevirmiş bu şiiri... Halman'ın dediği gibi, son kertede 'her şey meşru olabiliyor, ölçüsünü kaçırmamışsak, ortaya güzel bir şey çıkmışsa. Her şey sonuca bağlı...'

Halman'a göre, bir şiiri İngilizce'den Türkçe'ye çevirmek 'son derece zor', ama Türkçe'den İngilizce'ye çevirmek çok kolay! Suat Karantay'la yaptığı söyleşide Halman, Türk dilinin söz dağarcığının, İngilizce'ninkine oranla, 'çok

yoksul' kaldığı kanısındadır. İngiliz dilinde 600.000'i aşkın sözcük varken, Türkçe'de bu sayı 60.000 dolayında. Bu, özellikle İngilizce'den Türkçe'ye çevrilen şiirlerde 'birçok nüansın kaybolup gitmesine' neden oluyor Halman'a göre. Oysa tersi, 'kendi deyişle, 'fevkalade büyük bir avantaj'...

Halman'ın 'Nightingales & Pleasure Gardens' başlıklı son şiir çevirileri, Syracuse University Press tarafından yayımlandı. (New York, 2005). Bu, bir Aşk Şiirleri Antolojisi! Halman, en erken dönem Türk tarihinin bilinen ilk şairi Aprın Çor Tigin'den (M.Ö. 6. yüzyıl) başlayarak günümüze kadar 'hazları ve acıları ile bin beş yüz yıldır, Türk şiirine egemen bir tema olan Aşk'ın, bir 'cennet' olarak betimlendiğini bildiriyor; -elbette çoğu kez, uğruna katlanılan acılar ya da yokluğu dile getirilerek...

Halman, çevirmenlik serüvenini nasıl değerlendiriyor? 1991 yılında yaptığı söyleşide bildirdiğine göre, o güne değin, her iki dilde

toplam 3500 kadar çeviri şiiri yayımlanmış. Bunlardan yaklaşık 2000'ini Türkçe'den İngilizce'ye yaptığı çeviriler oluşturuyor. Peki, bir çevirmen olarak yaptıklarından ne kertede hoşnut? Yanıtı şu Halman'ın: 'Birçoğu tabii benim vicdanımı çok tedirgin ediyor. Bazı çevirileri boşlukları doldurmak için yaptım. Daha iyileri yapılırsa sevineceğim. Diyebilirim ki, çevirilerimin 100 kadarı, asılları kadar iyi; 50 tanesinin asıllarından (da) iyi olduğu kanaatindeyim. Bunu özellikle modern Türk şiirinden yaptığım çeviriler için söyleyebilirim. Dağlarca'dan çevirdiğim bazı şiirler, İngilizce'lerinde Türkçe'den daha iyi oldu.(...) Bir iki Yunus Emre ve Mevlânâ şiiri, asıllarından daha iyi oldu diyebilirim.'

Halman, Robert Frost'un, 'Poetry is what is lost in translation' ('Şiir, çeviride yiten şeydir') sözünü anıyor o söyleşide ve o söze hiç inanmadığını belirterek, 'tersine' diyor, 'şiir, çeviride ortaya çıkarılan şeydir'. Ama Halman'ın İngilizce'den Türkçe'ye ve Türkçe'den İngilizce'ye yaptığı çeviriler bağlamında söylediklerine bakılırsa, hem ona hem de Frost'a hak vermek gerekmiyor mu: 'Şiir, çeviride yiten (what is lost) şeydir' eğer 'İngilizce'den Türkçe'ye yapılıyorsa'; 'şiir çeviride ortaya çıkarılan (what is found) şeydir', eğer 'Türkçe'den İngilizce'ye yapılıyorsa!..'

Ama unutmamak gerek: Eğer çeviriyi Halman yapmışsa, her iki durumda da kazanan biz oluyoruz...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Güneş Saatlerinin Gölgesi'nde Bir Sempozyum

Hilmi Yavuz 2009.04.19

Öteden beri söylenir ya, biz nekrofil ('ölü seven') bir toplumuz. Ölü sevmede çok aşırıya gitmişliğimiz bile söz konusudur; hani o çok bilinen, 'Kör ölür, badem gözlü olur' atasözü boşuna söylenmemiştir.

Şöhretini, ölümler için anma toplantıları ('ihlifâller') düzenlemeye borçlu olan bir 'ihlifâlcî Ziya Bey', ancak ölüsever bir toplumda, böyle bir şöhret edinebilir.

Doğrusu, bir insan, bir değeri varsa eğer, âhir ömründe, deyiş yerindeyse, müktesebatının mürüvvetini görmek istiyor;- fânî ömür bitmeden, bir uzun sonbahar olmadan!

Bundan beş gün önce, 14 Nisan günü, 73 yaşıma bastım. Sonbaharın defteri duruyor önümde! 'Bulanık Defterler'de yazdığım gibi, 'Kaç sayfa kaldı? İnceliyor defter, sayfalar azaldı ve daha da bulanıklaşıyorlar azaldıkça...

Azalan'a ve İncelen'e yakarılar yazmak isterdim: Rilke gibi söylemek isterdim ki, Azaltan ve İncelten'in gölgesi kalsın defterlerin üzerinden. Defterlerin üzerinden kalsın ve düşün güneş saatlerinin üzerine!

Beyit:

Tanrım, vakt erişti çok büyüktü yaz,

Bırak gölgeni güneş saatlerinin üstüne

(Rilke)

Bugün, 19 Nisan Pazar günü, Mardin Artuklu Üniversitesi ve Ardahan Üniversitesi'nin, Mardin Valiliği'nin de katkılarıyla düzenlediği 'Hilmi Yavuz Akademik Sempozyumu'na katılmak üzere Mardin'de olacağım. Mardin Artuklu Üniversitesi de, Ardahan Üniversitesi de yeni kuruldu ve ilk akademik etkinliklerini 'Hilmi Yavuz Akademik Sempozyumu' olarak ortaklaşa gerçekleştirmeye karar verdiler. Mardin Artuklu Üniversitesi'nin Rektörü, canımdan aziz kardeşim Prof. Dr. Serdar Bedî Omay ve Artuklu Üniversitesi Rektörü çok sevgili dostum Prof. Dr. Ramazan Korkmaz'ın himmetleri ve arkadaşlarının gayretleriyle gerçekleşiyor bu Sempozyum. Ahir ömrümde beni bahtiyar ettiler, Varolsunlar...

Mardin'e ilk defa geliyorum. Aile soykütüğüm, Mardin'e çok yakın bir Güneydoğu ilindedir;- Siirt'te! İlkgençliğimin yazlarında tasasız, kaygusuz bir bahtiyarlığı yaşadığım o beyaz kentte... Sanırım, Güneydoğu illerinin de bir soykütüğü olmalıdır... Mardin, Siirt, Urfa arasında, sanki bir 'aile benzerliği' varmış gibi gelir bana... İnsaniyla, diliyle, yapılarıyla ve elbette güneşleriyle birbirlerine benzeyen kardeşlerdir bu kentler. Benim soykütüğüm, Mardin'in soykütüğüyle akrabadır öyleyse... Öyleyse Mardin'de ilkgençliğime dönüyordum;- o tasasız, kaygusuz bahtiyarlığımı yaşadığım güneşli günlere... Şimdi sayfaları geriye çeviriyorum Mardin'de...

Bulanık Defterler'de şöyle yazmıştım: 'Yaprakları sayrılı sarıdır güz defterlerinin;- ey okur, geriye doğru çevir bu defterin sayfalarını; çevirdikçe yazlara gideceksin ve orada, güneş sarısı diriminde sayfalara yazılmış günler bulacaksın. Son sayfalara düşen bulanıklık yoktur onlarda. Göreceksin.'

'Hilmi Yavuz Akademik Sempozyumu'na Türkiye'nin dört bucağındaki üniversitelerden hocalar, öğretmenler, elliye yakın bildiriyle katılmak istediler. Ne yazık ki, dört oturum olarak düzenlenen Sempozyum'da sadece 20 bildiri sunulabilecek. Ötekiler, daha sonra bir kitapta toplanıp yayımlanacak...

Sempozyumu düzenleyenlere olduğu kadar, Bilim Kurulu'ndaki değerli hocalara, bildiri hazırlayan, sunan ve sunamayan bütün gıyabî dostlara yürekten teşekkür ediyorum. Ömürlerine bereket!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bürokrasi, törenler, söylemler

Hilmi Yavuz 2009.04.26

Millî bayramlarda söylenen nutuklar, medyanın (şimdilerde de TV spikerlerinin) o millî bayramla ilgili törenleri 'naklen' yayımlarken kullandıkları klişeler, yıllardan beri bir söylem biçiminin hiç değişmediğini gösteriyor.

Ne zaman bir 23 Nisan, 19 Mayıs ya da 29 Ekim törenlerini izlesem, hep aynı kalan hamasi klişelerin tekrarlandığına tanık olmanın bıkkınlığını yaşamışımdır: 'Her karış toprağının şehit kanlarıyla sulandığı vatan'; 'Samsun ufuklarından doğan güneş'; 'menkıbeler yazan şanlı askerlerimiz!' Bu, gerçekten bürokrasinin tahayyül imkânından mahrum bulunması mıdır; yoksa aynı klişeleri tekrarlayarak millî bayramların, deyiş yerindeyse,

'yasak savma' kabilinden geçiştirilmesi istediğinden midir; ya da, artık bu bayramların Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki heyecanından çok şey kaybederek sıradanlaşmasından mıdır? Üzerinde durmak gerekiyor...

Rahmetli babam, bürokrat bir idareciydi. Kaymakamlık yaptığı ilçelerdeki millî bayram törenleri kutlamalarında hazırladığı üç ayrı nutku, sadece tarihlerini değiştirerek (ve başka hiçbir şeyi değiştirmeden!) tekrarlardı: Diyelim ki, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı mı kutlanıyor; babam, dosyasından '29 teşrinievvel' tarihli nutkunu çıkarır ve mesela Cumhuriyet'in 20. yılı kutlanıyorsa, nutkun üzerindeki 19. tarihini 20 ile değiştirir, kürsüye çıktığında onu okurdu. Çok sonraları, emekli olduktan sonra, niçin böyle yaptığını sorduğumda, bana şu cevabı vermişti: 'O yıllarda hiçbir şey değişmiyordu da ondan!'

Gerçekten öyle miydi; bilemiyorum. Ama babamın kaymakamlık yaptığı yıllar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti yönetimi yıllarıydı ve bürokrasinin hantallığının yaşattığı durgun ve boğucu havanın farkedilmemesi, hele bürokrasinin içindekiler tarafından, herhalde mümkün değildi...

Malumu ilam kabilinden söyleyeyim: Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştirdiği dönüşümlerin, bürokrasinin bütün bu dönüşümleri despotik bir vesayet altına alması ile bir tıkanmaya, giderek bir atalete götürdüğü ortadaydı. Ve bu atalet, hiç şüphesiz, söylemleri (ve söylevleri!) de bürokratik slogan ve klişelere indirgiyor; bürokrasinin yetki ve otorite bağlamında iyice genişletilmiş sınırları, o sınırlar içinde söylenebilecek olanı ise iyice daraltıyordu. Bürokrasinin iktidar sınırları ile bürokratik söylemin sınırları arasında, kapatılması veya örtüştürülmesi mümkün olmayan bir açıklık söz konusuydu...

Cumhuriyet'in dönüşümlerini bu sıradanlaşmış ve klişeleşmiş bürokratik söylemlerin içinden kavramayı reddedenlerin (rahmetli babam gibi!) başkaldırısı, ancak ironi ile dışavurulabilme imkânını bulmaktaydı. Nutuklarını, sadece tarihlerini değiştirerek okumak, aslında. Bu bürokratik durağanlığın ironisiydi. Babam, sadece tarihleri değiştirerek ve klişe sözleri hiç değiştirmeden verdiği nutuklarla, büyük umutlarla başlanılan dönüşümlerin bürokratikleşmesi karşısında düştüğü umutsuzluğun ironisini de yapıyordu aslında...

Öyle görünüyor ki, bu klişeleşmiş söylemlerin bugün hâlâ geçerliliğini koruması, Cumhuriyet'in dönüşümlerine sahip çıkma iddiasında bulunanların, bürokratik maluliyetlerinin devam ettiğini ortaya koyuyor. Cumhuriyet mitinglerinde 'Ordu görev başına, pankartları açanların, Cumhuriyet'in dönüşümlerini hangi dar ve bürokratik zihin yapısı içinden kavradıklarının söylem düzeyinde ifşasından başka bir şey değildir...

Bürokrasi, ironiyi de artık imkânsız kılmış görünüyor... h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Sözlüğü' üzerine notlar (1)

Hilmi Yavuz 2009.04.29

Neredeyse 20 yıldan beri Evliya Çelebi Seyahatnamesi üzerinde çalışan ABD'li değerli bilim adamı Prof. Dr. Robert Dankoff'un, 'Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü' yeniden yayımlandı.

Türkçe'de ilk basımı 2004 yılında, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi'nden, Mehmet Ölmez'in editörlüğünde yayımlanan Sözlük, ilk basım üzerine yazdığım yazılarda da belirttiğim gibi, Evliya Çelebi'nin gezileri sırasında saptadığı, Türkçe dışındaki ('non Turkic') otuz dil'den başka, Türkçe konusunda da çok zengin malzemeyi içeriyor.

Seyahatname, Türkçe dışında otuz (evet, otuz!) dile ilişkin bilgileri içerdiği gibi, Evliya Çelebi, Türkçe'nin Anadolu'nun farklı yörelerinde ve Orta Asya coğrafyasında konuşulduğu biçimiyle de ilgilenmiştir. (Ayrıca belirteyim: Bu diller arasında Kıbtidili, Arapça, Macarca, Tatarca, Nogayca, Arnavutça, Yunanca, Slav dilleri, Ukraynaca, Kafkasya dilleri, Gürcüce, Kalmıkça, İtalyanca ... da bulunuyor). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin ihtiva ettiği bu göz kamaştırıcı dil malzemesi ('hazinesi' demek belki daha doğru!) üzerinde yıllar süren ve gerçekten büyük emek ve entelektüel donanım isteyen çalışmasını, Dr. Dankoff, 'An Evliya Çelebi Glossary' başlığı ile 1991 yılında yayımlamıştı. ('Glossary', Harvard Üniversitesi 'Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri' Bölümü'nün yayını olarak basılmıştır.) Kitabın alt başlığı ise, 'Unusual, Dialectical and Foreign Words in the Seyahat-name'dir. (Dankoff'un deyişiyle: 'Seyahatname'deki Yabancı Kelimeler, Mahalli İfadeler').

Prof. Dr. Robert Dankoff'un 'Glossary'sinden, Türkçe'deki 2004 ilkbasına kadar ancak İngilizce bilenler yararlanmaktaydı. Prof. Dr. Semih Tezcan gibi çok değerli bir dilbilimci tarafından 'katkılarla İngilizce'den çevrilmiş' bulunan Sözlük'te Dr. Tezcan için, neden sadece 'İngilizce'den çeviren' yerine, 'katkılarıyla İngilizce'den çeviren' ibaresinin konulduğunu Dr. Dankoff şöyle açıklıyor: 'Semih Tezcan, çeviriyi yaptığı sırada pek çok maddeye ilişkin önerileriyle bu çalışmanın elden geldiğince yanlışsız ve zenginleştirilmiş olarak çıkması için çok önemli katkıda bulundu. [...] [B]ir araya gelip çalışarak okuma sözlüğünün kimi maddelerini onun önerilerine göre değiştirdik. Bunların tek tek gösterilmesini kendisi istemedi; bu yüzden onun bu çalışmadaki tüm bilimsel çabasını sadece 'katkılarıyla İngilizce'den çeviren' nitelemesi yansıtmaktadır.'

Dr. Dankoff, YKY tarafından ikinci basımı yapılan Sözlük'ün bu basımına yazdığı Önsöz'de, '2004'te yapılmış ilk baskısına 100'e yakın yeni maddebaşı eklenebildi[ğini]' ve 'bundan başka verilere ve anlamlara ilişkin yüzlerce küçük ekleme ve düzeltme yapıldı[ğını]' bildiriyor.'

'Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü'nün Türk dili araştırmalarına yapacağı katkı ne olabilir? Bunu önümüzdeki hafta irdelemeye çalışacağım. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Farklılık ve modernlik

Hilmi Yavuz 2009.05.03

Sonunda söyleyeceğimi başta söyleyeyim: Türkiye'nin bugünkü temel sorunları, Jusdanis'den esinlenerek söylersem, gecikmiş değil, geciktirilmiş modernliğin ortaya çıkardığı sorunlardır: Etnik farklılaşma (Türk/Kürt), mezhep farklılaşması (Sünni/Alevî) ve benzeri farklılıklar, bugün fevkalade ciddi boyutlarda yaşanıyorsa eğer, bunun temel nedeni, modernliğin, farklılıklar üzerine inşa edildiği gerçeğinin görmezlikten gelinerek hayata geçirilmeye çalışılmış olmasındandır.

Meseleyi biraz daha açayım: Modernlik Weber'in, Habermas'ın ve daha başkalarının da ısrarla belirttikleri gibi, farklılıklar referans olarak alınıp inşa edilen bir yapıdır. Hatta, daha da ileriye giderek şu bile söylenebilir: Tönnies'in kavramsallaştırmasıyla Gemeinschaft tipi Geleneksel toplumlarla, Gesellschaft tipi Modern toplumların birbirinden ayrılmasını mümkün kılan temel koyucu kriter, farklılıkların gözetilmesine, onların öne çıkarılmasına dayanır. Geleneksel toplumlar, farklılıkları silen, ortadan kaldıran, tek tip bir Birlik ve Beraberlik projesini dayatan, müeyyidelere bağlayan toplumlardır: Modern toplum ise, Birlik'i, farklılıklara dayanan çoğullukların biraradalığı olarak öngörür. Kısaca, geleneksel toplum, farklılıkları ayrımcılık'a indirger, farklı-olan'ı ötekileştirir. Farklılıkları, ayrımcılık olarak görmemek, farklı-olan'ı ötekileştirmeden kabul etmekse, modern toplumları, geleneksel toplumlardan ayırır.

Söze başlarken, Türk modernleşmesinin bugün, farklılıkların tanınmasına ilişkin sorunlarının, bu modernleşmenin gecikmiş değil, 'geciktirilmiş' olmasından kaynaklandığını öne sürmüştüm. Şundan dolayı: Türk modernleşmesinin asıl açmazını, modernlikle ulus-devlet konsepti birlikte temellük edilirken, ulus-devletin geleneksel bir yapıyla inşa edilmeye kalkışılmasında aramalıdır. Ulus-devleti modern bir proje olarak inşa etmek başka, geleneksel bir yapı olarak inşa etmeye kalkışmaksa, başkadır. Ulus-devletin geleneksel bir proje olarak inşası, farklılıkları yok saymak, belirli bir ideolojiyi Birlik ve Beraberlik adına ağır müeyyidelerle dayatmak anlamına geliyor;-gelmiştir!

Modern toplumda ulus-devletin, kurucu ideoloji (idéologie constituante) ile olan ilişkisi, bu ideolojiyi bir hâkim ideoloji (idéologie dominante) olarak ağır müeyyidelerle dayatmak olmamalı; kurucu ideolojiyi, öteki ideolojiler arasında üstün ve hâkim bir konumda değil, tam tersine, 'eşitler arasında birinci' (primus inter pares) bir konumda bulundurmak olmalıdır. Bu da, politik toplumun karşısında sivil toplumun meşruiyetinin kabul edilmesi demektir. Farklılıkların kabulü, sivil toplumun temel koyucu ilkesidir çünkü...

Bugün Türkiye'de görülmekte olan Ergenekon davasının sosyolojik bir analizi henüz yapılmamıştır. Her ne kadar, geleneksel ulus-devlet projesinin içinde yürütülmeye çalışılsa da, çağdaş koşullarda Modernlik, artık, ağır müeyyidelerle dayatılmış olan 'geciktirilmişliği' aşarak, taşların yerine oturması mecrasına girmiştir. Ergenekon davası, toplumsal koşulların dayatmasına karşı, ağır müeyyideleri işletmek imkânına, hukuken sahip olsalar da fiilen sahip olma iktidarını ellerinden kaçıranların, bu dayatmayı müeyyidelerden 'Darbe'ye dönüştürmeye kalkıştıkları iddiasını ortaya koyuyor.

'Muasır medeniyet seviyesi' farklı çoğulluklar içinde biraradalık demektir, Geciktirilmiş de olsa, şimdi Türkiye bunu yaşamaktadır;-Ergenekonlara rağmen! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Okuma Sözlüğü' üzerine notlar (2)

Hilmi Yavuz 2009.05.06

Geçen haftaki yazımda Prof. Dr. Robert Dankoff'un 'Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Sözlüğü'nün yeni basımını tanıtmaya çalışmış ve bu sözlüğün Türk dili araştırmalarında katkısının ne olabileceğini sormuştum. Sözlüğü, 'Katkılarla İngilizceden çeviren' Prof. Dr. Semih Tezcan, 'Okuma Sözlüğü'nün, gelecekte hazırlanacak olan 'Büyük [Tarihsel, Elektronik] Türkçe Sözlük' için, haklı olarak, 'büyük yardımı' dokunacağı kanısındadır.

Dr. Tezcan, Doğu Akdeniz Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün 8-9 Kasım 2001 tarihlerinde düzenlediği Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu'na verdiği 'Geleceğin Büyük Türkçe Sözlüğü'nde Seyahatnâme'nin Alacağı Yer' başlıklı bildirisinde şöyle der: 'Bir dilin tarihsel sözlüğü yapılırken sözcük ve deyimleri seçe seçe kullanan böyle bir söz ustasının eserindeki tanıklardan büyük ölçüde yararlanmak gerekir. Bunun en kestirme yolu da Seyahatnâme'nin tüm dizinini (concordance) yapmak ve bunu 'Türkçenin Büyük Tarihsel Sözlüğü'nün temel taşlarından biri olarak kullanmaktır.' Dr. Tezcan, '[b]unu yaparken Robert Dankoff'un hazırladığı sözlüğün ['Glossary' ya da 'Okuma Sözlüğü' H.Y.] büyük yardımı olaca[ğ]ını'; zira, Evliya Çelebi'nin 'Anadolu ve Rumeli Türkçesi ağızlarından derlediği sözcükler[le] kendi uydurduğu sözcük ve deyimler de dahil olmak üzere anlatımda kullandığı tüm sözcükler[in] Türkçe'nin Büyük Tarihsel Sözlüğü'nde yer alması gerekeceğini' söyler.

Dr. Tezcan'ın, 'Okuma Sözlüğü'nün 'Türkçenin Büyük Tarihsel Sözlüğü' için çok yararlı bir kaynak olacağı konusundaki görüşlerini haklı çıkaran bir araştırma da, Çukurova Üniversitesi'nden A.Deniz Abik tarafından yapılmıştır. A.Deniz Abik, Doğu Akdeniz Üniversitesi'nce düzenlenen Evliya Çelebi Sempozyumu'na sunduğu bildiride, Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan Tarama Sözlüğü'nde 'Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nden 'tanıklanmış' 267 madde bulunduğunu, bunlardan 87'sinin, başka kaynaklardan değil, sadece Seyahatnâme'den 'tanıklandığını' göstermiştir. Tarama Sözlüğü ile, Prof. Tezcan'ın deyişiyle, 'yalnızca eskicil (arkaik) ve sadece Türkçe (daha doğrusu Türkçe olduğu varsayılan) sözcük ve deyimleri bir araya getirmek' amaçlanmıştı. (Ayrıca içinde belirteyim: TDK'nın 1970'lerde başlattığı, çok daha geniş kapsamlı 'Türkiye Türkçesi'nin Tarihsel Sözlüğü' projesi ne yazık ki, tamamlanamamıştır!). Abik, bildirisini şu sözlerle tamamlıyor: 'Evliya Çelebi'nin kendine ve dönemine özgü sözvarlığının ortaya çıkabilmesi için 'Türkiye Türkçesinin Tarihsel Sözlüğü'ne ne kadar ihtiyacımız olduğunu bir kez daha görmekteyiz.'

Prof. Tezcan'ı, bize bu benzersiz eseri kazandırdığı için kutluyor ve yürekten teşekkür ediyorum.
h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Baharın gülleri açtı...'

Hilmi Yavuz 2009.05.31

'Baharın gülleri açtı...' bu bir rast şarkıdır ve sadece ilkyaz geldiğinde söylenir. İlkyaz bu şarkıyla birlikte gelir çünkü ve kalbinizi yolculuklara hazırlar. Şarkının bu ilk dizesinden sonrasını söylememek gerekir: Sonrası, eylüldür bu şarkının, sonyazdır...

Öyledir gerçekten: Kimileri ilkyazda sonyazı yaşamak isterler. Kalpleri bu şarkıdaki gibi dâimâ mahzundur ('âh, yine mahzundur bu gönlüm'); ömrün beyhude geçtiğini söylerler ('beyhude geçti bu ömrüm'). Şairler öyledirler: Dâimâ küskün.'Erdi bahar, sen yine şâd olmadın gönül/Güllerle lâlelerle küşâd olmadın gönül' demek isterler, söylerler de çoğu zaman...

Ah, niçin yaşama sevinci, şairleri ilgilendirmez? Gerçi, az da olsa vardır böyleleri: 'Deli eder insanı bu dünya/ Bu gece, bu yıldızlar, bu koku/Bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaç'. Yaşama sevinci, bu şiirde olduğu gibi, ilkyazın, Dünya'da hiçbir şeyi boş ya da açıkta bırakmayacak, o her şeyi kuşatan bir hazla doldurduğunu gösterir. Ağaç 'tepeden tırnağa' çiçek açmıştır; ilkyazın kokusu her yerededir; gecenin göğü, ağzına kadar yıldızlarla dolmuştur. Daha ne olsun? İlkyaz, doluluktur çünkü! Kalbin ve Dünya'nın her şeyle dolu...

İlkyaz, kalbi yolculuklara hazırlar, demiştim. Öyledir. İlkyaz, bir yerde durmanın değil, bir yerlere gitmenin özlemini de getirir. Sonyazın ve kışın, insanı hep biryerlerde durup oturmaya kışkırtan çağrısı sona ermiştir. Şimdi ilkyazın çağrısı duyulmaktadır. Sait Faik'in 'Hişt, Hişt!' diye işittiği çağrıdır bu! Gökyüzüne bakın, bu çağrı, bakınca da işitilir; çiçeği koklayın, bu çağrı, koklayınca da işitilir; bir güzelin tenine dokunun, bu çağrı, dokununca da işitilir; olgun ve sararmış bir kayısıyı tadın, bu çağrı, tadınca da işitilir...

İlkyazın algısı, işitme duyusundadır. Doluluğu, işitme duyusu verir. Hâmid'in, 'şair odur ki gûşuna sesler gelir müdâm' derken söylemek istediği de budur.

Oysa 'Bulanık Defterler'de şunları yazmıştım: 'Ah, gençlik görselliktir, yaşlılık dokunsallık...' Evet, ama şimdi işitselliği öne çıkarıyorum. Gençlik ve yaşlılık bağlamında beş duyunun konumu ile ilkyaz ve sonyaz bağlamında beş duyunun konumu farklıdır. Sonyaz, tadılan bir şeydir; tıpkı, ölüm gibi! İlkyaz ise, işitilen bir şey!

İlkyazda, hatıralar da işilir. Hatıraların sesi, müziğe dönüşür ilkyazlarda. Hatıralara yolculuğun sesi, bir şarkıdır. Özdemir Asaf, 'Her şarkının götürdüğü yer başka beni' diyecektir bu durumu anlatmak için. Benim için de öyledir. Şarkılar, ilkyazda beni hatıralara taşırlar. Ama bu, hüzün vermez bir yurtsamadır. Hatıralar, ancak sonyazlarda bir şarkıda hüzne dönüşür...

'Baharın gülleri açtı...' İlkyaz, demektir bu. Yaşlı göv/denizi göğe ve denize doğru kışkırtır. Yolculuk başlamıştır: İlkyazın içlerine doğru yürümenin vaktidir artık...

Şiir:

'İstanbul'un öyledir baharı,

Bir aşk oluverdi âşinâlık

Aylarca hayal içinde kaldık...' h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Naim Tiralî için

Hilmi Yavuz 2009.06.03

Şimdi önümde bir fotoğraf var. 1959 yılı kış ayları olmalı. Herkes paltolu çünkü...

Fotoğraftakilerin tümü, 'Vatan' gazetesini kadrosu. Sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman, Yazı İşleri Müdürü Naim Tiralî, kucağında, henüz bir ya da iki yaşında olmalı, ilk çocuğu var; Melih Yener'i, Neziha Yener'i, Can Kaya İsen'i, Ali Avni Öneş'i görüyorum o fotoğrafta. 'Pulliam' davasından mahkûm olan Naim Tiralî'yi, cezasını çekmek üzere Giresun'a uğurluyorlar...

O fotoğrafta ben yokum. Olmam gerekirdi oysa. 'Vatan' gazetesinde muhabir olarak çalışıyordum çünkü...

Naim Tiralî'nin ölüm haberini duyduğumda ilk aklıma gelen o fotoğraf oldu. Buldum, baktım o fotoğrafa, ne kadar gençti! Otuzlu yaşlarında olmalı. O yıllara doğru gittim, bir muhalif gazete için zor, çileli yıllar!

Kimler yoktu ki o gazetede: Emil Galip Sandalcı, Sadun Tanju, Oktay Akbal, Selami Akpınar, Kemal Aydar, Mesut Özdemir, Ali Gevgilili, Alaettin Kutlu, Cevdet Mardin, A.Güngör Ençer, Rahmi Berksoy, Tonguç, Sait Maden, Mıstık, Öktemer Köksal, Babür Ardahan ve daha kimler... Çoğu yaşamıyor şimdi...

Ama ben, Naim Tiralî'yi, 'Vatan'da çalışmaya başlamadan önce de tanıyordum. Cağaloğlu'nda, yanılmıyorsam Cemal Nadir Sokağı'nda, 'Yenilik' basımevinde. Ortağı ve Galatasaray Lisesi'nden sınıf arkadaşı Reşat Umur'la kurdukları 'Yenilik' basımevinde matbaacılık yapıyorlardı. Naim ağabey'in 'Yenilik' dergisini çıkardığı yıllar...

'Yenilik' 1950'li yılların ortalarında, Türkiye'nin en önemli edebiyat dergilerinden biriydi. 40 kuşağının önde gelen şairlerini 'Yenilik'te görmek mümkündü. İlhan Berk'in, İkinci Yeni'nin öncü şiirlerinden biri olan 'Saint-Antoine'ın Güvercinleri' 'Yenilik'te yayımlanmıştı. 'A' dergisini çıkarırken biz de 'Yenilik'e uğruyor, Naim ağabey ile görüşüyorduk.

Ama Tiralî ile asıl yakınlığım, onun magazin editörü olduğu 1957 yılında 'Vatan' gazetesinde çalışmaya başlamamdan sonradır. Naim ağabey, edebiyatla ilgilenen benim gibi genç gazetecilerle Fransızca 'yaratıcı' anlamına gelen 'createur' diye dalga geçiyordu. Hiç unutmuyorum, genel yayın yönetmeni olduktan sonra, sanırım 1958 yılıydı, bir toplantı sırasında ücretlerimize zam istediğimizde, 'İçinizde amatör şevki yok mu?' diye

gölerek takılmış; rahmetli Cevdet Mardin de, 'O var, efendim, ama profesyonel hakkı da var!' deyince Naim ağabey, sanki dili sürçmüş gibi, şakacıktan, 'Haklısınız' diyeceğı yerde 'Hakkıyorsunuz!' demişti. Hepimiz gülmüştük. Bir süre İstihbarat kadrosundan bazıılarımızı 'Şevki', bazıılarımızı da 'Hakkı' diye çağırmaaya başlamıştı...

Ölümler ve hatıralar atbaşı birlikte gider. Tirali'nin ölümü, beni geçmiş zamanlara taşıdı ama, onun edebiyatçı kimliğini unutturmadı elbet. Naim Tirali, hiç kuşku yok, Türk hikâyeciliğinin kalıcı adlarından biridir: 'Park', '25 Kuruşa Amerika', onun, daha ilk hikâyelerinden itibaren humour'u öne çıkaran lirik üslubunun izlerini taşır. Ama hikâyeciliğe uzun süre ara verdi; siyaset, milletvekilliğı ve daha sonra o menhus parkinson! Son görüştüğümüzde hastanedeydi ve sesi ölüm kokuyordu...

İstanbul, Paris, Ankara... Hiçbiri! Naim Tirali hep Giresun'lu, Piraziz'li kaldı. Sevgili eşi Günay Hanım'la, çocuklarıyla, Piraziz'deki büyükbaba konağıydı onun Dünya'da en sevdiği mekân.

Piraziz, Cennet'ti onun için...

Hâmiş: Trabzon 'Kitaplı Hayaller Vâdisi' yazılarıma önümüzdeki hafta devam edeceğim (H.Y.)
h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tüketim toplumunda, Demirel, Erbakan, Cindoruk niçin 'tüketilemiyor'?

Hilmi Yavuz 2009.06.07

Bundan yanılmıyorsam yaklaşık 30 yıl önce bir televizyon reklamı, 'Eskimiş çoraplarınızı atın, atın!' sloganı ile yeni bir ürünü piyasaya sürüyordu. Bu slogan, bana göre elbet, tüketim toplumunun ne demeye geldiğini veciz bir biçimde özetliyordu.

Gerçekten de tüketim toplumu, budur: Bizden, hem gerçek hem de mecazî anlamda 'eskimiş' ne varsa hepsini çöpe atmamızı ve 'yeni'leri satın almamızı buyurur. Gerçek ve mecazî anlamda dedim:-sebebi şu: Tüketim toplumu, sadece gerçek anlamda eskimiş, fersudeleşmiş, kullanılamaz hale gelmiş olan eşyalarımızın değil, 'moda'ya uymadığı için mecazî anlamda 'eskimiş' ya da 'modası geçmiş' olanın da çöp kutusuna atılmasını dayatır. Jean Baudrillard'ın 'La Société de Consommation' ('Tüketim Toplumu') adlı kitabındaki o müthiş tespitle söylersem, Tüketim Toplumu, bir 'Çöp Bidonu Uygarlığı'dır ('Civilisation" w:st="on">La Civilisation de la Pubelle')!

Tüketim toplumu, nesneler üzerinden olduğu kadar insanlar üzerinden de hayata geçiriliyor. Tüketim toplumuyla birlikte, Gerontokrasi'nin ('Yaşlılar İktidarı'nın) da sonu gelmiş görünüyor sanki. Üretim, ağırlıklı olarak genç insanlara, daha doğru bir deyişle, genç bedenlere yöneliyor. 'Denemeler' kitabımdaki 'Genç Bedenler' başlıklı yazımda 'Çağımızda giysiler, yeni bir bedeni imliyorlar: Genç bedeni...' diye yazmıştım; 'giysiler genç bedenler için üretilmeye başlayınca, ince bedenler için üretilmiş oluyorlar' diye ilâve ederek.

İlginç olan, Türkiye'de, tüketim toplumunun, hayatın, sanat dışında bütün kesitlerinde, yaşlılığın iktidarını tasfiye ederken, siyasetin hâlâ Gerontokratik bir yapı göstermesidir. Bugün Süleyman Demirel'in, Necmeddin Erbakan'ın, Hüsameddin Cindoruk'un hâlâ politik aktörler olarak önde görünüyor olmalarını yadırgamamak mümkün değildir.

Tüketim toplumunun, mecazî anlamda eskimemiş, eskimesi de söz konusu olmayan büyük romancılarımızı, mesela bir Kemal Tahir'i, bir Yakup Kadri'yi, bir Orhan Kemal'i değil, gerçek anlamda, yani yaşça genç romancıları öne çıkarıyor olması, 'eskiler'in tasfiye edildikleri anlamına gelmiyor. Tıpkı, bugünün genç bir şairinin mesela Ahmet Haşim'i tasfiye etmiş sayılamayacağı gibi... Sanatta, tasfiye sözkonusu değildir çünkü... Sanatta tasfiyeyi zaman yapar, moda değil!

Siyasette ise, modası geçmek'le eskimek, bir başka deyişle mecazen ve gerçek anlamda 'eskimek', aynı anlama gelir.

'Eskiye rağbet olsaydı Bitpazarı'na nur yağardı!' Bu söz, sanatla siyaset arasındaki farkı göstermek bakımından önemlidir. Eski'ye rağbet, sanatta hiçbir zaman gündemden düşmemiştir. Sanat, eğer gerçekten bir değer taşıyorsa, asla zamanaşımına uğramaz. Klasikleri düşünelim: Nurullah Ataç, klasik-olan'ı, zamana karşı koymakla ilişkilendirir. Klasik, zamanın yıpratamadığı, eskitemediğidir elbet...

Türk toplumu bir tüketim toplumu. Peki ama bir tüketim toplumunda, sanat dışında her şey tüketiliyor, eskimiş çoraplar gibi atılıyorsa siyasetçiler, Demirel, Erbakan, Cindoruk niçin 'tüketilemiyor?' Bu, Osmanlı'dan bu yana iktidarın, tıpkı I. Ahmed'den sonra tahta çıkmanın 'ekber evlat'a göre belirlenmiş olması kuralının ideolojik bir devamı mıdır? Bilemiyorum.

Sebebi ne olursa olsun, siyasette geleneksel Gerontokrasiyi aşamadığımız anlaşılıyor. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Trabzon Kültür Sanat Şenliği izlenimleri ve Zağanos Paşa (2)

Hilmi Yavuz 2009.06.10

Araya sevgili Naim Ağabey'in (Tirali) ölümü girdi; 'Trabzon 1. Çocuk ve Gençlik Edebiyat, Kültür, Sanat Şenliği' izlenimlerime bir hafta ara vermek durumunda kaldım.

Bu şenlik dolayısıyla 'Kitaplı Hayaller Vâdisi' adını alan 'Zağ[a]nos Paşa Vâdisi', Zağ[a]nos Paşa Köprüsü'nün altında yer alıyor. Geçen yazımda da belirtmiştim: Bu vâdi yıllardır metruk bir durumdaydı; üstelik tarihî dokusu da bozulmaya yüz tutmuştu. Şimdi yeniden düzenlenmiş ve sanat etkinlikleri için hizmete açılmış.

Biraz Ahmet Mithat Efendi'lik yapıp, 'ey kariler!' diye başlayarak Zağ[a]nos Paşa hakkında bilgi vereyim. 'Zağnos Paşa' üzerine bir monografi çalışması yapmış olan Muharrem Eren'in verdiği bilgilere göre, Fatih Sultan Mehmed'in vezirlerinden. İstanbul'un ve Trabzon'un fethinde önemli roller oynamış bir komutan. Trabzon seferine (1461), donanma komutanı olarak katılmış. 'Trabzon imparatoru, şehri savaşız teslim edince de, Zağnos Paşa komutasındaki ordu birlikleri, şimdiki Zağnos Köprüsü'nün yanındaki kapıdan şehre gir[miş].'

Şakir Şevket Bey'in Trabzon Tarihi'nde bildirdiğine göre, Paşa bir süre Trabzon valiliğinde de bulunmuştur, ancak tayin tarihi belli değildir. İsmail Hakkı Bey, Karesi Meşahiri'nde Zağ[a]nos Paşa'nın Trabzon imparatoru David Komnenos'un kızı prenses Anna ile (üçüncü eş) evlendiğini yazıyor. Paşa'nın ilk eşi de Sultan II. Murad'ın kızıdır (Fatih'in kız kardeşi). Trabzon'da, bugün Zağ[a]nos Paşa Köprüsü'nün dışında Zağ[a]nos Paşa Mahallesi, Zağ[a]nos Paşa deresi var. Bu arada, 'Zağ[a]nos' adının Farsça 'zağn'dan ('şahin') geldiğini, sonundaki 'os'un ise, 'bey' anlamına gelen soyluluk eki olduğunu bildiriyor Muharrem Eren... [Eren'in kitabının, Balıkesir Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı tarafından yayımlandığını da belirtelim.]

Bu kadar Ahmet Mithat'lık yeter! Biz yine Trabzon'a, Trabzon 1. Çocuk ve Gençlik Edebiyat, Kültür ve Sanat Şenliği'ne dönelim. Geçen yazımda Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Türk Sanat Müziği Topluluğu'nun konserinden söz etmişim. Gerçekten de son derece başarılı bir konserdi. Topluluğun şefi Ergin Ören'i ve İl Kültür ve Turizm Müdürü İsmail Kansız'ı, ses ve saz sanatçılarını kutluyorum.

Hiç şüphesiz, bu ilk şenliğe emeği geçenleri de anmak gerekiyor. Şenliğe davetli olan 50'yi aşkın sanatçıyı, yazarı, bütün bir hafta boyunca ağırlamak, programın düzenli bir biçimde akışını sağlamak hiç de kolay bir iş değil! Ufak tefek bazı aksaklıklar dışında (-ki, onlar da, ilk olmanın getirdiği kaçınılmaz aksaklıklardı!) her şey yolunda gitti. Başta, şenliğin organizasyonundan sorumlu olan Hasan Dilekoğlu olmak üzere, Fatih Çep'e, Fatih Solak'a ve Tuba Gül Tayfur'a teşekkür ediyorum.

Bu arada programın yoğunluğu dolayısıyla ve çok istediğim halde, Cafe Keyif'e uğrayamadım. Trabzon'un benim için 'olmazsa olmaz' mekânlarından biridir Cafe Keyif. Ve bir de, Trabzon'da olmalarını çok istediğim, ama ne yazık ki orada olamayan sevgili dostlarım: Prof. Dr. Serdar Bedîi Omay, Asuman Omay, Halil İbrahim Düzenli ve Ercan Yılmaz... Trabzon, daha çok, bu sevgili adları çağrıştırır bende... h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Ezberci eğitim', skolastik düşüncenin değil, 'Aydınlanma'nın bir sonucudur

Hilmi Yavuz 2009.06.14

Hukuk demek, kanun demek değildir. Hukuk fakültesinde öğrenciyken rahmetli Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, sınıfta, bize bir 'Larousse Mehmet' hikayesi anlatmıştı.

Mehmet adında bir arkadaşı Fransızca öğrenmek için, Fransızların o ünlü Grand Larousse Ansiklopedisinin ciltlerini (sanırım 24 cilttir!) önüne çekmiş, ilk cildinin ilk maddesinden başlayarak ezberlemeye koyulmuş. Larousse'u baştan sonra ezberlerse, Fransızca öğreneceğini sanıyormuş Mehmet...

Velidedeoğlu hoca da, Medeni Hukuk'u öğrenebilmek için, Medeni Kanun'u ezberlemenin bir anlamı olmayacağını; çünkü nasıl Fransızca öğrenmek Grand Larousse'u baştan sona hatmetmek demek değilse, Medeni Hukuk'u öğrenmenin de Medeni Kanun'u ezberlemek anlamına gelmediğini söylemişti... Rahmet istedi!

Şimdi bunu neden hatırladım? Bu, acaba 'ezberci eğitim' dediğimiz yanlış ve sakîm eğitimin bize dayattığı bir şey olmasın? Ezberlemenin, din eğitiminin bir gereği olduğundan, dolayısıyla da ezberci eğitimin dinî eğitimin 'olmazsa olmaz' koşulu sayılmasından mıdır yoksa? Dinî eğitimin kural ve yöntemlerinin, seküler eğitim alanına taşınmasının sonucu mudur, ezberci eğitim?

Eğer böyleyse, mesele, din eğitiminin de sadece ezberlemekten ibaret olduğu gibi fevkalade vahim bir Skolastik hatadan kaynaklanıyor. Nasıl ki bir dili öğrenmek, bir hukuk düzenini öğrenmek, sadece o dilin lügatini veya o hukuk düzeninin kanunlarını ezberlemekten geçmiyorsa, bir dini öğrenmek de o dinin kutsal kitabını ezberlemekten geçmiyor. Bir dil sadece onun lügatine (sözdağarına), bir hukuk da, sadece onun sözdağarı sayılabilecek olan kanun maddelerine indirgenemiyorsa, bir din de sadece onun kutsal kitabının lafzına indirgenemez. Din ve kanunlar, onların lafızlarından, lafızlarının ezberlenmesinden ibaret değildir çünkü. Kanunların bir 'mana'sı, bir ruhu olduğu gibi, kutsal kitabın da bir ruhu, bir manası vardır. İslam'da tefsir ve te'vil geleneği de, kutsal kitabımız olan yüce Kur'an-ı Kerim'in sadece lafızdan ibaret olmadığını gösterir.

Dolayısıyla, bugün seküler eğitim alanında sıkça görüp şikâyetçi olduğumuz ezberci eğitimi, din eğitiminin Skolastik yani ezberci, yöntemlerinin seküler alana bilinçdışı bir kalıntı (survivance) olarak taşınması ile açıklamak asla doğru değildir. Çünkü İslam veya herhangi bir semavî din, kutsal kitapların ezberlenmesi ile ne yetinmiştir ne de din bu ezberle hayata geçirilmek imkânını bulmuştur. Şunu söylemek istiyorum: Din, asla ezberci ve Skolastik bir disiplin değildir. Yüce kitabımızın bizi sürekli 'taakkul ediniz!' diye uyarması bundandır. Elbette ve ancak, Kitab'ın lafzı ile ruhu arasında bir çelişkiye düşmeden!..

Bakınız, aslında ezbercilik, bana göre elbet, Skolastik düşüncenin değil, tam tersine, Aydınlanma (evet, Aydınlanma!) düşüncesinin bir veledizinasıdır. Nasıl mı, şöyle:

Büyük Fransız filozofu Jean-Paul Sartre'ın ilk romanı 'La Nausée'nin ('Bulantı') kahramanı Roquentin, Marquis de Rollebon adında bir tarihî şahsiyet üzerine araştırma yapmak üzere halk kütüphanesine gitmektedir. Orada, sürekli olarak kitap okuyan birine rastlar ve merak eder. Hangi amaçla oradadır ve niçin sürekli alfabetik bir sırayla dizilmiş olan kitapları, o sıraya göre okumaktadır? Romanda 'Otodidakt' ('kendi kendini yetiştiren') adıyla anılan bu tip, Lucien Goldmann'ın 'Aydınlanma Felsefesi' kitabından alıntılanarak söylersem, 'hicvedilen' ('satiric') bir karakterdir. Goldmann, 'Otodidakt' karakterine yöneltilen hicvin, dikkat edilsin, 'Aydınlanmanın temel inançlarından birine' karşı olduğunu söyler. Goldmann, Aydınlanma'nın bu temel inancını şöyle dile getirir: 'Bilginin, ansiklopedi ve sözlükler aracılığıyla alfabetik olarak düzenlenmiş bölümler içinde aktarılabileceği inancı...'

Görülüyor: Hıfzı Veldet hoca'nın Fransızca'yı 'Grand Larousse' Ansiklopedisini 'A' harfinden başlayarak' ezberleyince öğreneceğini zanneden Larousse Mehmet'i ile bilgiyi, kütüphanede alfabetik sırayla dizilmiş kitapları 'A' harfinden başlayarak o sırayla okuduğunda elde edeceğini zanneden 'Otodidakt'ı arasında hiç fark yok! İkisi de, Skolastiğin değil, Aydınlanma ansiklopediciliğinin kurbanı! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Haluk Oral'ın 'Şiir Hikâyeleri'

Hilmi Yavuz 2009.06.17

Bir 'edebiyat arkeoloğu'! Doğan Hızlan, Haluk Oral'ı böyle tanımlıyor. Gerçekten de öyle! Oral sahaf dükkânlarının tozlu raflarından, kitap müzayedelerinden, eskiciler eline düşmüş terekelerden oluşan belge, mektup, fotoğraf, kartpostal ve efemera katmanlarından bulup çıkardıklarını, bir arkeolog gibi okuyor, düzenliyor ve tasnif ediyor.

Son kitabı, 'Şiir Hikâyeleri'nde edebiyatın bazıları çok bilinen, bazıları da hiç bilinmeyen ayrıntılarının izini sürerek, bu ayrıntılardan başka ayrıntılara atlayarak yazdığı metinlerde, Laurent Mignon'un son kitabının adından esinlenerek söylersem, 'edebiyatın dipnotlarını ana metne' taşıyor...

Haluk Oral, kitabına yazdığı 'Giriş' ya da 'Önsöz' sayılabilecek olan 'İfade-i Meram'da, sevdiği şiirlerin 'hikâyeleri ile' ilgilenmeye karar verdikten sonrasını şöyle açıklıyor: 'Ara sokaklara saptım, şairlerin çevreleriyle ilgili bulabildiklerimi topladım. Neticede her şiirle ilgili bir sürü malzeme birikti. Bir araya geldiklerinde de ilginç bağlantılar fark ettim. Her şiir farklı sorular sordurdu. [...] Kimi sorulara cevap aramak gereğini duydum. Bulduğum cevaplar, söz gelişi Orhan Veli-Yahya Kemal ilişkisi, edebiyat tarihini değiştirmese bile, yanlış bilgileri bir nebze olsun düzeltebilir umudundayım.'

Sadece Orhan Veli-Yahya Kemal ilişkisi mi? Elbette değil! Özdemir Asaf'ın o ünlü 'Lavinia' şiirine konu olan Lavinia kim? Nazım Hikmet'in, Memet Fuat tarafından yayıma hazırlanan 'Memleketimden İnsan Manzaraları'ndan olsun, Cevdet Kudret'in yayıma hazırladığı Kuva-yı Milliye Destanı'ndan olsun, niçin 'Akif, inanmış adam/ Büyük şair' diye sözedilen bölümden 'Büyük şair' dizesi çıkarılmıştır? Melih Cevdet Anday'ın 'Tohum' şiirinin hikâyesi nedir? [Oral, 'Tohum' şiiriyle, benim Pablo Neruda'dan çevirdiğim 'Buğdayın Türküsü' arasındaki benzerlikten söz ederek, benim elyazımla alıntılardığı bu şiire yazdığı alt yazıda şöyle diyor: 'Hilmi Yavuz'un elyazısıyla Buğdayın Türküsü. Hilmi Yavuz'un bu çevirisi 70'li yıllarda dilden dile dolaşırdı, çevirmeni ve hatta çeviri olduğu bile bilinmeden']. Orhan Veli, ölümünden üç ay sonra, 15 Şubat 1951'de 'Nokta' dergisinde çıkan 'Efsane' şiirini, Yahya Kemal'le ve Aruz vezniyle 'alay etmek' için mi yazdı? Necip Fazıl'ın 'Kaldırımlar' şiirinin hikâyesi; Orhan Kemal ve Nazım; Yahya Kemal'in Salim Roza Kırkpınar'a ithaf ettiği Rübai: Daha önce Nadir Nadi'nin eşi Berrin Hanımefendi'ye mi ithaf edilmişti? Ve nihayet, Oğuz Atay ve Sevin Seydi ilişkisi...['Şiir Hikâyeleri'nde Oğuz Atay'ın yer alışı, Oral 'İfade-i Meram'da şöyle açıklıyor: Bir de Tutunamayanlar ve Oğuz Atay var kitapta, biraz da buna değineyim. Romanın içindeki 'Dün, Bugün, Yarın' şiiri onun bu kitapta yer alması için yeterli bir neden bence.[...] [H]em de böylece Tutunamayanlar'ın bendeki daktilo metninden edebiyat dünyasını haberdar etmiş oldum.']

Bu 'hikâyeler'in Orhan Veli bölümünde adı geçen Halim Şefik'i[Güzelson], Haluk Oral'ın ayrı bir bahis olarak ele almış olmasını çok isterdim. 'Otopsi', 'Kitapçınız' Halim Şefik'in ilk ve ne yazık ki son kitabı! Bendeki ilk baskısını [Haziran 1978] Halim ağabey, 'Hiç unutma bunu Hilmi Yavuz! Biz eski (VATAN)daşız' diye imzalayıp vermiş (1.8.78). 'Vatan'daşığımız, onun Adnan Veli Kanık'ı sık sık ziyarete geldiği VATAN gazetesinden dolayı. Halim ağabey, Orhan Veli'nin de Adnan Veli'nin de Beykoz'dan çocukluk arkadaşıydı ve benim VATAN'da çalıştığım yıllarda seyyar kitapçılık yapıyordu. Gazeteye elinde küçük bir bavulla gelir, içinden daha çok Aziz Nesin'le Kemal Tahir'in sahibi oldukları 'Düşün Yayınları'nın kitaplarını çıkarıp önümüze sererdi. Yanılmıyorsam Türkiye için 'Her Kilometrekareye Bir Kitap' sloganı yazılıydı bavulun üzerinde...

'Edebiyat arkeologu'ndan yeni kazılar bekliyoruz! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Okullar, otel mi olacak ya da geçmişi olmayan bir gemi enkazı: Türkiye

Hilmi Yavuz 2009.06.21

İnsanların bellek mekânları vardır; hatıralar o mekânda barınırlar. Mekânlar yok olurlarsa, hatıralar yersiz yurtsuz kalırlar. Tıpkı bir deprem sonrasında barınaksız kalanlar gibi... Ve Oktay Rifat'ın bir şiirinde söylediği gibi: 'Hatıralar da dal istiyor/Kuşlar gibi konacak...'

Kabataş Erkek Lisesi'nin (ve İstanbul Boğazı'nın iyi yakasındaki okulların: Galatasaray Üniversitesi'nin, Yüksek Denizcilik Okulu'nun ve Kuleli Askeri Lisesi'nin!) otele dönüştürüleceklerine ilişkin haberleri okuduğumda ilk bunları düşündüm. Kabataş Erkek Lisesi, tastamam 60 yıldır, benim belleğimin en muhteşem mekânlarından biridir. 1950 yılının Eylül'ünde, annemin ceviz sandığıyla Ortaköy'deki o büyük demir kapının önünde bir yatılı öğrenci olarak durduğum günden beri o okul, sanki denizin hârelî ve kamaştırıcı bir yansımasından ibaretmiş gibi görünen yüksek tavanlı sınıflarıyla, güneşli avlusu ve karlı sahiliyle, bize en masum rüyalarımızı bağışlayan yatakhaneleriyle, şakalar, gülüşler ve hüznlerle geçen ilköğrenlik günlerimizin bellek mekânı: Kabataş Erkek Lisesi...

Şimdi bir otel olursa, o masum rüyaların görüldüğü odalarda, o odaların hiçbir şey ifade etmediği birtakım insanlar kalacak. O güneşli avluda ve karlı sahilde, ilk şiirlerini yazmaya çalışan, ilk aşklarını Boğaz'ın öte yanındaki bir kız lisesini hayal ederek yaşayıp, Fuzulî'nin dediği gibi, sevgilinin 'hayaliyle teselli' bulan çocukların yerinde, o mekânda hiçbir şey yaşamamış olanlar bulunacak. Yemekhaneden bir tulumba tatlısı sevinciyle çığlıklar atan bazısı yaramaz, bazısı çelimsiz çoğu Anadolu memur ya da esnaf çocuklarının seslerini ilga eden gürültüler alacak...

Kabataş Erkek Lisesi, otel olamaz. Olmamalı. Olmayacak! 12 Eylül döneminin Turgut Özal hükümetinin Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrrem Taşcıoğlu da, tıpkı şimdiki Kültür Bakanı Ertuğrul Günay gibi, Kabataş Erkek Lisesi'nin otele dönüştürülmesi konusunu dayatmış, ama başarılı olamamıştı. Ertuğrul Günay da, hiç şüphem yok, Kabataş Erkek Lisesi'ni otele dönüştüremeyecek...

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görevi, kültürü, turizme fedâ etmek midir? Sormalı: Dünyanın hangi medenî ülkesinde, tarihî bir okul binasının otel yapıldığı görülmüştür? Gidin İngiltere'ye de, mesela Eton Koleji binasını otel yapmayı düşündüğünüzü söyleyin bakalım, ne cevap alacaksınız? Kabataş Erkek Lisesi, kendi mâzisine ait ne varsa hepsini tasfiye etmeyi 'muasır medeniyet seviyesi'nin üstüne çıkmak şeklinde tefsir eden hortlak bir zihniyete kurban edilemez. Kabataş Erkek Lisesi, sıradan bir bina değildir çünkü. Okul, geçen yıl, 100. yaşına bastı. Hiçbir şeyde süreklilik ve devamlılığa izin vermeyen bir entelektüel başıbozukluğun hâkim olduğu bu toplum, zihin mirasını tasfiye ede ede, kültürel bir temelsizlik ve geçmişinde neye atıfta bulunacağını bilemeyenlerin referans eksikliğiyle vahim bir malûliyeti yaşıyor. Bütün kurumlarında toptan görülen bir malûliyet! Bir çöküş! Sartre'ın deyişi ile, 'geçmişi olmayan bir gemi enkazı'!

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye'nin toprak altı tarihine sahip çıkmak kadar, toprak üstü tarihine de sahip çıkmakla yükümlüdür. 'Bölmeli kafalılık'la kültür ve turizm işleri yürümez! İngilizlerin bir sözü vardır: 'Over my dead body'! Ancak 'cesedimi çiğneyerek geçebilirsiniz!' Kabataş Erkek Lisesi'ni otele dönüştürmek söz konusu olursa eğer (-ki, buna asla izin verilmemelidir!), 1950 yılının o Eylül gününde, kendimi, önünde durduğum o büyük demir kapıya çarmıha gereceğim... Zira hiç kimse, beni ve onbinlerce Kabataşlı'yı hatıralarımızın o muhteşem barınağından mahrum edemez.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Özsoy' operası ve musiki 'inkılabı'

Hilmi Yavuz 2009.06.24

Son beş yıldır 19 Haziran, 'Sahne ve Müzik Sanatları Bayramı' olarak kutlanıyormuş. İlk Türk operası 'Özsoy', ilk defa, 19 Haziran 1934'te, Ankara'da İran Şahı'nın huzurunda sahnelendiği için, o gün 'bayram' ilan edilmiş!

Kim bu 'bayram'ı ilan ediyor? Bu bir 'resmî' bayram mı? Niçin 'son beş yıldan beri' kutlanıyor? Bu soruların cevabını bilmiyorum. Bu belki de opera sanatı ile çok yakından ilgileniyor olmayışından dolayıdır. Ama 'Özsoy' operasının Gazi'nin emri üzerine Adnan Saygun tarafından bir ayda bestelenmiş, ama galiba daha çok, Semiha Berksoy'un bu operada boy göstermiş olmasının, 19 Haziran'ın birileri tarafından 'bayram' ilan edilmesinin arkasındaki gerekçe olduğu anlaşıyor. Bu yıl bu 'bayram', Semiha Berksoy adına kurulan 'Opera Vakfı'nın girişimiyle Dolmabahçe Sarayı'nda kutlanmış.

Önce şunu belirtelim: 'Özsoy', ismarlama bir operadır. Genellikle Adnan Saygun'un biyografisinde, bu operaya yer verilmez bile! İsmarlama ve emirle yazılmış bir müziğin ilk defa icrasının 'bayram' ilan edilmesini anlamak mümkün değildir!

Her neyse, Atatürk'ün bir süre musiki meseleleriyle yakından ilgilendiğini biliyoruz. 1928'de, Mısırlı bir muganniye'nin, Müniretül Mehdiyye'nin Sarayburnu'ndaki konserinden sonra yaptığı konuşmayla başlayan ve 1934'te TBMM'de verdiği söyleve kadar devam eden bir ilgi. Gazi, TBMM'deki konuşmasında da Türk musikisinin 'ulusal'laşması gerektiği üzerinde durur ve şunları söyler: 'Ulusal ince duyguları, düşünceleri anlatan, yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları, bir gün önce genel musiki kurallarına göre işlemek gerekir. Ancak bu düzeyde, Türk ulusal musikisi yükselbilir, evrensel musikide yerini alabilir.' Sarayburnu söylevinde ise vurgu, Türk ulusunun 'fıtratı' üzerindedir: 'Türk'[ün], fıtraten şen, şatır' olduğunu, bu 'güzel huyu[nun]' fark edilmemiş olmasından dolayı 'gamlandı[ğın]' bildiriyor ve şöyle diyor: 'Fakat artık millet, hatalarını kanı ile tashih etmiştir, artık müsterihtir, artık Türk şendir.'

Bu durumda Atatürk'ün musiki 'inkılabı', Türk'ün 'şen fıtratı'nı dilegetiren 'ulusal, ince duyguları' genel musiki kurallarına göre işlemek anlamına geliyor. Şimdi soru şudur: Adnan Saygun başta olmak üzere musiki inkılabını hayata geçirme görevini üstlenenler, bu işin üstesinden gelebilmişler midir?

Soru önemlidir, ama, önce Gazi'nin bu yaklaşımının nasıl anlaşıldığına bakalım. Vedat Nedim Tör'den Muammer Sun'un aktardığına göre, ilk tepki şöyle olmuş: O sırada Matbuat Umum Müdürü olan Tör, TBMM'deki söylevden sonra, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya gitmiş, 'Paşa bunu söylediğine göre herhalde alaturkanın yasak edilmesini istiyor. Yaparsanız hoşuna gider!' demiş. Yasaklama olayının bir başka versiyonunu da Cemal Reşit Rey anlatıyor:

"Atatürk'ün direktifi üzerine bir müddet sonra (1934'te) Maarif vekili Abidin Özmen, sekiz müzisyen olarak bizleri Ankara'ya kongreye toplamıştı. Toplantı açılıp nâzikane nutukların teatisinden sonra Maarif vekilinin sevimli şivesiyle bizlere 'Ey, hadi bakalım musiki inkılabı yapacakmısınız, bunu nasıl yapacağız?' demesi üzerine kongrede bir şaşkınlık havası esmeye başladı. Toplantı dört saat kadar devam etti. Arada sırada Maarif vekilini telefona çağırıyorlardı. Son telefondan sonra Abidin Özmen, heyecanla bizlere 'Paşa, Çankaya'dan birkaçtır telefon ettiriyor. Musiki inkılabı ne yoldadır, diye soruyor?' dedi biz büsbütün şaşkına döndük. Ne gibi bir karar alınacağını bir türlü kestiremiyorduk. Nihayet, hatırlamadığım birisi, memlekette tek sesli şarkı söylemenin yasak edilmesi gerektiğini teklif etti. Bunun üzerine ben kalktım ve dedim ki: 'Bir çoban faraza davarlarını otlatırken, şarkı söylemek ihtiyacını hissederse, ille köye gidip bir ikinci çobanı bulup, gel birader sen de şu ikinci sesi uydur söyle, mi desin?'

Bu sözler, Sinan Çetin'in musiki inkılabına ilişkin o harikulade parodi klibini hatırlattı: Hani jandarmaların, saz çalıp eğlenen köylülere, 'yasak lan, artık Betüven çalacaksınız!' diye silah doğrulttukları klibi...

Efendim, bayramınız kutlu olsun! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Bahçesinde deniz olan okul': Kabataş Erkek Lisesi 100. yaşında

Hilmi Yavuz 2009.07.01

Türkiye'nin en köklü eğitim kurumlarının başında gelen Kabataş Erkek Lisesi, geçtiğimiz yıl (2008), 100 yaşına girdi. 17 Şubat 1908'de Sultan II. Abdülhamid, yayımladığı bir fermanla Kabataş İdadisi'nin kurulduğunu bildiriyor ve Maarif Nezareti, 7 Mart 1908'de Aynîzade Hasan Tahsin Bey'i, müdür olarak tayin ediyordu.

Kabataş Erkek Lisesi Eğitim Vakfı, bu münasebetle '100 Yıllık Eğitim Çınarı: Kabataş Erkek Lisesi' adını taşıyan muhteşem bir kitap yayımladı. Kabataş Erkek Lisesi'nin 42. kuruluş yılı olan 1950'de, bu müstesna okulun bir öğrencisi olma onurunu kazanmış olan ben, okulun son 59 yılını yaşamış olmaktan dolayı duyduğum yücelmişlik duygusu ve bahtiyarlıkla yazıyorum bu yazıyı...

'Yedi sınıf ve 256 öğrencisiyle Kabataş Mekteb-i İdadisi, kapılarını 18 Nisan 1908 Cumartesi günü, (okulun kurucusu ve 'Beybaba'sı) Hasan Tahsin Bey'in öncülüğünde öğretim hayatına açtı[ğından]' beri, sadece İstanbul'un değil, Türkiye'nin en gözde okullarından biri olmaya devam ediyor. 'Gözde', evet, çünkü 1950 yazında Siirt Ortaokulu'nu bitirip liseyi nerede ve hangi okulda okuyacağım konusunda toplanan aile meclisinin oybirliğiyle verdiği karar, Kabataş Erkek Lisesi'ydi. 1950 yılında Siirt nere, Kabataş Erkek Lisesi nere'ydi! Ama, Siirt'te bile olsalar, Kabataş Erkek Lisesi'nin, insanların zihninde müstesna yeri vardı hiç şüphesiz ve ailenin seçimi de bunu gösteriyordu...

'100 Yıllık Eğitim Çınarı: Kabataş Erkek Lisesi' kitabı, benim gibi, kimliğinin inşasında temel koyucu olan ne varsa o okula borçlu olan bir Kabataşlı için, gerçekten büyük bir haz ve elbette bilgi şöleni oldu. 'Şapka İktisasına Dair Kanun'a muhalefetten 1926 yılında idam edilen İskilipli Atıf Hoca'nın, bizim okulda Arapça muallimi olduğunu bu kitaptan öğrendim...

Kitapta okulun edebiyat öğretmenlerine, haklı olarak, özel bir yer verilmiş olması şöyle açıklanıyor: "Kabataş Erkek Lisesi'nin, şair ya da yazar kimliği de taşıyan edebiyat öğretmenleri için, yolun henüz çok başında olan bu gencecik yaşamlara farklı duyarlılıklar taşımak, onları derinliklerindeki gerçek benlikleriyle tanıştırmak ve yeni yolculuklara teşvik etmek kutsal bir görev gibiydi. [...] Kuruluşundan bu yana Kabataş Erkek Lisesi'nin sahip olduğu 'edebiyatçı hocalar' hazinesi paha biçilmez bir değerdedi. Bu hazine içinde bir cevher vardı ki, yetiştirdiği ve etkilediği insanlar için adeta bir 'uygarlık aşısı ve insanlık bildirisi' idi." Kimdi bu öğretmen? Elbette Behçet Necatigil!

Yalnız edebiyat öğretmenleri mi;- değil hiç şüphesiz! Bir Galip 'Baba' ('Vardar'), bir Aziz Taner gibi tarih öğretmenlerini de unutmamak gerekiyor. Vardar ve Taner'dir bizim tarih bilincimizi temellendiren büyük hocalar...

Kitap, 1951-1960 yıllarını, 'Kabataş Erkek Lisesi'nin Altın Yılları' olarak nitelendiriyor. Bu 'Altın Yıllar', Faik Dıranaz'ın ve Adnan Dinçer'in okul müdürü olduğu yıllardır. Zeki Ömer Defne hoca'nın deyişiyle, 'bahçesinde deniz olan okul'da, benim bu 'Altın Yıllar'ın ilk dördünü yaşadığım yıllar... Ahmet Muhip Dıranas'ın bir dizesiyle söylersem, 'hatırası kalbe ışıklarla dökülen' yıllar...

Şimdilerde okulumuzun otel olacağı söyleniyor. Daha önce de yazdım: Kabataş Erkek Lisesi binasını otel yapmaya hiç kimsenin gücü yetmez. Binlerce Kabataşlı, hatıralarının ırzına geçilmesine asla müsaade etmez...

'100 Yıllık Eğitim Çınarı: Kabataş Erkek Lisesi' kitabını yayımlayan Kabataş Erkek Lisesi Eğitim Vakfı'na ve Vakfın çok değerli başkanı, sevgili kardeşim Erol Demirdöven'e bu yorucu ve zahmetli uğraşın üstesinden layıkıyla gelen metin yazarı Saadet İrmak kızıma ve kitabı yayıma hazırlama gibi muazzam bir sabır, dikkat ve uzmanlık isteyen işi fevkalade bir gayretle kotaran Mehmet Altun dostuma, binlerce, evet binlerce, teşekkür... Tek kelimeyle: Varolsunlar!

Hâmiş: Sevgili okurlarım, sizden bir süre dinlenmek için ruhsat istiyorum. En yakın zamanda 'Zaman'da tekrar buluşmak ümidiyle, şimdilik 'zâtınıza hoşça bak'ınız, diyorum. (H.Y.) h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Yalnız Demokrat'ın Hatıraları

Hilmi Yavuz 2009.07.05

Ferruh Bozbeyli, 1960 sonrası Türk siyasal hayatında önde gelen kimliklerden biri. Timaş Yayınları 'Hatırat Kitapları' dizinden Bozbeyli ile İhsan Dağı ve Fatih Uğur'un yaptıkları 'nehir söyleşi'yi 'Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli' adıyla yayımladı.

Sanırım Victor Hugo'nun sözü olmalı: İnsanın belirli bir yaştan sonra okumak isteyeceği kitapların başında hatıra kitapları gelir, diyordu. Ben de o yaşa (hangi yaş?) geldim mi, bilemiyorum, ama, özellikle yaşadığım ya da içinde bulunduğum yıllara ait hatıraları okumaktan haz duyar olduğumu söylemeliyim.

'Yalnız Demokrat' da öyle: Bozbeyli, benden dokuz yaş büyük. Ama Hukuk Fakültesinde öğrenci olduğu yıllarda, onu Fatih Tramvay Durağı ile Saraçhanebaşı arasında, iki yanından kırmızılı yeşilli tramvayların aktığı çınarlı orta yolda, akşamları, arkadaşlarıyla birlikte bir aşağı bir yukarı dolaşırken görürdüm. O sırada Fatih Postanesi'nin önündeki gazete bayii Selahattin ağabeyin yanında, okul dışındaki saatlerde ona yardım ediyordum. Ve Fatih'te, 1950'li yılların başında, neredeyse herkesin birbiriyle tanıştığı ya da göz âşinâsı olduğu insanlar yaşıyordu. Büyük bir mahalle gibiydi Fatih o yıllarda...

Kitapta, benim özellikle ilgimi çeken Bozbeyli'nin İsmet Paşa (İnönü) ile olan ilişkisi oldu. Elbette Abdülaziz Bekkine ve Nureddin Topçu ile olan yakınlıklarını, Zeyrek camii ve Çivizade medresesini, Hasan Basri Çantay ve Ayverdi'lerle görüşmelerini ...ve bir muhafazakar milliyetçi kimliğin inşasında nasıl bir entelektüel ve manevî arkaplanın bulunduğunu kavramak bakımından ilkgençlik yıllarına ait hatıratını fevkalâde önemli bulduğumu da ilâve etmeliyim.

Bozbeyli'nin, Ragıp Gümüşpala'nın ölümünden sonra Adalet Partisi genel başkanlığı seçiminde Süleyman Demirel'i değil, 'Koca Reis' Sadeddin Bilgiç'i desteklediğini öğrenmek beni şaşırtmadı. Zira, Bozbeyli'nin milliyetçi muhafazakar kimliğinin Bilgiç'i desteklemede belirleyici olması son derece anlaşılır bir şeydir. Ama Ord. Prof. Ali Fuat Başgil'in Demirel'e karşı adaylığını koymak istediğini, ilk defa Bozbeyli'nin 'nehir söyleşi'sinden öğrendim ve doğrusu biraz da şaşırdım!

Her neyse, asıl önemli olan İnönü'nün, 'genç başkan' diye hitap ettiği Bozbeyli'ye (1965'te TBMM Başkanı seçilmişti), Sadriazam Damat Ferit Paşa hakkında söyledikleridir. İnönü, 1969'da Ankara'da Türk Tarih Kurumu'nda verdiği bir konferansta, Damat Ferit Paşa'nın 'hain' olmadığını söylemiş, Bozbeyli de 'biz ötedenberi haindir, diye biliyoruz' deyince, (Bozbeyli'nin naklettiğine göre) İnönü, şu açıklamayı yapmıştır: 'Hain olmak başka, yanlış düşünmek başkadır.

Damat Ferit bir manda idaresine taraftardı. Çünkü Türkiye'nin bütünlüğünü ancak bu şekilde koruyabiliriz düşüncesindeydi. Yeniden bir Milli Mücadeleyi göze alamıyordu. Bu fikir yanlış olabilir. Ama hainlik değil. Sonradan bize karşı bazı tedbirler aldığı için elbette o kısımları ve yaptıklarını da tasvip etmiyorum. Ama bir sadriâzama haindir demeyi uygun bulmuyorum.'

İnsan düşünmeden edemiyor: İsmet Paşa, Damat Ferit Paşa'nın 'hain' olmadığını söylemek için niçin 1969 yılına kadar bekledi?

Hâmiş: Sevgili okurlarım, sizden bir süre dinlenmek için ruhsat istiyorum. En yakın zamanda 'Zaman'da tekrar buluşmak ümidiyle, şimdilik 'zâtınıza hoşça bak'ınız, diyorum.(H.Y.) h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yaz ölüleri (1): Kemal Özer

Hilmi Yavuz 2009.09.02

Yaz ölüleri! Bu ölüleri yazacağım şimdi... Kemal Özer'in ölümünü işittiğimde, İstanbul dışında, ama yazın içindeydim. Demirtaş Ceyhun'un ve Nezim'inkileri (Nezihe Meriç) öğrendiğimde de öyle!

'Doğu Şiirleri'nde bir dize, 'Ölüm, bir yaz kadar hain' diyordu. Benim için gerçekten bu üç sevgili ölünün, yaz ölüleri olması, yazın ihanetini gösteriyor. Geçip giden ve ardında altın sarısı ölü yapraklar bırakan yazın ihanetini... Unutmamak gerek: Sonbahar, yazın ihanetinin nesebi gayrisahih çocuğudur.

Kemal Özer'le arkadaşlığımızın tarihi, 1955'lerde başlar 'A' dergisini çıkardığımız o serazat yıllar. Fatih'teki kahveler: Kıztaşı'nda Acem'in kahvesi, Millet Kütüphanesi'nin yanındaki Yıldırım Kiraathanesi, Bulvar Kiraathanesi, Hukuk Fakültesi Kantini ve Yenikapı sahil kahveleri. Kemal'le, Onat'la (Kutlar), Erdal'la (Öz), Adnan'la (Özyalçın), Doğan'la (Hızlan) birlikte, sabah akşam, neredeyse komünal sayılabilecek bir birlikteliği, alabildiğine yoğun yaşadığımız günlerin, belleğin sedef kakmalı kutusunda özenle saklanan hatıralarının mekânıdır o kahveler...

Kemal Özer, bizim kuşak ('50 Kuşağı') içinde ilk şiir kitabını en erken yayınlayanımız oldu. 'Yeditepe' yayınlarından çıkan bu ilk kitabın, 'Gül Yordamı'nın tarihi, 1959 yılıdır ve Kemal 24 yaşındadır. Bana kitabı 3 Şubat 1959 günü imzalamış. Büyük ihtimalle, şimdi Fatih'te, yerinde yeller esen, 'Asker'in kahvesinde. Çünkü ithafta 'Askerin kahvesi' geçiyor ve Kemal, 'Askerin'deki ('i')'yi noktalı değil, inceltme işaretli yazmış, 'askerîn kahvesi' olarak... Kemal, yıllar sonra 18 Ocak 1988'de imzaladığı, 'Sınırlamıyor Beni Seveda' kitabını ise bana, gençlik günlerimize dair şu anlamlı ithafta verecektir: 'Askerîn kahvesinden, Yahya Bozbekiroğlu'ndan, Kıztaşı'ndan 1950'li, 60'lı yıllardan geçip gelen ve kimsenin (ideolojilerin bile) değiştiremeyeceği anıların katıksız hüznüyle Hilmi Yavuz'a, yıllar sonra 'sevgi', 'dostluk' birikiminden...'

Ama, Kemal, benim için hep o ilk kitaptaki, 'Gül Yordamı'ndaki şiirlerle kaldı. 'Ölü bir Yaz' olsun, 'Tutsak Kan' olsun, bu ilk dönem şiirleri de dahil, 'Gül Yordamı'ndaki şiirler (mesela, 'Ağıt'; mesela, 'Aylı Karanlık'; mesela, 'Leyla'; mesela, 'Seni Sevmekle Artıyorum') bana göre elbet, birinci sınıf şiirlerdir;- yer yer Cemal Süreya'nın ve İlhan Berk'in etkileri, kendini belli etse de...

Kemal, ilk üç kitabından sonra altı yıl şiir yazmadı. Ve sonra çok farklı bir şiirle, 1973 yılında, döndü aramıza;- 'Kavganın Yüreği' ile... Kitabın ilk basımının arka kapağında Kemal, şiirindeki dönüşümü değil, radikal kopma'yı şöyle açıklıyordu: 'Yaşama bakışım, dünyayı kavrayışım, onu artık sürekli bir kavga olarak nitelediğimi özetliyor. Şiir de bu kavganın bilincini vermekle yükümlü olmalı.' Kemal, artık şairi bir 'bilinç işçisi' sayıyor, onu, hayatı 'soyut kavramlardan çıkarıp, günlük yaşamımıza yerleri, anlamları olan somut karşılıklarına ulaştırma[kla]' yükümlü görüyordu. O kitaptaki 'Üzgünüm Ama Övünüyorum' ve 'Silah' şiirleri, Kemal'in bu poetikasının tipik örnekleridir.

Kemal, 'Kavganın Yüreği'nden sonra poetikasını hiç değiştirmede. Bilinci öne çıkaran bir şiirin, bana göre elbet, dar ve sınırlı bir standart dille yazılabilme imkânlarının sınırlarını zorlamayı denedi. Ne kertede başardı bunu; ayrıca, başarılabilir miydi?;- sorgulamak gerek...

Kemal Özer, aziz kardeşim, şimdi bir yaz ölüsü taşıyorum, senin deyişinle, 'ideolojilerin bile değiştiremeyeceği' hatıralarıma,- 'ölü bir yaz'dan geçerek.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Geleneksel olan, birleştirir; modern olan, farklılaştırır

Hilmi Yavuz 2009.09.06

Türk toplumundaki etnik ya da mezhepsel ikiliklerin kıyıcı bir ideolojik karşıtlığa dönüşmesinin tarihi çok eskilere çıkmıyor. Elbette herkesin onayladığı gibi, Kürt'lüğe ve Türk'lüğe, Alevî'liğe ve Sünnî'liğe ilişkin farklılıklar, daha başından beri biliniyor, ama bu farklılıklar, deyiş yerindeyse, barış içinde birlikte yaşama'ya hiçbir kayıt ve koşulda engel olmuyordu.

Yıllarca iyi komşuluk ilişkileri yaşayan farklı etnisiteden ya da farklı din ya da mezhepten ailelerin, bu türden ayrımların farkında bile olmadıklarını, bizzat kendi tanıklıklarından biliyoruz. Peki, öyleyse ne oldu da etnisite, mezhep ya da din farklılığı, barış içinde birlikte yaşama'yı ideolojik bir ayrılık savaşına dönüştürdü?

Kolay ve hazır çözümler, hiçbir zaman bir sosyolojik analizin yerini tutamaz. Dış ve yabancı mihrakların bu türden ayrılıkları kışkırttığı, teşvik ettiği ve desteklediği, bu hazır ve kolaycı çözümlerin başında gelir. Oysa asıl mesele, hiç şüphesiz, Modernleşmeyle ilgilidir. Modernlik, Geleneksel olanın aksine, farklılıklar üzerine temellenir. Daha önce de bir yazımda belirttim: Modernlik Weber'in, Habermas'ın ve daha başkalarının da ısrarla dilegettikleri gibi, farklılıklar referans alınarak inşa edilir. Modern öncesi Geleneksel toplumlar ise farklılıkları, akrabalık, mahallelilik ya da hemşehrilik ilişkileri bağlamında silen, onları akrabalık, mahallelilik ya da hemşehrilik düzeyinde birleştiren bir Birlik ve Beraberlik yapısı sergilerler. Etnisite, mezhep veya din farklılıklarının akrabalık, mahallelilik veya (her ne kadar Gordon Childe, şehirlilik, dolayısıyla modernlik bağlamında, akrabalık ilişkilerinden ayırsa da) hemşehrilik örüntülerinin öne çıkarak başat (hâkim, dominant) olmaları dolayısıyla, geriye itildiklerini söylemek mümkündür. Şema şöyledir:

Geleneksel Toplumlar Modern Toplumlar

Akrabalık Etnisite Farklılığı

Mahallelilik Mezhep Farklılığı

Hemşehrilik Din Farklılığı

Claude Lévi-Strauss, 'sahihlik düzeyleri' ('niveaux d'authenticité') biçiminde kavramsallaştırdığı birleştirici örüntüleri, insanlar arası somut ilişkiler olarak tanımlar. 1979 yılında İngiltere'de yayımlanan Encounter Dergisi'nde Jean-Marie Benoist'le yaptığı konuşmada, meseleyi hukuk antropolojisi bağlamında ele alır ve insan haklarının (ve elbette özgürlüğün) soyut ve genel tanımlarını değil, somut insan ilişkilerine dayalı pratikleri tercih ettiğini bildirir. 'Felsefe Yazıları' kitabımda da belirttiğim gibi, Lévi-Strauss, insan haklarının soyut ve ahlaksal bir bireyin hakları olarak değil, 'yaşayan, gerçek bir bireyin' somut hakları olarak alımlanması gerektiğini vurgular.

Lévi-Strauss'un, insan hakları konusundaki önesürüşlerinin, Geleneksel Toplumlardaki Birleştirici Başat Düzeyler ile Modern Toplumlardaki Farklılaştırıcı Başat Düzeyler bağlamında da geçerli olduğunu düşünebiliriz. Dolayısıyla, Modernlik akrabalık, mahallelilik (ve zorunlu olarak aynı şehirden değil, ama aynı köyden veya ilçeden geliyor olmak anlamında) hemşehrilik örüntülerini, gündelik hayatta 'yaşayan gerçek bireyler' arasındaki ilişkileri düzenleyen, birleştirici ve somut referanslar olmaktan çıkarmış, onların yerine, Geleneksel toplumlarda bir mesele teşkil etmeyen etnisite, mezhep ve din ayrılıklarının, farklılaştırıcı soyut referanslarını hâkim kılmıştır. Ötekileştirme, ancak Farklılığın öne çıkmasıyla mümkün olabilir. Akrabalık, Mahallelilik ve Hemşehrilik gibi birleştirici örüntülerin başat olduğu Geleneksel toplumların, sosyolojik anlamda ötekileştirici bir konumu yoktur.

İşte, 'Ah, geçmişte aynı mahallede kapıkomşu yaşadık! Kimse komşusunun Alevî mi, Ermeni mi, Kürt mü olduğunu bilmez, bilse de önemsemezdi!' sözünün sosyolojik analizi budur. Bu Farklılıkların Modernleşmeyle birlikte kaçınılmaz olduğunun fark edilmesi ve artık dış mihraklara işaret eden komplo teorileri ile açıklanmaması veya nostaljilerle alımlanmaması gerekir. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yaz Ölüleri(2): Demirtaş Ceyhun

Hilmi Yavuz 2009.09.09

Yaz Ölüleri! Onları yazıyorum şimdi...Demirtaş Ceyhun'un, o karayağız yörük yüzüyle, ilk kez nerede karşılaştım?

Vedat Günyol'un, Karaköy'de, Veli Alemdar Han'daki o küçük odasında ('Yeni Ufuklar' Dergisi'nin İdarehanesi) mı, Baylan Pastanesi'nde Attila İlhan'ın, girişin sağ tarafındaki köşe masasında mı? Yıl, 1954 olmalıdır. Benim, elimde şiirlerle Vedat ağabey'e, ya da koltuğumun altında Fransızca kitaplarla Baylan'a taşındığım ve hayatın, olanca saydamlığı ile hatıralar, hatıralar, hatıralar inşa etmeye başladığı yıllar! Hangisinden başlamalı, bilmiyorum ki? Baudelaire'in, Spleen'inde söylediği gibi: 'Sanki bin yaşıdayım, o kadar hatıram var!..'

Baylan'daki arkadaşlar arasında adı, 'Paşa'ydı Demirtaş'ın. Neden böyle denilmişti? Askerlikle ilgisi yoktu ki! Gene de kimse, ona niçin 'Paşa' lakabının takıldığını sorgulamadı. Demirtaş değil, 'Paşa'ydı o bizim için...

Demirtaş'la asıl yakınlığımız, benim Londra'dan dönüp askerliğimi tamamladıktan sonra, Harbiye'de, El Irak Apartmanı'nda, rahmetli Ercan Arıklı ve Ergin Telci'nin birlikte kurdukları Ar-Tel Yayınevi'nde çalışmaya başladığım 1972 yılından sonradır. Demirtaş, Harbiye Orduevi'nin karşısındaki Yapı Endüstri Merkezi'nde bir küçük kitapevi açmıştı. Önceleri, akşam işten çıktığımda, eve gitmeden (o sırada Şişli'de, Küçükbahçe Sokağı'nda otuyordum) önce ona, daha sonra da Sander Kitapevi'ne uğruyordum. (1980'lerde, Valdeçeşme'ye taşındığımda ise, akşamları uğradığım kitapevi, Hadi Olca'nın 'Akademi Kitapevi' olacaktı...)

1972-1973 yılları, bütün öğlelerin ve öğleden sonraların ya Demirtaş'ın kitapevinde, ya da bir sokak altındaki kahvede, bol sohbetli, bol kahkahalı, pişpirik partilerinde geçtiği yıllardır. Tanju Cılızoğlu, Bülent Tanla, araya 'amele' Erol (Özök) ve Ömür'ün (Candaş) ve benimle 'Paşa'nın katıldığı bu 'pişti' partilerinin, aynı zamanda bir 'edebî mahfil' oluşturduğunun da farkındaydık. Bu 'mahfil', kahveden Demirtaş'ın dükkânına taşınır, oradan da bazen gece, yemekli toplantılara intikal ederdi. 'Yapı Endüstri Merkezi' Kitapevi, akşamları tam bir toplanma yeri: Vedat Türkali, Nevzat Üstün, Behçet Hoca (Demirtaş'ı pek severdi!), Sezer Tansuğ, Attila İlhan, Emil Galip Sandalcı, Nuri İyem... ve Oktay Akbal ile Fethi Naci gibi, yolu Harbiye taraflarına düşen hemen hemen herkes...

Demirtaş, Yapı Endüstri Merkezi'ni, elbette sevgili Doğan Hasol'un onayıyla, bir Kültür Merkezi'ne dönüştürmek amacındaydı. Alt katta, küçük bir konferans salonu vardı ve 'Paşa' orada bir dizi söyleşi düzenledi. Benim hatırlayabildiğim, ilk söyleşinin Aziz Nesin tarafından yapıldığıdır. Bir de Haldun Taner'in Kemal Tahir'in ölümünden sonra, o küçük salonda Kemal Tahir'i anlattığı o nefis söyleşi...

Demirtaş'ın ilk basımı, 1972 Aralık ayında, Sinan Yayınları tarafından yapılan 'Çamasan'ın, 1973 Sait Faik Hikâye Ödülü'nü alması, onu gerçekten seven biz dostları için büyük bir bahtiyarlık vesilesi oldu. 'Çamasan' üzerine hem o sıralarda kitap tanıtma yazıları yazdığım Milliyet Sanat Dergisi'nde hem de Yeni a Dergisi'nde bu bahtiyarlığı dile getirdim. Yanlış anlaşılmasın: Demirtaş'ı ahbapçavuş duygusallığı ile övmedim elbet;- mesela, o

kitaptaki 'Çamur' hikâyesinde, 'Don Kişot'luğu, Anadolu insanının temel karakteristik özelliği olarak ortaya koyuşundaki benzersiz anlatımı göstermeye çalıştım.

Son yıllarda, Hamit Kınaytürk'ün önyak oluşuyla Mimar Sinan Üniversitesi'nin denize bitişik restoranında, ayda bir kere yapılan toplantılarda birlikte olduk. Halit Refiğ, Semih Balcıoğlu, Metin Sözen, Sabahattin Batur, Saim Bugay'ın ve elbette Demirtaş'ın, eşleriyle katıldıkları bu yemeklerde, siyasal görüş farklılıkları iyice suyun yüzüne çıkmaya başlamıştı ve maalesef, kadim dostluklar artık, tatsız, gergin ve zoraki bir birlikteliğe dönüşmekteydi...

Demirtaş öldü. Ama her şeye rağmen onun edebiyatı, arasıra görünmez kılınsa ve bendeki binlerce hatırası, arasıra görünmez olsa da, o, kendi gök kubbemde var olmaya devam edecek...h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Demokratik Açılım'ı Nasıl Anlamalıyız?

Hilmi Yavuz 2009.09.13

AK Parti hükümetinin 'Kürt Açılımı' ya da 'Demokratik Açılım'ı, henüz öngörülen yol haritası belli olmasa bile, Cumhuriyet tarihimizin büyük dönüşümlerinden birini işaret ediyor: 'Ermeni Açılımı' da öyle! Bu büyük bir dönüşüm, çünkü Cumhuriyet tarihinin 'dokunulmaz'ları olarak, bırakınız sorgulama ve tartışmayı, söz edilmesi bile yasak olan, sürekli üstü örtülen meselelerin, en azından konuşulabilir olmasını mümkün kılıyor...

'Demokratik açılım'ı, bu anlamda sadece 'Kürt meselesi' ile ilişkilendirmek doğru olmaz. Gerek Ermeni meselesi gerekse Ergenekon davası, AK Parti hükümetinin demokratikleşmeyi, sadece, sürekli olarak göz ardı edilen bir etnik problemin konuşulmasına değil, ama aynı zamanda çözümüne de indirgemenin de ötesinde, çok daha kuşatıcı ve kapsamlı bir program olarak ele aldığını gösteriyor. Demokratikleşme, tabuları yıkmak, dokunulamazları konuşulur kılma anlamında geniş bir entelektüel ve siyasal tartışma alanı inşa etmekle kalmıyor; böyle bir alanın, ancak sivilleşme gibi, kaçınılmaz bir arkaplan üzerinden gerçekleşebileceğinin de açık işaretlerini veriyor. Ergenekon davası, en azından, gerçek anlamda demokratik bir toplumda TSK'nın da, yasalar gerektirdiğinde askerî değil, sivil bir ortamda sorgulanabilir olduğunu göstermesi bağlamında, büyük bir sivilleşme dönüşümüdür. Ergenekon davasının sonucu ne olursa olsun, bu davanın bizatihi açılabilmiş olması, TSK sözkonusu olduğunda 'kol kırıldığında yen içinde kalmayacağını', bu değişin artık geçerli olmadığını, olamayacağını gösteriyor ki bu, bence elbette, davanın sonucundan çok daha önemlidir... Önemlidir; evet, -zira Ergenekon sanıkları beraat etseler bile, bundan sonra hükümet darbesi yapmaya kalkışacaklar açısından, bu dava, son derece 'caydırıcı' olacaktır. Cuntacılık, bundan böyle, sivil yargı önünde hesap vermek durumunda kalacağını bilecektir...

AK Parti, Türkiye'nin demokratikleşmesi yolunda büyük bir misyonu gerçekleştiriyor. Bunu, AK Parti'nin şeriat düzenini getirmek amacıyla tasarladığı gibi bir safsatayla önlemeye çalışmanın hiçbir yararı yoktur. Demokrasiye Laikliğin düşmanı olarak negatif bir anlam yükleyip olumsuzlamanın, aslında Laikliğe Demokrasinin düşmanı olarak pozitif bir anlam yükleyip olumlamak demek olduğunun farkında olmayanlar var bu ülkede,- maalesef...

Daha önce de yazdım; bir defa dikkatleri çekmek istiyorum: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Türkiye Cumhuriyetinin 'Demokratik, Laik, ve Sosyal bir Hukuk Devleti' olduğunu bildiriyor. Kanun koyucu, dikkat edilsin, Demokrasiyi, Laiklikten önce, (evet öncel!) zikretmiştir. Kanunun lafzı ile ruhu (ben, 'bağlamı' diyorum) arasında bir tutarlılık olması gerektiği, Hukuk Fakültelerinin daha birinci sınıflarında 'Hukuk Başlangıcı'

derslerinde öğretilir. Dolayısıyla, 'Demokrasi'nin, Laiklikten önce zikredilmesinin bu bağlamdan çıkarsanacak bir anlamı vardır: Yani kanun koyucunun, üç ayrı kağıt parçasına 'Demokratik', 'Laik', 'Sosyal Hukuk Devleti' diye yazıp bir torbaya koyarak, sekreter kızlardan birine, tombalacı usulü, 'kızım, sırayla çek bakalım!' diyerek, bu sıralamayı yapmış olduğunu mu düşüneceğiz! Elbette hayır!

Demokrasiye, Laikliğin düşmanı gözüyle bakanlara şunları söylemek istiyorum: Mümkünse, Anayasa'dan 'Demokrasi'yi kaldırıp, yerine, 'Türkiye Cumhuriyeti, Jakoben, Tepeden İnmece, Laik ve Sosyal bir Hukuk Devletidir' diye yazdırınız. İstedığınız bu çünkü! Niçin böyle bir teklifte bulunmuyorsunuz? İndiriniz yüzünüzdeki maskeyi, hakiki yüzünüzü görelim! Siz de rahat ediniz, biz de! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yaz Ölüleri (3): Nezihe Meriç

Hilmi Yavuz 2009.09.16

Yaz ölüleri! Onları yazıyorum şimdi!Nezihe Meriç! Evet o da bir yaz ölüsü. Geçtiğimiz yazı, bir ölüm yazına dönüştüren sevgili ölülerden biri. Kemal Özer ve Demirtaş Ceyhun gibi...

Cahit Sıtkı Tarancı'nın bir dizesini hatırladım: 'Gitgide artıyor yalnızlığımız'. Evet, öyle! Kemal de, Demirtaş da, Nezihe Meriç de, ölümleriyle bizi ıssızlaştırdılar, Dünya'yı kendimizle birlikte daha تنها gösterdiler. Bu sevgili ölülerle hem ben ıssızım, hem de Dünya daha تنها şimdi...

Nezihe Meriç, 1950'li yılların başında bir gün, Beyoğlu'nda, İstiklal Caddesi'nde Sait Faik'le nasıl tanıştığını anlatır. Sait Faik, caddede Attila İlhan'la yürüyen Nezihe Meriç'le karşılaştığında, Attila'ya, sözümona fark ettirmeden Meriç'in kim olduğunu sormuş, Attila da sözümona fark ettirmeden, 'NzhMrç' demiştir. Attila İlhan'ın Meriç'in adındaki sesli harfleri dile getirmeden ve onu gizlice tanıtmaya kalkışmasının anlamı neydi? Nezim de açıklamıyor bunu.

Nezim, dedim, evet, edebiyatçı takımı arasındaki kısa adı 'Nezim'dir. Bu kısaltmayı kim yaptı, bilmiyorum. Ama bu kısa ad, bende, herhalde 'bizim' sözcüğünü çağrıştırdığı ('bizim Nezim') için olmalı, hep bir içtenliğe bir yakınlığa, onun 'bizden' oluşuna işaret eden bir izlenim bırakmıştır. Bizim Nezim! Edebiyat mahallesinin, bizim kuşağın tanıdığı ilk hikâyeci ablası!

Ben nasıl ve ne zaman tanıştım Nezim'le? Hatırlamıyorum. Ama her halde, Attila İlhan'ın yaptığı gibi, bazı sesli harfleri yutarak, bir kedi miyavlamasını andıran biçimde, 'hilmiyavz' diye tanıştırılmamış olduğumdan eminim!!! Öyle olsaydı, hatırlardım: Adımın ilk üç harfiyle soyadımın son iki harfi söylenmeden okunduğunda, bu sesi verir çünkü...

Ama şunu çok iyi hatırlıyorum. İlk tanıştığımız gün Nezim'in üzerinde, onun 1965'te yayımladığı 'Menekşeli Bilinç' adlı hikâye kitabının, mor bir fon üzerine desenli kapağını çokça andıran bir giysi vardı. Bunu ona söylediğimde, 'hiç fark etmedim!' demiş, ama bu tesadüfi benzerliğe de çok şaşırdığını söylemişti.

Nezim'in, edebiyat mahallesinin bu dünyalar kadar iyi 'Abla'sının, yine mahallemizin dünyalar kadar iyi 'Amca'sı, Salim Şengil'le evlenmesi ise bizi hiç yadırgatmadı. Mahalle içi bir evlilikti çünkü! 'Abla'mızı taşra vermiyorduk. Nezim, zaten Salim Amca'nın 1950'li ilk yıllarda yayımlamaya başladığı 'Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nde çalışmaktaydı ve bu da 'Abla'yla 'Amca'nın iş yerinde de birlikte oldukları anlamına geliyordu... 1950'li yılların genç şair ve hikâyecileri nezdinde fevkalade itibarlı edebiyat dergilerinden biriydi 'Seçilmiş Hikâyeler Dergisi';-Hüsamettin Bozok'un 'Yeditepe'si, Vedat Günyol'un 'Yeni Ufuklar'ı gibi... Şiir ya da hikâyeleri

bu dergilerde yayımlanma bahtiyarlığına erişenlere gıptayla bakılırdı! Hiç unutmuyorum: 19a55 ya da 1956 olmalı, 'Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'ne 'Çimen Sakallı Adam' adlı bir hikâyemi göndermiş ve umutla yayımlanmasını beklemişti. Nezim, o yıllarda, şiir ya da hikâye gönderen genç ve tanınmamış şair ve yazarlara, Dergi'de 'Açık Mektup'la cevap verirdi. Ben umutla ve heyecanla bekleyedurayım, cevap geldi: 'Çimen Sakallı Adam'ı yayımlamayacaklardı!

Benim Nezim'le ve elbette Salim 'Amca'yla asıl yakınlaşmam, 1971'de Ankara'da, Silahlı Kuvvetler Dil Okulu'nda, yedeksubay olarak askerlik yaparken olmuştur. Nezim ve Salim Amca'yla, dost evlerinde sık sık birlikte olmuşuzdur. Nezim'le Amca, İstanbul'a taşındıktan sonra, ara sıra Amca'nın Tünel'deki yazıhanesine uğramayı adet edinmiştim;- dergiciliği bırakıp, minyatür ya da hat sanatına ilişkin kitaplar ya da levhalar basmaya başlamıştı ;-daha çok Prof. Metin And'la işbirliği yaparak... Nezim'i de bazen orada görüyor, bana üzerindeki giysinin, kitap kapaklarından birini andırıp andırmadığını soruyordu...

Salim Amca'nın ölümünden sonra yazdığım bir yazıyı şöyle bitirmiştım: Aziz Mahmud Hüdayi Efendi'nin o güzelim beytini değiştirip söylemenin tam sırasıdır şimdi: 'Dostlar gelip geçmedeler/Kuşlar gibi uçmadalar...' h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Safa Önal: 'Hatıra, Şairdir!'

Hilmi Yavuz 2009.09.23

'Ne kadar gamlı bu akşam vakti!' Ahmet Haşim'in dizesi, Safa Önal'la yapılan 'nehir söyleşi'nin adı. Bana sorarsanız, kitaba, bu müstesna şiirin (şiirin adı 'Bahçe'dir), son iki dizesi, ad olarak çok daha yakıştırdı: 'Bize bir zevk-i tahattur kaldı/ Bu sönen, gölgelenen dünyada!'

'Zevk-i tahattur', evet, Safa Önal, bize, sadece hatırlamanın hazzından başka bir şeyin kalmadığı bir Dünya'yı anlatıyor; -her ne kadar, 'nehir söyleşi'yi yapan Yasemin Arpa'ya, 'hayal etmek çok daha kolay, çok daha keyifli. Hatırlamak çok yorucu...' dese de! Doğrudur: Hatırlamak yorucudur, ama haz verici bir yorgunluktur hatırlamak!..

Çok anlamlı bir tevarüd! Bir süre önce Dr. Muhtar Tevfikoğlu'nun Rıfkı Melûl Meriç üzerine yazdığı o kısa, ama çok değerli monografiyi incelerken, onun bir Fransız şairinden alıntıladığı şu sözleri okumuştum: 'Hatıra şairdir, onu tarihçi yapma!'

Dr. Tevfikoğlu, bu sözün sahibi olan Fransız şairinin kim olduğunu söylemiyor. Ama olsun, kim söylemişse söylesin, 'hatıra, şairdir!' Her şey bellekte kaldığı kadarıyla gerçek, bellekte kaldığı biçimiyle güzeldir. Yaşananlar çirkin olsa da bellek güzelleştirir onu; gerçek olmasa da, gerçek kılar... Hatıralarını bir şaire dönüştürme ustası Safa Önal'ın anlattıklarını okurken, Baudelaire'nin, 'Je sais l'art d'évoquer les minutes heureuses' ('Ustasıyım o mutlu zamanları yâdetme sanatının') dizesini düşündüm. Bu dizinin, Haşim'in 'Bize bir zevk-i tahattur kaldı' dizesini ne kadar andırdığını ve elbette, Safa'nın çocukluk ve ilkençliğinin benimki ile ne kadar örtüşüğünü de!

Safa, bir kaymakamın oğlu;- ben de! Bir kaymakam oğlu olarak onun yaşantısında Avanos'un, Gercüş'ün, Akseki'nin, İznik'in yeri neyse, Biga'nın, Orhangazi'nin, Terme'nin, Şebinkarahisar'ın yeri o bende. Onun çocukluğu, İkinci Dünya Savaşı'nın büyük mahrumiyetlerle yaşanan Anadolu taşrası yıllarıdır;-benimki de! Onun da bir Bursa'sı var, benim de!

Nasıl da benzer hayatlar yaşamışız Safa'yla?

Sadece çocukluk mu, değil elbette. İlk okuduklarımız: Ben de Reşat Enis'i ve Hüseyin Rahmi'yi keşfediyorum;- ne tuhaf, Safa da! 1950'li yıllarda Bâbiâli, oradayız ikimiz de! O, Peyami Safa'nın 'Türk Düşüncesi'nde, 'Yelpaze'de; Ben, 'Vatan' gazetesinde çalışıyoruz! İlkgençlik yıllarının o 'hatırası kalbe ışıklarla dökülen' serazad ve bohem yılları! Onun da hayatında hikâye, roman elbette ve öncelikle şiir var;- benim de! Ahmet Haşim, Sait Faik, Özdemir Asaf, Edip Cansever, Tanpınar! Safa, ilk (ve tek) hikâye kitabını yayınlıyor: 'Dünyanın En Güzel Gemisi'. Önsözünü Peyami Safa yazıyor bu kitabın...

Peki ya sinemalar? O câanım Şehzadebaşı sinemaları!- Millî Sineması, Turan Sineması, Ferah Sineması, Hilal Sineması. İlk gördüğümüz filmler, aynı olmasa bile sinemalarımız aynı Safa Önal'la. Bunlar, çocukluğumuzun sinemaları; Beyoğlu sinemaları da, yaklaşık aynı tarihlerde girecekler hayatımıza.

Nasıl da benzer hayatlar yaşamışız Safa'yla?

Ya evlilikler? Aşklarla başlanmış, ama sürdürülememiş evlilikler?

İlkgençlik yıllarımda ben de bir sinema delisiydim (ya da, sevgili Tarık Dursun'un deyişiyle, 'sinema kuşu!'). Ama Safa benden daha deli çıkmıştır. Yasemin Arpa'nın 'Safa Önal Kitabı'na yazdığı giriş yazısında belirttiği gibi 'dünyada en çok senaryosu filme çekilen senarist olarak Guinness Rekorlar Kitabı'na girecekti[r] İkincilik ise, herhalde, sevgili ve rahmetli Bülent (Oran) Ağbi'ye olmalıdır. Safa, aynı zamanda yönetmendir de; ama yönettiği filmlerin sayısı, senaryoları kadar değildir elbet!

Son söz. Tekrarlayayım: Kitabın adı, 'bize bir zevk-i tahattur kaldı' olmalıydı. Doğrudur, akşamlarımız gamlıdır artık, evet ama bizim nesle, Safa'nın nesline, bu dize daha çok yakışır... h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

UNESCO ve Livaneli

Hilmi Yavuz 2009.09.27

'Değerli Türk aydını' (Dışişleri Bakanlığımız öyle diyor!!) Zülfü Livaneli'nin UNESCO Genel Direktörlüğü'ne adaylığı meselesi, bir kaşık suda fırtınalar koparmaya devam ediyor.

Mesele şu: Ocak ayında ABD Dışişleri Bakanlığı müsteşarı (Livaneli kim olduğunu söylemiyor!) Zülfü bey'i arayarak UNESCO Genel Direktörlüğü adaylığı için onu düşündüklerini, bu teklife 'sıcak' bakıp bakmadığını soruyor; Livaneli de 'gurur duyarım!' cevabını veriyor...

Buraya kadar iyi de bundan sonrası garip: Can Dündar'ın Livaneli'ye yapıldığı öne sürülen bu teklifi, Milliyet'teki sütununda açıklayınca (Dündar'ın kulağına bu haberi kim fısıldadı acaba? Herhalde, adını bilmediğimiz ABD Dışişleri müsteşarı olmalı!!!), Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Zülfü bey'i arayarak 'bilgi veriyor!' Anlaşıldığı kadarıyla Davutoğlu, teamül gereği seçilme sırasının Ortadoğu ve Arap ülkelerinde olduğu bilgisini vermiş olmalıdır. Bunu, daha sonra, Dışişleri Bakanlığının yaptığı resmi açıklamanın muhtevassından öğreniyoruz...

Nihayet 22 Eylül'de UNESCO Genel Kurulu toplanıyor ve en güçlü aday olan Mısır Kültür Bakanı Faruk Hüsnü, 'Mısır'da İsrail'e dair ne kadar kitap varsa yakarım!' dediği için tercih edilmeyerek, 5. turda Direktörlüğe Bulgaristan'ın Fransa Büyükelçisi ve UNESCO nezdindeki Daimi Temsilcisi İrina Bokova seçiliyor.

Doğallıkla, şamata bununla bitmiyor. Livaneli, necip Türk basınındaki mutemed adamları vasıtasıyla, Dışişleri Bakanlığına veryansına devam ediyor. Türkiye adına büyük bir fırsatın kaçırıldığı, eğer aday olsaymış yüzde yüz kazanma ihtimalinin büyük olduğu, Zülfü bey'i Yahudi lobisinin desteklediği ve o yüzden Türk devletinin onay vermediği vesaire, vesaire... yazılıp duruyor...

Şimdi durup serinkanlılıkla haberleri tekrar okuyalım: Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Adnan Kesici resmi bir demeç vererek 'Sayın Zülfü Livaneli'nin adaylığı konusunda bize bir bilgilendirme ya da başvuru yapılmamıştır' diyor. Bunun anlamı, ne Livaneli'nin ve ne de elbette Livaneli haricinde herhangi bir devlet, kurum veya kişinin Türk hükümetine bu konuda bir başvuruda bulunmadığıdır. Hariciye, diplomatik bir üslupla, zımnen, ABD Dışişleri Bakanlığından yapıldığı söylenen böyle herhangi bir başvuru OLMADIĞINI belirtiyor; lakin, başta Livaneli'nin ortağı bulunduğu 'VATAN' gazetesi olmak üzere, 'Livaneli lobi'si, Türk Dışişlerinin bu açıklamasını, 'herhangi bir başvuruda bulunulmamıştır' diye değil, kasten, 'Zülfü Livaneli, Türk Dışişlerine başvurmamıştır' şeklinde okuyor ve hemen arkasından, kural gereği, bu konuda kişilerin başvuruda bulunmalarının söz konusu olmadığını; dolayısıyla Zülfü bey'in de, bir başvuru yapmak konumunda bulunmadığını öne sürerek, bermutad, suçu (sanki ortada bir 'suç' varmış gibi!) Hükümete atmaya çalışıyorlar...

Ortada ciddi birtakım sorular var: En önemlisi, Livaneli'nin kendisine başvurduğunu iddia ettiği ABD Dışişleri bakanlığı müsteşarının kim olduğu ve Livaneli'ye böyle bir teklifte bulunup bulunmadığıdır. Gazetecilik, bu sorunun cevabını araştırmaktır. Livaneli, TRT 1'deki 'Medya Müfettişi' programında, sadece ABD Dışişleri müsteşarının değil, birçok batılı ülkenin büyükelçilerinin de kendisini arayarak böyle bir teklifte bulunduğunu söylemiştir ki, bunun da elbette tahkik edilmesi ve Livaneli'ye bunların (bu arada ABD'li müsteşarın) kim olduklarının sorulması gerekir.

Bundan 50 yıl önce bu sorunun cevabını içermeyen böyle bir haberi, Vatan gazetesinin rahmetli İstihbarat şefi Kemal Aydar'ın masasına koysaydım, o da beni herhalde, kapının önüne koyardı! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'İdrak ve İnşa'

Hilmi Yavuz 2009.09.30

Dr. Mimar Halil İbrahim Düzenli'nin bundan bir süre önce yitirdiğimiz büyük mimar ve düşünür Turgut Cansever üzerine yaptığı inceleme, 'İdrak ve İnşa: Turgut Cansever Mimarlığının İki Düzlemi' adıyla yayımlandı (Klasik Yayınlar, İstanbul, 2009). Dr. Düzenli, kitabın, Turgut Cansever üzerine '2000 yılından başlayarak yaklaşık beş yıl devam eden uzun bir sürecin ürünü olarak ortaya çıktı[ğın]' bildiriyor.

'İdrak ve İnşa'! Kitaba bu adın verilmesinin, kışkırtıcı bir anlamı var: Cansever, İslam Medeniyetinin Mekan idraki ile İslam Medeniyetinin Ben- İdraki arasında kurduğu ilişkinin hem yapı hem de yazı olarak inşa edilebildiğini, dünyagörüşünün temeline yerleştirmiş bir düşünür-mimardır çünkü... İnşa, evet, iki anlamı var. Misalli Büyük Ansiklopedik Sözlük şöyle diyor: 'İnşa: (Ar.neş'et, "ortaya çıkmak, gelişmek" ten inşa). 1.Yapma, yapılma, kurma, kurulma: 'Ev inşası'. 2.Yazma, kaleme alma.' Turgut Cansever'de, 'inşa'nın bu iki anlamı birleşir. Hem yapmak'ı hem de yazmak'ı içeren bir inşa: Mekân idrakini yapmak'la, ben idrakini de yazmak'la ifade eden büyük bir zihin...

Düzenli, Turgut Cansever'in dünyagörüşünün 'üç başlık altında' ele alınabileceğini belirtir: (i) 'İnsan-mimarlık ilişkileri ve temel problemleri'; (ii) 'İslam'ın ve Osmanlı tecrübesinin bu problemleri çözmekteki imkanları'; ve (iii) '20. yüzyıl mimarimiz ve sorunları hakkındaki görüşleri'. Cansever, özellikle, insan-mimarlık ilişkileri

bağlamında çözümlerin, hem İslam medeniyetinin hem de Batı medeniyetinin felsefi ve estetik müktesebatının edinimi (temellükü) ile mümkün olabileceği kanısındadır: Bir yandan 'İslam düşünce geleneğinin temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim âyetlerinin ve Hz. Peygamber'in Hadislerinin' yanı sıra, Tasavvuf, özellikle de (başta Füsûs olmak üzere) İbn Arabî düşüncesinin, öte yandan da Nikolai Hartmann'ın 'Yeni Ontoloji'si ile Alfred North Whitehead'ın 'Süreç Felsefesi'nin verileri ile donanmış, hem Geleneksel hem Modern bir sahil idrak: Turgut Cansever!

Dr. Düzenli, Cansever'in 'Tevhid' ilkesinden yola çıkarak onun 'yeri geldiğinde tüm kâinatla bir pencere pervazını birbirinden ayrı düşünme[diği]' kanısındadır. Bu tavır, 'şehirle ilgili düşüncelerinde de' kendini belli eder: Cansever'e göre, 'Şehirlerdeki yeşil doku ile konut dokusunun, tabiata sadece 'dokunarak' meydana getirildiği Osmanlı şehri ve çevresi', bunun tipik örneğidir.

Turgut Cansever'in ölümünden sonra yazdığım yazıda, bu meseleye temas etmiş, onun sık sık ve ısrarla tekrarladığı 'İnsanın Dünyadaki esas vazifesi, Dünyayı güzelleştirmektir' Hadis-i Şerif'ine atıfta bulunarak İslam'ın Estetik bir Medeniyetin inşası ile görevlendirilmiş bir Din olduğunu söylemiştim. Dünyayı güzelleştirmek, evet! İslam sanatının ağırlıklı olarak tezyinî (süslemeci) olmasının sebebinin de bu olduğunu ilave ederek!

Cansever'in Osmanlı şehirleri ve çevresinde, yeşil doku ile kent dokusunun Tabiata sadece 'dokunarak' meydana getirildiğine dikkatimizi ekiyor oluşu, işte tastamam bu yaklaşımın sonucudur. Tabiat ya da yeşil doku, bozularak değiştirilmek yerine 'dokunarak' güzelleştirilmektedir. Edward Said'in dediği gibi, bize Vahiy'le 'tamamlanmış bir Dünya olarak' verilmiş olanı süslemenin (tezyîn etmenin) anlamı budur: Dokunarak güzelleştirmek! Tevhid, ayırıp bozmadan, Tabiatı ve Şehri Vahdet düşüncesinin 'varoluş biçimi' olarak bir ve aynı görmeyi buyurur bize! Şu sözler onundur: 'Şehre, toprağa, dünyaya Allah'ın azametinin ve cemâl sıfatının tecelli ettiği yerler ve insanların idrak edeceği alanlar olarak bakmak'!

İşte asıl mesele budur! Ve bu meseleyi açık ve seçik biçimde ortaya koyduğu için Dr. Düzenli'ye şükran borçluyuz. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Pabuç meselesi

Hilmi Yavuz 2009.10.04

Bu günlerde siyasete ayakkabı karışmış bulunuyor. Irak'ta ABD Başkanı George W. Bush'a ayakkabı fırlatan El Zeydi'den sonra, Birgün Gazetesi editörlerinden Selçuk Özbek'in, İMF Başkanı Strauss-Kahn'a da 'Nike' markalı pabucunun tekini savurması, necip Türk basınını en ufak detaylarına kadar meşgul ediyor.

Bakınız nasıl: Bir gazetemiz, Selçuk Özbek'in eyleminin, El-Zeydi'ninkinden farkı üzerinde duruyor ve şunları yazıyor: 'El Zeydi 5-10 metreden, Özbek 20 metreden atış yaptı; El Zeydi iki ayakkabıyı isabetli attı ama Bush kaçtı; Özbek tek ayakkabı fırlattı, o da önde soru soran bir başka gencin kafasına geldi; El Zeydi'nin ayakkabısı mokasen, Özbek'inki Nike marka spor ayakkabıydı; El Zeydi tutuklandı, 9 ay hapiste yattı; Özbek ifade verdikten sonra serbest bırakıldı.'

Şimdi feraset sahibi birisi çıkıp bana lütfen anlatsın: Bu iki eylem arasındaki bu neviden farkların, bir gazetenin birinci sayfasında yer almasının 'anlam ve önemi' nedir? Yok. Biri şu kadar metreden, öteki şu kadar metreden atmışmış; yok, birinin pabucu mokasen, ötekinin Nike marka spor ayakkabıymış; yok biri hapiste yatmışmış da,

öteki serbest bırakılmışmış! Bu ayrıntıların haber değeri açısından kıymet-i harbiyesi nedir, lütfen açıkla-
r mısınız? Dilimizde, 'laf kıtlığında asma budamak' diye bir deyim vardır, işte bu tastamam o!

Mademki gazetecilik açısından pabuç pahalı, ben de laf kıtlığında asma budama işini devam ettireyim. Şimdi yaşları 60'a yaklaşanlar elbette hatırlayacaklardır: 1960'larda o zamanki Sovyetler Birliği Komünist Partisi lideri Nikita Kruşçev (bazıları 'Hruşçof' diye yazarlardı ve bu zâtın adının nasıl yazılacağı konusunda Türk basınında bir 'konsensüs' yoktu!) bir Birleşmiş Milletler toplantısında, yine protesto amacıyla pabucunu çıkarıp önündeki kürsüye vurmaya başlamıştı. Dolayısıyla, pabuçlu protestonun tarihi, El-Zeydi'den daha eskilere çıkıyor. (Şimdi bir gazeteci arkadaş çıksa da, Kruşçev'in pabucunun nasıl bir pabuç olduğunu araştırıp El Zeydi ve Özbek'inkilerle karşılaştırsa, ne esaslı bir haber olurdu, değil mi?)

Neyse, meselemiz bu değil! Necip Türk matbuatı, Selçuk Özbek'in protestosunu, Türkiye'de Sol'un ya da sosyalist düşüncenin, sivil protesto anlamında bir 'tahayyül eksikliği' ile malûl olduğu şeklinde yorumladı. Köşe yazarlarının birçoğu, Özbek'in El Zeydi'yi taklid edeceğine, daha farklı ve yeni bir protesto biçimi bulması gerektiği ve bulamadığı için de Sol'un hayal gücünden yoksun olduğu sonucuna vardı...

Sol'u savunmak bana düşmez, medyada aslan gibi müdafileri var. Ben şu kadarını söyleyeyim: Özbek'in El Zeydi'nin protesto eylemini taklid etmesi, sol'un (veya herhangi birinin!) tahayyül yeteneğinden mahrum olduğu anlamına gelmez;-sadece, belirli bir eylem biçiminin (pabuç fırlatma), görenek (âdet) haline gelmekte olduğunu gösterir. Özbek'in davranışı, El Zeydi'den sonra, ayakkabılı protestonun yerleşeceğine, bu neviden eylemlerin giderek sıklıkla tekrarlanacağına işaretler ; -o kadar! Yoksa, hayal gücü yetersizliği ile filan hiçbir ilgisi yoktur!

Bu vesileden yararlanıp hayal gücü eksikliği gerekçesiyle Sol'un pabucunu dama atmak isteyenler oldu. Bana sorarsanız, asıl sol, pabucun nereye atılacağını çok iyi biliyor...

Bitirirken TV'cilere de iki çift lafım var: Selçuk Özbek'in haberini, fonda İbrahim Tatlıses'in 'ayağında kundura' şarkısı ile verseler, ne güzel olurdu! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'A' Dergisi: Anılar

Hilmi Yavuz 2009.10.07

A dergisi, 1955 yılının ilk aylarında, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kantininde, garson Musa'nın sorumlu olduğu büyük yuvarlık masada konuşulmaya başlandı.

Bu masa, 1954-1955 ders yılında Hukuk Fakültesi birinci sınıfında öğrenci olan yeniyetme edebiyatçı adaylarını bir araya getiren masadır: Onat Kutlar, Erdal Öz, Hilmi Yavuz, Ergin Ertem, Hikmet Sami Türk (Adalet Eski Bakanı)! Edebiyata meraklı başka öğrenciler de vardı o sınıfta; ama 'A' dergisi'nin yayınlanmasına önayak olanlar Onat, Erdal, Hilmi ve Ergin'di. İktisat Fakültesi'nden Uğur Cankocak, Onat'ın hemşehrisi Yüksel Yaşar (ünlü tanburî Necdet Yaşar'ın kardeşi) ve kardeşi Erhün Kutlar...

Derginin nasıl yayına başladığını anlatmalıyım: Elbette önce finans sorunu vardı ve dergi yayımlamak isteyen bizler hepimiz, deyiş yerindeyse, 'baba parası' ile geçiniyorduk. Yapılacak şey, babalarımızdan aldığımız cep harçlıklarından tasarruf ederek katkıda bulunmak olacaktı;-öyle de oldu! Çemberlitaş'ta Şahap bey adında bir matbaacı bulduk. Son derece laübali bir tavırla, bize ilk sorusu, 'Vatanınız var mı?' oldu. Doğallıkla çok şaşırdık

ve elbette ne demek istediğini anlamadık. Bu zatın paraya 'vatan' dediğini, bizden '100 vatan' istediğinde anladık.

Derginin beyni, Erdal'dı: Buna bir tür genel yayın yönetmeni de diyebiliriz. İlk iş olarak bir yazı işleri müdürü bulmamız gerekiyordu hukukî sorumluluğu üstlenecek. Yanılmıyorsam, fakültede son sınıf öğrencisi olan bir ağabeyimiz, Namık Kemal Yalçinkaya yazı işleri müdürü oldu. Derginin yönetim adresinin bizim ev olması kararlaştırıldı: Fatih, Kıztaşı, Çiner Apartmanı'nda, kiracı olduğumuz daire, derginin yazışma adresi oldu. Babam, daha sonra eve gelmeye başlayan birtakım mektup ve dergilerden hiçbir şey anlamamıştı. Ona, derginin yönetim yerinin bizim ev olduğunu söyleyememiştik çünkü. Durumu öğrenince hiç kızmadı (oysa ben kızacağımı sanıyordum!), sadece başımın 'belâya girmemesi' konusunda uyarmakla yetindi.

Derginin ilk sayısında, benim 'cigara içmek yasaktır' başlıklı bir şiirimle, Onat'ın ve Ercüment Uçar'ın şiirleri yer alıyordu. Ercü(ment) yaşça bizden bir hayli büyük olmasına karşın, derginin kurucuları arasına katılmıştı. Bizi, yani 'A'cıları, Edip Cansever'le tanıştıran Ercü'dür.

Derginin daha başından bir polemikçi yanı olmasının, dikkatleri çekmek için uygun bir yöntem olduğu konusunda birleşmiştik: Ama polemikler, sırf 'polemik' olsun diye değil, belirli bir temele ve kanıtlara dayanarak yapılmalıydı. Bu işi de Erdal üzerine aldı. Salâh Birsell'in Günlükler'ini 'Günlük Değil, Kedi Salçası' başlıklı, kışkırtıcı bir yazısıyla polemige açan odur.

Sait Faik Ödülü'nün o yıl Tahsin Yücel'e verilmesinde de bir 'kayıрма' olduğu kanısındaydık. Tahsin, o yıllarda 'Varlık' dergisinde, Yaşar Nabi Nayır'ın yardımcısı olarak çalışıyordu ve Sait Faik jürisi üyelerinin tümüyle, dergideki konumu dolayısıyla, tanışıyordu. Ödülün Tahsin'e verilmesine öfkeli ve sert bir tavır aldık. Yıllar sonra, Tahsin'e ayıp ettiğimizi yazacak ve ondan özür dileyecektim...

Bir süre sonra 'A' dergisi, gençlik dergileri içinde en itibarlılarından biri oldu. Öteki önemli gençlik dergisi ise Ankara'da yayımlanan 'Mavi' dergisiydi. 1950 kuşağının genç edebiyatçıları, bu iki dergide kadrolaşmış gibiydiler: Erdal Öz, Onat Kutlar, Adnan Özyalçın, Kemal Özer 'A'cılar; Ahmet Oktay, Yılmaz Gruda, Bekir Çiftçi, Ülkü Arman, Güner Sümer ve Ferit Edgü ise 'Mavi'ciler'di. Demir Özlü ile ben, 'A'da ve 'Mavi'de yazdığımız için, hem İstanbul'daki 'Mavi' karargâhı' sayılabilecek olan Baylan Pastanesi'nde hem de Fatih ya da Kıztaşı kahvelerinde olabiliyorduk zaman zaman...

1957 yılı Şubat ayında, yani bundan 52 yıl önce, 'Vatan' gazetesinde musahhih olarak çalışmaya başladıktan sonra, dergiyle ilişkim eskisi kadar yoğun değildir artık... Gazetecilik, uzun bir süre, beni edebiyattan uzaklaştırmayı başaracaktı;- 1972'de 'Yeni a'yı yayımlamaya karar verdiğimizde ise, Londra'dan döneli iki yıl olmuştu ve ben edebiyata dönüşün hazzını yeniden yaşamaya başlayacaktım...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Demokratik açılım' ve 'açık toplum'

Hilmi Yavuz 2009.10.11

İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın, AK Parti hükümetinin 'Demokratik Açılım'ını sivil toplum örgütleriyle görüşmek üzere gittiği Diyarbakır'da yaptığı konuşmanın, bence en kayda değer sözleri, Türkiye'nin bir 'Açık Toplum' olma konumuna geldiğine ilişkindi.

Gazeteler, maalesef, Atalay'ın bu sözlerini aktarmak yerine, 'Demokratik Açılım'a, Diyarbakır esnafının kepenkleri kapatarak cevap verdiğini bildirmeyi tercih ettiler. Hâlbuki 'Açık Toplum' kavramının Türkiye

bağlamında yetkili bir hükümet mensubu tarafından telaffuz edilmesinin büyük anlamı vardır ve bu bize, 'Demokratik Açılım'ın, özelde sadece Kürt meselesi ile ilgili olmadığını, Türkiye'yi çok daha genel anlamda 'Açık Toplum' olmaya taşıyacak büyük ve kuşatıcı bir proje olduğunu göstermektedir.

'Açık Toplum', evet, her ne kadar ilk defa Fransız filozofu Henri Bergson tarafından öne sürülmüş olsa da, bu kavramın geniş bir entelektüel bağlamda dolaşıma girmesi, Sir Karl Popper'in 'Açık Toplum ve Düşmanları' (Open Society and Its Enemies) adlı o muhteşem kitabı vasıtasıyla mümkün olmuştur.

Sir Karl, 'Açık Toplum'u, 'insandaki eleştirel güçlerin özgürleştirildiği' bir toplum olarak tarif ediyor. Kritik düşüncenin özgürleşmesi ise Popper'e göre, ancak demokratik bir toplumda mümkün olabilir. Herakleitos'tan Platon'a oradan da Hegel'e uzanan 'açık toplum düşmanları', demokratik bir yönetimin hâkimiyetini asla onaylamayan 'kapalı toplum' yandaşlarıdır.

'Açık Toplum ve Düşmanları'nı yeniden okurken, 'Giriş'te Sir Karl'ın, antik Yunan'ın büyük filozoflarından Efes'li Herakleitos'un düşüncelerini naklettiği bölüm özellikle dikkatimi çekti: Dünyanın temel koyucu ilkesinin ve Evren var olalı beri değişmeyen tek şeyin 'Değişim' olduğunu keşfederek Felsefe tarihinde radikal bir kopmayı gerçekleştiren Herakleitos'un, politik görüşlerinin son derece tutucu oluşu! Efes'li aristokrat bir aileden geliyor Herakleitos ve aristokratik ayrıcalıklarından feragat ediyor. Ama kendisi gibi aristokrat arkadaşı Hermodoros'un halk tarafından iktidardan uzaklaştırılmasına tahammül edemiyor. Popper'in aktardığına göre Herakleitos, 'Fragmanlar'ında halkı 'karınlarını vahşi hayvanlar gibi dolduran' bir grup olarak görüyor. Evet, bir grup! Çünkü bunlar, 'çokluğun kötü, azlığın iyi olduğunun farkında değiller'dir. 'Çoğunluk, tek adamın iradesine boyun eğmelidir!'

Bir çağrışım: Herakleitos'un bu sözleri, bana bugün Türkiye'de 'açık toplum düşmanları'nın, demokrasiye karşı duydukları nefretin, aşağı yukarı aynı sözlerle dile getirildiğini hatırlattı. Ve elbette şunu da: Halk düşmanlığının, demokrasi düşmanlığı olduğunu! Herakleitos'tan bu yana, her şey 'Değişim' ilkesine göre değişse bile, 'kapalı toplum' söyleminin hiç değişmemiş olmasını, tuhaf ve manidar bulmuyor musunuz?

Nedense, halk'tan ya da çoğunluktan söz edilirken, onların karınlarına ya da göbeklerine gönderme yapılıyor. Onlar ya 'karınlarını vahşi hayvanlar gibi dolduran' ya da 'göbeklerini kaşıyan' yaratıklardır. Halkı göbekleri ve karın bölgelerinden ibaret gören bu zihniyet, onları sadece yeme içme ve üreme ihtiyaçlarına indirgemekte, dolayısıyla da, insandan daha aşağı kertede konumlandırmakta değil midir?

'Demokratik Açılım' büyük ve kapsamlı bir 'Açık Toplum' projesiyse eğer (-ki, öyle olduğu anlaşılıyor!) özgürleşen kritik düşüncenin, işe önce halkımızı insan yerine koymayan yerli oryantalistlerin kaba önyargılarına yönelerek başlaması ve elbette dokunulamaz görülen 'kapalı toplum'cu tabuların alaşağı edilmesi gerekiyor. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir entelektüel sinemacı

Hilmi Yavuz 2009.10.14

Yaprak dökümü sürüyor. Kemal Özer'den, Demirtaş Ceyhun'dan, Nezim'den (Nezihe Meriç) sonra şimdi de Halit Refiğ! Yaprak dökümü, bizim kuşağın büyük ağacından dökülüyor;- sonbaharın ölü yaprakları! Les Feuilles Mortes...

Halit'le dostluğumuz, eski eşim Nuran'la evlendikten sonra Nuran aracılığıyla başladı. Nuran, Kemal Tahir'in yakın çevresindendi ve Halit'le elbette iyi tanıyorlardı. (Nuran'la 1977'de evlendiğimizde, Kemal Tahir'in eşi sevgili Semiha Yenge nikâh şahidimizdi!). Kemal Tahir'e olan hayranlığımı bildiği için, beni hem Halit'le hem de Metin Erksan'la tanıştırmak istedi. 1978 yılıydı; Halit'le Gülper'in Tavukuçmaz Caddesi üzerindeki evlerinde,- Metin Erksan da oradaydı!

Halit'i bir yönetmen olarak, özellikle 'Haremde Dört Kadın' başta olmak üzere, gördüğüm birçok filminden biliyordum. O gün, evde ne konuştuk, hatırlamıyorum. Ama Tavukuçmaz'daki evden, Halit ve Metin'le yaptığımız (ve daha çok Kemal Tahir'in entelektüel ağırlığını hissettirdiği) coşkulu bir söyleşinin hazzıyla ayrıldığımı hatırlıyorum...

Kemal Tahir'in ölümünden sonra kurulan Kemal Tahir Vakfı'nın, Kemal Abi'nin Şaşkınbakkal'daki evinde yapılan toplantılara, Vakfın müteveli heyetinde görev almasam da, sürekli katıldım. O toplantılara genellikle Halit, Gülper, Nuran ve ben birlikte gidiyor, orada Semiha yenge, Kemal abi'nin küçük kardeşi Ratip Tahir, Cengiz Yazoğlu ve Melda'yla birlikte oluyorduk.

'Yorgun Savaşçı'nın yakıldığı haberini aldığımız günlerde Halit'le sık sık görüştük. Filmin yakılması işinde birinci derecede o sırada TRT Genel Müdür yardımcısı olan emekli general Behçet Devay'ın rolü olduğu kanısındaydı. Filmin yok edilmesi gerçekten son derece barbarcaydı ama ne yapalım ki, 12 Eylül faşizmi olanca kasvetiyle yürürlükteydi ve elbette hıncımızı bir Ressentiment olarak yaşıyor ve dışarı vuramıyorduk...

Halit'in üç büyük idolü olmuştur: Kemal Tahir, Adnan Saygun ve Sedad Hakkı Eldem. Halit, bu üç kimliği edebiyat, fikir, müzik ve mimarlık alanında millî kültürün inşa edicileri olarak görüyordu. 1960'lı yılların sonuna doğru, gayrimillî ve Batıcı bulduğu, başta Onat Kutlar olmak üzere Sinematek yöneticileriyle girdiği 'kavga'da, 'ulusal sinema'dan yana tavır koymuş; sinemamızda ilk ideolojik yarılmanın taraflarından biri olmuştur.

Kemal Tahir, Halit'e göre, hem 'drama düşmüş insan'ı hem Batı'yı hem de Devlet'i sorunsallaştırıyordu. Kemal Tahir, 'Türkiye asla Batılılaşamaz' diyor, Halit de böyle düşünüyordu. Saygun'a gelince o da Bela Bartok'la birlikte 1936'da, Konservatuvar'ın kuruluşuna ilişkin projelerini ulusal halk müziğinden yola çıkarak gerçekleştirmek yanılsırken, Konservatuvar, Bartok'la Saygun yerine Hindemith'e ihale edilince, halk müziği yerine Batıcı (Halit 'evrensel' diyordu!) bir yaklaşımla kilise müziği referans olarak alınmış, böylece okul 'gayrimillî' bir kimlik edinmişti... Sedad Hakkı Eldem de, mimaride ulusalcı bir tavır sergilemişti Halit'e göre. Mesela Turgut Cansever, mimarlığın entelektüel arkaplanını Din üzerinden okuyup cami mimarisinden yola çıkılması gerektiğini savunurken, Sedad Hakkı Eldem, Seküler ve ulusal bir referans olarak konut mimarisini öne çıkarmıştı.

Halit, neredeyse birer kültürel 'baba' figürü olarak temellük ettiği bu üç kimliğe ilişkin görüşlerini, siyasal alana taşımakla (bana göre elbet!) vahim bir hata yaptı. Hamit Kınaytürk'ün Mimarşinan Üniversitesi'nin öğretim üyeleri restoranında, 2000'li yılların başından itibaren düzenlediği yemekli toplantılarda, şimdi ikisi de rahmetli olan Demirtaş Ceyhun ve Saim Bugay'la birlikte, İP'li bir 'Ulusalcı' kimlik edindi.. Kemal Tahir'in 'millî' ciliği değil, Doğu Perinçek'in 'ulusalcı'lığıydı Halit için önemli olan: 'Devlet'e sahip çıkmakla, devlet'i oluşturanlara sahip çıkmak arasındaki fark, göz ardı edilmeye başlanmıştı artık...

Halit Refiğ'le son iki yıldır hiç görüşmedik. Ama bu, rejisör ve entelektüel Halit'e verdiğim değerde hiçbir değişikliğe neden olmadı. O, hâlâ bana 'Hilmiciğim!' diye seslenen, ve o çok ünlü 'hay Allah, hay Allah, hay Allah'larıyla kalbimi, dostluğu ve sevecenliğiyle kuşatan, canım kardeşim Halit Refiğ olmaya devam edecek!

Halit: Düşen son yaprak! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Roma Hukuku ne olacak?

Hilmi Yavuz 2009.10.18

Şimdi de öyle midir, bilmiyorum, ama benim İstanbul Hukuk Fakültesi'ne kaydolduğum 1954-55 ders yılında Roma Hukuku dersi, birinci sınıfta okutuluyordu.

Fakültede Roma Hukuku kürsüsünü kuran Ord. Prof. Dr. Andreas B.Schwarz vefat etmiş, onun yerine o yıllarda doçent olan rahmetli Türkan Rado getirilmişti. Türkan Hoca, Schwarz'ın Roma Hukuku adlı kitabının çevirmeniydi ve dersleri o kitaptan veriyordu. Kürsüde, Türkan Rado'dan başka sadece bir öğretim üyesini hatırlıyorum: O sırada Dr. Asistan olan rahmetli Ziya Umur'u... Ama ne olduysa bir süre sonra İstanbul Hukuk Fakültesi, İtalya'dan bir Roma Hukuku profesörü getirdi. Prof. Dr. Giovanni Pugliese! Pugliese, dersleri Fransızca veriyor, Ziya Hoca da tercüme ediyordu. Ders kitabı olarak da Schwarz'ın kitabının yerine Prof. Salvatore Di Marzo'nun kitabını okuyor, dersleri bu defa o kitaptan takip ediyorduk. Pugliese, çok zarif bir İtalyan'dı. (Bellek ne tuhaf! Pugliese'nin, dersi, sık sık, sağ elinin başparmağını şakağına ve şahadet parmağını da alına dayayarak anlattığı kalmış hatırımda...)

Roma Hukuku dersinden 'pekiyi' alarak geçtim. Sınavımı Türkan Hoca yaptı. Hoca ne sorduysa, Latince hukuk terimlerini kullanarak cevap verdim. Latinceyi seviyordum ve sınıf arkadaşlarım terimleri (ve deyimleri) ezberlemekte zorluk çekerken ben, bülbül gibi Latince hukuk ötmekteydim!!!

Bundan 55 yıl öncesine dönüp Roma Hukuku derslerini hatırlamamın bir sebebi var elbet: Yüksek Öğretim Kurumu'nun (YÖK), Roma Hukuku'nu anabilim dalı statüsünden çıkarma kararı almış olması! Hemen belirtiyim ki, bu son derece yanlış bir karardır. Yanlış, evet, ama bu konuda demeç veren Roma Hukuku hocalarının zannettikleri türden bir yanlışlık değil! Roma Hukuku'nun anabilim dalı olmaktan çıkarılması ile 'laik hukuk sisteminin ortadan kaldırılmak istenmesi' arasında ilişki, ancak 'komplo mantığı' ile kurulabilir. Onu geçelim, -üzerinde durmaya değmez çünkü! Benim itirazım, Roma Hukuku'nun sadece tarihsel bir konu olmadığı, 'Hukuk Tarihi Anabilim Dalı' bağlamında yer almasının kesinlikle doğru olmayacağı noktasındadır. Roma Hukuku, İsviçre Medenî Kanunu'ndan iktibas edilen bizim Medenî Hukuk sistemimizin de içinde bulunduğu Kara Avrupa'sı Özel Hukukunun temel koyucu kural, kavram ve ilkelerini inşa eden bir hukuk sistemidir. Öyleyse bir defa daha belirtiyim: Roma Hukuku sadece geçmişte kalmış, ölü bir hukuk değil, özel hukuk alanında akıl yürütmenin ve Paris Hukuk ve Sosyal Bilimler Üniversitesi hocalarından Prof. Dr. Michel Villey'in de belirttiği gibi, 'hukukçuların yetişmesi için vazgeçilmez bir tekniğin]' rehberidir...

Özellikle Türk hukuk sisteminin Avrupa hukuku müktesebatına uyarlanmaya çalışıldığı bu dönemde, yine Michel Villey'den iktibas ederek söylersem, 'Avrupa'nın bütün hukukçularına ortak bir ifade biçimi' olarak Roma Hukuku'nun öneminin bir kat daha arttığını ve güncelliğini her zamankinden daha fazla koruduğunu belirtmek gerekir. Özel hukukun temel kavramlarının doğrudan Roma Hukuku'ndan alındığı gerçeğinin, bir tarihsel olgu olarak geçmişte kaldığı söylene bile, 'Romalıların ne ifade biçimlerinin ne de metotlarının sona erdiği hiçbir şekilde söylenemez. Günümüzde de; adaleti, yargı işlevini yerine getirmenin en mükemmel şeklinin Roma Hukuku ilmi, içtihad sanatının kaynağına dönmek olup olmadığını kendimize sormalıyız'. Villey, böyle diyor.

Bir başka konu da İslam Hukukunun Hukuk Fakültelerinde bugüne kadar niçin okutulmadığıdır. İslam Hukukunun 'Fıkıh' anabilim dalı olarak İlahiyat Fakültelerinde okutulmaya devam etmesi ne kertede kabul edilebilir bir durumdur? Bence YÖK, İslam Hukuku'nu Hukuk Tarihi bağlamında Hukuk Fakültelerinin müfredatına taşımakla fevkalade olumlu bir iş yapmıştır: Roma Hukukunu anabilim dalı olmaktan çıkarmak ne

kadar isabetsizse, İslam Hukuku'nun Hukuk Fakültelerinde okutulmasını sağlamak, o kadar isabetli bir karardır... h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nazım Hikmet ve Şiirin 'Romanlaşma'sı

Hilmi Yavuz 2009.10.21

Mikhail Bakhtin, modern çağda edebî türler arasındaki ilişkilerin radikal bir biçimde değiştiğini belirttiği 'Romanda Söylem' başlıklı makalesinde '[r]omanın hükümlerlik kurduğu bir çağda öbür türlerin hemen hepsi[nin] az ya da çok romanlaş[tığını]' öne sürer.

Bakhtin, bu görüşlerini, Dostoyevski Poetikasının Sorunları'nın 'Sonuç' bölümünde de tekrar eder. Romanlaşma, özellikle şiirde, serbest vezin ve serbest veznin bir sonucu olarak, 'çok seslilik'tir.

Öykü Terzioğlu, 'Nazım Hikmet ve Sömürgecilik Karşıtlığının Poetikası' (Phoenix Yayınları, 2009) adlı o çok değerli çalışmasında Bakhtin'in bu teorik tespitlerinden yola çıkarak Nazım Hikmet'in Benerci Kendini Niçin Öldürdü? ve Jokond ile Si-Ya-U adlı 'şiir' kitaplarında, farklı toplumsal sınıfların çok seslilikle dile getirilişini romanlaşmaya örnek gösteriyor. Nazım da, Jokond ile Si-Ya-U ve Benerci Kendini Niçin Öldürdü?'den 'roman' olarak söz etmekte ve 'şiirle roman arasındaki sınırları silikleştir[mektedir] ki, bu Öykü Terzioğlu'nun çok doğru olarak tespit ettiği gibi, 'Nazım'ın 'okurlarına şiire dair yepyeni bir okuma kontratı sun[duğunu]' gösterir.

Öykü Terzioğlu'nun bugüne kadar Nazım Hikmet üzerine yapılan akademik çalışmalardan çok farklı ve kışkırtıcı bu çalışması, bana göre, edebiyat sosyolojisi bağlamında da büyük değer taşıyan yargıları da içeriyor. XIX. yüzyıla gelinceye kadar şiirin düz yazı için ideal bir model oluşunun, bu yüzyıldan itibaren, deyiş yerindeyse, tersine dönüşü, romanın başat (dominant) bir anlatı türü olarak öne çıkmasının zihinsel arkaplanını oluşturur. Bugün ülkemizde de, şiirin geriye itilmesi ve romanın öne çıkmasının nedenlerini, Avrupa edebiyatında görülen bu tepetaklak oluş'la ilişkilendirmek yanlış olmayacaktır. Öykü Terzioğlu'nun da, Mark Jeffreys'in 'Ideologies of the Lyric' adlı çalışmasından yola çıkarak tespit ettiği gibi, "düz yazı kurmaca türlerinin, özellikle de romanın anlatıyı tekeline almasıyla da anlatı, şiirin alanından dışlanmaya başlanmış ve şiir, daha önceleri ancak bir türü olan 'lirîğin gettosuna itilmiş'tir."

Bu durumda şiir, ya (i) öykülemeyi (narration) öteleyen saf şiir veya öznel duyguları dile getiren lirik şiir olarak kalacak, ya da (ii) düzyazılaşacak ya da, 'romanlaşacak'tır. Düzyazısallaşma, şiir bağlamında okura sunulan (Nazım Hikmet'in deyişiyle) yeni bir 'okuma kontratı' demektir. Nitekim Öykü Terzioğlu, şiirde düzyazısallaşmaya ilişkin bu 'okuma kontratı'nın Avrupa şiirinde T.S. Eliot ve özellikle de 'Cantos'larıyla Ezra Pound tarafından yürürlüğe konulduğunu bildiriyor.

Avrupa'nın entelektüel tarihinde Nietzsche'nin bu 'okuma kontratı'na son kertede radikal bir örnek teşkil ettiği söylenebilir. Felsefe metinlerinin Aristoteles'ten itibaren verili kabul edilen okunma tarzlarının inşa ettiği 'okuma kontratı'nın, şiirin 'okuma kontratı'yla yer değiştirmesi, şüphesiz, büyük bir 'söylem devrimi'dir. 'Böyle Buyurdu Zerdüş'tü nasıl okumalıyız: Şiir olarak mı, felsefî bir düzyazı metni olarak mı?

Yukarıda da belirttim: Öykü Terzioğlu, 'Jokond ile Si-Ya-U' ve 'Benerci Kendini Niçin Öldürdü?'de Nazım'ın bu şiirleri nasıl düzyazısallaştırdığı (romanlaştırdığı) sorusuna, Bakhtin'den yola çıkarak 'çok seslileşme' ve elbette 'mizah' yanıtının verilebileceğini gösteriyor. Sonuç? Sonuç şu: 'Nazım Hikmet'in romanlaştığı ortaya koyulan şiirlerinde çok seslileşme Marksist öğretî doğrultusunda, sömürgeci üst sınıflarla ve doğal işçi sınıfı olarak

gösterilen sömürge halkları sınıfsal çatışmanın temsilini, mizah da bu çatışmanın sembolik düzlemde bir devrimle sonuçlanmasını sağlamıştır.'

Öykü Terzioğlu, Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü'ne verdiği yüksek lisans tezinin geliştirilmiş biçimi olan bu kitabıyla, 'üstün başarı'yı, Nazım gibi söylersem, 'ferade ferade' hak ediyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Jakobenlik üzerine

Hilmi Yavuz 2009.11.01

Öteden beri jakobenlik üzerine yazdığım yazılar dolayısıyla, sık sık, jakobenliğin tarihi konusunda sorularla karşılaşıyorum. Jakobenliğin kökeni nedir, kimlerdir bunlar? vb. sorular...

Bu konuda neredeyse bundan on yıl önce yazdığım bir yazıyı yayımlamanın tam sırasıdır, diye düşündüm. Bazı yazılar vardır, bunlar ansiklopedi maddesi gibidirler; yeri ve sırası geldiğinde, tekrar okunmaları gerekebilir!

Alfred Cobban, 'A History of Modern France' adlı gözalıcı çalışmasının 1715-1799 yılları arası Fransa'sını anlattığı birinci cildinde, 1789 Devrimi'nden sonra kurulan devrimci kulüpler arasında Club des Jacobins'e ('Jakobenler Kulübü'ne) özel bir yer verir. Bu kulüpler, özellikle 1790'larda, Fransa'da yer yer başgösteren kargaşalıklarda öncü bir rol oynamışlardır. Cobban, 'hiç kuşkusuz', diyor, 'eski otorite merkezlerinin çökmesi ve yenilerinin henüz işlevlerini yerine getiremiyor olmaları, bu tür grupların (Cobban, 'devrimci kulüpler'i kastediyor), gerçek iktidar odakları durumuna gelmelerine yol açmıştı.' 'Jakobenler Kulübü'ne mensup milletvekilleri, Meclis'te nüfuzlu ve etkin bir 'sol' baskı grubu oluşturmakta gecikmemişler; 1793 yılına gelinceye kadar daha da güçlenerek, yerel yönetimleri ele geçirmişlerdir. Cobban, 1793'te Fransa'daki Jakobenlerin sayısının yarım milyonu bulduğu kanısındadır. Jakobenler, daha sonra, Kamu Güvenlik Komitesi'nin iktidarda bulunduğu dönemde, etkin bir idarî örgüt haline gelmişlerdir.

Cobban, Jakobenlere ilişkin olarak, bence, son kertede önemli bir tavıra işaret ediyor. Jakobenler, pratikte, siyasal bir parti düzleminde örgütlenmekten, daha da ötesi, teoride bir siyasal parti fikrinden hiç, ama hiç hoşlanmamaktadırlar.

[Bir açıklayıcı not: Neden her askeri darbeden sonra, genellikle siyasal partiler kapatılıyor? Şimdi anladınız mı?] 1793 Nisan ayında Paris Jakoben Kulübü'nde yapılan bir konuşmayı aktaran Cobban'a göre, konuşmacı şöyle demiştir: 'Yurtseverler, parti kurmazlar. Parti, ancak Konvansiyon'daki üçkağıtçılara yakışır.'

Dahası, Jakobenlerin kendilerini 'sol'da konumlandırmalarına rağmen, belirli bir sınıfsal çıkarı temsil etmiyor olmalarıdır. 'Onları', diyor Cobban, 'sınıf çıkarından çok, ortak bir ideoloji [bir açıklayıcı not daha: Acaba hangi ideoloji? Herhalde tahmin ediyorsunuzdur!] bir arada tutuyordu'. Bu giderek daraltılan ve belirli ritüellere, andiçmelere, sadakat tecrübelerine indirgenen ideoloji ile Jakobenler, kendilerini 'seçilmiş' (ama elbette, 'seçimle işbaşına gelmiş' anlamında değil!), bir 'elit zümre' olarak [yine bir açıklayıcı not: 'Beyaz Türkler size neyi hatırlatıyor?'] telakki etmeye başlamışlardır.

Jakobenlerin kimler olduklarını da biliyoruz elbet. Büyük Fransız Devrimi'nin önde gelenleri; Danton, Robespierre, Desmoulins, Saint-Just! 'Hürriyet düşmanlarına hürriyet yok!' diye bağırان Saint-Just! Sadece kimler olduklarını değil, nasıl tasfiye edildiklerini de! Eric Hobsbawm, The Age of Revolution'da şöyle yazıyor: 'Devrim takvimine göre Dokuz Thermidor'da (27 Temmuz 1794), Konvansiyon, Robespierre'i devirdi. Ertesi

günü Robespierre, Saint-Just ve Couthon, birkaç gün sonra da devrimci Paris Komünü'nün 87 üyesi idam edildiler.'

Hazin son! Ama bu son'da hiç kuşku yok, Jakobenlerin ve elbette başta Robespierre'in, ne burjuvaziyle ne de emekçi sınıflarla geçinememiş olmasının büyük payı vardır: Oysa Hobsbawm'un da belirttiği gibi, Jakoben cumhuriyet, 'orta sınıfla emekçi yığınlarının bir ittifakı' idi ve rejimin trajedisi, 'bu destekten yabancılaştırmak zorunda' kalmasıydı. 1792 yazında başgösteren köylü ayaklanmaları üzerine Robespierre'in Konvansiyon Meclisi'nde yaptığı konuşma bu yabancılaştırmanın apaçık kanıtıydı. Barrington Moore Jr., 'Social Origins of Dictatorship and Democracy'de şunları yazıyor: 'Söz konusu konuşmada Robespierre, tüm burjuva sınıfını, Devrim'i soylularla rahiplerin yerini almanın bir yolundan başka bir şey olarak görmeyen ve edinilmiş zenginlikleri, ayrıcalıklı sınıfların soylu doğuşa bağlı hakları savundukları kadar bağnazca savunan açgözlü bir sınıf olarak suçladı. ' Moore Jr.'a göre, bu konuşma, Robespierre'in, daha sonra, "'Terör Dönemi'ndeki davranışlarının da habercisi"ydi...

Burada Robespierre'in Aydınlanma Devrimi'ni kavrayış biçimini de bahse konu etmekte yarar var. Aydınlanma'da birbirinden farklı iki 'Akıl' konseptinin geçerli olduğunu Edgar Morin'in 'Aşk, Şiir, Bilgelik' adlı o gerçekten benzersiz kitabından öğreniyoruz: İlki, Akıl'ın ya da aklîliğin, Voltaire ve Diderot tarafından temsil edilen eleştirel, şüpheci ve özeleştirel anlayışı; ötekiyse, Robespierre'in, Morin'in deyişiyle, 'bir tapınma nesnesi' haline getirdiği Akıl-Tanrıçası'na ('déesse Raison') varan Akıl ya da aklîleştirme! [Bir not daha: Bizim 'Aydınlanma'cılarımız'ın, Voltaire ya da Diderot'ya değil, jakoben Robespierre'e bağlandıkları o kadar açık ki! Eleştirelilik, şüphecilik ve elbette özeleştiri, bizim jakoben 'Aydınlanma bilgelerimiz'in semtine uğramamış bile!]

Aklı, Laikliği ve Bilim'i bir 'tapınma nesnesi' haline getirmek! Siyaseti, sınıfsız ve partisiz bir düzende bir 'elit zümre'nin işi saymak! Burjuvaziye ve emekçi sınıfına karşı duyulan hoşnutsuzluk! Jakobenlik bu işte...

Bilmem bütün bunlar, sizlere bir şeyleri veya birilerini hatırlatıyor mu? h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Lévi-Strauss ve antropolojisi

Hilmi Yavuz 2009.11.08

XX.Yüzyıl'ın entelektüel tarihi, geçenlerde ölen Claude Lévi-Strauss'un, antropoloji bilimine yaptığı büyük katkılar hesaba katılmadan yazılamaz. Bu büyük katkı, hiç kuşkusuz, onun 1960'larda yazmaya başladığı yapıtı La Pensée Sauvage ('Yaban Düşünce') ile, o güne kadar sömürgeciliği meşrulaştıran bir düşünce tarzını yerle bir edişiyle ilgilidir.

Evet, öyle! Zira Batı-dışı toplulukları 'ilkel' kabul eden peşin hükümlü bir antropolojinin hakimiyetine son vermek, kolonyalist antropolojinin 'ilkel' diye nitelendirdiği Batı-dışı toplulukların 'ilkel' olmadıklarını ispat etmek, gerçek anlamda bir bilim devrimidir...

Lévi-Strauss uzun yaşadı;-1908 doğumluydu, 101 yaşında öldü. Fransa'yı XX. Yüzyıl'da bir defa daha dünyanın entelektüel merkezi haline getiren Fransız düşünürleri, 1900'lü yılların başlarında doğmuş olanlardır: Jean-Paul Sartre, Merleau-Ponty, Raymond Aron, Simone de Beauvoir, Claude Lévi-Strauss... Sartre'in ve Merleau-Ponty'nin felsefede, Aron'un sosyolojide, Beauvoir'in, özellikle 'La Deuxieme Sexe ('İkinci Cinsiyet') ile Feminist düşüncede yol açıcı konumları inkar edilemez...

Claude Lévi-Strauss, Malinowski ve Radcliffe-Brown gibi İngiliz 'fonksiyonalist' yaklaşımçı antropologların ve Lévy-Bruhl gibi Fransız etnologların Asya, Afrika, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Amerika'daki yerlileri ya sadece yeme içme ve üreme ihtiyaçları olan veya zihinlerinin 'mantık-öncesi' ('prélogique') bir biçimde işlediğini öne süren yaklaşımlarını sorgular ve bu varsayımların 'yanlış' olduğunu gösterir. Bu insanların hayatı Malinowski'nin öne sürdüğü gibi, sadece 'birincil' (ya da, biyolojik) ihtiyaçlara göre değil, ama aynı zamanda, tıpkı 'uygar' insanlar gibi, zihinsel ihtiyaçlara göre de yapılanmıştır. Lévi-Strauss, 'ilkel' denilen bu insanlar için 'Evren, en azından temel ihtiyaçları karşılama aracı olduğu kadar, düşüncenin de nesnesidir de' derken, işte tastamam bunu kastetmektedir. Onların da, yeme, içme ve üreme türünden birincil ya da biyolojik ihtiyaçları kadar, dünyayı anlama, tanıma, açıklama gibi zihinsel ihtiyaçları da vardır. Brezilya'da bir kabile şefinin Lévi-Strauss'a 'kaplumbağa, düşünmek için iyidir!' derken kastettiği de budur. Lévi-Strauss'a göre, işte bu nedenle bu insanlar 'ilkel' değildirler: Onlarla 'uygar'lar arasında bir nitelik farkı yoktur, - bir nicelik farkı vardır olsa olsa! O nedenle de, diyor Lévi-Strauss, onlara 'ilkel' değil 'yaban' ('sauvage') dememiz gerekir...

Lévy-Bruhl'un, 'mantık-öncesi' argümanını da yerle bir eder Lévi-Strauss. Lévy-Bruhl, 'ilkel'lerin 'mantık-öncesi' düşünceleri konusunda öne sürdüğü argüman, bir Bororo'lunun kendisini 'bir kırmızı papağan' olarak adlandırması, dolayısıyla da, bir şeyin kendisinden başka bir şeyle özdeş olamayacağı konusundaki Aristoteles mantığına aykırı davranmasıdır. Lévi-Strauss, Bororo'lunun özdeşlik ilkesini ihlal etmediğini, kimliğini bir istiare (metafor) ile dile getirdiğini gösterir ki, bu da Lévy-Bruhl'ün, 'yaban' insan'a 'ilkel'lik atfetmekle ne kadar yanlış olduğunu gösterir.

Lévi-Strauss'un kitaplarının bir bölümü Türkçeye çevrildi: 'Yaban Düşünce', 'Mit ve Anlam', 'Hüzünlü Dönenceler', 'İrk, Tarih ve Kültür'. Ama, bizim okuryazarımız (entelektüellerimiz de dahil!), Lévi-Strauss'tan söz etmek gereğini duymadı. Lévi-Strauss'un antropolojisinin, sömürgeci zihniyeti inşa eden argümanları teker teker yerle bir edişini, Oryantalizmi de yıkıma uğratmakta ne kadar hayati bir önem taşıdığının hiç mi hiç farkına varılmadı...

Yazık! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ali Kemal

Hilmi Yavuz 2009.11.15

Orhan Koloğlu'nun 'Ali Kemal'e ilişkin biyografi çalışmasının yayımlanmasından sonra Ali Kemal'in 'vatan hainliği' konusu yeniden gündeme geldi. Yeniden, diyorum, çünkü bu, resmi ideolojinin muhalled konularından biridir...

Cumhuriyet öncesi yakın tarihimizin, hâlâ Cumhuriyet'in inşa dönemlerindeki retorikle yeniden-üretilmesi, entelektüel acimizin bir göstergesi! Çılgınca okunan popüler tarih romanlarının ucuz söylemi, yakın geçmişimizi de okumada başat bir kodlama anlamına gelmeye başladı bile...

Vahdeddin, Damat Ferid ve Ali Kemal! Mütareke İstanbul'u hükümetlerinin bu üç şahsiyete atıfta bulunulmadan okunması, elbette mümkün değil. Ancak üçünün de en belirgin vasfı, değiş yerindeyse, yeminli İttihad ve Terakki düşmanı olmalarıdır. Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler'in II. cildinde ('Mütareke Dönemi'), Sultan için, 'İttihad ve Terakki düşmanlığı tüm yaşamının değişmez ilkesi olmuştur', der. Mütareke döneminin siyasal hayatına hakim olan Hürriyet ve İtilafçılar'ın da neredeyse uçan kuştan bile İttihadçılık hilesi sezen paranoyak ve müfrit bir anti-İttihadçı tavırları vardır. Elbette Mütareke hükümetlerinin çoğuna sadrıazam

olarak başkanlık eden Damat Ferid ve onun önce Maarif sonra da Dahiliye nazırı olan Ali Kemal'in de! 'Paranoya' demem, boşuna değil! Sultanın Ser karin'i Lütfi Simavi'nin yazdıklarına bakılırsa, Damat Ferid Paşa 'her tarafta İttihad ocağı keşfetmek hastalığına uğradığından layüad [sayısız] hatalarda bulun[muştur]'. [Ayrıca içinde belirtiyim: Mütareke döneminin 12 İtilafçı ağırlıklı hükümetinden 5'i, Damat Ferid Paşa'nın başkanlığında kurulmuştur. Damat Ferid Paşa ise, 'Allah'a ve İngilizlere inanan' 'koyu bir İttihad ve Terakki düşmanı'dır.] Kısaca, 'Mütareke İtilafçı'larının en büyük özelliği, Tarık Zafer Tunaya'nın deyişiyle, 'kuşkusuz, İttihad ve Terakki düşmanlığı ve 'İttihadçı avı'dır.'

Damat Ferid hükümetlerinin Müdafaa-i Hukuk hareketine karşı olan tavırlarını, ancak bu tarihsel arkaplan üzerinden doğru bir biçimde okuyabiliriz. Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Anadolu hareketine karşı olan reaksiyonları Vahdeddin, Damat Ferid ve Ali Kemal'in değişik ölçülerde de olsa, İttihad ve Terakki düşmanlıkları ile ilişkilendirilmeden anlaşılamaz. Onlar için Müdafaa-i Hukuk hareketi, 'maskeli İttihadçılık'tır. Tarık Zafer Tunaya'nın deyişiyle, 'asıl tez [...] İttihadçılık[ın], Anadolu'da Müdafaa-i Hukuk maskesiyle yeniden ortaya çıkmış [olduğudur]'.

Dahası, İtilafçı'lara göre, Ankara sadece İttihadçı değil, aynı zamanda Bolşeviktir de! Onun da ötesinde, Garb'a [Batı'ya] değil, Şark'a [Doğu'ya] yönelmekte ve 'Turan' idealini hayata geçirmek istemektedirler.

Vahdeddin ile Damat Ferid Paşa'nın, İttihadçılıktan nefret etmede birleşiyor olmakla birlikte Müdafaa-i Hukuk hareketi ve Mustafa Kemal Paşa konusunda farklı düşündükleri biliniyor. Her ne kadar Lütfi Simavi Bey'in deyişiyle, Sultan'ın 'maatteessüf eniştesinin [Damat Ferid'in] elinde şer aleti ol[duğu]' söyleniyor idiyse de, Vahdeddin'in Damat Ferid Paşa'dan hazzetmediği konusunda tanıklıklar vardır. Saray Başkatibi Ali Fuad Bey [Türkgeldi], Sultan'ın, eniştesi Ferid Paşa için 'dünyadaki sac ayağı üç mel'undan biri' dediğini bildiriyor. Sultan Vahdeddin, Tarık Zafer Tunaya Hoca'nın yazdığına göre, 'Ferid Paşa kadar aktif devrede değildir ve onun kadar ısrarlı Müdafaa-i Hukuk muhalifi olmamıştır.'

İbnülemin Mahmud Kemal'in 'Son Sadrazamlar'ında yayımladığı Damat Ferid Paşa hakkındaki belge ve tanıklıklar onun 'gaflet ve dalalet' içinde olduğunu gösteriyor. Ferid Paşa'nın bizzat bazı İtilafçı'lar tarafından da onaylanmadığını gösteren kanıtlar da vardır: Refi Cevad [Ulunay], 'Alemdar' gazetesinde Damat Ferid Paşa'nın 'icraatında akl ü mantika temas eden bir nokta ne görülmüş ne işidilmiştir,' diye yazıyordu.

'Gaflet' ve 'dalalet', evet, elbette, ama 'hiyanet'? 'Hiyanet' bilinçli ve kasıtlı bir eylemdir. Vahdeddin, Damat Ferid ve Ali Kemal, Müdafaa-i Hukuk hareketine 'İttihadçı' paranoyasıyla bakarken 'gaflet'e, ülkenin yönetiminde 'dalalet'e düşmüşlerdir; doğru! Ama, kasden ve bilinçli olarak 'hiyanet'te bulunmuşlar mıdır? Soru budur.

Not: Bu yazı 30 Ekim 2005 yılında yayımlanmış olan yazının güncellenmiş biçimidir. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Filozoflar ve Eşekler' ve 'Hatalar ve Yanlışlıklar' Üzerine Bir Deneme

Hilmi Yavuz 2009.11.18

Oxford Üniversitesi'nin XX. yüzyılda en büyük dil felsefesi uzmanlarından (ölm. 1960) Prof. J.L. Austin, 'A Plea for Excuses' adlı makalesinde bir edimin 'yanlışlıkla' ('by mistake') mı, yoksa 'kazaen' ('by accident') mi olduğunu, ilginç bir öyküyle örnekler: 'Sizin de, çiftlik komşunuzun da birer eşiği var, ikisi de aynı otlakta otuyorlar.

Günlerden bir gün, eşeğinizden bıktınız ve onu öldürmeye karar verdiniz. Silahınızı doğrultup ateş ettiniz. Kendi eşeğinizi öldürdüğünüzden emin olarak ölü eşiğin yanına gittiğinizde, dehşetle gördünüz ki, vurduğunuz sizinki değil, komşu çiftlik sahibinin eşiği... Özür dilemek için komşunuza gittiğinizde ne dersiniz: 'Özür dilerim, eşeğinizi kazaen öldürdüm!' mü, yoksa 'eşeğinizi yanlışlıkla öldürdüm' mü?

Devam edelim: 'Diyelim ki, bir önceki öyküde olduğu gibi, eşeğinizi öldürmeye karar verdiniz. Bu defa, silahınızı kendi eşeğinize doğrulttunuz, ama tam ateş ettiğiniz sırada, komşunun eşiği yürüyüp araya girdi ve siz bu defa yine onu öldürdünüz. Peki, şimdi komşu çiftlik sahibine ne diyeceksiniz: 'Özür dilerim, eşeğinizi kazaen öldürdüm!' mü, yoksa 'eşeğinizi yanlışlıkla öldürdüm' mü?"

Prof. Austin'in verdiği bu örnek, hayvanseverlerin hiç hoşuna gitmeyebilir, doğrusu ilk okuduğumda benim de hoşuma gitmemişti. Ne yapalım ki, Austin'in verdiği bu örneği değiştirmemiz mümkün değil. Öyleyse biz, asıl mesele üzerinde duralım: 'yanlışlık' ile 'kaza', farklı kavramlar. İlk örnek, eşiğin 'yanlışlıkla' vurulduğunu, ikinci örnek ise, 'kazaen' vurulduğunu gösteriyor elbette... Analitik düşünce, kavramlar arasındaki bu farkların açığa çıkmasını mümkün kılıyor ve, daha da ileri gidip genelleştirerek ve Wittgenstein gibi söylersek, felsefe problemlerinin (doğallıkla, böyle problemler varsa eğer!) dilin yanlış kullanılmasından kaynaklandığını gösteriyor.

(Ayrıca içinde belirteyim: Felsefeciler, eşeklere bayılırlar. Jean Buridan, özgürlük ile seçme arasındaki ilişkiyi temellendirirken, eşit uzaklığa konulmuş, aynı nitelikte ve aynı miktarda yulaf yığını karşısında bırakılan bir eşiğin, ikisi arasında bir seçme yapamadığı için eylemsiz (hareketsiz) kalıp açlıktan öldüğünü bildirir. [Dolayısıyla, 'ölme eşiğim ölme!' demenin bir faydası yoktur, anlayacaksınız...])

Nietzsche de, Putların Alacakaranlığı'nda (11. paragraf), filozofla eşek arasında, ikisinin de trajik konumda olmaları dolayısıyla bir bağıntı kurar;-şöyle: 'Bir eşek, trajik olabilir mi? Ne taşıyabildiği ne de üzerinden atabildiği bir yükün altında ezilmek! İşte, filozofun durumu...'

Bu uzun istitrattan sonra, asıl meselemize dönelim. Austin'in verdiği örnekten yola çıkarak 'yanlışlıkla' yapıp etme ile 'kazaen' yapıp etme arasındaki farkı ortaya koymak, mesela, 'yanlışlık' ile 'hata' arasındaki farkı açıklamaya yeter mi? Durum pek öyle görünmüyor: Paul de Man, Heidegger'in Hölderlin'in bir dizesini 'yanlış' ('mistake') değil 'hata' ('error') ile okuduğunu önesürer. Çünkü 'yanlış'lık ya yeteneksizlikten ya da dikkatsizlikten kaynaklanır. 'Hata' ise, şayet de Man'ı doğru anladıysam, okur'un (burada, Heidegger'in) niyeti (intentio) ile ilişkilidir.

Sözü 15. yüzyılın bir divan şairine, Abdülhalim Rumî'ye (bazıları Nazîm'e atfetse de) bir beytiyle bağlayalım:

Tövbe yarabb, hata râhına gitdüklerime

Bilüb itdüklerüme, bilmeyüb itdüklerime...

Acaba, şair, 'bilip' yapıp etmek 'hata', 'bilmeyip' yapıp etmek, 'yanlışlık' demek istiyor olmasın?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Avrupa Birliği bir Medeniyet Projesidir'

Hilmi Yavuz 2009.11.22

Avrupa Birliği ilk defa, daimi bir başkan seçti. Yeni (dolayısıyla ilk!) AB başkanı, 62 yaşındaki Belçika Başbakanı Herman von Rompuy!

Bu seçim Avrupa Birliği'nin yönetim statüsünde önemli bir değişikliği takip ediyor: Halen üye ülkelerin 6 ayda bir seçtikleri 'dönem başkanlığı' konumuna son veriyor. Von Rompuy, 2,5 yıl bu görevde kalacak ve yeni başkan bundan sonra her 2,5 yılda bir seçilecek.

Herman von Rompuy'nün seçiminin Türkiye'nin AB üyeliği konusunda göze batan bir anlamı var: Yeni başkan, bundan bir süre önce, 'Türkiye, Avrupa'nın bir parçası değil ve hiçbir zaman da olmayacak' diyerek bu konudaki tavrını, sözü döndürüp dolaştırmadan, açık seçik bir biçimde dile getirmişti. 'Hürriyet' gazetesinin, von Rompuy'nün seçilmesini, 'İmtiyazcıların Başkanı' başlığıyla vermesi hiç de şaşırtıcı değil bu anlamda...

Von Rompuy'un AB Başkanlığı'na getirilmesinin arkasında Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy'nin ve Almanya Başbakanı Angela Merkel'in bulunduğu bildiriliyor. Buna da şaşmamak gerek. Sarkozy'nin de, Merkel'in de Türkiye'nin aslı üyeliği meselesine hiç de sıcak bakmadıkları malum.

Bunu defalarca yazdım: Avrupa demek, Fransa ve Almanya demektir;- Avrupa Birliği demek de öyle! Von Rompuy'un, Sarkozy ve Merkel'in ortak önerisi ile seçilmesi de, bu iki ülkenin, 'Avrupa' demek olduğunu bir defa daha kanıtlamış oldu. Hiç kimse, beni von Rompuy'nün seçilmesinde, daha önce verdiği 'Türkiye Avrupa'nın bir parçası değil ve hiçbir zaman da olmayacak!' sözünün birinci derecede (veya son kerte!) belirleyici olmadığına ikna edemez. Durum apaçık ortada çünkü...

Verilen bilgilere göre, bir politikacıdan çok şair ve entelektüel kimliğiyle öne çıkan von Rompuy'a bu kimliği ile yani şair ve entelektüel kimliğiyle, ne yalan söyleyeyim, bir sempati duymadığım söylenemez. Yeni başkanın aynı zamanda 'Avrupa'da benimsenmiş olan ve aynı zamanda Hristiyanlığın temel değerleri olan evrensel değerler, Türkiye gibi büyük bir İslam ülkesinin katılımı ile güç kaybeder' sözünü çok daha fazla önemseydiğimi söylemeliyim. Von Rompuy, şimdiye kadar sayısız defalar dilegetirdiğim bir meselede baklayı ağzından çıkarmış bulunuyor: Bu da, Avrupa Birliği'nin, bir siyasi ya da ekonomik birlik değil, temelde ve özünde bir Medeniyet Projesi olduğudur.

Evet, bir Medeniyet Projesi! Çünkü Avrupa Medeniyeti'ne 'ait' olan ülkeler vardır; bir de sonradan, bizim gibi, Avrupa Medeniyeti'ne 'mensup' olanlar! 'aidiyet' ve 'mensubiyet'in ayrı kategoriler olduğu; 'aslı' üyeliğin 'aidiyet'le, 'imtiyazlı ortaklık'ın ise 'mensubiyet'le ilişkili olduğunu, son on yıldır gerek yazılarımda gerekse konferanslarımda defalarca (evet, defalarca!) dilegetirdim. Von Rompuy, şimdi bunu açıkça telaffuz ediyor;- mesele budur!

Artık şunu bilelim lütfen: Avrupa Birliği'ne tam üye olabilmek, Türkiye'nin 'Avrupalı' olup olmadığının tespit edilmesiyle ilişkilidir. Avrupa Birliği, Avrupa Medeniyeti dairesine 'ait' olmanın siyasal örgütlenme biçimidir ve dolayısıyla, bu Medeniyet projesine 'ait' olmak, Avrupa Birliği'ne üye olmanın 'olmazsa olmaz' önkoşuludur.

O nedenledir ki, Sayın Başbakan, 2005 yılında verdiği demeçlerden birinde, 'Kopenhag Kriterleri bağlamında istenenlerin tümünü yerine getirdik, daha ne yapalım?' derken, Avrupa Birliği tam üye olma koşullarını Kopenhag Kriterleri'yle özdeşleştirme gibi vahim bir yanlışlığın içine düşmüştür. Daha önce de yazdım: Kimse, Avrupa Birliği'nin Kopenhag Kriterleri gibi açık ve seçik bir biçimde dilegetirilmiş koşullarının yanı sıra, dilegetirilmemiş, örtük koşulları olduğunun farkında görünmüyor. Kopenhag Kriterleri, meselenin dıştan görünüşüdür ve asıl belirleyici olan, işte tastamam bu, dilegetirilmemiş, örtük koşullardır.

Şöyle bir yakın geçmişî tekrar hatırlayalım: 2007 yılında, Avrupa Birliği'nin kuruluşunun 50. yıldönümü dolayısıyla düzenlenen törenlere Türkiye'nin davet edilmemiş olmasına Sayın Başbakan sert bir tavır koyarak tepki göstermiş; AK Parti grup toplantısında 'AB'nin bazı üyeleri[nin] iç politik mülahazalarla Türkiye'ye engeller çıkar[dığını]' belirterek 'AB'yi Hristiyan kulübü olarak görmek isteyenlerin tavırları[nın] dünya ve Avrupa gerçekleriyle örtüşmemekte' olduğunu öne sürmüştü. Sayın Başbakan, 'AB, Türkiye ile ilgili böyle bir olumsuzluk düşünüyorsa verir kararını, biz de yolumuza devam ederiz' demişti.

Şimdi von Rompuy'nün seçilmesi ile Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye tam veya asli üyelik statüsü tanımayacağı ayan beyan ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği tam üyeliği ham hayaldir;- olsa olsa, Türkiye'ye, 'ikinci sınıf' üyelik ya da 'imtiyazlı' (neresi 'imtiyaz' ise bunun?) üyelik verilebilecektir. Hepsi o kadar! Hükümetin dış politikada 'Ortadoğu Açılımı', Sayın Başbakan'ın deyişiyle, yolumuza orada devam edeceğimiz anlamına mı geliyor? Hükümetin B Planı bu mu? Öyle görünüyor! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Spinoza Günleri'

Hilmi Yavuz 2009.11.25

İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin düzenlediği, '2. Spinoza Günleri' Sempozyumu 4-5 Aralık 2009 tarihleri arasında yapılacaktır.

Spinoza üzerine yaptığı çok değerli çalışmalarıyla tanıdığımız Prof.Dr. Cemal Bali Akal'ın öncülüğüyle girişilen 'Spinoza Günleri'nin birincisi, geçen yıl yine Bilgi Üniversitesi'nde yapılmıştı.

Bu yılki Spinoza Günleri'nde, modern felsefenin üç büyük Rasyonalistinden biri (ötekiler Descartes ve Leibniz) olan Hollandalı bu büyük filozof, uluslararası bir sempozyumda tartışılacaktır: 'Uluslararası' evet, çünkü São Paulo, Cordoba, Leibniz ve Buenos Aires Üniversitelerinden Spinoza uzmanları var bu Sempozyumda. Elbette Bilgi, Galatasaray ve Ege Üniversitelerinden gelen Türk akademisyenler de!

Geçen yılki bildirilere ve bu yılki bildiri başlıklarına bakıldığında, çok önemli bulduğum üç eksikliğin altını çizmek istiyorum: İlki, Spinoza'nın İslam Felsefesi ile olan ilişkilendiriliş biçimi; ikincisi, Levinas'ın Tevrat ve Talmud üzerine Spinoza'ya yönelttiği eleştiriler; ve üçüncüsü, Althusser'in Marx okumalarında Spinoza'ya tanıdığı ayrıcalık...

Tasavvufun Vahdet-i Mevcut versiyonunu, Spinoza'nın Panteizmine yakın bulanlardan biri, Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken'dir. Ülken, 1935 yılında yayımladığı 'Türk Feylesofları Antolojisi I'de, Simavne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'in 'Varidat'ında 'insanın, tesir itibarıyla Hak, teessür itibarıyla kul ve mahluk' olduğuna ilişkin düşüncelerinin, Spinoza panteizminin 'nature naturante' ve 'nature naturée' telakkisine çok benzemekte' olduğunu belirtir. Öte yandan Ferid Kam da 'Vahdet-i Vücut' adlı çalışmasında, Panteizmi eleştirir ve şöyle der: 'Bazı kimselerin itikadına göre, panteizmin esası nâmütenahinin (sonsuz-olan'ın H.Y.) mütenahide (sonlu-olan'da), Cenab-ı Hakk'ın tabiatıta indimâcından (içkin-oluş'undan) ibarettir. Bu itikada zâhib olanlar, panteizmi 'ateizm' denilen 'muattıla' mezhebi ile karıştırıyorlar. Hatta meşhur Spinoza'nın muasırları (çağdaşları) onun mezhebinin de böyle olduğuna kail olmuşlar idi.'

Görülüyor: Vahdet-i Vücut/ Vahdet-i Mevcud sorunsalında Spinoza ile İslam Tasavvufu arasında ilişkiler kurulabilmiştir ve bu Spinoza'nın İslam düşüncesinde alımlanış biçimini belirleyen bir yaklaşım olmuştur.

Levinas'ın Spinoza okumalarına gelince, Levinas, 'Du Sacré au Saint'te Felsefenin Din'den çıktığını belirtir ve daha sonra yaptığı bir söyleşide de bunun Felsefenin Din'e bağımlı olduğu ya da Din'in entelektüel itibarı için Felsefeye muhtaç olduğu anlamına gelmediğini söyler. Ona göre, Felsefe ve Din, iki ayrı moment'tir; her ikisi de aşkınlığa yaklaşma diyebileceğimiz zihinsel bir sürecin parçalarıdır. Bu durum, Din ile Felsefenin bağımsız iki alan olmadığını gösterir. Levinas, bu noktada uyarır bizi: Din'den, rasyonel Teolojiyi anlamamak gerekir! Rasyonel Teoloji, konumunu, akılla kavranabilir söylemler içerisinde meşrulaştırmaya muhtaçtır ve 'anlamlar alanı üzerindeki otoritesini tartışma kabul etmez biçimde önesüren' Felsefeye, bağımlı kalır. Spinoza'nın Tractatus Theologico-Politicus'ta yaptığı da, tastamam budur: Yahudiliğin kutsal metinlerini rasyonel bir Teolojiye irca etmek! Dolayısıyla, Felsefe ile Din'in birbirinden bağımsız alanlar olarak önesürülebilmesinin ön koşulu, Din'i rasyonel Teolojiye irca etmemekten geçer.

Althusser'in Marx okumasında Spinoza'ya tanıdığı öncelik, Spinoza'nın 'bilgi objesi' ile 'gerçek obje' arasında öngördüğü ayrımın, Marx'ın 1857 Giriş'inde bu ayrımı kullanmasındadır: 'Kapital'i Okumak'ta tastamam şunları yazar Althusser: 'Spinoza'nın felsefesi, felsefe tarihinde o güne kadar görülmemiş en büyük felsefî devrimi gerçekleştirmiştir. Bu anlamda Spinoza, Marx'ın felsefî bakışaışından tek ve doğrudan öncüsüdür'. Althusser, ayrıca Spinoza'nın 'eşzamanlı nedensellik' alanında da Marx'a öncülük ettiğini bildirir.

Gelecek yıllarda yapılacak 'Spinoza Günleri'nde bu meselelerin de ele alındığını görmek umuduyla, başta sevgili dostum Prof. Akal olmak üzere, katkıda bulunan herkesi kutluyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Modernlik, İşsizlik ve Lumpen Kültür

Hilmi Yavuz 2009.11.29

Türkiye'de işsizlik, öteden beri ciddî bir problem olarak ağırlığını ve vahametini sürdürüyor. Bilineni tekrarlayayım:

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre, Ağustos ayındaki işsizlik oranı yüzde 13,4. Bu oran, Temmuz ayında yüzde 12,8 seviyesindeydi. Toplam işsiz sayısı ise 3 milyon 429 bin...

Bu oranların hesaplanmasında birtakım şüphelerin bulunduğu söylenebilir;-söyleniyor da! Ama oranlar ister bu seviyede ister daha da yüksek seviyede olsun, işsizlik, Türkiye'de istihdam politikasının radikal bir biçimde gözden geçirilmesini gerektiriyor.

Meselenin iktisadi yanı kadar, sosyolojik yanları da var elbet ve beni asıl ilgilendiren, işsizliğin sosyal sonuçları veya daha somut bir ifadeyle söylersem, işsizler ordusunun büyük bir kesiminin vasıfsız ve genç nüfus kesimine ait olmasının ne anlama geldiği!

Öncelikle şunu belirtmeliyim: Genç ve vasıfsız kesimin işsizliği, Türkiye'de bir lumpenleşmeyi de birlikte getirmiştir. Ne köylü ne işçi statüsü olmayan bu vasıfsız genç lumpenlerin, başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerimizde ciddi bir kamu düzeni problemi oluşturdukları ortadadır;- gasp, soygun ve benzeri suçların faillerinin ya bu lumpenler takımı ya da bu takımın inşa ettiği lumpen kültürün ideolojik hâkimiyeti altına girmiş olanlar tarafından işlendiği de!

Büyük şehirlerimizde lumpen kültürün hâkimiyeti, büyük ölçüde Türk modernleşme projesinin köylülük üzerine inşa edilmesinin bir sonucudur. Sosyolojik bakımdan bir modernlik projesinin köylülük referans alınıp gerçekleştirilmeye çalışılması, ancak Türkiye'ye mahsus bir garabettir. Malûmu ilâm kabilinden söyleyeyim:

Modernlik, sanayileşme ile mümkün olur ve bu da köylülüğün tasfiyesini zorunlu kılar. İngiltere'de 16.yy.'dan itibaren sanayileşmenin, tarım yapılan alanların tekstil sanayiine hammadde olacak yün için koyunlara mer'a olarak açılmasının, 'koyunlar insanları yedi' sloganıyla dilegetirilmesi, sanayileşmenin (dolayısıyla, modernliğin) köylülüğün tasfiyesi anlamına geldiğinin su götürmez delilidir.

Türkiye'de köylülük tasfiye edilmek şöyle dursun, tam tersine teşvik edilmiştir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu yanlıştı; Toprak Reformu girişimleri yanlıştı; Köy Enstitüleri yanlıştı; 'Köylü efendimizdir!' sloganı yanlıştı. Sanayileşme kaçınılmazdı ama bu, köylülük tasfiye edilmeden gerçekleşen bir sanayileşmeydi ve doğallıkla, köylülükten işçiliğe geçişin şartları hazırlanmamıştı. Bu hazırlıksızlık, ne tarım sektöründe ne de sanayi sektöründe istihdamı mümkün kılan bir nüfus artışıyla bütünleşince, ortaya bu lumpenler yığını çıkmıştır ve Türkiye bugün, daha 1980'lerden itibaren büyük şehirlerden başlayarak gelişen bir lumpen kültürün hâkimiyeti altına girmiştir.

1980'ler demem boşuna değil! 1981 yılbaşında yazdığım ve 'Milliyet' gazetesinde yayımlanan bir yazımda (Yazının başlığı, 'Lumpen Kültür Üzerine: Ne O, ne Öteki'ydi), Türkiye'nin bir lumpen kültürün ('ayaktakımı kültürü') hâkimiyeti altına girmekte' olduğunu bildirmiş ve şunları yazmıştım: 'Lumpen tabakaların sınıfsal bir kimlikten yoksun oluşları, onların kendilerine ilişkin imajlarını da belirliyor. Bir lumpen, kendini hangi konumda görüyor? Ne köylüdür lumpen ne kentli! Ne Doğulu'dur lumpen ne Batılı... Sınıfsız ve tarihsiz olmanın belirlediği bir konumda görüyor kendini lumpen: Ne o, ne Öteki!'

Bir ekleme ile: Lumpenin 'ne o ne öteki' konumu, doğrudan doğruya Türk modernleşmesinin hatalı bir zemin üzerine inşa edilmesindendir. Türk modernleşmesi, bir yanıyla Oryantalistleşme, bir yanıyla da Lumpenleşmedir;-hepsi bu kadar!

Not: Sevgili okurlarımın mübarek Kurban Bayramlarını kutluyor; Yunus'un dediği gibi 'sağlık safalık ile' geçmesini diliyorum. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ayşe Şasa'nın '[Bir] Ruh Macerası'

Hilmi Yavuz 2009.12.02

Sevgili Ayşe Şasa, bu defa bize 'Bir Ruh Macerası'nı anlatıyor; -kendi 'ruh macerası'nı. Bu 'macera'nın derunî ve Batınî tarafını Ayşe, 'Deliler Ülkesinden Notlar'da dilegetirmişti: 'Bir Ruh Macerası'nda ise, bu maceranın onun kişisel tarihindeki Zahirî tarafını anlatıyor.

Böylece, Ayşe'nin 2003'te yayımlanan 'Deliler Ülkesinden Notlar'ı ile 2009 yılında Timaş tarafından yayımlanan 'Bir Ruh Macerası', onun Zahirî ve Batınî yolculukları ile bu serüvenini tamamlamış oluyor... Ayşe Şasa'nın, '[h]ayatımdan, bende yer etmiş birtakım olayları ve nakletmekten başka hiçbir iddiası olmayan bir metin olarak takdim ettiği 'Bir Ruh Macerası', aslında, bir 'nehir söyleşi'. Meryem Atlas, Leyla İpekçi ve Berat Demirci'nin sorularına Ayşe'nin verdiği cevaplardan oluşan bir metin 'Bir Ruh Macerası'...

Ayşe Şasa'nın 'hayatında [...] yer etmiş olaylar'ın ilki, onun ailesi ve o yıllarda İstanbul'un hali vakti yerinde 'Avrupaî' ailelerinin çocukları için tuttukları yabancı mürebbiyelerle olan ilişkisidir. Ama Şasa ailesi için durum farklıdır: "'Dünyanın birçok yerinde', diyor Ayşe, 'üst zümreye mensup insanların çocuklarına dadı tuttukları bilinir. Fakat bizim ailede olduğu gibi, kayıtsız şartsız, çocuğu dadıların eline dönüp bakmaksızın terk vakası, bence sıra dışı bir şey. Bunun en önemli sebebi, yabancı mürebbiyenin çocuklarını 'tam bir Batılı gibi' yetiştireceklerine olan inançlarıydı."

Eğer yanılmıyorsam Ayşe'nin 'ruh macerası'ndaki ilk travmatik yaşantı, ona ilk çocukluk yıllarında Alman mürebbiyelerin eğitim anlayışına hâkim olan Nazi disiplininin uygulanmasıdır. 'Çocukluğumda' diyor, Ayşe 'hafızama kaydettiğim, dört yaşındayken savaş yıllarında dinlenen radyolar, savaş travmaları, anneannemin [Rauf Orbay'ın kızkardeşi Safiye Orbay, H.Y.] İstiklal Savaşı ve sonrası hakkında anlattıkları...'. Anne ve babanın ilgisizlikleri de ekleniyor bu travmalara... Ve, kaçınılmaz olarak, kendisini saçının bukleleriyle oynayan bir 'yetim' gibi hissediş...

Amerikan Kız Koleji yılları ise Ayşe'nin, 'hümanist' bir Protestan eğitimi aldığı yıllardır. Bu eğitim, Ayşe'ye göre, '[i]nsanı ilâh konumuna getiren' ve 'gelenekle bağını doğru dürüst kuramamış insanlarda, geçmişiyle göbek bağının büsbütün kopmasına sebep olan' bir eğitimidir.

Koleji bitirdikten sonra Ayşe'nin, daha öğrencilik yıllarından başlayan sinema ilgisi öne çıkıyor ve ilk eşi Atilla Tokatlı (daha evlenmemişlerdir) onu Kemal Tahir'le tanıştıyor. Bu Ayşe'nin hayatında büyük bir kopmadır. Batılı, ateist, nihilist, sol düşünceli Ayşe'nin karşısında ilk defa, 'yerli olmaktan bahs'eden, 'Batıcı okumuşlarımızın züppece eğilimlerini alaya alan' biri vardır.

Hayatını kazanma tutkusu onu sinemada bilfiil çalışmaya yöneltiyor. Atilla Tokatlı'yla evlilik, senaryo yazarlığı, Atif Yılmaz'a asistanlık. Giderek, Kemal Tahir'in entelektüel dünyasına yakınlık! 'Yetim' çocuğun, ilk entelektüel 'baba'sı Kemal Tahir'dir artık.

Ama işte o menhus hastalık da nüksetmiştir. Atif Yılmaz'la evlilik, Kemal Tahir'in ölümü, Ayşe'yi, entelektüel 'baba' olarak bu defa Prof. Şerif Mardin'e yöneltecektir. Kemal Tahir de, Şerif Mardin de, 'seküler' yolgöstericilerdir; oysa Ayşe'nin o büyük krizler ve bunalımlar içinde aradığı, ne olduğunu bilmes bile, başka şeydir...

İbn' Arabî (Şeyh'ül-Ekber), Ayşe'nin hayatını değiştirerek onu İslam'la müşerref kılar. Füsûs, onun başucu kitabıdır artık: Bir 'ba's-ü ba'del-mevt' yaşamaktadır ve yanında, onu gerçekten seven ve anlayan bir eş, Bülent Oran vardır.

Ayşe'nin arayışlar içinde geçen 'ruh macerası' devam etmektedir. İbn Arabî ve Füsûs'u onu Tasavvufa ve 'mürşid-i kâmil'ini bulmaya doğru yönlendiriyor;-buluyor da! Bu defaki 'Baba', Ayşe'nin tam da istediği bir Efendi'dir. Ve, kendi ifadesiyle, '[h]iç farkında olmadan bir şenlik başlıyor hayatta; bir ihtişam, bir derinlik... Müthiş bir letafet ve neşe başlıyor.'

Ayşe Şasa'nın Batınî yolculuğunu 'Deliler Ülkesinden Notlar'da önce okumuştuk. Zahirî yolculuğunu da 'Bir Ruh Macerası' tamamlıyor. Bence okur, önce 'Bir Ruh Macerası'nı okumalı, sonra da 'Deliler Ülkesinden Notlar'a yönelmelidir. Bu ruh macerasını bütünüyle kavrayabilmek için, iki kitabı Zahir'den Batın'a doğru okumak gerekir, diye düşünüyorum...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hâkimiyet kimin? Devletin mi, milletin mi?

Hilmi Yavuz 2009.12.06

Önce bir soruyla başlayalım: Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletin midir, yoksa hâkimiyet kayıtsız şartsız devletin midir?

Bu sorunun sorulmasını zorunlu kılan bir Türkiye'yi yaşıyoruz. Hâkimiyetin bir iddia, bir çekişme, bir rekabet konusu olduğu bir Türkiye... Sivil ve asker bürokrasi; Yargıtay'ı, Danıştay'ı, Anayasa Mahkemesi'yle, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve TSK'sı ile devlet bir yanda, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümet (millet) öte yanda...

Uzun bir süreden beri örtük bir biçimde süregiden 'devlet' mi, 'millet' mi çekişmesi, nihayet suyun yüzüne çıktı. Her ne kadar, Cumhuriyet rejimlerinin temel koyucu ilkesi, 'hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir' ise de, Türkiye Cumhuriyeti'nin, daha başından beri, 'millet'in değil, son tahlilde 'devlet'in ağır bastığı bir hâkimiyet düzeni inşa ettiği biliniyor. Niçin? Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları, askerlerdir;- Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları! O nedenle de TSK, İç Hizmet Talimatnamesi'nde Cumhuriyet'i 'koruma ve kollamak'la görevlendirilmiştir. (Unutmamalı: 'Harbiye Marşı'ndaki 'Kanla, irfanla kurduk biz bu Cumhuriyeti' dizesi, bu 'sahiplenme'nin dile getiriliş örneklerinden biridir. Öteki örnek, yine Harbiye Marşı'ndan: Harbiye'li, Cumhuriyet'in 'nigehban'ı, gözcüsü'dür). Milli Güvenlik Kurulu, Türkiye'nin 'seçilmiş' olanlarla ('hükümet') 'atanmış' olanlar ('sivil ve asker bürokratlar') tarafından, birlikte yönetildiğini gösterir. MGK, kararları her ne kadar 'tavsiye' niteliğinde olsa da, ülkeyi, kısaca 'devlet'le 'millet'in birlikte yönetiyor oldukları anlamına gelir.

Gelirdi, demek daha doğru! Şimdi ise artık sorun, Türkiye Cumhuriyeti'nin 'devlet'le 'millet'in birlikte yönetiliyor olması gibi, hem Cumhuriyet'in kuruluşuna ilişkin tarihsel gerçekliğe hem de Cumhuriyet'in demokratik niteliğine uygun bir formülasyondan, 'devlet'le 'millet' arasında hâkimiyetin kime ait olduğu konusunda bir zıtlığa, daha doğru bir deyişle, hâkimiyet ya da iktidar mücadelesine geçilmiş olmasıdır.

Türkiye, 'millet'in 'demokrasi'ye; 'devlet'in de 'laiklik'e sahip çıktığı bir ikilemi yaşıyor. Bu ikilem, daha başından beri vardır. 1924'te, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı Terakkiperver Fırka'yı kuranlar, çoğunlukla askerlerdi ve onlar hem ordu ve kolordu komutanları olarak 'devlet'i, hem de milletvekili olarak 'millet'i temsil ediyorlardı. Mustafa Kemal Paşa'nın, muhalif paşaları, 'ya askerlik, ya meclis!' diyerek bir seçmeye zorlamasının, çok anlamlı olduğunu düşünüyorum. Bu, askerin siyasetten kesinlikle uzak durması gerektiği konusunda Mustafa Kemal Paşa'nın tartışmasız kararlılığını gösterir.

Kısaca söylemek gerekirse, Mustafa Kemal Paşa, bu ikilemi çözmüştü. İsmet Paşa da, geleneği devam ettirdi. 27 Mayıs 1960, bu geleneğin ilk ihlalidir. Onu, bilindiği gibi, 'devlet'in, 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat müdahaleleri izledi. Ve bu müdahaleler, bir yandan askerî bürokrasiye atfedilen Ergenekon iddiaları, öte yandan da sivil bürokrasinin hükümetin ve TBMM'nin aldığı kritik kararları sürekli olarak dava konusu yapması, Türkiye Cumhuriyeti'nin 'devlet'le 'millet' tarafından birlikte yönetiliyor olmasına ilişkin tarihî dengeyi bozarak ülkeyi bugünkü krizli ortama sürükledi.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin 'Demokratik, Laik, Sosyal bir Hukuk Devleti' olduğudur. Yasa koyucu, Cumhuriyetin 'temel nitelikleri'ni sıralarken 'demokrasi'yi, öteki temel niteliklerden ('Laiklik', 'Sosyal Hukuk Devleti') öne koymuştur: Bu öncelik, 'Hâkimiyet Kayıtsız Koşulsuz Milletindir' ilkesinin anayasallaşarak konsolide edilmesi anlamına gelir. Demokrasi, hâkimiyetin kaynağını ve iktidarın meşruiyetini nereden aldığını göstermesi açısından, öncelikli ve elbette birincil (evet, birincil!) konumdur. Dolayısıyla bu, Türkiye Cumhuriyeti'nin 'millet'le 'devlet'in birlikte yönetiminde 'devlet'e, yani sivil ve asker bürokrasiye değil, 'millet'e öncelik tanıdığını gösterir.

Bugün ülkemizde açıktan açığa, demokrasiye, demokratik yönetime karşı olanlar (hatta aralarında anayasa profesörleri bile) var! Elbette, hiç kimse, Saint Just'ün Fransız Devrimi sırasında sloganlaşan sözünü değiştirerek söylersem, 'Demokrasi düşmanlarına Demokratça davranmak yok!' demiyor. (Saint Just, 'Özgürlük düşmanlarına özgürlük yok!' diyordu.) Ama kuşkusuz, 'laiklik' konusunda tam tersi doğrultuda gösterilen

radikal 'hassasiyet'in, o kertede radikal olmasa bile, demokrasi konusunda da gösterilmiyor olmasını da, anlayışla karşılamak, doğrusu, benim kabul edebileceğim bir durum değil...

Soruyu bu defa, daha farklı sormanın zamanıdır: Hâkimiyet konusunda, 'kayıtsız koşulsuz' öncelik kime aittir? [Sadece] Millet'e mi, yoksa Devlet'e mi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ulusalçlık, Milliyetçilik, Antikolonyalizm

Hilmi Yavuz 2009.12.09

Alasdair MacIntyre, Hristiyanın 'bir norm oluturmak için' Feodal düzenin terminolojisine snmak zorunda kald'ndan dolayı, Feodal toplumsal ilikleri eletirme imkânından' mahrum kaldn belirtir ve Aziz Anselmus'un insann Tanr'yla olan ilikisini (Hristiyanlık) Senyörle 'isyankâr kiraclar' (Feodalite) arasındaki ilikiyle örneklediine iaret eder. Nitekim Hristiyan terminolojisinde Tanr'ya 'Senyör' ya da 'Lord' diye hitap edilmesi, Hristiyanın Feodal söylemin yapsn temellük ettiinin açık kantlarından biridir.

Bu, elbette, Avrupa Ortaçağında Feodal toplumsal ilişkilerin niçin bu kadar uzun sürdüğünü de gösteriyor. Katolik kilisesinin, MacIntyre'ın da belirttiği gibi, Feodaliteye karşı muhalefet imkânını, aynı söylemin yapısı içinden konuştukları için, kaybetmiş olması, Feodalitenin kendisini yeniden-üretmesini mümkün kılacak şartlara zemin hazırlamış olmalıdır.

Bir söylemin yapısını temellük etmenin ortaya çıkardığı problemlerin, bırakınız Ortaçağları, bugün de yaşandığına tanıklık ediyoruz. Milliyetçilik ile Aydınlanma söylemi arasındaki ilişkilerin, Milliyetçiliğin 'yerliliği'nin sorguya çekilmesine yol açacak kertede vahim sonuçlarını, Partha Chattarjee'den öğreniyoruz. Chattarjee, 'milliyetçi akımlar[in], anti-kolonyalist niteliklerinden dolayı Avrupa'dan özgürleşmeyi arzulasalar da Aydınlanma-sonrası rasyonalist söylemin terim ve kavramlarını içselleştirdikleri için, bizzat reddettikleri moderniteden türeyen söylemler olarak onun içinde sıkışıp kalmakta' olduklarını, diğer bir deyişle, türemiş söylemler olarak milliyetçilikler[in], türedikleri kaynak olarak moderniteden özgürleşmeyi sağlayama[dıklarını], dahası, milliyetçilik[in], Avrupa modernitesine özgü kültürel ve siyasal hastalıkların Batı-dışı coğrafyalarda yeniden üretilmesine vesile ol[duğunu] bildirir (P. Chattarjee, aktaran İrem, Nazım, Doğu Batı Dergisi 157-179)' Cemil Meriç'in de 'Batı'nın her hastalığını ithale memur bir anonim şirket' gibi çalışan bir entelijansiya'dan sözederken kastettiği de tastamam budur!

Bu durumda Kemalist ulusalcılığın, Chattarjee'nin de belirttiği gibi, Aydınlanma-sonrası rasyonalist söylemin terim ve kavramlarını içselleştir[diği], bir başka deyişle Aydınlanmanın Rasyonalist söylemini temellük ettiği için, antikolonyalist ve yerli bir kültür üretememiştir. Tipik örneğini, değerli dostum Aykut Köksal, Chattarjee'nin sözünü ettiği rasyonalist söylemi, Osmanlı mimarlığına bakışta buluyor. Köksal yeni yayımlanan 'Anlamın Sınırı' adlı o gerçekten ufuk açıcı kitabında, Batıcı ve ulusalcı kimlikli sanat eleştirmenlerinin 'Osmanlı mimarlığını Batı mimarlık tarih yazıcılığı üzerinden okumaya' kalktıklarını ve bunu da 'modernist paradigmanın taşıdığı kavramlar[a]' başvurarak yaptıklarını bildirir: 'bütünlük ve strüktürel netlik', 'kütle-hacim dengesi' (...) [rasyonel kılınmış] strüktür sistemi', (...) [ve] 'geometrik rasyonalizm[in], bu okumada genelde Osmanlı, özelde Sinan mimarlığını yetkin kılan değerler olarak tanımlan[dığına]' değinir: 'Bu değerleri doğrulamayan öğeler ise ya zayıflık olarak tanımlanır ya da bütünün taşıdığı varsayılan anlamdan kopartılarak açıklanır.

Bu durum, Türk modernleşmesinin ulusalcı tavrının, entelektüel (ya da kültürel) bağlamda antikolonyalist ve antiemperyalist olmadığını mı gösteriyor? Galiba, evet!.. Chattarjee'den yola çıkarak söylersem, Türk

Modernleşmesinin Kemalist ulusalcılığın, tıpkı öteki milliyetçi akımlar gibi, 'anti-kolonyalist niteliklerinden dolayı Avrupa'dan özgürleşmeyi arzulasa da Aydınlanma-sonrası rasyonalist söylemin terim ve kavramlarını içselleştirdiği için, bizzat reddettiği moderniteden türeyen bir söylem olarak onun içinde sıkışıp kaldığı, apaçık ortadadır.

Böyle bakıldığında MHP'nin milliyetçiliğinin, Kemalist Ulusalcılıktan daha 'yerli' bir söylem ürettiği söylenebilir ve bu söylem bugün itibariyle, ırkçı bir söylem de değildir. Dolayısıyla bugün AK Parti'ye karşı MHP'nin Milliyetçiliği ile CHP'nin Kemalist Ulusalcılığı arasında görülen ittifak, zihinsel arkaplan olarak, Aydınlanma mahreçli olamaz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

II. Meşrutiyet Entelijansiyası ve Ziya Gökalp ile Rıza Tevfik'in 'Felsefe Dersleri' (1)

Hilmi Yavuz 2010.01.06

Osmanlı'nın zihin tarihinde II. Meşrutiyet dönemi, felsefî anlamda entelektüel etkinliklerin en yoğun biçimde yaşandığı dönemdir. Çok değerli dostum Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay'ın bir konuşmasında dile getirdiği gibi, * 'II. Meşrutiyet döneminde ateisti, materyalisti, spiritualisti, pozitivist, İslamcısı, Türkçüsü, sosyalisti[nin]... hepsi[nin] ve her türlü fikrini açıkça ifade edebiliyor ve müdafaa edebiliyor' olması, bu dönemin Osmanlı zihin tarihinde ayrıcalıklı bir yeri olduğunu gösterir.

Osmanlı-Türk entelijansiyasının Batı'nın felsefî müktesebatını temellük ediş tarzını, bir dönemselleştirmeye tâbi tutmak gerekiyor. Tanzimat entelijansiyası, imparatorluğun siyasal bağlamda yeniden inşasını problematize ettikleri için, Fransız Aydınlanmacılarına yönelmişler; sadece Montesquieu'nun, Jean-Jacques Rousseau'nun siyaset felsefesini, bir nevi 'yakınlık seçmeciliği' ('elective affinity') ile edinmeye, bu müktesebattan yola çıkarak, Osmanlı devletinin yeniden inşasının şartlarını tesbit etmeye çalışmışlardır.

II. Meşrutiyet dönemi entelijansiyası için, bu anlamda bir 'yakınlık seçmeciliği' sözkonusu değildir. Onlar, Batı felsefesinin müktesebatını, herhangi bir seçmeye tâbi tutmadan temellük etmeye yönelen, belki biraz da oburca, büyük bir entelektüel iştihâ sergilemişlerdir. Elbette, taraf tutanlar olmuştur: Bolay'ın belirttiği gibi ateisti, pozitivist, materyalisti, spiritualisti ile II. Meşrutiyet entelijansiyası, Tanzimatçıların aksine, belirli bir pratik meseleden, yani, Osmanlı devletinin yeniden nasıl inşa edileceği meselesinden değil, Batı felsefesinin gösterdiği farklılık'tan yola çıkarak bir Medeniyete nasıl yön verilmesi gerektiğini irdelemeye çalışmışlardır. Kısaca, II. Meşrutiyet entelijansiyası için felsefe, Devletin yeniden inşası için pratik bir siyasal araç değil, bir Medeniyetin yeniden inşası için teorik bir amaçtır.

Bu bağlamda iki çok önemli kitaptan söz açmanın tam sırasıdır: Erzurum Atatürk Üniversitesi'nin iki çok değerli öğretim üyesi Doç. Dr. Erdoğan Erbay ve Yard. Doç. Dr. Ali Utku'nun yayıma hazırladıkları iki kitap: Ziya Gökalp'in 'Felsefe Dersleri'*** ve Rıza Tevfik'in 'Dârülfünûn Felsefe Ders Notları'.***

Gökalp'in bu 'kayıp eser'inin hayli tuhaf ve mânidar bir serüveni var. Erbay ve Utku, Gökalp'in kitabının sunuş bölümünde ('Ziya Gökalp İçin: Kayıp Eserin Yazgısı Üzerine'), Gökalp'in Malta sürgünlüğü sırasında, menfadaki öteki arkadaşları için verdiği felsefe derslerine ait 12 defter tutan notlarının, bugüne kadar nasıl olup da 'gün yüzüne' çıkmadığını sorguluyorlar. Erbay ve Utku'ya göre, 1986 yılına kadar arşivde saklı tutulan defterler, ancak o tarihten sonra Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü'ne alınmıştır. Dolayısıyla, 1986'ya kadar, Gökalp'in Felsefe Dersleri'nden, Gökalp araştırmacılarının hiçbirinin haberi yoktur. Yazarların ifadesiyle,

asıl 'şaşırtıcı olan, başta Gökâlp'in hayatı ve eserleri hakkında önemli eserler kaleme alıp, belgeler yayımlayan damadı Ali Nüzhet Göksel olmak üzere aile fertlerinin, defterleri görme ihtimali olan yakınlarının, örneğin öğrencisi Enver Behnan Şapolyo'nun ya da Gökâlp'in Tamamlanmamış Eserleri'ni yayına hazırlayarak külliyyatın tamamlanması yönünde girişimde bulunan Şevket Beysanoğlu'nun, sayısız biyografi, bibliyografya ve kronoloji yazarının Felsefe Dersleri'nin varlığından söz etmemesidir.'

(Bu konuya önümüzdeki hafta da devam edeceğim.)

*Türk Düşüncesinde Gezintiler, Süleyman Hayri Bolay, Nobel Yayınları, Ankara 2007, S.45.

**Felsefe Dersleri, Ziya Gökâlp, yayına hazırlayanlar: Ali Utku, Erdoğan Erbay, Çizgi Yayınları, Konya 2006.

***Dârülfünun Felsefe Ders Notları, Rıza Tevfik, yayına hazırlayanlar: Ali Utku, Erdoğan Erbay, Çizgi Yayınları, Konya, 2009'

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Sivil Anayasa'

Hilmi Yavuz 2010.01.17

TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Burhan Kuzu, AK Parti hükümetinin öngördüğü Anayasa değişikliklerinin 'mini paketler' halinde hazırlandığını belirtti.

Bu 'mini paketler'in hangi değişiklikleri içerdiği henüz açıklanmadı. Ancak, AK Parti'nin, parti kapatmanın zorlaştırılması, Anayasa Mahkemesi ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun (HSYK) yapısının değiştirilmesi ve Yüksek Askerî Şûra (YAŞ) Kararları'nın yargı denetimine açılması gibi konuların yer alacağı bir Anayasa değişikliğini öngördüğü öteden beri biliniyor.

Bu değişiklikler, Türkiye'de son yarım yüzyıldır ilk defa bir 'sivil Anayasa'nın hayata geçirilmesi anlamına geliyor. 1961 Anayasası da, 1982 Anayasası da, kabul edelim ya da etmeyelim, askerî vesayet altında yapılmış Anayasalardır. Söylemesi bile fazla: 1961 Anayasası 27 Mayıs 1960 darbesinin, 1982 Anayasası ise 12 Eylül 1980 faşizminin hâkim olduğu dönemlerin ürünüdür. Her ne kadar, 'demokratik' bir muhtevaya sahip oldukları öne sürülse de, askerî vesayet altında yapılmış olmalarının, bu iki Anayasa'yı esastan malûl kıldığı inkâr edilemez.

Hiç şüphe yok, bir Anayasa'nın, muhtevası kadar, onun hangi şartlarda tedvin edildiğinin de hesaba katılması gerekir. Öyleyse tekrar soralım: Askerî vesayet rejimleri altında hazırlanıp yürürlüğe konulmuş olan 1961 ve 1982 Anayasaları, 'sivil' Anayasalar mıdır? Bir Anayasanın, sivil hukukçular tarafından hazırlanmış olması gibi şekle ait bir gerekçe, bu Anayasaları 'sivil' kılar mı?

Kaldı ki, askerî cunta iktidarları tarafından seçilmiş hukukçuların, asker değil, sivil hukukçular olması neyi değiştirir? 1961 Anayasası'nın hazırlandığı dönemi, genç bir gazeteci olarak izlediğim için kesinlikle söyleyebilirim: Bu Anayasayı, elbette çok değerli hukuk hocaları hazırlamıştır, ama bu onların 27 Mayıs 1960 darbesini yaparak Demokrat Parti'yi deviren Millî Birlik Komitesi'nin Türkiye için öngördüğü ideolojik vizyonu paylaşmadıkları anlamına gelmez. Geçen haftaki yazımda da belirtmiştim: 1961 Anayasası'nı hazırlayan hukukçulardan rahmetli Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu başta olmak üzere tümünün (evet, tümünün!) şayet bugün yaşıyor olsalardı 'Ulusalci' bir kimlik taşıyacaklarından eminim. Bu kurulda yer alan rahmetli Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya Hoca'yı da, rahmetli Prof. Dr. Bahri Savcı Hoca'yı da, yine rahmetli Prof. Dr. İsmet Giritli Hoca'yı da yakından tanımak imkânını bulmuş olduğum için, şunu kesinlikle söyleyebilirim: Bu hocalar, bugün

'sol', 'Kemalist', 'Ulusalci' kimlikleriyle, Ergenekon'un maddî değilse bile, manevî destekçileri olurlardı. Uzağa gitmeye gerek yok: 1961 Anayasası'nı hazırlayan hukukçular arasında, o zaman genç bir asistan doktor olarak görev alan Prof. Dr. Mümtaz Soysal hayattadır. Onun bugünkü konumuna bakılarak, rahmetli olmuş hocaların günümüzde nasıl bir tavır alabilecek oldukları kolaylıkla kestirilebilir.

Bırakınız, hangi şartlarda hazırlandıklarını, 1961 ve 1982 Anayasaları'nın, muhteva olarak, 'demokrasi'yi ve 'sosyal hukuk devleti'ni tahkim edecek yapıda olup olmadıklarını, şimdi AK Parti iktidarının önerdiği değişikliklere bakarak da anlamak mümkündür. YAŞ Kararları'nın yargı denetimine kapalı olması gibi, devlet bürokrasisinde bir kuruma ayrıcalık tanınması bir yana, çok tartışılan HSYK'nın denetimine ilişkin olarak 1982 Anayasası'nın 144. maddesinde öngörülen hükmün (hâkimlerin Adalet Bakanlığı müfettişlerince denetlenmelerine ilişkin hükmün), bizzat muhalefet tarafından şikayet konusu edilmesini de hesaba katmak gerekir.

Not: Yargıtay Onursal Başsavcısı'nın (bu 'onursal'lık titrinin, sanki resmî bir sıfatmış gibi sunulması da ayrı bir garabetir! Üniversitelerden 'onursal' ya da fahrî doktora alanların, 'onursal doktor'lukları gibi, 'onursal başsavcılık'ın da, hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktur!) 'Hukuk devleti'nden söz eden bir açıklamasını okudum. '367 alicengizi'nin mucidinin ağzına 'hukuk devleti' değil, ancak 'guguk devleti' sözü yakışır! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ziya Gökalp ile Rıza Tevfik'in 'Felsefe Dersleri' üzerine (2)

Hilmi Yavuz 2010.01.20

Ziya Gökalp'in 'Felsefe Dersleri' ve Rıza Tevfik'in 'Dârülfünun Felsefe Ders Notları' üzerinde durmaya devam ediyorum.

Daha önceki yazımda da belirttiğim gibi, Tanzimat entelijensiyasının Osmanlı'nın pratik meselelerinden yola çıkarak Batı felsefesini temellük ediş biçimi ile II. Meşrutiyet entelijensiyasının temellük ediş biçimi radikal bir farklılık gösterir: Tanzimatçılar, felsefî müktesebatlarını Batı'nın siyaset felsefesi ile sınırlandırmışken, II. Meşrutiyetçiler bu sınırları alabildiğine genişleterek, Batı felsefesini herhangi bir ayırım gözetmeden bütünüyle temellük etmeye girişmişlerdir. Namık Kemal için felsefenin gayesi, Tanzimat sonrası yeni Osmanlı Siyasetinin, II. Meşrutiyetçiler içinse Tanzimat sonrası dahil olunan yeni Medeniyetin felsefî arkaplanının ne olacağıdır. Söylemesi bile fazla: Felsefenin gayesi kendisi (auto telos) olmadığı için, her iki durumda da tercihler, ideolojiktir.

Halbuki, Ziya Gökalp'in ve Rıza Tevfik'in konumları farklı gibi görünüyor. Onlar, Batı'nın felsefî müktesebatının temellükünü ne bir siyaset ne de bir medeniyet meselesi olarak görmüşlerdir. Gökalp ve Rıza Tevfik için, felsefe bu anlamda, yani belirli bir gayeye yönelik bir ideoloji objesi değil, bir bilgi objesidir. Her ikisi için de felsefî bilgi, ancak felsefî bilgi olarak temellük edilmelidir. (Gökalp'in sosyoloji alanındaki tercihlerini bu argümanın dışında tutuyorum elbet).

Gökalp'in 'Felsefe Dersleri', 'İlim ve Felsefe'ye ilişkin bir 'Başlangıç'tan sonra 'Ruhiyyat', 'Lisan ve Sanat', 'Mantık', 'Ahlak', 'Mâ-Ba'de't-Tabîiyye' ('Metafizik') bölümlerinden oluşuyor. İlk bölümün ('Başlangıç: İlim ve Felsefe'), bir tür Bilgi Kuramı taslağı gibi tasarlanmış görünmekle birlikte, tam anlamıyla sistemli bir

Epistemoloji içermiyor;- sadece bilimin kaynağı, bilimin konusu, bilimsel bilginin karakterleri üzerinde duruluyor ki, bunlar, bir bilim felsefesi temellendirmede yetersiz kalan bahislerdir.

Rıza Tevfik'in 'Dârülfünun Felsefe Ders Notları'na gelince, bu 'Notlar', ayrı risaleler halinde basılmış olan 'Mâ-ba'de't-tabîyyat Derslerine A'id Vesâik', 'Mâ'-ba'de't- tabî'yyat Dersleri: Ontoloji Mebâhisi', 'Estetik' ve 'Mâ'-ba'de't-tabîyye -1' olarak takdim edilen 'Bergson Hakkında' bölümlerinden oluşuyor. Kitaba, Prof. Dr. Abdullah Uçman tarafından hazırlanan ve sadeleştirilen Rıza Tevfik'e ait 'İki Mühim Vesika-i Felsefiyye' bölümü ilave edilmiş. Kitap, özgün Osmanlıca çeviriyazı metinlerle birlikte sadeleştirilmiş versiyonlarını da içeriyor.

Her iki kitabı yayına hazırlayan Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleri Doç. Dr. Erdoğan Erbay ve Yrd. Doç. Dr. Ali Utku'ya Osmanlı felsefe tarihine yaptıkları katkılardan dolayı şükranlarımız sonsuzdur. Dahası, bu kitapları, 'Osmanlı Felsefe Çalışmaları' dizisi olarak yayımlama cesaretini gösteren 'Çizgi Kitabevi'ne ve genel yayın yönetmenleri sevgili şair kardeşim Seyhan Kurt ile Mahmut Arlı'ya da yürekten teşekkür etmek isterim. Bu tür kitapları yayımlama cesaretini gösterecek yayınevi ve genel sanat yönetmenleri kolay bulunmuyor...

'Osmanlı Felsefe Çalışmaları' dizisinin bana ulaşan öteki kitaplarından da söz edeyim: Abdullah Cevdet'in 'Fünun ve Felsefe ve Felsefe Sânihâları' ('Abdullah Cevdet' üzerine kapsamlı bir çalışma yapmış olan Prof. Dr. Şükrü Hanioglu'nun bu kitap için özel olarak yazdığı giriş yazısıyla); Zekeriya Kadri'nin 'Wilhelm Leibniz'i (çok değerli dostum Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay'ın giriş yazısıyla) ve Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım'ın 'Teddîk-i Ecsâm'ı (Prof. Dr. Remzi Demir'in giriş yazısıyla). Abdullah Cevdet'in 'Fünun ve Felsefe ve Felsefe Sânihâları'nı Nevzat Yanık ve Ali Utku; Zekeriya Kadri'nin 'Wilhelm Leibniz'ini, Leibniz üzerine kuşatıcı ve değerli bir çalışma yapmış olan Doç.Dr. Sebahattin Çevikbaş ve Ali Utku; Fatma Aliye Hanım'ın 'Teddîk-i Ecsâm'ını ise Arzu Ekinci ile Ali Utku yayıma hazırlamış ve sadeleştirmişlerdir.

Cümlesinin emekleri meşkûr olsun...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şakir Eczacıbaşı'na veda

Hilmi Yavuz 2010.01.27

George Bernard Shaw, Oscar Wilde, Sigmund Freud, Muhsin Ertuğrul, Sabahattin Eyüboğlu, Abidin Dino... Kuşkusuz, başkaları da var, ama bunlar ilk akla gelenler.

Freud'un 'Düşlerin Yorumu', ya da Bernard Shaw'un 'Androkles ve Aslan' adlı oyunu, Şakir Eczacıbaşı'nı mesela antibiyotiklerin kimyasal yapısından çok daha fazla ilgilendirmiştir.

Şakir Bey, Londra'da eczacılık okumuştur, ama kimyacılaran çok, sanatçılara yakın durmuştur hep. Bir Sabahattin Eyüboğlu ya da bir Abidin Dino'yla birlikte sinemadan ya da şiirden konuşmanın, bir Ara Güler'le fotoğraf üzerine söyleşmenin ya da Melih Cevdet Anday'la bir içki sofrasında bulunmanın Şakir Eczacıbaşı'nı, Eczacıbaşı Holding'in Yönetim Kurulu toplantılarından çok daha fazla etkilediğine kalıbımı basarım. Ağabeyi Dr. Nejat F.Eczacıbaşı'nın ölümünden sonra, kısa bir süre Holding yönetiminin başına geçmek durumunda kaldıysa da, kısa bir süre sonra, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Yönetim Kurulu başkanlığını üstlenmiş ve sanıyorum, rahat bir nefes almıştır...

Eczacıbaşı Holding'in yönetim kurulunda bulunmaktan ne kadar hoşlanmadıysa, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın yönetim kurulu başkanlığından da o kadar haz duyar Şakir Bey. Yaklaşık on yıl süreyle Vakfın Yönetim

ve İcra Kurulu üyeliğini yaptığım için iyi biliyorum: Yönetim Kurulu toplantılarında, Vakfın özel sorunları kadar (kronik bir finans sorunu vardır Vakfın!), Türkiye'nin genel kültür sorunları üzerinde de görüş ve düşüncelerini en ince ayrıntılarına kadar ve uzun uzun anlatmaktan haz duyar. Vakfın siyasal iktidarlarla da sorunları olmuştur ve bunların başında, Maslak'ta, maalesef yarım kalan Kültür Merkezi inşaatı gelmektedir. Şakir Bey'in, bu projenin gerçekleşmemesinden büyük bir hayal kırıklığına uğradığının yakın tanıyım. Robert Kolej'den ve Londra'daki öğrencilik yıllarından beri tanıdığı 'sanatsever ve şair' Bülent Ecevit'in Başbakanlığı döneminde (o sırada İsmail Cem de Dışişleri Bakanı ve Şakir Bey'in önyak olmasıyla kurulan 'Kültür Girişimi'nin de üyesidir), İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'na, özellikle de Maslak Kültür Merkezi'ne ilgi gösterilmemesi, Şakir Eczacıbaşı'nı derinden üzmüş olmalıdır..

Şakir Bey'in sanatla olan ilgisinin Robert Kolej'de başladığı, sanırım söylenebilir: Robert Kolej'de öğrenciler sanatsal etkinlikler konusunda özendirilir;- ama ilgi, daha çok, tiyatro üzerinde yoğunlaşır. Robert Kolej çıkışlı ünlü tiyatrocularımızın sayısı bir hayli fazladır: Nüvit Özüdoğru, Tunç Yalman, Haldun Dormen, Engin Cezzar, Cevat Çapan, Genco Erkal, Ülkü Tamer, Zeki Alasya... Şakir Eczacıbaşı'nın da tiyatroyla ilişkisi olmuştur elbet. Yaşamının kolej sonrası yıllarında tiyatroyla ilgisini sürdürmüş, Muhsin Ertuğrul'un en yakın dostlarından biri olmuştur. Şakir Bey'in ilk eşi de bir tiyatro sanatçısıdır: Nur Sabuncu! Nur Sabuncu, 1950'li yıllarda, belleğim beni yanıltmıyorsa, 'Küçük Sahne'de Muhsin Ertuğrul'un yönettiği 'Hamlet'te, Hamlet rolünü oynamış, Türk tiyatro tarihine 'ilk Kadın Hamlet' olarak geçmiştir.

Şakir Bey'i yine 1950'li yıllarda 'Vatan' gazetesinin Sanat ve Edebiyat Sayfası'nı yönetirken görüyoruz. Eczacıbaşı'nın yayımladığı 'Tıpta Yenilikler' Dergisi'ni de! Dergi her ne kadar hekimlikle ilgiliymiş gibi görünüyor idiyse de, ağırlıklı olarak bir sanat ve kültür dergisidir. Yazarları arasında Oktay Akbal, Behçet Necatigil gibi, o yılların ünlü edebiyatçıları bulunmaktadır. Necatigil, 'Şair Doktorlar' başlığı altında bir dizi hazırlamaktadır 'Tıpta Yenilikler' için...

Şakir Eczacıbaşı, bir sofra ve sohbet adamıdır. 1980'li yıllarda, başta rahmetli karikatürist Ferruh Doğan, Şakir Bey, Metin Deniz, Hıfzı Topuz, Özer Esen ve Ziya Şav'ın bulunduğu bir grup, her hafta, farklı bir lokantada buluşurlardı. Bir keresinde Arnavutköy sırtlarındaki 'Papazın Bahçesi'ndeki buluşmaya, ben de 'konuk' olarak davet edilmişim. Dikkatimi çeken şey, Şakir Bey'in, vahim bir sigara içicisi olduğuydu;- birini söndürmeden ötekini yakıyordu...

Bundan dokuz yıl önce Şakir Bey, ağır bir kalp krizi geçirdi ve sigarayı bırakmak zorunda kaldı. İftiharla söylüyorum ki, Şakir Bey sigarayı, benim yöntemimle bırakmıştır! Bu yöntem, sigarayı, yakmadan ama sigara içmenin bütün ritüellerini yerine getirip içiyormuş gibi yaparak bırakmaya dayanmaktadır. Şakir Bey bu yöntemi uyguladı ve başarılı oldu. İkinci eşi Sebla Hanım'dan ayrıldıktan sonra aldığı kiloları da vermeye başladı.

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Yönetim Kurulu, deyiş yerindeyse, bir 'Kurucu Meclis' gibidir. İşadamları, bürokratlar, entelektüeller, sanatçılar... Asım Kocabıyık da oradadır, Gencay Gürün de, Geyvan Macmillen de! Ama Vakfın mali sorunları, son dönemlerde Yönetim Kurulu'na bankacılık ve sanayi kesiminden önemli adların, holding yöneticilerinin alınmasına neden oldu. Bu durum, sorunların aşılmasına olanak tanıdı mı, bilemiyorum. Ama şunu biliyorum: Batılı ülkelerde, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı gibi kurumlar, genellikle sponsorluk katkılarıyla ayakta durur. Bizde ise, henüz bu aşamaya gelinmedi:-burjuvamız henüz bu sorunun bilincinde değil!

Şakir Bey'in sanatsal anlamda asıl uğraşı, fotoğraf'tır.-elbette (Shaw'dan ve Wilde'dan) çeviriler dışında! 1960'lardan başlayarak yurt içinde ve dışında sergiler açtı; belgesel filmler çekti.

Ve Şakir Eczacıbaşı öldü;- İKSV'nin yeni mekânı Haliç'e bakan Deniz Palas'a gidemedi ve özlemle beklediği Başkanlık odasındaki koltuğuna oturamadan...

*Bu yazı, bundan 6 yıl önce, sevgili Şakir ağabey'in 75. yaşdönümü dolayısıyla yazıldı. Onun ölümü dolayısıyla, küçük değişikliklerle yeniden yayımlayarak, aziz hatırası önünde saygıyla eğiliyorum. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sivil anayasa, Mustafa Kemal Paşa'nın karakteridir

Hilmi Yavuz 2010.01.31

Söylemek istediğimi peşinen söyleyeyim: Türkiye Cumhuriyeti'nin sivil (evet, sivil!) bir Anayasa'ya ihtiyacı vardır. AK Parti hükümeti, bu ihtiyacı mutlaka (evet, mutlaka!) karşılamak zorundadır.

Niçin 'sivil' bir anayasaya ihtiyaç var, onu konuşmak gerekiyor. Daha önce de belirttim, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Anayasası olan 1921 Anayasası, askerî vesayetle dayatmasıyla değil, askerî mecburiyetlerin dayatmasıyla hazırlanmış bir sivil anayasadır. 1921 Anayasası, İstiklâl Harbi'nin bütün şiddetiyle devam ettiği bir dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetini yetkili kılma misyonunu öne çıkarır. Savaş durumu elbette belirleyici olacaktır ve bu anayasa, Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar dolayısıyla, bir başka deyişle askerî mecburiyetlerin dayatmasıyla hazırlanmış bir anayasadır. Bir defa daha belirteyim. 1921 Anayasası, İstiklâl Harbi'ne rağmen, savaş koşullarına rağmen, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş bir anayasadır. Gazi Mustafa Kemal Paşa, İcra'nın (Yürütmenin), Teşrii (Yasama'nın) başkanı ve Ordu'nun başında olmasına rağmen, 1921 Anayasası'nı, istediği şekilde çıkartabilme imkânına sahip olamamıştır.

Aynı durum, esas itibarıyla (ama daha sonra yapılacak çok önemli değişikliklerle) 1961'e kadar yürürlükte kalacak olan 1924 Anayasası için de geçerlidir. Atatürk, Anayasa'yı hazırlayan ekibe 'bizzat riyaset' ettiğini ve onlara, şeriat hükümlerinin ('ahkâm-ı şer'iyye'nin), yapılmakta olan Anayasa ile 'bir münasebeti olmadığını anlatmaya çok çalıştığını, fakat 'ikna[etmenin] mümkün olmadığını belirtir ve şunları ilave eder: 'Kanunun gerek ikinci ve gerek 26. maddelerinde zait [fazla] görünen ve Yeni Türkiye Devleti'nin asrî [çağdaş] karakteri ile kabilite'li'f olmayan [bağdaştırılmasına imkân bulunmayan] tabirler, inkılâp ve Cumhuriyet'in o zaman için beis görmediği tâvizlerdir.'

Açıkça görülüyor: Gazi Mustafa Kemal Paşa, sivil otoritenin dayatması karşısında, Anayasa'da istediği değişiklikleri yapmasına imkân bulamamış, onu, kendi deyişle 'o zaman için beis görmediği tavizleri' vermek zorunda bırakmıştır. Bu, 1924 Anayasası'nın, şeksiz ve şüphesiz, sivil bir anayasa olduğunu gösterir.

Bir defa daha söyleyeyim: Gerek 1921 Anayasası gerekse 1924 Anayasası, askerî vesayetle hâkimiyetini mümkün, hatta meşru kılacak koşullara rağmen, sivil anayasalardır. Birinci ve İkinci Büyük Millet Meclisleri, 1925 yılına, Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarılınca kadar sivil ve elbette demokratik meclislerdir. Ve 1920 ile 1925 yılları arası Türkiye'sinde ne askerî vesayet ne de sivil faşizmden söz edilebilmesi mümkün değildir.

Türkiye'de 1960 darbesinden sonra hazırlanan 1961 Anayasası olsun, 1980 darbesinden sonra hazırlanan 1982 Anayasası olsun, askerî vesayet altında hazırlanmış anayasalardır.

İlginç değil mi? Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın tartışma götürmez iktidarı sırasında ve elbette milletvekili seçimleri müntehib-i sâni'ler (ikinci seçmenler) vasıtasıyla, bir başka deyişle doğrudan millet iradesiyle yapılmıyor olmasına rağmen Birinci ve İkinci TBMM'lerin askerî vesayet altında olmamaları ve bu Meclislerce hazırlanan anayasaların, askerî vesayetle bir ilişkisi bulunmaması? Buna karşılık, Türkiye'nin çok daha

demokratik bir hayat tarzını sürdürdüğü 1960 ve sonrasında yürürlüğe konulan anayasaların, 1961 ve 1982 Anayasalarının, askerî vesayet altında hazırlanmış olması?

Kısaca şu: Sivil anayasa, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın karakteridir. İki sivil anayasanın (1921, 1924) Gazi Mustafa Kemal Paşa döneminde, iki anayasanın da (1961, 1982), cuntaların askerî vesayeti döneminde yürürlüğe konulmuş olmasından çıkarılacak dersler olmalıdır... h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Sanatçı Açılımı'

Hilmi Yavuz 2010.02.10

AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik, geçtiğimiz haftanın ortasında bir açıklama yaparak, bir dizi 'Açılım Toplantısı' düzenleneceğini; Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın bu toplantılarda, sanatçılar ve yazarlarla bir araya gelerek, 'Kürt Açılımı'nı konuşacağını bildirdi.

Çelik'in açıklamasına göre, üç ayrı toplantı için yaklaşık 160 ismin davet edildiğini; ilkinin 20 Şubat'ta İstanbul'da düzenleneceğini, bu ilk toplantıda da Başbakan'ın bestekârlar ve ses sanatçıları ile bir araya geleceğini öğreniyoruz. Çelik, davetli listesinin bir kısmını da açıklamış: İbrahim Tatlıses, Sezen Aksu, Ajda Pekkan, Mahsun Kırmızıgül, Emel Sayın, Orhan Gencebay, Ferhat Göçer, Ahmet Özhan, Ferdi Tayfur, Müslüm Gürses, Kubat, Sertab Erener... 'Yuvarlak Masa' biçiminde düzenlenecek olan bu 'Açılım' toplantılarının ikincisi sinema sanatçıları ve yapımcılarla, üçüncüsü de yazarlarla yapılacak... Sinemacı ve yapımcılardan Yılmaz Erdoğan'ın; yazarlardan da Yaşar Kemal, Orhan Pamuk, Adalet Ağaoğlu ve Ayşe Kulin'in adları geçiyor...

Pek iyi, pek güzel de, her biri yaklaşık 50 kişilik bu toplantılarda, 'Kürt Açılımı' nasıl konuşulacak? Başbakan her toplantı için üç saatini ayırsa, kişi başına 4 dakika bile düşmüyor. Diyelim ki, içlerinden bazıları beşer ya da onar dakika konuştu; bu durumda birçoğu orada 'konu mankeni' olarak kalmış olmayacak mı? Yazık değil mi, mesela Müslüm Baba'nın, mesela 'İmparator' İbrahim Tatlıses'in, mesela 'Süperstar' Ajda Pekkan'ın mühim memleket meseleleri konusundaki kıymetli fikirlerinden istifade edilememiş olması, Türk entelektüel hayatı açısından büyük bir kayıp olmayacak mı?

Şaka bir yana, bu toplantıların medyatik görüntüsü, Çelik'in öngördüğü maksadı ferade ferade aşacak gibi görünüyor. Ama belki de, asıl maksat, bu medya ikonlarını Başbakan'la bir araya getirip gündem yaratmak! Evet, belki değil, asıl maksat, bu!

Yazarlarla yapılacak toplantının da, aynı akıbete uğraması kaçınılmaz. Ses ve sinema sanatçıları, meselelere vukufiyetlerini dilegetirmekte mahcup ve mütevazı davranabilirler, ama yazarlar, hele entelektüeller hiç öyle değildirler ('Nereden biliyorsun?' diye sorarsanız söyleyeyim: 'Aralarında çok bulundum. Bilirim!'). Bundan tam iki yıl önce, Cumhurbaşkanının öyle 50 kişiyle filan da değil, 6 kişiyle Çankaya Köşkü'nde düzenlediği yemekte, bir yazarın iki saatlik yemeğin, tamı tamına 50 dakikasını zimmetine geçirmesini hatırlayanlar vardır belki... Yazar takımı öyledir: Konuşkan değil, Konuşman'dırlar. Eh, 'Kürt Açılımı' onlara danışılacağına göre, danışmanlıkları, Konuşmanlık anlamında olacaktır elbet!

Şimdi dikkat! Slavoj Žižek ve Alain Badiou arasında 'Felsefe ve Güncellik' konusundaki tartışmaları, Özgür Aktok tarafından çevrilip Encore Yayınları arasında çıktı (Aralık 2009). Kitabın Almanca baskısına yazdığı 'Önsöz'de Paul Engelmann, şöyle diyor: 'Eski Fransız Başbakanı ['Cumhurbaşkanı' olacak H.Y.] François

Mitterrand, görev süresince politika ve toplumsal bakış açılarına dair sorunları tartışmak için Elysée'ye [Cumhurbaşkanlığı Sarayı, H.Y.] filozofları sık sık davet edişiyse ün salmıştı.[...] Bu buluşmaların onun politik kararlarını etkileyip etkilemediğini bilmiyoruz, ama Mitterrand en azından entelektüel bir başbakan olarak hatırimızda yer etti.'

Paul Engelmann, 'davet edilen entelektüeller[in], ister tavsiyeleri ciddiye alın[sın], ister bir arka plan dekoru [biz şimdi buna Türkiye'de 'konu mankeni' diyoruz!], entelektüel bir incir yaprağı misali kullanılsınlar, bu tür sahneler pek de uyum sağlayama[dıklarını], yine de iktidar masasına davet edilme[nin] onları cezbe[tliğini]' öne sürüyor.

Ama asıl önemli olan, Engelmann'ın şu sözleridir: 'Simone de Beauvoir, Jean-Paul Sartre ya da Jean-François Lyotard gibi filozofların olup bitenler hakkında söyleyeceklerinin ne olduğu ve tartışılan durumun düzelmesi için hangi önerilerde bulunacaklarının önemli olduğu zamanlar artık geçmişte kalmıştır. Hatta bir zamanlar filozofları sahneye çıkaranlar, 1970'lerden itibaren onların yerlerine eğlence dünyasının aktörlerini, modelleri, sporcuları geçirmiştir...'

Gördüğünüz gibi, Hüseyin Çelik, doğru olanı yapıyor! Maksadı aşma gibi bir durum yok. Filozofların modası çoktaaan geçti. Niye yadırgıyoruz ki?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Kur'an okuyun!' demek, laikliğe aykırı mı?

Hilmi Yavuz 2010.02.14

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nun, 'Akşamları televizyonları yarım saat daha az seyredin. Kur'an'la buluşun' açıklamasına karşı, kimileri Başkanın bu sözlerini, 'insanlara zorla kitap okuma' ya da 'televizyon seyredilmesini yasaklama' biçiminde anlayarak tepki gösterdi.

Prof. Bardakoğlu da bu tepkilere cevap verdi;-keşke cevap vermeseydi, değmezdi çünkü! Cehaletin densizliğinin nadanlığa dönüştüğü bir Türkiye'de yaşıyoruz. Başkan, cevap vermekle bu mikâplı cehaleti ciddiye aldığını gösterdi. Tekrar ediyorum: Keşke cevap vermeseydi! Rahmetli Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın, bu ülkede sık sık tekrarlanan bu tip olayların faillerine tepki gösterildiğinde, onlar için, 'bırakın, kendi karanlıklarında boğulsunlar!' derdi...

Bu ahmakça iptizâle karşı, eğer mutlaka bir cevap verilecek idiyse, bu cevabı, sevgili öğrencim Haşmet Babaoğlu, Sabah'taki köşesinde verdi: 'Diyanet İşleri diye bir makam varsa, o makamdaki kişinin topluma Kur'an okumayı tavsiye etmesinden daha normal bir şey olabilir mi? Bardakoğlu, herhalde, 'Var mısın Yok musun?' kumarını veya 'Aşk-ı Memnu' dizisini tavsiye edecek değildi!'

Bu mesele, aslında Bardakoğlu için, 'vaktinizi biraz da Kur'an dinlemeye ya da Kur'an okumaya ayırın' anlamına gelen sözlerine karşı, onun 'laik cumhuriyetin Diyanet İşleri Başkanlığı'nda oturması zuldür!' diyerek tepki gösterenlerin meselesidir. Asıl mesele şudur: Türkiye'de bugün, özellikle medyada ağır ve kesif bir cehalet hâkimdir. Bu cehalet, daha çok, İslam konusunda, maalesef, en basit düzeyde bile bilgi sahibi olmayan birtakım zevatın, kendilerini ahkâm kesme mevkiinde görüyor olmalarının getirdiği cahil cesaretidir...

Hatırlayanlarınız mutlaka vardır: Bundan birkaç yıl önce, yine bir köşe yazarının, Zincirlikuyu Mezarlığı'nın giriş kapısının alınlığındaki 'Bütün canlılar ölümü tadacaktır' ayetini, 'her sabah önünden geçerken moralim bozuluyor, kaldırılın bu saçmalık!' diye tepki gösterdiğine de tanık olmuştuk. Hiç şüphe yok, o köşe yazarı, bu

sözlerin bir ayet-i kerime olduğunun farkında değildi. Ama buna rağmen, bu konuda ahkâm kesmekte bir sakınca görmemiş olması, bir tek şeyle açıklanabilir: Rahmetli Uğur Mumcu'nun, bu güne kadar duyduğum en güzel 'cehalet' tarifiyle: 'Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmak'la!..

Türkiyede okuryazar takımının büyük bir kısmı, İslam dinine ilişkin en basit düzeyde bilgiden, maalesef, yoksundur. Dahası, İslam konusunda bilgi edinmeyi de, 'zul' saymaktadırlar. [Ayraç içinde belirtiyim: Kelimenin doğrusu 'zul' değil, 'zül'dür!]. Laikliği, Müslümanlığa ait herhangi bir şeyle ilgilenmeye 'tenezzül' etmemek biçiminde yorumlama alışkanlığı, giderek bir norm haline geliyor. Asıl zavallılık, buradadır...

Daha önce de birçok defa yazdım: İslam'ı bir 'bilgi objesi' olarak ele almak başka, bir 'inanç objesi' olarak ele almak başkadır. Bilmek, inanmayı zorunlu kılmaz;- inanmak da bilmeyi! Gelgelelim, kendisini 'aydın' kimliğiyle öne çıkaran herkesin, inançlı olmasa bile, fikir sahibi olmak için bilgi sahibi olmak gibi bir mecburiyeti vardır... Türk aydınınının büyük çoğunluğu, bunun idraki içinde değil, maalesef...

Belki de sebep, bunların aydın'lığının, Türk Aydınlanması'nın ürettiği 'aydın'lar olmalarından kaynaklanıyor olmasıdır. Kimbilir? h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Telefon Anıları

Hilmi Yavuz 2010.02.17

Benim hayatta ilk gördüğüm telefon, Orhangazi'de Tozkoparan'ın Evi diye bilinen Kaymakam Evi'nin üst salonunda, bir sehpanın üzerinde duran manyetolu telefondur.

Yıl, 1940'ların başı olmalı. O yılların taşrasının derin yeknesaklığında, telefon, çocukluğumun büyülü nesnelerinden biridir: Babamın hükümet konağındayken sesini duymak, bana sanki o büyülü nesnenin bu Dünya'ya değil, masallara, onların dünyasına ait bir şey olduğunu düşündürmüştür...

Manyetolu telefonla, bilindiği gibi, küçük bir kolun çevrilmesiyle santrale ulaşılır ve santralden aranan kişiye bağlanarak konuşulur(du). Annem, hep babamı aradığı ya da babam annemi aradığı için

telefonun, sadece bizim evle hükümet konağı arasında yapılan konuşmalara mahsus bir alet olduğu-nu sanıyor olmam çok sürmedi. Annem, telefonu yal-

nızca babamla konuşmak için kullanmıyordu çünkü.

Kabul günlerine davetle-

ri de telefonla yapıyor,

'hâkiminki'ni, 'müdde-iumumîninki'ni, 'jandarma kumandanı'ni de telefonla çağırıyordu kabul gününe...

Çocukken en çok sevdiğim şeylerden biri de, babamı telefonla aramaktı. Babamı ipe sapa gelmez nedenlerle aramam, canına yetmiş olmalı ki, bana telefona yaklaşmayı yasakladı. Ancak, annemin onayıyla babamı arayabilecektim artık...

Manyetolu telefon, uzun yıllar orduda sahra telefonu olarak da kullanıldı sanıyorum. Orhan Veli'nin küçük kardeşi Adnan Veli'nin 1958 ya da 1959'da 'Vatan' gazetesinde yazdığı 'Pazar Fantezileri'nden birinde, karakol çavuşuyla bir er arasında geçen bir diyalogu nakleder. Diyalog şöyleydi:

'-Lan Memet, telleri izol'ettin mi?

-İzol'ettim, çavuşum...

-Len Memet git, tellerin dibine işe!'

Bu 'izolasyon' meselesini çok iyi bilirim. Manyeto-lu telefonlar bakımından çok önemliydi. Adnan Veli'nin 'Pazar Fantezisi' ile, idrarın doğal bir izolasyon maddesi(!) olduğunu öğrenmiş oluyordum böylece...

Babamın emekli olmasından sonra İstanbul'a geldiğimizde, ilk iş telefon için müracat etmek oldu.

Sirkeci Adliye Sarayı'ndaki PTT Başmüdürlüğü'nde-kiler, babama, 'o kadar çok müracaat var ki, telefonunuz üç seneden önce bağlanmaz!' demişlerdi...

Lise yıllarımızda Fatih Postanesi'ndeki ankesörlü telefonları kullandık. Jetonla çalışan telefonlardı bunlar: Ama bizim Fatih'li bazı cingöz veletler, bedava konuşmanın yolunu bulmuşlardı. Görevli memurlara belli etmeden ahizeyi kaldırıyor ve ahizenin üzerine konulduğu çatal köprüyü tıktıklayarak, aranan numarayı düşürüyorlardı: '1' için bir kere, '2' için iki kere, '3' için üç kere ...tıktıklamak yeterliydi. '0' içinse on kere tıktıklamak gerekiyordu.

Telefon, bazı şiirlere de konu olmuştur: Oktay Rifat'ın 'Telli Telefon' ve 'Telefon' diye iki şiirini hatırlıyorum; Fazıl Hüsni Dağlarca'nın 'Bir Telefonun Sorduğu' şiirini... Oktay Rifat'ın 'Telli Telefon' şiirinin ilk dördlüğü şöyledir: Ne ettim de badı saba ile yolladım/ Gurbet elden nazlı yara selamı/ Yetiş imdadıma telli telefon/ Ayağına düştüm posta tatarı.

Gerçekten de erken cumhuriyet folklorumuzda 'kara tren' nasıl ayrılığı imliyorsa, 'telli telefon' de ayrılanları birleştirmeyi imleyen bir folklor ögesidir: Oktay Rifat'ın 'yetiş imdadıma telli telefon' dizesi de, işte tastamam bunu bildirir.

Gelelim bizim eve telefonun gelişi serüvenine. 1959 yılında Basın Kartı'nı ilk kez aldığımda, babam telefon konusunda çoktan umudunu kesmişti. 'Üç yılda alırsınız!' denilen telefon, aradan dokuz yıla yakın bir süre geçmiş olmasına rağmen, hâlâ bağlanamamıştı... Hemen tercihli telefon için başvuruda bulundum. Telefonu özellikle annem için istiyordum;- gazeteden eve gelirken çok geç kaldığım geceler, sokağa bakan pencerenin önünde oluyordu. Telefon alındıktan sonra aleti, pencere kenarındaki bir sehpanın üzerine koydurdu: Böylece beni hem, deyiş yerindeyse, görsel hem de işitsel olarak bekliyor olacaktı...

Gazetecilik yıllarımda siyasi liderlerle yurt gezilerine çıktığımızda, haberleri önce verebilmek için koştura koştura postanelere yollandığımızı çok iyi hatırlıyorum. Erken giden arayacağı gazetenin numarasını önceden yazdırma olanağı buluyordu. Uzak kentlerden yapılan aramalarda sıkça karşılaşılan durum da, araya başka merkezlerin girmesiydi: Bu durumda, 'Alo, Muğla sen aradan çık!', 'Eskişehir, çekil aradan!' misali müdahalelerde bulunma zorunluluğu ortaya

çıkiyordu... Sözü, nereye getirmek istediğimi tahmin etmişsinizdir. Cep telefonu ile, telefonun büyüğü aura'sı da kaybolup gitti bence. Cep telefonunun, hiçbir şiirselliği yok çünkü...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kadı davacı ola ol muhzir dahi şahit...

Türkiye'de artık, adalet, mülkün temeli, değildir. Adalet, mülkün temeli olmaktan çıkmıştır ve bu yüzden mülk, çatırdamaktadır...

Erzurum Özel Yetkili Savcısı Osman Şanal ve arkadaşlarının Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kararıyla görevden alınmaları, Türkiye'de hukukçuları ikiye bölmüş görünüyor. Bir kısım hukukçu, bu kararın Adalet Bakanı'nın ifade ettiği gibi HSYK tarafından yapılan bir yetki gasbı olduğunu öne sürerken, bir kısmı da, bu kararın HSYK'nın yetki sınırları içinde olduğunu öne sürüyor. Ama asıl vahim olan, HSYK ile Hükümet arasındaki bu anlaşmazlıkta karar verme konumunda olan yüksek yargı kurumlarının, Yargıtay'ın ve Danıştay'ın, acilen HSYK'nın yanında yer aldıklarını açıklayarak 'ihzas-ı rey'de bulunmalarıdır. Yüksek yargı kurumlarına düşen, bu konuda derhal ve koştura koştura, HSYK'ya arka çıkmak yerine, 'tarafsız' kalmak, meseleyi, hukuk mantığının gerektirdiği serinkanlı bir yaklaşımla, enine boyuna tetkik ettikten sonra, 'tarafsız' kimlikleriyle karar vermektir; ne yazık ki bu yapılmamıştır!

Yargıtay ve Danıştay mensuplarının, bana göre elbet, yüksek yargı organının ciddiyet ve saygınlığını fena halde örseleyen bir acullukla, HSYK'dan yana tavır koymaları, düpedüz, evet düpedüz, 'ihzas-ı rey'de bulunmaktır. Sıradan bir hukuk davasında bile, bir yargıcın, davalı veya davacı ile, daha duruşma başlamadan, aynı kanaatte olduğunu söylemesi ne demeye geliyorsa, yüksek yargı mensuplarının, karşı görüşte olanların argümanlarını, serinkanlı bir bakışla tetkik ettiklerine dair herhangi bir izlenim vermeden, yangından mal kaçırmaya 'taraf' olduklarını bildirmeleri de o anlama gelmektedir.

İhzas-ı rey, çünkü bu yüksek yargı kurumları, anlaşmazlıkta 'tarafsız' olmak durumundayken, 'taraf' olduklarını göstermişlerdir. Özellikle de Yargıtay! Yargıtay, evet, çünkü, Erzincan Cumhuriyet Başsavcısı İlhan Cihaner, Türk Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 250/3. maddesi gereğince Yargıtay'da yargılanmak durumundadır. 'Milliyet'teki köşesinde Taha Akyol, bu durumu bütün açıklığıyla şöyle özetliyor: [Örgütlü suçlar] birinci sınıf hakim ve savcılar tarafından işlenirse, CMK 251'e göre özel yetkili savcılar (Erzurum savcıları) soruşturma yapar. Bakanlık izni de Yargıtay izni de aranmaz.

Yargıtay 5. Ceza Dairesi'nin 2009/5 sayılı kararında, bu suçların nasıl soruşturulacağı aynan, kelimesi kelimesine şöyle deniliyor: 'Bu suçlar görev sırasında veya görevden dolayı işlenmiş olsa bile, cumhuriyet savcılarınca doğrudan soruşturma yapılır. [...] Yargıtay, sadece yargılama (muhakeme) aşamasında yetkilidir; soruşturma esnasında hiçbir yetkisi yoktur.'

Başta Yargıtay Başkanı Hasan Gerçek olmak üzere Yargıtay üyeleri, Cihaner davasında, daha dava soruşturma aşamasındayken, HSYK kararı doğrultusunda tavır koyarak ihzas-ı reyde bulunduklarına göre çok bilinen şu beyit, bugünkü durumu tastamam özetliyor değil midir: 'Kadı davacı ola, ol muhızır dahi şahit/ Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet?'

Pek iyi de, bu durumda, 'taraf'lar arasında hakemliği kim yapacaktır? Biz, sade vatandaşlar, HSYK mı, yoksa karşı görüşte olanlar mı haklı konusunda, kime, hangi kuruma başvuracağız? Ortada gerçekten bir 'Yargı Fetreti' yaşanıyor. Erzincan Başsavcısı İlhan Cihaner'in tutuklanması mı hukuka aykırıdır, yoksa Erzurum özel yetkili savcısı Osman Şanal'ın yetkilerinin alınması mı? Söyler misiniz, bu konuda kim karar verecek? CMK'ya göre Yargıtay! Ama Yargıtay, taraf! Peki ne olacak?

Ne olacağını bilmiyorum. Ancak şunu biliyorum: Türkiye'de Adalet, Mülkün Temeli değil artık!

h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Kadro' ve Bonapartizm

Hilmi Yavuz 2010.02.28

Türkiye'nin zihin tarihinde yanlış değerlendirmelerin en vahimi, iki derginin, 'Kadro' ve Yön' dergilerinin, 'devrimci', 'ilerici', solcu' kabul edilmesidir.

Hemen belirtmeliyim: Bu iki derginin 'devrimcilik', 'ilericilik' ve 'solculuk'la olan ilişkisi, tamamıyla görünüştedir. Derin bir okuma, gerçekliğin görünüşe taban tabana aykırı olduğunu; bu dergilerin 'ilericilik', 'devrimcilik' ve 'solculuk'la ilişkisi olmadığını gösterecektir.

Kadro dergisi, Cumhuriyet inkılaplarına bir ideolojik arka plan inşa etmek amacıyla Atatürk'ten ve İnönü'nden ruhsat alınarak çıkarılmış bir dergidir. Aydemir, 'Kadro'nun yayımlanış amacını şöyle açıklar: 'Hulasa öyle görünüyor ki, biz Türkiye'de bir inkılap gerçeği ile karşı karşıyayız, ama bir inkılap nazariyesi (teorisi) ve felsefesi ile karşı karşıya değiliz. Mademki bir inkılap vardır, o halde bu inkılabın bir de izahı olmalıdır. Nitekim bir aydın kadro[...] Türk inkılabının ideolojisini kendi açısından derlemek, aydınlatmak ve terkip etmek çabasına girmiştir. Bu hareket, Kadro hareketidir.'

Pek iyi de, 'Kadro'nun önerdiği 'inkılap ideolojisi' nedir? Marksizm mi, elbette hayır! Çünkü 'Kadro'culara göre, Marksizm, bir Avrupa tarihi meselesidir ve 'Avrupa'dakinden daha farklı bir gelişme akımı izleyecek gibi görünen bu milli kurtuluş hareketlerinin gelişmesi'ni açıklamada yetersiz kalmaktadır. Buna rağmen, Merdan Yanardağ'ın 'Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi' adlı çalışmasında da belirttiği gibi, Kadro, metot olarak tarihsel materyalizmi benimsemişse de, bunu 'Marksist teoriden bağımsız bir yöntem olarak ele almıştır.' Tarihi materyalizm, 'Avrupa'ya uygulandığında Marksizm'e varılacak, aynı yöntem ulusal kurtuluş hareketlerinin geliştiği ülkelere uygulandığı zaman ise 'ulusal Kurtuluşçuluk' ve 'Devletçilik' demek olan Kemalizm'e' gelinmiş olacaktır! Marksizm'den bağımsız bir Tarihi Materyalizm! Kemalizm'in ideolojisi, 'Kadro'culara göre, budur!

Marksizm'den bağımsız bir Tarihi Materyalizm'den neyin anlaşılması gerekir;- ona bakalım: Kadro'cular, Türk toplumunun, sınıf mücadelelerinin olmadığı bir toplum oluşundan yola çıkarak, inşa edilen (Kemalist) ideolojinin ne sermaye ne de işçi (proleter) sınıfına dayanmayacağını öne sürmekte; dolayısıyla da, Haldun Gülalp'ten alıntılarla söylersem, 'ulusal kurtuluş hareketleri[nin] sınıf, düzen ve iktidarların tasfiyesine yönelik' olduğunu iddia etmektedirler.

Pek iyi de, 'sınıf, düzen ve iktidarların tasfiyesine yönelik' ideolojik arka plan üzerinden inşa edilmesi öngörülen siyasal rejim, nasıl bir rejimdir?

Teori, bize, sınıf mücadelelerinden söz edilmesini mümkün kılmayan bir başka deyişle ne burjuvazinin ne de proleteryanın hakimiyetinden söz edilemeyen toplumsal ve siyasal koşullardaki iktidarın, Bonapartizm olduğunu söylemektedir. Öyleyse Kadro'nun, cumhuriyet inkılaplarına hazırladığı ideolojik arka plan, Bonapartizm'dir.

Kadro dergisinin 1934 yılı sonunda bizzat Atatürk'ün buyruğuyla yayınına son vermesi, Bonapartist ideolojinin Kemalizm tarafından sahiplenilmediğinin kanıtıdır. Bonapartizm, düpedüz darbeciliktir ve bugün demokrasiye karşı darbecilik oynayanların girişimlerinin, Kemalizm'le hiçbir ilişkisi yoktur.

Bir defa daha belirteyim: Kadro dergisi, Türkiye'nin zihin tarihinde 'sol' veya 'ilerici' veya 'devrimci' bir fikriyatı temsil ettiğini öne sürmek mümkün değildir. Ve elbette bu durum 'Yön' dergisi için de geçerlidir.

'Yön'ü, gelecek haftaki yazımda ele alacağım. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Malatya İzlenimleri (1)

Hilmi Yavuz 2010.03.03

Kurtalan ekspresi, Sivas'ı geçip Hekimhan'a, oradan da Kesikköprü, Yazıhan, Dilek istasyonları üzerinden Malatya'ya geldiğinde, Haydarpaşa'dan Kurtalan'a olan üç gün üç gecelik yolculuğun yavaş yavaş sonuna gelmekte olmanın hazzını yaşıyorduk.

1950'li yılların başında, lise öğrencisi Hilmi Yavuz'un hayatında, o 'uzayıp giden' tren yollarında, birbirine benzeyen taş yapılı tren istasyonlarının, beyaz fayans üzerine siyah harflerle yazılmış isimlerini okumanın, kalbi esrimeyle dolduran bir coşkusu vardı: Her istasyon adıyla, varılacak olan yere biraz daha yaklaşıldığını duyumsamak! Malatya'dan sonra Eski Malatya, Fırat, Bekirhüseyin, Baskil, Şefkat, Yolçatı, Uluova, Kürk, Gezin, Maden, Sallar, Ergani, Geyik ve Leylek üzerinden Diyarbakır'a varılacaktı. Üç gece önce Haydarpaşa'dan kalkan 'kara tren'in pencerelerinden Meteris, Ulam, Bismil, Çöltepe, Sinan, Batman, Kıradağ, Beşiri ve Garzan istasyonlarının o beyaz fayans üzerine siyah harflerle yazılmış adlarını okuyan Hilmi Yavuz, 'Baba, Kurtalan'a geldik!' diye sevinçle seslenecekti... Sivas'tan Kurtalan'a kadar bütün tren istasyonlarını ezberden biliyordu çünkü...

Malatya'yı geçtiğimiz hafta cumartesi günü gecesine kadar görmek nasip olmamıştı. 'Malatya'nın, bir mekan olarak o kurt yapılı istasyon binasını; bir şiir olarak Sezai Karakoç'un 'Mona Roza'sının, 'Hisar'da yayımlanan ilk haliyle ikinci dizesini ('Malatya gülleri ve beyaz yatak') ve bir folklor olarak da kayısısını anmaktan öte bir çağrışımı yoktu bende. Ama şimdi? Orada geçirdiğim iki güzel gecenin ve bir günün sonunda, şehrin ve şehrin insanının bende bıraktığı öyle harikuladelikler var ki!

İnönü Üniversitesi'nden Dr. İlhan Erdem, bundan bir süre önce beni arayıp BİLSAM adına beni Malatya'ya davet etmek istediklerini söyleyince, doğrusu önce tereddüt ettim. Çünkü Mart, Nisan ve Mayıs aylarında yoğun bir seyahat programı üstlenmiştim. Edirne'ye, Kayseri'ye, Avanos'a, Isparta'ya, Van'a gidecek, orada söyleşiler yapacaktım. Elbette Ankara'da Bilkent ve TOBB Üniversiteleri'ndeki derslerimi unutmadan! Yaşım 75'e merdiven dayamıştı;- bütün bunlara Malatya'yı da ilave etmeli miydim?

Sonunda 'davete icâbet sünnettir' diyerek Dr. Erdem'in önerisini kabul ettim. Ayrıca, Malatya'yı, istasyon binası, Sezai Karakoç'un o dizesi ve kayısısından öte tanımak da istiyordum elbet... İyi ki de kabul etmişim sevgili Dr. İlhan Erdem'in BİLSAM adına davetini... Orada müstesnâ, mücevher insanlar tanıdım. Erdemli, bilgili, yurtsever, imanlı insanlar!

Önce BİLSAM'dan söz edeyim. BİLSAM'ın açılımı 'Bilgi Yolu, Eğitim, Kültür ve Sosyal Araştırmalar Merkezi'... BİLSAM Yönetim Kurulu Başkanı sevgili Prof. Dr. İbrahim Gezer'in belirttiğine göre, '[ç]oğunluğunu akademisyen ve eğitimcilerin oluşturduğu, bunun yanı sıra hemen her meslekten birikim, vizyon ve tecrübe sahibi yaklaşık 150 arkadaşı[n] bir araya gelerek kurduğu bir STK', yani bir sivil toplum kuruluşu! Prof. Gezer, BİLSAM'ın 'temel misyonu'nu 'bilgi çağında, bilgiden hareketle Anadolu kültürünün yerel değerlerini, İslâm kültürünün manevi değerlerini ve insanlık kültürünün evrensel değerlerini beraberce önemseyen bir yaklaşımla eğitim, kültür, sanat, sosyal sorunlar ve diğer alanlarda etkinlikler düzenlemek, projeler geliştirmek' olarak açıklıyor.

Bundan kısa bir süre önce Malatya Valiliğine atanan aziz kardeşim Doç. Dr. Ulvi Saran'la, orada, Malatya'da birlikte olmanın bahtiyarlığını yaşadım. Sayın Saran, sadece müstesna bir yönetici değil, aynı zamanda entelektüel donanımı ile de seçkin bir kimliktir. Onunla ve öteki dostlarla yaptığımız uzun gece sohbetlerinde, sayın Saran'ın Malatya için kuşatıcı bir vizyon geliştirdiğine tanık oldum ve elbette hiç şaşırmadım: Ulvi Saran'a yakışan ve ondan beklenen buydu çünkü...

Malatya izlenimlerime gelecek hafta da devam edeceğim.' h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kemalizm mi, 'Kadro'culuk mu?

Hilmi Yavuz 2010.03.07

1930'lu yılların başında Kemalizm'e bir ideolojik arkaplan edindirme misyonunu üstlenen 'Kadro' dergisinin Bonapartist söylemlerinin Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Başvekil İsmet Paşa tarafından onaylanmadığını ve bu durumun derginin kapanmasıyla sonuçlandığını biliyoruz.

Dergi, Demokrasi karşıtı Bonapartist söylemlerini, Hitler'ci Nasyonal Sosyalizmle örtüştürülebilecek kertede ileri götürmüştür ve mesela 'Kadro'nun kurucularından İsmail Hüsrev'in Derginin 19. sayısında yer alan 'Milli Kurtuluş Devletçiliği' yazısı bunun apaçık örneğidir. İsmail Hüsrev'in, Hitler'den yaptığı alıntılarla Türk Milli Kurtuluş Savaşı'nın bir nevi faşist diktatörlükle tamamlanması gerektiğini ima eden yazısı, Kadro'cuların demokrasi konusundaki zihniyet yapısını ortaya koymak bakımından ziyadesiyle manidardır. Prof. Dr. Naci Bostancı 'Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri' adlı çalışmasında bu durumu şöyle değerlendirir:

'Kadrocuların fikirlerini yorumladıkları Hitler'den bu konuda pek de farklı düşünmedikleri ortadadır. Demokrasi konusunda Hitler'in görüşleriyle Kadro'cular arasında büyük bir paralellik vardır. Cahil ve bilgisiz halk (!) doğru ve yanlış tefrik edemez ve kendi kendini idare etme ehliyetini gösteremez. Hitler de böyle düşünüyor, Kadro'cular da...'

Şimdi dikkat edilsin: Kemalist Bonapartistizm, 'Devletçilik' başlığı altında faşist, nasyonal sosyalist bir ideolojik kılıf uydurma girişiminin bizzat Gazi Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa tarafından reddedildiği gözönünde bulundurulursa, bugün Türkiye'de Demokrasi aleyhdarlığını ve onun bir içermesi olan cuntacılık ve darbeciliği Kemalizm ile ilişkilendirebilmek mümkün değildir. Bugün 'halkın kendi kendini idare etme ehliyetini' gösteremediğini öne sürerek Demokrasiyi reddedenler, bunu Kemalizm adına yaptıkları safsatasını dolaşıma sokmuşlardır ki, bunun adı Kemalizm değil, düpedüz, Kemalizm'in reddettiği 'Kadro' ideolojisi. Ve Kemalizm, 'Kadro'culuk değildir...

Türkiye'de son elli yıldır silahlı kuvvetlerin cunta oluşumları ve darbe girişimleri, Kemalizm adına yapılmış gibi gösterilerek meşrulaştırılmaya çalışıldı. Hiç kimse de bunun böyle olup olmadığını sorgulamadı. Unutmamalı: Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Cumhuriyeti'ni gençliğe emanet etmiştir, -cuntalara değil!

Prof. Dr. Mete Tunçay, 'Taraf' gazetesinde Neşe Düzel'le yaptığı konuşmada, Düzel'in 'Ordu, Atatürk zamanında da kendisini ayrıcalıklı görüyor muydu?' sorusuna, son derece dikkate değer şu cevabı veriyor: 'Atatürk Abdülhamid'in hatasını yapmadı. Orduyu güçlendirmede.'

Prof. Mete Tunçay bu tespitinde fevkalade haklıdır; -şundan dolayı: Gerek Türkiye Cumhuriyeti'nin birinci cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk, gerekse ikinci cumhurbaşkanı İsmet İnönü, asker kökenli oldukları halde, silahlı kuvvetlere, sivil bürokrasiye kıyasla hiç bir imtiyaz tanımamışlar; asker ve sivil bürokrasi arasında,

ordu lehine herhangi bir pozitif ayırım gözetmemişlerdir. Askeri bürokrasinin, giderek imtiyazlı bir konuma gelişinin başlangıcı 27 Mayıs 1960 ise, sonrası, onu takip eden darbelerdir...

Prof. Dr. Mete Tunçay şöyle diyor: 'Bizim ordunun siyaseti dikte etme imkanı var. Ve ordu da bunu yapıyor. Aslında ordunun ne kadar laiklik ve ilerici yanlısı olduğu konusunda karar vermek güç. Ama şu kesin: İlerici ve laiklik yanlısı görünmek, orduya dominant bir güç olma imkanını sağlıyor. Zaten ordunun istediği de Türk toplumu üzerindeki egemen konumunu sürdürmek. Bütün bu laiklik ve Atatürk devrimleri vurgusu, topluma direktif vermenin bir bahanesi oluyor ordu için. Ordunun ilericiliği açıkçası, bana bahane gibi geliyor. Toplumdan niye daha ilerde olsunlar ki?'

Doğrusunu söylemek gerekirse, Kemalizm'in cuntacılığa ve darbelere meşruiyet kazandırdığı düşüncesini hiçbir zaman anlayamadığımı itiraf etmeliyim. Darbecilik, Kemalizm'in öz'üyle çelişir. Bu öz, 1923-1925 yılları arasındaki demokratik, özgürlükçü ve yurttaşı 'devrim yanlısı ve ilerici'/'cahil, bilgisiz ve gerici' diye ikiye ayırmayan Kemalist öz'dür. Mustafa Kemal'in Halkçılığı herkesin yasalar önünde eşit olmasıdır. Bu, Fransız İhtilali'nden sonra biçimlenen ondokuzuncu yüzyıl liberal burjuva halk anlayışıdır. Nitekim, bunun sonucu olarak siyasi iktidarın dayandırıldığı egemenlik anlayışı da, temsil yoluyla gerçekleşecek olan milli egemenlik'tir... Yani, Demokrasi...

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 'Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir' demişti;- 'Kadro' zihniyetinden kaynaklanan cuntacı ve darbeci bir 'elit zümre'nin değil!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kadro ve Yön: Ergenekon'un teorik temelleri

Hilmi Yavuz 2010.03.14

YÖN Dergisi, 1961 yılının Aralık ayında yayımlanmaya başladı.

İlk sayıda, bir bildiri ile 'yeni Devletçilik' programını açıklayan YÖN, bu bildiride, 'Batı memleketlerinin kalkınmaları sırasında, çok elverişli şartlara ve sömürgeciliğe rağmen, gelişme[nin] yavaş, israflı ve sıkıntılı ol[duğunu], liberal fakat gücünü genel oydan almayan idareler altında gerçekleştiril[diğini]' öne sürüyor, 20. yüzyılda ise, üretim düzeyinin yükselmesiyle birlikte Batı ülkelerindeki 'iktisadi sistem[in] az çok tatmin edici şekilde işleyebilecek bir hale gel[diğini] ifade ediyordu. Batı ülkelerinde iktisadi sistem 'az çok tatmin edici bir şekilde işleyebilecek bir hale gel[miş] olmasına rağmen YÖN'cüler, batılı sosyalistlerin, hatta liberallerin 'kendi ülkelerindeki iktisadi sistemin israflı olduğunu, zaruri ihtiyaçları ihmal ettiğini, hızlı bir gelişmeyi ve sosyal adaleti sağlamak bakımından yetersiz kaldığını' delilleriyle ortaya koydukları düşüncesindedirler.

YÖN'ün 'Yeni Devletçilik' formülü, 'hızlı bir gelişmeyi ve sosyal adaleti sağlayacak, israfı önleyecek ve zorunlu ihtiyaçları ihmal etmeyen bir sistem'i öngörüyordu. İlk bakışta, bu formüle itiraz etmek sözkonusu değildi elbet...

Ama daha derin bir okumayla, satır arasında söylenmek istenen şuydu: Batı'da 'liberal fakat gücünü genel oydan almayan' iktidarların başlattığı, ama 20. yüzyılda bu defa liberal ve gücünü genel oydan alan iktidarların devam ettirdiği kalkınma 'yavaş, israflı ve sıkıntılı' bir kalkınma olmuştur. Demek ki, gücünü genel oydan almayan, liberal siyasal iktidarların gerçekleştirdiği sistem, az çok da olsa 'tatmin edici bir şekilde işleyebilecek bir hale' gelmiş olmasına rağmen, gücünü genel oydan alan iktidarlar bu durumu devam ettirememişlerdir. Örtük bir biçimde söylenmek istenen, 'Yeni Devletçilik'in liberal demokrasi ile gerçekleşmesine imkân olmadığıdır.

Aslında, bu sonucu, teville kalkışanlar da olmuştur. Mümtaz Soysal, 'Demokrasi Anlayışımız' başlıklı yazısında (YÖN, sayı: 30), 'Halk tarafından yönetilen bir devlette yapılan işler de elbet halk için olacaktır' gibi bir öncülden yola çıkarak, sosyalizmle 'gerçek anlamda' demokrasinin 'aynı şey' olduğunu öne sürmektedir. Bu elbette, liberal değil, sosyalist bir demokrasidir.

Pek iyi de, sosyalist bir demokrasi nasıl inşa edilecektir? O yıllarda Mehmet Ali Aybar tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP) de tastamam bu amaçla, 'halk tarafından yönetilen' bir sosyalist demokrasi' sistemini gerçekleştirmek amacını öngörmektedir. Öyleyse YÖN'cülerle, Türkiye İşçi Partisi arasında bir yaklaşım tarzı farklılığı olmaması gerekir. Oysa, YÖN'cüler, daha sonra, ağız değiştirmişler, halk tarafından (ya da 'işçi sınıfı' tarafından) yönetilen bir devlet'ten çok, 'ara tabakalar'dan, 'zinde güçler'den ya da 'zinde kuvvetler'den güç alan bir devletten söz etmeye başlamışlardır. Nihayet Mümtaz Soysal, baklayı ağzından çıkaracak ve YÖN hareketi üzerine çok değerli bir çalışma yapmış olan Prof. Dr. Hikmet Özdemir'den alıntılarla şöyle bir tavrı sergileyecektir: 'YÖN Başyazarlarından Soysal'a göre, Türkiye'de parlamento dışındaki kaynaklardan kuvvet alacak bir önder, milleti arkasında hissedeceği için, karşısındaki muhafazakarlık yuvalarına hakim olabilecek, seçimlerde mutlak çoğunluk sağlamasa bile başına geçeceği koalisyonların dizginlerini elinde bulundurabilecektir.'

Şimdi sormak gerekiyor: Parlamento dışındaki kaynaklardan ('Zinde kuvvetler': sivil ve asker bürokrasi) kuvvet alacak bir önder, milleti nasıl arkasında hissedebilecektir? Halk tarafından seçilip parlamentoya giren partiler, parlamento dışındaki kaynaklardan kuvvet alacak siyasal bir partiyle nasıl koalisyon yapabilecektir? Yön başyazarı Anayasa Profesörü Mümtaz Soysal bu sorulara elbette cevap vermiyor. Verebilmesi de, galiba, mümkün görünmüyor. Ayrıca, YÖN'ün demokratik bir sosyalizmi savunan Türkiye İşçi Partisi yerine, Mihri Belli'nin Milli Demokratik Devrimi'nden yana tavrı koyması da, 'Yeni Devletçilik'in, gerçek anlamda bir sosyalist demokrasi olmadığına açık kanıtıdır.

Sözü şuraya getirmek istiyorum: Bugünün Ergenekon darbeciliğinin teorik temelleri, 'Kadro' dergisinde Şevket Süreyya Aydemir'in 'Ordu-Millet' formülasyonundan YÖN Dergisi'nin 'zinde kuvvetler'ine eklenen bir süreçle atılmıştır ve 'Ergenekon', 9 Mart Cuntası ile teoriden pratiğe dönüşecekken akim kalan bu sürecin bir devamından başka bir şey değildir. 'Kadro'nun Kemalist Devrimin, 'YÖN'ün 27 Mayıs 1960 'Devrimi'nin 'ideolojisini' inşa etme misyonları, aslında Kemalizm'e atfedilmesi söz konusu olmayan bir ideolojinin inşası misyonudur. Bu anlamda 'Yön' dergisi, 'Kadro'nun bir devamıdır. Korkut Boratav'ın, 'Türkiye'de Devletçilik'te Yön'ü 'Yeni Kadrocu' bir küçük burjuva radikalizmi olarak yorumlaması; Haldun Gülalp'in, 'Yön' hareketinin öncüsü Doğan Avcıoğlu'nun çalışmalarıyla 'Kadrocu tezlerin 1960'larda yeniden canlandırılması[n]'dan söz ediyor olması boşuna değildir.

Görülüyor: 'Kadro'dan 'Yön'e eklenen bu misyon, 1930'lardan bu yana, halkın iktidarına karşı sivil ve asker bürokrasinin, hakimiyetin millete değil, kayıtsız koşulsuz kendilerine ait olduğu konusundaki zihinsel eğitimlerinde ve bu yaklaşımlarının meşrulaştırılmasında belirleyici bir rol üstlenmiş olmalıdır.

h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ölüm, hayata dahil mi?

Hilmi Yavuz 2010.03.17

Ölüm, bütün dinlerde olduğu gibi, İslam'da da muhalled bir meseledir. Kur'an-ı Kerim, ölümün 'tadılan' bir şey olduğunu buyurur: küllü nefsin za'ikatü'l mevt! ('Bütün nefsler ölümü tadacaktır.') Tad, acı veya tatlı, yahut ekşi,

tuzlu, kekremsi olabilir. Kur'an-ı Kerim ölüm'ü tatma duygusuyla ilişkilendirerek, onu 'yaşanır' ('yaşanan') bir olguya dönüştürüyor ve onun ne tadda bir ölüm olacağının anlaşılabilirliğini bildiriyor bize...

Wittgenstein, Tractatus Logico-Philosophicus'ta ölümün hayata ilişkin bir olay olmadığını, ölümü tecrübe etmenin yaşanmadığını söylerken Kur'an-ı Kerim, onu hayatın içine yerleştirir. Gerçi, Mutezili bir okuma, 'bütün nefesler ölümü tadacaktır'ın sembolik bir düzlemde anlamlandırılması gerektiğini, 'tad'manın bu ayette bir mecaz olarak kullanıldığını ve ölümü, gerçek(literal) anlamda tatma duygusuyla ilişkilendirmenin sözkonusu olamayacağını öne sürebilir. O takdirde sorulması gereken soru şudur: Allah'ın (cc), ölümü 'tadılan', dolayısıyla hayata dair bir mecaz olarak vahyetmesinin bir hikmeti olmak gerekmez mi?

İslam'ın ölümle, Bu Dünyaya ait bir mesele olarak ilgilenmesini çok daha anlamlı bulduğumu, bu nedenle de, sözkonusu ayetin o doğrultuda okunması gerektiğini düşünüyorum. Müslüman insan için ölüm, eskatolojik bir mesele değildir;- Bu Dünya'nın meselesidir... Bunun apaçık kanıtlarından biri, Bursa'lı İsmail Belig'in, ölümü, her ölüme ayrı bir dilsel atıfta bulunarak ebedileştirdiği, Asar li-Zeyli Zübdet'i l'Eş'ar' adlı tezkiresinde, bu tezkirede sözü edilen 414 şairden çoğunun ölümlerine değişik bir dilegetiriş tarzıyla atıfta bulunmuş olmasıdır.

Bu gerçekten müthiş sözdağarı ustalığına ilişkin rastgele örnekler vereyim: Baki'nin ölümü, 'Bin seksen yedide serkeşide-i nemed-merg oldu'; Bahri Paşa'nın ölümü, 'Bin yüz on iki tarihinde garik-i derya-yı rahmet oldu'; Bedri'nin ölümü, 'Bin altmış beş senesinde mâh-ı ömri muzmahil-i gurub-u fenâ oldu'; Cazım'ın ölümü, 'Bin yüz otuz sekiz senesinde nühuft-i darü'l bekâyı cezm etti'; Ragıb'ın ölümü, 'Bin yüz yirmi senesi hududunda temâşâ gâh-ı bihişte azm etmeye râğbet etdi'; Remzi'nin ölümü, 'Bin yüz on altı senesinden libas-ı rezm-i hayatdan ari sefer-i bezmgâh-ı adu itdi'; Süleyman Fadıl'ın ölümü, 'Bin yüz otuz beş senesinde sayyad-ı ecele nahcir oldu', vb. gibi...

İsmail Belig, sadece sözü geçen her şairin ölümü için ayrı bir dilegetiriş dağarı kullanmakla yetinmiyor, bu dilegetirişin, şairin adı ile de mütenasip oluşuna da özellikle dikkat ediyor: Cezmi'nin 'cezm' etmesi; Bahri Paşa'nın ('bahr'in 'deniz' anlamına geliyor olması dolayısıyla) 'garik-i derya-yı rahmet' olması; Ragıb'ın ('ragıp' ile 'râğbet'in aynı kökten gelmesi dolayısıyla) 'bihişte azm etmeye râğbet' etmesi; Bedri'nin (Ay'ın 'bedir' durumu dolayısıyla) mâh-ı ömrü'nün (ömrünün ay'ının) muzmahil-i gurub-u fenâ' oluşu... gibi. Bu, İsmail Belig'in tezkire'sinin, dilsel olarak temellük edilmiş biçimindeki çeşitliliği ile ölüm'ün Bu Dünya'ya ait bir mesele olduğunu gösterir. Ölüm'ün şiiri, İslam'da en yetkin ifadesini, Bakî'nin Kanunî'nin ölümü üzerine yazdığı o muhteşem mersiye'de bulur: O şiir, başlıbaşına bir medeniyettir.

'Ölüm'ün dilsel dilegetirilişindeki farklara paralel olarak, mezartaşlarında da farklılıkların görüldüğüne, bundan birkaç yıl önce açılan 'İstanbul'da Ölüm' sergisinin küratörü Prof. Dr. Edhem Eldem temas etmişti. Eldem, 'Osmanlı'da en önemli fark[ın], mezar taşının şeklinde ortaya çık[tığını] söyledikten sonra [...] tabutun üzerine kişinin cinsiyeti ve statüsünü belirten bir şeyin konul[duğuna] işaret ederek şöyle diyordu: 'Kaftan da konuyor, kemer de. Maksat, statüyü göstermek: Bu, çok hızlı bir şekilde mezar taşına geçiyor.'

İslam'da ölüm ritüelleri, ölümün Bu Dünya'ya ilişkin hayatla ne kertede sıkı bir biçimde alımlandığını gösteriyor;- Hayatın Ölüm'le imtihanından anlamlı fragmanlar...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kılıçbay'a Cevap: Asıl yanılan kim?

Mehmet Ali Kılıçbay'ın, Habertürk Gazetesi'nde (10 Mart 2010), 'Asıl Jakoben Kim?' başlıklı bir yazısı yayımlandı.

Bu yazıda benim ZAMAN'da Jakobenlik üzerine yazdığım yazılardan alıntılar yaparak, benim yanıldığımı göstermeye çalışıyor.

Yanılan ya da yanılta kimmiş, bir bakalım. Kılıçbay, 1 Kasım 2009 Pazar günkü yazımda ('Jakobenlik Üzerine') 'Jakobenler temsil (representation) ilkesine dayanan çok partili bir demokratik rejimden yana olmadıkları gibi sınıfsal temele dayanan bir düzeni de kabul etmezler' diyor olmamdan yola çıkarak, 'Jakobenlerin etkin olduğu 1789-1794 yılları arasında yeryüzünde hiçbir siyasal parti[nin]' olmadığını bildirerek benim yanıldığımı öne sürüyor.

Acaba öyle mi? Kılıçbay'ın benden yaptığı bu alıntıda, siyasal partilerin mevcudiyetinden söz ediliyor mu? Hayır, edilmiyor! Bu alıntıda, sadece, Jakobenlerin temsil ilkesine dayanan çok partili bir demokratik rejimden yana olmadıkları öne sürülmektedir;- hepsi o kadar! Jakobenlerin, 'temsil ilkesine dayalı çok partili bir demokrasi' düşüncesinden yana olmadıklarına ilişkin görüşlerinden, benim o dönemde siyasal partilerin mevcudiyetinden söz ediyor olduğumu çıkarsamak nasıl bir mantıktır, bunu anlamak mümkün değil!

'Jakobenlik Üzerine' başlıklı yazımda Alfred Cobban'ın, uluslararası bir saygınlığı olan Penguin klasikleri arasında yayımlanmış olan 'A History of Modern France' adlı kitabından yaptığım şu alıntı, herhalde Kılıçbay'ın gözünden kaçmış olmalıdır. Cobban, Jakobenler'in 'pratikte bir siyasal parti düzleminde örgütlenmekten, daha da ötesi, teoride bir siyasal parti fikrinden hiç ama hiç hoşlanmamaktadırlar.' Benim söylediğim de buydu: Jakobenler, teorik olarak siyasal parti düşüncesini reddetmekteydiler! Yoksa, ne Cobban'ın ne de benim o dönemde siyasal partilerin mevcudiyetinden söz ettiğimize dair hiçbir şey yoktur o yazımda...

Kılıçbay'a şunu da hatırlatayım: Cobban, 1793 Nisan'ında (tarihe dikkat!) Paris Jakoben Kulübü'nde yapılan bir konuşmayı aktarıyor: Benim de yazımda alıntıladığım o konuşmada, konuşmacı tastamam şöyle demiştir: 'Yurtseverler parti kurmazlar. Parti, ancak Konvansiyondaki üçkağıtçılara yakışır!'

Devam edelim: Elbette Avrupa'da 'modern' anlamda siyasal partilerin (düşünce olarak değil, fiilen!) 19. yüzyıla gelinceye kadar kurulmadığı biliniyor. (Kılıçbay'ın malumu ilam gibi bir alışkanlığı var) Oysa, R.M.Maclver'in 'The Modern State'de ifade ettiği gibi, 'bir siyaseti ya da ilkeyi desteklemek ve bunları anayasal yollarla hükümette belirleyici kılmak amacıyla örgütlenmiş kuruluşlar' olarak siyasal partilerin tarihi bir hayli eskidir. İngiltere'de Tory'ler (Muhafazakarlar) ve Whig'ler (Liberaller) gibi... Kaldı ki, bırakınız 18. yüzyılı, ilkçağın Atina ve Roma'sında bile, 'siyasal partiler'den söz edilebiliyor;- elbette 'modern' anlamda değil! Alaeddin Şenel'in 'Siyasal Düşünceler Tarihi'nde, bu konuya değinilir ve 'Bizans'ta, Atina'daki ya da Roma'daki gibi belli sınıfları temsil eden siyasal gruplaşmalar[in], siyasal partiler[in]' olmadığı vurgulanır. Kılıçbay, burada 'modern' siyasal parti kriterlerini, 'modern-öncesi' dönemi de tanımlayacak şekilde genişleterek tipik bir anakronizme düşüyor.

Gelelim, Jakobenlerin Fransa'da yerel yönetimleri ele geçirmelerine ilişkin olarak Kılıçbay'ın görüşlerine: Kılıçbay, benim yine Alfred Cobban'ın 'A History of Modern France' adlı 3 ciltlik tarihine dayanarak 'Jakobenler Kulübü'ne mensup milletvekilleri[nin], 1793 yılına gelinceye kadar daha da güçlenerek, yerel yönetimleri ele geçirmiş olduklarına ilişkin argümanımı eleştiriyor ve Fransa'da yerel yönetimlerin Jakobenler tarafından kurulduğunu öne sürüyor.

Ve Kılıçbay yine yanıltıyor ve sanki Cobban'ı (dolayısıyla da beni!), bu alıntıda, 'yerel yönetimler'in Jakobenler tarafından kurulmadığını iddia etmişiz gibi gösteriyor.

Demek ki, Makyavelyen bir mantıkla bakıldığında, amaç kasıtlı olursa, elbette yanıltma ve tahrifat mubah oluyor! h.yavuz@zaman.com.tr

Anlam ve Yolculuk

Hilmi Yavuz 2010.03.24

Çocukluğumdan beri yolculuklardan hazzetmemişimdir. Büyük olasılıkla bilinçdışımda, bir memur çocuğu olarak Anadolu'da konar göçer bir yaşamı sürdürmüş olmanın getirdiği ayrılıkların acısının ve tedirginliğinin bastırılmışlığıdır bu hazzetmeyişin nedeni.

Öyleydi gerçekten, bir ilçede daha yeni yeni arkadaş edinmişken, babamın bir başka ilçeye atanmasıyla yaşanan kopmalar! Benim için, toprağa taze ekilmiş bir fidanın hemen kökünden hoyratça sökülmesi gibiydi bu ayrılıklar. Bir şiirimde 'ben hep dönüşlere bakardım' diye yazmıştım. Öyleydi gerçekten. İlçeden ayrılırken, bizi ve eşyalarımızı taşıyan kamyonun arka camından geride bıraktıklarına bakmak, gidişlere değil, dönüşlere bakmaktı... Bir gün dönerim umudu! Gidiş, bir yersizyurtsuzlaşmaydı her zaman...

Yolculuklardan hiç hazzetmeyen ben, birkaç yıldır, oradan oraya koşturup duruyorum. Gidişlerim, daima o tanıdık tedirginlikle başlar, ama uçaktan inince sona erer. Galiba yıllar geçip yaşlandıkça, ayrılıkların kopukluğu, insan sıcaklığı (Eluard'ın 'chaleur humain' dediği şey!) yer değiştiriyor. Şu haince düşmanlıklar, müptezel kinler, kuduz karaçalmalar ve kör bencilliklerin kuşatması altında, Baudelaire'in 'Moesta et Errabunda' şiirindeki gibi, 'kaçmak, kurtulmak istiyorum'u, bir umutsuz yolakoyuluş olmaktan çıkaran 'insan sıcaklığı'... Anadolu'da her gittiğim yerde bunu, o sıcaklığı bulacağımı hayal etmenin bahtıyarlığı...

Artık, yolculuklardan o kadar tedirgin olmuyorum. Belki de alıştım da ondandır, bilemiyorum. Bu yıl da yolculuklarla süslenmiş günlerim oldu ve oluyor. Sakarya'ya, Malatya'ya, Edirne'ye gittim. Sakarya'da, Malatya'da ve Edirne'deki söyleşilerin, kendi kendime sorduğum 'ben ne anlama geliyorum?' soruma verdikleri yanıtla beni nasıl bir büyüyle dirilttiklerini biliyorum; evet, biliyorum!..

(Aslında, anlam aramak da bir yolculuktur. Bu yolculuk hüznün, acının, merhametin konaklarından geçerek Anlam'a varır. Hüzünden, acıdan ve merhametten geçmeyen bir Zaman'ın Anlamı var mıdır;-yoktur!..

Neyi anlamak istiyorsak, anlaşılacak istenen, o hep kanadı kırık bir kuştur, Sezai Karakoç'un söylediği gibi, merhamet isteyen. Anlamak, hüznölüdür her zaman. Ve ne zaman anlamaya doğru yola çıksam, yol boyunca her şeyin yoksullaştığını, giderek varolmanın hüznle yer değiştirip acılaştığını görüyordum. Ama şimdi, dönüşlere bakarken, öyle değilim. Söyleşisiz, öyleyse yersizyurtsuz değilim. Hölderlin gibi söylersem, ben bir söyleşiyim artık...)

Diriltmek, evet! Ama bu, Necatigil'in 'zebra'sı gibi, 'bir sirkten ötekine' gez/dirilmek' gibi değildi. İnsanın zaman zaman öyle hissediyor olması da anlaşılabilir bir şeydir. Bir şehirden ötekine, bir sirkten ötekine! Lumpen kültürün, her şeyi görünmeye, görünür olmaya endekslediği bir Dünya'nın sirke, o Dünya'da yaşayanların da sirk hayvanlarına, zebralara benzemelerinden daha doğal ne olabilir?

Ben hiç öyle hissetmedim. Gez(diril)erek dirilmedim ben, söyleşerek dirildim. 'Benim anlamım ne?' sorusunun yanıtını, kendimi bir söyleşi olarak kavradığım zaman buldum.

Zebra olmadan da yolculuk edilebilir, yeter ki yolculuğun anlamını anlamın yolculuğu ile örtüştürebilelim. Bundan sonra Kayseri'ye, Avanos'a, Isparta'ya, Van'a, Gaziantep'e, Kocaeli'ne gideceğim -ve belki daha başka yerlere de!

Dönüşlere bu defa daha derinden bakarak! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kayseri İzlenimleri (1)

Hilmi Yavuz 2010.03.31

Önce Erciyes görünür...

İlkyaz başlangıcıysa, eteklerindeki karlar yavaş yavaş erimeye başlamıştır. Kar'la kara birlikte görünür. İlkyazda siyah beyaz bir dağdır Erciyes. Ve Kayseri'yi çevreleyen öteki dağların başıdır; hem bir dağ başı hem de dağların başıdır o: Erciyes!

Ama Kayseri, sadece Doğa değildir ki! Kayseri Tarih'tir. Tarih, evet, Kültepe Kaniş Karumunda yapılan kazılarda elde edilen arkeolojik bilgilere göre, geçmişi bundan 6000 yıl öncesine çıkan bir tarih!

Sadece Doğa ve Tarih değil elbet! Kayseri'nin insanı, o müthiş çalışkan, iyiliksever ve kendini olduğu kadar kentini düşünen, ileri görüşlü insanlar. Birkaç yıl önce Kayseri'ye, Erciyes Üniversitesi'nin çok değerli Rektörü, aziz kardeşim Prof. Dr. Fahreddin Keleştimur'un çağrısıyla Kayseri'ye gittiğimde Üniversite'nin Kampüsü'nü birlikte gezmiş; Üniversitenin binalarının ve donanımlarının neredeyse bütünüyle Kayseri'li varlıklı ve hayırsever insanların bağışlarıyla gerçekleştiğini, ne yalan söyleyeyim, hayranlıkla öğrenmişim.

Bu kez Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin çağrılısı olarak, 5. Erciyes Şiir Günleri'ne katılmak üzere Kayseri'deydim. Geçtiğimiz cumartesi sabahı Kayseri Havaalanı'na indiğimde Büyükşehir Belediyesi Sosyal ve Kültürel İşler Daire Başkanı Oktay Durukan karşıladı beni. Yol boyunca süren kısa söyleşimiz sırasında, Kayseri'nin Doğa, Tarih ve İnsan'ından sonra Kültür alanında da 'az zamanda çok büyük işler' yaptığını öğrendim. Sevgili Durukan kardeşimin verdiği bilgilere göre, mesela, 2009 yılında konserden tiyatroya, şiir dinletilerinden panellere kadar 178 günde yaklaşık 200 etkinlik gerçekleştirilmiş; bu etkinliklere de, işte asıl şaşılası olan bu, 500 bin'den (evet, 500 bin'den!) fazla izleyici katılmış... Bu gerçekten hayranlık verici; ama galiba Anadolu böyle! İstanbul'da 1989-1994 yılları arasında Büyükşehir Belediyesi'nde Kültür İşleri Daire Başkanlığı yaptığım için, selahiyetle konuşabilirim: İstanbul'da bir entelektüel etkinliği, ortalama 20 ya da 30 kişi izler. İstanbul'un entelektüel yaşamını, çoğu kez, popüler kültür belirler...

Kayseri, 6-11 Nisan tarihleri arasında, Mimar Sinan adına 'Sinan Günleri' başlığı altında bir dizi etkinliğe hazırlanıyor. Koca Sinan da Kayseri (Ağırnas) hemşehrisi. Kayseri'de, bir de camisi var: Kurşunlu Cami!

Oktay Durukan kardeşim, daha önceki gelişimde Erciyes'e çıkıp çıkmadığımı sordu. Çıkmadığımı öğrenince de, Erciyes'e yollandık. Güneşin olanca aydınlığıyla karları göz kamaştıran bir aynaya dönüştürdüğü Erciyes eteklerinde, 5. Erciyes Şiir Günleri'ne katılan konuk şairlerle ve elbette Kayserili şiirseverlerle ayaküstü bahtiyarlık dolu söyleşiler yaptık. Türkmenistanlı şair Oraz Yağmur'la, Abdullah Satoğlu'yla (bu arada Satoğlu'nun Sayın Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün dayısı olduğunu öğrendim), Elazığ'dan gelen, ama Kayseri'yle duygusal bağları olan Ahmet Zeki Ozan'la, Ali Rıza Navruz'la, Dengiz Şimşek'le, öteki şair dostlarla... Bir de Bülent Gündoğan'la. Gündoğan, gerçek ve donanımlı bir şiirsever!

Dağdan dönüşte, Kayseri'nin çok sevilen Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Özhasaki'yle tanıştık. Yer yer Kayserili fıkralarıyla süslenen güzel bir söyleşiden sonra, Gevher Nesibe Hastanesi'ni gezdik Fahreddin Keleştimur hocayla, Oktay Durukan'la ve öteki hocalarla...

Siyaseti vesayet altına almak

Hilmi Yavuz 2010.04.04

Cumhuriyet yönetiminin kendisini Osmanlı'nın mefhum-u muhalifi olarak tanımlaması, Osmanlı'da geçerli ve yürürlükte olan ne varsa, onun karşısını hayata geçirerek kurumsallaştırmak anlamına gelmekteydi. Osmanlı hukuku, Osmanlı eğitim sistemi, Osmanlı yazısı değişecek; Osmanlı'nın entelektüel mirası toptan göz ardı edilerek yeni bir gelenek 'icad' edilecekti. Geleneğin 'icadı' Osmanlı ve Selçuklu yok sayılarak Anadolu'nun en eski halklarında temellendirilecekti.

Kendisini her anlamda Osmanlı'nın mefhum-u muhalifi olarak tanımlayan Cumhuriyet yönetimi, Osmanlı'nın, Prof. Dr. Metin Heper'in deyişiyle, 'bürokratik yönetim geleneği'ni de tasfiye etmiş miydi? Yoksa örtük bir biçimde, sureta 'modern' bir görünüm arkasına saklanarak Osmanlı bürokratik geleneğini temellük mü etmişti?

Bugün Türkiye'de seçilmişlerle atanmışlar, ya da yargı ile yasama arasında yaşanan krizin arkasında, bu durum, yani Cumhuriyet bürokrasisinin, zihniyet olarak, Osmanlı Bürokratik geleneğini temellük ettiği mi bulunmaktadır? Soru, budur!

Daha önce de yazdım: Osmanlı toplumu, Eisenstadt'ın deyişiyle, bir 'bürokratik toplum'dur ve yine onun The Rise and Fall of the Historical Bureaucratic Societies'de ('Bürokratik Toplamların Yükselişi ve Düşüşü') belirtildiği gibi, bu toplumlarda bürokrasi, siyasal sistem içerisinde, zamanla 'aşırı bir özerklik' kazanır. Bu aşırı özerklik, Devlet'in Bürokrasi ile özdeşleşmesi anlamına gelmiştir ve Osmanlı'da, 'kul' sistemi, doğrudan doğruya Bürokrasiyi işaret eder. 'Sultanın Kulları', Fatih Sultan Mehmed'in Örfi hukukla bağımlı kıldığı bürokratlardır.

Bürokratik devlet geleneğinin, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e taşındığına şüphe yok. Her ne kadar, gerek Mustafa Kemal Atatürk, gerek İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemlerinde askerî bürokrasiye, Cumhuriyet'in 'askerler' tarafından kurulmuş olmasına rağmen (Harbiye Marşı'ndaki şu dizeyi hatırlayınız: 'Kanla, irfanla kurduk biz bu Cumhuriyeti') sivil bürokrasiye karşı, herhangi bir imtiyaz tanınmamışsa da, asker ve sivil bürokrasinin, tek parti yönetimi sırasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile özdeş olduğu inkar edilemez.

Osmanlı'da yönetenler ile yönetilenler birbirlerinden kesin ve ayırt edici bir sınırla birbirlerinden farklı konumda bulunmaktaydılar ve elbette yönetilenlerin (halk veya 'reaya'), yönetim (asker ve sivil bürokratlar) üzerinde herhangi bir biçimde hak sahibi olmaları sözkonusu değildi. Sivil ve asker bürokratların, ya da Kemal Karpat'ın deyişiyle, 'kalem efendileri' ile 'kılıç efendileri'nin, bürokratik iktidarı reaya ile paylaşmalarını imkânlı kılacak (demokratik) yapılar yoktu elbet...

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçildiğinde, uzun sürmüş tek parti, yani CHP yönetiminin örtük anlamı, Cumhuriyet'in Osmanlı Bürokratik geleneğini temellük ederek sürdürmüş olmasıdır. Cumhuriyetin tek parti yönetimi, ancak bu geleneği sürdürüyor olduğunu açıklamakla kendisini meşrulaştırmak imkânına sahip olabilir. Başka türlü söylersem, tek parti yönetimi, Cumhuriyet rejimi içinde Osmanlı Bürokratik geleneğini yeniden üretmekle malûldür.

Demokrasi, seçilenlerin (yasama ve yürütme), Osmanlı'da sözkonusu olmayan bir durumu mümkün kıldıysa, bu durum Osmanlı'dan beri iktidarı paylaşmama üzerine inşa edilmiş olan Bürokratik devlet geleneğini yeniden

üreten Cumhuriyet bürokrasisinin hiç hoşuna gitmemiştir. Prof. Dr. Metin Heper, yukarıda sözünü ettiğim 'Bürokratik Devlet Geleneği' adlı çalışmasında, 1960'lı yılların sonlarında Bürokrasi elitleri arasında yaptığı bir anketin sonuçlarını değerlendirirken, dikkat edilsin, şöyle demektedir: '[Bu anketin sonucunda elde edilen] ampirik bulgular (...) Osmanlı-Türk bürokratik evriminin kuramsal çözümlemesi ile uyum halindedir.' Bunun anlamı, Cumhuriyetin bürokratik elitinin, yani atanmışlarının, 1960'ların sonunda kendilerini Devlet olarak görüyor olmaları demektir.

Peki, sadece 1960'larda mı? Bugün de bürokratlar, demokratik yollarla seçilmişlerin değil, bizzat kendilerinin Devlet olduğunu düşünmüyorlar, Prof. Dr. Heper'in deyişiyle, 'statik, emredici, laik, normatif düzen ve bu düzen[in] etkin uygulanmasından kendini sorumlu hisset[miyorlar mı?]

Öyleyse şu: Bugün Yargı mı siyaseti kuşatıyor, yoksa siyaset yargıyı mı? sorusunun cevabı açıktır: Osmanlı Bürokratik Devlet geleneğini yeniden üreten Yargı bürokrasisi, bu 'sorumluluk(?)' gereği, seçilmişler üzerindeki vesayetini sürdürmek, siyaseti kısıkvrak kuşatma altına almak istiyor; -hepsi bu kadar!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kayseri İzlenimleri (2)

Hilmi Yavuz 2010.04.07

5. Erciyes Şiir Günleri için on gün önce Kayseri'deydim, biliyorsunuz. Anadolu'da düzenlenen 'Şiir Günleri' genellikle yerel ozanların, doğallıkla hece vezniyle yazdıkları şiirleri okudukları etkinliklerdir.

Bu defa da Kayseri'de, Büyükşehir Belediyesi'nin desteğiyle düzenlenen 'Şiir Günleri'nde, o güne kadar düşünmediğim bir benzerlik ilişkisinin farkına vardım. Tıpkı Osmanlı toplumunda olduğu gibi, şiir alanında 'Merkez/Çevre' ('Center/Periphery') ilişkisi, belki önemsiz sayılabilecek ayrılıklara rağmen, sanki devam ediyor gibi! 'Anadolu 'Çevre'sinde ya da taşrasında Halk Şiiri geleneği devam ettirilirken, deyiş yerindeyse, 'Merkez'de Divan Şiiri değil elbette, ama çok daha elitist bir şiir (buna 'modern şiir' de diyebiliriz) yazılıyor. Ne biz 'merkez'dekilerin, 'çevre'de yazan halk ozanlarının şiirleri konusunda bilgimiz var, ne de onlar, bizim yazdıklarımız konusunda bilgi sahibi olsalar bile, 'Merkez'in elitist şiirine yüz veriyorlar! Tuhaf, evet ama, durum tastamam böyle!

Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin etkinliklerinden söz etmişken, Başkan Mehmet Özhasseki'nin öncü girişimleriyle gerçekleştirilen büyük projeleri de anmamız gerek, diye düşünüyorum. Öncelikle şunu belirtiyim: Kayseri, gerçekten 'büyük şehir' ve insan, doğrusu, Kayseri'de hayata geçirilen projelerin hangisinden söz edeceğini bilemiyor. Ben yine de Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kadir Has Stadyumu ile başlayayım. Bu stadyum, 33 bin kişilik, teknik donanımı ile de Türkiye'nin en modern stadyumu. Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanı sevgili kardeşim Oktay Durukan'ın verdiği bilgilere göre, Türkiye'nin 2016 Avrupa Futbol Şampiyonası'na ev sahipliği için yaptığı adaylık başvurusundaki en büyük kozu, Kadir Has Stadyumu! Bu gerçekleşirse (-ki, aksini düşünmek için hiçbir neden yok! Stadın otopark dahil, her türlü altyapı donanımı tamamlanmış durumda!) Kayseri, Avrupa Şampiyonası'na ev sahipliği yapabilecek...

Dedim ya, hangi birini sayayım: Kadir Has Kongre ve Spor Merkezi'ni mi, kış turizmi için Erciyes'in, Davos ya da Alp'ler gibi bir büyük turizm merkezi olması için yapılan çalışmaları mı, tıkr tıkr çalışan raylı sistemi mi ve elbette Kayseri Kale İçi Kültür ve Sanat Merkezi'ni mi? Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Özhasseki, Türkiye Tarihî Kentler Birliği başkanı. Özhasseki, yaklaşık 2000 yıllık bir geçmişi olan Kayseri Kalesi'ni, büyük bir kültür ve sanat merkezi'ne dönüştürüyor...

Kayseri'de son günün sabahı, çok değerli ve aziz kardeşim, Erciyes Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fahreddin Keleştimur ve Üniversitenin değerli hocalarıyla birlikte yaşanan kahvaltılı bir sohbet sofrasında geçti. (Talas Amerikan Koleji'nin kapanmasıyla Erciyes Üniversitesi'ne devredilen kampusteki bir taş evin bahçesinde, serin bir doğa sessizliğinde geçen müstesnâ bir sohbeti bu!) Prof. Dr. Keleştimur hoca, sadece büyük bir hekim değil, ama aynı zamanda gerçek bir entelektüeldir. O sabah sofrada kimler yoktu ki? 'Muhteşem' Gazzalî'nin 'El Mustasfa'sını, 'İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi' adıyla iki cilt halinde Türkçeye çeviren sevgili dostum Prof. Dr. Yunus Apaydın; 'Türkiye'de Hükümetlerin Makro Ekonomik Performansı (1950-2007)'nı inceleyen Prof. Dr. Ekrem Erdem; Sosyoloji Bölümü Başkanı Prof. Dr. Beylû Dikeçligil ve Üniversitenin diğer değerli hocaları... O sabah anladım ki, Türkiye'nin gelecekteki 'sahih' entelektüel birikimi Prof. Dr. Fahreddin Keleştimur gibi, Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Serdar Bedî Omay gibi, Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı Prof. Bünyamin Özgültekin gibi Üniversite yöneticileriyle ve Mehmet Özhasseki gibi, Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe gibi, Avanos Belediye Başkanı Dr. Mustafa Körükçü gibi... Belediye Başkanları sayesinde gerçekleşecektir...

Gelecek hafta Avanos izlenimlerimi yazacağım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Anayasa Mahkemesi'nin görevi, 'yasama organını denetlemek' midir?

Hilmi Yavuz 2010.04.11

Yüksek yargı mı siyaseti kuşatıyor, yoksa siyaset mi yüksek yargıyı? CHP muhalefeti, siyasetin yargıyı kuşatıp denetim altına almak istediği iddiasındadır, AK Parti iktidarı ise tam tersini savunuyor: AK Parti'ye göre, yüksek yargı siyasetin, daha doğru bir deyişle Yasama'nın önünü kesmek, siyaseti vesayet altına almak istemektedir. Peki, kim haklı?

Bu soruyu, Türkiye'de yüksek yargının, özellikle de Anayasa Mahkemesi'nin tarihine bakarak cevaplandırmak gerekiyor. Geçmişte, Anayasa Mahkemesi ile Yasama Meclisleri arasındaki ilişkinin mahiyeti üzerinde durulmadan, meseleyi açık seçik bir biçimde görmek imkânsızdır. Öyleyse, bunu yapalım ve Anayasa Mahkemesi'nin tarihine bakalım.

Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetkileri, 12 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra yürürlüğe giren 1961 Anayasası'nın 147. maddesiyle belirlenmiştir. 147. madde, 'Anayasa Mahkemesi, kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüklerinin Anayasa'ya uygunluğunu denetler' olarak ifade edilmişken, bu madde 12 Mart 1971 askeri darbesinden sonra değiştirilip yetki alanı, 'kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüklerinin Anayasa'ya uygunluğunu denetle[mekle]' sınırlı tutulmayarak genişletilmiş ve Mahkeme bu defa 'Anayasa değişikliklerinin ve Anayasa'da gösterilen şekil şartlarına uygunluğunu [da] denetle[mekle]' görevli kılınmıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin de bu maddeye lakayt kalmadığı görülüyor. Nitekim 1982 Anayasası'nın 148. maddesi, önceki görev ve yetkilere ilaveten 'olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla' Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmayacağını da hükme bağlamıştır. Her darbeden sonraki ilavelerle sınırları yeniden belirlenen Anayasa Mahkemesi'nin yetkileri konusunda askeri rejimlerin gösterdikleri hassasiyetin dikkat çekici olduğunu bildirmekle yetinelim ve bu kurumun tarihine bakmaya devam edelim.

İlginç bir gelişme, 1962 yılında yaşanmıştır. O tarihlerde 'Cumhuriyet' gazetesinde Dış Haberler sorumlusu ve gece yazı işleri müdür yardımcısı olarak çalıştığım için çok iyi hatırlıyorum. O yıl, 'Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Fiiller Hakkında' 38 sayılı kanun çıkarılmış ve bu kanunun bazı hükümlerinin Anayasa'ya aykırı olduğu öne sürülerek üç ayrı iptal davası açılmıştı. Anayasa Mahkemesi, bu davaların üçünü de reddetmiştir ve her üç red kararında da şu ibare bulunmaktadır:

'Anayasa Mahkemesi'nin görevi, Anayasa Hukuku bakımından, yasama organını denetlemektir'.

Dikkat edilsin: 'Yasama organını denetlemek'! Söyler misiniz bu, kanundan vazife çıkartmak yerine, durumdan vazife çıkartmak değilse, nedir?

Şimdi sormak gerekiyor: Yargıyı siyasallaştıran kim? Siyaset mi, yoksa Yargı'nın bizzat kendisi mi? Yargının kendi kendisini siyasallaştırmasının başlangıç tarihi, 1962 yılına çıkmaktadır.

Prof. Dr. Hikmet Özdemir, Afa Yayınları arasında çıkan 'Rejim ve Asker' adlı kitabında, 1961 Anayasası'nın 147. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi'nin 'yasama organını denetlemek' gibi bir görevi ve yetkisi bulunmamasına rağmen, 1962 tarihli üç Anayasa Mahkemesi kararında da bu ibarenin yer almasını 'tuhaf' bulmaktadır.

Sadece 'tuhaf' değil! Bu, düpedüz yetki aşımıdır ve yetki sınırlarının dışına çıkarak, kendini 'yasama organını denetleme' iktidarına sahipmiş gibi görmek ve göstermek, Anayasa Mahkemesi'nin son üç yıldır ve herhalde 1961 tarihli kararı bir nevi içtihad farzedip bu yetkiyi kendinde vehmederek hayata geçirdiği kararları, en hafif tabirle, şaibeli hale getirmemiş midir? Üstelik Anayasa Mahkemesi'nin Anayasa'ya aykırı kararlarını denetleyecek bir merci de yoktur! İyi mi?

Şimdi, yazıya başlarken sorduğumuz soruyu tekrar soralım: Siyaset ya da Yasama mı yargıyı köstekliyor, yoksa kendisini, Anayasa'da olmadığı halde 'yasama organını denetlemek'le görevli zanneden yüksek Yargı mı yasama organını (TBMM'yi) vesayet altına almaya kalkışıyor? Cevap apaçık ortada...

Prof. Dr. Kemal Karpat, Timaş Yayınları arasında çıkan 'Asker ve Siyaset' adlı kitabında, '[b]ağımsız yargının da yeni anayasal sistemin işleyişini kolaylaştıran bir araç olmaktan çok, işleri aksatan bir engel olduğu[nun] zamanla anlaşıldı[ğın]' belirtiyor ve 'Yasama organının her türlü denetiminden kurtulmuş olan Yargının (...) çıkmaza girdi[ğini]' ifade ettikten sonra tastamam şunları yazıyor:

'Bir avuç yargıç, her ne kadar, görünüşte kamuoyu baskısı ve siyasal görüşleri dikkate alma zorunluluğundan kurtulmuş olsalar da, dışardan gelen siyasal etkilere, hukukun kendisinden daha çok ağırlık vermektedir. Bilhassa yeni Anayasa Mahkemesi genellikle çeşitli çıkar grupları tarafından kendi görüşlerini desteklemek için kullanılmaktaydı.' Başka söze hacet var mı?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Avanos İzlenimleri (1)

Hilmi Yavuz 2010.04.14

Avanos deyince, peribacaları! Kayalar! Otelin vadiye bakan pencerelerinden, o güne kadar sadece fotoğraflarda gördüğüm o görüntüyü seyrederken ürküyorum birden.

Varolmayan bir şey, sanki apansız varoluyormuş duygusu! Uzaktan, devasa insan silüetleri, beyaz harmaniyelerine bürünmüş geliyorlar gibi!

Görüntünün hazzına, o ürkü geçtikten sonra vardım. Bir olağanüstülüğün, Doğa'nın o Dünya'nın başka hiçbir yerinde tekrarlamadığı, tekrarlamaya kıyamadığı görüntüsüydü bu! Doğa'nın kendini benzersiz bir mücevhere dönüştürdüğü mucize... Doğa, burada bir simyacı gibi, kayaları önce mücevher külçelerine dönüştürmüştü, sonra da bir kuyumcu gibi onları yontup işlemişti...

Sadete geleyim. Avanos'un entelektüel birikimi ile insanı şaşırtan genç ve zarif Belediye Başkanı Dr. Mustafa Körükçü'nün davetlisi olarak geçen hafta Avanos'a gittiğimde, peribacalarından önce Kızılırmak'ı gördüm. Avanos'u, iki 'geçe'ye ayıran Kızılırmak'! Çocukluğunun ilkököl ve ortaokul yılları, Kızılırmak'ın değil de Yeşilirmak'ın iki 'geçe'ye ayırdığı Terme ve Çarşamba'da geçmiş yaşlı adamın, Avanos'ta güneşli bir öğle üzeri, kıyıda bir tahta masanın başına oturmuş çay içerken duyumsadıkları! Bundan altmış yıl önce, Terme'de ilkököl 5. sınıf öğrencisi Hilmi Yavuz, nasıl okuldan eve giderken Terme köprüsünden, ya da ortaokul birinci sınıf öğrencisi Hilmi Yavuz, Çarşamba köprüsünden geçtiyse, 2010 yılının Nisan ayı başında, Hilmi Yavuz da, Avanos köprüsünün üstünden, işte öylece geçmek istedi. İstedi, evet ama artık, köprülerin altından çok sular geçmişti!

Avanos Belediyesi'nin düzenlediği kültür etkinlikleri bağlamında Avanos'a, 'Her Şair Bir Okuldur!' konulu bir söyleşi yapmak üzere çağırılmıştım. Nevşehir Hava Alanı'na indiğimde Avanos Belediyesi'nin Kültür ve Halkla İlişkiler biriminde görevli iki akıllı ve donanımlı genç kızımız karşıladı beni: Fatma Şahin ve Pınar Domaniç. Nevşehir'den Avanos'a giderken yol boyunca, Avanos'ta gerçekleştirilen etkinlikler konusunda bilgilendirdiler beni. Şunu ayrıca içinde belirtmeliyim: Anadolu'da yerel belediyelerin ve elbette valiliklerin bu tür etkinliklere ilişkin çalışmaları, gerçekten hayranlık uyandırıcıdır. Buna kuşkusuz Üniversiteleri de katmalıyım. İstanbul'da bir konferans ya da söyleşinin izleyicisi, taş çatlasa elliye geçmezken, Anadolu'da insanlar coşkulu kalabalıklar halinde katılıyorlar bu etkinliklere...

Avanos'ta başlıca geçim kaynağı, çanak çömlek yapımı. Kızılırmak'ın özel toprağıyla yapılan çömlekler, ev kadınları için bellibaşlı uğraş alanı. Ev kadınları, çömlekleri rapido boyama ya da çiniyle süsleyerek, atelyelere satıyorlar. Ama anlaşıldığı kadarıyla emeklerinin karşılığını alamamaktan şikâyetçiler. Belediye bunun üzerine bir Kooperatif kurmuş: Sınırlı Sorumlu Avanos Kadın Girişimciler Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi. Belediye ayrıca, Kızılırmak kıyısını düzenleme işine başlamış. Kıyılarda kurulacak satış büfelerinde, ürünler artık özel atelyelere satılmayacak, bu büfelerde satılacak! Kooperatifin ayrıca bir de mutfağı olacak. Dolayısıyla, büfelerde sadece çanak çömlek değil, yöresel ev yemekleri, erişte ve mantı da bulunacak...

Asıl önemlisi, hiç şüphesiz, Kızılırmak Rekreasyon Projesi. Bu proje ile yaklaşık 160.000 metrekarelik bir alanda düzenleme çalışmaları başlamış. Kızılırmak kıyıları bu proje ile gerçekten 'âbâd olacak'...

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın 'Kızılırmak Kıyıları' şiirinin ilk mısraı, 'Kardeş, senin dediklerin yok!' diye başlar. Bu mısra, aslında Anadolu'nun yoksul ve ihmal edilmişliğini, köylere güzelleme yazarak görmezlikten gelen şairlere bir reddiyedir. 'Çeşme başında kaval çalan çobanlar, yemyeşil kırlar, testilerle su taşıyan güzel kızlar...' gibi maval cumhuriyet edebiyatına, bir başkaldırıdır o şiir: 'Kardeş, senin dediklerin yok!' Ama şimdi Anadolu dört başı mamur olma yolunda: Dağlarca'ya artık şöyle cevap verilebilir, diye düşünüyorum: 'Kardeş, senin dediklerin var!'

Avanos izlenimlerine, Kaya Oteli'nde gerçekleştirdiğimiz söyleşi ve sonrasında, gelecek hafta devam edeceğim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

1 Mayıs 1959 tarihinde Uşak'ta ne olmuştu?

Sevgili Mustafa Armağan, Zaman'ın geçen haftaki Pazar Eki'nde, CHP lideri Deniz Baykal'a, Van'da yumurta ve taş atılması olayının, kendisine 'bundan yarım yüzyıl kadar önce meydana gelen kimi vahim olayları hatırlattı[ğın]' belirtiyor ve İsmet İnönü'nün 1 Mayıs 1959'da Uşak'ta başına taş atılmasına ilişkin gelişmeleri naklediyordu.

Hemen belirtiyim: 1 Mayıs 1959 günü, İnönü'nün Ege gezisini 'Vatan' Gazetesi adına takip eden bir muhabir olarak Uşak'ta, bizzat bu olayların yaşandığı yerde, Uşak tren istasyonunda bulunuyordum. Dolayısıyla, olayı birinci elden bir görgü tanığı olarak yaşayan biriyim. Mustafa Armağan '51 yıl önce de CHP liderine taş atmışlardı' başlıklı yazısında, elbette bu olayı, o tarihte yayımlanmış olan gazetelerden okuyup öğrenmiş olmalıdır;-zira o tarihlerde henüz dünyaya gelmemiştir bile!

Armağan, bu olayda 'asıl merak uyandıran nokta[nın]' 'bu taşı kimin at[tığı]' olduğunu bildirdikten sonra, 'görgü şahitleri[nin] taşın karşıdan yani DP saflarından değil, İnönü'nün arkasındaki kalabalıktan geldiğini söyl[ediklerini]' aktarıyor ve taşın CHPliler tarafından atılmış olduğunu ima ediyor.

Okurlarım belki hatırlayacaklardır: Uşak olayı, 2007 yılında da 'Yeni Şafak' gazetesinde Taha Kivanç tarafından gündeme taşınmıştı. Taha Kivanç, o gezide İnönü'ye refakat eden gazetecilerden biri olan Güngör Yerdeş'in bu olaya 'yepyeni bir boyut getirdi[ğini]' yazdı. Bu 'yepyeni boyut', Paşa'nın başına atılan taşın, bir tahrik sonucu olduğu;taşın, 'trenin penceresinden etrafta toplananlara çirkin bir el işareti yapıldıktan sonra', atıldığıydı...

Bu konuda, o zaman da bir yazı yazmış ve şöyle demiştim: 'Varsayalım ki, 'trenin penceresinden istasyonda toplanan DP'lilere 'çirkin bir el işareti' yapıldı, bu da bir tahrik unsuru olarak oradakileri galeyana getirdi! Aklıbaşında hiç kimse, eğer böyle çirkin bir el işareti yaptıysa, bunu tren hareket etmezden önce yapmış olamaz. Tren istasyonda dururken bu işareti yapmak, düpedüz bir linç olayına davetiye çıkarmak anlamına gelecekti çünkü! Dolayısıyla, el işareti yapılmış olsa bile bunun, trenin hareket ettikten sonra yapıldığı sonucunu çıkarmak gerekir. Tren hareket ettiğinde ise, İsmet Paşa çoktan kompartımanına yerleşmiş ve gazetecilerle (Güngör Yerdeş de aralarında olmak üzere!) sohbete dalmış olduğuna göre, o sırada başına taş atılması elbette sözkonusu olamaz. Görgü tanıklığı bir yana, sağduyu da bunu gerektirir...

Ben bütün bunları nereden çıkarıyorum? Hemen söyleyeyim: O gezide 'Vatan' Gazetesi adına İnönü'yü ben takip ediyordum. Taş atılması sırasında, CHP'lilerden veya gazetecilerden herhangi bir 'tahrik', asla sözkonusu olmamıştır. Oradaydım çünkü; -İnönü'nün hemen arkasında! Trenin penceresinden 'çirkin bir el hareketi' yapılmış olsa bile (varsayalım ki, yapılmıştır!) bu, Paşa trene binip kompartımanına yerleştikten sonra olmuş olmalıdır. Kısaca eğer yapıldıysa o 'tahrik'in, Paşa'nın başına taş atılması olayıyla hiçbir ilgisi yoktur.'

Evet, 21 Ocak 2007 tarihli 'Zaman'ın 'Yorum Sayfası'nda tastamam bunları yazmış, Taha Kivanç'ın bu olayı yanlış yorumladığını bildirmiştim. Şimdi de sevgili Mustafa Armağan'ın bu olaya yaklaşımının yanlışlığını anlatmaya çalışayım ve hemen belirtiyim: Taşın, CHPliler tarafından atılmış olması sözkonusu değildir. Görgü tanığı olarak ben, 2 Mayıs 1959 tarihli 'Vatan' gazetesinin manşetinde yer alan haberimde, İnönü'nün Uşak'tan ayrılmak üzere tren istasyonuna gelirken, yolunun DP'liler tarafından kesildiğini yazıyor vedurumu şöyle anlatıyordum: 'Beraberindeki CHP milletvekilleri telaşlanmışlardı. İnönü'nün yanına yaklaşıp yolunu açmak istiyorlardı. CHP Genel Başkanı milletvekillerine 'Siz çekilin, ben yolumu açmasını bilirim!' dedi ve DP'li grubun üzerine doğru yürüyerek onlara hitaben 'Ne istiyorsunuz? Ayıp değil mi?' diye bağırdı.[...] İnönü, kollarını yanlara doğru açarak DP'lilerin üzerine yürüdü.' Haberde, bunun üzerine DP'lilerin ikiye ayrılıp geriye çekildikleri ve İnönü'ye yol açtıkları yazılı.

Dolayısıyla, İnönü'nün başına atılan taş, İnönü ve CHP heyeti geçtikten sonra, geride kalan DP'liler tarafından atılmıştır. Bunun maalesef, böyle cereyan ettiğinin, yukarıda da belirttim, birinci elden görgü tanığıyım.

Avanos İzlenimleri (2)

Hilmi Yavuz 2010.04.21

Avanos, o kadar sessiz ki! Orhan Veli'nin, 'İstanbul'u Dinliyorum' şiirindeki bir dizeyi çağrıştırdı bana bu sessizlik: 'Uzaklardan, taa uzaklardan/Sucuların hiç dinmeyen çingirakları...' O eski İstanbul'du, çingirak seslerinin bile uzaklardan duyulduğu! Avanos'ta, Kızılırmak kıyısında, bir tahta masaya oturmuş, İbrahim'in getireceği çayı beklerken, çocukluğumun sessizliklerini andım. Avanos: peribacaları ve güzel sessizlik!

Öğleden sonra Kaya Otel'de 'Her Şair Bir Okuldur' söyleşisini Nevşehir Valimiz Osman Aydın, Aksaray Valimiz Orhan Alimoğlu, Avanos Kaymakamı Aylin Kırıcı Duman, Nevşehir Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Filiz Kılıç ve nitelikli bir dinleyici topluluğu izledi. Avanos Belediye Başkanı, sevgili Dr. Mustafa Körükçü'nün, Hilmi Yavuz'u hâzirûna takdim konuşması, doğrusu beni çok mutlu etti: Çok iyi hazırlanmış bir sunuştu çünkü...

Şiirin elbette okulu yoktur. Mesela resim öğrenmek için akademiler, güzel sanatlar fakülteleri, atelyeler var;- müzik öğrenmek için de konservatuvarlar, musıkî cemiyetleri vs... Ama, bu şiirin öğretilmeyeceği anlamına gelmez. Şiirin nasıl yapılacağını öğrenmekle (-ki bu, işin zanaatkârlık yanıdır), iyi şiir yazmak arasında (-ki, işin sanatkârlık yanıdır), zorunlu bir ilişki yoktur. Öğrenmek bilgi, iyi şiir yazmaksa yetenek işidir. İyi şiir, şiirin bilgisini (teknîğini, tarihini) bilmeyi gerektirir, ama şiirin bilgisini edinmiş olan herkesin iyi şair olmasını gerektirmez. Her iyi zanaatkâr, iyi sanatkâr değildir çünkü!

Peki şiirin bilgisi nasıl edinilir? Bu soruya, daima şu cevabı veririm;-orada da bunu söyledim: Şiirin bilgisi, daha önce yaşamış şairlerden, onların şiirlerinden edinilir. Bu anlamda her şair, bir okuldur!

Akşam, yemekten sonra Kaya Oteli'nin küçük salonunda koyu bir sohbete daldık. Aksaray Valimiz Orhan Alimoğlu, sağ olsunlar, başta olmak üzere, Belediye Başkanımız Dr. Mustafa Körükçü, Dr. Levent Uluğlar, İbrahim Çiftçi, Ahmet Avlanmaz ve Ahmet Belada ile söyleşimiz gece yarısına kadar sürdü. Araştırmacı yazar dostumuz Ahmet Belada ile ortak bir ilgi alanımız var: Onun da 'Kadro' ve elbette özellikle 'Yön' dergileri ile ilgilendiğini öğrendim. Belada, 'Yön Hareketi' üzerine 'Bir Oluşumun Düşündürdükleri' başlıklı bir yazısını gönderdi bana: Yararlanarak okudum!

Aksaray Valimiz Orhan Alimoğlu'ndan özellikle söz etmeliyim. Öncelikle, sayın valimizin, kuşatıcı bir entelektüel ilgi alanı olduğunu görmek beni ziyadesiyle bahtiyar kıldı. (Ayraç içinde belirteyim: Gittiğim illerde valilerimizin entelektüel donanımlarını görmek beni hep sevindirmiştir: Şanlıurfa Valimiz Nuri Okutan, Malatya Valimiz Doç. Dr. Ulvi Saran, Bayburt Valimiz Kerem Al, ve şimdi de Aksaray Valimiz Orhan Alimoğlu). Unutmadan belirteyim: Sayın Alimoğlu'nu, ben, daha önceden Sakarya'da vali muavini iken tanımıştım; orada da, gece boyunca süren söyleşilerimiz olmuştu.

Sayın Alimoğlu, Aksaray'lı bir büyük mutasavvıf şairin, Yusuf Hakîkî Baba'nın 'Dîvân'ını, Valilik yayını olarak neşretmiş. Prof. Dr. Erdoğan Boz'un yayına hazırladığı 'Dîvân'ı, Alimoğlu şöyle takdim ediyor: 'Büyük âlimler; Molla Fenârî, Zenbilli Ali Cemâlî Efendi, Cemaleddin-i Aksarayî, Somuncu Baba; Devlet adamı Pirâ Mehmet Paşa gibi birçok kıymetli insan Aksaray'la irtibatlı biliniyorlar. Bunlardan bir diğeri de meşhur Somuncu Baba'nın oğlu Yusuf Hâkîkî Baba'dır (1401-1488). Somuncu Baba'nın talebesi Hacı Bayram-ı Velî tarafından yetiştirilen Yusuf Hâkîkî Baba, halka kendisini sevdirmesinden olsa gerek, 'Güzel Baba' diye anılmaktadır. Aksaray'da medfûndur.'

Prof. Dr. Erdoğan Boz da, İnönü Üniversitesi'ne verdiği doktora tezinden yola çıkarak hazırladığı 'Dîvân'ı, Yusuf Hakîkî Baba'nın 'tasavvuf düşüncesini halk kitlelerine yaymak' amacıyla yazdığını belirterek takdim ediyor; 'Dîvân'ın 'tasavvufî neş'eyle [yazılmış] ve daha çok nasihat tarzında' bir eser olduğunu bildiriyor.

Bu arada Aksaray Belediyesi'nin de yine Yusuf Hâkîkî Baba'nın 'Mahabbet-Nâme'sini de yayımladığını belirtiyim. 'Tasavvufî ve ahlakî bir mesnevî' olan 'Mahabbet-Nâme'yi de, Doç. Dr. Ali Çavuşoğlu hazırlamış. Avanos'ta, bir güzel gün daha bitti!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Zihin açılımı'

Hilmi Yavuz 2010.04.25

Çocukluk yıllarımda okula giderken her sabah evden çıkmadan önce, kapıda, rahmetli annemin elini öper, onun hayır duasını alırdım.

Annemin her duadan sonra son sözü, 'Allah zihin açıklığı versin, evladım!' olurdu.

Zihin açıklığı, evet galiba, Türkiye'mizde en ziyade ihtiyacımız olan bu: Zihin açıklığı!

Her şeyi bir tek pencereden görmeye çalışan kapalı zihinler kol geziyor ülkemizde. Dayatmacı, tartışma kabul etmez bir peşin hükümler saltanatı hükümfermâ! Budalalığın her gün yeniden keşfedildiği bir malûliyet... Kapalı zihnin sıradanlık ve verili olanla sınırlı kalelerinin yıkılması zamanı, çoktan geldi de geçiyor bile!

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın geçtiğimiz hafta cumartesi günü düzenlediği edebiyatçılar toplantısının davetlilerinden biri de bendim. Başbakan, 'Demokratik Açılım'ı konuşup tartışmak üzere yapmıştı bu daveti. Toplantıya giderken düşündüğüm şuydu: AK Parti hükûmetinin 'Demokratik Açılımı'nın, 'Ermeni Açılımı'nın, 'Alevî Açılımı'nın, 'Roman Açılımı'nın... kısaca 'Açılım'ların arkasında, tümünü birden kuşatan, bir büyük ve kapsamlı 'Açılım' sözkonusuydu: 'Zihinsel Açılım'! Aslında, hükûmetin bu 'Açılım'larını tek tek ve ayrı ayrı ve sanki birbirinden bağımsız 'Açılımlar' gibi ele almamak gerekirdi. Tümünün örtük ve ortak vasfı, Türkiye'nin, yıllardır göz ardı edilen, görmezlikten geline, 'halının altına süprülen' ve elbette zihinleri daimâ ve daimâ kapalı tutan büyük meselelerine, ilk defa (evet, ilk defa!) cesaretle açılmasıydı; bu, her şeyden önce, bir 'zihin açılımı'ydı...

Rahmetli annemin, 'Allah, zihin açıklığı versin!' sözü, bana öyle geliyor ki, sadece bana değil, ama zihinleri kapalı olan herkese söylenmiş olmalıdır. Gelgelelim, 'canım memleketim'de zihin açıklığına itibar eden pek olmadı. Canalcı meseleler, 'sakıncalı' bulundu; 'tehlikeli' sayıldı; üzerlerine gitmeyip göz ardı etmek, siyaseten marifet zannedildi. Hem demokrat hem laik olmanın imkânları araştırılmadı; demokratik bir ülkede askerî vesayetten söz edilebilir olmanın ne kadar vahim bir çelişki olduğu hesaba katılmadı; 'Kürt' kelimesinin telaffuz edilmesine izin verilmedi... Açık yüreklilikle söyleyin: Verildi mi?

Kapalı zihinler, etiketlerle düşünür; 'Sağcı', 'Dinci', 'Komünist', 'Kürtçü'! Etiketler yapıştırılır ve düşünme eylemi orada biter.

Yaftalamak, analitik düşüncenin; etiketin barındırdığı şiddet, hoşgörünün yerini almakta gecikmemiştir. Bütün zihinsel hayat, etiketlemenin ve hoşgörüsüzlüğün meşruiyet gerekçelerini aramakla meşguldür artık!

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, birbiri ardı sıra gerçekleştirdiği 'Açılım'lar, bana Türkiye'de ve özellikle siyaset alanında çok önemli bir 'zihin açılımı'nın hüküm sürmeye başladığını gösteriyor. Tuhaf ve manidar bir

durum bu: Genellikle Din'e saygılı ve muhafazakâr bir dünya görüşüne sahip olanların, dogmalara bağlı ve 'kapalı zihin'li oldukları konusunda yerleşik bir kanaat vardır. Gerçekten tuhaf ve mânidar değil mi? Türkiye'de 'zihin açılımı'nı AK Parti gibi bir muhafazakâr siyasi örgütün hayata geçiriyor olması? Hani 'yobaz'dı bunlar, hani 'cahil'di bunlar, hani 'şeriat devleti kurmaktan başka bir şey düşünmezlerdi' bunlar, hani 'kapalı zihinli'ydiler bunlar?

Türkiye'de her şey gün gibi âşikâr işte. Kim açık zihinli, kim kapalı zihinli, apaçık ortaya çıktı. Büyük bir zihniyet devrimi yaşanıyor bu ülkede. Pratik siyasette sonuç ne olursa olsun, olumlu ya da olumsuz, hiç fark etmiyor. Bir kere düşünmenin önündeki bendler kalktı ya, su akarına bırakıldı artık.

Dar idrakin malûliyetlerinden kurtulmanın tam zamanıdır. Anayasa değişikliklerine de etiketleyici ('yargıyı vesayet altına almak istiyorlar!' tür[ün]den kapalı zihinle değil, açık zihinle bakmak gerekmiyor mu?

Rahmetli annemin sözünü hatırlatmanın da tam zamanıdır: 'Allah, zihin açıklığı versin!' h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Başbakan'ın kahvaltısına ben niye davet edilmedim!'

Hilmi Yavuz 2010.04.28

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 'yazarlar'la yaptığı kahvaltılı toplantının, o toplantıya davet edilmeyen ya da davet edildikleri halde katılmayı reddedenlerce sürdürülen bir polemik konusu yapılmasında şaşılacak bir yan yok elbet.

Kimileri, daha önce de Cumhurbaşkanı'nın daveti vesilesiyle dilegetirdikleri görüşleri tekrarladılar: Yazarın 'muhalif' bir kimliği olması gerektiğini, 'iktidar'ın bu türden davetlerine katılmamayı bir 'muhalfet' eylemi saydıklarını bildirdiler. Olabilir! Herkes, davetlere olumlu cevap vermek zorunda değildir;- katılır ya da katılmaz! Niçin katılmadığını gerekçelendirmeye bile lüzum yoktur!

Yazar 'muhalif' olmalı, görüşü şaşırtıcı değil, ama anlaşılır da değil! Bir davete katılmakla, 'muhalif' kimliğini yitirmek arasında nasıl bir ilişki olabileceğini anlamakta zorlandığımı itiraf etmeliyim. O davete katılmak ve muhalefeti orada açıkça dilegetirmek de mümkündür elbet...

Her neyse, benim burada üzerinde durmak istediğim, davet edilselerdi niçin gitmeyeceklerini gerekçelendirenler değil;- niçin davet edilmediklerini sorgulayanlar!

Özdemir İnce, 23 Nisan Çocuk Bayramı gününde, 'Hürriyet'teki köşesinde şunları yazdı: 'Bana soruyorlar: Acaba Başbakan tarafından yazarlar toplantısına davet edildim mi diye! Hayır, davet edilmedim. Davet edilseydim de gitmezdim.'

Buraya kadar bir mesele yok: Ama bundan sonrasını dikkatle okumanızı rica ediyorum: Özdemir İnce, devamla ve kelimesi kelimesine şöyle diyor:

'Ancak davet eden kişinin 'Bu adamı davet etsek de gelmez' tarzında bir varsayım ileri sürmeye hakkı yok. Çünkü davet yapan demokrat kişi, bu ülkede yazar sıfatını haiz her kişiyi davet etmek zorundadır. Davet etmeme özgürlüğü yoktur. Çünkü bu davet resmî bir davettir. Sen bir demokrat olarak davet et, o kişi ister gelir ister gelmez, kendi sütüne (bilinç düzeyine) kalmış. Ölçü budur!'

Özdemir İnce daha sonra niçin 'yazar' sayılması gerektiği konusunda madde madde bir liste veriyor. Kendisinin 'Türkçe yayımlanmış 120 kitabı' olduğunu; 'yapıtları[nın] 20'den fazla dile tercüme edil[diğini]'; 'Fransa'da Mallarmé Akademisi, Lüksemburg'daki Avrupa Şiir Akademisi üyesi' seçildiğini; 'Fransa'da Max Jacob Şiir Ödülü'nü, Bulgaristan'da Penyo Penev Uluslararası Şiir Ödülü'nü al[diğini]' bildiriyor ve elbette nasıl oluyor da bu çapta bir yazarı davet etmeme cesaretini gösterirsiniz? diye, Başbakan'a takaza ediyor!

İnce'ye göre, 'Başbakan, 'demokrat'lığını göstermek için Türkiye'de ne kadar 'yazar' varsa, hepsini (evet hepsini!) davet etmek zorunda. Hele Özdemir İnce gibi, arzulusal bir şahsiyeti davet etmemekse, affedilir şey (!) değil! Şaka bir yana, Özdemir İnce, 1991 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlediği 'Poesium'un iki koordinatöründen biri olarak (öteki, ben'dim!), niçin 'şair' sıfatını haiz her kişiyi davet etmedi? Bizim de 'davet etmeme özgürlüğümüz' yok idiyse, neden gereğini yerine getirmedik? Yoksa biz 'demokrat' değil miydik?

İnce'nin 'ben niye davet edilmedim?' sorusu, bana bundan yıllar önce, İskender Fikret Akdora'nın 'XX. Asır' Dergisi'nin bir manşetini hatırlattı. Akdora, Dergi'nin 1 Mart 1953 tarihli 11. sayısında, Nimet Arzık'ın ünlü Fransız yayınevi Gallimard tarafından basılan (Türkçe adıyla) 'Bugünkü Türk Şiiri Antolojisi'ne alınmamış olmasından dolayı 'Bu Kitabı Yakmalı!' başlıklı yazısında şöyle demekteydi:

'Belki ayıp kaçacak, ama soruyorum: Bu antolojide niye yokum ben? Toplatınız, sayın savcılar Toplatınız.[...] Sayın savcılar, hangi yoldan olursa olsun, lütfen harekete geçiniz...'

Özdemir İnce gene insafli davranmış. Yoksa o da, İskender Fikret'in izinden giderek, Başbakan'ın Dolmabahçe toplantısı için 'niçin ben davet edilmedim' diye, savcılığa suç duyurusunda bulunabilirdi!!!

h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

CHP, Gerçekten 'Demokrat' mıdır?

Hilmi Yavuz 2010.05.02

Anayasa değişikliklerinin görüşüldüğü TBMM toplantıları, muhalefet partilerinin, özel olarak da CHP'nin gerçekten demokratik bir Türkiye istedikleri konusunda çok ciddi tereddütler uyandırdı bende.

Tereddütler, evet, çünkü daha başından itibaren Anayasa Açılım'ına karşı olumsuzlayıcı bir tavır sergilemiş olmalarına rağmen, yine de TBMM'de bir uzlaşma zemininin bulunabileceğini umuyordum. Maalesef, yanlışmışım!

CHP'nin, Türkiye'de bir yargı reformunun Yüksek Mahkemelerin yapısından başlayarak gerçekleştirilmesi zorunluluğunun farkında olmaması düşünülemeyeceğine göre, yargıya ilişkin 3 maddenin Anayasa değişikliğinin dışında tutulmasına olan itirazını anlamak mümkün değildir. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, 'uçan kuştan hile sezen' Köroğlu mantığıyla, Can Dündar'ın 'Canlı Gaste' programında niçin itiraz ettiklerini şöyle gerekçelendirmiştir [mealen aktarıyorum] 'Efendim, bunlar iktidardan düştükten sonra artık dokunulmazlık imtiyazından yararlanamayacakları için, bugünden önlemini almak, dolayısıyla yargı sisteminin yapısını değiştirmek istiyorlar!' Baykal, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan başta olmak üzere, AK Partili bakan ve milletvekilleri hakkında birçok yolsuzluk dosyası bulunduğunu, dokunulmazlıkları kalkar kalkmaz da mahkemelerin yolunu tutmak durumunda kalacakları için hükümetin Anayasa'nın yargı erki ile ilgili maddelerini değiştirmek istediğini öne sürerken, meseleyi ne kertede basit bir idraki yorumladığının farkında görünmüyor...

Baykal, işte tastamam bu gerekçeyle Anayasa değişikliklerini Anayasa Mahkemesi'ne götüreceklerini bildiriyor ki, bu referandum yolunu kapatmak için işi yüksek mahkemeye havale etmektir. Açıkça anlaşılan şudur: CHP, millete değil, bürokrasiye güvenmektedir! Halkın oyundan değil, bürokratik mekanizmadan meded ummaktadır!

Anayasa Mahkemesi'ne CHP'nin yapacağı bu iptal müracaatı, aslında CHP liderinin ve CHP'nin yönetici kadrolarının demokrasi konusunda bilinçdışılarında çöreklenmiş ve bastırılmış endişelerini okumak bakımından semptomal bir davranıştır. Semptomal, evet, çünkü şayet referandumun Anayasa değişikliklerine 'Hayır' oyuyla sonuçlanacağından hiç de emin değildirler! Emin olmamak şöyle dursun, tam tersine, Türk halkının bu değişikliklere büyük çoğunlukla 'evet' diyeceğini hesaplamaktadırlar!

CHP'nin TBMM'de kabul edilmiş olan Anayasa değişikliklerinin iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvuracağını açıklamakla millet iradesine bir eylemle iki kere hakaret ettiğini görmemiz gerekiyor;-şöyle:

- 1) TBMM, millet iradesini temsil eden kurumdur ve CHP, TBMM'yi, dolayısıyla millet iradesini gözardı ederek Anayasa Mahkemesi'ne başvurmaktadır.
- 2) Anayasa Mahkemesi bu değişiklikleri iptal ederse, hükümetin referanduma gitme imkânı ortadan kalkmakta, dolayısıyla da millet iradesinin önü bir kez daha kesilmiş olmaktadır.

Denecektir ki, Anayasa Mahkemesi, yasaların Anayasa'ya uygunluğunu denetlemekle yükümlü bir kurumdur; dolayısıyla TBMM'nin onayladığı değişiklikleri reddederse Mahkeme'nin, millet iradesini gözardı etmiş olması gibi bir durum sözkonusu olmaz. Ama burada unutulmaması gereken husus, bu defa Anayasa Mahkemesi'ne iptal için gönderilenin, herhangi bir yasa değil, Anayasa olduğudur. Anayasa Mahkemesi, TBMM'de kabul edilmiş olan Anayasa değişikliklerini ancak Anayasa'nın değiştirilemez maddelerine aykırı bulduğu takdirde iptal edebilir. Değiştirilen maddelerin, Anayasa'nın değiştirilemez maddelerine aykırılığı ise, elbette sözkonusu değildir.

CHP, Türkiye'de demokrasinin önünü kapatmak, millet iradesinin yerine bürokratik idareyi hakim kılmak arzusundan vazgeçmeye hiç niyetli görünmüyor. CHP, Anayasa değişikliklerini kendini helak edercesine iptal ettirmek gayreti içine gireceğine, AK Parti'nin, anti-laik faaliyetlerin odağı haline geldiği iddiasına Danıştay saldırısını delil olarak gösteren Yargıtay Başsavcısı hakkında suç duyurusunda bulunmalıdır.

Yoksa Yargıtay Başsavcısı hakkında suç duyurusunda bulunmak da sivil bürokratik yasaklardan mıdır?
h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yunus Emre Enstitüsü Türkçe Çalıştayı

Hilmi Yavuz 2010.05.05

Yunus Emre Enstitüsü'nün Türkçe Çalıştayı'ı geçtiğimiz hafta sonunda, 1-2 Mayıs tarihlerinde Ankara'da Başkent Öğretmenevi'nde toplandı. Enstitünün Danışma Kurulu üyesi sıfatıyla ben de bu Çalıştayı'a katıldım. Öncelikle şunu belirtmeliyim ki, Enstitü, kuruluşundan bu yana çok kısa, neredeyse bir yıl kadar bir süre geçmiş olmasına rağmen, yurt dışında örgütlenme sürecini sür'atle hayata geçirmeye başlamış bulunuyor. Bunu hiç şüphe yok, Enstitü'nün Genel Müdürü sevgili kardeşim Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan'a borçluyuz.

Yunus Emre Enstitüsü, bugüne kadar Saraybos-na, Tiran, Üsküp, Kahire ve Astana'daki şubelerini açarak faaliyete geçirmiş durumda. Prof. Dr. Bilkan, Çalıştay'da yaptığı konuşmada önümüzdeki yıl içerisinde Berlin, Köln, Moskova ve Paris'te de Yunus Emre Enstitüleri'nin açılacağını bildirdi, -ki bu gerçekten büyük bir başarıdır: Niçin? Çünkü bugüne kadar birbiriyle koordine bir çalışma sürdürmeden, bazı Bakanlıklar ya da kurumlar aracılığı ile yürütülmekte olan Türk Dili ve Türk Kültürünü tanıtmaya görevi, Yunus Emre Enstitüsü'ne verilmiştir. Almanya'nın Goethe Enstitüsü, İspanya'nın Cervantes Enstitüsü, İngiltere'nin British Council'ı ya da Fransız Kültür Merkezi gibi, yıllardanberi, kendi dil ve kültürlerini yabancı ülkelerde tanıtmaya ve yaygınlaştırma işini yürüten kurumlara bakıldığında, bizim Yunus Emre Enstitüsü'nü hayata geçirmekte çok geç kaldığımız ortadadır. Ama rahmetli annemin bir sözünü hatırlamanın da tam zamanıdır: 'Zararın neresinden dönülse, kârdır!..'

Yunus Emre Enstitüsü, 18 Mayıs 2007 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan 5653 sayılı Yunus Emre Vakfı Kanunu ile kurulmuştur. Vakfın amacı, Kanunun 3. maddesinin (a) bendinde şöyle belirtilmektedir: 'a) Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini arttırmak için yurt dışında kültür merkezleri kurulmasını ve işletilmesini sağlamak'.

Bu amaçla Vakfa bağlı olarak kurulan Yunus Emre Enstitüsü'nün Türkçe Çalıştay'ında, Türkçe Platformu; Dil, Kültür ve Sanat Faaliyetleri; Yabancılar Türkçe Öğretim Yöntemleri ve Yabancılar Türkçe Öğretim Seti hazırlanması gibi konular üzerinde duruldu. Konuşmacılar bu konulardaki görüşlerini ve önerilerini dilegetirdiler. Ama bence, Çalıştay'ın en önemli meselesi, Genel Müdürlük tarafından 'Dil, Kültür ve Sanat Faaliyetleri' başlığı altında sunulan raporda dilegetirilen şu cümleydi: 'Yurt dışında var olan yanlış Türkiye algısı noktasındaki ezberleri bozmak ve Türk kültürünü ve buna bağlı unsurları en etkili şekilde dünyaya yaymak için gerekli akademik düşünce sisteminin geliştirilmesi için de görüş alışverişinde bulunulması.'

'Ezber bozmak', evet! Zira Türkiye'nin entelektüel birikiminin Dünyaya, ama özellikle de Avrupa'ya tanıtılabilmesinin olmazsa olmaz ön koşulu, kültürümüz üzerindeki Oryantalist tahakkümün ortadan kaldırılmasına ilişkin çalışmalar yapmak; Avrupa'nın bu anlamda 'ezberini bozmak' gerekiyor! Bu Oryantalist tahakküm devam ettiği sürece Türk kültürünün özellikle Batı'da, tanıtılması kolay olmayacaktır. Bunun elbette son derece zor, çetin ve uzun sürecek bir uğraş gerektirdiğinin farkındayım. Batı'nın özellikle Oryantalizme prim veren, Oryantalist bakış açısıyla yazılmış eserleri, sadece onları değerli bulan yaklaşımları hesaba katılırsa, Oryantalist tahakkümün ne kertede vahim sonuçlar doğurduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Avrupa insanının, yurt dışındaki Türklerin yapıp etmelerinden dolayı, yanlış bir Türk insanı algısına sahip olduğu doğrudur: Korku, hatta nefret ve ötekileştirme! Ama bu somut psikolojik algıyı, Türk kültürü üzerindeki Oryantalist tahakkümle karıştırmamak gerekir. Türk insanı daha Avrupa'da yokken, daha Alman şehirlerinin sokaklarında kurban kesmezken, Gibb, 1900 yılında 'Osmanlı Şiiri Tarihi'ni yazıyor ve Divan edebiyatını alabildiğine aşağılayıp İran edebiyatı önünde değersizleştiriyor; Ernest Renan 1883'de Sorbonne'da, 'İslam dininin terakkiye mani olduğunu' ileri sürüyordu...

Yunus Emre Enstitüsü, eminim ki, Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan gibi, bütün bu meselelerin fevkalade idrakinde olan bir Genel Müdürün yönetiminde, Türk kültürünün yurtdışında sadece tanıtımına değil, ama çok daha farklı bir bakış açısıyla alımlanmasına çok değerli katkılarda bulunacaktır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Atatürk'le İnönü'nün arası neden açıldı?

Hilmi Yavuz 2010.05.09

Bugünlerde İsmet İnönü'nün hayatına ilişkin okumalar yapıyorum. Bu okumaları özellikle, Atatürk'le aralarının açıldığı 1937 yılındaki olaylar üzerinde yoğunlaştırdım;- İnönü'nün Başbakanlıktan istifa etmesine neden olan olaylar üzerinde!

Prof. Dr. Şerafettin Turan'ın, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri Dizisi'nde yayımlanan 'İsmet İnönü: Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği' (Ankara 2000) adlı kitabında, İnönü'nün 'Cumhuriyetle birlikte 29 Ekim 1923'te başlayan Başbakanlığı[nın], Fethi Okyar'ın araya giren 103 günlük hükümet dönemi dışında, 14 yıl, 8 ay 13 gün' sürdüğü; 20 Eylül 1937'de bir buçuk ay izin aldıktan sonra 25 Ekim 1937'de istifasını verdiği belirtilir. Falih Rıfkı Atay'ın 'Çankaya'sında ise, Atatürk'ün, İnönü'den söz ederken, yakınlarına 'Çocuklar, Çankaya'da rahat ediyorsam İsmet sayesinde' dediği aktarıldığına göre, İsmet Paşa'nın Atatürk'e bu kadar yakınken ve bu kadar uzun bir Başbakanlık döneminden sonra, 53 yaşında görevini bırakmasının nedenleri neler olabilir?

Bu soruya verilen cevaplar, birbirinden bir hayli farklıdır. Atatürk'ün yakın arkadaşı Salih Bozok'a göre ('Hep Atatürk'ün Yanında') Fethi Okyar'a kurdurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nca İsmet Paşa hükûmetine yöneltilen eleştiriler karşısında, iki parti arasında 'tarafsız' kalacağını açıklamasına rağmen Atatürk'ün, iktidardaki CHP'yi yeterince desteklemediği (Prof. Dr. Şerafettin Turan, o tarihlerde ABD'nin Ankara Büyükelçisi olan J.Grew'ün de, anılarında Bozok'u destekler nitelikte açıklamalarda bulunduğunu belirtmektedir); ve Atatürk'ün İnönü kabinesinde İktisad Vekili olan Mustafa Şeref'in icraatını onaylamaması ve onun istifası üzerine de İsmet Paşa'yla anlaşması pek de mümkün olmayacağı bilinen Celal Bayar'ın İktisad Vekilliğine atanmasında ısrar etmesi...

Bunlar belki de, bir Cumhurbaşkanı ile onun Başbakanı arasında olağan sayılabilecek türden kırılganlıklardır. Ama bu kırılganlıkların, 1936 yılından itibaren sert anlaşmazlıklara dönüştüğü görülüyor: Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak 'Atatürk'ten Hatıralar'ında Ankara'da Gazi Orman Çiftliği'nde kurulan bira fabrikası dolayısıyla Bomonti Şirketi ile başgösteren anlaşmazlıkta, İnönü'nün, 1937 yılında bir gece, Atatürk'le sert bir tartışmaya girdiği ve Atatürk'e, öfke ile, 'Sen benim söylediklerimi başkalarından araştırmaya kalkıyorsun! Sofradan emir alıyoruz ve bunların yüzünden büyük sıkıntılara düşüyoruz!..' dediğini aktarır;-ki İsmet Paşa'nın 'sofradan emir alıyoruz!' sözü, yanlış olarak 'sarhoş sofrasından idare ediliyoruz!' biçiminde bir söylentiye dönüşmüştür.

Prof. Dr. Şerafettin Turan, Atatürk'le İnönü'nün aralarının açılmasına ilişkin nedenler arasında Hatay meselesini, Bayar'ı Başbakan yapmak istemesini, İngiliz Dizbağı nişanı konusundaki görüş ayrılıklarını saydıktan sonra, Abdi İpekçi'nin İnönü ile yaptığı ve 'İnönü, Atatürk'ü Anlatıyor' başlığıyla yayımladığı röportajından İsmet Paşa'nın şu sözlerini nakletmektedir:

"Atatürk ile birlikte çalışmamızı iki ayrı dönemde açıklayabilirim. Başlangıçtan hastalığa kadar şöyle olmuştur:

Akşamları bir araya gelir toplanırız. O coşar, biz coşarız... Birtakım kararlar alınır... Ertesi sabah uyanınca düşünürüm, hemen kalkar Atatürk'e giderim. Onu yatakta iken uyandırırım, oturup konuşuruz. Söylerim: 'Dün akşam biz yine coştuk, şunu yapalım, bunu yapalım, diye kararlar aldık. Ama olacak şeyler değil, nasıl yapacağız?' 'Canım, sen bildiğini yap!' der bana..."

İnönü, daha sonra Atatürk'ün hastalığı ile birlikte durumun değiştiğini anlatırken şunları söyler:

"Sonra bir dönem oldu. Yine aynı şekilde toplanıp alınmış kararları ertesi gün görüşmeye gittiğimde, artık 'sen bildiğini yap!' demiyordu. Israr ediyordu bu sefer, asabîleşiyordu. Esaslı bir değişiklik olmuştu Atatürk'te. Doktorlara sordum, 'hastalığın bir dönemidir' dediler."

Bir defa daha belirtiyim: Cumhuriyet'in kuruluşundan Atatürk'ün hastalığının ağırlaştığı 1937 yılı Ekim sonuna kadar 14 yıl Başbakanlık yapmış bir devlet adamıdır İnönü. Cumhuriyetin ilk 27 yılında 14 yıl Başbakan, 12 yıl da Cumhurbaşkanıdır.

Ve Atatürk'ün Başbakanıyken ne idiyse, Cumhurbaşkanı iken de odur İsmet Paşa!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Van izlenimleri (1)

Hilmi Yavuz 2010.05.12

Van Havaalanı'nda uçaktan indiğimde yağmur başladı. Yağmur, sevgili kardeşim Vefa Taşdelen'in deyişiyle, 'elif gibi' yağıyordu...

Ben Van'dayken yağmur, hep 'elif gibi' yağdı. Dostlarım, yağmuru benim Van'a gelişime bağladılar; evet gerçekten tuhaftı: Ben kapalı mekânlardayken yağmur diniyor, güneş açıyor, ne zaman açık alana çıksam, yağmur başlıyordu. Alaattin (Karaca) mı, yoksa Vefa (Taşdelen) mi, ikisinden biriydi elbet, adımı 'Yağmur Hoca'ya çıkarmakta haklıydılar...

Van'a 100. Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü, sevgili kardeşim, Doç. Dr. Alaattin Karaca'nın çağrılısı olarak, 'Türkiye'nin Zihin Haritası' konusunda bir konferans vermek üzere ve ilk defa gidiyordum. Van Ferit Melen Havaalanı'na indiğimde, 'elif gibi' yağan yağmurla birlikte Alaattin Karaca, Vefa Taşdelen ve Muhsin Macit'le karşılaşmanın ve onlarla birlikte olmanın hazzını hiçbir şeye değişmeyeceğimi biliyordum...

Önce bu üç çok değerli kardeşimi, Alaattin Karaca'yı, Vefa Taşdelen'i ve Muhsin Macit'i tanıtmalıyım. Alaattin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde, Vefa ise Felsefe Bölü-mü'nde doçent; Muhsin de Eğitim Fakültesi Dekanı ve Türk Dili ve Edebiyatı profesörü. Alaattin ile Vefa'yı, geçen yıl 19 Nisan'da, Mardin Artuklu Üniversitesi'nde düzenlenen 'Hilmi Yavuz Akademik Sempozyumu'nda tanımıştım. Doç. Dr. Alaattin Karaca'nın tebliği, 'Hilmi Yavuz'un Şiirinde Tasavvuf'; Doç. Dr. Vefa Taşdelen'in tebliği ise, 'Hilmi Yavuz'da Felsefe ve Edebiyat Bağlamı'ydı. Mükemmel tebliğlerdi!

'Yağmur Hoca'nın Van'daki ilk gecesi, 100. Yıl Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hasan Ceylan, Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Peyami Battal, Vali Yardımcısı Hasan Yılmaz ve Üniversite'nin değerli öğretim üyeleriyle yenilen yemekli sohbetle geçti. Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı Yaşar Şenler'i, İngiliz Dili ve Edebiyatı hocası Prof. Dr. Hasan Boynukara'yı ve Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden Yard. Doç. Abdülmecit Canatak'ı tanıdım o yemekte. (Unutmadan söyleyeyim: Yaşar hoca, eksik olmasın, havaalanına kadar gelmişti beni karşılamaya...) Elbette, taa Ankara'daki doktora öğrenciliği yıllarından tanıdığım sevgili Aytaç Yıldız evladımın, 100. Yıl Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde, yardımcı doçent olarak çalıştığını öğrenmek beni ayrıca bahtiyar etti... Aytaç'ın 'DoğuBatı' Dergisi'nin 'Oryantalizm Tartışma Metinleri' Özel sayısının editörü olduğunu da hatırlatayım burada. Gerçekten çok değerli bir seçkidir o özel sayı...

Ertesi sabah o çok ünlü Van kahvaltısı için 'Bak Hele Bak!' Yusuf Konak'ın 'Kahvaltı ve Kültür Sarayı'nda 'konak'ladık. Yusuf Konak, yerinde duramayan, müthiş cevval, kendine özgü söylemi ve davranışları olan, dünya sevimlisi bir Van'lı. Kahvaltı için gelen konuklarına sorular soruyor, doğru cevaplar verilerse, onlara armağanlar dağıtıyor. (Hoş, bilemeseler de fark etmiyor!) Sorulardan biri şöyleydi: 'Elma, bıçağa ne der?' Cevap şu: 'Beni soyma, utanırım şekerim!' Yusuf Konak, her soruya cevap verilsin ya da verilmesin 'Bak hele bak!' diye ünlüyor ve ellerini çırparak şöyle diyor: 'Eğitim şart!'

Kahvaltıda Van'a özgü kahvaltılıklardan tattık: Vanlıların kavrulmuş buğday, tereyağı ve yumurtadan yapılan 'kavut'u; yumurta, un ve yağdan yapılan 'murtuga'sı ile 'sirmo' ('kekik') ve siyabo ('kuşkonmaz') gibi otlarla yapılan otlu peyniri (Siirt'te biz Siirt Arapçasıyla 'Sirike' deriz otlu peynire. Van'ın otlu peynirinden daha farklıdır tadı!) ve cacık'ı! Cacık bizim bildiğimiz cacık gibi değil: Van'lılar, salatalık yerine otlar ve biber katıyorlar süzme yoğurda! Kahvaltıyı bitirip çıktık, dilimizde 'bak hele bak!' Ve ellerimizi çırparak: 'Eğitim şart!'

O gün konferanstan önce, Van'ın yerel televizyonlarından Merkür TV'de, genel yayın yönetmeni İsmail Topçuoğlu'nun özel programına konuk oldum. Sevgili dostlarım Vefa Taşdelen ve Alaattin Karaca ile İsmail Topçuoğlu kardeşimizin sorularına cevap verdiğim, harikulade bir TV söyleşisi yaptık.

Van seyahatinde, kadim dostum Ergun Göknel'le birlikteydik. Onun, Hoşap Kalesi'ne çıkışının eğlenceli hikâyesini ve Van izlenimlerini anlatmaya devam edeceğim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'İyi'ler ve 'kötü'ler: Siyasî tarihi yeniden yazmak

Hilmi Yavuz 2010.05.16

Amerikalı ünlü film yönetmeni George Stevens'in 1953 yılında çevirdiği 'Shane' filmi, yanılmıyorsam bir yıl sonra İstanbul'da 'Vâdiler Aslanı' adıyla gösterime girmişti.

Çok iyi hatırlıyorum: Emek Sineması'nın sokağında, Ar Sineması'nda seyretmiştim o filmi. Başrollerde Alan Ladd ve Jack Palance oynuyorlardı. Ladd 'iyi' kovboydu, Jack Palance ise, 'kötü' kovboy! Stevens, 'iyi' kovboy Ladd'i tepeden tırnağa beyaz; 'kötü' kovboy Palance'ı tepeden tırnağa siyah giysilerle oynatmıştı o filmde...

'Siyah'la 'beyaz' 'ak'la 'kara', ne zaman mecazî bir karşıtlık şeklinde bizim siyaset hayatımızda karşıma çıksa, hep Stevens'in o filmini, 'Vâdiler Aslanı'nı, o filmde 'iyi' ile 'kötü'nün beyaz ve siyahla simgeleştirilmiş olduğunu hatırlarım. Türk siyasi tarihinde de hep 'iyi'ler ve 'kötüler' vardır ve sanki 'iyi'ler daima iyi; 'kötü'ler ise daima kötüdürler...

Rahmetli Attila İlhan bu 'siyah/ beyaz' karşıtlığını siyasi hayata en keskin ve radikal biçimde taşıyanlardan biriydi. 'Vâdiler Aslanı' filminin mecazî karşıtlıklar mantığının tipik takipçisi olarak Attila İlhan, siyasi tarihimizi 'iyiler' ve 'kötüler' üzerinden yeniden yazıyor gibiydi... Ona göre, 'Gazi' Mustafa Kemal Atatürk 'iyi', İsmet Paşa ('İnönü') 'kötü'yü: Atatürk, devrimciydi; İnönü, karşı-devrimci! Atatürk, ilericiydi; İnönü, tutucu! Atatürk, anti-emperyalistti, İnönü, değil! Ona göre, bu ikili karşıtlığın asla bir istisnası yoktu;- olamazdı da!

Attila İlhan'ın bu tavrının birçoklarınca benimsendiğini, hatta bu karşıtlığın daha da ileriye götürülerek, Atatürk dönemini her türlü hatadan münezzeh, İsmet Paşa dönemini ise her türlü musibetin kaynağı olarak

göstermenin âdet haline geldiğini biliyoruz. İsmet Paşa'ya bir nevi 'günah keçisi' muamelesi yapmak! 'Vur abalıya!' mantığı! Ustayı dövmeyenin çırağı dövmesi!

Gerçekten öyle midir? Atatürk dönemi ile İnönü dönemi arasında, iddia edildiği gibi muazzam bir fark var mıdır? İnönü faşist bir diktatör müdür?

Zaman'ın Pazar Eki'nde Murat Tokay'ın Prof. Dr. Cemil Koçak'la yaptığı konuşma, bu bakımdan zihin açıcıcıdır. Konuşan, sıradan biri değil, yakın Cumhuriyet tarihi uzmanı bir değerli siyaset bilimcidir. 'Türkiye'de Milli Şef Dönemi' ve 'İkinci Parti' gibi çalışmaları var. Şimdi Prof. Koçak'ı dinleyelim:

Murat Tokay soruyor: 'Atatürk'ün CHP'si ile İnönü'nün CHP'si arasında fark yok mudur?

Cemil Koçak cevaplıyor: 'Bence fark yoktur. İki dönemi yakından inceledim.(...) Hiçbir fark bulamadım. Dolayısıyla, Atatürk döneminde ne varsa, İnönü zamanında aynen devam ediyor. İnönü'nün başarısı, Atatürk dönemini olduğu gibi devam ettirmektir, diyebiliriz. Rejimde en küçük bir farklılaşma ve değişme olmamıştır. Asıl şef, Atatürk'tür. İnönü, sadece şefliği devam ettirdi. Eğer şef olmak kötü bir şeyse, bütün şefleri eleştirmek gerekir.'

Pek iyi de, İsmet Paşa faşist bir diktatör müydü? Eğer öyleyse, Atatürk ve İnönü dönemleri arasında bir fark bulunmadığına göre, Atatürk döneminin de faşist bir diktatörlük dönemi olduğunun iddia edilmesi gerekir. Oysa Prof. Dr. Koçak, bunun böyle olmadığını bildiriyor: 'Atatürk dönemi ve İnönü dönemi, faşizm olarak tanımlanamaz. Bütün diktatörlüklerin hepsi faşizm değildir.'

Herhalde hatırlayacaksınızdır: Geçen hafta pazar günü bu sayfada çıkan 'Atatürk'le İnönü'nün Arası Neden Açıldı?' başlıklı yazımı şöyle bitirmiştım: 'Bir defa daha belirtiyim: Cumhuriyetin kuruluşundan Atatürk'ün hastalığının ağırlaştığı 1937 yılı Ekim sonuna kadar 14 yıl Başbakanlık yapmış bir devlet adamıdır İnönü. Cumhuriyetin ilk 27 yılında, 14 yıl Başbakan, 12 yıl da Cumhurbaşkanıdır.

Ve Atatürk'ün Başbakanıyken ne idiyse, Cumhurbaşkanı iken de odur İsmet Paşa!'

Ne hoş bir tevafuk, değil mi? Benim bu yazımın gazetede yayımlandığı günün Pazar Eki'nde, Prof. Dr. Cemil Koçak da tastamam aynı şeyi söylüyor: 'İki dönemi yakından inceledim (...) Hiçbir fark bulamadım. Atatürk döneminde ne varsa İnönü zamanında da olduğu gibi devam ediyor.'

Zaten şüphem yoktu bundan; Prof. Koçak, doğruladı beni;-o kadar!. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Van İzlenimleri (2)

Hilmi Yavuz 2010.05.19

Van 100. Yıl Üniversitesi'nden değerli dostlarım Doç.Dr. Alaettin Karaca ve Doç.Dr. Vefa Taşdelen'in davetlisi olarak Van'da geçirdiğim iki günü anlatmak kolay değil.

Kolay değil;- çünkü, çoğu kez bir yaşantıdan duyulan haz, o yaşantının dile getirilmesini zorlaştırıyor...

Önce, geçen hafta sözünü ettiğim, ama ayrıntısına girmedğim, 'Türkiye'nin Zihin Haritası' konulu konferansımdan başlamak istiyorum. Bir 'harita'dan söz edildiğine göre, bu haritanın bir çiziminin olması

gerekir. Söze, 'zihin haritaları'nın da çizilebileceğini önesürerek başladım: Bana göre, Türkiye'nin 'zihin haritası', Wenn Diyagramları ile çizilebilirdi. (Bilindiği gibi, Wenn Diyagramları, geometrik olarak, birbiriyle kesişen iki daireden oluşur.) Bu dairelerden birinin Batı'yı, ötekinin Doğu'yu temsil ettiklerini, iki dairenin kesişen ve örtüşen kesimininse, Doğu ve Batı'yı birlikte kuşattığını söyledim. Gilles Deleuze'ün köksap (rhizom) modelinden yola çıkarak 've' bağlacının, 'ya bu ya da öteki' bağlacı ile kıyaslandığında, birlikte varolma ve yaşama imkânını sağladığını bildirdim. 'Ya, ya da' bağlacının, iki imkândan birinin (ya Doğu, ya da Batı) tercihini zorunlu olarak dayattığını, oysa 've' bağlacının Doğu'nun ya da Batı'nın birbirlerini dışta bırakmadan, birlikte olabilmeyi (Doğu ve Batı) mümkün kıldığını söyledim. Amaç, sentez değildi bana göre;- amaç, Doğu'nun ve Batı'nın 'Türkiye'nin Zihin Haritası'nda birlikte varolabilmelerini sağlamak, bunun koşullarını hazırlamak olmalıydı...

Alaettin de Vefa da, Van'da kaldığım sürece görülmesi gereken yerlere götürdüler beni. Çok istediğim halde, vaktimiz sınırlı olduğu için İshak Paşa'ya gidemedim. Ama o çok görkemli Hoşab Kalesi'ni görmek fırsatını buldum. Sarp kayaların tepesine kurulmuş ortaçağ şatolarının heybetli, görkemli ve biraz da ürkütücü görünümüyle Hoşab Kalesi'ni dışarıdan seyretmek bana çok daha cazip geldi. Kaleye girmedim. Yağmur dinmişti ama, ben otobüste sevgili Alaettin Karaca'yla sohbeti tercih ettim;- kalenin içindeki merdivenler konusunda önceden uyarılmıştım çünkü! Heyhat ki, aziz dostum Ergun Göknel, 'kaleyi içerden fethetmek' niyetiyle içeri girdiyse de, sonradan öğrendiğime göre, çok yüksek, kaygan ve çamurlu taş merdivenlerden yukarı çıkabilmek için, kaleyi gezen genç üniversite öğrencilerinden yardım rica etmiş. Sağ koluna giren iki, sol koluna giren iki öğrenciyle ve arkadan sırtını payandalayanlarla birlikte, tabiri câizse, karga tulumba, yukarı çıkmış ('çıkarılmış', demek daha doğru!) ve aynı şekilde indirilmiş! Gerçi Ergun, kalenin en yüksek yerinden, İran üzerinden taa Hindistan'a kadar görüldüğünü (!) iddia ettiyse de, her nedense, buna pek inanan olmadı...

Hoşab Kalesi'nden sonra karayoluyla Gevaş'a, oradan da motorla Akdamar Adası'na gittik. Akdamar kilisesi orada, öylece, M.S 10. yüzyılda, Vaspurakan Kıralları Birinci Gagik'in yaptırdığı saray kilisesi olarak duruyor bütün görkemiyle...

Bilmem bilir misiniz, bu kilise 1951 yılında yıktırılmak üzereyken son anda yıkımdan kurtulmuştur. Yaşar Kemal'in 'Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor'da, Akdamar Kilisesi'nin balyozlarla yerle bir olmaktan nasıl kurtulduğu anlatılır, yıl 1951'dir, şöyle: 'Bizim o zamanki Van muhabirimiz ('Cumhuriyet' gazetesinin Van muhabiri) İlyas Kitapçı'ydı.(...) O, kilise üstüne kötü şeyler anlattı, elinden geleni de gelmeyen de yapmış, bir türlü yıkımın önüne geçemiyormuş. Vali de çok iyi, şair bir kişiymiş, ya emir almış hiçbir şey yapamıyormuş.' Yaşar Kemal'in anlattığına göre, o sırada DP listesinden bağımsız milletvekili seçilen Nadir Nadi'ye telefon etmişler; daha sonra da yıkımın önlenmesi için çalışan bir doktor yüzbaşıyla birlikte Akdamar Adası'na yollanmışlar: 'Doktorla Akdamar Adası'na doğru yola çıktık. Van Gölü de büyüğü bir suydur. Andan âna rengi değişiyordu. Küçük bir kayıkla Ada'ya çıktık. Kiliseye daha sıra gelmemişti ya, kilisenin yanındaki küçük şapeli hemen hemen yıkmışlardı.' Doktor yüzbaşı, kiliseyi yıkmaya hazırlanan işçilere 'Ben gelinceye kadar bu kiliseye bir kazma bile vurmayacaksınız. Ben valiye gidiyorum' deyince, işçiler Yaşar Kemal'in deyişiyle, 'hazırola dur[muşlar]'. Olay, sonra şöyle gelişiyor: Nadir Nadi, ilk Menderes kabinesinde Milli Eğitim bakanı olan Avni Başman'ı aramış; bakan da Van valisine yıkımı durdurmaları için telgraf çekmiş, böylelikle yıkım durdurulmuş. Yaşar Kemal, şöyle bitiriyor yazısını: 'Akdamar kilisesinin kurtuluş günü, 25 Haziran 1951 günüdür'.

Akdamar Kilisesi, kurtuluştan sonra, şimdilerde bu kez yeniden açılışa hazırlanıyor.

Baykal nasıl oyuna geldi? Bir 'Master Plan' var mı?

Hilmi Yavuz 2010.05.23

Kemal Kılıçdaroğlu'nun CHP Genel Başkanlığı adaylığının, ilk ağızda 77 il başkanının ittifakıyla onaylanması, size tuhaf gelmiyor mu?

Baykal'a ait olduğu önesürülen kasetlerin gerçek olup olmadığı henüz belli olmamışken, dolayısıyla da Baykal'a komplo yapıldığı iddiaları ortada durmaktayken, neredeyse bir gecede 77 il başkanının Kılıçdaroğlu'na onay vermeleri? Şipşak bir genel başkan adaylığı! Evet, bu size tuhaf ve elbette manidar gelmiyor mu?

Denecektir ki, Baykal, kaset olayından sonra istifa etti ve bir daha aday olmayacağını söyledi;- o zaman örgüt de, partiyi genel başkansız bırakmamak için, vakit geçirmeden, çabucak Kılıçdaroğlu üzerinde anlaştı! Bu mümkün değil mi?

Elbette mümkün! Ama CHP'yi iyi tanıyan biri olarak, bana göre elbet, durum tuhaflığını hâlâ muhafaza ediyor. Bir kere, il başkanlarının neredeyse tümünün, delegelerin neredeyse tümünün Baykal taraftarı olduğu; hangi kayıt ve koşulda olursa olsun, Baykal'ı yalnız bırakmayacakları bilinmiyor muydu? Kaset olayından önce, herkes, ama herkes, Baykal'ın CHP Kurultayı'nda delegelerin ezici çoğunluğu ile yeniden Genel Başkan seçileceğinden yüzdeyüz emin değil miydi?

Şimdi ben size kendi 'komplo' teorimin dayandığı varsayımıyı açıklayayım: Baykal'ın CHP Genel Başkanlığından alaşağı edilmesi, önceden planlanmıştır ve bu planın 'Master Mind'ının da kim olduğunu tahmin etmek zor değildir. Bu durumda iki olasılık söz konusu: Ya 'Master Mind', uzun bir süreden beri il başkanları ile bu konuyu görüşüp onları ikna etmiştir (-ki, bu zayıf olasılıktır!); ya da, kaset olayından sonra Baykal'ı, istifa etmesi durumunda Kurultay'dan daha da güçlü bir şekilde Genel Başkan seçilerek çıkacağı konusunda ikna etmiştir! İkinci olasılık, daha akla yakın geliyor! Nitekim, Baykal'ın evinin önünde nöbet tutan gençlerin, bir süre sonra (Genel Başkan'ın sözünü dinlemeyeceklerini açıklamalarına rağmen!) sırta kadem basmalarını, planın bir parçası olarak düşünmek mümkündür. Baykal'cı gençler de oyuna getirilmiş ve 'Master Mind', Baykal'ın yeniden Genel Başkan seçileceğine inandırmak için, CHP'li gençleri kullanmış olabilir!

Bana sorarsanız, 'Master Mind', bu komployu bazı il başkanlarıyla birlikte planlamış olmalıdır;- mesela kim gibi, diyeceksiniz; bunu Antalya İl Başkanı Özer Ülker'e sorunuz, o size, Perşembe akşamı '32. Gün' programında kimi imâ ettiğini açıklayacaktır!

Velhasıl, benim varsayımım şudur: 'Kaset' komplosu, Master Mind'ın hazırladığı büyük Komplo'nun veya bir 'Master Plan'ın bir parçasıdır. Baykal düpedüz oyuna getirilmiştir ve 'Master Mind' Baykal'a başka, il başkanlarına başka konuşmuştur. Bu 'Master Mind'ın, 'tavşana kaç, taziye tut!' politikasıdır: Baykal'a, 'istifa edin! Kurultay sizi seçecektir! Böylece Kaset olayı Kurultay tarafından manen aklanmış olacaktır'; il başkanlarıysa, 'Baykal istifa etti; bir daha dönmeyecek. Bunu kendisi açıkladı. Dolayısıyla Partiyi başsız bırakmayalım!' demiş olmalıdır. İl Başkanları, 'Master Mind'ın, Baykal'ın en yakın arkadaşlarından biri olması dolayısıyla, onun sözlerine inanmakta tereddüt etmemiş olmalıdırlar. Kılıçdaroğlu, böyle bir 'Master Plan'ın sonucunda Genel Başkan adayı olduğunun herhalde farkındadır; zira kendisinin, 'Master Mind' ile birlikte hareket ettiği apaçık ortadadır... Bu durumda kasetin kim tarafından düzenlendiği de yeniden sorgulanmalıdır.

Bir de vaveylacılar var. 'Gandi' Kemal'in 'Karaoğlan'a benzetildiği; CHP'de yaşananın bir 'Devrim' olduğu; CHP'nin Kılıçdaroğlu'yla birlikte 'Korku İmparatorluğunu tarihe gömeceği'; daha Genel Başkanlık koltuğuna oturmadan CHP'nin oylarının 'patlama' düzeyinde 'büyük artış sağladığı[nın] anlaşıldığı[nın]' yazarların

sürüsüne bereket! Hele biri var ki, 'Gandi' Kemal'i neredeyse Atatürk'le kıyaslama raddesinde bir sabuklamayla, şunları yazıyor- ve fütursuzca: 'Hiç beklemediğiniz bir anda, üstelik 19 Mayıs gibi, bir ülkenin varoluş tarihinde, karalar bağlamış bir ülkenin üzerine, şafağın ilk ışınlarını düşürebilir. Haydi Hayırlısı! Kurtuluş ümidi hiç bu kadar güçlü olmamıştı!'

Vay vay vay! Şu retoriğe bakın: 'karalar bağlamış ülke', 'şafağın ilk ışınları', 'kurtuluş ümidi! Bari oldu olacak, 'Gandi' Kemal'i, Samsun'dan Amasya, Sivas ve Erzurum üzerinden yürüterek Ankara'ya getirseydiniz!

h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gaziantep izlenimleri

Hilmi Yavuz 2010.05.26

Bundan altı yıl önce, 2004 Mayıs'ında Gaziantep'e ilk kez gittiğimde, izlenimlerime şöyle başlamıştım: Ben, görmediğim ve yaşamadığım şehirleri şiirlerle, hikâyelerle hatırlarım.

Gaziantep, benim için öyledir;- ya da, öyleydi! Gaziantep, Alleben'di;- Alleben'i, Salah Birsal'ın 'yürüyün Alleben'e gidelim' dizesinden hatırlıyordum ve elbette bir de Ülkü Tamer'in 'Alleben Öyküleri'nden...

Doğrusu ya, Gaziantep'i, sadece şiirler ve hikâyelerle değil, çok sevdiğim dostlarımla da birlikte hatırlarım çoğu kez. Canım kardeşim Onat Kutlar, sevgili ilkgençlik arkadaşım Ergin Ertem, daha 1950'li yılların başında, beni Gaziantep'le tanıştırmışlardı. Gaziantep'le olduğu kadar, Gaziantep'in insanlarıyla da! Ülkü Tamer'in, yıllardır anlata anlata (ve elbette, yaza yaza!) bitiremediği Nakip Ali hikâyeleri, Gaziantep'teki o sinemanın sahibini, neredeyse tanıdık bir dostla dönüştürmüş gibiydi...

Bir önceki Gaziantep seyahatimde olduğu gibi, bu defa da, ilkgençlik yıllarımda neredeyse 60 yıl öncesinde kalan sevgili dostlarımda, Onat Kutlar'ın, Ergin Ertem'in yanı sıra yeni ve sevgili dostlar da eklendi. 2004'te, beni Gaziantep'e davet eden Prof. Dr. Muhsin Macit, artık orada değildi;- Van'daydı! Üniversitenin genel sekreteri Gonca Tokuz, emekli olmuştu; halkbilimci Dr. Ruhi Ersoy'u göremedim; Rektör Hüseyin Filiz Hoca'nın yerinde çok değerli bir başka bilim adamı, Prof. Dr. Yavuz Coşkun rektör olmuştu!

Bu defa, Gaziantep Üniversitesi'nin düzenlediği kültür ve sanat şenliğinde bir konferans vermek üzere, sevgili rektörüm Prof. Dr. Yavuz Coşkun tarafından davet edilmişim. Aslında, belki de en son söyleyeceğimi, şimdiden söylemeliyim: Üniversitelerimizin, bulundukları şehrin entelektüel hayatına kalıcı, kuşatıcı olduğu kadar yoğun ve uzun vadeli katkılarda bulunabilmeleri için rektörlerin Tıp Fakülteleri'nden seçilmesi gerekir. Şaka etmiyorum, çok ciddiym: Bakınız mesela Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü, aziz kardeşim Prof. Dr. Serdar Bedii Omay, bir hekim, bir tıp profesörüdür; Kayseri Erciyes Üniversitesi Rektörü, değerli kardeşim Prof. Dr. Fahrettin Keleştimur da; Gaziantep Üniversitesi Rektörü sevgili dostum Prof. Dr. M.Yavuz Coşkun da öyle!.. Mardin, Kayseri ve Gaziantep'te, üniversitelerin, rektörlerinin öncülüğünde şehrin sadece entelektüel değil, ama sosyal hayatında da ne kertede pozitif ve girişimci bir rol oynadıklarının yakın tanığıyım...

Gaziantep'te yeni ve sevgili arkadaşlar edindim. Üniversitenin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyeleri: Yard. Doç. Dr. H.İbrahim Yakar; Yard. Doç. Dr. Ahmet Özpay; Yard. Doç. Dr. Ahmet Ağır. Özellikle Dr. Yakar ve Dr. Özpay, beni o kadar zarafetle ve içtenlikle ağırladılar ki, ikisine de gerçekten şükran borçluyum.

Üniversitedeki konferansımın konusu 'Şiir ve Felsefe'ydi. Metaforların da Hakikat'i ('Aletheia') ya da 'saklı olanı ifşa etme'de, (Richard Rorty'den yola çıkarak elbet!), algı ve akılyürütme kadar işlevsel olabildiğini gösteren örnekler vererek tamamladım konuşmamı. Dünyanın bize beş duyumuzun beşine birden verilmediğini, algı eksikliğinin metaforlarla, dolayısıyla da şiirsel söylemle tamamlanabilme imkânı kazandığını söyledim...

Gaziantep Belediyesi'nin 2004'ten bu yana şehirde çok büyük 'kentsel dönüşüm projeleri' gerçekleştirdiğini görmek çok önemliydi. Gaziantep, giderek birbirine benzeyen Anadolu şehirlerinden, 'alamet-i fârika'ları ile ayrılan tekil bir şehir halinde. 'Arasta'yı, Zeugma Müzesi'ni, Mutfak Müzesi'ni keyifle gezdik; İmam Çağdaş'ta (yeni, geniş ve ferah mekânında) kebab yemeden Gaziantep ziyareti tamamlanamazdı elbet...

Son bir not: Bu seyahatin benim açımdan kazanımlarından biri de, sevgili Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı hocayla gerek akşam yemeği ve sonrasında, gerek sabah kahvaltısı ve sonrasında yaptığımız hem şenlikli hem ağırlıklı entelektüel sohbetler oldu. Sevgili Özpay, sevgili Yakar, sevgili asistanım Sakine Korkmaz'ın ve diğer dostların da katıldığı bu sohbetler, benim çok uzun bir süredir özlemini duyduğum lezzeteydi...

Gaziantep bahtıyarlığı bir günde bitti... h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hizipçi Memur Partisi: CHP

Hilmi Yavuz 2010.05.30

Cumhuriyet Halk Partisi, bir merkez partisidir ve merkez de elbette sivil ve asker bürokrasidir.

Dahası, Cumhuriyet Halk Partisi, elbette halktan oy almıştır, ama halkçı bir parti olamamıştır. Partiyi, sivil ve asker bürokrasinin partisi olmaktan, halkın partisi olmaya dönüştürme işini Bülent Ecevit denemeye kalkmış; 'halkçı Ecevit' sloganıyla girdiği 1973 seçimlerinde partinin o güne kadar aldığı en yüksek oyu almasına rağmen, tek başına iktidar olamamıştır: CHP'nin Ecevit sonrasında, deyiş yerindeyse, 'aslına rücû' etmesi, daha somut bir biçimde söylersem, yeniden 'memur partisi' olması, Baykal'ın genel başkanlığı dönemindedir.

Hemen söylenmesi gereken şudur: Deniz Baykal, CHP'yi, aslına en uygun biçimde temsil eden bir genel başkandır: CHP'nin özü ve en sahih kimliği ile birebir örtüşen bir genel başkan! Tastamam o nedenledir ki, Deniz Baykal'ın, bir komplo sonucunda tasfiyesi, hiçbir işe yaramayacaktır! Ecevit sonrasında parti nasıl 'aslına rücû' ettiyse, Kılıçdaroğlu sonrasında da öyle olacak; ya Deniz Baykal (-ki, 'siyasete devam' işareti vermiştir!) ya da Deniz Baykal gibi, CHP'nin halkın değil, memurun partisi olduğuna ilişkin en sahih kimliğini en doğru biçimde temsil edecek bir genel başkan bulacaktır! CHP'nin tarihi, bunun başka türlü olmasına imkân olmayacağını gösteriyor...

Doğallıkla bir ihtimal daha vardır: O da Kılıçdaroğlu'nun da 'aslına rücû' etmesi ve partiyi Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürü gibi, yani CHP Genel Müdürü gibi yönetmeye başlamasıdır. Bu, bana fevkalade akla yakın görünüyor... Bunun anlamı, Kılıçdaroğlu ile, partinin yeniden bir memur partisi olmasıdır!

CHP; ayrıca, daima bir hizipler partisi olmuştur. Atatürk'ün ve İnönü'nün genel başkanlıkları sırasında da öyle! Atatürk cumhurbaşkanıyken, partide bir İsmet Paşa hizbi vardır, bir de Şükrü Kaya ve Tevfik Rüştü Aras hizbi! Atatürk'ün ölümü öncesinde, İnönü'yü radikal bir biçimde tasfiye girişiminin, Şükrü Kaya ve Tevfik Rüştü Aras hizbinden gelmesi, CHP içindeki bu hizipleşmenin en açık göstergesidir...

CHP'nin 1950 sonrası muhalefet yıllarını, bir gazeteci olarak çok yakından izlemiş biriyim. 1957'den itibaren Kasım Gülek'in 'Gülekçi'ler' veya ('Kravatsızlar') diye anılan hizbi ile CHP'nin memur 'lord'ları hizbi arasındaki mücadele, beklendiği gibi, Kasım Gülek'in CHP genel sekreterliğinden uzaklaştırılması ile sonuçlanmıştır: Beklendiği gibi diyorum, boşuna değil: Zira Gülek ve onun 'kravatsızlar' hizbi, adından da anlaşılacağı üzere, partinin 'halkçı' kanadını temsil etmekteydi. 1959 yılında Gülek gitmiş, yerine partinin en kravatlı adamı, 'lord' İsmail Rüştü Aksal getirilmişti. Unutmamak gerekiyor: Aksal da, tıpkı Kılıçdaroğlu gibi Maliye bürokrasisinden gelmeydi!

Deniz Baykal'ın gidişinin (ya da 'gönderilişi'nin), Kasım Gülek'in gidişi (ya da 'gönderilişi') arasındaki benzerlikler de kimsenin dikkatini çekmedi. Gülek için hazırlanan komploları, mesela bir hostesle olan ilişkisini veya 'Albay Fens Mektubu'nu hatırlayanlar elbette vardır. CHP'li memurlar, partiyi halkçı bir çizgiye çekmek isteyenleri tasfiye etmekte fevkalade mahirdirler!

CHP'de hizipçilik hiç durur mu? Hemen başladı bile! Bir yandan CHP'nin 'master mind'ı Önder Sav, öte yandan da Gürsel Tekin! CHP Parti Meclisi listelerinde birbirlerinin ve öteki 'hizbin' adamlarının üstünü çizerek, en altlardan listeye girebilen iki hizip başı! Şimdiden Gürsel Tekin'in başını yemeye kalkma işlemi başladı bile! Gürsel Tekin'in 'Kadıköy Belediyesi başkan yardımcısıyken, çok katlı bir sinema binasına Belediye Meclisi kararı olmadan ruhsat verdiği iddiasıyla açılan davanın, halen Yargıtay aşamasında ve ağır ceza mahkemesinde, Tekin'in iki buçuk yıllık mahkûmiyeti ile sonuçlandığından başlayan, Büyükşehir Belediye Meclisi üyesi olarak devam etmediği oturumlar için hakkı huzur bedeli aldığına kadar uzanan iddialar!' Bakalım, daha neler göreceğiz? (Neler göreceğimizi haftaya yazacağım!)

Hüsmen Aga'nın dediği gibi: 'A be, bu Gülek'in, Baykal'ın tasfiyesinde de büüleydi, a be kim çıkariye bu iddiaları büüle?' h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Samsun izlenimleri

Hilmi Yavuz 2010.06.02

'Seyyah oldum bu âlemi gezerim!' Ben de öyle oldum. İki ay içinde tastamam 10 il dolaştım: Sakarya, Malatya, Isparta, Edirne, Kayseri, Nevşehir (Avanos), Van, Gaziantep, Kocaeli ve Samsun! Davete icabet Sünnet'dir, deyip yollara düştüm.

Hayatının üç çeyreğini tamamlamış bu fakirin, âhir ömründe yaptığı bu seyahatlerden haz ve bahtiyarlıklar edinerek dönmesini, lütfen çok görmeyiniz... Ve ne olur, seyahat izlenimleri yazılarımdan da bıkmayınız; - 'Hilmi Yavuz, kabak tadı verdi ama!..' demeyiniz. Çünkü oralarda, gittiğim yerlerde gördüğüm dostluğu, yakınlığı ve insan sıcaklığını anlatmazsam, haksızlık yapmış olurum o can insanlara karşı.

Son olarak Samsun'daydım. Samsun 19 Mayıs Üniversitesi'nin değerli Rektörü Prof. Dr. Hüseyin Akan, Üniversite'nin Bahar Şenlikleri bağlamında davet etmişti. Daha doğrusu, sevgili Hüseyin Hoca'nın, Ankara Tıp Fakültesi'nde genç bir asistanken, arkadaşlarıyla birlikte kurduğu 'Fakir Hastalara Yardım Vakfı'na gelir sağlamak amacıyla yayımladıkları, 'Şairlerin Elyazılarıyla Şiir Albümü'nün yeni basımı dolayısıyla yapılan bir davetti bu. Sevgili Rektör hocamız, ilk basımı 1983 yılında yapılan Albümü, 19 Mayıs Üniversitesi'nin 35. kuruluş yıldönümüne (Üniversite 1975 yılında kurulmuştur) denk düşürerek, yeniden basmayı düşünmüştü. Bence de fevkalade isabetli bir karar! İsaetli;-çünkü, 19 Mayıs Üniversitesi'nin 35. kuruluş yıldönümü,

Albüm'de elyazısıyla şiirleri bulunan şairlerin sayısıyla tevafuk ediyor: 'Şiir Albümü'nde 35 şairin elyazısı şiirleri var.

Bu şiirlerden biri de benimki. Sevgili Hüseyin Akan hoca, bir kısmı rahmet-i Rahman'a kavuşmuş şairlerden kalan sağları çağırıp, onlarla bir etkinlik düzenlemiş. Rektörümüzün davetine, şair dostlarımızın çoğu mazeret beyan ettikleri için, 28 Mayıs 2010 günü Atatürk Kongre ve Kültür Merkezi'ndeki panele, sadece ben ve sevgili şair kardeşim Ahmet Telli katılabildik. Paneli, aziz kardeşim Prof. Dr. Şaban Sağlık yönetti. Rektör Prof. Dr. Hüseyin Akan hocamız da, 'Şairlerin Elyazılarıyla Şiir Albümü'nün oluşturulması sürecini anlattı Panel'de. Ben, 1970 Sonrası Türk Şiiri üzerinde konuştum;- Telli de o konuda düşüncelerini söyledi. Panelden sonra da, Hüseyin Hoca'nın arşivinde bulunan orijinal elyazısı şiirler, Kongre ve Kültür Merkezi'nin salonunda sergilendi.

Doğallıkla bu seyahatlerin, asıl manevî telezzüz tarafı önemlidir. Bu lezzeti de sohbetler temin eder. Sevgili Rektör Hüseyin Akan Hoca, Prof. Dr. Şaban Sağlık, Prof. Dr. Mehmet Aydın, Prof. Dr. Burhanettin Tatar, Doç. Dr. Şahin Köktürk, Yard. Doç. Dr. Dursun Ali Tökel ve öğretim görevlisi Sıddık Akbayır gibi sevgili dostlarla sürdürdüğümüz sohbetlerdi bunlar. Bu sohbetlerin bana ayrıca haz veren yanı, önceden tanıştığım çok sevgili öğrenci kardeşlerimle birlikte olmaktı.

Samsun 19 Mayıs Üniversitesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yüksek lisanslarını tamamlamak üzere olan Servet Gündoğdu ve Atiye Gülfer Kaymak'tan söz ediyorum. Onlara bu defa İrfan Cömert de katıldı. Dördümüz, Amyssos Tepesi'ndeki Kral Mezarını ve Kralın iskeletini gördükten sonra denize hâkim güneşli ve sakın bir kafeteryada oturup söyleştik. Daha sonra Prof. Dr. Burhanettin Tatar dostum da katıldı söyleşimize.

O akşam saat 21.05 uçağıyla İstanbul'a dönecektim, ama Feza Berk Koleji'ndeki sevgili kızlarım Nisanur Hekimoğlu'nu ve Merve Keskin'i de, hiç şüphesiz, kırmak istemedim. Edebiyat öğretmenleri Turgay Yalanız dostumuzun otomobili ile, kaldığımız Konukevi'ne bir hayli mesafede bulunan Koleje gidip, orada da bir konuşma yaptım; ama az daha uçağı kaçıryordum;- bereket, kapılar kapanmak üzereyken yetiştim.

Son bir not: Gaziantep izlenimlerimi yazdığım geçen haftaki köşemde, 'Üniversitelerin, şehirlerin kültür, sanat ve entelektüel hayatına katkıda bulunabilmeleri için, Rektörlerin Tıp Fakülteleri'nden seçilmelerini önermiş ve Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü aziz kardeşim Prof. Dr. Serdar Bedii Omay'ı, Kayseri Erciyes Üniversitesi Rektörü sevgili dostum Prof. Dr. Fahrettin Keleştimur'u ve Gaziantep Üniversitesi Rektörü sayın Prof. Dr. M. Yavuz Coşkun'u örnek vermiştim. Şimdi bunlara Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Rektörü sevgili Prof. Dr. Hüseyin Akan hocayı da ilave ediyorum...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir şiirin 'Şifre'si nasıl çözülür?

Hilmi Yavuz 2010.06.09

Bir şiirin anlamlandırılmasında o şiirdeki bütün sözcüklerin belirli bir işlevi var mıdır, yoksa sadece bazı sözcükler ve sözcük öbeklerinden yola çıkmak, o şiirin anlamlandırılması için yeterli olabilir mi?

Bu konuyu gündeme taşımamın nedeni, Sezai Karakoç'un bir şiiri üzerine yaptığım okumanın, o şiirin tümünü oluşturan sözcükleri değil, bazı sözcük öbeklerini belirlemiş olmamın, eleştiri konusu yapılmasıdır. Karakoç'un bir hayli uzun sayılabilecek şiirini, birkaç sözcük öbeğine indirgeyerek yorumlamanın, ne kertede tutarlı bir okuma olabileceğini sorgulayanlar oldu. Benim buna vereceğim bir cevabım olmalıydı elbet...

Öncelikle şunu bildirmek isterim: Bir şiiri belirli bir kurama göre okumak, o kuramın teorik kavramlarına tekabül edecek (karşılık gelecek) sözcüklerin ve sözcük öbeklerinin belirlenmesiyle mümkün olabilir. O sözcük öbeği de retorik ya da edebî araçları, metafor (istiare, eğretilme) ve metonimi (mecâz-ı mürsel; düzdeğişmece) kullanarak saptanır. Mesela, bir şiirde 'toprak' ve 'saban' sözcükleri geçiyorsa, bu sözcükler, birbirini tamamlayan sözcük birimleri olarak bir metonimik öbek oluştururlar: {toprak, saban}; veya bir şiirde 'saban' ve 'pulluk' sözcükleri geçiyorsa, bu sözcükler birbirini tamamlayan değil, birbirinin yerine geçebilen sözcük birimleri olarak bir metaforik öbek oluştururlar: {saban, pulluk}. Bundan sonra yapılacak olan, bu metaforik ya da metonimik öbekleri, hangi kuramdan yola çıkılıyorsa, o kuram bağlamında anlamlandırmaktır. Sözgelimi, şiiri Marksist kuram bağlamında okuyorsanız, {toprak, saban} metonimik öbeğini, tek üretim aracının toprak olduğu Prekapitalist toplumlara atıfta bulunan bir öbek olarak okumanız gerekir. Yok eğer, Marksist kuram bağlamında değil de, Freud'un Psikanaliz kuramına göre okuyorsanız, aynı metonimik öbeği cinsel ilişkiye atıfta bulunan bir öbek olarak okumak durumundasınızdır.

Benim görüşüm şudur: Hangi kuram bağlamında okunursa okunsun, herhangi bir okumanın 'edebî' bir okuma olabilmesi için, metafor ve metonimi gibi retorik araçları kullanarak işe başlamak söz konusu olmalıdır. Bu anlamda Michalel Riffaterre'in 'Semiotics of Poetry'de kullandığı yöntemin, bütün kuramsal okumalar için referans olarak alınması gerekir. Riffaterre, şiire özgü bir genel okuma modeli inşa ederken, 'hipogram'lardan ve onların bir alt grubu olarak 'betimleme öbekleri'nden (metafor ve metonimi) yola çıkılmasını önermiştir. Bana göre bu yöntem, yukarıda da belirttiğim gibi, bütün kuramlar için bir genel okuma modeli olabilir.

Şimdi meselenin özüne geliyorum: Riffaterre, şiirdeki sözcüklerin tümünü, 'temsili işaretler' olarak kavramsallaştırır; bu sözcüklerden ancak bir 'hipogram' veya 'betimleme öbeği' oluşturanların, 'şiirsel işaretler'e dönüşebileceğini bildirir. Riffaterre'e göre, okuru şiirin matrisine götürecek olanlar, ancak 'şiirsel işaretler'dir.

Bunu somut bir örnekle anlatayım: Benim ilkokulda olduğum yıllarda, -ki İkinci Dünya Savaşı yıllarıydı- rahmetli babam Yahya Hikmet Yavuz, Bursa'nın Orhangazi ilçesinde kaymakamdı. İçişleri Bakanlığı'ndan (o zamanki adıyla, Dahiliye Vekâleti) gizli, şifreli metinler gönderilir; babam da o metinleri deşifre ederdi. Şifreyi çözme işi şöyle olurdu: Babam, masasındaki kilitli çekmecelerden birini açar, çekmecedeki üzerinde, farklı yerlerde delikler bulunan bakır bir levha çıkarır, levhayı bakanlıktan gönderilen metnin üzerine koyar ve deliklerden görünen sözcükleri okurdu. Metnin şifresi böylece çözülmüş olurdu...

Bir şiirin şifre'si de böyle çözülür. Çünkü bizi şiirin neyi anlatmak istediğine (Riffaterre'in deyişiyle, 'matris'ine) götürecek olan 'şiirsel işaretler', tıpkı, babamın çekmecesindeki bakır levhanın deliklerinden görünen sözcükler gibidirler. Metnin, o deliklerden görünmeyen kısmı, tıpkı şiirde 'betimleme öbekleri'ne (metafor ve metonimilere), dolayısıyla da 'şiirsel işaretler'e dönüşmemiş 'temsili işaretler' gibi, dolgu maddeleri olarak kalırlar.

Sezai Karakoç'un şiirini kuramsal bağlamda okurken bütün sözcükleri kullanmamamın nedeni budur! Ben şifrenin çözümünde, bakır levhanın deliklerinden görünen sözcüklere bakarım;-işte o kadar!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Yeni Bir Dünya' mı?

Türkiye'nin İran'a karşı uygulanacak yaptırımlar konusunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde verdiği 'ret' oyu, bana göre elbet, Türk Dışışleri tarihinde büyük bir dönüşüme işaret ediyor.

Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın nihayete ermesinden sonra, Türkiye'nin NATO üyeliği ile birlikte, Sovyet bloku dışındaki Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşan Batı İttifakının 'sadık ve güvenilir bir müttefiki' olma konumunda ciddi ve radikal bir dönüşümdür bu! 'Sadık ve güvenilir bir müttefik!' Evet, çünkü Kore'ye asker gönderilmesiyle başlayan ABD bağımlısı Türk dış politikası sürecinden söz ediyoruz...

Türkiye, Soğuk Savaş yıllarında Sovyet Bloku ile Batı arasında, Üçüncü Dünya Ülkelerinden biri olmayı reddetmiştir. Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır, Hindistan Başbakanı Pandit Nehru ve Yugoslavya Devlet Başkanı Yosip Broz Tito'nun öncülüğünde kurulan bu 'Bağımsızlar Bloku'nun içinde yer almak, hiç şüphe yok, Kemalist 'istiklâl-i tam' ('tam bağımsız Türkiye') siyasetinin bir gereği olmalıydı;-olmadı! Türkiye, Batı bağımlısı olmayı seçmişti ve bundan vazgeçilmesi, sakal adamakıllı ele verildiği için, sözkonusu değildi artık... Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, ABD'ye karşı, bence beklenen, sert çıkışları, Davos'taki 'one minute' ile başlayan bir sürecin devamı mahiyetindedir. Ve bu, belki de AK Parti hükümetinin, Tayyip Erdoğan'ın önderliğinde yeni bir 'Dünya' inşa etme (Başbakanın sevdiği deyişle) 'gayreti içinde' olduğuna işaret ediyor olabilir. Nükleer takas konusunda İran, Brezilya ve Türkiye arasında varılan anlaşma, niçin böyle bir 'Bağımsızlar Bloku'nun nucleus'u (çekirdeği) olmasın?

ABD ve NATO Bloku ile zaman zaman 'sadık ve güvenilir müttefik' Türkiye arasındaki ilişkide sorunlar çıkmamış değildir. Merhum Adnan Menderes'in 1959'da Sovyetler Birliği'ne gitme planını, 1963'de Kıbrıs'ta EOKA katliamı dolayısıyla mahut, meş'um ve tehditkâr 'Johnson Mektubu'nu ve Başbakan İsmet İnönü'nün 'yeni bir Dünya kurulur; biz de o Dünyada yerimizi alırız!' sözünü hatırlayınız. İnönü'nün sözünü ettiği o 'Dünya' kurulamamış, Türkiye de orada yerini maalesef alamamıştır.

Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun yaptığı açıklama, bana öyle geliyor ki, 'O Dünya'nın daha farklı bir bağlamda kurulma aşamasına gelindiğini gösteriyor. Davutoğlu'nun perşembe günü 'Türk-Arap Forumu'ndaki konuşması bu bakımdan fevkalâde dikkati çekicidir. Anlaşıldığı kadarıyla Davutoğlu, 'O Dünya'nın önce, "Sinop'tan Sudan'a, Boğaz'dan Aden'e" uzanan bir 'Ortadoğu Birliği' olarak şekilleneceğini bildirmekle, oldukça ihtiyatlı davranmıştır. İhtiyatlı, evet, çünkü bunun, başlangıçta Nasır-Nehru-Tito tipi bir 'Bağımsızlar Bloku' şeklinde idrak edilmesinin sakıncaları vardır. İlerde, başta Brezilya olmak üzere, ABD ve Avrupa'nın dayatmalarından 'illallah!' diyen ülkelerin de katılmasıyla bu Birliğin bir büyük Bloka dönüşmesi ihtimâli niçin sözkonusu olmasın? Eski MGK Genel Sekreteri Orgeneral Tuncer Kılınç'ın bir zamanlar önerdiği de tastamam bu değil miydi?

Bakınız, Sovyet Bloğunun çöküşünden sonra global politikada vahim bir dengesizlik oluşmuştur. Herkesin malûmu olduğu gibi, ABD ile Avrupa, 1989'dan beri Dünya'nın egemenleridir ve bu dengesizliği ortadan kaldırıp global bir denge kurmanın zamanı gelmiş olmalıdır. 'Monşerler' ne derler bilmem ama, ben Türkiye'nin, bu denge ihtiyacına cevap verecek girişimlere öncülük etmesini, AK Parti iktidarını büyük ve tarihî bir misyonun sahibi kılacaktır, diye düşünenlerdenim.

Ha, bu arada 'monşerler' dışında, bir zamanlar ABD'nin 6. Filosu bahriyelilerini Dolmabahçe'de denize döken eski 'istiklâl-i tam'cı yeni Ergenekoncuların da bu işe ne diyeceklerini, doğrusu, çok merak ediyorum!
h.yavuz@zaman.com.tr

Kiev İzlenimleri

Hilmi Yavuz 2010.06.16

Son iki aydır leyleği havada gördüm ya, bu defa da Ukrayna'da, Kiev'deydim;- Ukrayna Pedagoji Bilimler Akademisi ile Diyalog Avrasya Platformu'nun ortaklaşa düzenledikleri bir akademik toplantı dolayısıyla...

Toplantının üst başlığı 'Ukrayna-Türkiye Felsefe ve Pedagoji Konferansı'ydı; konusu da 'Grigoriy Skovoroda ve Fethullah Gülen: Hümanizm Geleneğinin Güncelliği'. Toplantının kurumsal katılımcıları arasında Türkiye Cumhuriyeti Ukrayna Büyükelçiliği de vardı.

Türkiye'den kalabalık bir grupla katıldık toplantıya. Diyalog Avrasya Platformu Eş Başkanı Harun Tokak, Turgut Özal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden Prof.Dr. İdris Bal, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Prof.Dr. Reşat Öngören, İSAM'dan Doç.Dr. Adnan Arslan, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Doç.Dr. Ayhan Tekineş, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Ahmet Faruk Kılıç, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü uzmanı Dr. Dursun Ayan, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Araştırma Merkezi Direktör Dr. Faruk Tuncer ve Diyalog Avrasya Genel Sekreteri İsmail Tas.

Toplantının açılış konuşmasını, Ukrayna Pedagojik Bilimler Akademisi Başkanı Prof.Dr. Vasily Kremer ve Harun Tokak yaptılar. Açılıştta, her halde 'en yaşlı üye' sıfatıyla olacak, bana da söz verdiler. Malûm, toplantıların açılışında, oturuma 'en yaşlı üye' riyaset eder. Burada riyaset sözkonusu olmadığı için de, bir konuşma yapmamın münasip olacağını düşünmüş olmalılar. Konuşmamda, global Dünya'da Hümanizmin yeniden tanımlanması gerektiğini; Çağdaş Hümanizmde, artık, insanı bireyi merkeze alarak değil, Medeniyetleri merkeze alarak tanımlamanın kaçınılmaz olduğunu, bir varsayım olarak, öne sürdüm. Dolayısıyla, global Hümanizm deyince de, Medeniyetler-arası dialog temelmkoyucu bir özellik taşımak durumundaydı. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin bu alandaki çalışmalarının bir örnek teşkil ettiğini söyleyerek tamamladım konuşmamı.

Daha sonra da toplantıya sunulan bildiriler üzerinde duruldu. Ukraynalı ve Türk konuşmacılar, Ukraynalı 18. yüzyıl hümanist düşünürü Grigoriy Skorovoda'nın ve Gülen'in katkıları üzerindeki görüşlerini bildirdiler.

Kiev toplantıları ve daha sonraki gezilerimiz sırasında Dialog Avrasya Ukrayna Temsilcisi Gökhan Demir bize mihmandarlık etti. Bir kısım arkadaşımız Ukrayna Parlamento'sundaki oturumlara katılırken, biz de Reşat Öngören, Ayhan Tekineş, Adnan Arslan ve İdris Bal ile Dinyepr Nehrinde bir bot gezintisi yaptık. Kiev, bir yeşil şehir: Goethe'nin bir sözünü nakletti Gökhan Demir. Kiev için şöyle demiş Goethe: 'İçinde bahçeler olan çok şehir gördüm, ama bahçe içinde bir tek şehir gördüm:

Dinyepr nehrinin iki yanı orman. Kıyıda yapılaşmaya izin verilmemiş. Kiev sadece yeşil bir şehir değil, sessiz bir şehir aynı zamanda. Kiev'de kaldığımız üç gün içerisinde bir tek klakson sesi duymadık. Yaya kaldırımları çok geniş. İnsan ister istemez İstanbul ile mukayese ediyor. Taksim'den Sıraselviler yoluyla Cihangir'e yürürken, solda genişliği bir metreyi bile bulmayan ve üstelik yarısı otopark yaya kaldırımını düşündüm;-ve, 2010 Avrupa 'Kültür Başkenti' (!) İstanbul'u!

Bu gezide güzel bir şehir ve güzel insanlar tanıdım. Üstelik bilgilendim de: Mesela Reşat (Öngören) hoca'dan teheccüt namazının faziletlerini öğrendim: Az şey mi bu?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Resmî tarih mi, medeniyet refleksi mi?

Hilmi Yavuz 2010.06.20

Türkiye ile Arap ülkeleri arasında, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana karşılıklı olarak ideolojik ve değersizleştirici bir olumsuzlama üzerinden süregiden ilişkilerde, kışkırtıcı değişimler olduğunu gözlemliyoruz artık.

O savaşta Medine müdafii Fahreddin Paşa'ya karşı Arap ihaneti, bu olumsuzlayıcı yaklaşımın yoğunlaştığı bir temsiliyeti ifade etmiştir. Bunun anlamı, ne zaman Arap ülkelerinden, Arap halklarından söz edilse, Fahreddin Paşa'nın Medine müdafaası sırasında Araplar tarafından maruz bırakıldığı muamelenin, tipik bir örnek olarak gösterilir olmasıdır. Bu olayın, Türk insanının bilincinde haklı bir infiale sebep olması da yadırganmamalı. Bu tür tipik olayların, tarihi, çoğu defa resmîleşen, ideolojik okumalara açtığı da biliniyor elbet. Tarihin resmîleşmesinde 'ihanet' faktörü, belirleyici bir duygusal rol oynar: Arapların 'ihanet'i, Vahdettin'in, Ali Kemal'in vatan 'hain'liği vb., gibi...

'Arap' kelimesinin Türkçe'de pejoratif bir anlam kazanıp kazanmadığı meselesinden ziyade, burada önemli olan, Fahreddin Paşa'ya yapılan muamelenin Türk insanı üzerindeki olumsuzlayıcı etkisine karşı, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın İsrail karşıtı tavırlarının Arap insanı üzerindeki olumsuzlayıcı etkisidir. Ama daha da önemlisi, hiç şüphesiz, Türk ve Arap halkları arasındaki kültürel ilişkinin, resmîleşmiş ideolojik tarih anlatılarının dışında, bu anlatılardan bağımsız, onlara hiç aldırmadan, gerçekleşiyor olmasıdır.

Nasıl mı, şöyle: Öteden beri, Türk televizyonlarındaki yerli dizilerin, Arap ülkelerinde büyük bir ilgiyle izlendiğini biliyorduk. ABD'nin şöhretli New York Times gazetesi, Türk TV dizilerinin, Arap ülkelerinde reyting rekorları kırdığını, özellikle de başrollerini Songül Öden ve Kıvanç Tatlıtuğ'un oynadığı 'Gümüş' dizisinin 'Arap toplumunda bir Türk melodramı dalgası yarattığını' bildiriyor. Milliyet'in New York Times'tan aktardığına göre, 'Gümüş'ün gördüğü itibar ve reytingin, 'Yaprak Dökümü', 'Kurtlar Vâdisi' gibi dizilerin Arap televizyonlarında yayınlanmasının yolunu açtığı' da hesaba katılmalı. "Bu furyaya son olarak Aşk-ı Memnu'nun da katıldığını söyleyen New York Times, diziyi, 'Madam Bovary'yi Boğaz'da hayal edin' şeklinde tanımla[mış]."

Şimdi asıl üzerinde durulması gereken meseleye geliyorum: 1940'lı yıllardan başlayarak Türk seyircisi, tıpkı bugün Arap seyircisinin Türk TV dizilerine rağbet göstermesi gibi, Arap (özellikle de, Mısır) filmlerine rağbet göstermekteydi. Çocukluk ve ilkençlik yıllarını benim gibi 1940'lı ve 1950'li yılların başında yaşayanlar, İstanbul'da, Taksim Meydanı'na bakan Taksim Sineması'nda, Yusuf Vehbi'li, Enver Vecdi'li, Ümmü Gülsüm'lü, Emine Rızık'lı, Beşare Vakim'li, Aşkın Gözyaşları', 'Fakir Kızı Leyla' ve benzeri melodramların nasıl büyük bir izdihamla seyredildiğini herhalde hatırlayacaklardır. Şurası bir gerçek: The New York Times gazetesi'nin ifadesiyle, Türk TV dizileri, bugün Arap toplumunda nasıl bir 'Türk melodramı dalgası yarattı'ysa, bundan 60 yıl kadar önce, Arap filmleri de, tastamam bunun gibi, Türk toplumunda bir 'Arap melodramı dalgası' yaratmıştır! Ve 60 yıl arayla gerçekleşen bu 'melodram alışverişi'nin iyi analiz edilmesi gerekir...

İyi analiz edilmesi gerekir, zira bu resmîleştirilmiş tarih anlatılarının, geleneksel Medeniyet duyarlıklarını hiçbir şekilde etkilemediğini, resmî tarihin bu duyarlıklara nüfûz edemediğini göstermektedir. Resmîleştirilmiş ideolojik tarih, Cumhuriyet modernleşmesini meşrulaştırma gayesiyle üretilmiş bir anlatıdır ve bu anlatının Türk insanının geleneksel Medeniyet duyarlığında hiçbir karşılığı yoktur. Arabesk müziğin, melodramın İslam toplumlarında bulunduğu, heyecan (emotive) kökenli karşılık, tasvip edelim ya da etmeyelim, içselleşmiş bir Medeniyet refleksidir:

Bu dizeler boşuna söylenmemiştir: 'Hüzün ki en çok yakışandır bize/Belki de en çok anladığımız.'

h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Niçin hâlâ arabesk dinliyoruz?

Hilmi Yavuz 2010.06.23

Hatırlayanlarınız olabilir: 1989 yılında Turgut Özal hükümetinin Kültür ve Turizm Bakanı Tınaz Titiz, o günlerde gazetelerin "'acısız' devlet arabeski" diye yaftaladığı ne idüğü belirsiz bir müzik konseptini hayata geçirmeye kalkışmış ve 'arabesk' sanatçısı Hakkı Bulut'a, bu konsepte uygun bir melodi ısmarlamıştı.

Söz ve müziği Hakkı Bulut'a ait olan, düzenlemesini Bulut'la Esin Engin'in birlikte yaptığı 'Seven Kiskanır'ın, Tınaz Titiz'in müzik danışmanı Candan Selanik, 'halkın müzik beğenisinin geliştirilmesi ve arabeskten uzaklaştırılması' amacıyla gerçekleştirildiğini açıklıyor ve 'arabesk tehlikesinin sanıldığından daha büyük olduğunu, devletin artık bu olaya sırt çeviremeyecek duruma geldiğini, o nedenle de böyle bir müdahaleye lüzum gördüklerini söylüyordu. Amaç, halkı 'çile ve mazoşizm izleri taşıyan müzikten uzaklaştırmak'tı!

Anlaşıldığı kadarıyla Bakanlık müzik danışmanı Candan Selanik, Hakkı Bulut'un 'Seven Kiskanır'ını da fazla 'acılı' bulmuş olmalı ki, 'keman partisinde ve yaylı çalgılarda arabesk unsurların ayıklandığını' belirtmiş ve şunları söylemişti: 'Arabeski yok ettiğiniz zaman o müziği arabeske müptela olan kişi dinlemeyecek. İlk parçada (Selanik, 'Seven Kiskanır'ı kastediyor! H.Y.) arabesk unsurlar henüz var. Yaptığımız iş, dozu azaltarak kişiyi uyuşturucudan kurtarmak gibi bir şey. İkinci aşamada enstrümanlarda arabesk unsurlar tamamen ayıklanacak, ses partilerinde de ayıklamalar yapılacak'. 'İkinci aşama' gerçekleşti mi, doğrusu orasını bilemiyorum. Ama, Bakanlığın müdahalesini 'kısmen' olumlu bulanlar da var: Mesela Cem Mansur. 'Arabeskin sağlıklı bir şey olmadığını Devlet tarafından kabul edilmesi[nin] sevindirici', ancak 'arabesk[in], birtakım şartların ortaya çıkardığı bir hastalık [olduğunu]; [...] bu kültür ortamını, kültürsüzlüğü, sosyal nedenleri ortadan kaldırmak' gerektiğini belirtiyordu. Mansur'a göre, 'toplumsal kökü olan bir şeyin, devletten gelen ısmarlama reçetelerle düzeltilmesi görülüş, duyulmuş şey değil[di]. Arabesk müziğin içinde buldukları feryad figan insanları tatmin e[diyordu]'; o çıkartılınca da, 'arabesk müzik alkolsüz rakı olacak[tı]'

Pek iyi de, halkımızı 'uyuşturduğu' öne sürülen arabesk, hayatımızdan tasfiye edildi mi? Ne münasebet! Son günlerde arabeskin bu defa başka bir formatta yeniden üretilmekte olduğuna dair haberler yayımlanıyor. Arabesk, tasfiye edilmek şöyle dursun, daha da yaygınlaşıyor.

Arabesk karşıtı tavır, aslında Cumhuriyetin elitist kültür politikasının bir devamıdır. Malumu ilam kabilinden söyleyeyim: Arabesk, adının getirdiği bir çağrışımla 'Arap'lığı işaret etmektedir ve 'Arap'lık Cumhuriyet ideolojisinin, İslam'la ilişkilendirilmiş negatif bir tavırla söylem dışına atmaya özen gösterdiği bir kavramdır. Kemalettin Kamu'nun 'Kâbe Arabın olsun/ Çankaya bize yeter' diyerek, Kâbe'yi ve 'Arap'ı söylemsel bir tasfiyeye tâbi tutması, bu tavrın semptomlarından biridir. Bir diğer semptom ise, Arap müziğinin, 'Arabın yalellisi' olarak değersizleştirilmesidir.

Bu değersizleştirme politikasına rağmen, Arap müziğinin, özellikle de arabeskin, 1940'lı ve 50'li yıllarda Yusuf Vehbi'li, Ümmü Gülsüm'lü Mısır filmlerine müzik yazan Türk bestecilerinin (özellikle de Sadeddin Kaynak'ın) parçalarıyla, geniş halk kitlelerince daha da çok benimsendiğini önesürmek, sanırım, yanlış olmayacaktır. (Ayrıca içinde belirteyim: Yılmaz Öztuna 'Türk Musıkisi Ansiklopedisi'nin Sadeddin Kaynak maddesinde, bestecinin

'bazı Türk, bilhassa 85 Mısır filminin musıkisi için her filme 10-20 parça olarak adaptasyon yaptı[ğın], bu parçalarda Kaynak'ın katkısı[nın] az oldu[ğunu]; çoğu[nun] Mısır melodilerinin biraz değıştirilmesinden ibaret [olduğunu]; bu suretle de günümüzde büsbütün dejenere olan çok kötü bir çığır açılmış oldu[ğunu]' bildirir. Öztuna'nın 'günümüzde büsbütün dejenere olan çok kötü bir çığır'dan Murat Bardakçı'nın 'Kahire Armonisi' dediğı 'çoksesli Türk müziğı'ni olduğu kadar, arabesk müziğı de anlamak gerekir.) Bu filmlerin, ama daha çok onların müziklerinin ve sonra, 1955'lerde, Türkiye'yi sarsan 'Avare' filminin Raj Kapoor tarafından söylenen o ünlü 'Avaramu' şarkısının Türk insanı üzerinde ne büyük bir heyecan tesiri yarattığını hatırlayanlar elbette vardır.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, 1928 yılında, Sarayburnu'nda, Mısırlı şarkıcı Müniret'ül Mehdiye Hanım'ı dinledikten sonra, Türk insanının 'fıtraten şen şatır' olduğunu, şayet gamlandı ise, bunun 'kusurlu hareketlerin acı neticesi' ile ortaya çıktığını, 'fakat artık müllet[in] hatalarını kanı ile tashih et[tiğini]' belirterek şöyle demişti: '[Türk] artık müsterihtir, artık Türk şendir.' Ona göre, Türk milletin ruhunda, artık acılı, gamlı Arab[esk] müziğe yer yoktu!

İyi ama nasıl oluyor da, bugün hâlâ 'gamlanarak' 'acılı' arabesk dinliyoruz? h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Şu CHP'nin İşleri!': Kılıçdaroğlu ve Osman Bölükbaşı'nın Hatırlattıkları

Hilmi Yavuz 2010.06.27

Bilmem hatırlayanlarınız olabilir mi? Aşağı yukarı elli yıl kadar önce, rahmetli Salim Amca'nın (Salim Şengil), 'Seçilmiş Hikâyeler Dergisi' yayınları arasında çıkan bir kitap vardı.

Carlos Bulosan adında, muhtemelen Latin Amerikalı bir yazarın kitabı: 'Şu Babamın İşleri'. Kitabı, eğer yanılmıyorsam, çok sevgili Tarık Dursun K. çevirmişti Türkçeye. Yazarın adını bir daha duymadım, ama kitabın adı, nedense aklımda kalmış!

'Şu Babamın İşleri', son zamanlarda, ikide bir, dilime 'Şu CHP'nin İşleri' diye takılır oldu. Evet, şu CHP'nin işleri!.. Kaset olayı, Baykal'ın istifası, Kurultay, Kılıçdaroğlu'nun Genel Başkanlığı, Parti Meclisi seçimi, MYK seçimi, Gürsel Tekin olayı ve Önder Sav'ın Genel Sekreterliği... Bunların hepsi bir ay içinde, olup bitti... Her şeyin bu kadar çabuk ve sanki önceden tasarlanmış belirli bir plana göre düzenlenmiş izlenimini veren bir tarzda olup bitmesinde bir 'mastermind'in parmağı var gibi görünüyor. Öyle ya, Baykal kasetinin tam da Kurultay öncesinde ortaya çıkması, sadece bir tesadüf müdür? Haydi bu tesadüftür, diyelim; Baykal'a sadakatleri su götürmeyen İl Başkanlarından 77'sinin üç gün içerisinde Kılıçdaroğlu taraftarı kesilmeleri de bir tesadüf olabilir mi?

Geçelim. Parti Meclisi'ne, karşılıklı olarak birbirlerini kıyasıya tasfiye etmeye çalıştıkları ayan beyan belli olduğu için en alt sıralardan giren Önder Sav ve Gürsel Tekin arasındaki anlaşmazlığın sebebi nedir? Gürsel Tekin, MYK'ya alınma vaadiyle niçin İstanbul İl Başkanlığı'ndan uzaklaştırılmak istenmiştir? Yoksa Önder Sav, Gürsel Tekin'in İstanbul İl Başkanı olmasında bir sakınca mı görmüştür? Tekin'in İstanbul örgütüne (ve elbette Kurultay delegelerine) hâkim konumda bulunması, Genel Sekreteri tedirgin mi ediyor? Öyleyse niçin?

Sorular, sorular!

CHP'de, önce Atatürk ve İnönü dönemlerinde açık, daha sonra da örtük bir biçimde süregiden bir gelenek vardır. 'Değişmez'lik! Bu, son Kurultay'a kadar, Genel Başkanlık düzeyinde devam ediyordu; şimdi CHP yepyeni bir atılımla, 'değişmezlik' niteliğini, Genel Başkanlıktan Genel Sekreterliğe taşımış oldu. Baykal'ın '53 yıllık arkadaşı' ve 'değişmez' Genel Sekreteri Önder Sav, şimdi de Kılıçdaroğlu'nun Genel Sekreteridir! Önder Sav, Baykal döneminde bir tüzük değişikliği ile ciddi bir şekilde tehlikeye giren 'partinin en nüfuzlu adamı' olma konumunu, Kılıçdaroğlu yönetiminde, MYK'nın yapısıyla ve Berhan Şimşek'in İstanbul İl Başkanlığı'na atanmasıyla, muhafaza etmek şöyle dursun, büsbütün (evet, büsbütün!) tahkim etmiştir. Dolayısıyla CHP'de, vitrin düzenlemesi dışında, 'değişen' bir şey yoktur! CHP, bu görünümü ile de 'Bürokratik Vesayet Partisi' (BVP) olmaya devam edecektir...

Kılıçdaroğlu'yla bir vitrin düzenlemesine gidilmiş olması, CHP'ye, muhal bir iktidar umuduyla bağlanan bazı yazarları (hatırlayacaksınız: 'Gandi' Kemal'in 'Karaoğlu'na benzetildiği; CHP'de yaşananın bir 'Devrim' olduğu; CHP'nin Kılıçdaroğlu'yla birlikte 'Korku İmparatorluğunu tarihe gömeceği'; daha Genel Başkanlık koltuğuna oturmadan CHP'nin oylarının 'patlama' düzeyinde 'büyük artış sağladığı[nın] anlaşıldığı[nın]' yazarların sürüsüne bereketli! Hele biri vardı ki, 'Gandi' Kemal'i neredeyse Atatürk'le kıyaslama raddesinde bir sabuklamayla, şunları yazmıştı- ve fütursuzca: 'Hiç beklemediğiniz bir anda, üstelik 19 Mayıs gibi, bir ülkenin varoluş tarihinde, karalar bağlamış bir ülkenin üzerine, şafağın ilk ışınlarını düşürebilir. Haydi Hayırlısı! Kurtuluş ümidi hiç bu kadar güçlü olmamıştı!')

'Gandi' Kemal, şimdi koltuğunun altında dosyalarla Anadolu turnesine çıktı. Bu yolsuzluk 'dosya'ları meselesi, bana hep rahmetli Osman Bölükbaşı'nı hatırlatır. Demokrat Parti iktidarı sırasında önce Cumhuriyetçi Millet Partisi, daha sonra da Tahsin Demiray'ın Köylü Partisi ile birleşerek 'Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi' (CKMP) adını alan partinin Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, partinin açık alanlarda düzenlediği mitinglere, birkaç bavulla gelir; bu bavullardan çıkardığı belgelerle Adnan Menderes'i ve DP iktidarını kıyasıya eleştirirdi. 1957 ile 1960 arasındaki gazetelere bakınız: Bölükbaşı'nın mitinge mesela 3 bavulla geldiği; 5 saat konuştuğu ve 7 sürahi su içtiği (rahmetlinin uzun konuştuğu için boğazı kuruyordu zâhir!) türünden haberler okursunuz. Hiç unutmam: Sanırım 1957 seçimleri öncesinde CMP'nin İstanbul'da, Taksim Meydanı'nda düzenlediği mitingde, Meydan hıncahınç dolmuş; yüzbinler Bölükbaşı'nı çılgınca alkışlamıştı. Rahmetli, İstanbul'a geldiğinde Sirkeci'de İpek Palas veya Özipek Palas'ta kalırdı. Miting sonrasında otele döndüğünde, gazeteci arkadaşlardan biri, 'Haydi Osman Bey, İstanbul'u silme götürdünüz! Hayırlı olsun!' deyince, Bölükbaşı, şu cevabı vermişti, -hiç unutmam: 'bak kardeşim', demişti, 'bizim millet böyledir: alkışı sana verir, reyini başkasına!..'

Kılıçdaroğlu ve 'candaş'larının (onların 'memur dili' teşrifatıyla söylersem) 'yüksek görüşlerine arz olunur'.

Hâmiş: Değerli okurlarım, sizden bir müddet için izin istiyorum: Dehrin hay ü huyuna, Yahya Kemal'in deyişiyle, 'mecbul-ü hande' olmak için! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'İslamcı şiiir'

Hilmi Yavuz 2010.06.30

Konumuz, 'İslamcı Şiiir'! Pek iyi de öncelikle, 'İslamcı şiiir'den neyin anlaşılması gerektiğini ortaya koymak gerekir.

Bence 'İslam şiiri'ni, (i) İslam Medeniyetinin şiiri (Örnek: Yahya Kemal); (ii) İslam Akaidinin şiiri (Örnek: Mehmet Akif) ve (iii) İslam Siyasetinin şiiri (Örnek: Necip Fazıl) olarak üç kategoride düşünmek gerekir. Bunlardan ancak, İslam Siyasetinin (ya da daha yaygın bir deyişle, 'Siyasal İslam'ın) şiirine 'İslamcı şiir' diyebiliriz, sanıyorum. Bugün yazılmakta olduğu söylenen 'İslamcı' şiirin, ne Medeniyet, ne Akaid ne de Siyaset bağlamında 'İslamcı'lıkla uzaktan yakından hiçbir ilgisi yoktur. 'İslamcı şiir' yazmak iddiasında olan genç şairler var mıdır, bilmiyorum, ama bildiğim şu ki, eğer varsa, bunların İslam'ın ne Medeniyeti ne Akaidi ne de Siyasetine şiirsel söylemle (evet, dikkat! 'şiirsel' söylemle!) atıfta bulunmakta başarılı olamadıklarıdır. Hiçbiri, bırakınız Yahya Kemal'i, Akif'i, Necip Fazıl'ı, bir Ziya Osman Saba kadar, şimdi maalesef yok olup gitmekte olan o zarif Müslüman ruhaniyetini lirik bir söylemle dilegetirme becerisini gösterememişlerdir:

Rabbim, şuracıkta sen bari gözlerimi yum,

Sen bana en son kalan, ben senin en son kulun,

Bu akşam, artık seni anmayan İstanbul'un

Bomboş bir camiinde uyumak istiyorum.

Necip Fazıl'dan sonra 'İslamcı' kimliği atfedilen şairlerin şiirlerine gelince, onların, örnekse Sezai Karakoç ve Cahit Zarifoğlu'nunkilerin, sadece İslamî bağlamda okunmalarının sözkonusu olmadığını düşünüyorum ve şüphesiz, bu şairlerin tek boyutlu bir okumayla sınırlı bir yorumla uzaktan yakından hiçbir ilişkileri olmadığını da!. Karakoç da, Zarifoğlu da şiirlerini çoğul okumaya açık kılarak, anlamı bir'e indirgeyen manzumeci yaklaşıma kesinlikle yüz vermemişlerdir. Ama şunu unutmamak gerek: Türkiye'de genellikle okuma ve yorum tarzını, metnin (şiirin) kendisi değil, şairinin ideolojisi belirler: 'Nazım Hikmet komünisttir; öyleyse bu şiirinde de bu ideolojiyi dile getiriyordur' ya da 'Sezai Karakoç İslamcıdır; öyleyse bu şiirinde de İslamcı ideolojiyi dile getirmiş olmalıdır' örneklerinde olduğu gibi! Özetle söylemek gerekirse, 'metnin niyeti'ni ('intentio operis') geçtik, 'yazarın niyeti'nin ('intentio auctoris') bile göz ardı edilip, sadece şairin, 'açıklanmış' ideolojik konumunun referans olarak alındığı bir yorum siyaseti...

Oysa metinle şiirin anlamı (niyeti, matrisi) ile şairin ideolojisi arasında zorunlu bir ilişki sözkonusu değildir. Böyle bir zorunlu ilişki, metnin ancak propaganda amacıyla inşa edildiği durumlar için geçerlidir. Karakoç'un da, Zarifoğlu'nun şiirlerini, bu tür manzumeci bir malûliyetten tenzih ederim.

Söylemek istediğim şudur: İdeolojik tavırlarını açıkça deklare etmiş şairlerin şiirlerini bu önyargıyla ('Bu şair İslamcı, öyleyse bu şiirinde de İslamcılığı aramak gerekir') okumak, bu önyargıyı 'metinle sınımadan metne dayatmak' biçiminde gerçekleştiği takdirde, reddedilmelidir. Oysa biliyoruz: Hermenötik bir okuma (yorumlama) stratejisi, önyargıları peşinen reddetmez; (Gadamer'in o çok ünlü, 'önyargılara karşı önyargılı olmayınız!' sözünü hatırlamalı burada) tam tersine, önyargıların, yorumsama sürecinde bir işlevi olduğunu onaylar;- ama bir şartla: Bu önyargıları, metinle sınıama şartıyla! Şayet metinsel veriler, önyargıları doğruluyorsa, o başka! (Bu takdirde okumada referans, artık şaire ilişkin önyargı olmaktan çıkmış; referans, 'metnin niyeti' olmuştur). Ama doğrulamıyorsa, (olumsuz) önyargılar reddedilmeli, metne bu defa metnin kendisinden yola çıkılarak yaklaşılmalıdır.

Burada Hermenötik okumadan farklı bir tavrı öne çıkardığımı farkındayım, Hermenötik, Prof. Sayın'ın deyişiyle, 'önyargı[yı], yanlış yargı değil,[...]doğruyu olduğu kadar yanlış da içerebilen yargı [olarak kabul eder.], evet, ama 'doğru olan'ı yanlış olandan ayırmak için [...]Gelenek'e başvurmak gerek[tiğini] savunur. Gadamer'e göre 'Geçmiş olduğu kadar bugünü de içeren geleneğin belirlediği, yönlendirdiği[...] olumlu [...] önyargılar aracılığıyla metne yaklaşarak geçmiş ile bugün, metin ile okur arasında bir köprü kurulabilir ve böylece anlama sürecinin ilk adımı atılmış olur.' Okumada, Hermenötik anlamda Geleneğin yerine, Formalist

anlamda metin merkezli okumanın (teorik okumayı, metin merkezli okumanın bir türevi kabul ederek) ikame edilmesinin daha doğru olacağını düşünüyorum.

Hâmiş: Siz sevgili okurlarımdan bir müddet için izin istiyorum. 'Dinlence' için değil, faaliyetleri 'tatil' etmek için! Sağlık, safalık ile kalın (H.Y.) h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yaz sonunda yaz izlenimleri

Hilmi Yavuz 2010.09.01

Yaz sonu. Behçet Necatigil'in bir dizesini değiştirerek söylersem, 'sakin, dinlenmiş, rahat' bir yaz daha bitti! 'Sayılı gün, tez biter!' denir, gerçekten de öyledir.

Yaşanan zamanla o zamanın bilincinde olmak, sürenin çabuk ya da yavaş geçtiği izlenimini verir. Öyle değil midir? Bazen, yaşanan zaman geçen zamandan çok daha ağır ya da uzun yaşanır;- 'saatler bir türlü geçmek bilmedi!' diye sıkıntıyla yakındığımız zamanlardır bunlar. Ama bazen de, tam tersi söz konusudur: Yaşanan zaman, geçen zamandan çok daha hızlı geçmiş gibi gelir insana;- 'ne çabuk geçti saatler!'

'Sayılı gün tez biter'in gizemi budur: Geçen zamanın uzun ya da kısa, yavaş ya da hızlı geçiyor gibi algılanması, doğrudan doğruya bizim, yaşadığımız zamana nasıl bir değer ya da nitelik atfetmiş olduğumuzla ilişkilidir: Süre uzun geldiyse, yaşanan zaman sıkıntılı, kısa geldiyse, mutlu geçmiştir...

Bunlar hepimizin bildiği şeyler. Malumu ilam kabilinden şeyler söylediğimin farkındayım. 'Süre'yi ('durée'), geçen kronolojik ya da nicel zamandan farklılaştırarak, nitel zaman kılan dönüşümden söz edildiğinde kastedilenin bu olduğunu vurgulamak istedim,-hepsi bu kadar! Süre, zamanın niteliğine, ona atfettiğimiz değere aittir, niceliğine yani, kronolojik zamana değil!

Bunları, yaz günlerinin benim için büyük bahtiyarlıklarla (ve dolayısıyla da, 'göz açıp kapayıncaya kadar'!) geçtiğini dilegetirmek için anlattım. Orada, Bodrum'un Yahşi Yalısı'nda, bütün bir yaz boyunca, mütemadiyen aynı şeyleri yapmak, geçen günlerin, tıpatıp değilse bile, olabildiğince birbirine benzemesi için çalışmak! Yaz, benim için, daha önce de 'Geçmiş Yaz Defterleri'nde yazdığım gibi, bir 'herşey hep aynı kalsın!' ('semper eadem') yaşama mevsimidir. Herakleitos'tan beri Dünyanın temel koyucu ilkesi olan Değişim'e, dolayısıyla da Zaman'ın bir akarsu gibi değişerek akıp gidiyor olmasına karşı durabilmenin mümkün olmadığını; ama, hiç değilse, her şeyin olabildiğince aynı kalmasını sağlayarak, Zaman'ın geçen zaman olarak değil de tekrarlanan zaman olarak kavranmasının yanılması yaşamak!

Bunun, bilinçli bir yanılsama (illusion) deneyimi olduğunun farkındayım elbet! Şunu söylemek istiyorum: Nietzsche'nin 'Bengidönüş' öğretisi, hem değişmeyi hem de bir anlamda aynı kalmayı öngörür. Nietzsche, bana göre elbet, hem değişime hem de aynı kalmaya vurgu yapar. İddialı bir şey söylediğimin farkındayım ama, belki de Yahya Kemal'in 'imtidâd'ı, Nietzsche'nin Bengidönüş'ünün şiirsel bir varyantıdır.

Bense 'hep aynı kalsın'dan, değişmeyi değil, aynı kalmayı, ancak böyle bir bilinçli yanılsama (belki de 'kendi kendini aldatma'! Bilinçli yanılsama', 'kendi kendini aldatma' değilse nedir?) ile hep aynı hazları ve bahtiyarlıkları yaşamayı istemiş olabilirim. Bir defa daha belirteyim: Bu istek, sadece o güzelim yaz ayları için geçerlidir;- çünkü tekrarlanmasını istediğim hazları ve bahtiyarlıkları, ancak ve yalnızca, yazları yaşıyorum...

Bir şiirimi 'işte ben gittim, her şeyi söyledim gittim/ işte benden herkese/ herkese bir sonbahar' diye bitirmiştım. Sonbahar, bitişlerin mevsimidir ve Kanlıca'nın ihtiyarlarının geçen sonbaharları bir bir hatırlamaları da bir sona erişin hüznü hazırlığıdır. Oysa yaz, yaz öyle değildir. Geçmiş zamanların yeniden yaşanamayacak olmasının onulmaz hüznünü sonbahara bırakırım ben! Yaz, geçmişin tekrar yaşanmasının, sanki hiç değişmemiş gibi yaşanmasının mevsimidir. Yaz, hep aynı olan'dır, haz'dır yaz! 'Meleklerin eteklerinden bulutların biçildiği' yaz! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kılıçdaroğlu Tayyip Erdoğan'ın 'Muhallif'i mi, yoksa, 'Mefhum-u Muhallif'i mi?

Hilmi Yavuz 2010.09.05

Referanduma şunun şurasında tam bir hafta kaldı. 'Evet'çilerle 'Hayır'cılar arasındaki mücadele kıyasıya sürüyor. Bu mücadelenin, aslında bir tek, evet bir tek aktörü var: AK Parti Genel Başkanı, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan... CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ise, referandumda sahne alabilecek gerçek bir aktör, olabilecek gerçek bir 'lider' değil! Kimliğini ve kişiliğini, sadece ve münhasıran AK Parti Genel Başkanı'nın 'mefhum-u muhallifi' olmaktan alan bir göstermelik konumu var Kılıçdaroğlu'nun... Onun 'muhalafet'i, Recep Tayyip Erdoğan'ın 'mefhum-u muhallifi' olmaktan geliyor;- kimlikli ve kişilikli bir muhalafet değil!

Türkiye siyasetinde büyük meseleler, geleneksel olarak, liderler seviyesinde şahsileştirilme temayülü gösterir. 1950 ile 1960 arasındaki siyasi mücadelenin de 'esas' aktörleri, rahmetli Adnan Menderes ile rahmetli İsmet İnönü idi. Ama şimdi öyle değil! Anayasa değişikliğinin oylanması, olması gerektiği gibi genel ve kamusal bir mesele olmaktan çıktı, 'Evet'in Recep Tayyip Erdoğan'la, 'Hayır'ın da Kemal Kılıçdaroğlu'yla değil, ama altını çizerek yazıyorum, Recep Tayyip Erdoğan aleyhdarlığı ile özdeşleştirildiği özel ve şahsî bir meseleye dönüştü. 'Evet'çiyse 'Tayyipçi'sinizdir, 'Hayır'cıysanız 'Tayyip'e karşı!'

'Liderler seviyesinde şahsileştirme' değişim, boşuna değil! Mesela, 12 Eylül 1980'deki faşist darbeden sonra 'ressam' ve 'netekim' Kenan Paşamızın yüksek müsaadeleriyle güdümlü bir demokrasiye geçilmek istendiğinde, görünürde lider vasfı taşıyan bir tek isim vardı: Rahmetli Turgut Özal! Ne 'sivil memur' ve ruhsatlı sosyal demokrat Necdet Calp'ın (bildiğiniz gibi, Calp, emekli vali idi!) ne de 'askerî memur' ve icazetli muhafazakâr demokrat Turgut Sunalp'ın (o da bildiğiniz gibi, emekli orgeneral idi!) 'lider' vasfı yoktu! Rahmetli Özal'la yarışacak çapta değillerdi ikisi de!

Ama 12 Eylül cuntasının, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasî geleceğini dizayn etmedeki devletçi tavrına bakınız;- dikkatle bakınız! Cunta, Türkiye demokrasisini, asker ve sivil bürokratlara, yani Calp'a ve Sunalp'a teslim etmeyi planlamıştı. İktidara Calp'ın ya da Sunalp'ın gelmiş olması, cunta için fark etmeyecekti: Nihayetinde demokrasi, ister asker ister sivil fark etmez, her iki durumda da, bürokratik vesayete emanet edilmiş olmayacak mıydı?..

Özal, Türk halkının büyük desteğiyle 12 Eylül faşizminin bu meş'um ve sakîm planını bozmuştur. Özal iktidarı, Türkiye'de Kenan Evren cuntasının icadı olan Çift Partili Bürokratik Vesayet Projesi'nin, demokrasi imiş gibi yutturulmasına, halkın özgür iradesiyle indirilmiş bir darbedir;-sivil darbe!

Ulusalçı Kemalist 'Hayır'cı takım, bu defa, 12 Eylül 1980'in, Çift Partili Bürokratik Vesayet Projesi'nin, rahmetli Turgut Özal'ın Anavatan Partisi'nin (ANAP) cuntaya rağmen iktidara gelmesinden hayırlı dersler çıkarmış gibi

görünüyorlar. Önce, hayatta hiç memuriyet yapmamış olan Deniz Baykal'a 'hayır!' diyerek Kılıçdaroğlu'nu CHP'yi tedvire 'memur' ettiler;- tıpkı Calp'ın ve Sunalp'ın Çift Partili Bürokratik Vesayet Projesi'ni 'tedvire memur' edilişleri gibi- ve ondan (Kılıçdaroğlu'ndan) bir 'lider' çıkarmayı denediler. Ama 1980'lerin Necdet Calp'ı ya da Turgut Sunalp'ı ne kadar 'lider' idiyse, Kemal Kılıçdaroğlu da ancak o kadar 'lider' olabilirdi! Liderliği Recep Tayyip Erdoğan'ın 'mefhum-u muhalifi' olmaktan ibaret kaldı!

Dahası, Ulusalçı Kemalist Bürokratik Vesayetçiler, Kılıçdaroğlu'nun Başbakan'ın 'mefhum-u muhalifi' olmasının işe yaramadığını da görüp, halkı bir Tayyip Erdoğan ve AK Parti düşmanlığına kışkırttılar. Ortalık, ağzından salyalı köpükler saçan 'Şu Tayyip'in ipini ben çekeceğim!' diyenlerle ve "Bu halk Tayyip'e gene 'Evet!' diyecek. AK Parti'den de Tayyip'ten de ancak İsrail yardım ederse kurtuluruz!" diyenlerden geçilmez oldu. AK Parti'den kurtulmak(!) için İsrail'den meded ummak! Başbakan'ı 'ipe çekmek'! Nasılsa alıştılar bunu yapmaya...

Referandum öncesinde Ulusalçı Vesayetçilerin vardıkları nokta, maalesef, budur! 'Hayır!' demeyi düşünen sağduyulu vatandaşlarımıza duyurulur!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şiir ve Teori

Hilmi Yavuz 2010.09.08

Bundan yaklaşık sekiz yıl önce, Nazım Hikmet'in şiirlerinin, onun dünyagörüşünün verili bağlamı dışında da okunabileceğini, bunun mümkün olduğunu savunmuş ve 'Nazım'ın şiiri[nin], onun 'komünist şair' olmasıyla zorunlu bir bağımlılık ilişkisi içinde' olmadığını önesürmüştüm.

Nazım, komünist olabilir, -ve elbette öyledir. Hiçkimse, onun komünist olmadığını iddia etmiyor zaten. Ama bu, Nazım'ın şiirinin zorunlu olarak, sadece Marksizm bağlamında okunması gerektiği anlamına gelmez, -gelmemeli de! Bütün büyük şairlerde olduğu gibi Nazım Hikmet'in şiiri de, 'çoğul okumalar'a kapalı olmayan bir şiirdir ve bu, şiiri ile dünyagörüşü arasındaki ilişkinin, zorunlu olmadığını gösterir. Bir şiir ya da genelde bir yapıt, propaganda amacıyla yazılmışsa, ancak zaman ve o koşulda (evet, ancak o zaman ve o koşulda!) bir tek düzlemde okunabilir;-öyle okunması amaçlanmıştır çünkü... O şiirden ya da yapıttan, amaçlanan o tek anlamın çıkarılması beklenir;- o kadar! Halbuki, bu anlamda sadece bir düzlemde okunabilen şiire, olsa olsa, 'manzume' denir. Ve hiç şüphe yok, Nazım'ın şiiri, 'manzume' değildir...

Oysa ne olmuştur? Nazım şiirinin yorumu, deyiş yerindeyse, ideolojik gözüaltına alınmış; şiirinin Marksist bağlamın dışında okunması, neredeyse bir sapkınlık sayılmıştır. Gerekçe de hazırdır: Nazım komünisttir; dolayısıyla, ideolojisini şiirinden ayıramazsınız! Bu gerekçe, Nazım şiiri üzerine inşa edilmiş olan tahakkümü meşrulaştırma gerekçesidir. Teorik sosyalizmin değil, Reel sosyalizmin tekeli estetiği (böyle bir estetikten söz edilebilirse eğer!), Nazım'ın şiirinin 'başka türlü' okunmasına izin vermemiş; şiiri, 'başka türlü' de okunabilir olma imkânlarına sınıksız kapalı tutulmuştur.

O yazımda, Nazım'ın şiirinin bu yoksullaştırıcı tahakkümden kurtulması gerektiğini belirtmiş ve şöyle demiştim: 'Kimsenin, Nazım'ın şiirinin, verili okuma biçimiyle, yani Marksizm bağlamında okunmasına itirazı yoktur. Böyle bir itiraz, budalaca olur çünkü... Dileyen, elbette, Nazım Hikmet'in şiirini işçi sınıfı ideolojisi açısından okumaya devam edebilir;-etmelidir de! Ama, Nazım'ın şiirini bu okumayla sınırlayan o görünmez, ama kolayca hissedilen hegemonik gözüaltının aşılması; şiirin üzerindeki bu mütehakkim okuma tekelinin kırılması gerekir. 'Farklı' okumalar, Nazım'ın Marksist bir şair olduğu gerçeğini örseleyemez; -örselemesi zaten söz konusu değildir. Tam

tersine, Marksist bir şairin şiirinin, sadece o yorumla sınırlandırılmaz olan bir çoğulluğa ya da zenginliğe sahip olduğunun görülmesini mümkün kılar bu 'farklı' okumalar...

Manidar, ama anlaşılabilir bir biçimde, şimdi, Sezai Karakoç'un şiiri üzerinde de böyle bir yoksullaştırıcı tahakkümü inşa etme gayreti içinde olanlar görülüyor. Şunu, birilerinin nihayet (evet, nihayet!) idrak etmesi gerekir: Büyük şairlerin şiirlerini, onların ideolojik tercihlerinin belirlediği bağlamda okumak gibi bir dayatma, bu büyük şairleri, sıradan birer 'manzumeci' durumuna düşürmek anlamına gelir. Vahim bir taassup, sözkonusu büyük şair ister Nazım Hikmet, ister Sezai Karakoç olsun, bu şairleri, önceden verilmiş bir ideolojik bağlamın dışında okunamazlık atfederek, küçültmüş olmuyor mu?

Burada önemli olan, ideolojik dayatma dışında yapılan okumaların, kendi içinde tutarlı olup olmadığına bakmaktır; -ki burada 'tutarlılık', okumada kullanılan zihinsel araç (teori) ile o aracın şiire uygulanması (pratik) arasında bir uyumsuzluğun olmaması anlamındadır. Okumaya yöneltilecek meşru eleştirinin tek ölçütü, budur: Tutarlılık!.. Aksi halde, bu ölçütün dışına çıkılarak yapılan eleştirilerin, hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktur!

Kaldı ki, size şaşırtıcı gelebilir, şairin ideolojik tercihlerinin dışında, bu tercihlerle hiç ilgisi bulunmayan bir teori ile o şairin şiirini okumak, pekâlâ, şairin bilinçli ideolojik tercihi ile örtüşen bir sonuç verebiliyor;-vermiştir de!

Netice-i kelam: Türkiye'de belirli bir kesim okuryazar, muhafazakârlık ile taassubu birbirinden ayırma ferasetinden mahrum bulunuyor. Maalesef!

Hamiş: Siz sevgili okurlarımın mübarek Ramazan Bayramı'nı tebrik ediyor; Bayramınızın sağlık safalık ile geçmesini Cenab-ı Allah'tan niyaz ediyorum (H.Y.)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ne olacak bu üniversitelerimizin hâli?

Hilmi Yavuz 2010.09.12

Türkiye'de üniversitelerin sayısının hızla artmasının belirli bir tedirginliğe neden olduğu muhakkak. Bir ölçüde de haklılık payı taşıyan bu tedirginliği anlamak mümkün. Zihinleri kurcalayan sorular var çünkü: Yeterli sayıda öğretim elemanı var mı? Bu elemanlar ne kadar ehliyet ve liyakat sahibi? Üniversitenin altyapısı ve donanımı ne kertede yeterli? Vesaire vesaire...

Hiç şüphesiz üniversite sayısına (niceliğine) değil, niteliğine öncelik verildiğini gösteren sorular bunlar. Ve elbette göz ardı edilmeyecek sorular...

Zaman'ın Ankara bürosundan İbrahim Asaloğlu'nun temmuz başında yayımlanan haberine göre, Türkiye'de son açılan 7 vakıf üniversitesi ile birlikte Türkiye'deki üniversite sayısı 139'u buluyor: Bunlardan 45'i vakıf, 94'ü devlet üniversiteleri. Bu durumda, ülkemizde üniversite öğrencisi adayının her yıl belirli bir ölçekte artışı, niceliği de zorunlu olarak öne çıkarmıyor mu? Dolayısıyla, devletin yükseköğretim politikasının şu ikili açmaz karşısında bulunması kaçınılmaz oluyor: Ya öğretim elemanı bakımından ehliyet ve liyakati, altyapı ve donanımı bakımından da yeterliliği olmayan üniversiteleri açmaya devam ederek, niteliğe değil niceliğe belirleyici bir öncelik verecek; ya da ehil öğretim elemanları ve altyapısı ve donanımı sağlanıncaya kadar üniversite açmayarak niceliğe değil niteliğe belirleyici bir öncelik verecek! Devlet (dolayısıyla da, YÖK) bugüne kadar, tercihini birinci seçenek üzerinden hayata geçirdi.

Peki bu tercih yanlış mıydı? Devlet, yeterli eleman ve altyapısı olmayan üniversiteleri açmayıp da ne yapacaktı? Yüzbinlerce öğrenci her yıl artan ölçekte üniversite dışında mı bırakılmalıydı?

Geçenlerde Pakistan'da yayımlanan Ruzname-i Ümmet gazetesinde S. Anjum Asif, 'Müslümanlar arasında eğitimin Sefil Hali' ('The Wretched Condition of Education among Muslims') başlıklı bir yazı yayımladı. Asif, bu yazısında bazı istatistikler veriyor: Bu istatistiklerin, bizim içinde bulunduğumuz durumu daha iyi anlamamıza yol açacağını düşünüyorum.

Asif'in belirttiğine göre, Müslümanların büyük çoğunlukta olduğu 57 İslam ülkesinde toplam 500 üniversite mevcut. Amerika Birleşik Devletleri'nde bu sayı, 5758. Avrupa ülkelerinin tamamında ise, 3900 üniversite var. Ama asıl dikkat çekici olan, Hindistan'daki üniversite sayısıdır. Hindistan'da tamamlanmamış 8407 (evet, yanlış okumadınız: tamamlanmamış 8407!) üniversite bulunuyor.

Şimdi benim açımdan önem taşıyan bir karşılaştırma: Dünyadaki en iyi 200 üniversite arasında 57 İslam ülkesindeki 500 üniversiteden sadece 9'u yer alıyor. Bunlardan 8'i Türk, 1'i Endonezya üniversitesi. Asif, Türk üniversitelerinin hangileri olduğunu bildirmiyor.) Buna karşılık, 8407 üniversiteye sahip olan Hindistan'dan sadece 5 üniversite, ilk 200'e girebilmiş! 139 üniversitesi olan Türkiye, ilk 200'de 8 üniversite ile temsil edilirken, 8407 üniversitesi olan Hindistan sadece 5 üniversite ile temsil ediliyor... Asif'in yazısında ilk 200'deki 8 üniversitemizin hangileri olduğu bildirilmediği için, kaçının vakıf, kaçının devlet üniversitesi olduğu da bilinmiyor elbet...

Yukarıdaki ikili açmazın, yani nitelik mi nicelik mi, sorunsalının çözümü, üniversitelerin özelleştirilmesi midir? En uygun çözüm gibi görünen, özelleştirme midir? Devlet, sadece hem öğretim elemanı hem de altyapı ve donanım bakımından denetleyici olmalı, üniversiteleri, yaygın tabirle 'kalite kontrolü'nden geçirmeli ve yüksek öğretime katkısı, öğrencilere sadece (yurt içi ve ağırlıklı olarak da, yurtdışı eğitim için) burs vermekle mi sınırlı kalmalıdır? Çok emin değilim!

Emin değilim, çünkü vakıf üniversitelerinin de ortaya çıkardığı sorunlar var.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Fusun Akatlı'ya Ağıt

Hilmi Yavuz 2010.09.15

Sözler, acıların üzerinden kayıp gidiyor...

Fusun Akatlı: Türkiye'nin en müstesna entelektüellerinden biri;

Fusun Akatlı: Benim en müstesna arkadaşlarımdan biri...

Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü: Bu bölümde bu ülkenin en önemli ve büyük felsefe hocalarından biri, Profesör Nusret Hızır! Fusun, Nusret Hoca'nın öğrencisi ve asistanı: Bir felsefeci için en yetkin referanslardan birine, Nusret Hoca'nın en yakınında olma ayrıcalığına sahip.

Hacettepe'de öğretim üyesi Dr. Akatlı. 12 Eylül faşizmi, Fusun işsiz.

12 Eylül 1980 günü Bodrum'da evdeyiz eşimle. Birden mandalina ağaçlarının arasından Füsun, Zeynep ve Yıldırım!. Sıkıyönetimin sokağa çıkma yasağına rağmen, bahçelerden gizlice geliyorlar bize... O karabasanın birlikte yaşadığı günler.

Füsun, felsefeyi, felsefi deneme türünde yapmayı seviyor. Çünkü deneme, ona felsefeyi gülen düşünceyle birleştirme olanağını veriyor. Felsefi deneme, Füsun'un elinde, Akıl'la Zeka'nın; bilgiyle ironinin yetkin bir dilegetiriş biçemi ediniyor.

Deneme ile birlikte Eleştiri, Füsun'un Türk edebiyatına, özellikle öykü eleştirisi alanında en seçkin ürünlerini veriyor.

Zeynep Altıok'un Milliyet Sanat Dergisi'ne yazdığı bir yazı var. Beni hayatta en çok bahtiyar eden yazılardan biridir o. Şöyle yazmış ve beni nice onurlandırmıştır: 'Annemin çok sevdiği, hatta abisi olarak bağlılıkla benimsediği çok eski dostudur.(...) Hilmi abi diye hitap etsem de, o aslında annemin abisi, ama benim babamdır. İkinci şair babam!'

Füsun'la Zeynep, Ali Hikmet. Ömer Emre, ben ve Esin bir aileyiz. Doğum günlerimizde birlikte olduk. Esin'in bize ne zaman perde pilav pişireceğini hep merak ederek...

Füsun'un tiyatroyla ilgisi, onun 1990'larda İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Şehir Tiyatroları'na baş dramaturg olarak girişiyle başlar. Tiyatroya katkılarını, başta Gencay (Gürün) hanım olmak üzere, tiyatrocu dostlar çok iyi bilirler. Yeditepe Üniversitesi Tiyatro bölümü'nün kurucu başkanlığı döneminde ürettiği değerleri, Engin Uludağ, Cüneyt Türel, Engin Cezzar kardeşlerim anlatmalı... Oradan nasıl bayağının bayağısı, adi bir ayak oyunuyla uzaklaştırılışını da...

Sonra Doğu Üniversitesi. Uygarlık Tarihi dersleri. Sevgili Prof. Dr. Dilek Doltaş, Füsun'a, gerçek bir entelektüelin, gerçek bir entelektüele nasıl sahip çıkılabileceğinin soylu bir örneğini gösterdi. Bunun yakın tanıklarından biriyim ben...

Doğu Üniversitesi'nde çok mutluydu Füsun. Ah, o menhus cıgara olmasaydı...

Zeynep, bizi Haliç'te keşfettiği lokantalardan birine götürecekti. Ya da Beşiktaş'ta her zamanki gibi, Turgut'ta buluşacaktık, Sakine ile Zeynep de olacaktı ben tatile çıkmadan... Ya da Bodrum'da, Zeynep Avcı'ya geldiğinde, bana da uğrayacaklardı; Açelya'da uzun sürmüş bir öğle yemeğinde bir araya gelecektik. Ya da Esin'in doğum gününde perde pilavlı sofrada... Olmadı. Olmadı. Olmadı.

Türkiye, müstesna bir entelektüelini, ben küçük kızkardeşimi yitirdim.

Sözler, acıların üzerinden kayıp gidiyor...

*Bu yazı, sevgili Füsun'un ölümü üzerine Şehir Tiyatroları'nda yapılan toplantıda okunan metindir. Yayımlanması gecikmiş bir ağıt!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Niçin 'EVET' oyu verdim?

12 Eylül 2010 halkoylaması, benim için her şeyden önce bir 'vicdan' meselesiydi. 'Vicdan', bana göre elbet, yaşanan 'somut' olaylar karşısında bireysel adalet duygusunun insani tezahürüdür.

'Soyut' adalet hukuk, yasalar ve yaptırımcı kurallar demektir. Bireyin herhangi bir somut olay karşısındaki vicdanî tavır, soyut hukuk kurallarının uygulanması ile ortaya çıkan sonuçlarla örtüşmeyebilir: Yargı kurumları, mahkemeler bir karar verebilirler, ama bu karar, bazen, bizim kendi kendimize yaptığımız vicdan muhasebesi ile onaylamadığımız bir karar olabilir. Vicdan, bu manada, Adalet'in bireysel ifadesinden başka bir şey değildir... Kamusal adalet, yasaların ve mahkemelerin işidir; özel adalet ise, vicdanın işi...

Evet! 12 Eylül halkoylaması benim için her şeyden önce bir 'vicdan' meselesiydi. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun (HSYK), Anayasa Mahkemesi'nin ve Yüksek Askerî Şûra'nın (YAŞ) bazı ve benim açımdan, büyük önem taşıyan, kararlarının, hiçbir biçimde bana vicdan sahibi insanların onayladıkları kararlar gibi görünmemiştir: Niçin mi? Şöyle: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, 2005'teki Şemdinli olaylarının soruşturulması sırasında Van Savcısı Ferhat Sarıkaya'yı görevden almış; dahası, görevden almakla yetinmeyerek Sarıkaya'nın avukatlık yapma hakkını da gaspetmiştir.

Pek iyi de Ferhat Sarıkaya'nın, bırakınız yargıç veya savcılığı, memuriyetten ihraç edildikten sonra meslekten tard edilerek avukatlık yapma hakkının dahi elinden alınmasına neden olan suçu nedir? Şemdinli olayları sırasında başta Kara Kuvvetleri Komutanı Org.Yaşar Büyükanıt ve bazı yüksek rütbeli subaylar hakkında, 'çete kurmak' iddiasıyla iddianame hazırlamak! İyi de bu iddianame, ilgili ağır ceza mahkemesince mesnetsiz bulunarak 'iade' mi edilmiştir, yoksa 'kabul' mü edilmiştir? Mahkeme, Sarıkaya'nın iddianamesini kabul etmiş ve dava açılmıştır. Bu davayı açarak Şemdinli olaylarının asker sanıklarının ağır cezalara çarptırarak ağır ceza mahkemesinin üyelerine ne olmuştur dersiniz? Yargıçlar HSYK tarafından başka yerlere tayin edilmişlerdir.

Ben, adaletin tecelli etmediğini düşündüğüm bu kararlar karşısında, vicdanımın sesini dinledim. HSYK'nın Sarıkaya'yı meslekten tard ettikten sonra avukatlık yapmasını bile yasaklamasının, vicdanlı bir davranış olmadığını düşündüm. Sarıkaya'ya bu haksızlığı reva gören HSYK değişmeliydi;- vicdanım bana bunu emrediyordu çünkü...

Anayasa Mahkemesi'ne gelince, o mahkemenin kararlarının da vicdanî sorumluluğu vardı. Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesindeki Kanadoğlu'nun 367 oyunu! O zaman şöyle düşündüm: Yakın tarihlerde yapılmış Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde mesela Turgut Özal, mesela Süleyman Demirel, mesela Ahmet Necdet Sezer için 'yeterli oy' sayısı kaçtı? Özal, Demirel, Sezer seçildiklerinde 367 sayısı, niçin yeterli oy zorunluluğu olarak dayatılmamıştı acaba? Bu durumda, Özal, Demirel ve Sezer'in cumhurbaşkanlıkları 'şâibeli' bir duruma gelmiyor muydu?

Ben adaletin tecelli etmediğini ve Abdullah Gül'e apaçık haksızlık edildiğini düşündüğüm bu karar karşısında da vicdanımın sesini dinledim. Anayasa Mahkemesi'nin Abdullah Gül'e 367 oy dayatmasının, vicdanlı bir davranış olarak onaylanmasının mümkün olmadığını düşündüm; Gül'e bu haksızlığı revâ gören Anayasa Mahkemesi değişmeliydi;-vicdanım bana bunu emrediyordu çünkü...

Yüksek Askerî Şûra'nın 'irticaî faaliyetler' ve buna benzer gerekçelerle ordudan ihraç edilen subay ve astsubaylara yargı yolunun kapalı tutması da vicdanen beni fevkalade rahatsız ediyordu. Demokratik bir toplumda, sivillere yargı yolunun açık, asker kişilere kapalı olmasının da, tıpkı HSYK'nın ve Anayasa Mahkemesi'nin bahse konu edilen kararları gibi, bana göre elbet, vicdanen onaylanması kabul edilemezdi. YAŞ'ın bu imtiyazlı konumu değişmeliydi; vicdanım bana bunu emrediyordu çünkü...

Ayrıca benim, sivil ve askerî vesayetten anladığım da buydu!

Hâmiş: Diyeceksiniz ki, 'Hilmi Yavuz, senin oyunun renginden bize ne?' Haklısınız! Ama niçin 'EVET' dediğimi açıklamak, benim için, siz sevgili okurlarıma karşı vicdanî bir sorumluluk olarak görünmüştür de ondan!
h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ulaşım ve bildirişim

Hilmi Yavuz 2010.09.22

Türkiye toplumunda 'ötekileştirme' sürecinin modernleşme ile başladığına ilişkin görüşlerin, tarihsel (ya da empirik) olarak doğrulanmadığını biliyoruz.

Osmanlı'da, 19. yüzyılda milliyetçilik dolayımında bir ötekileştirmeden söz edilebiliyor olsa bile, ötekileştirmenin tarihinin modernlik ve dolayısıyla milliyetçilikten çok daha öncesine çıktığı söylenebilir. Ötekileştirmenin bir tek ölçüte bağlı olmadığı malum;- hele, ortada etnisite ve sınıf (dolayısıyla, ideoloji) gibi, sınırlandırıcı ve tekil ölçütlere indirgenemeyeceğini gösteren örnekler varken...

Murat Belge, Taraf gazetesinde yayımlanan 'İki Millet' başlıklı yazısında, ötedenberi, 'Türkiye Cumhuriyeti adına tescil edilmiş topraklar üzerinde iki ayrı millet halinde yaşadığımız'dan söz ediyor ve bu tezini, İstanbul içinde 'şehrimizi tanıyalım' kültür gezileri rehberi olarak tanık olduğu bir olayla açıklıyor: 'Şöyle olağan bir sahneyi gözünüzün önüne getirin: otobüsümüz sözgelişi, Silivrikapı yakınlarında duruyor, içinden kadınlı erkekli yirmi beş, otuz kişi iniyor. Bunlar 'şehirlerini tanımaya gelmiş', çoğu orta yaşlı sayılır, eski ya da yeni İstanbullular. İnince ne oluyor? Mahallenin çocukları bir koşu gelip bu grubun çevresini sarıyor ve 'Hello! Gudbay!' diye bağrışıyorlar.'

Belge, bu 'sahne'nin bize ne anlattığını sorguluyor ve şu cevabı veriyor: 'Doğrusu çok şey anlatıyor. Bir kere bu çocukların bizden aldığı ilk izlenim, 'ecnebi' olduğumuz. Onun için bizimle 'ecnebice' konuşuyorlar. Yalnızca bu olgu yeterince açıklayıcı değil mi?'

Pek iyi de, niçin Silivrikapılı çocuklar Murat Belge'yi ve geziye katılanları 'ecnebi' buluyorlar? Belge'ye göre, 'herhalde öncelikle giyim kuşamdan ötürü'! Acaba, gerçekten Silivrikapılı çocuklar, Murat Belge ve geziye katılanları, 'Hello! Gudbay!' diye karşılarken 'ecnebi', ya da 'öteki' olduklarına, 'giyim kuşamlarına' bakarak mı karar veriyorlar? Bu çocuklar, Belge ve onun rehberlik ettiği kişiler gibi giyinen insanları ilk kez görüyor değiller herhalde! Geziye katılanların giyim kuşamları, Belge'nin söylediği gibi, o çocukların 'anne ve babaları gibi birileri' olmadığının işareti ise de, bu işaret onların 'ecnebi' olduklarını göstermez...

Öyleyse, Silivrikapılı çocukların Belge ve rehberlik ettiği kişileri, niçin 'ecnebi' olarak ötekileştirdiklerinin açıklanması gerekir. Giyim kuşamdan dolayı bir 'ecnebilik' atfetmek söz konusu olamıyorsa eğer, çocukların 'Hello! Gudbay!'ları nasıl açıklanacaktır? Belge'nin, naklettiği bu olayda atıfta bulunduğu durum, onun ve geziye katılanların 'ecnebi' olarak değil, 'turistic' olarak alımlanmış olmalarına ilişkindir ve bunun elbette giyim kuşamla hiçbir ilişkisi yoktur. Çocukların 'aldıkları ilk izlenim', onların 'turistic' olduklarıdır; 'ecnebi oldukları' değil...

Belge'nin verdiği bu örnek, ulaşım konvansiyonlarının, aynı zamanda bir bildirişim sistemi inşa ettiğini, ya da şöyle söyleyeyim, belirli yaşam olgularını anlamlandırma ve yorumlamada belirleyici olduğunu gösteriyor: (i) Otobüsle bir yere topluca gidiş; (ii) bu topluluğun önünde 'rehber' kimliğinde birinin bulunması; (iii) kiminin

ellerinde fotoğraf makinaları... deyiş yerindeyse, metonimik bir öbek oluşturarak, bu görüntüyü 'turistler geldi!' biçiminde bağlamlaştırıp okumayı mümkün kılıyor. Roland Barthes'in Göstergebilimin İlkeleri'nde, metonimik olarak yapılanmış sistemlere (yemek sistemi, giyim sistemi, tefrişat sistemi) bu örnekte görüldüğü gibi, ulaşım konvansiyonlarını da eklemek gerek...

Denecektir ki, bu görüntünün 'turistler geldi!' olarak okunması, onların 'ecnebi' olarak alımlanması anlamına gelmiyor mu? Hayır! 'Ecnebi'de bir ötekileştirme söz konusudur ama 'turist'te değil! 'Turist'in ötekileştirilmesi, onun ancak 'ecnebi'ye dönüşmesiyle gerçekleşir. Dahası, 'ecnebi', ideolojik göndermeleri olan bir kavramdır ve her ötekileştirmede olduğu gibi değer düşürücü ya da değer yükselticidir. 'Turist' dediğimiz kişileri ise ne yüceltiriz ne de aşağılarız: 'Turist' bu anlamda 'öteki' değildir çünkü...

'Öteki[leştirme]' konusunda konuşurken kavramlararası farkları göz ardı etmememiz gerekir... Belge'nin anlattığı olayda ne 'ecnebi'lik vardır, ne de 'iki millet'!.. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Viddan, mülkün temelidir'

Hilmi Yavuz 2010.09.26

12 Eylül referandumunda, tamamiyle viddanî gerekçelerle 'EVET' oyu kullandığımı geçen haftaki yazımda açıklamıştım. Bir 'Viddanî Evetçi' olarak oyumun hesabını vermeyi de bir 'viddanî borç' bildim.

Viddan'ın, bugün Türk insanının başvurması gereken tek referans olduğunu düşünüyorum. 'Viddan sahibi' olmak ve elbette âdil bir karar vermeden önce, 'elimizi viddanımızın üzerine koymak'! Kararlarımızı 'viddanımız sızlamadan' vermek! Kısaca, viddansız olmamak! Belki bunlara, yeni bir deyişi eklemek de gerekiyor: 'Viddanlarımız ile cüzdanlarımız arasında sıkışıp kalmamak'! Ve elbette 'viddanın sesini dinlemek'!

Gerçekten de XX. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri olan Charles Taylor, Türkçeye 'Modern Toplumsal Tahayyüller' (Metis Yayınları, 2005) adıyla çevrilen kitabında, Jean-Jacques Rousseau'dan yola çıkarak 'erdem mücadelesi, içimizin derinliklerine gömülmüş ve neredeyse susmuş bir sesi yeniden yakalama çabasıdır,' der. Bu 'ses', hiç şüphe yok, 'viddanın sesi'nden başka bir şey değildir.

Taylor şöyle sürdürür sözlerini: 'Dünyanın gürültüsü patırdısı yüzünden işitilmez hale gelmiş, içimizdeki en mahrem ve elzem şeyle, Rousseau'nun, geleneksel tabirle 'viddan' dediği şeyle, yeniden bağ kurmaya ihtiyacımız vardır.'

Rousseau ise, Taylor'un deyişiyle 'içimizdeki en mahrem ve elzem olan şey'i, viddan'ı, Emile'de şöyle dile getirir: Viddan! Viddan! İlahî içgüdü, Cennetten gelen ölümsüz ses; aslen cahil ve sınırlı ama yine de zeki ve özgür olan bir yaratığın (Rousseau, burada elbette 'insan'ı kastediyor!); iyi ve kötünün şaşmaz yargıcı, insanı Tanrı'ya benzeten! İnsan doğasının faziletleri ve eylemlerinin ahlakı sende toplanmıştır, kendimde senden gayrı, beni hayvanlardan üstün kılan bir şey bulamıyorum- gem vurulmamış bir anlayış ve hiçbir ilke tanımayan aklın yardımıyla, bir hatadan ötekine koşmanın hazin ayrıcalığından başka...'

Bana sorarsanız, ben 'Yasa' kavramını 'kamu viddanının müeyyidelere bağlanması'; 'Yargı' kavramını ise, 'müeyyidelere bağlanmış kamu viddanının hayata geçirilmesi' şeklinde tarif ederdim. 'Hukuk' da, ilk Roma Hukukçularının dilegetirdiği gibi, 'iyi ve âdil olma sanatı'ysa eğer ('ars boni et asqui'), 'iyi ve âdil olmak', kamu viddanının ta kendisidir. Hukuk, bana göre elbet, kamusal viddandan başka bir şey değildir...

12 Eylül referandumunda 'Vicdanî Evetçi' tavrımı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun Ferhat Sarıkaya, Anayasa Mahkemesi'nin 367 ve YAŞ kararlarının yargı denetimine kapalı olmasının kamu vicdanı ile bağdaşmıyor olmasıyla açıklarken düşündüğüm şey, 'Hukuk', 'Yasa' ve 'Yargı' arasındaki ilişkilerin, doğrudan doğruya 'Vicdan' kavramının birer türevi olarak temellendirilebildiğini görüyor olmamdı.

Bilineni tekrarlayayım: Vicdan, tek taraflı işlemez. O nedenle de, düşünceleri, son kertede dünyagörüşleri ve bağlı oldukları ilkelerle asla ve kesinlikle mutabık olmasam da, Ergenekon davasında Mustafa Balbay'ın, Tuncay Özkan'ın, Mehmet Haberal'ın ve Fatih Hilmioğlu'nun yargı sürecinin tutukluluk durumuyla uzatılmasının, 'kamu vicdanının hayata geçirilmesi' ile bağdaşmadığını söylemem gerekiyor. Hukukun üstünlüğünden söz edebilmek, ancak her bireyin, kamu vicdanının bir temsilcisi olmasıyla mümkündür.

Belki şu da söylenmelidir: İdeolojilerin, deyiş yerindeyse, kapsama alanına girmeyen yegâne insanlık durumu, Vicdan'dır. Vicdan'ın ideolojisi olmadığı gibi, ideolojilerin de vicdanı yoktur...

Son söz: Vicdan'dır mülkün temeli... Ve 'içimizin derinliklerine gömülmüş ve susmuş olan o ses'i duyma ve 'onunla yeniden bağ kurma' zamanıdır... h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bihruz Bey, 'Mahşer Midillisi' Kâmil Bey mi?

Hilmi Yavuz 2010.09.29

'Tanzimat' döneminin edebiyat sosyolojisi yapılmış değildir. Osmanlı Modernleşmesinin Tanzimat edebiyatı üzerinden okunması söz konusu olduğunda, sosyolojik bir temellendirme için kriterler, Tanzimat romanları üzerinden seçilmiştir ve ne yazık ki, Tanzimat modernleşmesini romanlar üzerinden temellendirmede teorik kavramlardan değil, empirik verilerden yola çıkılarak yapılmış bir edebiyat sosyolojisi söz konusudur. Bu kriterlerden en çok bilineni, Prof. Dr. Şerif Mardin'in kullandığı empirik kriterlerdir.

Prof. Dr. Mardin, 'Tanzimattan Sonra Aşırı Batılılaşma' başlıklı makalesinde, 'Osmanlı romanı Türk modernleşmesini incelemek için en az yararlanılmış bir kaynaktır, oysa birçok roman yazıldıkları zamana ait İstanbul seçkin çevrelerinin durumu hakkında bize önemli bilgiler verir', dedikten sonra, '[b]u kaynaklar[ın], ayrıca Osmanlı aydınlarının sosyal değişmelerin getirdiği sorunlara nasıl yaklaşıldığını da belgelediğini' bildirir ve bir sosyolojik okuma için şu iki empirik kriteri öne sürer: (i) Kadının toplumdaki yeri; ve (ii) Üst sınıf erkeklerin Batılılaşması. Mardin, şöyle sürdürür sözlerini: '[...] şüphesiz bu iki alan, Osmanlı kültürüne göre en 'yüce', gizil değer yapısına göre ise en duyarlı olanlardır.'

Oysa Prof. Mardin de içinde olmak üzere, birçokları üzerinde durduğu bu kriterlerden, yola çıkarak, Tanzimat'ta Mardin'in deyişiyle, 'üst sınıf erkeklerin Batılılaşması'nı, 'alafranga züppeler' üzerinden okumuşlardır.

Tanzimatın üst sınıf erkeklerinin Batılılaşmasını taşıyan tipler, Recaizade'nin 'Araba Sevdası'nda Bihruz Bey, Ahmet Midhat Efendi'nin 'Felatun Bey ve Rakım Efendi'sinde Felatun Bey, Namık Kemal'in 'İntibah'ında Ali Bey... olmuşlardır. Benim hatırlayabildiğim kadarıyla, Tanzimat romanlarında Batılılaşmayı 'alafranga züppeler' dışında öne çıkaran 'olumlu tip'ler yoktur; - elbette, bir ölçüde Rakım Efendi dışında...

Bana gerçekten çok tuhaf gelen durum şudur: Tanzimat Batılılaşması, bizzat Recaizade gibi, Namık Kemal gibi, Ahmet Mithat Efendi gibi, 'alafranga züppelik'le uzaktan yakından asla ilişkisi olmayan kimlikler üretmişken, bu romancılar niçin Batılılaşmayı kendi kimlikleri üzerinden değil de Bihruz, Felatun, Ali gibi karakterler üzerinden, onları öne çıkararak okumuşlardır? Şüphesiz, bu konuda şöyle de düşünülebilir: Tanzimat Batılılaşmasının tipik kimlikleri 'alafranga züppeler'dir; Recaizade, Namık Kemal ve Ahmed Midhat Efendi, Tanzimat

modernleşmesinin tipik temsilcileri değildir. O zaman sorulması gereken soru şudur: Mademki Tanzimat'taki dönüşümü sahil olarak temsil edenler Bihruz, Felatun ve Ali... gibi 'alafranga züppe' kimliklerdir, o zaman Tanzimat'ın sosyal tarihi niçin veya hangi gerekçeyle, onu temsil etmeyen Namık Kemal'ler, Şinasi'ler, Ziya Paşa'lar, Mustafa Reşit Paşa'lar, Ali ve Fuad Paşa'lar üzerinden yazılmıştır? Anlaşıldığı kadarıyla, Tanzimat'ı, onun resmî entelektüel tarihi değil, edebiyatın romanlar üzerinden okunan empirik sosyolojisi temsil etmektedir. Resmî tarih, edebiyat sosyolojisinin verileriyle çelişmektedir çünkü...

Kaldı ki, 'Araba Sevdası'nın Bihruz Bey'i, Tanzimat modernleşmesinin (Batılılaşmasının) 'alafranga züppe' tipi olarak, mesela Don Quijote gibi, kurgulanmış (fictif) bir tip de değildir. Bihruz'ların 'üst sınıf erkekler' katında gerçek ve somut bir karşılığı vardır: 'Mahşer Midillisi' Kâmil Bey!

Yılmaz Öztuna'nın 'Keçecizade Fuad Paşa' adlı kitabında 'Mahşer Midillisi' lakabıyla bilinen Kâmil Bey'in (1879'da ölmüştür) Tercüme Odası'nda yetiştiğini; 1847'de Hariciye Nezareti teşrifatçısı olduğunu bildirir: Öztuna'ya göre, Kâmil Bey, Keçecizade Fuad Paşa'nın kayınbiraderidir. (Prof. İlber Ortaylı ise, 'İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı'nda Kâmil Bey'in Fuad Paşa'nın bacanağı olduğunu söylemektedir.)

Prof. Ortaylı'ya göre, 'Mahşer Midillisi' Kâmil Bey, Rokfor peyniri yemeden sofradan kalkmamayı 'Frenk uygarlığı' zannetmekte; Fransızca'yı çok az bildiği halde, devamlı Fransızca deyimler kullanmakta ve 'işler çatalaştı' cümlesini 'les affaires sont devenues fourchette' diye çevirerek gülünç durumlara düşmektedir! Kâmil Bey, tastamam Bihruz Bey'dir;- Bihruz'un ta kendisidir sanki!

Empirik bir edebiyat sosyolojisi yapılacaksa, dönemin tipiği olan somut örneklerle mütekabiliyetler aramak gerekir: Bihruz Bey'le 'Mahşer Midillisi' Kâmil Bey arasındaki mütekabiliyet gibi...

(Bu konuya devam edeceğim)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Muhafazakârlıktan taassuba nasıl gelindi?

Hilmi Yavuz 2010.10.03

Dil ve düşünce! Dilin düşünceleri üretmekte mi, yoksa onları taşımakta mı olduğu türünden ardzamanlı ve dolayısıyla tarihselci sorulara, artık miadı dolmuş sorular olarak bakıyor olsak bile, dille düşünce arasındaki ilişkilerin eşzamanlılığı üzerine söylenebilecekler hâlâ kışkırtıcı önemini koruyor ve daima yeni sorular üretiyor.

Şüphesiz bu sorulardan ilk akla geleni, bir dilin sözdağarcının, yani lügatının ya da kelime hazinesinin daralmasının; bir başka deyişle, bazı kelimelerin gündelik konuşma dilinde dolaşımdan çıkmasının, o dille düşünen insanların, düşüncelerinde de bir daralmaya sebep olup olmadığıdır.

Türkçede de, bazı kelimelerin, dolaşımdan çıkarak kullanılmaz olduğunu, ancak kavramlar arasındaki ayrımların ortadan kalkmasıyla fark ediyoruz. Son örnek: 'Muhafazakârlık' ile 'taassub'! Çok uzun bir süreden beri 'taassub' veya onun ism-i faili olan 'mutaassıb' kelimesinin kullanılmadığını, dolayısıyla da, daha önce 'mutaassıb' ile 'muhafazakâr' arasında mevcut olan anlam nüansının kaybolduğunu, dahası, 'muhafazakâr' kavramının, 'mutaassıb' kelimesiyle atıfta bulunulanlar için de kullanıldığını görüyoruz. Aradaki farkı belirtmek için, özellikle bir Osmanlıca-Türkçe Sözlüğü, Mustafa Nihad Özön'ün sözlüğünü seçtim. Özön, 'mutaassıb'ı, şöyle tarif ediyor: 'mutaassıb, A.i. [Asab'dan] 1.Kendi tarafını aşırılıkla tutan, savunan; 2.Kendi dinini, eski gelenek ve görenekleri aşırı tutan, onların dışındakilere düşman olan, hiçbir yenilik kabul etmeyen.'

'Muhafazakâr'ın tarifi de şu:

muhafazakâr, F.s. i. Değişiklik istemeyen. Olageleni bırakmama taraflısı.'

Aradaki anlam farkını görüyor musunuz? 'Mutaassıb'da, sadece 'koruma', 'muhafaza etme' değil, 'muhafaza ettiklerinin dışındakilere düşman olma' sözkonusu. Muhafazakârın ise böyle bir konumu yok: O sadece korumak ve muhafaza etmek istiyor; muhafaza ettiklerinin 'dışındakilere düşman olmak' gibi bir durum sözkonusu değil muhafazakârlıkta!

Sözü nereye getirmek istediğimi tahmin etmişsinizdir: Tophane'deki sanat galerisine yapılan 'mahalle baskını'na elbet! Baskını yapanların 'muhafazakâr' oldukları yazıldı ve söylendi- ki doğru değil! Tophane baskını yapanlar muhafazakâr değil, mutaassıptılar! Evet öyle: Muhafazakâr değil, mutaassıb!

Pek iyi de, bu, bir dil daralması ya da sığlaşmasının ötesinde, aynı zamanda sosyolojik bir mesele değil midir? Türkiye'de benim gibi, ilkgençliklerini 1950'li yılların başında yaşamış olanlar, 'mutaassıb'dan sadece Atatürk heykellerini kıran Ticanî tarikatının müridlerini ve onların şeyhi olan Kemal Pilavoğlu'nu anlıyordu. Bu tarikatın dışında taassubun Türk toplumunda bir karşılığı yoktu. Biz, benim ilkgençliğimde Fatih'te (önce Kızıtaşı'nda, sonra Hırkaîşerif'te) oturuyorduk ve Fatih, muhafazakâr bir semtti, ama asla mutaassıb değil!

Öyleyse, nasıl oldu da, 'taassub', 'Ticanîlik' gibi, etkisi ve yaygınlığı son derece dar ve sınırlı birkaç fanatik tarikat dışında genişledi ve yaygınlaştı? Muhafazakârlık hangi sosyolojik sebeplerle taassuba dönüştü? Sosyoloji, sadece empirik ya da verili olanı (mesela, 'mahalle baskısı' gibi) kavramsallaştırmak mıdır, yoksa 'mahalle baskısı'nın sebeplerini, Türkiye'de muhafazakârlığın taassuba dönüşmesi olgusu üzerinden okumak (açıklamak) mıdır? Hiç şüphesiz, ikincisi! Ama bunun için, her şeyden önce kavramlar arasındaki ince ayrımların farkında olmak lâzımdır...

Şimdi soru şudur: Muhafazakârlığın taassuba dönüşmesinde, özellikle 1960'lardan sonra laikliğin, vesayet rejimleri tarafından hayata geçirilmesinde uygulanan şiddet ve zorbalığın hiç mi belirleyici bir rolü yoktur? Başörtüsü yasağının, kendi halinde muhafazakâr bir hayat tarzını sürdüren ailelerin genç kızlarının üniversitelerden kovulmasının kışkırttığı derin ve ağır mağduriyetin payı, hiç mi sözkonusu değildir?

Taassubun, nereden gelirse gelsin, her türlü kabul edilemez. Gelgelelim, taassubun, taassubu tetiklediği de göz ardı edilmemelidir ve bugünkü durumdan, birinci derecede, laik taassubun dayatmacı ve vesayetçi tavrı da sorumludur!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tanzimat'ı 'alafranga züppeler' üzerinden okumanın sosyolojik yanlışlığı

Hilmi Yavuz 2010.10.06

Tanzimat'ı edebiyat sosyolojisi bağlamında o dönemin romanları üzerinden Bihruz Bey, Felatun Bey, Meftun Bey gibi 'alafranga züppe' karakterleri öne çıkararak okumanın, verili Tanzimat tarihiyle ne kertede örtüştüğünü sorgulamak gerekir.

Bu meseleyi geçen haftaki yazımda gündeme getirmiş ve Tanzimat dönemini 'üst sınıf erkeklerin Batılılaşması'nın, 'alafranga züppeler' dışında ürettiği 'tip'lerin, romanlarda niçin 'görünmediğini' ya da 'görünmez kılındığını' sormuştum.

Sorum şuydu: Tanzimat'la gerçekleşen Batılılaşma sürecini, 'alafranga züppe' karakterlerin temsil ettiğini öne sürmek doğru mudur?

Gerçekten de, Tanzimat Batılılaşmasının ürettiği 'üst sınıf erkekler'i, Tanzimat dönüşümünün sosyal ve entelektüel tarihini doğru temsil ettiğini düşündüğüm tipler üzerinden değil de, 'alafranga züppe' karakterler üzerinden okumak, bizi fevkalade yanlış ve ters sonuçlara götürebilir. 'Üst sınıf erkekler' açısından Tanzimat Batılılaşmasının tipiği, bu romanın Şerif Mardin'in deyişiyle 'aşırı Batılılaşmış' 'alafranga züppe' karakterleri değil, bizzat bu romanların yazarları olan 'üst sınıf erkekler'dir. Tanzimat'ın Batılılaşmış (ama aşırıya gitmemiş) tipik kimlikleri, bizzat Namık Kemal, bizzat Recaizade, bizzat Ahmed Midhat Efendi'dir.

Öyleyse soruyu tekrarlayayım: Tanzimat romancıları niçin kendilerini, dönemin (György Lukacs'ın deyişiyle) 'epik yoğunluğu'nu taşıyan bir başka deyişle, dönemin siyasal, sosyal ve entelektüel dönüşümünü en sahil tipler olarak sorunsallaştırmak yerine, 'alafranga züppe' karakterleri seçmişlerdir?

Burada 'tip' ve 'karakter' ayrımı üzerinde durmak gerekiyor. 'Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar'da (YKY, 2008) 'Romanda Tip Sorunu'na ilişkin III. yazımda, belirli bir insanlık durumunu (mesela: Balzac'ın Goriot Baba'sı kızlarına olan sevgiyi; Grandet Baba ise cimriliği) en abartılı, en aşırı bir son kerteye taşımış olmanın, bu kimliklerin birer 'tip' olarak ele alınmasını mümkün kılmadığını belirtmiş ve Orhan Kemal'in ödeve bağlılığı en aşırı kerteye taşıyan Murtaza'sının bir 'tip' olmadığını öne sürerek şöyle demişim: 'Ama acaba Murtaza'nın [...] yaşadığı somut tarihsel sürecin bir dolayımı oldu[uğunu] gösteren ipuçları nerede?' Oysa, doğrusu, Murtaza'nın değil, ama çok daha konvansiyonel bazı kimliklerin, mesela Huzur'daki Mümtaz veya İhsan'ın somut tarihsel süreci dolayımlayan (mediated) birer tip olduklarıdır.

Bihruz Bey'in ve öteki 'alafranga züppeler'in, Tanzimat'la yaşanan somut tarihsel ve entelektüel süreci dolayımładıklarının zannedilmesi, bana göre elbet, Don Quijote'ye ilişkin bir yanılgıdan kaynaklanıyor. Bihruz'la Don Quijote arasında birtakım paralellikler kurulabilir, ama Bihruz, Don Quijote değildir. Paralellik ya da benzerlik, daha önce de değişik vesilelerle, değişik yazarlar tarafından dile getirildiği gibi, Don Quijote'nin de, Bihruz'un da Dünyayı verili metinlerden yola çıkarak okumalarıdır: Don Quijote şövalye romanlarının, Bihruz ise aşk romanlarının yol göstericiliğinde okurlar Dünyayı; -Foucault'nun Kelimeler ve Şeyler'de ifade ettiği gibi, varoluşları, metne (kitaplara) indirgenmiştir onların...

Ama Don Quijote, Ortaçağın somut tarihsel ve entelektüel sürecinin skolastik dünyagörüşünü birebir dolayımlayan bir tiptir. Ortaçağ Skolastiğinin ilk döneminin (kavramsal gerçekçilik) ideolojisini doğru temsil eder, ama abartır; Bihruz ise, Tanzimat'ın Batılılaşma sürecini doğru temsil etmeden abartmaktadır. Cervantes'in Don Quijote tipi ile sarakaya aldıkları, gerçek hayatta da Dünyayı kitapların kılavuzluğunda okuyan, Ortaçağ Skolastiğinin ilk döneminin entelektüelleridir. Ernest von Aster Felsefe Tarihi Dersleri'nde, ilk dönem Skolastik zihniyeti şöyle tarif eder: 'Skolastik, hakikati otoritelerde ve kitaplarda arıyor; hakikatin bizzat yapılacak müşahedelerle bulunacağını kabul etmiyor.' Bu, Kilise Babaları ile Don Quijote arasında, bir nitelik farkı olmadığı, Don Quijote abartısının ise olsa olsa, bir nicelik farkı olduğu anlamına geliyor.

Recaizade'nin Bihruz'u ile sarakaya aldıklarının ise, gerçek hayatta Bihruz'la hiçbir ortaklığı yoktur. Bu da mesela Namık Kemal ile Bihruz arasındaki ilişkinin, Kilise Babaları ile Don Quijote arasındaki ilişkiden tamamiyle farklı olduğu anlamına gelir. Ortaçağın Kilise Babaları ile Don Quijote arasında, Dünya'yı kitaplardan okuyarak anlamaya çalışmak bakımından hiçbir nitelik farkı söz konusu değildir. Oysa Namık Kemal ve Tanzimat'ın somut tarihini temsil eden entelektüellerin Batılılaşmadan anladıkları ile Bihruz'un anladıkları arasında hiçbir nitel benzerlik yoktur.

Sözü bağlayayım: Tanzimat Batılılaşmasının 'aşırı Batılılaşmış' ya da 'alafranga züppe' üst sınıf erkek karakterler üzerinden temellendirilmesi, Tanzimat'ta sadece roman türünün değil, ama romanın karakter kurgusunun da

taklit edildiğini gösteriyor. Bu taklid, Tanzimat'ın somut tarihini dolayımlayan (ve temsil eden) karakterlerin, Ali Paşa'ların, Fuad Paşa'ların, Namık Kemal'lerin, Ziya Paşa'ların vd., birer Bihruz olduğunu öne sürmeyi mümkün kılan vahim bir sosyolojik hatayı içeriyor. Dolayısıyla, Tanzimat'ı 'alafranga züppeler' üzerinden okumanın, edebiyat sosyolojisi açısından aynı ölçüde vahim bir hata olduğunu da!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Başörtüsü: Zorlama'nın ve İkna'nın sonu

Hilmi Yavuz 2010.10.10

Başörtüsü konusunda YÖK'ün İstanbul Üniversitesi'ne gönderdiği yazıyla, öğrencilerin kılık kıyafet gerekçesiyle dersten çıkarılamayacağını bildirmesi, yıllardan beri kronik hale gelmiş olan sorunun çözümüne giden yolları açmış oldu.

Halbuki ortada çözümlenmesi gereken bir sorun falan da yoktu;-vesayetçi bir ideolojinin maksatlı bir dayatması söz konusuydu: Nevzat Tandoğan'ın 'Bu memlekete komünizm lazımsa, onu da biz getiririz' buyurganlığının bir farklı versiyonuydu başörtüsü sorunu: 'Kimin nasıl giyinmesine biz karar veririz!..'

Ama bu 'biz', biz değildik ki! Nevzat Tandoğan'ın 'Biz'i, bizim adımıza karar veren, bize devletin resmî ideolojik kimliğini dayatan vesayetçi bürokrasydi elbet. O 'Biz' biz değildik. O 'Biz', bizi ötekileştirenlerdi: Onlar 'Biz'diler, biz ise 'Ötekiler'!

Cumhuriyet'in ilk yıllarında vesayet, Althusser'in deyişiyle, 'Devletin Yaptırımcı Aygıtları' aracılığıyla ve zorlama (coercion) yoluyla işletildi ve elbette kimsenin gık'ı çıkmadı. Cumhuriyet'in resmî ideolojisinin inşası da, tahkim edilmesi de sivil ve asker bürokrasiye emanet edilmişti ve bu, yaptırımlarla sağlandı. Devletin Yaptırımcı Aygıtları'nın yanı sıra, 'Devletin İdeolojik Aygıtları' da devredeydiler: Halkevleri ve Halk Odaları! Cumhuriyet'in yirminci kuruluş yıllarını Anadolu'da yaşamış biri olarak, bir gözlemimi aktarayım: Halkevleri'nde ve evet, hattâ Halkodaları'nda bile, biz yoktuk Tandoğan'ın 'Biz'leri ve onların görevlileri vardı... Devletin İdeolojik Aygıtları'nın Kemalizm'in konsolide edilmesinde hemen hemen hiçbir işlevi olmadı. Halkevleri etkinliklerini gene 'Biz'ler izledi; Halkevi dergilerini gene 'Biz'ler okudu! 'Biz'ler ideolojik propagandalarını bizlere değil, 'Biz'lere yaptılar. Kemalistler söyledi, Kemalistler dinledi...

Kim ne derse desin, darbelere, ihtilallere rağmen, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde radikal bir geri dönüş olmadı. Geçici kopmalar, inkıtarlar, evet, ama bir geri dönüş olmadı. Tuhaf ve manidâr bir gelişmeyle Türkiye'nin, her darbeden, demokrasinin kendisini daha da tahkim ederek çıktığı söylenebilir. Söylenebilir, çünkü bu, Devletin Yaptırımcı Aygıtları'nın yanı sıra, yavaş yavaş, Devletin İdeolojik Aygıtları'nın öne çıkmasından bellidir. 'Atatürkçü Düşünce Derneği', 'Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği' gibi kuruluşların belirli bir kamuoyuna sahip oluşu, Devletin İdeolojik Aygıtları'nın 'sivil toplum' görüntüsü arkasında faaliyet göstermesinin ne kertede etkili olduğunu gösterir. [Merak eden okurlarım, bu 'Dernek'lerin 'Sivil Toplum' örgütü değil, 'Devletin İdeolojik Aygıtı' olduklarına ilişkin yazılarımı, 'Türkiye'nin Zihin Tarihi' adlı kitabımda bulabilirler.]

Bir tarihte İstanbul Üniversitesi'nde kurulan 'İkna Odaları', adının da tastamam ele verdiği gibi, bir inandırma ve kandırma düzeneğidir. 'İkna' ('consent'), Devletin İdeolojik Aygıtları'nın işlevidir. Başörtüsü konusunda, Devletin Yaptırımcı Aygıtları'nın zorlama ('coercion') işlevi istenen sonucu vermeyince (başörtülü kızlar, haklarına sahip çıkmada ısrarlı olmuşlar; Devletin dayatmasına boyun eğmeyip, bu dayatmaya bir 'karşı-dayatma'yla çıkmak cesaretini göstermişlerdir çünkü!), bu defa Devletin İdeolojik Aygıtları'nın ikna (consent) işlevini kullanmak

durumunda kalınmıştır. Devletin İdeolojik Aygıtları'nı öne çıkarması, vesayetçi rejimin, istemeye istemeye de olsa, 'zorlama'nın yanı sıra, 'ikna' yöntemini kullanmak mecburiyetinde kaldığı anlamına gelir. Ama, zorlama (yaptırım) nasıl başarılı olamamışsa, ikna da başarılı olamamıştır... YÖK'ün son kararı, işte bu durumun göstergesidir...

[İkna'nın, bizzat benim başımdan geçen örneğini, önümüzdeki hafta anlatacağım. Hazîn olduğu kadar gülünç bir hikâyedir benimkisi!]

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Naipul, Pamuk ve Llosa: Üç Silahşorlar

Hilmi Yavuz 2010.10.13

V.S.Naipul, Orhan Pamuk ve Mario Vargas Llosa! Nobel'in üç silahşorları! Doğrusu İsveç Nobel Edebiyat Jürisi'nin bu yılki edebiyat ödülünün Peru'lu yazar Martio Vargas Llosa'ya verilmiş olmasının beni hiç şaşırtmadığını belirtmek için bu üç silahşorlu öbeklendirmeyi yaptım.

Bu bağlam da, aslında üçünün de tipik 'sömürge entelektüeli' oluşu! 'Sömürge entelektüeli' deyişi bana değil, Edward Said'e ait: Sömürge entelektüelleri 'Kendilerini sömürge ve/veya Batılı olmayan halkların karşıt deneyimlerinin anlatıcısı sayısal da, eserlerinde, Batı kültürel geleneğinin dışında (vurgulama Said'in) duran adam anlayışı yoktur.'

Naipul da, Pamuk da ve elbette Llosa da, bu tanıma cuk oturmaktadırlar. Naipul ve Pamuk için o kadar çok yazdım ki, tekrarlamamın bir anlamı yok. Ama Llosa konusunda bir tek yazım var. O da Orhan Pamuk'un, 1996 yılında, Llosa'nın iki kitabı üzerine the Times Literary Supplement dergisi'ne yazdığı bir makale ile ilgilidir. Şimdi bir sömürge entelektüelinin (Orhan Pamuk), bozacının şahidi şıracı misâli, bir başka sömürge entelektüeline (Llosa) nasıl destek verdiğini gösteren bu yazıdan bazı alıntılar yapmak istiyorum. [Pamuk'un şıracılığı, sadece Llosa'yla sınırlı kalmadı: yeminli ve azgın bir İslam düşmanı olan Naipul'un Nobel ödülü'nü alması üzerine verdiği demeçte, 'Naipul'u İletişim Yayınları'na bizzat kendisinin tavsiye ettiğini' iftiharla dilegetirmiştir: 'Şecaat arzederken merd-i Kiptî sirkatin söyler!]

Orhan Pamuk, the Times Literary Supplement'in 21 Haziran 1996 tarihli 4864 sayılı nüshasında yayımlanan 'Landscape of Violence' ('Şiddetin Görünümü') başlıklı yazısına, 'Üçüncü Dünya Edebiyatı Var mı?' diye başlıyor ve Üçüncü Dünya Edebiyatı kavramının 'merkez-dışı' ('off-center') edebiyatların çoğulluğunu ve farklılığını, bu edebiyatların Batılı-olmayışını ('non-Westernness') ve milliyetçilik ideasını vurgulamaya yaradığını belirtiyor. Yani Pamuk'a göre, 'Batılı olmayan' bir edebiyat milliyetçiliği kışkırtmaktan başka bir işe yaramıyor! Pamuk'un, 'Batılı olmayan' edebiyatı 'edebiyat' saymamak gibi bir anlayışı var! Nitekim 'merkez-dışı' ['Merkez'den, daimâ, Avrupa'yı anlamak gerekiyor] edebiyatın, bir kurmaca metni belirlemede önem taşımadığını vurgulamak için Llosa'yı örnek göstererek şu tespitte bulunmakta gecikmiyor: 'Mario Vargas Llosa'nın memleketi olan Peru'nun bir periferi ('çevre') ülkesi olarak toplumsal yeri değil, yazarın kendisini asıl sorunlarının ortaya konulduğu gerçek ya da hayalî bir yaratıcılık merkezine eklemlemesidir.' Burada, Pamuk'a göre önemli olan, yazarın kendi sanatının tarihinin yapıldığı yerden sürgünlüğünü kabul etmesi oluyor. Bu zorunlu olarak coğrafi bir 'sürgün' değil: Llosa, yaşamının büyük bir bölümünü Peru'da değil, Avrupa'da geçirmektedir.

Burada çok önemli bulduğum bir meseleye değinmek istiyorum: Nobel Jürisi'nin, ödülün gerekçesi olarak Llosa'nın 'iktidar yapılarının haritasını çıkarması ile bireysel direniş, isyan ve yenilginin sert bir resmini çizmesi'nin gösterilmesi, Llosa'nın bir 'sömürge entelektüeli' oluşuna meşruiyet kazandırmaktan öte bir anlam

taşımaz. Llosa'nın 'sürgünlüğü'nün, bizzat Orhan Pamuk'un tanıklığıyla söylersek, onun kendi ülkesinden (Peru'dan), topraklarından, halkından 'sürgün' oluşu (mesela, Nazım Hikmet'in 'sürgün'lüğü) değil, bağlı olduğu Merkez'den, yani Avrupa Kültüründen sürgün oluşudur. Avrupa'da yaşadığı halde, Avrupa kültüründen sürgün edilmiş olmak! Pamuk'u ve Llosa'yı büyük ölçüde tedirgin eden bu sürgünlüğün ne demeye geldiğini anlamamız gerekiyor.

Avrupa Kültüründen sürülmek! Kendi ülkesinden, geleneklerinden, halkından sürgün edilmek değil, ama Avrupa kültüründen sürgün edilmek! Bu, Aijas Ahmad'ın Teoride, Sınıf, Ulus, Edebiyat'ta, Said'den yola çıkarak belirttiği gibi, tipik bir 'sömürge entelektüeli' tavrıdır: 'Said, sömürge entelektüellerinin- bununla ister ulusalcı olsunlar ister Marksist, sömürge sisteminde yazan Avrupalı olmayan entelektüelleri kasteder- kendilerini Avrupa kültürüyle tanımlayarak ve sömürgeci ülkeyi 'Anavatan' sayarak, her zaman Avrupaî hâkimiyetin kültürel perspektifiyle yazdıklarını söyler.' Bu konuya devam edeceğim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir gülünç ve hazîn hikâye

Hilmi Yavuz 2010.10.17

YÖK Başkanı Sayın Prof. Dr. Yusuf Ziya Özcan'ın, başörtüsü konusunda üniversitelerimizdeki fiilî durumu meşrulaştıran demecinden sonra, yasağa ilişkin hukukî mevzuatın 'kadük' olacağını öne sürmek, zannederim, artık mümkün hale geldi.

120 küsur üniversiteden de aykırı bir tavır söz konusu olmadığına göre, Amasya Üniversitesi Rektörü'nün, başörtüsü yasağını uygulamada ısrar etmesi, Sayın Rektör'ü, otoyolda ters şeride giren Karadenizlinin konumuna düşürecektir: Hani, Karadenizli ters şeride girince, trafik polisleri, sürücülerini uyarır: 'Dikkat, ters şeride giren bir araba var!' Karadenizli bu uyarıyı duyunca, kendi kendine, 'Ne bir araba!' demiş, 'Bir değil, yüzlerce araba var!'

Her neyse, meselemiz Amasya Üniversitesi'nin rektörü değil. Ben YÖK Başkanı Sayın Özcan'ın kılık kıyafeti yüzünden hiçbir üniversite öğrencisinin öğrenim hakkından mahrum edilemeyeceği konusundaki demecinin, bundan 15 yıl öncesinde, bir başka YÖK uygulamalarını çağırttığını anlatacaktım;- o yıllarda, benim çalıştığım üniversitedeki zabıta memuru YÖK dekanları vasıtasıyla maruz bırakıldığım, gülünç olduğu kadar hazîn hikâyeyi!

O yıllarda (1990'lı yılların ortaları), İstanbul'da bir üniversitede kadrolu öğretim görevlisiydim: YÖK'ün başörtüsü yasağının gaddarca uygulandığı yıllar... Üniversiteyi bitirmelerine üç dört ay kalmış çalışkan ve akıllı kız öğrencilerimden bazılarının, başlarını açmayı reddettikleri için, üniversiteden zorbalıkla koparıldıklarına hüznle ve çaresizlikle tanık olduğum günler!

O günlerden birinde fakültenin bayan dekanı, bütün öğretim üyelerini ve öğretim görevlilerini toplantıya çağırdı. Başörtülü (ve sakallı) öğrenciler için fakültenin giriş kapısında sıkı kontroller yapıldığını, bu öğrencilerin içeriye adım atmamalarının sağlandığını, bir nizamiye karakolu başçavuşunun muzafferane edasıyla tebliğ ettikten sonra, şunları söyledi:

'Bu kızlar, takiye yapmayı çok iyi bilirler. Onun için giriş kapısında başlarını açıp içeriye alındıktan sonra sınıfta tekrar başlarını örtebilirler. Sizi (öğretim elemanlarını kastederek) uyarıyorum: Sınıfta türbanlı, şapkalı, peruklu bir kız öğrenci görür görmez derhal dersi keseceksiniz, öğrenciyi dışarı atacaksınız. Eğer çıkmamakta direnirse,

fakültenin genel sekreterine ve en yakın polis karakoluna haber vereceksiniz. Bunu yapmayan öğretim elemanları hakkında inzibatî tedbirler uygulayacağım. Haberiniz olsun!

Önce bir sessizlik oldu: Öğretim üyelerinin büyük bir bölümünün YÖK'ün koyunları olduğu belliydi. Ama bir yiğit yardımcı doçent kızımız söz isteyip ayağa kalktı ve dekana hitaben,

'Efendim,' dedi, 'bizim bu fakültedeki görevimiz, öğretim görevidir. Bizim inzibatî görevlerimiz yoktur. Bir öğrenci, ancak dersin sağlıklı bir biçimde yapılmasını ısrarla engellediği takdirde dışarı çıkarılabilir. Kılık kıyafetinden dolayı, öğrenciyi şikâyet etmem söz konusu olamaz.'

Dekan hanım, bana döndü ve yüzünde sinsice bir gülümsemeyle, 'Hilmi Bey, siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?' dedi. Dekanın benim dinci, yobaz, gerici olduğumu düşündüğünü ve öğretim görevlisi olarak her iki yılda bir yapılan sözleşmeyi tek taraflı feshedip beni üniversiteden attırmak istediğini biliyordum. Bana 'Siz ne düşünüyorsunuz?' diye sorarken, 'İşte elime o fırsat geçti!' diye düşündüğünden emindim.

Ayağa kalkmadan, 'Ben de biraz önce konuşan yardımcı doçent arkadaşımız gibi düşünüyorum.' dedim.

Dekan hanım, 'Toplantıdan sonra benim odama gelin!' dedi ve konuşmasına devam etti.

Toplantıdan sonra odasına gittim: 'Siz, Hilmi Bey,' dedi, 'Laikliğe karşı mısınız?'

'Hayır!'

'Öyleyse neden tesettürlü kızları koruyorsunuz?'

Durum epey eğlenceli olmaya başlamıştı benim için. Dalgamı geçeyim dedim:

'Can güvenliği yüzünden!'

Dekan, bu cevap karşısında şaşırmıştı:

'Nasıl yani?' dedi.

'Efendim,' dedim, 'bundan bir hafta önce Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde bir hoca, başörtülü bir öğrenciyi dışarı attı diye, ertesi gün kızın ağabeyi tarafından yumruklandı. Ya maazallah, bıçaklasaydı? Diyelim ki, başörtülü kızı sınıftan attım. Benim can güvenliğimi garanti ediyor musunuz?'

Dekan hanım, hayatımda asla unutamayacağım şu cevabı verdi:

'Laikliğe canımız feda olsun!'

Benim için konuşma bitmişti...

(Bu hikâyenin devamı var. Onu da bir başka vesileyle anlatırım.)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sömürge Entelektüeli Üç Silahşorlar

Hilmi Yavuz 2010.10.20

Peru'lu yazar Mario Vargas Llosa'nın bu yılki Nobel Edebiyat Ödülü, her türlü ödüle sorgulamadan hayran olan necip Türk medyası tarafından övgülerle takdim edildi. Türk kamuoyu da Llosa'yı Nobel Edebiyat Jürisi'nin

ödülü gerekçelendiren açıklamasıyla tanıdı;-hepsi o kadar!

Şimdi asıl övgüleri, oradan buradan tercüme edilmiş metinleri yayımlayacak olan dergilerimizde en mutena yerleri işgal ettiklerinde okuyacağız... Sir Vidiadhar'da da (Naipul) böyle olmamış mıydı? Naipul, Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldıktan sonra, Orhan Pamuk, İslamiyet'e karşı safsatalar üreten bu zatın kitaplarını, Türkçeye çevrilmek üzere, tavsiye ettiğini, göğsünü gere gere söylememiş miydi? 'Hafıza-i beşer nisyan ile malûl'se de o kadar değil! Bazı şeyler asla unutulmuyor...

Orhan Pamuk, kendisi gibi bir sömürge entelektüeli olan Naipul'a düzdüğü övgüleri, Mario Vargas Llosa'dan da esirgememişti. Geçen haftaki yazımda da belirtmiştim: Pamuk, the Times Literary Supplement Dergisi'nin 21 Haziran 1996 tarihli, 4864 sayılı nüshasında, Mario Vargas Llosa'nın, o günlerde İngiltere'de satışa çıkan iki kitabı hakkında, 'Landscape of Violence' ('Şiddetin Görünümü') başlıklı bir makale yayımlamıştı. Bu makalede kendi ülkesinden 'sürgün' edilen yazarlardan söz ediyor ve bu 'sürgün'ü mecazî anlamda, yani 'ait' olduğu Batı Kültürü'nden 'sürgün edilmiş olmak' anlamında kullandığını belirtiyordu. Pamuk'un, Llosa'nın Peru'nun toplumsal sorunlarını bol bol dilegetirse bile, gerçek bir Peru'lu olamadığını, onun entelektüel kimliğinin Merkez'e (Avrupa Kültürü'ne) yerleştirilmesi gerektiğini imâ ediyorken, anlatmak istediği de tastamam bu idi: Llosa, Naipul ya da Pamuk, Batılı olmayan halkların (Peru'lu, Trinidad'lı ya da Türk, -fark etmiyor!) karşıt deneyimlerinin anlatıcısı olsalar bile, yapıtlarında, 'Batı kültürel geleneğinin dışında duran' hiç kimse yoktur!

Bu, Edward Said'in 'sömürge entelektüeli' tanımıdır. Said, şöyle diyordu: 'Kendilerini sömürge ve/veya Batılı olmayan halkların karşıt deneyimlerinin anlatıcısı saysalar da, eserlerinde Batı kültürünün dışında (vurgu said'in H.Y.) duran adam anlayışı yoktur.'

Orhan Pamuk, the Times Literary Supplement'teki o yazısında, Llosa'nın Making Waves adıyla yayımlanan denemelerine değinirken, 'sömürge entelektüeli' tavrının örneklerini de esirgemiyor bizden. Pamuk Llosa'nın, Peru'nun en başarılı yazarlarından olan Sebastian Salazar Bondy'nin genç yaşta ölümü üzerine yazdığı bir denemede 'Peru'da yazar olmanın anlamı nedir?' diye sorduğunu bildirdikten sonra şunları yazıyor: 'Genç Vargas Llosa'nın, Peru'da okur ve yayıncı olmadığı için değil, ama yoksulluk, cahillik ya da çevrenin düşmanlığına karşı duranların ve kendilerini bunlardan korumaya çalışanların 'kaçık' muamelesi gördükleri ya da gerçek dışı bir yaşam veya sürgüne yazgılı oldukları için yenilgiye uğrayacaklarına ilişkin öfkesine katılmamak elde değildir.'

Bu satırlar, ibretlik satırlardır. Çünkü Orhan Pamuk, bütün 'sömürge entelektüelleri' gibi, Llosa da dahil, yazarın kendi ülkesinde yenilgiye uğramaya yazgılı olduğunu düşünmektedir. Halkın 'cehaleti', 'yoksulluğu' ve 'düşmanlığı'nın, önünde sonunda yazarı, 'gerçek dışı bir yaşam'a veya sürgüne' yazgılı kılacağına ilişkin bu yanlış bilinç, tipik bir 'sömürge entelektüeli' tavrıdır. Sömürge entelektüeli, kendini kendi halkı karşısında yenik düşmeye yazgılı konumda göstermenin dışında, bir meşrulaştırma olanağına sahip değildir çünkü. Bu olanak, sömürge entelektüellerinin halklarından niçin bu kadar nefret ettiklerini de açıklar.

Nobel ödülü Llosa'ya, tıpkı Naipul ve Pamuk'a olduğu gibi mübarek olsun! Nobel Jürisi'nin gelecekte hangi romancılara ödül vereceğini de kestirmek mümkün: Ya sömürge entelektüeli olacak ya da İslam düşmanı! Salman Ruşdi'ye vermeye cesaret edemeyeceklerine göre, sırada, yeminli İslam düşmanı İngiliz romancıları var demektir: Martin Amis ve Ian MacEwan! Yaşayan görecektir!

Ha, bir ihtimal daha var: Türbanı, faşistlerin karagömlüklerine benzeten Özdemir İnce'ye de verebilirler Nobel'i. Kimbilir Barış Ödülü de Kusturica'yı öven CHP'li Antalya Belediye Başkanı Mustafa Akaydın'a verilir!!! 'Gemlik'e doğru /Denizi göreceksin /Sakin şaşırma!'

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Peyami Gürel'in Resimlerinde 'İkrâ' Emrinden 'Kün' Emrine: 'Kuun'

Hilmi Yavuz 2010.10.27

Gregory Vlastos, Plato's Universe adlı o gerçekten çok önemli kitabında, eski Grekçedeki 'Kosmos' sözcüğünün kökenleri üzerinde açıklamalara girişir: "Kosmos", 'kosmeo' fiilinden türemiştir; 'kosmeo' ise, 'düzene koymak, düzenlemek' anlamına gelir. Düzen, 'şeyleri yerli yerine koymak' demektir.

Vlastos, bu anlamda 'Kosmos' sözcüğünün estetik bir yan göndermesi olduğunu; 'düzene koyma'nın yanı sıra 'kosmos'un 'süsleme', 'güzelleştirme' anlamına geldiğini de bildirir bize. Öyleyse 'kosmos', Vlastos'un deyişiyle, 'yüce bir güzellik türeten düzen'dir ('beauty-enhancing order'). Kozmetik sözcüğünün, 'kosmos'un bir türevi oluşunun, onun bu anlamı ile ilgili olduğunu söyler Vlastos.

İslam'da da, Evrenin düzeni bir estetik objedir ve bu obje, 'Kün' emriyle varolmuştur (Nahl, 40). İslam'da varoluşun bilgisi (ontoloji), güzelliğin bilgisiyle (estetik) birlikte, bir eşzamanlılıkta gerçekleşir. İslam'da ontoloji ve estetiğin birlikteliği, İslam Medeniyetinin temel koyucu ilkesidir: İslam, Estetik bir medeniyettir. Ahmet Hamdi Tanpınar, Mahur Beste'de Molla Bey'in söylemiyle bu Medeniyeti şöyle dilegetirir: 'Gene anladım ki bizim Şark, Müslümanlık şu bu diye tebcil ettiğimiz şeyler, bu toprakta kendi hayatımızla yarattığımız şekillerdir. Bize Ulûhiyetin çehresini veren Hamdullah'ın yazısı, İtrî'nin Tekbir'i, kim olduğunu bilmediğimiz bir işçinin yaptığı bir mihraptır.'

Özellikle hat sanatının İslam Medeniyetinin inşasında öne çıkan bir estetik pratik oluşu, İslam'da ilk 'Kün' (Ol!) emrinden sonraki temel koyucu ikinci emrin, 'Oku!' ('İkrâ!') olmasından dolayıdır. Oku'nması buyrulan, Levh-i Mahfuz'da yazılı olan Kur'an'dır ve dolayısıyla da İslam'da Yazı, Söz'den önce gelir. Söz'e dönüşen yazı ise, Evren'in düzeninden, logos'undan başka bir şey değildir. Öyleyse şunu öne sürebiliriz: Evren'in düzeni, Söz'den ya da Kün emriyle varolmadan önce, Levh-i Mahfuz'da, deyiş yerindeyse bir estetik tasarım olarak vardır. Güzellik, Yazı'yla, yani varoluştan önce belirlenmiş olan bu düzenin tasarımına aittir, onun estetik ifadesidir. Büyük Eş'arî'nin 'Kesb' ('edinim') kavramından esinlenerek ürettiğimiz bir kavramla açıklarsak, İlksel Kesb ('Kesb-i Ulâ'), Cenâb-ı Allah'ındır. Cenâb-ı Allah, Evreni önce bir tasarım olarak kendi sonsuz zihninde yaratmış, daha sonra da o tasarımı 'Kün!' emriyle kesb etmiştir;- bir başka deyişle, bilkuvve-olan'dan bilfiil-olan'a, yani, tasarımdan gerçekliğe geçilmiştir.

Bunun anlamı şudur: Güzellik, Cenâb-ı Allah'ta, Evren yaratılmadan önce, Evren'in düzenine ilişkin tasarımında bilkuvve mevcuttur:

Güzellik, Evren'in somut varoluşundan ('künfe-yekûn') önce, Evren'in tasarlanmış düzeni olarak vardır. Peyami Gürel'in resimlerini, işte tastamam bu bağlamda okumak gerekiyor. Gürel, bu resimlerle Kün emri öncesinin, bir Kaos değil, bir Logos olduğunu (Antik Hellence'de 'Logos' sözcüğü, hem 'Düzen'['tasarım'] hem de 'Söz' anlamına gelir) ve bu tasarımın bir Güzellik ürettiğini gösterme işine girişiyor. Resimlerden her biri, bu tasarımın bir fragmanıdır ve ne şekilde bir araya getirileceğini bilmediğimiz ('Gayb'ı ancak Allah bilir!) bir Evren düzeni'nin imgesidir. Resimler, Evren düzeni'nin parçalarıdır.

Bu parçaların 'soyut' bir ifadeyle dilegetirilmesi, formun muhteva ile birebir mütakabiliyet içinde olduğunu gösterir. Gürel'in resimlerinde, formla muhteva arasında bir karşıtlık yoktur;- tasarımın kendisi, soyuttur çünkü... Dahası, formun dışında, muhtevayla birebir örtüşen bir teknik de söz konusu Gürel'in resimlerinde: Ebru tekniği! Ebru, bu Evren tasarımı parçalarının oluşumunun alegorisi! Kısaca form ve teknik'de, muhteva'nın sahih ve mükemmel ifadesini buluyoruz...

Peyami Gürel'in bundan tam on yıl önce, 2000 yılında açtığı sergi dolayısıyla, onun bir 'Öte-Yazı'nın ardına düştüğünü yazmıştım ve şöyle demiştim: 'Levh-i Mahfuz'un yazısı mı? O ilksel ve Yüce Buyruğun, 'Oku!' ('İkrâ') buyruğunun) nesnesi olan Yazı mı?'

Yanılmamışım: Peyami Gürel, son on yıldır 'Kün!' öncesini Görsel-olana nasıl dönüştürebileceğinin araştırmasını yapıyor. 'Kuun', bu sürekli araştırmanın adıdır.

Gürel'in resimleri Maçka Modern'de sergileniyor. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Başörtüsü meselesi: 'Suyu akarına bırakmak!'

Hilmi Yavuz 2010.10.31

Başörtüsü konusunda AK Parti ile CHP'nin bir konsensus üretemeyecekleri belliydi. Belliydi, çünkü meselenin yasal imkanlarla çözülmesi sözkonusu değildi.

Türkiye'de yasalar ile gündelik gerçek hayat arasında her zaman bir örtüşme, bir müteakabiliyet olmamıştır. Gerçek hayat pratiklerinin, bazı durumlarda, verili yasa hükümlerini geçersiz kıldığına, sıklıkla değilse bile, zaman zaman, tanık olmuşuzdur. Mesela, Men'-i İsrifat Kanunu! Bu yasa 25 Teşrinisânî 1336'da (25 Kasım 1920) TBMM tarafından çıkarılmış, 55 sayılı yasadır. İstiklal Harbi yıllarında, savurganlığı önlemek amacıyla yönelik bu yasa ile, düşünlerde cihazın (çeyizin) sergilenmesi, cihazın açıktan nakli, damadın ikiden fazla elbise vermesi, bir günün aşkın süreyle çalgı çaldırılması ve ziyafet verilmesi, köçek oynatılması, ağırlık (başlık) verilmesi yasaklanır. Ama İstiklal Harbi bitmiş, Cumhuriyet'le birlikte Türkiye'nin şartları değişmeye başlamıştır. Men'-i İsrifat Kanunu ile gündelik hayat arasında, bu yasanın yürürlükte kalmasına gerekçe olacak hiçbir ilişki kalmamıştır...

Pekiye ne olmuştur? Olan şudur: Men'-i İsrifat Kanunu, 1920'den 1966'ya kadar, tastamam 46 yıl, hukuken (de jure) yürürlükte kalmış, ama fiilen (de facto) uygulanmaz olmuştur. Men'-i İsrifat Kanunu, ancak 1966 yılında Anayasa Mahkemesi kararıyla 'mülkiyet' hakkıyla bağdaşmadığı gerekçesiyle hukuken ortadan kaldırılabilmiştir.

Gelelim, tuhaf bir tesadüfle, Men'-i İsrifat Kanunu'ndan tam beş yıl sonra aynı günde, 25 Teşrinisânî 1341'de (5 Kasım 1925) çıkarılan Şapka İktisasına (Giyilmesine) Dair Kanun'a... Bu yasa, Anayasanın 174. maddesinde zikredilen Devrim Yasaları'ndan biridir ve hiçbir kayıt ve koşulda Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılması ve yorumlanması sözkonusu değildir. Pekiye de, yasa hukuken yürürlükte olduğu halde, fiilen uygulanmakta mıdır? Hayır!

Bütün bu örnekleri niçin verdim? Şundan dolayı: Başörtüsünü doğrudan yasaklayan bir yasa olmamakla birlikte, Anayasa Mahkemesi ve Danıştay'ın bu konuda verilmiş bazı kararları vardır. Ama gündelik gerçek hayatın olgularıyla bu kararların, tıpkı Men'-i-İsrifat Kanunu gibi, tıpkı Şapka İktisasına Dair Kanun gibi, fiilen yürürlükten kalkmış olduğunu görmezden gelemeyiz. Nitekim Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, bu hafta başında verdiği bir demeçte, başörtüsü meselesinin 'fiilen çözüm yoluna girmiş olması'ndan söz etmiştir ki, bence bu, Başbakanın konuyu, hukuki durumla fiili durum arasındaki karışıklık bağlamında mütalaa etmeye başladığını gösterir.

İlk bakışta, başbakan, bunun biraz geç farkına varmış gözüküyor. Geç farkına varmış gibi gözüküyor, evet zirâ, Tayyip Erdoğan'ın, bizzat kendi ifadesiyle 'fiilen' çözüm yoluna girmiş olan başörtüsü meselesini, CHP ile

'hukuken' bir çözüm yoluna götürmek istemesinin bir açıklaması budur. Türkçemizde güzel bir deyim vardır: 'Suyu akarına bırakmak!' Gündelik hayatın pratikleri, önünde sonunda, tıpkı Men'i-İsrafat Kanunu gibi, Anayasa Mahkemesi'nin ve Danıştay'ın kararlarını, 'fiilen' yürürlükten kaldıracaktır. YÖK Başkanı'nın İstanbul Üniversitesi'ne gönderdiği yazı ile ÖSS ve KPSS sınavlarına başörtülü aday öğrencilerin alınabileceğine ilişkin kararı, gündelik gerçek hayat pratiklerinin dayattığı 'fiilî' durumun apaçık örnekleridir.

Yok eğer, Başbakan, bu 'fiilî' durumun ümit verici olduğunu bile bile, CHP ile sonuçsuz kalacağından hemen hemen herkesin emin olduğu bir hukukî çözüm arayışına girdiyse, bunun anlamı, başörtüsü meselesini, önümüzdeki seçim kampanyası için kullanmayı düşünüyor demektir. 'Ey Türk halkı, bakın CHP ile başörtüsü meselesini konuşmak için bir masaya oturduk, ama onlar bir çözüme yanaşmadılar!' diyerek bir mağduriyete oynamak! Bu mudur?

Geç farkına varmışlık mı, yoksa mağduriyet taktiği mi? Bakalım göreceğiz! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hem yanlı hem yalan bir 'kahraman'

Hilmi Yavuz 2010.11.03

Arif Damar'ın ölümü üzerine 'Sabah' gazetesinde Hasan Bülent Kahraman, Attila İlhan'ın Orhan Veli ve 'Garip' kuşağı hakkındaki, ne yazık ki, aslı astarı olmayan görüşlerini tekrarlıyor. Kahraman'a göre, "Orhan Veli ve arkadaşları şiiri anlamdan, toplumsaldan soyutlayan şiirler yazıyordu.

Bunların bazıları da 'anlamsızlığı' şiirleştiren verimlerdi", diyor ve "Orhan Veli'nin meşhur 'cımbız-ayna' şiiri[nin] 'bir de rakı şişesinde balık olsam' mısraı[nın], 'yazık oldu Süleyman efendiye' dizesi[nin] hep bu minval yapıtlar diye düşünüldü[ğünü]" öne sürdükten sonra, 'bu değerlendirmenin ne yalan ne de yanlı' olduğunu söylüyor.

Hasan Bülent Kahraman'ın sözünü ettiği değerlendirme, hem yalan hem de yanlıdır. Orhan Veli ve arkadaşlarının 'anlamsız' şiir yazdıklarını söyleyebilmek için, insanın gerçekten cehaletle malûl olması gerekir. 'Cehalet', evet, çünkü 'Garip'çiler ya da 'Birinci Yeni'ciler, tam tersine, Ahmet Haşim'in şiirde 'mana' ve 'vuzuh' konusunda öne sürdüğü görüşlerin tastamam karşısında yer almışlardır. 'Garip' önsözü, Haşim'in 'Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar' başlıklı ve Türk edebiyatında ilk modern şiir manifestosu sayılabilecek olan metninde öne sürülen düşüncelerin tam tersini savunurlar. Haşim, mana düzyazıya aittir, diye anlamı geriye iterken, 'Garip' önsözü'nde Orhan Veli, tastamam şunları söylemekteydi: 'Şiir, bütün hususiyeti edasında olan bir söz sanatıdır. Yani, tamamıyla manadan ibarettir. Mana insanın beş duyusuna değil, kafasına hitap eder. Binaenaleyh, doğrudan doğruya insanın ruhiyatına hitap eden ve bütün kıymeti manasında olan hakiki şiir unsurunun, musıkî gibi, bilmem ne gibi tâlî hokkabazlıklar yüzünden dikkatimizden kaçacağını da hatırdan çıkarmamalı...'

Hani, 'Orhan Veli ve arkadaşları şiiri anlamdan, toplumsaldan soyutlayan şiir yazıyorlardı?' Orhan Veli, şiirde anlamı ve toplumsalı (Hasan Bülent Kahraman'ın zannettiğinin aksine) o kadar önemsemekte idi ki, 'Garip' önsözü'nde, '[b]ugüne kadar burjuvazinin malı olmaktan, yüksek sanayi devrinin başlamasından evvel de dinin ve feodal zümrenin köleliğini yapmaktan başka bir işe yaramamış olan şiirde bu değişmeyen taraf, müreffeh sınıfların zevkine hitap etmiş olmak şeklinde tecelli ediyor (vurgu, Orhan Veli'nin, H.Y.)' demekle yetinmemiş ve şunları da eklemişti: 'Ama yeni şiirin istinat edeceği zevk artık ekalliyeti (azınlığı) teşkil eden o sınıfın zevki değil. Bugünkü dünyayı dolduran insanlar, yaşamak hakkını mütemadi bir didişmenin sonunda buluyorlar. Her şey gibi şiir de onların hakkıdır, onların zevkine hitap edecektir.'

Orhan Veli'nin, şiirsel söylem yerine, şiirde konuşma dilini öne çıkarmasının nedeni de budur: Orhan Veli, şiirinin bugünün 'müreffeh sınıfı' olan burjuvazinin oluşturduğu azınlığın değil, 'yaşamak hakkını mütemadi bir didişmenin sonunda bulan' emekçi sınıfın zevkine tekabül eden şiirin, ancak konuşma diliyle yazılabileceği kanısındadır. Modernleşme ve Türk Şiiri üzerine 'kahraman'ca ahkâm kesen bu kişinin, Orhan Veli'yi anlamsız şiir yazmak ve toplumsalı dışlamakla itham etmesi, en azından, gülünçtür.

Şu da var: Orhan Veli'nin emekçi sınıf yandaşlığının, Marksist teori bağlamında sosyalist bir yandaşlık olduğunu söylemek, elbette mümkün değildir. Kahraman'ımız bunu söylemiyor;- Orhan Veli ve arkadaşlarının 'şiiri anlamdan, toplumsaldan soyutlayan şiirler yaz[dıklarını]' öne sürüyor!

Sosyalist değiller diye, Garipçi'lerin toplumsaldan ve anlamdan soyutla[nmış] şiirler yazdığını söylemek, düpedüz 'toplumsal'lık ile 'toplumculuk'u birbirine karıştırmak anlamına gelir. Orhan Veli ve arkadaşları 'Garip' döneminde 'toplumcu' ('sosyalist') değil, 'toplumsalcı' şiirler yazmışlardır. Nitekim Orhan Veli, üstü kapalı bir şekilde, şiirinin 'toplumcu' bir şiir olmadığını da bildirme ihtiyacını da duymuştur: 'Mesele bir sınıfın [işçi sınıfının H.Y.] ihtiyaçlarının müdafaasını yapmak olmayıp, sadece zevkini aramak, bulmak, sanata onu hâkim kılmaktır' ['Garip' önsözü]

'Toplumculuk'la 'toplumsallık' arasındaki farktan bîhaber bu kişi, üstüne üstlük, bir üniversitede siyaset bilimi hocalığı yapıyor! Hem kel, hem fodul! İyi mi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Ah CHP, vah CHP!'

Hilmi Yavuz 2010.11.07

Cumhuriyet Halk Partisi'nde 'kılıçlar çekildi', 'köprüler atıldı', Kılıçdaroğlu ile Sav arasında 'ateş kes'! Farkında mısınız, anlaşmazlıkları hangi deyimlerle ifade ettiğimizi? 'Kılıçların çekilmesi', 'köprülerin atılması', ve 'ateş kes', militarist deyimler. Bu semantik örnekler, zihnimizin hâlâ sivilleşmemiş olduğunu gösteriyor;- bilinçdışımızı yapılandıranın, hâlâ, militarizm olduğunu!

Bu deyimlerin, belki de sadece CHP'den söz edildiğinde yerli yerine oturduğu söylenebilir, diye düşünüyorum;- şundan ötürü: Herkesin bildiği gibi, CHP, daha başından beri Devletin partisidir;- yani, asker ve sivil bürokrasinin partisi! Öyleyse, CHP'de olup bitenlere, militer jargona ait deyimlerle atıfta bulunulmasında hiçbir sakınca yoktur...

Bir kıskırtıcı tespitte bulunarak sözü sürdürmek istiyorum. CHP'nin daha ilk kuruluş yıllarından beri Demokrasi ile meselesi olmuştur. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Serbest Fırka, Demokrat Parti... tek parti iktidarına veya diktasına göre dizayn edilmiş bir siyasal örgüt, yani CHP için, demokratik birer rakip değil, daima ona ait olması gereken iktidarını gaspetmeye göz dikmiş birer muhalif olarak telakki edilmişlerdir.

Tek parti diktasına göre dizayn edilmiş olmak, evet, CHP ile demokrasi arasındaki kan uyuşmazlığının kökeninde bulunan mesele, tastamam budur. Bakınız, Kılıçdaroğlu ile Önder Sav arasındaki çatışma, geleneksel CHP'nin hiçbir zaman değişmeyen önceliği olan Laikliğe sahip çıkan 'old guard' ('eski muhafızlar'), yani Önder Sav ekibiyle, partinin önceliğini Sosyal Hukuk Devleti'ne kaydırmak isteyen 'yeni' CHP'liler, yani Kılıçdaroğlu ekibi arasındadır. Kısaca mesele, TC Anayasası'nın değişmez 2. maddesinde ifade edilen 'Laiklik' ile 'Sosyal Hukuk Devleti'nden hangisine öncelik verilmesi ile ilişkilidir. Yıllarca Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü yapmış olan Kılıçdaroğlu'nun, Sosyal Hukuk Devleti'nin gerçekleşmesine, Laiklikten daha çok önem verdiğini, bizzat kendi beyanından biliyoruz. Bir konuşmasında CHP Genel Başkanı'nın, mealen, 'Yıllarca Laikliğe takıldık. Oysa

Türkiye'nin başka önemli meseleleri de var' dediğini hatırlayalım. 'Türbanı biz çözeriz' tavrı, Üniversitelerde başörtü serbestisinden yana demeçleri, başörtüsü ile Laiklik arasında sıkışıp kalmışlığı, Kılıçdaroğlu'nun, partinin yeniden üretilmesini mümkün kılacak bir ideolojik vasat olarak benimsemediğini gösterir. Önder Sav ekibinin temsil ettiği 'old guard' ise, CHP'nin Laikliği Cumhuriyet'in temeli sayan Devlet partisi yaklaşımının kadim muhafızlarıdır.

Dikkat edilsin: Uzlaşmazlık 'Laiklik mi önce gelmeli, yoksa Sosyal Hukuk Devleti mi?' tartışmasından çıkıyor çıkmasına da, parti içinde 'Demokrasi önce gelmeli' diyen bir kişi veya grup yoktur. Halbuki, Anayasa'nın 2. maddesi, Demokrasiyi, Laiklik ve Sosyal Hukuk Devleti'nden önce zikretmiştir. Daha önce de yazdım; bir defa dikkatleri çekmek istiyorum: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti'nin 'Demokratik, Laik ve Sosyal bir Hukuk Devleti' olduğunu bildiriyor. Kanun koyucu, dikkat edilsin, Demokrasiyi, Laiklikten önce, (evet öncel!) zikretmiştir. Kanunun lafzı ile ruhu (ben, 'bağlamı' diyorum) arasında bir tutarlılık olması gerektiği, Hukuk Fakültelerinin daha birinci sınıflarında 'Hukuk Başlangıcı' derslerinde öğretilir. Dolayısıyla, 'Demokrasi'nin, Laiklikten önce zikredilmesinin bu bağlamdan çıkarsanacak bir anlamı vardır: Yani kanun koyucunun, üç ayrı kâğıt parçasına 'Demokratik', 'Laik', 'Sosyal Hukuk Devleti' diye yazıp bir torbaya koyarak, sekreter kızlardan birine, tombalacı usulü, 'kızım, sırayla çek bakalım!' diyerek, bu sıralamayı yapmış olduğunu mu düşüneceğiz! Elbette hayır!

Şimdi CHP içindeki 'Laiklik mi, Sosyal Hukuk Devleti mi?' tartışmasında 'kılıçların çekildiğinden', 'köprülerin atıldığından' ve 'ateş kes'ten söz edilirken, niçin Demokrasiden ve onun önceliğinden söz eden biri ya da birileri çıkmıyor, şimdi anladınız mı?

Demokrasiye, Laikliğin düşmanı gözüyle bakanlara şunları söylemek istiyorum: Mümkünse, Anayasa'dan 'Demokrasi'yi kaldırıp, yerine, Türkiye Cumhuriyeti, 'Jakoben, Tepeden İnmece, Laik ve Sosyal bir Hukuk Devletidir' diye yazdırınız. İsteddiğiniz bu çünkü! Niçin böyle bir teklifte bulunmuyorsunuz? İndiriniz yüzünüzdeki maskeyi, hakiki yüzünüzü görelim! Siz de rahat ediniz, biz de!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Taksim Toplantıları'

Hilmi Yavuz 2010.11.10

'Taksim Toplantıları'nın, 1970'li ve 80'li yıllarda Türkiye'de siyasetle çok yakından ilgilenen entelijansiyanın, gazetecilerin ve politikacıların bir araya geldikleri bir bilgilenme ve tartışma ortamı olduğunu hatırlayanlar olabilir.

Toplantılar ayda bir yapılıyor ve ağırlıklı olarak önemli bir siyaset adamının konuşmacı olarak katıldığı toplantılar biçiminde cereyan ediyordu. En parlak olduğu dönemlerde Süleyman Demirel'in, Turgut Özal'ın, Erdal İnönü'nün ve daha başkalarının davetli olduğu 'Taksim Toplantıları'na, başlangıcından 80'li yılların sonlarına kadar ben de izleyici olarak katılmıştım. İtiraf etmeliyim ki, bu toplantılardan, politikanın içine girmeden, ama güncel politika hakkında çok şey öğrenmişimdir.

'Politikanın içine girmeden' dedim, evet çünkü, bugüne kadar hiçbir siyasi partiye üye olmadım. Gazetecilik yıllarımda -ki, Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu yıllardır- muhalif bir gazetede, 'Vatan' gazetesinde muhabir olarak çalışıyordum ve CHP haberlerinden sorumluydum. Başta İnönü olmak üzere, o yıllarda CHP üst yönetiminde görev almış kimliklerin tümüyle tanışıyordum doğallıkla. 1950'li yılların genç CHP'lileri ile, mesela 1989'da SHP'den İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına seçilen Prof. Dr. Nurettin Süzen'le, Tarhan

Erdem'le, Alev Coşkun'la yakın arkadaşlıklarımız, hatta dostluklarımız olmuştur. Sözen'in Büyükşehir Belediye Başkanlığı kampanyasında çalışırken de, Ergun Göknel'i tanıdım. Ergun'u, şimdi herkes tanıyor! Bilindiği gibi, o talihsiz 'İSKİ Olayı' sonucunda mahkûm oldu ve tastamam beş yıl cezaevlerinde yattı. 'İSKİ Olayı', basit bir irtikâp veya rüşvet davası değildir. Medyanın mal bulmuş mağribî gibi sarılarak abartıp vahim ve olumsuz bir kamuoyu yarattığı, dahası, işin içine politik ihtirasların çokca (evet, çokca!) karıştığı meş'um bir olaydır. Ergun'un süttten çıkmış ak kaşık olduğunu iddia edecek değilim elbet. Onun da, bireysel, politik ve hukuksal hataları olmuştur. Ama bedelini ağır ödedi ve dediğim gibi, beş yıl hapis yattı...

Taksim Toplantıları'nın Düzenleme Kurulu'nda Nurettin Sözen, Selçuk Erez, Kemal Alemdaroğlu, Metin Sözen'le birlikte Ergun Göknel de vardır. Fikir, Prof.Dr. Selçuk Erez'den çıkmıştır. Erez, 1977 yılında, İngiltere'de düzenlenen Wilton Park toplantılarına katılmış ve bu toplantılardan esinlenerek, yakın arkadaşlarına, benzeri toplantıları İstanbul'da da yapmayı önermiştir.

Ergun Göknel'in Paraf Yayınları arasında çıkan 'Taksim Toplantıları'nda, 1977'den 12 Eylül 1980 hükümet darbesine kadar gerçekleştirilen 17 toplantıya ait belgelerin kaybolmuş olması dolayısıyla, 1980 sonrasına ağırlık verildiği anlaşıyor. Göknel, 1980 öncesinde konuşmacı olarak davet edilen Başbakan Bülent Ecevit'in bu daveti kabul etmediğini hatırlatıyor. O yıllarda TBMM başkanı olan Cahit Karakaş'ın, katılacağına dair 'alınan bütün teyitlere karşın' gelmediği de belirtiliyor.

Gazete yazarları davetli olduğu halde, toplantıların 'gizli' oluşuna ne kertede riayet ediliyordu,-orası şüpheli! Gazeteciler, 'Taksim Toplantısı'na atıfta bulunmadan, orada yapılan konuşmaları aktarmakta beis görmüyorlardı. Haksız da değillerdi üstelik. Zira 1986'da, altı yıllık bir aradan sonra toplantılara yeniden başlandığında, konuşmacı olarak davet edilen ilk kişi, 'yasaklı' Süleyman Demirel olmuştur. Konu, dikkate değerdir: 'Hür ve Demokrat Türkiye'. Göknel, Demirel'in davetinin 'cesur bir girişim' olduğuna dikkati çekiyor. 'Cesur bir girişim', evet, askerî cunta iktidardadır ve Demirel 'yasaklı'dır çünkü...

Demirel'den sonra Başbakan Turgut Özal ile ana muhalefet partisi lideri Erdal İnönü'nün birlikte katıldıkları ikinci toplantıyı, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın konuşmacı olduğu toplantı takip etti. Toplantıyı davetli olarak izleyenler, bu konuşmalardan, ben de dahil, çok istifade etmişizdir.

Göknel'in 'Taksim Toplantıları' kitabı, 18-20 Kasım 1988'de Bolu Kuru Motel'de yapılan 'Türkiye İçin Alternatif Politikalar' konulu seminerin konuşma kayıtlarını içeren bölümle sona eriyor. Bu bölüm dikkatle okunduğunda o döneme ait ilginç görüşlerin dile getirildiğini görmek mümkün.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bardakoğlu'nun açıklaması neleri içeriyor?

Hilmi Yavuz 2010.11.14

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nun, görevi yeni Başkan Prof. Dr. Mehmet Görmez'e devrederken yaptığı konuşmada son derece çarpıcı ve o kertede önemli bir açıklama var.

Prof. Bardakoğlu, 'serbest piyasaya adapte olmuş dindarlık'tan söz ediyor ve şöyle diyor: 'Dünyevîleşmiş ve adeta serbest pazar ekonomisinin şartlarına adapte olmuş dindarlık yerine, hayatımızın her ânını güzelleştiren bir dindarlığa ihtiyaç var.'

Prof. Bardakoğlu'nun Türkiye'de İslam'ın serbest piyasaya uyarlanmış 'dünyevîleşmesi'nden kastettiği, eğer yanlış anlamıyorsam, Müslümanların Kur'an-ı Kerîm'in açık emirlerine rağmen, dünya malı'nı ('metâ-ı hayat-el

dünya') bir gurur ve tamahkârlık ('metâ-ı gurur')nesnesine dönüştürmüş olduklarıdır. Prof. Dr. Sabri Ülgener Hoca'nın 'Zihniyet ve Din'de belirttiği gibi, 'basit bir tatmin veya paraya çevrilebilir olmanın ilerisinde hırs ve tamah, gösteriş ve gösteri, sayı bolluğu ile öğünme ve [...] kişilik değerleri üstüne yükselen hırs ve ihtiras taşkınlığı'... Kur'an'ın yasakladığı budur,- yoksa mal ve mülk edinme değil! Kur'an, 'metâ-ı gurur'a dönüşmediği müddetçe, mal ve mülk edilmeyi haram kılmamıştır.

Prof. Bardakoğlu'nun açıklamasını bu bağlamda değerlendirdiğimizde, Başkan'ın, İslam'ın Türkiye'de hayata geçirilişinde, öteden beri söylediğim gibi, Muhteva'nın ya da Kur'an ahlakının geriye itilişi ve Biçim'in öne çıkışıyla ilgili çok önemli bir durum tespiti yaptığının söylenebileceği kanısındayım. Prof. Bardakoğlu, bu manada 'dünyevîleşme'nin sebepleri üzerinde durmuyor. Akla hemen Prof. Dr. Şerif Mardin'in Nakşibendîlik konusunda yazdıkları geliyor. Mardin, 28 Şubat 2005'te, Milliyet gazetesinde Derya Sazak'la yaptığı söyleşide, aynen şöyle demektedir: "Yavaş yavaş Nakşibendîler değişti. Türkiye Cumhuriyeti'nde iş yapabilmek, para kazanabilmek ve statü bakımından yükselebilmek için Cumhuriyet'in ortaya koydukları prensiplerden yararlandılar." Bu sözlerde, dikkati çeken 'statü bakımından yükselebilmek' ifadesidir.Mardin'in Nakşîliğin 'dünyevîleşmesi'ne ilişkin tezleri, daha önce de bazı makalelerinde dile getirilmişti. Onun bu makalelerdeki görüşlerini Fatih M. Şeker, 'Cumhuriyet İdeolojisinin Nakşibendîlik Tasavvuru: Şerif Mardin Örneği' adlı çalışmasında şöyle özetliyor: 'Mardin'in tasavvur ediş tarzına göre bu Nakşîlik, mistik tecrübenin değil, başka şeylerin peşinde olan bir oluşumdur. Söz konusu anlayışta tarikatın bütün kıymeti, bir mefhum olmaktan ziyade, şeklî bir arayıştan ibarettir.'

Mardin'in bu görüşü, kendi içinde ne kadar tutarlıdır? Tartışılabilir: Nitekim Fatih M. Şeker de Nakşîliğin 'dünyevîleşmesi'nin, onun 'şeklî

bir arayış'a indirgenmesiyle açıklanamayacağını; Nakşîlikte 'mistik tecrübe'nin göz ardı edilmediğini örneklerle ortaya koyarak Mardin'i eleştiriyor. Kısaca, 'serbest piyasaya adapte edilmiş dindarlık'tan Prof. Bardakoğlu'nun kastettiği Nakşibendî tarikatı mıdır? Nakşîler mi 'metâ-ı gurur'un peşine düşmüşlerdir? Eski Başkan'ın bunu sarahaten söylemesi gerekirdi... 'Anlayan, kimleri kastettiğimi anladı!' diye düşünmek yetmez...

Fakat, Prof. Bardakoğlu'nun açıklamasının bence tartışma götürmeyen kısmı,'hayatımızın her ânını güzelleştiren' bir dindarlığa ihtiyaç olduğunu belirtmesidir. Prof. Bardakoğlu, burada, bana göre elbet, İslam'ın bir akaid manzumesinden ibaret olmadığını, onun bir medeniyet inşa ettiğini de vurgulamak istemiş olmalıdır. İslam gerçekten, 'güzellik' kavramının belirleyici olduğu bir Estetik Medeniyettir. Hz. Peygamber'in (sas), 'İnsanın dünyadaki vazifesi, dünyayı güzelleştirmektir' hadisi, bu Estetik Medeniyetin temel koyucu ilkesidir. Müslüman burjuvazi de, İslam medeniyetinin ürünlerini toplayıp sergilemekten, bu medeniyetin yeniden üretilmesini sağlamanın imkânlarını ve zeminini hazırlamaya geçmelidir. Unutmamalı: Avrupa Rönesansı, 13. yüzyıldan itibaren İtalyan ticaret oligarşisinin Hıristiyanlığın entelektüel müktesebatına sahip çıkmasıyla mümkün olabilmıştır.

Not (1): Eski Başkan Prof. Bardakoğlu'na sağlık ve esenlik; yeni Başkan Prof. Mehmet Görmez'i de tebrikle başarılar diliyorum. (H.Y.)

Not (2): Sevgili okurlarımın mübarek Kurban Bayramlarını da kutluyor; Cenâb-ı Allah'tan huzurlu bayram günleri temenni ediyorum. (H.Y.) h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Avrupa Yazarlar Parlamentosu'nun 'Onur Konuğu' Naipaul'u tanıyalım

Gazetelerden öğreniyoruz: 25-27 Kasım 2010 tarihleri arasında İstanbul'da 'Avrupa Yazarlar Parlamentosu' toplantısı yapılacak. 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın da desteklediği bu toplantının 'Onur Konukları' ise, 2001 Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan V.S. Naipaul ve Yaşar Kemal.

Bu toplantıyı düzenleyenler ve destekleyenler, herhalde 'Onur Konuğu' olarak davet edilen V.S. Naipaul'u tanımıyorlar. 'Ödül budalası' bir toplum olduğumuz için, Nobel Edebiyat Ödülü'nü almış olmasını, onun bizi 'onur'landırmaya yeteceğini düşünmek maluliyetine düşüyoruz. Peki, kim bu Naipaul? Bu yazının hiçbir etkisi olmayacağını bile bile, gene de 'onur konuğu'nun kimliğini ortaya koymanın, yazar sorumluluğumun bir gereği olduğunu düşünüyorum.

V.S. Naipaul, tipik bir 'sömürge aydını'. Trinidad'a göç etmiş Hindistan kökenli bir ailenin çocuğu. Oxford'da okumuş bir İngiliz centilmeni. İngiltere Kraliçesi'nden soyluluk ünvanı almış; 'Sir' Vidiadhar' diye hitap ediliyor kendisine. ('Sir' ünvanını taşıyanlara, bu ünvanla birlikte, soyadlarıyla değil, adlarıyla hitap etmek kuraldır). Gelelim, Sir Vidiadhar'ın marifetlerine... Bu marifetleri sergileyenler çok: İsteyen, Edward Said'in Şarkiyatçılık'ına ve Kış Ruhu'na, Ziauddin Sardar ve Merryl Wyn Davies'in Distorted Imagination'una ve elbette Rana Kabbani'nin Avrupanın Doğu Söylenceleri adlı kitabına bakabilir... Daha başkaları da var. Gelgelelim, allahlık Türk medyası, sırf Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı diye göklere çıkardığı Sir Vidiadhar gibi bir 'ehl-i salibin utanmaz yüzü'nü tanımıyor! Ne hazin! Rana Kabbani, Naipaul'un 1990 yılında dört İslam ülkesine (İran, Pakistan, Malezya ve Endonezya'ya) yaptığı gezilere dair kitaplarından yola çıkarak bu Hintli İngiliz asilzadesinin (kraliçe, Naipaul'a, soyluluk ünvanını, bu gezilerden hemen sonra, 1991 yılında vermiştir!), Müslümanlara ilişkin gözlemlerini aktarmaktadır. Kabbani 'Naipaul'un İslami yolculuğunun, Tahran'a vardığında İranlı bir yorumcu olan Sadık'la karşılaştığında başladığını' bildirdikten sonra, Sadık'a karşı olan olumsuz değerlendirmelerine dikkati çeker ve şunları ilave eder: "Bu başlangıçtaki duygu, uzun yolculuğu sırasında anlatacağı diğer bütün tekil kişilerle olan karşılaşmasının genel rengini ortaya koyar; her defasında, bu ilkinde olduğu kadar düşmanca olmasa da, hoşgörüsü hep sınırlı kalır. Çoğu kez acır, karşı koyar ve her zaman küçümser (altını ben çizdim. H.Y.) Naipaul, yol boyunca Müslümanlarla gerçekleştirdiği konuşmaları öyle bir biçimde yeniden üretir ki, onların saf, saçma ve geri zekalı gibi görünmelerini sağlar (altını ben çizdim. H.Y.) Gerçekte, İslamiyet'i de, öfkeden köpürmüş bir yenilginin anlatımı olarak görür.' Naipaul, İslamiyet konusunda şunları yazar: 'İslamiyet, yalnızca zorluktan kaçıp sığınılan bir barınaktı (Müslümanlar için); yaratıcı değildi; hiçbir şeyi başaramıyordu; tıpkı bir parazit gibiydi' (altını ben çizdim. H.Y.)

Müslümanlar, 'geri zekalı', 'yaratıcı olamayan', 'hiçbir şeyi başaramayan' bir güruh, Naipaul'a göre! Kabbani, devam ediyor, Trinidad'lı 'sömürge asilzadesi' Sir Vidiadhar'ı anlatmaya: 'Naipaul, İslamiyet'te yalnızca olumsuzluk görür: Bu din, bütünüyle yararsız bir coşku uyandıran bağnazlık dini'dir. (altını ben çizdim. H.Y.)

Ama asıl üzerinde durulması gereken bir şey var: Rana Kabbani'nin bildirdiğine göre, Naipaul, müslümanlara ilişkin olarak, sadece bir defaya mahsus olmak üzere, 'iyi şeyler' söylemiştir: Pakistan'da dağlık bir bölgeyi gezerken rastladığı, koyunlarını güden Afgan göçebeleri hakkında! Kabbani diyor ki: (Naipaul) bu görüntü karşısında büyülenir. Doğu yazınından tanıdığı, hoşla giden bir Doğu görüntüsüyle karşılaşmıştır. Bu görüntünün (onun) üzerinde bıraktığı etki, kendi deyimi ile, 'insanın aklına, Kafkasları anlatan Tolstoy ve Lermontov'un öykülerini getirmekte'dir'.

Tarihin cilvesine bakın ki, Naipaul'u etkileyen Afgan göçebeleri, bugün onun 'ait olduğunu düşündüğü' bir medeniyetin acımasız saldırılarıyla yok ediliyorlar... Naipaul cenaplarına Nobel Edebiyat Ödülü, 'Bizi yok sayılmış tarihleri keşfetmeye zorlayan metinlerinde, gözlemciliğe dayalı anlatımını titiz bir işçilikle

birleştirmedeki başarısı için verilmiş'miş! Bu 'başarı'yı ödüllendirmek için Taliban'ın İkiz Kuleler'i ve Pentagon'u vurması niye beklendi acaba?

Hadi, Nobel'i ve Naipaul'u yayınevine tavsiye ettiğini göğsünü gere gere açıklayan Orhan Pamuk'u bir yana bırakalım, Avrupa Yazarlar Parlamentosu'nun Türkiye temsilcileri ve bu oturumda konuşmayı kabul eden yazar dostlarımız, Müslümanları, bunca hakareti reva görerek aşağılayan bu adamla yan yana oturmayı nasıl içlerine sindirecekler?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Naipaul ve bizimkiler

Hilmi Yavuz 2010.11.21

V.S.Naipaul'un Avrupa Yazarlar Parlamentosu toplantısına 'onur konuğu' olarak davet edilmesini eleştirmeye cür'et etmişim.

Meğer haddim değilmiş! Neredeyse 'sen kim oluyorsun da, Naipaul'u eleştiriyorsun? O koskoca Nobelli bir yazar!' diyecekler. Ben sadece, 'yazarlarımız, Müslümanlara onca hakareti reva gören Naipaul'la aynı masaya oturmayı içlerine sindirecekler mi?' diye sormuştum. Bu soru ile vahim bir kabahat işlediğimi itiraf ediyorum. Değerli dostlarım Eyüp Can, Nedim Gürsel, Ahmet Kot ve Mario Levi'den, özür diliyorum. Bundan sonra yapılacak toplantıya da (şayet Türkiye'de ve 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı tarafından desteklenirse), Danimarka'da, Hz. Muhammed ile ilgili o karikatürü yapan zatın da, 'onur konuğu' olarak davet edilmesini, bütün kalbimle, öneriyorum.

Şaka bir yana: Hoşgörü ile hakaret arasındaki farkı bilmez değilim. Neye, nasıl ve hangi koşullarda hoşgörü gösterileceğini de! Bunu, kimseden öğrenecek değilim. Hakarete karşı protesto, sivil bir haktır. Üstelik bu sivil hakkın, 'birlikte aynı masaya oturmama' gibi, sessiz ve ince bir jestle dile getirilmesinin, yazar dostlarımı, başta elbette Eyüp Can, niçin bu kadar öfkeliendirdiğini de anlamış değilim! Ben, bu toplantıya katılacak yazarlara da, 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'na da, Naipaul'un kimliğini hatırlattım;- hepsi o kadar! Protesto etmek ya da etmemek onların bileceği iştir. Nitekim Cihan Aktaş, protesto ederek toplantıdan çekildiğini duyurmuştur. Bence yapılması gereken 'onur'lu yazar davranışı buydu...

Ahmet Kot dostumu anlıyorum. O 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın Edebiyat Direktörüdür. Dolayısıyla, muhafazakar bir hükümetin tahsisatıyla, Müslümanlardan nefret ettiğini her fırsatta açıklayan Naipaul'u davet etmenin sorumluluğuyla elbette kendini savunmak mecburiyetinde hissedecektir! Ama acaba şu soru Ahmet Kot'a sorulmamalı mıdır? Nobel almış bir yazar, 'onur konuğu' olarak davet edilecek idiyse, niçin Naipaul tercih edildi? Yaşayan birçok Nobelli yazar var;-Naipaul dışında pekala onlardan biri davet edilemez miydi?

Neyse, asıl söylemek istediğim, Naipaul'un sadece İslamiyet'e karşı nefret duygularıyla dolu biri olmanın ötesinde, kolonyalist ve emperyalist bir kimlik olduğudur. Tekrar ediyorum (ve değerli dostlarım alınmasınlar!!!), Naipaul, daha önce de defalarca yazdım, o bir 'sömürge aydını'dır. Kendi yerli ve mağdur kimliğinden de nefret ediyor Naipaul;- kimliğini, sömürgeci ve emperyalist Batı'nın kimliğiyle özdeşleştiriyor ve Batı medeniyeti dışında kalan ezilmiş ve sömürülmüş uluslara, neredeyse tiksinierek (hayır, iğrenerek) bakıyor...

Bunu, kendilerini antiemperyalist ve antikolonyalist olarak tanımlayan değerli ulusalcı ve solcu (eğer kaldıysa!) dostlarıma duyurmak istedim. Naipaul'u hoşgörü adına savunanlar arasında onlar da var çünkü...

Hoşgörü konusunda bir noktaya da işaret etmek istiyorum. 'Hoşgörü' ile 'Ressentiment' birbirinden farklı şeylerdir. Naipaul'un davet edilişini 'hoşgörü' adına savunanlar, aslında 'hoşgörü'yle değil, 'ressentiment'la davranıyorlar. 'Ressentiment'in, Türkçede tam karşılığı yok;- sıklıkla kullanılan 'hınç' sözü de karşılamıyor 'Ressentiment'i! 'Ressentiment', güçlü olanın zorbalığı karşısında, hiçbir karşı koyma imkanının olmadığı durumlarda, insanın 'bükemediği eli öpme'si! Hz. İsa'ya atfedilen, 'biri yanağını tokatlırsa, öteki yanağını da dön, onu da tokatlasın!' durumu! Batılı karşısında duyduğumuz eziklik, düştüğümüz zillet!

Son sözüm, Müslüman entelijansiyaya! Ernest Renan karşısında bir Namık Kemal, Draper karşısında bir Ahmet Mithat Efendi, Reinhardt Dozy karşısında bir Şehbenderzade bile olamayacak kadar oryantalistleşmişiz. Avrupa Birliği'ne girebilmenin örtük koşullarından biri de, Avrupa'nın oryantalist ve kolonyalist 'müktesebatı'nı temellük etmek galiba. 'Ressentiment', eziklik ve zillet! Nerdeyse, 'Naipaul haklı!', diyerek baş tacı edeceğiz! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Naipaul ve bir kısım Türk entelijansiyası

Hilmi Yavuz 2010.11.24

V. S. Naipaul meselesinin Türk entelijansiyası tarafından alımlanma biçimi: Galiba asıl mesele bu! Elbette herkes dilediğini düşünmekte özgürdür ve buna kimsenin karışmaya elbette hakkı yoktur.

Ben, bir okuryazar olarak görevimi yaptığımı ve Naipaul'un sadece bir İslam düşmanı değil, ama aynı zamanda kolonyalist ve emperyalizm yanlısı bir kimlik olduğunu düşünüyorum ve ben de bu konudaki düşüncelerimi özgürce söyleme hakkına sahip olduğumu sanıyorum.

Benim Naipaul meselesini gündeme taşımakta 'niyetimin ne olduğundan emin olmayan'lar olduğu gibi, konuya safderunca bir tavırla yaklaşarak, Naipaul'un özür dileyeceği beklentisi içinde olanlar da vardı. Ama bunlar değildi hiç şüphesiz, asıl önemli olan. Asıl önemli olan, Naipaul'a hoşgörülü davranarak onunla bir diyaloga girilmesinden yana olanların tavrıydı...

Sevgili hoşgörücü dostlarımla beni de hoşgörmelerini diliyorum, ama bu gerekçe bana fena halde komik görünüyor. Naipaul'la nasıl bir diyaloga girilecek? Hazret, bu konuda bir diyalogu kabul edecek mi? Diyelim ki, bir diyalog başladı, adama ne söyleyeceksiniz: 'Bakın, biz Türk Müslümanları sizin zannettiğiniz türden geri zekalı, parazitler değiliz. Biz de sizin gibi Avrupalıyız. Sizin gezdiğiniz ülkelerdeki Müslümanlar başka, biz başkayız: Biz laik bir toplumuz' mu diyeceksiniz? 'Biz de Arapları sevmeyiz. Onlar pistir!' mi? Yoksa, 'Sayın Sir Vidia, Pakistan'daki, Malezya'daki, Endonezya'daki Müslümanlar, sömürgeleştirildiler o nedenle de aptallaştırıldılar. Oysa Biz Türkiye Cumhuriyeti olarak, Avrupalılaştık, modernleştik. Biz de sizin gibiyiz. Yok birbirimizden farkımız' mı, demeye hazırlandınız!

Naipaul'un gözüne girmeye ve 'lütfen bizi o geri Müslümanlar gibi görmeyin!' diyerek ricacı olmaya mı, 'diyaloga girmek' adını veriyorsunuz? Naipaul gibi 'İran, Pakistan, Endonezya ve Malezyalı 'öteki' Müslümanları aşağılayıp ona hak vererek mi, diyaloga gireceksiniz? Bunun bir 'hoşgörü' değil, 'Ressentiment' olduğunu yazdığım için eleştirenler oldu. Evet, bu tavır, bir 'Ressentiment' tavrıdır. Avrupa medeniyeti karşısında ezik, iktidarsız ve çaresiz oluşun, güçlünün karşısındaki aşağılık duygusunun getirdiği, 'bükemediğin eli öp!' tavrı! Yılışık bir Oryantalizm!

Oryantalizm, evet, hem de en yılışığınan! Yıllardır yazdığım gibi biz modernleşmedik, oryantalistleştik. Avrupalı olmadık, Avrupalı gibi olduk! Avrupalı olamazdık da, o medeniyete ait değildik çünkü:- ait olmak

başka, mensup olma başkadır. Mensubiyetin, bizi Avrupalı ve modern yapmadığını, bu medeniyete ait olamayacağımızı yaza söyleye dilimde tüy bitti. Oryantalizm, Avrupalı gibi olmaktır; Avrupalı olmak değil!

Naipaul, bir turnusol kâğıdı. Naipaul, bilinçdışları, Avrupa medeniyetinin tek ve mafevk medeniyet olduğuyla yapılanmış zihinleri ile -tıpkı ve tastamam onun gibi-, kendi yerli ve madun (subaltern) kimliğinden tiksinen bir kısım Türk entelijansiyası için 'dialoga girilecek' ideal bir muhataptır.

İki çift sözüm de sevgili öğrencim Bülent Somay'a: Radikal'deki yazısında, Naipaul ve onun gibi anadilleri dışında Avrupa dilleriyle yazanların, 'sonradan intisap ettikleri dili' dönüştürdüklerini öne sürüyor ve bunu o dilin 'gerçek sahiplerinin arzularının aksine' (çünkü 'sahipler'in, dillerinin bir 'ayrıcalık' olarak kalmasını' istediklerini düşünüyor Somay!) o dili evrensel bir dil haline getirdiklerini bildiriyor! Çok hayret ettim: İngilizler Hindistan'da, Kenya'da İngilizceyi; Fransızlar Cezayir'de, Tunus'ta, Fas'ta Fransızca'yı, yerli halklara, dilleri sadece kendilerine kalsın diye mi, kafalarına vura vura zorla öğretiler?

Ne diyeyim: Naipaul'a, Salman Ruşdi'ye ve diğer 'sömürge aydınları'na, İngilizceyi, İngilizlere rağmen(!) 'evrensel bir dil haline getirdiği için teşekkür borçluyuz, herhalde! h.yavuz@zaman.com .tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Naipaul konusunda nasıl linç edildim?

Hilmi Yavuz 2010.11.28

- 'rencîde olur dîde-i huffaş ziyâdan'

Naipaul konusunda hesaplaşmanın zamanı geldi:

*Naipaul meselesi, 'Naipaul'u linç ediyorlar!' kampanyasıyla başladı; ve 'Hilmi Yavuz'u linç etme' kampanyasıyla sona erdi;

* Naipaul'a gösterilen hoşgörü, Hilmi Yavuz'a gösterilmedi;

*Hilmi Yavuz, Naipaul'a hakaret etmedi; Naipaul'un Müslümanlara hakaret ettiğini yazdı sadece.

Aksini öne sürenler düpedüz yalan söylüyorlardı. Batı medeniyeti dışında kalan ne varsa, her şeyden ve hepsinden tiksinen, patolojik bir vak'aydı Naipaul...

Naipaul'a düşünce özgürlüğü tanıyanlar, Hilmi Yavuz'dan düşünce özgürlüğünü esirgediklerinin farkında değil miydiler? Bal gibi farkındaydılar!

Şimdi, Hilmi Yavuz'u linç etme kampanyasının oyuncularını görelim:

1. Ard niyet okuyucuları:

A. Ard niyetimin ne olduğunu bilenler: Ahmet Hakan, Ruşen Çakır.

Bu iki oyuncu, Hilmi Yavuz'un Orhan Pamuk'a 'taktığını', Naipaul kampanyasını Orhan Pamuk'a vurmak ard niyetiyle başlattığını öne sürdüler.

B. Ard niyetin ne olduğunu bilmeyenler: Ömer Lekesiz.

Bu oyuncu Naipaul'un kimliğini sergilemekte benim gizli bir niyetimin olduğunu imâ etti. Orhan Pamuk'a 'takıntılı' olduğumu (!) bilmiyordu herhalde.

C. Bir yerlerden 'emir aldığımı' söyleyenler: İsmet Özel

Bu 'emri' nereden aldığımı söylemedi. Daha önce de bir münasebetle bu iddiasını tekrarlamıştı. NTV programında onu bu iddiasını ispata davet ettim; ispata gerek olmadığını söyledi.

Şimdi sorgulama sırası bende:

Ard niyet okuyucusu oyuncular, konuyu Naipaul'dan Hilmi Yavuz'u linç kampanyasına çevirmek konusunda bir ard niyete mi sahiptiler? Ağız birliği etmişçesine 'çamur at, izi kalsın!' diye mi düşünümüşlerdi; bir yerlerden emir mi almışlardı; yoksa gizli bir niyetleri mi vardı?

Bu ard niyet okuyucuları, Naipaul'un, tekrar ediyorum, Batı medeniyeti dışında kalan her şeyden ve herkesten (elbette Müslümanlar da içinde olmak üzere) tiksindiği ve bu tiksintisini en galiz hakaret sözcükleriyle dile getirip getirmediğini tahkik etmek, yani Hilmi Yavuz'un doğruları söyleyip söylemediğini soruşturmak yerine (ki, mantıksal olan buydu!), Hilmi Yavuz'un niyetini tahkike kalkışmakla neyi amaçlıyorlardı? Bu, bir linç kampanyasının hazırlığı mıydı?

Oysa, ortada niyet sorgulamasını gerektiren bir durum yoktu. Şayet Naipaul hakkında Hilmi Yavuz'un söyledikleri doğru olmasaydı (-ki, bu kolayca tahkik edilebilirdi!), o takdirde bir ard niyet aranması makul ve meşru olabilir; 'Hilmi Yavuz Naipaul hakkında yalan şeyler yazdı. Niyeti neydi?' diye sorulabilirdi. Ama doğruyu söyleyende bir ard niyet arandığına ilk defa tanık oluyordum.

Hadi, diyelim ki, doğruyu söyleyenin ard niyetinden kuşkulandı. Bu ard niyeti ispat sorumluluğu, iddia sahibine düşmez miydi?

Bu durumda ben, ard niyet arayanların ard niyetlerinden şüphe etmekte haklı olmayacak mıydım?

2. Hakaretçiler:

A. Aslı Aydıntaşbaş.

Bu oyuncu Hilmi Yavuz'u [dinsel] 'hassasiyet faşizmi' ile suçladı. Ama onu bununla suçlarken, asıl Naipaul'un kendisinin bir 'hassasiyet faşisti' olduğunu hatırlamak istemedi bile... Oysa Naipaul, düpedüz 'Batı medeniyeti hassasiyeti faşizmi' yapıyordu...

Hilmi Yavuz, bir hassasiyet faşisti değildi; tam tersine, Naipaul gibi bir ırkçı, kolonyalist bir faşisti teşhir ediyordu.

Aslı Aydıntaşbaş bunu görmedi.

B. Ezgi Başaran:

Bu oyuncu, CNN Türk'te Mario Levi ile Hilmi Yavuz arasında geçen diyaloga atıfta bulunarak, Levi'nin 'Bu ülkede Hristiyan ve Musevilere de ağır hakaretler edildiğini söylediğinde, Hilmi Yavuz'un 'siz de tepki gösterseydiniz!' cevabına tepki gösterdi. Oysa o programda Hristiyanlara ve Musevilere yapılan hakaret değil, Müslümanlara yapılan hakaret konu ediliyordu. Ezgi Başaran'ın bu bağlamda Mario Levi'ye, 'madem öyle, siz şimdi niçin Naipaul'un Müslümanlara yaptığı hakaretlere tepki göstermiyorsunuz?' diye sorması gerekmez miydi?

Ezgi Başaran bunu sormadı.

3. 'Batı Ne Der'ciler:

A. Bülent Somay, Sedat Ergin.

Bu iki oyuncu, Naipaul'un Türkiye'ye gelmemesi durumunda, Batı'nın ne diyeceğinden kaygı duyarken, Naipaul'un Türkiye'ye gelmesi durumunda Müslümanların ne diyeceğinden kaygı duymayı akıllarına bile getirmediler. Somay ve Ergin için önemli olan Batılıların ne diyeceğiydi çünkü-, Müslümanların ne diyeceği değil!

B. Naipaul'u aklayanlar:

Nedim Gürsel, Eyüp Can.

Bu oyuncular, Naipaul'un değiştiğini, onu eski yazılarıyla yargılamanın yanlış olduğunu iddia ettiler (Bu, Naipaul'un, eskiden söyleyip yazdıklarının hakaret unsuru taşıdığının zımnen kabulü demektir!). Naipaul'un sadece teröristleri suçladığını söylediler. Yalandı!

Naipaul, Müslümanlardan özür mü dilemişti?

Özür dilememişse (-ki, dilememişti!), o zaman hafifletici sebepler aramanın anlamı neydi? Bir gizli niyetleri mi vardı?

C. Suimisal arayanlar:

Nazlı Ilıcak.

Bu oyuncu, NTV'deki programda, Naipaul'un söylediklerini 'şoke edici' bulmadığını; Türkiye'de laiklerin Müslümanlara Naipaul'dan çok daha ağır hakaretlerde bulunduklarını söyledi. Programı yöneten Ruşen Çakır, Nazlı Ilıcak'a, 'suimisin emsal teşkil etmeyeceği' hükmünü hatırlatmalı değil miydi? Çakır, bunu yapmadı. Acaba niyeti neydi?

D. Bu Konuyu Hilmi Yavuz'a Hakaret için fırsat bilenler:

Rıza Zelyut, Alper Turgut, Cem Akaş.

Bu oyuncular, Hilmi Yavuz'a duydukları kin ve nefretlerini, fırsat bu fırsattır deyip onun şairliğine, yazarlığına en ağır biçimde hakaret ederek açığa vurdular.

Hiç kimse, 'Hilmi Yavuz ne yaptı da, bunca hakaretin muhatabı oldu?' diye sormadı. Hilmi Yavuz, linç edilmeliydi,-edildi de!

Evet, Hilmi Yavuz ne yapmıştı da, bunca hakaretle üzerine yürüyen bu oyuncular güruhunu kışkırtmıştı?

Yaptığı şeydu:

1. Naipaul'un kolonyalist, ırkçı ve İslam düşmanı tavrını serinkanlılıkla sergilemek;
2. Bunun Türk kamuoyuna duyurulmasının bir aydın sorumluluğu olduğuna inanmak;
3. Avrupa Yazarlar Parlamentosuna katılacak Türk yazarların Naipaul'la aynı masaya oturmayı 'içlerine sindirip sindirmedikleri'ni sormak;

4. 'Naipaul gelmesin!' istemezükçülüğünün sözcülüğünü yapmak değil, 'niçin başkasını değil de onu davet ettiniz?' diye sormak.

*Hilmi Yavuz'un düşündüğü, sivil bir protestoydu: Naipaul, konuşmaya başladığında Türk yazarların salonu sessizce ve topluca terk etmeleri...

*Ayrıca, Hilmi Yavuz, galiz hakaretlerin düşünce özgürlüğü bağlamında hoşgörülle karşılanması gerektiğini de, bu vesile ile öğrenmiş oluyordu...

Hilmi Yavuz, şunu da yazmıştı:

Naipaul, bir turnusol kağıdı!

Her şey açığa çıktı işte...

Zihinleri sömürgeleşmiş aydınlar, Naipaul turnusolu ile açığa çıktılar!

Türkiye sömürge olmamıştı, ama Batılılaşma, bir Oryantalizm olarak zihinleri sömürgeleştirmişti! Yıllardır yazıp söylediğim de buydu zaten...

Son olarak bir itiraf:

Evet, bir yerlerden emir almıştım:

O emri veren, vicdanımdı...

Evet, gizli bir niyetim vardı:

Sömürgeleşmiş zihinli 'aydın'ları(?) açığa çıkarmak!

Bunda da başarılı oldum işte! Hepsi, sazan gibi, Hilmi Yavuz'un oltasına geldiler: Türk Naipaul'ları!

Birer, ikişer...

Not: Bu konuda erdemli ve yiğit duruş sergileyen Salih Tuna, Rasim Ozan Kütahyalı, Cezmi Ersöz ve Ali Bulaç kardeşlerime yürekten teşekkür ediyorum (H.Y.) h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Naipaul konusunda son yazı: Bülent Somay'a cevabımdır

Hilmi Yavuz 2010.12.01

Naipaul konusunda yazılanlar kalın bir dosya halinde önümde duruyor. Bana karşı söylenen ve yazılanlar bunlar! Çoğuna, geçtiğimiz pazar günkü yazımda cevap vermiştim.

Bunlar, iyiniyetle bağdaşması söz konusu olmayan, kasıtlı ve edeb dışı sözlerdi. Edeb dahilinde iki eleştiri var. İkisi de benim yıllar önce Boğaziçi Üniversitesi'nde öğrencim olan Nilüfer Kuyaş ve Bülent Somay. Onlara teşekkür ediyorum,- zira, beni eleştirdiler, ama asla edeb dışına çıkmadılar.

Nilüfer Kuyaş, Naipaul'la ilgili ilk yazımı 2001 yılında yazdığımı hatırlatıyor ve o günden bu yana görüşlerimin niçin değişmediğini soruyor. Hemen cevap vereyim: Naipaul değişmedi de ondan!

Bülent Somay ise iki yazı yazdı. İlkine, şöyle bir değinmişim. Somay, 28 Kasım tarihli Radikal'de, konuyu bir kez daha ele alıyor. Eksik olmasın, 'Hilmi hocam, felsefe öğrenmemde emeği geçen önemli kişilerden birisiniz' dedikten sonra 've ben, (kendime rağmen) biraz da Şarklı olduğum için ustaya saygının erdemine inanırım, ama aynı zamanda Marksist olduğum için "eğitimin kendisinin de eğitilmesi gerektiğine" inanırım' diyerek, beni eğitmeye başlıyor! [Marx'ın Feuerbach Üzerine Tezler'inin III. Tez'idir bu: 'Eğitimin kendisinin de eğitilmesi gerekir'.]

Ben, Bülent'in ilk yazısında, sömürge halklarına kendi dillerini öğretme konusunda onların 'dilleri sadece kendilerine kalsın istemişlerdir' düşüncesini eleştirmiş, 'İngilizler Hindistan'da, Kenya'da İngilizceyi; Fransızlar Cezayir'de, Tunus'ta, Fas'ta Fransızca'yı, yerli halklara dilleri sadece kendilerine kalsın diye mi, kafalarına vura vura zorla öğrettiler?' diye sormuştum.

Bülent cevap veriyor: 'İngilizler Hintlilere tabii ki İngilizce öğreteceklerdi Hilmi Hocam. Yoksa sömürge işlerini ve muhasebesini yürütmek için [...] kendileri Hindî (ya da Hindistan'da konuşulan onlarca dilden birini) öğrenmek zorunda kalacaklardı. Ama o kadar işte; sakil ve komik bir aksanla, daha ağzını açtığı anda kim olduğunu belli edecek bir kimlik kartı gibi konuşsun diye öğrettiler dillerini' diyor ve 'zurnanın zırt dediği yer'in Salman Rüşdi, Chattarjee, Bhabha ve Spivak'ın (nedense Naipaul'u anmıyor!), 'efendinin dilini ve efendiye rağmen ve ondan daha büyük bir beceriyle kullanmaya başladığı an' olduğunu; 'Efendinin kasdı[nın] tabii ki bu' olmadığını bildiriyor.

İlahi Bülent! Demek ki İngilizler, sömürge halkına İngilizce öğretirken, Naipaul'un, Chattarjee'nin, Bhabha'nın, Spivak'ın, İngilizceyi 'efendiye rağmen ve ondan daha büyük bir beceriyle' kullanacağını hesaplayamamışlar! 'Bu madunlara İngilizceyi öğretilim, onlar nasıl olsa bizden daha büyük bir beceriyle konuşamazlar' diye düşünecek kertede aptal mı İngilizler acaba? Ya da, bir dili, o dile yabancı olan birine öğrettikten sonra, onun, öğreteninden daha 'büyük bir beceriyle' kullanılmasını önleyecek tedbirler mi vardı da, İngilizler o tedbirleri almadı? Yapma Bülent, Allahaşkına!

Dahası, mağdur sömürge halkından birinin, mesela Naipaul'un veya Rüşdi'nin İngilizceyi efendilerinden daha 'büyük bir beceriyle' kullandıkları su götürmez. Çünkü onlar (özellikle de Naipaul), efendinin dili olan İngilizceyi, kolonyalizmin emir ve hizmetinde, sömürgeci ve ırkçı bir söylemle, ve elbette 'daha büyük bir beceriyle' kullanıyorlar!

Bülent, Boğaziçi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı okumuştur. Şimdi söyleyeceklerimi de herhalde bilecektir: Carolyne Spurgeon, 'Shakespeare's Imagery' adlı yapıtında, Shakespeare'in, 'Macbeth'de 'eğreti elbiseler giymekle ilgili benzetmelere sık sık başvurduğunu belirtir. Shakespeare'in 'Macbeth'inden Angus'ın, Macbeth'i suçlarken söylediği şu beytini hatırlıyor mu acaba?

Kırallığı bol geliyor sırtına

Bir cücenin bir devden çaldığı kaftan gibi

Naipaul, efendilerinin çalıntı kaftanını giyiyor! Bülent'in o kaftanın, 'cüce'nin üzerindeki 'eğreti' ve gülünç duruşunu savunması ne acı! Demek ki, Marx'ın Feuerbach Üzerine Tez'lerinden üçüncüsünü, bu defa eğitilenler açısından tekrarlamalı: 'Eğitilenlerin de bir daha eğitilmesi gerekiyor'.

Hamiş: 1- Çok güldüm: TRT'de, 'Medya Müfettişi'nin son programında Naipaul hakkında nasıl bir uzmanlığa sahip olduğunu bilemediğim, 'Cumhuriyet' Gazetesi'nden Alper Turgut adında bir genç muhabir, Naipaul

konusunda konuşmasına başlarken aynen şunu söyledi: 'O kuşağın bütün yazarlarını okudum, Hilmi Yavuz'u okumadım! Çünkü o, kötü bir şair!' Medya Müfettişi'nin sunucusu da, elbette şu soruyu sormadı: 'Mademki okumadınız, Hilmi Yavuz'un kötü şair olduğunu nerden biliyorsunuz?' Beni, Naipaul'u 'okumamış' olmakla eleştirenlere ithaf olunur. Yandaşlarınız bunlar işte!

Hamiş: 2- Çok sevindim. Enver Aysever, benim kitaplarımı kitaplığından atacakmış! İsabetli bir karar;- çünkü, kitaplarımın (ve derslerimin; ki o da eski bir öğrencimdir!) hiçbir işe yaramadığı anlaşılıyor! Çocuk onları ne diye kitaplığında tutsun ki! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

CHP'de 'muktedir adam' kim?

Hilmi Yavuz 2010.12.05

Cumhuriyet Halk Partisi, 18 Aralık günü, tek maddelik gündemi olan bir kurultay toplayacak. O tek madde de, Parti Meclisi seçimi! Genel Başkan Kemal Kılıçdaroğlu'nun CHP'yi, rahmetli Metin Toker'in çok sevdiği bir deyimle söylersem, 'dikensiz gül bahçesi'ne dönüştürmek için düzenlediği bir kurultay!

'Dikensiz gül bahçesi', evet, çünkü Kılıçdaroğlu, şimdiki Parti Meclisi'ndeki Deniz Baykal, ama ağırlıklı olarak Önder Sav yanlılarını tasfiye ederek, parti içindeki hakimiyetini tahkim etmek istiyor. Bunun anlamı, parti içi muhalefetin, yönetim kadroları düzeyinde yok edilmesi ve 'tek adam yönetimi'nin dayatılması demektir.

Kılıçdaroğlu, bu girişiminde başarılı olacak mıdır? Ondan ziyadesiyle şüpheliyim. Çünkü 18 Aralık Kurultayı'na, Önder Sav'ın Genel Sekreter olduğu dönemde belirlenmiş delegelerle gidilecektir; dolayısıyla, Kılıçdaroğlu açısından durum pek de parlak görünmüyor!

Her neyse, bakalım ayine-i devran ne suret gösterecek...

Benim asıl üzerinde durmak istediğim konu, CHP'de Genel Sekreterlik müessesesinin 1950'lerden bu yana nasıl bir seyir gösterdiğinin analizidir. Söylemek bile fazla:1950'lerin CHP'sinin genel sekreterlik makamına, Kasım Gülek damgasını vurmuştur. Gülek, CHP'nin muhalefet yıllarında, kendi kimliğini popülerleştirme konusundaki bazen gülünç, bazen tatsız birtakım girişimleri hariç tutulursa, partiyi halkla bütünleştirmek için büyük çaba göstermiştir. Ama maalesef, Gülek'in popülist yaklaşımları, onun halkçı kimliğinin önüne geçmişti ve medyanın bu yaklaşımı kışkırtmada büyük payı vardı. Gene de, bilenler bilir, o tarihlerde Gülek taraftarları, 'kravatsızlar' diye anılmaktaydı ve ona muhalefet edenlerse 'Lordlar' olarak biliniyordu. Uzun bir parti içi mücadeleden sonra 'kravatsız' Gülek tasfiye edilmiş yerine, İnönü'nün iradesiyle 'Lord' İsmail Rüştü Aksal getirilmiştir...

Aslında Gülek, daha sonra Bülent Ecevit'in (o da genel sekreterdi, biliyorsunuz!) yaptığı gibi İsmet İnönü'ye başkaldırsaydı ne olurdu? 'Ecevit Olayı'ndan önce bir Ecevit olayı yaşanır mıydı? Bilemiyorum. Ama Gülek, parti içindeki nüfuzuna rağmen, İnönü'nün iradesine karşı çıkmadı ve sessizce politikayı bıraktı. İsmet Paşa'ya boyun eğiş, Partinin 'halkla bütünleşme'yanlılarını, Ecevit'in Genel Sekreterlik ve Genel Başkanlığına kadar, başsız ve sahipsiz bırakacaktı...

Ecevit'in halkçılık anlayışı, Gülek'in popülist halkçılığına karşı, daha doktriner bir halkçılıktı. Onun genel sekreterleri, belleğim beni yanıltmıyorsa mesela Orhan Eyüboğlu, mesela Kamil Kırkoğlu, mesela Mustafa Üstündağ, mesela Şeref Bakşık (Ecevit çok sayıda genel sekreter değiştirmiştir!) , Kırkoğlu dışında Ecevit'in adamlarıydı.

70'li ve 80'li yılların darbeler sonrası zor koşullarında SODEP, SHP ve CHP'nin genel sekreterleri, ne Gülek gibi popülist ne Ecevit gibi doktriner ne de Aksal gibi elitist bir yaklaşımla öne çıkan kimlikler olarak görünmediler. Buna Deniz Baykal da dâhildir. Bülent Tanla, Baykal'a bir tür Kasım Gülek rolü vererek ona Ricky Martin üzerinden popüler bir kimlik atfetmeye çalıştıysa da, tutmadı...

Bütün bunları şunun için anlatıyorum: CHP'de parti tabanına hakim olanlar, ya Gülek gibi popülist ya Aksal gibi elitist ya da Ecevit gibi doktriner yaklaşımları ağır basan genel sekreterlerdir. Muktedir genel başkanlar (İnönü, Ecevit), genel sekreterlerinin, kendilerine rağmen, öne çıkmasına izin vermemişlerdir.

Bir istisna, Önder Sav'dır. Sav, partide en uzun genel sekreterlik görevinde bulunmuş, ve Baykal'a rağmen, parti tabanına hakim olmuştur. Sav, Aksal geleneğinin 'lordlar' takımındandır;-Kılıçdaroğlu ise, popülist mi, doktriner mi olduğu belli olmayan bir 'halkçı'!

CHP'de genellikle muktedir genel başkanlar, genel sekreterleri tasfiye ederler; -Baykal'ın genel başkanlıktan tasfiyesinde tam tersi olmuş, muktedir genel sekreter Sav, Baykal'ı tasfiye etmiştir. Kılıçdaroğlu'nun, hemen akabinde Önder Sav'ı tasfiye etmesi, Kılıçdaroğlu'nun 'muktedir' olduğunu göstermez. Asıl 18 Aralık Kurultayı, CHP'de iktidarın kimde olduğunu ortaya koyacaktır... Bekleyelim, görelim!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Sömürgeleşmiş zihinler'le satranç oynamak

Hilmi Yavuz 2010.12.08

Naipaul konusunda bir daha yazmamaya karar vermiştim, ama bakıyorum, hâlâ bu meseleyi gündemde tutmaya ve beni 'günah keçisi' olarak kurban etmeye çalışanlar var...

İşe, Naipaul'un Türkiye'ye gelmesinin ve ona yöneltilen eleştirilerin, hazretin yüzüne karşı yapılarak 'medenî' bir tartışma zemininin yaratılmasının doğru olacağı iddiasında bulunanlarla başlayalım. Senaryo şu olacaktı: Farzedelim ki, Avrupa Yazarlar Parlamentosu toplantısına katılacak, Naipaul'un, Edward Said'in deyişiyle, bir 'sömürge aydını' olduğunu, onun başta İslam olmak üzere, Batı'nın Yahudi-Hristiyan medeniyeti dışında kalan kim ve ne varsa, tümünü saldırgan ve galiz bir biçimde aşağılayan bir 'brown sahip' ('kahverengi efendi') olduğunu, bu konuda kendisini nasıl savunacağını sormaya kalkacak olsaydım, zihinleri sömürgeleşmiş Türk aydınları, hemen vaveylayı koparacak, 'Arkadaş, burada edebiyat konuşuyoruz! Buraya edebiyatın sorunlarını tartışmaya geldik! Bu sözlerin yeri burası değil!' diye müdahale edecekler, beni susturmaya kalkacaklar, Naipaul'u fanatik İslamcılara 'hedef' gösterdiğimi öne sürecekler, bu konuda bugüne kadar yazılanlardan çok daha ağır ve hakaretamiz köşe yazıları döşeneceklerdi! Üstelik Naipaul İstanbul'dayken;- yani, tam da hedef olabilecek konumdayken! (Hamle 1!)

İyi bir satranç oyuncusunun akılyürütme yeteneğinin, rakibin hamlelerinin ne olacağının önceden kestirilmesine bağlı olduğu söylenir. Naipaul'un İstanbul'a gelmekten vazgeçmesinden dolayı beni sorumlu tutanlar, acaba bu söylediklerimi hesaplamışlar mıdır?

Yine farzedelim ki, davetli olduğum Avrupa Yazarlar Parlamentosu toplantısına, toplantıyı protesto ederek gitmedim (Naipaul gelseydi, elbette katılmayacaktım toplantıya!). Peki, bir başkası Naipaul'u eleştiren bir konuşma yapar mıydı? Hiç sanmam! Hiç sanmam,-çünkü, daha sonra kendilerine 'Niçin Naipaul'u eleştirmediniz?' diye sorsam, verilecek cevabın ne olduğunu biliyorum: Bana, geleneksel Türk misafirperverliğinden söz edecekler, 'Adam, bizim misafirimiz olarak gelmiş! Ayıp olmaz mıydı?' diyeceklerdi;- bundan da hiç şüphem yok...(Hamle 2!)

Dahası, toplantıda, farz-ı muhal, Naipaul'un İslamofobisi söz konusu olsaydı bile, geçen yazılarımdan birinde yazdığım gibi, zihinleri sömürgeleşmiş Türk aydınları(!), 'Bakınız Sir Vidia, biz Endonezya, İran, Malezya ve Pakistan Müslümanları gibi değiliz. Biz onlardan farklıyız. Biz, laik, modern, çağdaş Müslümanlarız!' diyecekler ve ezip sömürülen Müslüman halkları ötekileştirerek, 'kahverengi sahib' Naipaul'un gözüne modern, Batılı 'bembeyaz Türkler' olarak girmeye yelteneceklerdi! Bundan da adım gibi eminim! (Hamle 3!)

Her şey, 'sömürgeleşmiş zihinli' Türk aydınları tarafından, Naipaul lehine gerekçeler üretmek üzerine kurulduğundan, ben her halükarda okka altına gidecektim. Elbette, bunlara bir de, daha önce cehaletleri, budalalıkları, saçmalıkları ile durmadan ve bıkmadan teşhir ettiğim şahsiyet(siz)lerin kuyruk acılarıyla 'fırsat, bu fırsattır!' diyerek karaçalma kampanyasına katılmaları da eklenince, durumun tam bir linçe dönüşmesine de şaşmamak gerekir. İşin en acı yanı, beni destekleyeceklerini düşündüklerimin, ağızlarını açıp tek kelime etmemeleri oldu. Sevgili Yağmur Atsız'ın 'Star' gazetesinde, sevgili Hasan Pulur'un 'Milliyet' gazetesinde, sevgili Atılğan Bayar'ın 'Akşam' gazetesinde yazdıklarını burada şükranla anıyorum...

Bu son on gün içinde 'sömürgeleşmiş zihinler' tarafından aleyhimde yazılan yazılar, vız gelir tırıs gider! Onlar kendilerini ele veriyorlar ve Müslüman Türk halkı karşısında şah mat olduklarının farkında bile değiller!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Komplo teorileri, kötü niyet ve akıl tutulması üzerine düşünceler

Hilmi Yavuz 2010.12.12

Epey uzun bir süredir, niçin sürekli 'komplo teorileri' üreten bir toplum olduğumuz üzerinde düşünüyorum. Nedir bu komploculuk ve nedir bu her olup bitenin arkasında bir kötü niyet arayışı?

Acaba, biz, gerçekten bir meselenin açıklamasını, art niyet ya da kötü niyet aramadan yapabilme iktidarını mı kaybettik? Öteden beri sübjektif-olan'ın, bizim için objektif-olan'dan çok daha büyük bir önem taşıdığını; insanların özel hayatlarına her fırsatta burnumuzu sokmaktan haz duyduğumuzu bilmez değildim elbet. Ama bunun dedikodu düzeyinde kalmaktan öteye, komplo teorileri icat etmeye taşınması? Uzun bir süredir yaşanmakta olan, maalesef, budur!

Tevfik Fikret, bir şiirinde bu durumu, çok erken bir tarihte teşhis etmiştir: Bir şiirinde, bizim, 'en temiz viddanda bile gizli bir leke fark etmek iste[diğimizi]' söyler Fikret! Söylemesi bile fazla belki: En temiz viddanda bile bir gizli leke aramaktır bizi sürekli ard niyet ya da kötü niyet atfetmeye sevkeden... Fikret'in bu eleştirel tespiti, Ziya Paşa meşrulaştırır: 'Çok hacıların haçı çıktı zîr-i bagalde'!.. Fikret'in, 'en temiz viddanda bile gizli bir leke arayan' komplocu zihniyeti lanetleyişine karşı, Ziya Paşa, çok hacıların heybesinde haç çıktığı metaforuyla komplocu zihniyeti meşrulaştırır. Bir hacının heybesinde haç çıktıysa eğer, o zaman en temiz viddanda bir gizli leke aramak meşru hale gelecektir!

Fikret mi haklı, Ziya Paşa mı? Fikret insanımıza iyi niyet, Ziya Paşa ise kötü niyet atfederek bakar. Ama galiba, insana iyi niyet atfederek bakmak asıldır, kötü niyet atfederek bakmak, değil! Elbette, kötü niyet atfederek bakmayı gerekli kılabak koşullar da söz konusudur;-şayet, birinden şüphelenmenizi icap ettirecek bir durum mevcutsa! Ziya Paşa, herhalde, durup dururken, yani ortada şüphelenilmesini mümkün hale getiren sebepler yokken, hacdan dönen Müslüman hacıların heybelerini araştırıp, orada haç bulunup bulunmadığına bakmaktan söz etmiyordu elbet!

Şüphesiz, asıl vahim ve düşündürücü olan, böyle bir sebep yokken, 'en temiz viddanda gizli bir leke' aramak durumudur. Bu, objektif ve tarafsız bir akıl yürütmenin yerini sübjektif, taraflı ve hastalıklı bir ruh halinin alıyor olması anlamına gelir.

Bugün Türkiye, bu neviden bir sakım patolojinin, çok ciddi, çok vahim bir şekilde -ve komplo teorileri yoluyla-, hakikat adına dolaşıma girdiğini gösteriyor. Evet, hakikat adına! Niçin söylemeyelim: Bugün ülkemizde, komplo teorilerinin hakikatin yerini aldığı bir kötü niyetsaltanatı hâkimdir! Okuryazarından sokaktaki adamına kadar ruhsal maluliyetin sağduyu, dedikodunun delil, şahsî kin ve düşmanlık söylemlerinin mantıklı bir argüman sayılmaya başlandığı (ne başlaması?) bir zavallılığı yaşıyoruz. Tipik örneklerini son günlerde yaşadık: Bir önesürüşün doğru olup olmadığını tahkik etmek yerine, o önesürüşün sahibinde gizli niyetler arandı! Halbuki, önce bir iddia veya önesürüşün doğru olup olmadığına bakılmalı, şayet doğru değilse, ancak o takdirde gizli bir niyet arayışı söz konusu olabilmeli değil miydi? Tefvik Fikret'in dediği gibi, 'en temiz viddanda gizli bir leke aramak', bunu yapmamaktır işte! Ve, Ziya Paşa, 'hacdan dönen hacıların heybesini' durup dururken aramamıştır...

Akıl tutulması da galiba, bütün bunların farkında olmamaktır!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türk Romanında 'Kadın Özgürlüğü'

Hilmi Yavuz 2010.12.15

Tanzimat dönemi romanları ile Servetifünûn dönemi romanları arasındaki en belirgin fark, ilkinde erkek karakterlerin, ikincisinde ise kadın karakterlerin öne çıkmasıdır.

Gerçekten de Tanzimat romanlarında, mesela Recaizade'nin 'Araba Sevdası'nda Bihruz, Ahmet Mithat Efendi'nin 'Felatun Bey ile Rakım Efendi'de bu iki karakter, Namık Kemal'in 'İntibah'ında Ali Bey... romanların birincil kimlikleridir ve romanlar onlar üzerinden modernliğin okunma sürecini inşa ederler.

Bu, elbette Tanzimat romanlarında kadın karakterlerin bulunmadığı anlamına gelmiyor. Mehpeyker, Dilaşub, Canan, Polin ve ötekiler, sadece erkek karakterlerin kimliklerinin belirlenmesi sürecinde bir işleve, kısaca ikincil bir konuma sahiptirler. Güzin Dino, 'Türk Romanının Doğuşu'nda Namık Kemal'in 'İntibah'ındaki Mehpeyker'den söz ederken, 'Ali Bey'in serüveninin bütün olguları, Mehpeyker'in psikolojisinin önde gelen iki ögesine oranla gelişir: Sevdası ve kıskançlığı' der.

Tanzimat romanında evlilik müessesesi değil, cinsellik üzerinden cariyelik, metreslik, mürebbiyelik ilişkileri sorunsallaştırılmış gibi görünüyor. Cariyelik (Canan, Dilaşub), cinsel ilişkinin özel alanda evlilik dışı meşruiyetini mümkün kılan bir kurumdur; metresler genelde hafifmeşrep kadınlar; mürebbiyeler ise, Müslüman olmayan, yabancı kadınlardır.

Evlilik kurumunun sorunsallaşması, Servetifünûn romanıyla birlikte mümkün olur. Haremle Selamlık arasındaki mahremiyet sınırı ortadan kalkmış, evli kadınlar eşlerinin dışında öteki erkeklerle aynı mekânda (Selamlık'tan Salon'a dönüşen mekânda) bulunmaya başlamışlardır. Değiş yerindeyse, ev içinde bir 'kamusal alan' söz konusudur artık. Mehmet Rauf'un 'Eylül' romanında Suat, eşi Süreyya'nın yanı sıra, Necip'le bir arada bulunur, müzik dinleyip, dinledikleri parçalar üzerine konuşurlar. Halid Ziya'nın 'Aşk-ı Memnu'unda Bihter için de durum bundan farklı değildir.

Modernleşmenin kadının özgürlüğü konusunda ortaya çıkardığı mesele, işte tastamam buraya, evli kadının, eşinin dışında birtakım erkeklerle aynı mekânda bulunmasına ilişkindir. Evli kadının, öteki erkekler tarafından cinsel kimliğiyle mi, yoksa entelektüel kimliği ile mi alımlandığı, özgürlük bağlamında sorunsallaştırılır. 'Aşk-ı Memnu'da Bihter'in öteki erkekle (Behlül), cinsel kimliğiyle; 'Eylül'de Suat'ın öteki erkekle (Necip) entelektüel kimliğiyle bir aradalığı, kadın özgürlüğünü sorunlu kılar.

Sorun, modernleşmeyle birlikte (evli) kadının biyolojik (cinsel) varlığıyla mı, yoksa toplumsal (gender) varlığıyla mı özgürleşmesinin meşruiyet kazanıyor olduğudur. 'Eylül'e ginceye kadar, Türk romanında kadının entelektüel kimliği (kitap okuması, piyano çalması), onun cinsel kimliğiyle iffetine oluşuna bağımlı kılınmıştır. Entelektüel kimliğinin cinsel kimliğinden bağımsızlaşarak meşruiyet kazanması ise, kadının toplumsal kimliğiyle (gender) tanınması ve onaylanması anlamına gelir. 'Eylül' romanında Suat, modernleşmenin, kadını bir entelektüel kimlik olarak özgürleştirdiğini gösterir. Bu, Türk romanında ilk örnektir.

Öte yandan, romanın sonunda Suat'ın bir yangında ölümü, bu 'özgürleşme'nin onaylanmadığı anlamına gelmiyor mu, diye sorulabilir. Burada da, genelde yorumlandığı gibi, yangının bir cezalandırma olarak okunmasının söz konusu olabileceğidir. Nitekim 'Aşk-ı Memnu'da Bihter'in intiharı, bir zina durumunun cezalandırılması biçiminde okunmuştur. Öyleyse, Suat'ın ölümü, onun entelektüel kimliğiyle öteki bir erkekle birlikte oluşunun cezalandırılması sayılamaz mı?

Hayır, çünkü dikkat edilirse, her iki ölüm arasında bariz bir fark vardır: Suat'ın ölümü, onun kendi iradesiyle hayatına son vermediğini; Bihter'in ölümü ise, bir intihar olarak kendi iradesiyle hayatını sona erdirdiğini gösterir. Bunun anlamı, Suat'ın kendisini Bihter gibi 'suçlu' saymadığıdır. Onu 'suçlu' sayan, anlatıcının (yazarın?) bizzat kendisidir;- kahramanı değil! Suat'ı ölüme götüren, anlatıcı öznedir.

('Eylül' bu anlamda, roman karakteri ile anlatıcı öznenin farklı konumda bulundukları bir romandır;- ama ilk değil! Namık Kemal'in 'İntibah'ında da Mehpeyker'in yapıp etmeleri ile anlatıcı öznenin Mehpeyker'e karşı olan konumu arasında teadlar vardır.)

Suad karakterini, Halide Edib'in 'Handan' romanının başkışısı olan Handan'la karşılaştırmak, modernlikle kadın özgürlüğü arasındaki ilişkinin dönüşümü konusunda esaslı bir fikir verebilir. Önümüzdeki haftalarda bunu yapmaya çalışacağım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Demokrat Parti: 'Ölü [Demir Kır] Atı Kırbaçlamak'

Hilmi Yavuz 2010.12.19

Demokrat Parti'nin (ilk DP'yi kastediyorum!) 1950 yılında yapılan genel seçimler öncesinde Türk insanı üzerinde yarattığı o büyük heyecanı hatırlıyorum.

Siirt'te, ortaokul son sınıf öğrencisiydim ve siyasetle yakından ilgilenen bir ailenin mensubuydum. 1950 yılının Türkiye'sindeki iletişim imkânları son derece dar ve sınırlıydı: İstanbul gazeteleri Siirt'e üç gün gecikmeyle geliyorlardı ve sadece radyodan olup bitenleri öğrenme imkânı sözkonusuydu. Üstelik radyo da tek parti döneminin radyosuydu. Buna rağmen, o üçra Güney Anadolu şehrinde o büyük heyecanın nasıl yaşandığının yakın tanığı oldum. Ve beklenmedik bir şey oldu: Siirt'in 4 milletvekili de Demokrat Parti'den seçildi...

Bu heyecanın giderek azaldığını da söylemek gerekiyor. 1957 yılında 'Vatan' gazetesinde muhabir olarak çalışmaya başladığımda, DP'nin o şaşaalı günleri sona ermek üzereydi. 1950'nin 'Demirkırat'ı, yıldıya mı

çıkıyordu yoksa? 'Demir kır at', yıldı mı olacaktı?

Eskilerin bir sözü vardır: 'Kahrır yüzünden lütûf! 1960 askerî darbesi, DP'yi, bu defa Adalet Partisi olarak yeniden diriltti. Bizim insanımız, her şeye rağmen mağdurun yanındadır. DP'nin devrilmesi, Adnan Menderes'in idamı, DP'liler hakkında aşağılayıcı, ağır hakaretlere varan sözlerin ve küfürlerin neredeyse teşvik edilmesi, Adalet Partisi'ni DP'nin devamı olarak iktidar adayı bir partiye dönüştürdü. Emekli orgeneral Ragıp Gümüşpala'nın yerini 'çoban Sülü'nün, yani Süleyman Demirel'in alması, AP'nin, Türk halkı nazarında, bir 'muvazaa partisi' olmadığıнын, yeni bir 'Demirkırat' olduğunun kanıtıydı...

Burada, şu 'demirkırat' sözü üzerinde durmak istiyorum. Türk halkı, 20 küsur yıllık tek parti iktidarından sonra, 1946-1950 arasında 'demokrasi'nin ne demeye geldiğinden haberli değildi ve muhalefet partisi olarak Demokrat Parti'nin bir metafora ihtiyacı vardı: Hem köylülüğe hem göçebeliğe atıfta bulunan görselleştirilmiş bir metafora, hem de aynı zamanda geleneksel Türklüğün 'at, silah, avrat' sloganını çağrıştırdığı kadar, köylüce bir söyleniş kolaylığını mümkün kılan bir sözel bir metafora! Görsel bir kır at figürünün 'demirkırat' sözü ile bütünleştiği benzersiz bir slogan! Demokrat Parti'nin büyük kitlelere kolayca nüfuz etmesinde, bu sloganın da büyük payı vardır. İlginç olan, 1980 darbesinden sonra AP'nin, Adnan Menderes DP'sinden edindiği miras ikiye bölündü: DYP'ye karşı ANAP! Gerçi, 1960'dan sonra da DP mirası ikiye bölünmek istenmiş, Gümüşpala'nın AP'sine alternatif olmak üzere Ekrem Alican'ın Yeni Türkiye Partisi kurulmuştu ama YTP'nin, Demirel'in AP'sine karşı bir ağırlığı olmadı,- sebeplerinin burada izahı

gerekmiyor. Ama Turgut Özal'ının ANAP'ı, 1960'ların Alican'ının YTP'sinden çok farklı bir konumla Türk siyasetine ağırlığını koydu. Bu, aslında DYP'nin kır at'ının bu defa sahiden yıldıya çıkmasıydı...

İngilizcede, benim çok sevdiğim bir deyim vardır: 'Flogging the dead horse!', yani 'ölü atı kırbaçlamak'! DYP'nin ANAP'la birleşmesi, yeniden 'Demokrat Parti' adını alması, maalesef hiçbir şeyi değıştirmeydi. DP, AP, DYP ve ANAP'ın Türkiye siyasetinde hiçbir mana ve ehemmiyeti kalmamıştı. (Bunun farkında olan bir tek kişi ise, bana sorarsanız, Süleyman Demirel'den başkası değildir.) Bundan birkaç gün önce Mesut Yılmaz ve Hüsamet Cindoruk'un Süleyman Demirel'i Ankara'da, Güniz Sokak'taki evinde ziyaret etmeleri, tam da 'ölü atı kırbaçlamak' girişimidir. Tansu Çiller'den Mehmet Ağar'a, Süleyman Soylu'dan Hüsamet Cindoruk'a kadar, ölü 'demir kır at'ı kırbaçlayarak ayağa kaldırmak isteyenler, Adnan Menderes'in partisinin adına ve kimliğine sığınmakla, ne kertede âciz bir durumda olduklarını ortaya koymuşlardır. Menderes'in mirasından geçtik, hatırasını bile temsil etmiyor artık!

Tansu Çiller'in veya Ahmet Özal'ın, DP'nin başına geçmesi, hiçbir şeyi değıştirmeyecektir. Tabiat gibi, siyaset de hükümünü icra ediyor çünkü: DP, bugün Türkiye'de hiçbir farklı fikri, hiçbir doktrini, kısaca hiçbir siyaseti ve asıl önemlisi, hiçbir büyük heyecanı temsil etmiyor. Miadını çoktan doldurdu çünkü...

Hamiş: Sevgili okurlarım, bana 'niçin CHP kurultay varken, DP'den söz ediyorsunuz?' diye sorabilirsiniz. Bu yazım, biraz da sanki CHP için de geçerli gibi geliyor bana da ondan! Ne dersiniz? h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Oktay Rifat'ın 'Perçemli Sokak' Önsözünde Çelişkiler ve Yanlışlıklar

Oktay Rifat modern Türk şiirinin en büyük şairlerinden biridir. Bundan kimsenin kuşku duymadığı ne kadar doğruysa, onun İkinci Yeni şiirinin öncüsü olduğu konusundaki iddiasının doğru olmadığı da o kadar kuşku götürmez.

Asım Bezirci, 'İkinci Yeni Olayı'nın (Su Yayınları, 1986) 'İkinci Yeni Şiirinin Kurucusu Kimdi?' bölümünde, Oktay Rifat'ın Gösteri Dergisi'nin Aralık 1980 tarihli sayısındaki söyleşisinden 'İkinci Yeni[nin] 1956 yılı Kasım'ında yayımladığı 'Perçemli Sokak' adlı şiir kitabı[n]ın basımından sonra ortaya çıktı[ğın]; tersini söyleyen[in], bu tarihten önce basılmış İkinci Yeni özelliği taşıyan tek bir satır varsa göster[mesi]' gerektiğine ilişkin sözlerini aktardıktan sonra şunları yazıyor: 'Oktay Rifat hoş görsün, bir tek dize değil, birçok dize hatta şiir gösterilebilir'.

Oktay Rifat'ın bu iddiası, büyük olasılıkla, onun 'Perçemli Sokak'a yazdığı giriş yazısıyla ilgilidir ve bu başlıksız yazıyı Oktay Rifat, bir tür 'İkinci Yeni Manifestosu' gibi düşünmüş olmalıdır. 'Perçemli Sokak'taki şiirlerinin arkaplanını oluşturan poetikayı ortaya koyan bu metin, İkinci Yeni şiiriyle ilişkilendirilmek şöyle dursun, ciddi mantıksal çelişkileri ve felsefi yanlışlıkları içeren bir metindir.

Oktay Rifat, bu metinde 'Bir dili kullanmak kelimelerin bizde uyandırdığı görüntülerin (image; hayal) yardımıyla bir şey anlatmak demektir. O şeye anlam diyoruz. Bir sözün anlamı, çoğu zaman, o sözün gözümüzün önüne getirdiği görüntüden başka bir şey değildir' der. Bu, bir kelimenin anlamını, onun zihindeki imgesiyle (Oktay Rifat 'görüntü' diyor) temellendirmek demektir. Başka bir deyişle Oktay Rifat, anlamı imgeye indirgemekte, böylece vahim bir felsefi yanlışlığa düşmektedir. Anlamın imgeyle hiçbir ilişkisinin bulunmadığını, Gottlob Frege'nin 'Über Sinn und Bedeutung' ['Anlam ve İmlem Üzerine'] başlıklı, o klasikleşmiş makalesinden beri bildiğimize göre, burada bunun gerekçelerini açıklamaya gerek duymuyorum. [Merak edenler, benim 'Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar' (Yapı Kredi Yayınları, 2008) adlı kitabımda 'Oktay Rifat'ın Şiirinde Üç Evre' başlıklı yazıma bakabilir.]

Dahası Oktay Rifat, anlamla imge arasındaki ilişkinin 'çoğu zaman' kurulabildiğini bildiriyor ki, bu, 'çoğu zaman'ın dışında kalan zamanlarda, anlamın ne ile temellendirileceği sorusunu sormayı zorunlu kılıyor. Öte yandan bir dilde anlamın bazen X'le bazen de Y (veya Z) ile ilişkilendirilerek gerçekleşmesi de söz konusu olamaz. Başka türlü söylersem, Dilin anlam üretme kuralları, bir durumdan ötekine bir değişkenlik de göstermez.

Oktay Rifat'ın 'Perçemli Sokak' önsözü, bu türden hatalarla doludur. Mesela, 'Bir sözün gözümüzün önüne gelen görüntüsü, olabilecek bir şeyse o söze anlamlı, olmayacak bir şeyse o söze anlamsız deriz' dedikten sonra şöyle sürdürür sözlerini: "[Mesela] 'Ahmet düştü' sözünün bir anlamı vardır, çünkü Ahmet düşebilir. 'Lambanın saçları ıslak' sözünün bir anlamı yoktur, çünkü lambanın saçları olmaz."

Bu argümanın mantıksal hiçbir tutarlılığı yoktur;-şundan dolayı: Anlam, onun öne sürdüğü gibi, 'bir sözün gözümüzün önüne getirdiği görüntüden' başka bir şey değilse, o sözün gerçeklikte bir karşılığı olup olmadığını araştırmanın bir yararı yoktur. Gerçeklikte karşılığı olmadan da bir kelime zihnimizde 'gözümüzün önüne' bir imgeyi getirebilir. Bu nedenle, 'ıslak saçları olan bir lamba' imgesi tahayyül edebiliriz. Bunun gibi, mesela, 'kanatlı at'ın gerçeklikte bir karşılığı yoktur, ama zihnimizde, Descartes'ın 'ideés factices' dediği türden bir 'kanatlı at' imgesi (görüntüsü) oluşması pekâlâ mümkündür.

Oktay Rifat, bu metinde 'anlam' konusunda, birbiriyle çelişen iki kriter öneriyor: (i) anlam, zihnimizde karşılığı olan bir görüntüdür; ve (ii) anlam, bu kez zihnimizde değil ama, gerçeklikte karşılığı olan bir şeydir.

Bu iki kriterin ikisi de, aynı metinde dile getirilen bir çelişkiyi olduğu kadar, felsefi açıdan bir yanlışlığı da içeriyor. Anlam ne (zihinsel) imgede ne de gerçeklikteki objededir;- ilki, imgeleme (imagining), ikincisi de imlemlendirme'dir (İng. referring; Alm. bedeutung). Ve anlam, ancak kavram'da temellenir.

Oktay Rifat'ın 'anlam' konusundaki bu tutarsız ve yanlış tezlerinin ise, İkinci Yeni'nin 'anlam' sorunu karşısındaki tavrıyla hiçbir ilgisi yoktur. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

CHP'nin 'Halk'ı Halk da, Bizimki 'Malk' mı?

Hilmi Yavuz 2010.12.26

Bugünlerde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Ankara'da, Söğütözü'ndeki Genel Merkez Binası'nın önünden geçenler, binanın cephesinin neredeyse yarısını kaplayan büyük bir yazıyı, ister istemez, okumak durumunda kalıyorlar: 'Az kaldı, şafak sökecek, halk iktidara gelecek!'

Anlaşılan CHP'nin genel seçimlerde kullanacağı sloganlardan biri bu: 'Halk, iktidara gelecek!' Bu fevkalâde zekice (!) retoriği ciddiye alacaklar olur mu, bilmiyorum, ama halkımızın bu kadar safdil olacağına da inanmak mümkün değil! Aklılıbaşında insanlar şu soruyu sormayacaklar mıdır: "İyi de, AK Parti'yi yüzde 47 ile tek başına iktidara taşıyanlar 'halk' değil mi? Amiyane bir tabirle söylersek, CHP'ninki 'halk' da, AK Parti'ye oy verenler 'malk' mı?"

Bu durumda, "CHP'nin ayrı bir 'halk'ı varmış da, bizim haberimiz yokmuş", diye dalga mı geçmeliyiz, yoksa oturup ciddi ciddi, CHP'nin AK Parti'yi iktidara taşıyan kitleleri gerçekten 'halk'tan saymadığını mı düşünmeliyiz? Aslında, bu iki ihtimal de, son kertede aynı sonuca varıyor: İlki, bizim açımızdan alay konusu olsa da, ikincisi CHP açısından bilinçdışı bir ciddiyeti temsil ediyor;- tıpkı bir madenî veya banknot bir paranın iki yüzü gibi!

'Halk, iktidara gelecek!' Cumhuriyet Halk Partisi'nin kendisinden başka partilere oy verenleri 'halk'tan saymadığını, bilinçdışı bir dil sürçmesiyle ifşâ eden bir slogan bu! Cumhuriyet Halk Partisi'nin adındaki 'Halk'tan neyi anladığını gösteren bir slogan! Bir lapsus! Maksadını aşan bir beyan!

Öyleyse sormak gerekiyor: CHP, şayet kendisinden başka partileri iktidara getiren Türkiye Cumhuriyeti seçmenlerini 'halk' kabul etmiyorsa, onun 'halk' dediği kimlerdir? Bu sorunun cevabını 1950'den beri herkes biliyor: Sivil ve asker bürokrasi ve onların vesayetini onaylayarak CHP'ye oy verenler!

Kılıçdaroğlu, bu vesayetin yavaş yavaş ortadan kalktığını görmek firasetini göstererek, gerçek halkın [yani CHP'nin, halk değil 'malk' saydıklarının] üzerindeki vesayetin meşrulaştırılmasını mümkün kılan geleneksel ilkeleri, en başta da Laikliği, öne çıkarmaktan vazgeçmiş görünüyor. Son Kurultay konuşmasında Kılıçdaroğlu'nun, ulusalcı ve Kemalist söylemin kadîm retoriğini terk etmiş olmasını, başka türlü yorumlamak mümkün değildir.

Ama bu retoriğin terki bir işe yarayacak ve CHP'nin halk'ı, CHP'yi iktidara taşıyacak mıdır? Hiç sanmıyorum!

Sebebine gelince, söylemek istediğim şudur: Türkiye'de iktidarını halk'a dayanarak değil, vesayetin kadîm sloganlarına dayanarak meşrulaştıran siyasetlerin sonu gelmiş bulunuyor. CHP bu defa Laikliğe değil de Sosyal Hukuk devletine vurgu yapan yaklaşımında, geç kalmıştır. Ve maalesef, vesayetçi geçmişi dolayısıyla da, inandırıcı olamamaktadır. Üstelik, Sosyal Hukuk Devletini, âdeti vechile bazı yolsuzluk iddialarını gündeme taşımakla bir ve aynı şey zannetmek, Kılıçdaroğlu'nun vizyonunun ne kadar dar ve verimsiz olduğunu gösteriyor.

Siyaset biliminde, bütün sosyal bilimlerde olduğu gibi, geleceğe ilişkin çıkarımlar yapmak, ancak belirli ve verili trendlere bakılarak mümkün olabilir. Bugün verili trendler, Türkiye'de merkez partilerinin, bundan elli ya da altmış yıl öncesinin koşullarında iktidar olma şanslarını giderek kaybetmekte olduklarını gösteriyor. Bu bugünkü CHP ve DP için geçerlidir. Geleceğin Türkiye'sinde bu iki siyasi partinin iktidar olma koşullarının geçerli olmayacağı ortadadır. Niçin? Çünkü mevcut trendler, Türkiye siyasetini muhafazakâr (AK Parti, HAS Parti, Saadet Partisi), milliyetçi (MHP, BDP) partilerin belirleyeceğini gösteriyor. h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Lüsyen' ya da 'O Bir Kaplandır'

Hilmi Yavuz 2010.12.29

Abdülhak Hâmid Tarhan, bir fenomen! Ve belki Türk şiirinde ilk karizmatik şair... Tanzimat'tan Cumhuriyet'e gelinceye kadar, bu kertede saygıdan öte hayranlık duyulan ve yüceltilen başka bir şair yoktur.

Süleyman Nazif, Hâmid'i tanrılaştırmış, Celal Nuri, 'Shakespeare bile bazen Hâmid'e yaklaşıyor' demiş, birbiriyle kanlı bıçaklı iki şair Tevfik Fikret ve Mehmet Akif, Hâmid hayranlığında birleşmiş, Yahya Kemal, sırf Hâmid'i görebilmek için Paris'ten Londra'ya gitmiştir. 'Şair-i âzâm'dır Hâmid;- birkaç nesil edebiyatçıyı büyüleyen bir karizma!

Hâmid'in sadece edebiyatçılar üzerinde değil, kadınlar üzerinde de büyüleyici bir karizması vardır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu 'Gençlik ve Edebiyat Hatıralarında, kendileri gibi gençler dururken bir bar kızının yaşlı Hâmid'e niçin bağlandığını sorguladığında, kızıdan şu cevabı almıştır: 'İl est un tigre!' ('O, bir kaplandır!'). 'Kırk Yıllık Hariciye Hatıralarım'da Esat Cemal Parker, Hâmid'in, Londra günlerine, onun şu beytiyle atıfta bulunacaktır:

'Şâribülleyli venneharım ben,

Karlar altında nevbaharım ben...'

Hâmid, dört defa evlenmiştir. İlk eşi Fatma Hanım'ı Hindistan'dan tedavi için dönerken Beyrut'ta veremden kaybetmiş, bilindiği gibi ünlü 'Makber', bu münasebetle yazılmıştır. İkinci eşi bir İngilizdir Hâmid'in: Nelly Cleaver. Nelly Hanım'ın da, 1911'de veremden ölümü üzerine Hâmid, Cemile Hanım'la 20 gün süren kısa bir evlilik yapar; son evliliği ise, Lüsyen (Lucienne) hanımladır.

Bu evlilik her bakımdan ilginçtir. Hâmid, 1908 yılında Brüksel ortaelçiliğine tâyin edilir ve Lüsyen Hanım'la orada tanışır:

Aralarındaki büyük yaş farkına rağmen Hâmid, 6 Mayıs 1912 günü Londra'da Lüsyen'le evlenecek ve 6 ay sonra Sadrâzâm Kâmil Paşa hükümetinin Hariciye Nâzırı Noradungyan Efendi tarafından görevden alınacaktı.

Can Dündar, 'Lüsyen'de işte, Lüsyen'in ailesinin deyişiyle, bu Müslüman 'yaşlı mösyö' ile Katolik genç kadın arasındaki 'ölünceye kadar ayrılmama yemini ile ruhen birleşmiş'liğin öyküsünü anlatıyor;-Lüsyen'in, Hâmid'in ve anlatıcının söylemleriyle!

Hâmid'in görevden alınışını, onun 'zendostluğu'na bağlayanlar olmuştur. Büyük bir 'Hâmidperest' olan Ali Kemal, görevden alma olayını, İkdam gazetesindeki bir başyazısında (7 Ocak 1913) 'öyle bir sahib-i dehâyı bî-perva azl' eden Hariciye Nâzırını eleştirerek şiddetle kınıyor ve 'güyâ Hâmid'[in] lüzûmundan fazla zendost [kadın düşkün] olduğu ve 'rütbe-i memuriyetine tevafuk etmeyen bir kadınla beraber yaşa[dığı] için' bu

muameleye revâ görüldüğünü bildiriyordu. Ali Kemal'in, Hâmid'in 'göreviyle bağdaşmayan bir kadın' dediği, Lüsyen'den başkası değildi.

Can Dündar, Hâmid'in görevden alınmasını, Ali Kemal'in deyişiyle, Babiâli'de herkesin lisanında çirkin mübalağalarla dolaşan bu sırr-ı acîb'e, yani Lüsyen'le olan ilişkisine değil de, onun muhtemelen zincirden boşandığı gecelerden birinde gittiği bir gece kulübünde masasına dâvet ettiği bir kadın yüzünden hakarete uğramışlığını ve kavga ettiği kişilere kartvizitini çıkarıp göster[diği] halde 'üzerinde Türk Elçisi' yazılı bu kart[ın] yırtılıp suratına fırlatılmış[lığını]' affetmeyen Hükümetin tavrına bağlıyor.

Hâmid, Lüsyen'le 'ölünceye kadar ayrılmama yemini'ni bozar ve Lüsyen Hanım'la ayrılır. Hâmid, Lüsyen'i 1920 yılının Ekim ayında bir İtalyan asîlzâdesiyle, Kont (Dük?) de Soranzo (Soranza?) ile evlendirir. Lüsyen Hanım, Kontes (Düşes?) de Soranzo'dır (Soranza) artık... Ama Lüsyen Hanım, 7 yıl sonra yeniden Hâmid'e dönecektir. Lüsyen 35, Hâmid'se 75'indedir.

O Fransız bar kızı, Yakup Kadri'ye boşuna söylememiştir: 'Il est un tigre!' ... Bence Can Dündar'ın bu çok değerli kitabının adı da bu olmalıydı: 'O, bir kaplandır!' h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ayşe Sucu'nun görevden alınması üzerine notlar

Hilmi Yavuz 2011.01.02

Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Araştırmaları Merkezi Başkanı Ayşe Sucu'nun görevden alınmasının yankıları devam ediyor. The Economist Dergisi, bu işlemin 'bir İslamî engizisyonun sonucu' olup olmadığını sorgulama kertesine vardiıyor işi.

Ciddi bir dergi 'The Economist'; ama ciddî bir dergiden gerçekten ciddî bir yorum beklerdik! The Economist, ya 'Engizisyon'un ne olduğunu bilmiyor ya da meseleyi kasıtlı olarak İslam aleyhine ve elbette Oryantalist bir çarpıtmayla vermeyi tercih ediyor!

Ayşe Sucu'nun görevden alınmasını kesinlikle tasvip etmiyorum. Onun ve ekibinin, önce Kadın Kolları olarak, daha sonra da Kadın Araştırmaları Merkezi olarak icraatını çok yakından biliyorum da ondan. Ayşe Sucu'nun isteği üzerine Kadın Kolları Merkezi'nde yıllarca edebiyat sohbetleri yaptım; Prof. Dr. Saim Yeprem ve Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün gibi çok değerli ilâhiyat hocalarıyla, çok kalabalık bir izleyici topluluğu önünde Vahiy, Akıl, Kader gibi İslam felsefesinin temel koyucu kavramları üzerinde tartışmalar yaptım. 2009 yılında, Ankara'da Kocatepe'deki Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait salonda, çok sevgili dostlarım Prof. Dr. Ethem Ruhî Fığlalı, Prof. Dr. Kenan Gürsoy, Prof. Dr. Ahmet İnam'ın katıldığı 'Nerede Yanlış Yaptık?' konulu panele konuşmacı olarak katıldım. Ayşe Sucu'nun düzenlediği bu toplantıların, İslam'ın bir entelektüel mesele olarak idrakine büyük katkıları olduğunun çok yakın tanıyıyım, kısacası...

Sucu'nun görevden alınmasında başını örtme biçiminin rolü olduğu söylendi. Sucu, Fıkıh terimleriyle söylersem, baş örtmenin, 'vâcib' değil, 'mendub' olduğu görüşündedir. 'Vâcib' yapılmasının sevap, yapılmamasının günah olduğu; 'mendub' ise yapılmasının sevap olduğu, yapılmamasının ise günah olmadığı emirlerdir. Sucu, Kur'an-ı Kerim'in ilgili emrini böyle yorumladığı için, başını 'Butto tipi' denilen bir biçimde örtmektedir. Sucu'nun, 'tesettür' konusundaki görüşlerini açıkça dile getirdiğini de biliyoruz. Bir internet sitesine sürekli olarak yazdığı yazılarından 'tek tipleştirmeye çalışmak Yaratıcı'nın yasalarına aykırıdır' diye başlayan sonuncusunda şöyle diyordu Sucu: 'Kendimizden ayrı ya da farklı gördüğümüz insanları ötekileştirir[iz][...]; kimi zaman da bir kıyafet farklılığı dahi, yekdiğërimize karşı duvarlar örmemize sebep

olabilmektedir.' Ama anlaşılan, Sucu'nun görevden alınmasında başörtüsü biçimi belirleyici olmamış görünüyor. Diyanet Vakfı Kadın Araştırmaları Merkezi Başkanlığı'na Sucu'nun yerine atanan Dr. Hafsa Fidan Vidinli, başını örtmemektedir çünkü...

Sucu'nun İslam'ı, deyiş yerindeyse, 'liberal' bir yorumla alınıyor olduğu, öteden beri biliniyordu. 14 yıldan beri bu görevi sürdüren Sucu'nun bu tutumuyla, Kadın Araştırmaları Merkezi'nin üye sayısını 12 binlere taşıdığı da! Bunu, bir tür 'müellefet'ül-kulûb', yani Asr-ı Saadet dönemindeki 'kalpleri İslam'a ısındırma' misyonunun bir devamı olarak okumak da mümkündür, diye düşünüyorum. Tartışma ve görüş farklılıkları, ancak kalpler İslam'a ısındırıldıktan sonra sözkonusu olabilir çünkü...

Diyanet İşleri Başkanlığı, Sucu'nun görevden alınmasını 'idarî bir tasarruf' olarak açıkladı. Diyanet İşleri'nin yeni Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez'in kendi ekibiyle çalışmak istiyor olmasını da anlayışla karşılıyorum. Gerçi, iki gün önce Haber Türk gazetesinde yayımlanan bir haberde, Prof. Görmez'in, CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu'na, 'yeni yönetimin görevden alma konusunda en ufak bir tasarrufu sözkonusu değil, önceki başkan aldı' biçiminde bir açıklamada bulunduğu da ifade edilmişti. Ama ister yeni ister eski yönetim tarafından görevden alınmış olsun, Sucu'nun, İslam ve kadın ilişkileri gibi, son derece hassas bir konuda olan uzmanlık ve tecrübesinin bütünüyle göz ardı edilmemesi gerekiyor.

Sünnet ve Hadis'in anlaşılması ve yorumlanması alanında çok değerli katkıları bulunan Prof. Görmez'i tanıyorum ve bu hususu dikkate alacağından eminim.

Hâmiş: Sevgili okurlarımın yeni yıllarını kutluyor; Yunus'un dediği gibi, 'sağlık, safalık ile' geçmesini diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türk roman tarihi 'sahih' midir?

Hilmi Yavuz 2011.01.05

Osmanlı-Cumhuriyet modernleşme sürecinin edebiyata ve özelde romana intikal ediş tarzı, bazı meselelerin ısrarla göz ardı edildiğini gösteriyor. Bu meselelerin başında da, gerek Tanzimat ve gerekse Cumhuriyet romanlarında, bize mahsus modernleşme veya batılılaşmayı taşıyan karakterlerin 'sahih' kimlikler olup olmadıklarıdır. 'Sahihlik'ten, toplumdaki modernleştirici dönüşümlerle roman karakterleri arasındaki mütakabiliyet ilişkisini anlıyorum.

Bu durumda iki ihtimal sözkonusudur: Ya (i) Tanzimat ve sonrası Osmanlı-Cumhuriyet romanındaki modernleşmiş görünen karakterler, Osmanlı-Türk toplumundaki dönüşümlerle birebir ilişki içinde ve dolayısıyla bu dönüşümleri 'doğru' temsil eden 'sahih' kimliklerdir, -ki, bu durum, Türk Modernleşmesinin bizzat kendisinin 'gayrisahih' olduğunu gösterir. Bu, Osmanlı modernleşmesinin Recaizâde'nin 'Araba Sevdası' romanının başkişisi Bihruz Bey ve onu takip eden 'alafranga züppeler' tarafından doğru temsil edildiği anlamına gelir. Ya da, (ii), Modernleştirici dönüşümlerle roman karakterleri arasındaki ilişki 'sahih' bir ilişki değildir ;- ki, bu takdirde de, Türk Modernleşmesi, edebiyat sosyolojisi açısından Osmanlı-Cumhuriyet romanında 'doğru' temsil edilmiyor demektir.

Osmanlı-Cumhuriyet modernleşmesini roman karakterleri üzerinden okumanın ortaya çıkardığı bu meselenin bugüne kadar üzerinde gereğince düşünülmüş ve tartışılmış bir mesele olduğu kanısında değilim. Zira konu, son kertede, Osmanlı-Cumhuriyet Modernleşmesinin 'sahih' olup olmadığının açığa çıkması, yani, hakikatin ifşası demek olacaktı. Kemalist ideoloji, edebiyat sosyolojisinin bu en esaslı ve en temel konusunun ifşasını, kendi edebî kanonunu inşa ederek örtbas eder. Cumhuriyet ideolojisinin edebî kanonu, Cumhuriyet

modernleşmesinin, Mustafa Kemal Atatürk gibi ideal bir model üzerinden, Bürokrat devrimciler vasıtasıyla gerçekleşmiş olduğunu, 'sahih'liğin kriteri olarak kabullenir. Evet, ama bu, sadece Cumhuriyet dönemi romanları için geçerlidir. Ya Tanzimat Modernleşmesi ve Tanzimat romanı?

Kemalist ideoloji, Tanzimat modernleşmesi konusunda sessiz kalır ve Tanzimat modernleşmesinin Büyük Reşit Paşa, Ali Paşa, Fuat Paşa, Şinasi, Namık Kemal gibi Bürokratlar tarafından inşa edildiğinin hiçbir biçimde gösterilmediği Tanzimat romanında, bu modernleşmenin Bihruz Bey, Felatun Bey, Şatırzade Şöhret Bey, Ali Bey gibi, Şerif Mardin'in deyişiyle, 'aşırı Batılılaşmış' kimlikler ya da Berna Moran'ın deyişiyle, 'Alafranga Züppeler' tarafından temsil edilmiş olarak gösterilmesine itiraz etmez.

Kemalist ideoloji Tanzimat modernleşmesi konusunda sessiz kalmıştır, evet, çünkü, Osmanlı-Cumhuriyet Modernleşmesindeki süreklilik ve devamlılığın örtbas edilmesi gerekmiştir. Tanzimat Modernleşmesinin de Cumhuriyet Modernleşmesinin de sivil ve asker bürokratlar tarafından hayata geçirilmek istenmiş olmasına rağmen, Tanzimat modernleşmesinin 'Alafranga Züppe', Cumhuriyet Modernleşmesinin ise 'Bürokrat devrimci' roman karakterleri vasıtasıyla edebiyata taşınması, işte tastamam bu bağlamda göz ardı edilmiştir.

Gelelim asıl meseleye: Yukarıda belirttiğim iki ihtimalin yanı sıra bir üçüncüsü var: Cumhuriyet modernleşmesinin bizzat kendisinin 'sahih' olup olmadığı! Tanzimat romancıları Osmanlı Modernleşmesinin 'Aşırı Batılılaşmış' yanını öne çıkarmakla, bu modernleşmenin 'sahih' bir modernleşme olmadığını ifşa etmekte bir sakınca görmemişlerdir; çünkü onların bu 'sahih'liği temsil etmelerini önleyen bir edebî kanon mevcut değildir. Buna karşılık, Cumhuriyet modernleşmesinin 'Bürokrat Devrimci'ler tarafından inşa edilmiş olması, romanda modernleşmenin bu bürokrat kimlikler tarafından 'doğru' temsil edildiğini gösterse bile, modernleşmenin 'sahih' bir modernleşme olduğunu göstermez.

Aslında süreklilik ve devamlılık bir kesintiye uğramadı. Tanzimat'ın Bihruz Bey'i neyi temsil ediyorsa, mesela Yusuf Atılgan'ın 'Aylak Adam'ı C de, tastamam onu temsil ediyor. Bihruz Bey'den C'ye, Alafranga züppe sadece kılık değiştirdi;- hepsi o kadar!

(Bu meseleye devam edeceğim.)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Azınlıkların temsili meselesi

Hilmi Yavuz 2011.01.09

İlkokulun ilk yıllarında büyük halamın oğlu Lütfi Yavuz'un önce Trabzon, sonra da Siirt milletvekilliği yaptığı 1943-1950 yılları arasında basılmış olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü'ne bakarken, orada adları Türk adlarına benzemeyen milletvekillerinin bulunduğunu gördüğümde rahmetli babama sorardım onların kim olduklarını.

Babamın cevabı hâlâ aklımdadır: 'Evlat', demişti, 'Osmanlı'dan bu tarafa bizim milletimiz budur! Her neviden insan bizim kardeşimizdir!' Babam, büyük bir Tevfik Fikret hayranıydı: 'Milletim nev-i beşer!' Ama aynı zamanda Mehmed Akif hayranıydı da: 'Biz ne müfti ne imam istemişiz Evropadan/ Ne de ukbada şefaet dileriz Rim Papa'dan!..' Babamın, evde yüksek sesle şiir okuma alışkanlığından aklımda kalanlar...

'Osmanlı'dan bu tarafa...', evet, gerçekten de azınlık konumunda olan Rum, Ermeni ve Museviler, Osmanlı'nın Örfi Hukukunun Sultanın kullarına tanıdığı ayrıcalıklardan yararlanmışlar; bürokrasinin üst kademelerinde (büyükelçilikler, müsteşarlıklar) olduğu kadar, Tanzimat sonrasında siyaset alanında etkin kimlikler olarak

görmüşlerdir. I. Meşrutiyet dönemi'nde Meclis-i Meb'usan üyelerinin yaklaşık yüzde 50'sinin, anadillerinin Türkçe olmadığı biliniyor. II. Meşrutiyet'e (1908-1912) gelince, Feroz Ahmad ve Dankwart Rostow'un verdiği bilgilere göre, Meclis-i Meb'usan'da bulunanların 147'sinin Türk olmasına karşılık, 60'ı Arap, 27'si Arnavut, 26'sı Rum, 14'ü Ermeni, 4'ü Musevi ve 10'u da Slav asıllıdır. Prof. Dr. Enver Ziya Karal, Ahmet Bedevi Kuran ve başka kaynaklar farklı rakamlar verseler de, sonuç değişmiyor: Gerek Birinci ve gerekse İkinci Meşrutiyet Meclislerinde Rum, Ermeni ve Musevi mebuslar vardır.

Cumhuriyet de, bu Osmanlı geleneğini devam ettirmiştir. Rıfat N. Bali'nin 'Cumhuriyet Döneminde Azınlık Milletvekilleri' başlıklı makalesinde 'Gayrimüslim yurttaşlar çok partili siyasi hayatın başladığı 1945 yılından siyasi hayatın inkıtaa uğradığı 27 Mayıs 1960 tarihine kadar TBMM'de temsil edilecek, 27 Mayıs askeri müdahalesinden sonra Kurucu Meclis'te de Devlet Başkanının temsilcisi olarak yer alacaklardı' demektedir. [Ayrac içinde belirtiyim: Bali'den yaptığım bu alıntıdan, 1945'ten önce TBMM'de gayrimüslim milletvekili olmadığı sonucu çıkıyor. Oysa, bizzat Bali'nin makalesinin ilk sayfasında, '1943-1946 dönemi milletvekillerinden Avram Galanti Bodrumlu' fotoğrafı ve bu resimaltı bulunmaktadır. Kaldı ki, yine Bali'nin yayımladığı listede, mesela Berç Türker gibi bir Ermeni milletvekili, 1 Mart 1935'ten 15 Ağustos 1946'ya kadar TBMM'de görev yapmış görünüyor.]

Bali'nin belirttiğine göre, 'Kurucu Meclis'ten sonra 34 yıl boyunca TBMM'de herhangi bir gayrimüslim' temsilci yoktur ve bunun için 1995 yılını beklemek' gerekmiştir. Bu, doğrudur. Nitekim, 1995 yılı 24 Aralık genel seçimlerinde Jefe Kamhi, DYP'den İstanbul milletvekili seçilecektir. Kamhi'nin görev süresinin sona erişinden bu yana, TBMM'de azınlık milletvekili yoktur.

AK Parti'nin İslam konusundaki hassasiyetinin, AK Parti'den bir gayrimüslim milletvekili adayı göstermeye engel teşkil ettiğini zannetmek yanlış olur. AK Parti, Avrupa Birliği konusunda da belirli hassasiyetler taşıyan bir siyasi partidir ve parti, gayrimüslim birkaç milletvekili ile Avrupa kamuoyunda fevkalade olumlu bir imaj edinebilir. Dahası, AK Parti'nin gelenekçi yanıyla, gayrimüslimlerin siyasi temsiline ilişkin Osmanlı pratiğine sahip çıkmış olması da söz konusudur.

CHP'ye gelince, bu partinin hangi gerekçelerle gayrimüslim azınlıklardan milletvekili adayı seçmediğini anlamak mümkün değildir. CHP'nin geçmişte, bu konuda hassasiyet gösterdiği biliniyor. Rıfat N. Bali'nin düzenlediği listeye göre, 1946 seçimlerinde Dr. Fakaçelli (Rum) ve Vasil Konos (Rum), CHP milletvekili olarak TBMM'ye girmişlerdir. Fakat asıl hassasiyeti, Demokrat Parti göstermiştir. 1946'dan 1957 seçimlerine kadar DP'den Salamion Adato (Musevi), Hanri Soryano (Musevi), Yusuf Salman (Musevi), İzak Altabev (Musevi); Ahilya Moshos (Rum), Aleksandros Hacopulos (Rum), Hristaki Yoannidis (Rum); Vahram Bayar (Ermeni), Zakar Tarver (Ermeni), ve Mıgırdıç Şellefyan (Ermeni) milletvekili olmuşlardır. AK Parti, kendisini Demokrat Parti'nin '1946 Ruh'u'nun bir devamcısı olarak gördüğünü her vesile ile dile getirdiğine göre, azınlık milletvekilleri meselesinde de, bir kez daha bu 'Ruh'a sahip çıkmalıdır.

Kısaca AK Parti'nin gerek Avrupa Birliği, gerek Osmanlı siyasi pratiği ve gerekse Demokrat Parti'nin '1946 Ruh'u'nun gereğini yerine getirmesi ve 2011 genel seçimlerinde bunu hayata geçirmesi beklenir.

AK Parti, kendi içindeki dar ve sınırlı bir kesimin taassubuna asla taviz vermemelidir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Alafranga Züppe'den 'Alafranga Aylak'a

Cumhuriyet romanında Tanpınar ve Oğuz Atay dışında, Modernlik episteme'sini 'insanı realiteye, realiteyi altındaki kökleşmiş meseleye irca' ederek sorunsallaştıran bir tek romancı yoktur. Tipik örneği Yusuf Atılgan'ın 'Aylak Adam'ında temsil edilen 'C', Tanzimat'ın 'aşırı Batılılaşmış 'Alafranga züppe'lerinin Oryantalist Cumhuriyet Modernleşmesindeki devamıdır.

Osmanlı-Cumhuriyet romanının 'Modernleşme' sorunsalını temellük edişinin ne kertede 'sahih' karakterler üzerinden inşa ettiğini sorgulamak gerekiyor. Geçen haftaki yazımda da işaret etmiştim, Tanzimat 'Modernleşmesi'nin neredeyse tümüyle, 'Alafranga Züppe' karakterlere atıfta bulunularak 'Aşırı Batılılaşma' biçiminde ortaya konulması, bizi Tanzimat romanlarının Tanzimat Modernleşmesini 'sahih'likle temsil edip etmediği üzerinde düşünmeye götürmelidir. Tanzimat modernleşmesini taşıyan özneleri Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi, Fuad Paşa, Ali Paşa gibi 'entelektüel kimlikler' mi, yoksa Bihruz Bey, Felatun Bey, Ali Bey gibi 'Alafranga züppeler' mi temsil etmeliydi (etmelidir)? Nasıl olmuştur da Namık Kemal, 'İntibah' romanında 'Modernleşme'yi, kendi biyografisi üzerinden değil de, 'Ali Bey' gibi bir 'Alafranga Züppe' karakter üzerinden okumaya kalkışmıştır?

Bu durumda, iki ihtimalin sözkonusu olduğunu öne sürmüştüm: Tanzimat 'modernleşmesi'nde ya (i) bu modernleşme'yi temellük etmiş gibi gösterilen Bihruz, Felatun ve Ali beyler gibi özneler başat (hakim; dominant) kimliklerdir, dolayısıyla, Tanzimat 'modernleşmesi' bir 'Aşırı Batılılaşma'dan başka bir şey değildir; ya da (ii) Tanzimat romancıları, gerçeklikte 'aşırı' olmayan bir Modernleşmeyi, aşırı bir Batılılaşma olarak göstermişlerdir: İlk ihtimal doğruysa, Tanzimat Modernleşmesinin bir 'Aşırı Batılılaşma' olduğu ve bu 'aşırı' Batılılaşmayı Bihruz, Felatun, Ali beyler gibi karakterler üzerinden okumakla Tanzimat romanlarının, gerçekliği 'sahih' bir biçimde temsil ettikleri söylenmelidir. Yok, şayet ikinci ihtimal doğruysa, o takdirde de Tanzimat romanları, 'aşırı' olmayan bir 'Modernleşme'yi, 'Alafranga Züppe'ler üzerinden okumakla gerçekliği 'sahih olmayan' bir biçimde temsil etmişler, demektir.

Bu ikilemin ortaya koyduğu sorunsal nasıl çözülecektir?

Cevap, Türk romanının Cumhuriyet döneminde 'modernleşme' episteme'sini taşıyan roman karakterlerinde aranmalıdır. Bu karakterler arasında, şu ya da bu bağlamda 'Bihruz Bey Sendromu' gösteren kimlikler varsa eğer, 'aşırı Batılılaşma'nın Tanzimat sonrasında bir dönüşüme uğrayarak devam ettiği söylenebilir. Söylenmelidir; - çünkü 'Bihruz Bey Sendromu', Osmanlı Modernleşmesi'nin 'Aşırı Batılılaşma' oluşunu gösterdiği gibi, Cumhuriyet modernleşmesinin de, Oryantalizme dönüşen bir 'Aşırı Batılılaşma' olduğunu gösterir.

Burada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın tanıklığı gerekiyor. Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler'de 'insanı realiteye, realiteyi altındaki kökleşmiş meseleye irca etmeden bu memleketin edebiyatının yazılacağına (...) kani değil[dir].' Öyleyse ne yapmak, daha doğrusu ne yapmamak gerekiyor: Tanpınar'ın cevabı şöyledir: 'Bu cemiyetin insanı[nı] (...) yabancı adeselerin tuttuğu ışıklar altında görmekle, yahut realitesine hiç bakmadan sadece zihnin bir mahsulü gibi yaratmakla hiçbir şey elde edilemez.

Cumhuriyet romanında Tanpınar ve Oğuz Atay dışında, Modernlik episteme'sini 'insanı realiteye, realiteyi altındaki kökleşmiş meseleye irca' ederek sorunsallaştıran bir tek romancı yoktur. Bu yargımı, 'aşırı' bulacaklar olabilir; ne var ki, tipik örneğinin Yusuf Atılgan'ın 'Aylak Adam'ında temsil edildiğini gördüğümüz 'C', Tanzimat'ın 'aşırı Batılılaşmış 'Alafranga züppe'lerinin Oryantalist Cumhuriyet Modernleşmesindeki devamıdır.

Aylak Adam C, adının ima ettiği gibi bir 'aylak'sa eğer bu aylaklık, sahii bir flaneur ('düşünü-gezer') kimliğine tekabül etmez. Zira flaneur, kalabalıkların adamıdır ve Benjamin'in belirttiği gibi, 'Bu kalabalığa bir ruh kazandırmak, flaneur'ün asıl dileğidir.' C ise, kalabalığa, tanıdık bir yüz bulabilmekten öte bir anlam atfetmez. Dahası ve asıl önemlisi, flaneur kimliği, her şeyden önce, meta üretiminin bir alegorisidir. Flaneur'ün yalnızlığı Terry Eagleton gibi söylersem, metain kendi içindeki çelişkili biçimlidir: 'Onun yalnızlığı metain fragmanter

varoluşunu yansıtır.' Eagleton, 'Benjamin'[in], metadan, kalabalıkta 'terk edilmiş' olarak söz ettiğini' bildirir bize. Flaneur'ün [kalabalıkta] bir iz bırakmadan özgürce aylaklık yapması, 'metanın üretimin izlerinden soyutlanmış olarak' dolaşıma girmesidir.

Kısaca, flaneur, burjuva mülkiyet ilişkilerinin ürettiği bir kimliktir. Atılğan'ın aylak adamı C.'nin 1940'lar Türkiye'sinde bir flaneur olarak kendisine bir 'kimlik' inşa etmesini imkânlı kılacak tarihsel ve toplumsal koşullar söz konusu olamayacağına göre, onun bir 'flaneur özentisi' olduğunu söylemek gerekecektir. 'Aylak Adam' C, yani, 1940'lar ve 50'ler Türkiye'sinde bir Oryantalizm olarak temellük edilmiş olan Modernleşmenin ürettiği 'aydın' tipi! Flaneur olamayan, ama flaneur olmaya özenen; bunalmayan ama bunalmaya özenen; Avrupalı değil ama, Avrupalı gibi olmaya özenen genç 'aydın'lar! 'Cumhuriyet tipi Alafranga züppeler'!

Bu kuşak, bizim kuşağımızdır ve artık aradan uzun yıllar geçmişken, bir özeleştiri yapma zamanımız gelmiştir...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tükenmez Bir Hazine: Hasan Bülent Kahraman ve Son Maceraları

Hilmi Yavuz 2011.01.16

Hasan Bülent Kahraman, 'Sabah' gazetesinde ilki 'Kendimizden Korkmak ve Osmanlıca' (05 Ocak 2011), ikincisi 'Sosyal Bilimler Liseleri' (07 Ocak 2011) iki yazı yayımladı. İlki konusundaki düşüncelerimi sonraya bırakarak, 'Sosyal Bilimler Liseleri' başlıklı yazısını ele almak istiyorum.

Kahraman, bu yazısında bir öncekine atıfta bulunarak 'Orta eğitime ['öğretime' olacak, H.Y.] Osmanlıca/ Eski Yazı ve Divan Edebiyatı dersini seçmeli, Osmanlı Kültürü diye bir dersi zorunlu olarak koyalım, dedim' dedikten sonra 'yağan e posta yağmuru altında' görüşlerini 'biraz daha genişletmek, bir adım daha ileriye gitmek zorunluluğu çıktı[ğın]' bildiriyor ve şunları söylüyor: 'Şu halde önerimi bir parça daha derinleştirerek orta eğitim ['öğretim' olacak H.Y.] sistemimizin mutlaka bir Sosyal Bilimler Lisesi kurması gerektiğini öne süreyim.'

Şu işe bakınız ki, ülkemizin medar-ı iftihar olan yeni 'cihan münevveri' Hasan Bülent Kahraman'ın, 'sistemimizin mutlaka [...] kurması gerektiğini öne sür[düğü]' Sosyal Bilimler Liseleri, 2003 yılından bu yana Türkiye'nin birçok ilinde açılmıştır. İlk Sosyal Bilimler Lisesi, İstanbul'da açılan Mümtaz Turhan Sosyal Bilimler Lisesi'dir ve 2003-2004 ders yılından bu yana eğitim vermektedir. Dahası, şu anda mevcut Sosyal Bilimler Liselerinin sayısı 27'dir.

'Cihan münevveri'mizin, Türkiye'de neredeyse on yıla yakın bir süreden beri faaliyette olan Sosyal Bilimler Liselerinin varlığından haberi yoktur!

Liselerde Osmanlıca meselesine gelince, Hasan Bülent Kahraman bu konunun neredeyse 50 yıldan beri, Türkiye'de bir kesim entelijansiyasının gündeminde olduğundan da haberi görünmüyor. Eğer yanılmıyorsam bu konuyu, 1950'li yıllarda 'Forum' dergisindeki bir yazısıyla ilk kez gündeme taşıyan rahmetli Prof. Dr. Mehmet Kaplan olmuştur. Benim de bu konuya bir nebze katkı olmuştur. 1976 yılında, o yıllarda haftada bir köşe yazılarımın yayımlandığı 'Politika' gazetesinde (gazeteyi, rahmetli İsmail Cem yönetiyordu), 'Liselerde Osmanlıca Eğitimi' (16 Nisan, 1976) başlıklı bir yazı yazmış ve özet olarak, 'geçmiş bir kültür birikimi olarak' kavrayabilmek için Osmanlıca'nın Lise müfredat programına alınmasını önermiştim. Haydi ben bir yana, 'cihan münevveri' Kahraman'ımızın, o kadar hayran olduğu Atilla İlhan üstadının bu konudaki yazılarını da okumadığı anlaşılıyor, ki İlhan da bu konuda az yazı yazmamıştır;- HBK'nın bunlardan da haberi yok!

Dahası, HBK'nın kurulmasını önerdiği [ve yaklaşık on yıldan beri eğitim veren] Sosyal Bilimler Liselerinde Osmanlıca 10. ve 11. sınıflarda, haftada 2 saat zorunlu, 12. sınıflardaysa, haftada bir saat seçmeli ders olarak veriliyor. Yeni 'Cihan Münevver'i'miz bunu da bilmiyor!

Kahraman'ımızı uyarıyorum: Türkiye'de Osmanlı'dan söz etmek, Osmanlıca öğretilmesini istemek, Divan edebiyatının müfredat programlarında kalmasından yana olmak ve Osmanlı kültürünün müfredata alınmasını talep etmek, bu taleplerde bulunanın başını belaya sokar. Kemalistler derhal arslan kesilerek sizi gericilikle, faşistlikle, yobazlıkla itham ederler! Benim 1976'da başıma gelenler gibi: Mesela, toprağı bol olsun Melih Cevdet Anday, Osmanlı kültürünü ve Divan Edebiyatını savundum diye, 14 Mayıs 1976 günü Cumhuriyet gazetesinde cevap vermiş ve Divan şiirinin 'açıklamaları ve yüz, yüzelli sözcüklük sözlüğü ile küçük bir Divan şiiri antologyasının', onu öğretmek için yeterli olacağını öne sürmüştü. Dahası, Osmanlıcanın Liselerde okutulmasına, seçmeli ders bile olsa, 'gericilik' gözüyle bakıyordu Anday...

Kısaca şu: Osmanlıcanın müfredat programlarına alınması, üzerinde uzun uzun tartışılmış bir meseledir;-Sosyal Bilimler Lisesi konusu da öyle! Kahraman'ımız, Hazreti İsa'nın çarmıha gerilişinden 17 yüzyıl sonra bir yahudiye falakaya yatıran yeniçeri ağası gibi! 'Ulan', demiş yeniçeri ağası, 'siz İsa peygamberi öldürtmüşsünüz!'; 'Aman efendimiz' diye cevap vermiş falakaya yatırılan yahudi, 'o olay, 1700 yıl önceydi!': Yeniçeri ağası gürelemiş: 'Bana ne, ben yeni duydum!'

Ya Rab, bu Hasan Bülent ne tükenmez bir hazinedir! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Alaturka züppeler

Hilmi Yavuz 2011.01.19

Alafranga züppelik ve aylaklık üzerine yazdığım dört yazı, belirli bir ilgi uyandırmışa benziyor.

Boğaziçi Üniversitesi'ndeki hocalık yıllarımdan, daima en iyi öğrencilerimden biri olarak hatırladığım sevgili Emre Aköz, Sabah'taki köşesinde, niçin sürekli 'alafranga züppeler'den söz edildiğini soruyor ve şöyle sürdürüyor sorularını: 'Bizde bir kişinin 'züppe' olarak nitelenmesi için ille de Batı'ya öykünmesi, Batı kültürünü sorgusuz sualsiz taklit etmesi (ve benzeri haller) mi gerekir? Alaturka züppelerimiz ve alaturka aylaklarımız yok mu? Mesela, Müslüman züppe olamaz mı? Ya milliyetçi züppe? Kemalist aylaklar yok mu bu toplumda?' Emre, bu soruları yanıtlamamı bekliyor benden...

Hemen ve öncelikle şunu belirteyim: Bizde 'züppe' sözcüğü, gündelik konuşma dilinde, Emre'nin deyişiyle, 'Batı'ya öykün[en], Batı kültürünü sorgusuz sualsiz taklit e[denler]' için kullanılagelmiştir. 1940'lı yıllarda özellikle giyim kuşam alanında Batı taklitçilerine 'Bobstil' denildiğini de hatırlayanlar olabilir. Dolayısıyla Türkçede 'Züppe' 'Snob', 'Dandy', 'Bobstil' kavramları, doğrudan doğruya alafrangalıklı ilişkilidir. Tanzimat romanındaki 'züppe'lerin tümü (evet, tümü!) Prof. Mardin'in deyişiyle, 'aşırı Batılılaşmış' alafranga züppelerdir. Bu romanlarda 'alafranga' olmayan züppe tipi yoktur!

'Züppe' sözcüğünün etimolojisi bilinmiyor. Türk Dil Kurumu ve Kubbealtı sözlüklerinde 'züppe'nin kökeninin bilinmediği belirtiliyor; Yaşar Çağbayır'ın hazırladığı 'Ötüken Türkçe Sözlük'te ise sözcüğün 'Flam.' kısaltmasıyla Flamanca (?) 'Jobbe'den geldiği bildirilmiş ve 'bilgisiz' anlamına geldiği, yanına bir soru işareti konularak verilmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Çağbayır, 'Jobbe'nin 'bilgisiz' demek olduğundan pek emin değildir. Sevan Nişanyan'ın 'Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü'nde de, 'Züppe'nin etimolojisine ilişkin herhangi bir açıklama yoktur, ama Nişanyan, bu sözcüğün 'en erken Türkçe örne[ğinin]' Mehmet Bahaettin'in

(Toven), 1924 tarihli 'Yeni Türkçe Lügat'inde bulunduğuna işaret ediyor. B.Toven'in 'züppe'yi, 'kendinden başkasını beğenmeyen, sonradan görmüş bey' biçiminde tanımladığını da aktarıyor Sevan Nişanyan...

Özetle şu: Günümüz Türkçesinde, 'züppe'nin, 'alafranga' olanların dışında kalanlar için kullanıldığına ilişkin herhangi bir kanıt yok. Ama B.Toven'in, 1924 yılında yaptığı tanımdan anlaşıldığı kadarıyla 'züppe', 1920'li yıllarda, alafrangalığa herhangi bir biçimde atıfta bulunulmadan da, 'kendinden başkasını beğenmeyen, sonradan görmüş'ler için kullanılmaktadır. Yani, B.Toven'in tanımına göre, kendini beğenmiş, sonradan görme biri, Alafranga olsun ya da olmasın, züppenin ta kendisidir...

Emre'nin sorularına gelelim: Alaturka züppelerimiz ya da alaturka aylaklarımız da vardır. B.Toven'in tanımı [ve Emre'nin yazısında alıntılanan tanımlar], alaturka ya da alafranga gibi bir ayrım gözetilmeksizin 'züppe'nin 'sonradan görmüş'lükle ilişkili olduğunu gösteriyor. Cumhuriyet Modernleşmesinin Oryantalist kuşatıcılığı, Tanzimat'ın alafranga züppelerine, alaturka züppelerin de eklenmesini mümkün kılmıştır. Peki kimdir bu alaturka züppeler?

Alaturka züppeler, kendilerini gelenekselci bir kimlikle tanımlayıp öne çıkardıkları halde, referanslarını Batı'dan alanlar,-mesela İslam'ı Heidegger üzerinden okumaya kalkanlardır, ki bu tipik bir 'sonradan görmüşlük'tür!; -mesela, kendilerini gelenekselci bir kimlikle tanımlayıp da öne çıkardıkları halde İslam hakkında konuşmayı sadece kendi tekellerinde görenlerdir, ki bu tipik bir 'kendini beğenmişlik'tir! Alaturka ya da Müslüman entel züppelerdir bunlar! Kemalist züppeler yok mu? Elbette var, ama bu apayrı bir yazının konusu...

Tanzimat'ın alafranga züppeleri gülünçtüler ve ukala değildiler, Cumhuriyet'in alaturka züppeleri ise tam anlamıyla ukala ve patetikler! Tıpkı Cumhuriyet'in alafranga züppeleri gibi... h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Osmanlı, ot mu yiyordu?

Hilmi Yavuz 2011.01.23

Osmanlı'nın çöküşünden bu yana neredeyse yüzyıl geçmiş olmasına rağmen bugün hâlâ Osmanlı'dan ya bir özdeşlik ya da bir karşıtlık olarak söz ediliyor olması, size anlamlı gelmiyor mu?

Anlamlı, evet, ama bunun elbette bir açıklaması olmak gerekiyor.

Ama önce, Osmanlı'nın alımlanış tarzına bakılması söz konusu. Osmanlı'yla özdeşlik, Neo-Osmanlıcılık, Osmanlı karşıtlığı ise, düpedüz bir düşmanlık biçiminde dile getiriliyor. Özdeşlik bağlamında Neo-Osmanlıcılığın ya da karşıtlık bağlamında Osmanlı düşmanlığının, Osmanlı'yı tanımlamakta, tıpkı körlerin fili tanımladıkları gibi davrandıklarına kuşku yok.

Osmanlı düşmanlığında körlerin fili tanımlaması bağlamında son örnek, Özdemir İnce! Mustafa Akdağ'ın tanıklığına dayanarak, Kanuni döneminin bir 'muhteşem sefalet' dönemi olduğunu, Anadolu insanının açlıktan ot yediğini aktarıyor. Olabilir, doğrudur da! Ama Osmanlı, bu mudur? Osmanlı'yı, Kanuni dönemini, sadece insanların belirli bir dönemde açlıktan ot yedikleri bir imparatorluk olarak tanımlamak, hangi feraset ve elbette vicdan sahibinin kabul edebileceği bir tanımdır Allah aşkına?

Osmanlı, Cumhuriyet'le birlikte, Kemalist Cumhuriyet'in mefhum-u muhalifidir; bir başka deyişle, Osmanlı ne idiyse, Cumhuriyet onun tam karşıtıdır. Resmi tarih, 'Prof. Dr. Walter Andrews'ün deyişiyle, "Türk modernitesi anlatısında 'öteki'ni [Osmanlı'yı H.Y.] 'zorbalık, kandökücülük, boyun eğdirme'" ile veya 'Osmanlı edebiyatının

cinsellik, sarhoşluk, anlamsızlıkgibi öğelerini' öne çıkararak dile getirmiştir. Bu öğelerin dışında kalan ne varsa, 'görünmez' kılınmış veya Victoria Holbrook'un deyişiyle, 'Osmanlı kültürünün belirli öğelerini retorik olarak bastırmak ve dışlamak' yoluna gidilmiştir.

Kemalist bilinçdışınınbu bağlamda diskursif yapılanmasının tek örneği Özdemir İnce değildir elbet. Osmanlı sultanları Özdemir İnce gibiler için kan dökücü, zorba cinsellik düşkünü, sarhoşkimlikler; halk ise, açlıktanotyiye umarsızlardır. Osmanlı kültürü mü? Böyle bir şey söz konusu değildir onlara göre;- söz konusu değildir, çünkü ya görünmez kılınmış, ya bastırılmış ya da, dışlanmış. Cumhuriyet modernliği anlatısının Oryantalizmden öte bir anlam taşımadığının apaçık kanıtı!

Cumhuriyet kültürü, bütün kurumlarıyla yerli yerine oturmuşsa eğer, Osmanlı düşmanlığını,'açlıktan ot yiyen insanlar' retoriği ile yeniden üretmeye çabalamanın anlamı nedir?Anlamı, Osmanlı'nın Türk insanı için, aidiyet ve kimlik inşasında, bugün bile, bir 'imtidad'inzihinsel referansı olmasıdır. Oryantalist bir modernleşme projesinin bastırma, dışlama ve görünmez kılınma dayatması, bir işe yaramamıştır...

Kaldı ki, yoksulluk ve boyun eğdirme, sadece Osmanlı'da mı görülmüştür? Cumhuriyet tarihinin tek parti dönemi, yoksulluk ve boyun eğdirmenin sayısız örnekleriyle dolu değil midir? Prof. Dr. Mübeccel Kıray, 1985 yılında yayımlanan bir makalesinde şunları yazmaktaydı: '1950'lere kadar Türkiye'de nüfusun büyük çoğunluğu, hâlâ kendi kendine yeten, geçimlik tarımla uğraşan, dışarıyla ilişkileri askerlik hizmeti ve vergi ile sınırlı, akrabalık bağları ağır basan, öküzü, sabanı, kaderci inançları ile yaşayan köylülerden oluşmakta idi.'

Askerlik ve vergi! Tek parti döneminde köylünün devletle olan ilişkisi sadece bundan ibarettir. Devlet, vermemiş, sadece almıştır. Askere ALMIŞ'tır, vergi ALMIŞ'tır! Ayrıca şu da var:Özdemir İnce, benim yaşımdadır; İkinci Dünya Savaşı yılları'nı, o da benim gibi yaşamıştır. İnsanların mısır koçanı yedikleri günleri hatırlamıyor mudur? Dahası,akrabalık bağlarının ağır basması, antropolojik olarak Türk köyünün 1950'lere gelinceye kadar Neolitik dönemin koşullarında yaşadığının bir göstergesi değil midir?

Ben Türkiye Cumhuriyeti'ni, mısır koçanı yiyen insanlarla tanımlamıyorum. Özdemir İnce de, bu neviden türrehattan vazgeçsin artık! Epeydir, sıkmaya başladı çünkü! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Çakma Oryantalistler', Müslüman Züppeler

Hilmi Yavuz 2011.01.26

Müslüman züppeler var mı? Sevgili Emre Aköz'ün bana yönelttiği bir soruydu bu!

Evet, var elbet! Bunlar, tıpkı Tanzimat'ın alafranga züppeleri gibi, medeniyet bağlamında aidiyeti reddeden ve mensubiyeti kimlik edinen öznelerdir. Kimlik olarak kendilerini İslam medeniyetine aidiyetle tanımlarken, modernliğe mensubiyetin cazibesine kapılarak, Müslüman kimliğini olumsuzlayanlar! Unutmamak gerek: Modernliğin bir tür Oryantalizm olarak temellük edildiği bu ülkede, Müslüman aidiyetin reddini, züppelik ya da 'Çakma Oryantalizm' olarak yaşamaktan başka bir yol yoktur. Niçin 'çakma'? Çünkü onlar, taklidin taklidi'dirler! Batı'yı taklid edenleri [Oryantalistler] taklid edenler: 'Çakma' Oryantalistler...

Kimliklerini İslamî aidiyetten 'Çakma' Oryantalist mensubiyete dönüştüren Müslüman züppeler, tıpkı Tanzimat'ın alafranga züppeleri gibi, kendilerini 'görünür' kılma arzusuyla, bu 'görünür'lüğü en hâd safhada ve en yoğun biçimde yaşama imkânı tanıyan kamusal mekânları tercih ederler. Recaizade Mahmud Ekrem'in 'Araba Sevdası'nın Bihruz bey'i, nasıl Tanzimat'ın öteki alafranga züppeleri gibi Çamlıca'yı ve Beyoğlu'nu bu

anlamda bir 'görünürlük mekânı' olarak tercih ettiyse, bugünün Müslüman züppeleri de Nişantaşı ve Cihangir'i 'görünürlük mekânı' olarak kullanmaktadırlar.

Müslüman züppeler için, mekân belirleyicidir: Nişantaşı, 'sosyetik' Müslüman züppelerin; Cihangir ise, 'entel' Müslüman züppelerin tercih ettikleri 'görünürlük mekânları'dır. Bu mekânlar arasındaki farkları sorunsallaştıran Müslüman züppelerden de söz etmek mümkündür: Onlara göre, Cihangir 'bohem', Nişantaşı 'kurumlu'dur, [-ki bu, Cihangir'in entelliği ile Nişantaşı'nın sosyetikliğinin bir başka biçimde ifadesidir]; Cihangir'in 'kedisi', Nişantaşı'nın 'köpeği' vardır. Bu tesbit de doğrudur: Zira kedi entellerin, köpekse sosyetiklerin tercihidir. Tanpınar'ın kedili fotoğrafı, bu anlamda bir 'kült fotoğraf'tır. Köpek ve sosyete ilişkisi üzerine ise, Haldun Taner'in 'Keşanlı Ali Destanı'nda sosyetik hanımefendinin [Gülriş Sururi ne muhteşem bir oyun çıkarmıştı!], süs köpeği Şamama'sını, bugünlerde TV'de oynanan 'Yahşi Cazibe'nin sosyetik Simge'sinin Paris'ini hatırlamak yeter...

Sosyetik Müslüman züppeler, entel Müslüman züppelerden daha önemli olduklarını vurgulamak için, birtakım metaforlara da başvururlar: Mesela, Cihangir şiir, Nişantaşı roman'dır onlara göre: Çünkü şiirin modası geçmiştir ve roman bir edebî tür olarak yükseliştir. Dahası, çok satan romancı hanımlarımızın birçoğu da Nişantaşı'nda oturmaktadırlar. O nedenle Cihangir'in kadını yoktur, sosyetik Müslüman züppelere göre, Nişantaşı kadını vardır! Sosyetik Müslüman züppeler, Cihangir kadınlarını yoksayarken, kendilerince Cihangir kadınına Firuzağa'daki salaş kahvelerde oturan [bir bardak çay, birbuçuk liradır!], bakımsız ve hırpanî kimlikler atfederek, Nişantaşı'nın zarif ve pahalı 'café'lerinde endam gösteren albenili, şık mankenleri yüceltmek niyetindedirler; -o 'café'lerde hangi kadınlarla aynı masaya oturduklarını vurgulayarak, kendilerini de dolaylı yoldan yüceltmek için!

Bu tiplerin çoğu, yoksul ya da orta sınıf mutaassıp aile kökenleri olan ve muhtemelen İmam-Hatip mezunu kimliklerdir. Kendilerine öne çıkma konusunda imkân tanıyanlara yaranmada, kraldan fazla kralcı davranmayı ilke edinmişlerdir. Onları o mevkilere taşıyanlar, kendilerinden aidiyet kimliklerini terk etmelerini istemiş değildirler, - ama feda olsun! Dahası, bir kere daha söyleyeyim: Sosyetik Müslüman züppeler, birer 'Çakma Oryantalist' olarak, taklidin taklidi'dirler [Platon'un ressamı! ve giderek Efendilerinin üslubunu bile göz göre göre temellük ederler!

Benim çok sevdiğim farklı bir tip var: Bu tip, entel değil entelektüeldir; -sosyetikse, hiç değildir! Türkiye'de çok önemli bir liseden ve yüksek bürokrat yetiştiren seçkin bir üniversiteden mezundur. Ama o bir Müslüman bobstil'dir. Bobstilliği, giyim kuşamındadır ve ne yalan söyleyeyim: sahih bir Müslüman olduğu için bu giyim kuşamı kendisine yakıştırmaktadır da: 'Omzuna attığı güzel ve kıymetli bir şalla, başındaki Tunus işi fesiyle ve ebru desenli yeleği ile' fotoğrafçılara verdiği pozları hatırlayanlar olabilir! O fotoğrafta müthiş zarif ve sevimliydi de! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Potpourri: Egemen Bağış, Mesut Yılmaz ve 'Çakma Züppe'li Ahmet

Sevgili okurlarım, bugünkü yazımı 3 maddelik bir potpourri olarak okumanızı dilerim.

1. Başmüzakereci Egemen Bağış, son noktayı koydu: 'Fişi çekecekse, AB çeksin!' Bunun anlamı, hükûmetin de artık AB'ye tam üyelikten bütün bütüne umudu kestiğidir. Aslında, bunun böyle olacağı çok önceden belliydi: Bir ülke, Egemen Bağış'ın da belirttiği gibi, 'son 50 yıldır Türkiye'yi masadan kaldırma girişimleri hep ol[muştu]'. Ama şimdi hükûmetin sabrının taşıdığı anlaşılıyor ve Bağış, Türkiye'nin 'Avrupa'ya ihtiyacı olmadığını' da vurgulamayı ihmal etmiyor.

Dediğim gibi, perşembenin gelişi çarşambadan belliydi. AB'nin Türkiye'ye tam ya da aslî üyelik statüsü tanınmasının söz konusu olamayacağını, neredeyse tam onbeş yıldan beri yazıyorum. Daha 2007'de, Avrupa Birliği'nin kuruluşunun 50. yıldönümü dolayısıyla şunları yazmıştım: "Avrupa Birliği'nin kuruluşunun 50. yıldönümü dolayısıyla düzenlenen törenlere Türkiye'nin davet edilmemiş olmasına Sayın Başbakan sert bir tavır koyarak tepki gösterdi: AKP grup toplantısında konuşan Sayın Erdoğan 'AB'nin bazı üyeleri[nin] iç politik mülahazalarla Türkiye'ye engeller çıkar[dığını]' belirterek 'AB'yi Hristiyan kulübü olarak görmek isteyenlerin tavırları[nın] dünya ve Avrupa gerçekleriyle örtüşmemekte' olduğunu öne sürdü. Sayın Başbakan, daha sonra, 'AB, Türkiye ile ilgili böyle bir olumsuzluk düşünüyorsa verir kararını, biz de yolumuza devam ederiz' dedi. [Burada bir parantez açayım: Demek ki, tam dört yıldan beri AK Parti hükûmeti, AB'nin Türkiye hakkındaki kararını, yani Bağış'ın deyişiyle 'fişin çekilmesini' bekliyormuş!]

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye tam veya aslî üyelik statüsü tanımayacağı, her Allah'ın günü yeniden kanıtlanırken, hükûmetin gün gibi aşikâr olan bu gerçek karşısında, hâlâ içtenlikle ve iyi niyetle, Avrupa Birliği için tam üyelik umutları beslemekte olduğunu düşünmek mümkün değildir. Belki birkaç dışişleri bürokrati, bu umuda safdilce tutunmaya devam ediyor olabilir, ama artık herkesin ayan beyan gördüğü gerçeği, hükûmetin görmüyor olması mümkün değildir: Avrupa Birliği tam üyeliği ham hayaldir;- olsa olsa, Türkiye'ye, 'ikinci sınıf' üyelik ya da 'imtiyazlı' (neresi 'imtiyaz' ise bunun?) üyelik verilebilecektir. Hepsisi o kadar!

Sayın Erdoğan, Avrupa Birliği'nin bir 'Hristiyan Kulübü' olduğunu, eski bir Refah Partili olarak hepimizden daha iyi bilmek konumundadır. Öyleyse Avrupa Birliği konusunda bu ısrar neden? Niçin, bir Sisypheos alınyazısı ile sonucu önceden belirlenmiş bir mukadderata rağmen hükûmet, hâlâ, 'ille de AB!..' deyip duruyor?" (Zaman, 1 Nisan 2007, Pazar).

Peki, niçin tam veya aslî üyelik söz konusu değil? Bunu da, dediğim gibi yıllardan beri yazıyorum. Et Tekrar'ül Hasen, Velew Kâne Yüz Seksen! Tekrarda hayır vardır, diyerek, bir defa daha belirteyim: Avrupa Birliği, bir siyasi ve ekonomik mesele değildir; bir medeniyet meselesidir! Bu medeniyete 'ait' olanlar vardır, 'mensup' olanlar vardır. Biz Avrupa medeniyetine aidiyet ilişkisiyle değil, mensubiyet ilişkisiyle bağlıyız. Dolayısıyla aslî ya da tam üyelik ancak bu medeniyete 'ait' olanlar içindir; 'mensup' olanlar için değil! [Bu konuda daha fazla bilgi için, benim Timaş Yayınları'ndan çıkan 'Alafrangalığın Tarihi' adlı kitabımdaki, 'Avrupa Birliği Bir Medeniyet Projesidir' başlıklı yazıma bakabilir.]

2. Mesut Yılmaz, AK Parti hükûmetinin askerî vesayeti ortadan kaldırma konusundaki girişimleri konusundaki düşüncelerini açıklarken şöyle demiş: 'AKP'nin en büyük şansı, demokrasiyi özümsemiş bir komutanla [Org. Hilmi Özkök Paşa'yı kastediyor olmalı H.Y.] çalışmak oldu. Yoksa bu tür düzenlemelere cesaret edemezlerdi.'

Sayın Yılmaz, herhalde, dolaylı bir biçimde, Özkök Paşa dışında Genelkurmay Başkanlarının 'demokrasiyi özümsememiş' olduklarını ya da, 'demokrasiyi özümsememiş' komutanların Genelkurmay Başkanı olma ihtimalinin bulunduğunu imâ etmek istemiş olmalı. Öyle ya, 'AKP'nin en büyük şansı, demokrasiyi özümsemiş bir komutanla çalışmak oldu' sözünü başka nasıl yorumlamak söz konusu olabilir ki?

3. 'Çakma' Ahmet alınmış, haklıdır. Çünkü 'taklidin taklidi' olmak, gerçekten utanılacak bir şeydir. Doğma büyüme Nişantaşı'lılar Avrupalı olmayı taklid ederken, bizim 'Çakma' Ahmet, Avrupalı olmayı taklid eden Nişantaşı'lıları taklid ediyor. Taklidin taklidi! Farkında değil, ama Nişantaşı'lılık, bizim Çakma 'Züppeli' Ahmet'in üstünde eğreti bir elbise gibi duruyor. Bu, nedense bana Carolynne Spurgeon'un 'Shakespeare's Imagery' adlı kitabında, Shakespeare'in, 'Macbeth'de 'eğreti elbiseler giymekle ilgili benzetmelere sık sık başvurduğuna' ilişkin tesbitini hatırlattı ve elbette, Angus'ın, Macbeth'i suçlarken söylediği şu dizeleri de:

Kırallığı bol geliyor sırtına

Bir cücenin bir devden çaldığı kaftan gibi...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir çeviriyazı perişanlığı: 'Elem Çiçekleri'

Hilmi Yavuz 2011.02.02

Alişanzade İsmail Hakkı Bey'in, 1927 yılında eski harflerle yaptığı Baudelaire'in 'Elem Çiçekleri' çevirisi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi Prof. Dr. Ali İhsan Kolcu tarafından, 2005 yılında yeni harflere aktararak yayımlandı.

Hemen belirtmeliyim ki, vahim okuma yanlışlarıyla perişan edilmiş bir Alişanzade metni! Ali İhsan Kolcu'nun 'Elem Çiçekleri'ni okurken, bir edebiyat profesörünün, basit düzeyde Osmanlıca bilenler tarafından bile irtikâp edilmesi mümkün olmayan okuma yanlışlarını, hayretle izliyorsunuz.

Üşenmedim, oturdum ve tam dört yılın yaz ayları boyunca Kolcu'nun 'Elem Çiçekleri'ndeki 166 şiiri, hem Alişanzade'nin Osmanlıca metniyle hem de Baudelaire'in 'Les Fleurs du Mal'i ile tek tek karşılaştırdım. Sonucun bazı örneklerini aktarmak istiyorum:

Benediction [Takdis] şiirinde 'hâlîka' (yaratıcıya) kelimesi, 'halka' diye, 'meleğin' kelimesi 'mesleğin' diye, 'günlükle' kelimesi 'gönlünle' diye; 'Spleen et Ideal'in V. şiirinde 'heykellerini' kelimesi 'hikayelerini' diye, 'aşklı sema' kelimesi 'eşkâl-i sema' diye, 'ısırmaları' kelimesi 'sırmaları' diye; 'Le Mauvais Moine' [Fena Rahip] şiirinde 'İsa'nın tohumları' 'İsyanın tahammülleri' diye; 'La Vie Antérieure' şiirinde 'künühne' kelimesi, 'günahına' diye; 'Don Juan Aux Enfers' [Don Juan Cehennemde] şiirinde 'kol' kelimesi 'kavl' diye; 'La Chevelure' [Saçlar] şiirinde 'kuvvetli' kelimesi 'kıymetli' diye; 'matara' kelimesi 'mutarra' diye; 26.no.lu şiirde 'bir dehaet' terkibi 'bir daha et' diye; 'Sed Non Satiata' şiirinde 'sâhire' kelimesi 'sahra' diye; 'Le Serpent Qui Danse' şiirinde 'yelkenleri' kelimesi 'yılanları' diye; 'Le Vampire' şiirinde 'muin' kelimesi 'muayyen' diye; 'Le Lethé' [Nisyan] şiirinde 'güzeli' kelimesi 'gözlü' diye, 'baldıran' kelimesi 'bulduran' diye; 'Remords Posthume' [Öldükten Sonra Azab-ı Vicdanî] şiirinde 'hal' kelimesi 'hadd' diye, 'matrud' kelimesi 'muttarid' diye; 'Duellum' [Düello] şiirinde 'garezle' kelimesi 'arzla' diye; 'Le Portrait' [Tasvir] şiirinde 'katili' kelimesi 'katlı' diye; 'Tout Entiere' [Hep Birden] şiirinde 'havassımın' kelimesi 'hevesimin' diye; 44.no.lu şiirde 'lütûf' kelimesi 'latif' diye; 'Confession' [İtiraf] şiirinde 've tannan âletten' terkibi 'vatanın altında' diye; 'Ciel Bouillé' [Bulanık Gök] şiirinde 'gönülleri' kelimesi 'günleri' diye; 'Le Chat' [Kedi] şiirinde 'kürkünden' kelimesi 'görünenden' diye; 'Le Beau Navire' [Güzel Gemi] şiirinde 'sahire' kelimesi 'sahra' diye, 'tavır' kelimesi 'tur' diye; 'A Une Madone' [Bir Meryem Timsaline] şiirinde 'topukların' kelimesi 'toprakların' diye, 'kalıp' kelimesi 'kalp' diye; 'Les Chats' [Kediler] şiirinde 'ilmin' kelimesi 'alemin' diye, 'belleri' kelimesi 'billurî' diye; 'Une Gravure Fantastique' [Mevhum bir Resm-i Mahkûk] şiirinde 'hanedan' kelimesi 'handan' diye, 'şuaatı' kelimesi 'saati' diye; 'Spleen' [Melâl] şiirinde 'yakındaki' kelimesi 'yıkandığı' diye, 'Spleen' [Melâl] şiirinde 'modalar' kelimesi 'mevtalar' diye, 'umkunda' kelimesi 'amakında' diye...

Ali İhsan Kolcu, 'Horreur Sympatique' [Sevimli Dehşet] şiirinde, Latin şairi Ovidius'u, 'Üveyd' diye çeviriyor. [Acaba Araplar Ovidius'a 'Üveyd' mi diyorlardı!!!!]. 'A Une Passante' [Geçen Bir Kadına] şiirinde 'ebediyette' kelimesini 'edebiyatta' diye, 'teshir' kelimesini 'tesir' diye; 'Le Squelette Laboureur' [Toprak Belleyen İskelet] şiirinde 'ayağımızın' kelimesi 'ağzımızın' diye; 'Le Crépuscule Du Soir' [Akşamın Alacakaranlığı] şiirinde 'câninin' kelimesi, 'canının' diye, 'söylemeksizin' kelimesi 'sevimleksizin' diye; 'Danse Macabre' şiirinde 'kalıbın' kelimesi 'kalbin' diye, 'kavîleri' kelimesi 'kuyuları' diye, 'raksının' kelimesi 'rakkasenin' diye; 'L'Amour Du Mensonge' [Yalan İbtîlâsı] şiirinde 'gözlerini' kelimesi 'güzellerini' diye, 'kule' kelimesi 'kola' diye; 102. no.lu şiirde 'evimizi' kelimesi 'omzu' diye, 'örtüsüne' kelimesi 'ortasına' diye, 'oyduğu' kelimesi, 'uyuduğu' diye; 'Reve Parisien [Paris Rüyası] şiirinde 'akislerine' kelimesi 'askerlerine' diye...

[Bitmedi, daha yarısına geldik. Devamı haftaya!]

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Okuryazarlık fetişizmi

Hilmi Yavuz 2011.02.06

Türk insanına okuma yazma öğretmek, Cumhuriyet'in temel koyucu eğitim ilkelerinden biridir. Harf İnkılabı ile Arap alfabesinden Latin alfabesine geçişin gerekçesi de budur: Okuma yazmanın Arap harfleriyle öğrenilmesi zordur; buna karşılık Latin alfabesi bu işi kolaylaştırmaktadır!

Cumhuriyet yönetimleri, Türkiye'de okuma yazma bilenlerin sayısını arttırmış olmayı, 'eğitim seferberliği'nin başarısı açısından Cumhuriyet'in en büyük kazanımları arasında göstermişlerdir. Doğrudur da! Okuryazarlık oranının nüfus artışına rağmen, yükseldiği görülüyor. Türkiyeli herkese okuma yazma öğretmek;- okuryazarlık oranını %100'e çıkarmak! Cumhuriyet'in ideallerinden biri de buydu!

Bir defa daha söyleyeyim: Cumhuriyet'in bunda büyük ölçüde başarılı olduğu su götürmez. Nicel artış, hiç şüphe yok, çok önemlidir. Ama bu artışın, diyalektik anlamda, niteliksel bir dönüşüme yol açıp açmadığı, bence büyük, çok büyük bir soru işaretiyle ortada duruyor. Evet, okuma yazma öğrettik öğretmesine de, kaçımız okuduğumuzu anlıyoruz? Ve elbette kaçımız okuryazarlığın sağladığı okuma imkânlarından yararlanıyoruz?

Önce okuduğunu anlama meselesi: Sabancı Üniversitesi Eğitim Reformu Girişimi, geçen yılın Aralık ayında, OECD'nin her üç yılda bir 65 ülkede on beş yaşındaki öğrencilere uyguladığı PISA testlerinin 2009 yılı sonuçlarını değerlendiren bir rapor yayımladı. Raporda PISA testlerinde 2. Düzey'in 'Temel Beceri Testi' olduğu belirtiliyor. Bunun anlamı ise, 'bu düzeyin altındaki öğrencilerin toplumsal yaşama ve üst eğitim kademelerine etkili katılımlarını sağlayacak bilgi ve beceri düzeyine henüz erişememiş' olduklarıdır.

Peki, Türkiye'de durum nedir? Sabancı Üniversitesi Eğitim Reformu Girişimi'nin raporuna göre, '15 yaşındaki öğrencilerin halen %25'inin okuma becerilerinde PISA tarafından tanımlanmış temel becerilere erişememiş olması' sözkonusudur. Kısacası bu, 15 yaşındaki öğrencilerin (ki, bu yaştakilerin Lise 1. sınıf öğrencileri oldukları varsayılabilir) %25'inin okuduklarını anlamıyor oldukları, anlamına geliyor! Lise öğrencilerinin %25'inin okuduğunu anlamıyor olması! Size de vahim ve düşündürücü gelmiyor mu?

Şüphesiz, vahim ve düşündürücü! Bir örnek de ben vereyim. Bu örnek okuduğunu anlamak ile değil, anladığını, sebeplerini belirterek açıklamakla ilgilidir. İlköğretimde öğretmen olan bir genç arkadaşım, öğrencinin test sınavlarında 'doğru' şıkkı başarıyla işaretlediğini, ama kendisine bu şıkkı niçin 'doğru' bulduğunu açıklaması istendiğinde ise, cevap veremediğini anlattı. 'Doğru'nun ne olduğunu biliyor, ama onun neden 'doğru'

olduğunu anlatamıyor! Çocuğun öğretmene verdiği cevap ise, fevkalade düşündürücüdür: 'Hocam, önemli olan doğru olanı işaretlemek değil mi?'

Öğrenci bir bakıma haklı: Üniversite giriş sınavlarında sadece 'doğru' olanın işaretlenmesi yetiyor; -bir açıklama istenmiyor çünkü! Çoktan seçmeli test yöntemiyle yapılan sınavın, bir 'açıklama' ve 'temellendirme'ye imkân tanımıyor olmasıdır, bana göre, asıl vahim ve düşündürücü olan...

Okuduğunu anlamıyor, anladığını anlatamıyor, iyi de, okuyor mu? Okuryazarlık, performatif bir bilgi türüdür, evet, ama bu performansı nerede, nasıl ve hangi alanda gösteriyor? Okuma edimini nasıl bir performansla hayata geçiriyor? Kitap okuyor mu, gazete, dergi okuyor mu? Yoksa sadece Facebook'a ya da Twitter'e girmek, İnternet sitelerinde surf yapmak ya da cep telefonu ile sesli harfleri çıkartılmış bir alfabeye mesaj göndermekten mi ibaret bu performans? Okur oluşunu bir zihinsel gelişim aracı olarak kullanıyor mu? Okumayı bilen ama okumayan biri, yüzme öğrenmiş ama bir daha denize girmemiş, ya da bisiklete binmeyi öğrenmiş de, bir daha hiç bisiklete binmemişe benziyor...

Okuma yazma öğrettik, okuryazarların sayısını arttırdık, iyi de Cumhuriyet'in ideali bu muydu? Okumayan ya da okuduğunu anlamayan nesiller mi yetiştirmek amaçlanmaktaydı? Elbette değil! Ama işte varılan sonuç, bu! Niceliği diyalektik anlamda niteliğe dönüştüremeyen bir ideal! Okuryazarlığı bir tür fetişizme dönüştüren bir ideal!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir Çeviriyazı Perişanlığı: 'Elem Çiçekleri' (2)

Hilmi Yavuz 2011.02.09

Erzurum Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden Prof.Dr.Ali İhsan Kolcu'nun, Alişanzade İsmail Hakkı Bey'in 1927 yılında eski harflerle Charles Baudelaire'den yaptığı 'Elem Çiçekleri' çevirisini yeni harflere aktarırken yaptığı sayısız ve vahim hatalara, geçen haftaki yazımda dikkati çekmiştim;- devam ediyorum.

'Paçavracıların Şarabı' ['Le Vin des Chiffoniers '] şiirinde, Alişanzade'nin 'tahammürlerle' diye çevirdiği kelimeyi Kolcu 'tahmîrlerle' diye, 'gaseyanı' kelimesini 'gusyanı' diye, 'vâhî' kelimesini 'vâhiy' diye; 'Aşıkların Şarabı' ['Le Vin des Amants'] şiirinde 'gevşeklikle' kelimesini 'kuşaklıkla' diye; 'Tahrip'['La Destruction'] şiirindeki 'iğfalkârının' kelimesini 'iğfalıklarının' (?) diye; 'Lesbos' şiirinde 'şehkâ' kelimesini 'şahika' diye, 'nîm-mer'î' kelimesini 'nîm-mürri' diye; 'Merdûd Kadınlar' ['Femmes Damnées'] şiirindeki 'hayalet' kelimesini 'hayat' diye, 'tabahhurat' kelimesini 'tahaccûrat' diye, 'tâliinizi' kelimesini 'dalğanızı' diye; İkinci 'Merdûd Kadınlar' şiirinde 'korulukların' kelimesini 'kurultuların' (?) diye, 'kapları' kelimesini 'kabirleri' diye; 'La Béatrice' ['Beatris'] şiirindeki 'yeşilliksiz' kelimesini 'yeşilliğiniz' diye okumuştur. Burada bir parantez açarak şunu da belirtmeliyim: Kolcu, Alişanzade metnini, Baudelaire'in özgün metniyle de karşılaştırmak zahmetine katlanmamıştır. Mesela, Bu son şiirde ['Beatris'], 'kirli'['Fr.'sale'] kelimesi, Alişanzade metninde bir dizgi yanlışı olarak 'gizli' biçiminde yayınlanmıştır. Kolcu, Alişanzade metnindeki bu yanlışı, Baudelaire'in 'Les Fleurs du Mal' ile karşılaştırmadığı için, atlamış görünüyor. Dahası, Alişanzade metninde yer yer, dizelerin birbirine karıştığı, ama Kolcu'nun, Fransızca metinle karşılaştırıp, bir dipnotla düzeltmesi gerekirken bunu yapmadığı anlaşılıyor.

Devam edelim: 'Hortlağın Tahavvülâtı' ['Les Metamorphoses de Vampire'] şiirindeki 'İnnîn' kelimesini 'aynı' diye, 'kalıbın' kelimesini 'kalbin' diye; 'Siter Adasına bir Seyahat' ['Un Voyage a Cythere'] şiirindeki 'şehikati' kelimesini 'şehkatı' diye, 'Kerih' kelimesini 'giry'e' diye, 'gaseyan' kelimesini 'isyan' diye; 'Aşk ve Kafatası'['L'Amour et La Crane'] şiirindeki 'küre' kelimesini 'güruh' diye, 'dimağımdır' kelimesini 'damağımdır'

diye; 'Revolté' [İsyan] şiirindeki 'gerilmiş' kelimesini 'kırılmış' diye, 'kâffesini' kelimesini 'kafasını' diye; 'Hâbil ile Kâbil' [Abel et Cain] şiirindeki 've ye'yi 'veya' diye, 'yurdunda' kelimesini 'yürüdüğünde' diye; 'Günün Sonu' [La Fin de la Journée] şiirindeki 'müferrih' kelimesini 'müreffeh' diye; 'Seyahat' [Le Voyage] şiirindeki 'remmaller' kelimesini 'rimaller' diye, 'okuyorum' kelimesini 'okuyamam' diye, 'içinde dere'yi 'içindedir' diye, 'şirin' kelimesini 'şiirin' diye; 'Kapak' [Le Couvercle] şiirindeki 'cevval' kelimesini 'çuval' diye, 'Krezüs' kelimesini 'kara Zeus' diye; 'Nâ-geh Zuhur' şiirindeki 'hâlıkını' kelimesini 'halkını' diye; 'Gece Yarısı Muayenesi' [L'Examen de Minuit] şiirindeki 'kâselis' kelimesini 'kâse leys' diye, 'abd-i müstahakkı' kelimesini 'ebed-i müstahakkı' diye; 'Hatırlatıcı' [L'Avertisseur] şiirindeki 'yerleşmiş' kelimesini 'birleşmiş' diye; 'Ses' [La Voix] şiirindeki 'ötesinde' kelimesini 'üstesinden' diye; 'Na't' [Hymne] şiirindeki 'meserretim' kelimesi 'sermestim' diye okumuştur.

Bu yanlışlıklar ve dizgi yanlışlıkları listesini daha fazla uzatmaya gerek yok. Bir defa daha belirteyim: Bir Yeni Türk Edebiyatı Profesörünün Osmanlıca okuma konusunda bu kertede vahim bir konumda olabileceğini havsalam almıyor...

Not: Kolcu'nun, bu konuda gazeteye gönderdiği 'zorunlu bir cevap'ı okudum: Bu olsa olsa 'zorunlu' değil 'zoraki' bir cevap olabilir. Zira Kolcu'nun özü kabahatinden büyük! Götürdüğü minareye kılıf arıyor, ama beyhude! Kolcu, kitabın 'basım aşamasında', 'ham metnin' baskıya girdiğini, 'düzelttiği nihaî metnin' bu olmadığını iddia ediyor. Öyleyse şunları sormak gerek:(i) 'ham metnin' matbaada ne işi var? (ii) 'ham' metnin 'baskıya girdiğinde'(!) yanlışlık fark edilmedi mi? (iii) Baskı bittikten sonra, kitap piyasaya verilirken de mi fark edilmedi? (iv) Elde düzeltilmiş (!) bir 'nihaî metin' vardı da, 2005 yılından bu yana niçin , 'ham metnin' geçersizliği duyurularak sözkonusu 'nihaî metin' yayımlanmadı?

Ali İhsan Kolcu'ya uyarım şu: Zırva, te'vil götürmüyor! Yok 'ham metin' miş de, 'talihsizlik eseri' baskıya verilmişmiş de, 'nihaî metin' hazırmış da... Olmuyor, sayın profesör, olmuyor! Bu perişanlığı, bu 'zoraki' açıklamayla kimseye yutturamazsınız!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tarih'in ve Din'in Öne Çıkışı: 'Kimliksizleşme Endişesi'ne bir Çözüm mü?

Hilmi Yavuz 2011.02.13

Uzun bir süreden beri TV'lerde ve gazetelerde, genellikle popüler tarih olarak nitelendirilen yayınlar, büyük bir ilgi uyandırıyor.

Son on yıllarda tarihin popülerleştirilmesi işinin öncülüğünü, önce 'Hürriyet'te, şimdi de hem HaberTürk Televizyonu'nda hem de gazetede, Murat Bardakçı sürdürüyor. HaberTürk'teki 'Tarihin Arka Odası' programının sabahın erken saatlerine kadar, deyiş yerindeyse, 'ucu açık' bir biçimde devam ediyor olması, hiç şüphe yok, o saatlerde bile reytinginin azalmadığını gösterir. Bardakçı'nın bir tür Ahmet Refik Altınay tarzı popüler tarihçiliği ihyâ edişinin popülerliği, öteki TV'lerin ve gazetelerin de tarih programları ve tarih sayfaları hazırlamalarına yol açtı. 'Hürriyet'te Bardakçı'nın yerini Soner Yalçın doldurmaya çalışıyor; 'Radikal'de Avni Özgürel, 'Akşam'da Gürkan Hacir ve bizim gazetede Mustafa Armağan! Mustafa, ayrıca TV Net'te de Tarih sohbetleri yapıyor...

Hiç şüphesiz hatırlıyor olmalısınız: Bundan yaklaşık on yıl kadar önce, bu durum popüler İslam için de geçerliydi. 'Pop' İslam'ın Mehdi'si, anlı şanlı İlahiyat Profesörümüz Yaşar Nuri Öztürk'tü elbette! Öztürk'ün TV'de yaptığı programların nasıl büyük bir reyting aldığını unutmak mümkün değil! O yıllarda bu popüler teveccühün Prof. Dr. Öztürk'ü 'uçurduğu' da hatırlardadır elbet. Bugün ise, gazetelerimizin büyük bir

bölümünde büyük İlahiyat hocalarına (Prof. Dr. Süleyman Ateş; Prof. Dr. Hayrettin Karaman) ayrılmış köşeler var. Prof. Dr. Nihat Hatipoğlu'nun ve TRT'deki dinî programların da ilgiyle izlendiğini de biliyoruz...

Tarih'e (hiç şüphesiz, ağırlıklı ve öncelikli olarak Osmanlı tarihine) ve İslam'a duyulan bu yakınlığın bir sebebi olmak gerekir. İslam'a ve Osmanlı tarihine karşı bu ilginin, sosyolojik bir analizinin yapıldığına ilişkin herhangi bir araştırma var mıdır, -doğrusu bilmiyorum. Ama elbette, toplumda neredeyse çoğunluğa varan bir kesimin İslam'a ve Osmanlı tarihine belirli bir hassasiyetle yaklaşmış olması olgusunun açıklamaya muhtaç olduğu da su götürmez.

Prof. Dr. Şerif Mardin, ilk basımı 1969 yılında, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları arasında çıkan 'Din ve İdeoloji' adlı çalışmasında, Kemalist ideolojinin 'zaaf'larından söz ederken, şunları söyler: 'Kemalizm, kültürün kişilik yaratıcı katında yeni bir anlam yaratmadığı ve yeni bir fonksiyon görmediği için bir rakip ideoloji rolünü oynayamamıştır.' Mardin, daha sonra 'Kemalizm'[in] Türkiye'de ailelerin çocuklarına intikal ettirdikleri değerleri değiştirmekteki etkisi[nin] ancak sathî ol[duğunu] bildirir. Prof. Dr. Mardin bu görüşlerini 'Türkiye Günlüğü' Dergisi'nin Mayıs-Haziran 1994 tarihli 28. sayısına yazdığı 'Atatürk'ü Anarken' başlıklı makalesinde de, meseleyi 'kişilik' düzeyinde tekrar ele almıştır: 'Atatürkçülerin atlama tahtası olarak kullandıkları Devlet'in, kişinin sevgiden ve hayattan ne anladığını aramakta elverişli bir kılavuz olmadığı, sanırım, herkesçe teslim edilecek bir gerçektir.'

Galiba, meselenin özü de buradadır. Türk insanının Tanzimat'tan bu yana yaşadığı zihinsel krizlerin arkaplanındaki 'kimliksizlik endişesi', kendisine 'kültürün kişilik yaratıcı katında yeni bir anlam' katmayan dönüşümlerin sonucudur. Prof. Mardin'in deyişiyle 'Devlet, 'kişinin sevgiden ve hayattan ne anladığını aramakta elverişli bir kılavuz olma[mıştır]'. Türk insanı, kendisine 1930'larda Türk Tarih Kurumu kongrelerinde 'icad edilerek' dayatılmış Geçmiş'i temellük etmemiş, 'icad edilmiş Geçmiş'in değil, silinmeye çalışılarak 'gözdürülmüş Geçmiş'in, kimliğinin inşasındaki belirleyici ve hâkim konumunu, bilinçdışında yaşamaya devam etmiştir. Bu kimliğin inşasında Tarih olarak Osmanlı'nın ve Din olarak İslam'ın temel koyucu düzeyler olduğu anlaşılıyor artık: Osmanlı'ya ve İslam'a gösterilen bu teveccüh, 'popülerlik' gibi, 'reyting kaygısı gibi aşağılayıcı ve pejoratif söylemlerle, asla küçümsenmemelidir. Osmanlı'ya ve İslam'a gösterilen bu ilgi, Türk insanının bilinçdışındaki sorulara verdiği semptomal cevaplardır: 'Biz kimiz?' Kimliksiz miyiz?'

Kimlik, bellekten bağımsız değil. Geçmiş olmayanın kimliği de olmaz. Bir trafik kazasında bile belleğini kaybeden, kim olduğunu da hatırlayamaz. Türk insanı şimdi şimdi bilinçdışından kendi kimliğini yeniden inşa etmeye ve 'kimliksizlik endişesi'nden kurtulmaya çabalyor. Bu yüzden de 'Popüler Tarih'le ve 'Popüler İslam'la asla ve kesinlikle alay etmemek gerek. Bırakınız 'popüler tarih' daha popüler, 'popüler İslam' da daha popüler olsun! Alay etme işi, ancak alaturka ve alafranga züppelere yakışır çünkü! h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Divan Şiiri ve Klasik Türk Müziği Bağlamında Akıl Tutulmaları

Hilmi Yavuz 2011.02.16

Sorularla başlayayım: Osmanlı Divan edebiyatının, Divan şiirinin Cumhuriyet döneminde 'görünmez kılındığını' söylemek, ya da Atatürk'ün Klasik Türk Sanat musikisini yasakladığını ifade etmek, Cumhuriyet'e karşı olmak, Cumhuriyet düşmanlığı yapmak mıdır?

İlk bakışta son derece anlamsız, hatta ziyadesiyle gülünç bulabileceğiniz bu soruların, Türkiye'de akli başında okuryazarlar tarafından müsbet bir biçimde cevaplandırıldığını söylesem, inanır mısınız? İnanmanız gerek: Çünkü Cumhuriyet döneminde Divan şiirinin 'gözardı edildiğini' ve/veya Atatürk'ün Klasik Türk Sanat musikisini 'yasakladığını' söyleyenler, düpedüz Cumhuriyet düşmanlığı ile itham edilmişlerdir de ondan!

İlk örnek, Halk edebiyatı alanında değerli çalışmalar yapmış olan Prof. Dr. İlhan Başgöz'den. Bundan iki yıl kadar önce Başgöz'ün, 'Gösteri' Dergisi'nin Kış (Aralık, Ocak, Şubat) 2009 sayısında, 'Divan Edebiyatı Tartışmaları Üzerine' başlıklı bir yazısı yayımlandı. Sayın Başgöz, benim, bir söyleşi sırasında, özellikle Prof. Victoria Rowe Holbrook'un 'Divan Edebiyatı Cumhuriyet döneminde görünmez kılınmıştır' sözüne katılmış olmamdan yola çıkarak şöyle diyordu: "Holbrook demek istiyor ki, Cumhuriyet dönemi siyasetiyle, ideolojisiyle, eğitim kurumları ve dünya görüşü ile Divan edebiyatını görünmez kılmıştır. Holbrook'un yargısı Cumhuriyet dönemi edebiyatına değil, Cumhuriyet Devletinin genel kültür politikasına yöneliktir: Hilmi Yavuz 'Holbrook'un yargısına kesinlikle katılıyorum,' diyor. Yani, Yavuz'un hedefi, yalnız Cumhuriyet dönemi edebiyatı değilmiş, Cumhuriyetmiş"...

Şimdi lütfen düşününüz: Prof. Holbrook'un 'Cumhuriyet döneminde Divan Edebiyatı görünmez kılınmıştır' yargısından, Holbrook'un (dolayısıyla, ona katıldığım için, benim!) hedefimizin, 'yalnız Cumhuriyet dönemi edebiyatı[nın] değil, Cumhuriyet' olduğu, hangi akılyürütmeye çıkarılabilir;- 'Holbrook demek istiyor ki!' mantığından başka?

İkinci örnek: Müzikoloji alanında değerli çalışmalar yapmış olan Ahmet Say'dan. Sayın Say, 'Cumhuriyet' Gazetesi'nin 13 Şubat 2011 tarihli sayısında, 'Atatürk Alaturka Müziği Yasakladı mı?' diye soruyor ve Atatürk döneminde Riyaset-i Cumhur İnce Saz Hey'et Şefi, binbaşı hâfız Yaşar Okur'un anılarına dayanarak bu iddianın 'yalan' olduğunu öne sürüyor. Okur, Atatürk'ün İstanbul'a geldiğinde 'bermutad saat 8'de en yakın arkadaşları ve bazı mümtaz ailelerle birlikte' sofraya oturduğunu; yine böyle bir gece, Atatürk'ün, vali Muhittin Üstündağ'ın Avrupa'dan Atatürk için getirttiği 'cesim, çift hoparlörlü, kütüphane şeklindeki radyoyu' açtırttığını, 'tesadüfen programda Atatürk'ün pek sevdiği nihavend faslı icra edil[irken], birdenbire şarkının miyânında bir karışıklık ol[duğunu], şarkıya başka sesler ve öksürükler karış[tığı]' için Atatürk'ün hiddetlendiğini bildiriyor. Okur'un anlattığına göre, Atatürk elini masaya vurmuş ve 'mikrofon başında bu ne rezalet, efendim!' diyerek radyoyu kapattırmıştır. Atatürk'ün hiddetini yatıştırmak için önce Salih Bozok, daha sonra da Şükrü Kaya Radyoevi'ne telefon ederek, kemanî Reşat Bey, arkadan kemençeci Niyazi [Seyhun] Bey Saray'a celbedilmiş; Gazi, bu defa 'Selahattin Pınar ve kemanî Nubar Beylere telefon ediniz, şimdi gelsinler!' emrini vermiştir. Okur, Ahmet Say'ın aktardığına göre devamla şunları yazıyor: 'Neyse, Atatürk'ün hiddeti geçti. Hüzzam faslı yapıldı ve sabah güneşi doğuncaya kadar fasıl devam etti.' Okur, 'O geceden sonra İnce Saz Heyeti Radyoda lağvedildi' diyor.

Asıl ilginç olan, Binbaşı hâfız Yaşar Okur'un anılarındaki bu açıklamalara dayanarak Ahmet Say'ın yaptığı değerlendirmedir. Say, şöyle diyor: 'Anlaşılabileceği üzere olayın aslı, Radyoda alaturka müziğin değil, Radyo programı sırasında ortaya birtakım uygunsuz seslerin girmesi nedeniyle, Radyodaki İnce Saz Heyeti programının geçici olarak durdurulmasıdır.'

Diyelim ki öyledir,- diyelim ki, Ahmet Say haklıdır. Ama acaba Ahmet Say, 'bir radyo programının kaldırılmasını Türkiye'de geleneksel sanat müziğinin yasaklandığı biçiminde çarpıtan bu ruhsal hastalığın kökeninde Osmanlılık özleminin olduğu açıktır' derken haklı mıdır? Say, bununla da yetinmiyor: 'Cumhuriyet düşmanları[nın] Atatürk'ün alaturka musikiye karşı olduğu sanısını uyandırarak, bu müziğe hayranlık duyan çevrelere Atatürk'e soğuk bakma yolunda bir adım atmayı dene[diklerini]' söylüyor!

Tıpkı İlhan Başgöz'ün Divan şiirinin görünmez kılındığını öne sürenleri 'Cumhuriyet düşmanı' ilan etmesi gibi, Ahmet Say da Atatürk'ün Klasik Türk musıkisini yasakladığını öne sürenleri 'Cumhuriyet düşmanı' ilan ediyor!

Ne diyeyim? Orhan Veli'nin 'Açlıktan bahsediyorsun/Demek ki sen komünistsin' diyen ciğercinin kedisini mi hatırlamalı burada, yoksa 'uçan kuştan hile sezen' Köroğlu'nu mu?

Kemalizmi, akıl tutulmasına uğratan paranoid ifrat ânlarıdır bunlar!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kemal Bey'in 'mağduriyet' oyunu veya 'Cumhuriyetçi Vesayet Partisi'

Hilmi Yavuz 2011.02.20

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, 12 Haziran seçimleri yaklaştıkça, üslubunu sistemli olarak daha şiddetli, daha kışkırtıcı bir söyleme dönüştürüyor.

'Balyoz' davasına atıfta bulunarak, 'Sıra bize geliyor: Yakında bizi de içeri alırlar' türünden beyanlar, Kılıçdaroğlu'nun 12 Haziran seçimlerinde nasıl bir strateji izleyeceğini de ortaya koyuyor: 'Sıra bize geliyor!', bu defa Kılıçdaroğlu'nun 'mağduriyet' temasını işlemeye hazırlandığını mı gösteriyor? Eğer öyleyse, bu temanın seçmen nezdinde herhangi bir karşılık bulması ihtimali yok;-hiç yok!

Tayyip Bey, 2002 seçimlerinden önce gerçek bir 'mağdur'du ve okuduğu bir şiir dolayısıyla hapis cezasına çarptırılmıştı. [Ayrıca içinde belirtiyim: Bugün bazı tutuklamalar dolayısıyla, 'düşünce özgürlüğü' diye yeri göğü inletenler, Tayyip Bey'in mahkûmiyeti sırasında neler yazdılar, merak ediyorum!]. Kemal Bey, acaba bu 'mağduriyet'i lafta kalmaktan çıkarıp kendisini zorla tutuklatmak mı istiyor? Yine, eğer öyleyse, boşuna uğraşmasın;- kimsenin onu bu anlamda ciddiye almaya, dolayısıyla, 'içeri alma'ya niyeti yok!

Hem, rahmetli Kemal Tahir'in deyişiyle, bu akıllar nasıl bir akıllardır ki, koskoca bir muhalefet partisinin başkanı, sıranın kendisine gelebileceğini düşünmekte olsun? İktidar, 12 Haziran seçimlerine şunun şurasında dört aydan az bir zaman kala, Kılıçdaroğlu'nu 'içeri alacak' kadar basiretsiz olabilir mi? AK Parti aklını peynir ekmekle mi yedi ki Kemal Bey'in dokunulmazlığını kaldırıp 'içeri' atсын?

Şunu söylemek istiyorum: C.H.P Genel Başkanı, boşuna nefes tüketmesin, ne kadar istese de, kimse onu bu anlamda 'mağdur' etmeyecektir! Hem niçin 'mağdur' edilsin ki, 12 Haziran seçimlerinde Kemal Bey'in liderliğindeki C.H.P'ye, Türk seçmenin iktidar yolunu, belki de bir daha açılmamak üzere, kapayacağı ayan beyan ortada iken!

Bütün bunlar kamuoyu tarafından bilinirken, Kemal Bey, 'sıra bize geliyor! Bizi de içeri alacaklar!' söylemiyle, potansiyel 'mağdur' rolünü kime karşı oynuyor;- kime 'mağdur' görünmek istiyor? Türk halkını, kendisinin hayalî 'mağduriyet'ine inandırması söz konusu değilken, Kemal Bey, kime oynuyor bu 'oyun'u?

Hiç şüpheniz olmasın: Kemal Bey bu hayalî mağduriyet oyununu, partisini daima korumuş olan asker ve sivil vesayetçilere oynamaktadır. 'Bizi de içeri alacaklar!' deyişinde, bir reşit-olmayış tavrıyla vasilerine sığınma arzusu sezilmiyor mu? 'Ne olur, beni koruyun, bana sahip çıkın!' isteği?

Bunun ne anlama geldiğini kestirmek zor değil. Bu, Kemal Bey'in, Türk halkının kendisine ve partisine sahip çıkmayacağını lapsus'u, ya da bilinçdışını ele veren bir dil sürçmesidir! Dahası, partisinin varoluşunun ancak

sivil ve asker vesayetle mümkün olabileceğinin bir işareti!

Bence Cumhuriyet Halk Partisi'nin, adındaki 'Halk' kelimesini çıkarmasının zamanı geldi de geçiyor bile! 'Halk'ın yerine 'Vesayet'i koymak ve partinin adını 'Cumhuriyetçi Vesayet Partisi' olarak değiştirmek! C.H.P yerine C.V.P! Partinin Halk'a değil, Vesayetçi'lere CeVaP veren bir parti olduğunu bundan daha iyi hiçbir şey anlatamaz...

Peki de, bu ülkenin 'mağdurları' kimler? Kemal Bey, vesayetçilerin mağdur ettiklerine karşı sesini yükseltti mi? Yargı yolunu kapatan YAŞ emeklilerinin mağduriyetine itiraz etti mi? Van savcısı Ferhat Sarıkaya'nın HSYK tarafından avukatlık hakkı da elinden alınarak işsizliğe mahkûm edildiğinde neredeydi? Ya, 367 mağduriyeti?

Kemal Bey 'mağduriyet'e oynuyor imiş, İsmet Paşa gibi söyleyeyim: 'Hadi canım, sen de!'

h.yavuz@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir 'mü'min fiziği' mümkün müdür?

Hilmi Yavuz 2011.03.02

Aziz kardeşim Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay'ın 'Bilimin Değeri Meselesi' (Ebabil, 2010) adlı çalışmasına ilişkin değerlendirmelerime geçen hafta başlamıştım;- devam ediyorum.

Bolay'ın kitabı, bu 'mesele'yi, esas itibarıyla Henri Poincaré'nin temsil ettiği 'Konvansiyonalizm' ('Uylaşımcılık') ve Pierre Duhem'in temsil ettiği 'Nominalizm' (Adçılık) üzerinden ele alıyor. Geçen hafta da belirttiğim gibi Henri Poincaré'nin temsil ettiği Konvansiyonalizmin temel koyucu tezi, bilimsel problemlerin sadece deney verileriyle çözenin mümkün olmayışı ve ancak deneylerle birlikte 'çözüme imkân veren bazı konvansiyonları kabul etmekle halledilebilir' oluşlarıdır. Duhem'in temsil ettiği Nominalizmi ise bir fizik teorisinin bir açıklama (explication) olmadığı, fizik yasalarınınsa sembolik ilişkiler, dolayısıyla da; ne doğru ne de yanlış, ama yaklaşık (fr.'approché H.Y.) ve tahmine dayalı oldukları görüşüne dayanır. Bolay, 'Duhem, fizik kanunlarının yaklaşık olduklarını iddia ederek, bunların doğru ve yanlış olduğu belli olmayan itibarlara dayandığını ileri sürmekle ilmi olgunun ve zihnin, dolayısıyla da ilmin değerini küçültmüş, ilmi bilginin itibarını zedelemiş olarak kabul edilmiştir,' diyordu.

Bolay'ın hocası rahmetli Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken de bu kanıdadır. Ülken, 'Bilim Felsefesi'nde Duhem'in bu 'şüpheli görüş[leri]'nin, Poincaré'nin Konvansiyonalizmi'nden 'daha aşırı olduğu için gerek ilim gerek felsefede iyi karşılanmamış [...] olduğunu bildiriyor. [Geçerken belirtiyim: Ülken Hoca, Duhem'i 'Nominalist' değil 'Elverişi' (Commodiste) diye nitelemeyi tercih etmektedir.]

Burada asıl mesele, Duhem'in bu şüpheli yaklaşımının, Bolay'ın deyişiyle, bizi, bilimin 'hakikat hakkında bir şey öğretmeyecek' bir sonuca taşıyıp taşımadığıdır. Bolay, 1904 yılında Duhem'i ağır şekilde eleştiren Abel Rey'in, onun (Duhem'in 'tam bir bilimsel şüphelik anlayışı içinde', felsefesini bir 'mü'min kişinin bilimsel felsefesi ol[arak]' inşa ettiğini öne sürmüştür. Bolay, Duhem'in Rey'e verdiği cevabı alıntılıyor;- şöyle:

'Şüphesiz ben, bütün kalbimle Tanrı'nın bize vahyettiği hakikatlara (aux vérités) ve Kilisesi vasıtasıyla talim ettiği şeylere inanıyorum, ben hiçbir zaman imanımı gizlemedim ve o imanı muhafaza edeceğim, onu kalbimin derinliklerinden hissediyorum, ondan dolayı asla utanç duymuyorum, diyebilirim ki benim öğrettiğim fizik, bir mü'minin fiziğidir.'

Bolay da, Duhem'in, 'dindar olmakla birlikte, metafiziğe ve dine dayalı bir fiziğin kurulamayacağına kani' olduğunu belirtir. Doğrudur, ama 'mü'min fiziği' Duhem'in önesürdüğü gibi, metafizik ve dinsel temellere dayandırılmadan inşa edilebilir mi? Modern bilimin metafizik temelleri üzerine Newton'dan önce ve ondan sonraki teorik çalışmalar göz önüne alındığında bunun pek de mümkün olmadığı söylenebilir. Bir başka türlü söylersem, 'mü'min fiziği', metafizik temellere dayanmadan inşa edilemez. Nitekim aksi görüş içeren beyanlarına rağmen, Duhem de, son tahlilde, 'Fiziği aşan düzenli bir inanç, fizik teorisinin tek varlık sebebidir' dememiş midir?

Bolay, Prof. Dr. Korkut Tuna'nın son derece enteresan bir çalışmasını da özetliyor. Prof. Tuna'nın 'Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine' başlığıyla yayımladığı kitaptan, Bolay hoca aracılığıyla haberdar olduğumu itiraf etmeliyim. Bolay, Tuna'nın 'bilgi sosyolojisi açısından Türkiye'de ilk kez, Batı'dan ithal etmekte olduğumuz tk boyutlu ve alternatifsiz, dayatmacı bilgi anlayışını her yönüyle eleştirdi[ğini]' bildiriyor. Tuna'nın tezlerini Bolay tarafından özetlendiği biçimiyle bu yazıya taşımak mümkün değil. Ancak şu kadarı aktarılabilir: Tuna 'yeni bir bilimsellik anlayışı' önermekte, 'bu yeni bilim anlayışı ile 'olaylar, veriler arasında doğru ve geçerli bağıntılar[ı], Türk toplumunun arayış ve çıkarları doğrultusunda kurmayı' teklif etmektedir. Bu, 'Türk toplumunun dünya içindeki konumu ve ilişkileri doğrultusundaki çıkar ve arayışlarına uygun bağıntılar' kurmakla mümkün olabilir.

Prof. Korkut Tuna'yı haklı çıkaran örnek, Türkiye'de bilim ve bilim felsefesi üzerine çalışanların, Duhem'in yaptığı gibi 'mü'min fiziği' üzerinde düşünmeyi, belirli bir pozitivist zihniyetle ya peşinen red ya da göz ardı etmiş olmalarıdır.

'Bilimin Değeri Meselesi, Bolay'ın Emile Boutroux'tan yaptığı çeviriler, Sadedin Elibol'la yaptığı mülakat ve Prof. Dr. Hayrünnnisa Bolay Belen'in 'Bilimsel Zihniyet' başlıklı ilginç makalesi ile diğer bazı 'ek'ler yer alıyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yücel, Hümanizma ve Türk Modernleşmesi Üzerine Notlar

Hilmi Yavuz 2011.03.06

Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri içinde en uzun süre Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Hasan Ali Yücel (1897-1961), ölümünün 50. yılında yapılan toplantılarla anıldı. Yücel'i 1940'lı yıllarda entelektüel kamuoyu, onu daha çok, Avrupa Medeniyetinin Hümanizma temellerini Türkiye Cumhuriyeti'ne taşıyan bir kültür adamı olarak tanır. Bu özelliği Hasan Ali Yücel'in, tipik bir Cumhuriyet aydını olarak kamusal alandaki duruşunu temsil etmiş ve Yücel, hep bu kimlikle tanınmıştır: Batılı (Batıcı), Laik, Hümanist bir Cumhuriyet aydını...

Doğrudur ve bu elbette böyledir. Hümanizma, Avrupa Medeniyetinin, modern bir medeniyet olarak inşa edilmesinde, temelkoyucu bir düzlem oluşturur. Yücel'in bu meselenin farkında olduğunu biliyoruz. Ama Avrupa Medeniyetinin ya da Modernliğin temelleri, sadece Hümanizmaya indirgenebilir mi? Bir başka deyişle, bu medeniyetin ya da modernliğin 'gizli gündemi' ('hidden agenda'sı) nedir?

Stephen Toulmin, 1990'da yayımlanan 'Cosmopolis: The Hidden Agenda of Modernity'de, [Avrupa] Modernliği[ni]n, biri klasik edebiyatla temellenen Hümanist, öteki 17. yüzyıl Doğa felsefesinde temellenen Bilimsel bir dönüşüme dayandığını söyler. Ortaçağ ile olan kültürel bağların, sanıldığı gibi 17. yüzyılda

kopmadığını, zira bu yüzyılın rasyonalizmi ve bilimsellik ruhunun, bizzat modernleşmiş Hristiyanlık tarafından inşa edildiğini, üzerine basa basa belirtir. 16. yüzyıl, Toulmin'e göre, 30 Yıl Savaşları'nın dinsel hoşgörüsüzlüğüne kıyasla, nisbeten daha hoşgörülüdür. Modern Avrupa'yı inşa eden de Geç Rönesans Hümanizmasıdır;- 16. yüzyıl Geç Rönesansı'nın Shakespeare, Erasmus, Leonardo, Rabelais, Montaigne, John Donne ve Thomas More gibi düşünürlerinin ortaya koydukları hoşgörülü ve seküler kültür! Bilimin ve rasyonelleşmenin öne çıktığı 17. yüzyıl, Toulmin'i doğru anladıysam, bu Hümanizmacı modernliğin bastırıldığı yüzyıldır.

Hümanizmin, Bilimin ve Rasyonalitenin öne çıktığı bir Moderniteye feda edildiği doğrudur elbet;- ama bu, o Hümanist birikimin, Avrupa Medeniyeti'nin Antik Yunan, Roma ve özellikle de 16. yüzyıl Geç Rönesansı'nın Hristiyanlığı ile dönüşmüş bir Medeniyet olduğu, kuşkusuz, gözardı edilemez.

Görülen odur ki, Avrupalılığın Eski Yunan, Roma ve Hristiyanlık gibi temel koyucu yapıları, dönüşerek, bir yandan Klasik Edebiyat'la Hümanist, öte yandan da Doğa Felsefesi ile Bilimsel bir Medeniyet inşa etmişlerdir. Avrupalılık, bir Medeniyet Projesi olarak, Hümanizme ve Bilim Düşüncesine dayanır. Toulmin, ayrıca, 17. yüzyılda, Protestan Reformasyonu bağlamında modern rasyonalizmin ve deneysel bilimlerin geliştiğini, buna karşılık 16. yüzyıl GeçRönesans Hümanizmasının kuşkucu hoşgörü ('sceptical tolerance') ve açık zihinliliğinin ('open mindedness') bastırıldığını; Bilimselliğin ve Akılcılığın, 18. yüzyıl Aydınlanma'sıyla birlikte Hümanist geleneğe göre çok daha fazla öne çıktığını da belirtiyor.

Batı'daki dönüşümün, bu Medeniyet Projesi'ni temellük etmeyi öngören Cumhuriyet'in kurucuları bağlamında anlamlı olduğunu düşünüyorum;- Mustafa Kemal Atatürk'ün Avrupa Medeniyet Projesi'nin Aydınlanma ile öne çıkan Bilim ve Rasyonalite geleneğini; İsmet İnönü'nün ise, Toulmin'in deyişiyle 16. yüzyıl Geç Rönesans Hümanizmasının Hümanist geleneğini temellüğe öncelik verdiklerini önesürmenin, bir varsayım olarak, yanlış olmayacağını sanıyorum.

Gerçekten de, Atatürk'ün 'Hayatta En Hakiki Mürşit, İlimdir' sözü, onun Avrupa Medeniyeti'ni, bir 'Bilim Medeniyeti' olarak alımladığını, Bilim ve Rasyonalite geleneğinin temellüküne öncelik verdiğini gösteriyor. Buna karşılık İsmet İnönü, Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı'na atanmasıyla (özellikle 1940'lardan itibaren) 'Eski Yunanlılardan beri milletlerin sanat ve fikir hayatında meydana getirdikleri şaheserlerin' çevrilmesi işini başlatarak Hümanist geleneğin temellüküne ağırlık vermiştir. İnönü'nün 'Milli Eğitim Bakanlığı'nın 'Tercüme' dizisine yazdığı 1 Ağustos 1941 tarihli Önsöz, bunun apaçık kanıtıdır.

İyi de, Batı Medeniyeti ya da Modernliğinin Mustafa Kemal Atatürk ile Bilim düşüncesinin, İsmet İnönü ile de Hümanizminin alımlanması, gerçek bir temellük ilişkisine mi dayanmaktadır? Ne yazık ki, hayır! Batı Medeniyeti'nde Bilim Devrimi ve Geç Rönesans Hümanizması'nın inşa ettiği modernlik, sivil toplumu (burjuvazi) inşa eden tarihsel ve toplumsal şartların getirdiği bir dönüşümün, Türkiye'de ise, politik toplumun (Devlet'in) doğrudan, tepeden inme buyruklarının sonucudur...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Osmanlı Felsefî Çalışmaları' ve 'Voltaire' Üzerine Notlar (1)

'Tanzimat'tan Cumhuriyet'e devreden felsefe mirasımızı, sürece doğrudan müdahil kurucu aktörlerin arayışlarına tanıklık eden felsefî metinlerle gündeme getirmeyi amaçlı[ayan]' Osmanlı Felsefe Çalışmaları Dizisi'nden yeni kitaplar yayımlandı. Çizgi Kitabevi, 'Osmanlı Felsefe Çalışmaları' dizisini şöyle tanıtıyor: '[Bu dizi] ülkemizde giderek daha güçlü bir biçimde köklerini arayan felsefenin tarihsel kaynaklarına yönelik ilgi ve arayışlara önemli bir katkı sağlıyor.'

Bunun gerçekten canalcı bir tespit olduğunu düşünüyorum. Osmanlı'da felsefî düşüncenin olmadığı konusundaki yerli oryantalist tavırlar dolayısıyla, Türk entelijansiyesi neredeyse Osmanlı'da düşünme pratiği diye bir şeyden söz edilemeyeceğine karar vermişti: 'Osmanlı'da düşünce hayatı yoktur!' Tıpkı Divan şiiri gibi, Osmanlı entelektüel mirasını değersizleştiren ya da göz ardı eden bu ideolojik dayatmanın karşısına, Çizgi Kitabevi'nin bu dizisi, Tanzimat sonrası Osmanlı'nın felsefî müktesebatıyla çıkıyor. Bugüne kadar yayımlanan kitaplar, bu müktesebat konusunda yeterince açıklayıcıdır: Ahmed Midhat Efendi'nin 'İktisad Metinleri', Descartes'tan 'Usul Hakkında Nutuk' [Çeviren: İbrahim Edhem Mesud], Rıza Tevfik'in 'Bergson Hakkında'sı, Ziya Gökalp'in 'Felsefe Dersleri', Mehmed Emin Erişirgil'in 'Descartes ve Kartezyenler'i, Fatma Aliye Hanım'ın 'Terâcim-i Ahvâl-i Felasife'si, Abdullah Cevdet'in 'Fünûn ve Felsefe ve Felsefe Sânihâları', Zekeriya Kadri'nin 'Wilhelm Leibniz'i, Rıza Tevfik'in 'Darülfünûn Felsefe Ders Notları' [Geçerken belirtiyim: Büyük yazar, düşünür, müzisyen ve sinemacı sayın Zülfü Livaneli, Rıza Tevfik'in 'sakallarından dolayı filozof sayıldığını' iddia etmişti!], Fatma Aliye Hanım'ın 'Teddik-i Ecsâm', Halil Nimetullah'ın [Öztürk] 'Dârülfünûn'da Felsefe Dersleri', İbn Miskeveyh, Ali Suavi ve Manastırlı Mehmed Rifat'ın metinlerinden oluşan 'Kebetos Pinaks: İnsan Yaşamının Tablosu', Hoca Tahsin'in 'Târih-i Tekvîn yahud Hilkat'i ve Beşir Fuad'ın 'Voltaire'i'...

Çizgi Yayınevi'nin de bildirdiği gibi, her kitabın girişinde yer alan sunuş yazıları da 'modernleşmeyi bir zihniyet dönüşümü sorunu hâline getiren Osmanlı aydınlarının felsefeye atfettikleri anlamı, merkezinde 'değişim' olgusu bulunan toplumsal, siyasal, kültürel süreçlerle ilişkilendirilerek, modernleşmecî ideolojik projeler bağlamında sunuyor.'

(Okurlarım belki de hatırlayacaklardır: Ziya Gökalp'in Malta'da sürgünde iken, oradaki arkadaşlarına verdiği felsefe dersleri'nin kitaplaşması üzerine geçen yıl bu sütunlarda [Bkz: Zaman, 20 Ocak, 2010] bir yazı yazmış ve bu kitabın yayımlanma serüveninden söz etmiş, Doç.Dr. Erdoğan Erbay ve Yard.Doç. Dr. Ali Utku'nun Gökalp'in elyazmalarını nasıl ele geçirdiklerini uzun uzun anlatmıştım.)

Osmanlı Felsefe Çalışmaları' dizisinden yakın tarihte 2. baskısı yapılan Beşir Fuad'ın 'Voltaire'i' üzerinde durmak istiyorum. Gerçekten de Tanzimat rasyonalizminin felsefî anlamda Pozitivist ve edebî anlamda Naturalist (ve Realist) bir zihniyet dönüşümüyle yeniden üretilmesinde Beşir Fuad'ın katkısı büyüktür. Beşir Fuad'ın Voltaire'ini ise, kitabı çevriyazı ve sadeleştirerek yayıma hazırlayan Doç.Dr. Erdoğan Erbay ve Yard.Doç.Dr. Ali Utku'nun 'Sunuş' yazılarında belirttikleri gibi, 'Ondokuzuncu yüzyıl Türk aydınının misyonuna model teşkil eden prototipi ve onu üreten ütopya, kurgu ve ideolojiyi dillendiren apolitik bir metin, bir manifesto olarak okumak gerekeceği[ni]' öne sürüyorlar: Bu tesbit elbette doğrudur;-ama sözkonusu pozitivist 'model'in yirminci yüzyılda Kemalizm bağlamında yeniden üretildiğini ve artık 'ütopya, kurgu ve ideoloji[sıyle]' politik bir tavır alışın manifestosuna dönüştüğünü de göz ardı etmemek gerekir.

Kitapta Prof.Dr. Remzi Demir'in 'Beşir Fuad ve Voltaire' başlıklı çok yararlı bir makalesi de yer alıyor. [Bu kitap üzerinde yazmaya önümüzdeki hafta da devam edeceğim.]

Ankara'nın 'iklim'i

Hilmi Yavuz 2011.03.13

Ankara, soğuk ve karlı, ama hafta içi 'iklim' değişti birden. Baykal'a tacizcilik suçlaması, havayı ansızın ısıtıverdi.

Sıcak gündemli bir 'iklim' hâkim oldu Ankara'ya...

Baştanbaşa saçma, tutarsız ve gülünç bir iddianın, anlı şanlı ve necip Türk matbuatının mal bulmuş mağribî gibi üzerine atılmasıyla ısınan bir hava bu! Aman yarabbi ne yorumlar, ne komplo teorileri: Muhabir olduğu iddia edilen bir hanım önce Baykal'a röportaja gidiyor, röportaj sırasında 'cinsel tacize uğradığını(!)' gizleyerek Kılıçdaroğlu'ndan randevu alarak ve ona AK Partili bir 'büyük balık' hakkında bilgi toplamak istediğini söyleyip yardım istiyor! Kendisine bir kayıt cihazı verilirseymiş, 'büyük balık'ı oltasına düşürecekmiş! Kılıçdaroğlu bu 'ahlaksız teklif'i reddedince, muhabir hanım, feryadı basıyor: 'Baykal beni taciz etti!'

Allah aşkına, bu hikâyenin neresi ciddiye alınabilir? Ama işin içine seks ve siyaset girdi ya, olayın kendisi, ne kertede tutarsız ve saçma olduğu hesaba katılmadan, manşetlere taşınıyor! Necip Türk matbuatının, işin içine seks, siyaset ve elbette para girdiğinde, meselenin aslını astarını araştırmaksızın, bu gibi konuların üzerine balıklama atladığı malûm. Bu defa da öyle oluyor! İpe sapa gelmez ve ancak komedi malzemesi olabilecek bir konu ciddi, çok ciddi bir meseleymiş gibi 'sıcak gündem'e, 'son dakika'ya, 'az sonra'ya konu olabiliyor...

Gazetecilik açısından ünlü bir siyaset adamının cinsel tacizde bulunması iddiası, elbette haber değeri taşır,- bunu inkâr eden yok! Ama muhabir hanımın anlattığı hikâye ve sonrasının nasıl bir mantıksızlık, ipe sapa gelmezlik ve saçmalıkla yüklü olduğu üzerinde düşünülmeden, gündeme taşınmasına anlam verebilmek, gerçekten çok zor!

Ortada bir komplo olduğunu söylemek, bana sorarsanız düpedüz bir komplo teorisi üretmektir. Olay, muhabir hanımın kendisini öne çıkaracak, kendisinden söz ettirecek bir ruhsal bozukluk süreci yaşıyor olmasının ürünüdür. Hepsi bu kadar!

Haydi, necip Türk matbuatını anladık, siyasilerimize ne demelidir? Tuhaf bir suçluluk kompleksiyle, bu uyduruk masalı ciddiye almak neyin nesidir? Beklenirdi ki Deniz Baykal, bu iddia karşısında telaşlı bir yalanlamaya başvurmadan, gülüp geçsin! Deniz bey, TBMM'deki odasında, kapı açıkken ve sekreterinin odasında, onunla görüşmek için bekleyenler varken, güpegündüz cinsel tacizde bulunacak kertede gözü dönmüş bir seksomanyak mıdır? Kılıçdaroğlu, kendisinden 'büyük balık'ı oltaya çekebilmek için kayıt cihazı isteyen muhabir hanımı, derhal kapıdışı etmek yerine, 'Git! Kendi imkânlarınla yakala! Sonra bana getir!' mi demeliydi? Bu mudur dürüst siyaset? Bu mudur bir 'ahlaksız teklif'e verilecek cevap?

Doğrusu, insan nereden tutacağını şaşıyor. Bunu Baykal ve Halk TV satışına bağlayanlar var. Güya, Oda TV'nin kayıtlarında 'Varan İki' diye geçen komplonun tezgâhlanması işi bu muhabir hanıma tevdi edilmişmiş! Lütfen biraz makul olunsun: Bir 'Varan İki' olayı bu kadar sersemce, bu kadar beceriksizce, bu kadar yalapşap mı hazırlanır? Kim hazırladıysa, 'Varan Bir' denilen mahut kaset olayını çok daha zekice tezgâhlamıştı. Zamanlama da, CHP Kurultay'ı öncesinde müthişti gerçekten! İngilizlerin dediği gibi: Timing was perfect! Bir de şu sözümona 'Varan İki' olduğu söylenen olaya bakalım: Ne bir mantıksal tutarlılık var, ne bir belge var ne de zamanlamanın bir anlamı! Bu nasıl ciddiye alınır, nasıl üzerine fevkalâde zekice(!) yorumlar yapılır, anlamak mümkün değil!

Sadece bu mu? Hayır! Fenerbahçe Kulübü Başkanı Aziz Yıldırım'ın, eski Genelkurmay başkanı Yaşar Büyükanıt'a 3 Rus kadını yolladığı ve bunu videoya aldığı (aldırdığı?) iddiaları da var. 11. Ağır Ceza Mahkemesince kabul

edilen iddianamede yer alıyor bu! Yıldırım da, Büyükanıt da yalanladılar bu iddiayı. Ama anlaşılan, necip Türk medyası, bu olur olmaz 'belaltı' meselelere itibar ettikçe, daha birçok siyasetçinin, askerın ve ünlü kişinin, bu türden iler tutar yanı olmayan iddialarla tacize uğrayacağını kestirmek zor olmasa gerek!

Belki de şu: İlköğretimde her sınıfta üç Polat Alemdar bulunduğuna göre, muhabir hanım da kendisini Monica Lewinsky sanmış olmasın?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Beşir Fuad ve 'Voltaire'i

Hilmi Yavuz 2011.03.16

Beşir Fuad'ın 'Voltaire'i, ilk defa Hicri 1304 yılında, 'Maarif Nezareti Celilesinin Ruhsatıyla Tab' olunmuştur' kaydıyla yayımlanmıştır.

'Voltaire', Doç. Dr. Erdoğan Erbay ve Yard. Doç. Dr. Ali Utku'nun şükranla karşılanması gereken himmetleriyle, 'Osmanlı Felsefe Çalışmaları' dizisinden çevriyazı ve sadeleştirilerek yayıma hazırlanıp basılmış bulunuyor. Beşir Fuad, bilindiği üzere, Türk Aydınlanması'nın pozitivist bir dönüşümle temellük edilmesinde katkıları ihmal edilemeyecek bir kimlik. Prof. Dr. Orhan Okay'ın 'İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti Beşir Fuad' başlığıyla yayımlanan (Birinci basım, 1969, Dergah Yayınları, İstanbul) o çok değerli kitabında da belirttiği gibi Beşir Fuad, 'Materyalizmden ziyade bu sisteme [Pozitivizme] bağlı[...] görü[nür]'. Okay, Beşir Fuad'ın bu konudaki görüşlerini şöyle özetler: 'Pozitivizm, yalnız tecrübe edilen şeyin [deneyin H.Y.] gerçek olduğunu kabul eder. Din ve metafizik, insanlığın vaktiyle geçirmiş olduğu iki devredir ki bunlar birer vehim ve hayalden başka bir şey değildir.[...] Beşir Fuad, tek hakikatin tecrübede olduğunu ve tecrübe ile müşahade edilmeyen şeyin hayalden ibaret kalacağını kabul, metafiziği inkâr etmiş[tir]'. Din karşısındaki tutumuna gelince Okay, Beşir Fuad'ın Voltaire Mukaddemesi'nde 'yalnız Hristiyan dininin aleyhinde olduğunu ifade etmekle beraber, gerçekte mücerred din mefhumunun da aleyhinde' olduğunu bildirmektedir- ki doğallıkla bu, Beşir Fuad'la Voltaire arasında bu bağlamda tam bir mutabakat olmadığını da gösterir. Zira Voltaire, Okay'ın terimleriyle söylersem, 'mücerred anlamda Din' ve Allah mefhumuna değil, 'müşahhas' anlamda kurumlaşmış Din'e (Hristiyan Kilisesi'ne) karşıdır. Böyle bakıldığında ise Beşir Fuad'ın bir ateist [tanrıtanımaz], hatta Okay gibi söylersem 'dinsiz' olduğu öne sürülebilir- ve işte tastamam o nedenle de Ahmed Mithat Efendi, Beşir Fuad (Oğlak Yayınları, 1991, İstanbul) üzerine yazdığı risalede onu Pozitivist olmaktan ziyade Materyalist sayar. Voltaire'in ise ateist olmadığını, ona ancak Deizm atfedilebileceğini biliyoruz. Selahattin Hilav da aynı kanıdadır (Bkz. Kavram Dergisi, 'Beşir Fuad ve Unutmak', sayı 3, Temmuz 1989).

Peki ya Voltaire? Beşir Fuad, Voltaire'in 'tercüme-i hali'ni [Biyografisini H.Y.] yazdığını söylediği kitabında, onu, 'fırka-i münciyeye mensup duhattan' [kurtuluşa ermiş olan fırkaya mensup dâhilerden] sayar. Kimlerin bu 'fırka-i münciyeye mensup' oldukları sorusuna da, 17. yüzyıl Bilim Devrimi'nin öncüleri olan Kopernik, Kepler, Galileo, Newton, Bacon, Descartes, Giordano Bruno'nun adlarını vererek cevaplar.

Beşir Fuad, kitabın 'Hatime'sinde [Sonsöz] Voltaire'in Hristiyanlık karşıtı olmakla birlikte, İslam'a karşı olmadığını öne sürer ve şöyle der: [sadeleştirilen metinden aktarıyorum] 'Voltaire'in eserleri inceleme süzgecinden geçirildiği takdirde İslamiyet'i Hristiyanlığa tercih ettiği pek açık bir şekilde görülür; hatta diyebilirim ki, papazların garaz için İslamiyet aleyhinde yayıp duyurdukları suçlamalara karşı İslamiyet'i Voltaire

kadar müdafaa eden kimse olmamıştır.' Beşir Fuad bununla da yetinmiyor ve Voltaire'in 'İslamiyet'in şehvani olduğuna dair papazların yaydıkları uydurmaları' defeden ve 'papazların Kur'ân-ı Kerîm'e olan suçlamalarını' yalanlayan metinlerini Fransızcalarıyla birlikte paralel metin olarak yayımlıyor.

Durum gerçekten Beşir Fuad'ın önesürdüğü gibi midir? Beşir Fuad'ın Voltaire'inin yeni basımına 'Beşir Fuad ve Voltaire' başlıklı bir 'sunuş' yazısı yazan Prof. Dr. Remzi Demir, onun 'İslamiyet'i Voltaire kadar müdafaa eden kimse olmamıştır' sözüne itibar eder görünmüyor. Demir'in, Türk Aydınlanması ve Voltaire: Geleneksel Düşünceden Kopuş (Doruk Yayınları, 1999 Ankara) adlı çalışmasında 'Voltaire birçok yapıtında isteyerek veya istemeyerek Müslüman ve Osmanlı karşıtı bir tutum sergilemiştir' demek ve bunun 'en önemli misallerinden birisi[nin]' onun Le Fanatisme ou Mahomet Le Prophete [Fanatizm veya Muhammed Peygamber, 1741] adlı trajedisi olduğunu söylemektedir. Demir'e göre bunun nedeni, 'İslam dinini ve [Hz.] Muhammed'i kullanarak, Hıristiyanlık da dâhil olmak üzere dinî yobazlığın yol açtığı riyakârlık ve hilekârlığa karşı saldırıya geçmek' ise de, Peygamberimiz'i 'eli silahlı yalancı bir sofı' olarak göstermiş olmasının 'zihinleri yaralayıcı' olduğunu da kabul etmektedir.

Isaiah Berlin de,'Romantikliğin Kökleri'nde (Yapı Kredi Yayınları, 2004, İstanbul) Voltaire'in bu oyunu hakkında: 'Voltaire'in [Hz.] Muhammed'e özel bir ilgisi yoktur ve oyun, hiç kuşkusuz, Kilise'ye bir saldırı olarak tasarlanmıştır. Yine de, [Hz.] Muhammed her türlü özgürlük, adalet, akıl çabalarını ezen, boşınançlı [batıl itikad sahibi H.Y.], zalim ve bağınaz bir canavar olarak anlatılmıştır; dolayısıyla Voltaire'in en çok önem verdiği her şeyin bir düşmanı olarak lanetlenmek gerekir: hoşgörünün, adaletin, doğrunun, uygarlığın...'

Pek iyi de, 'İslamiyet'i Voltaire kadar müdafaa eden kimse olmamıştır' diyen Beşir Fuad, bu oyun hakkında ne düşünmektedir? Kitapta, sadece 'ancak Taassub [Le Fanatisme, H.Y.] unvanlı trajedinin mevk'i- temaşaya vaz'ı [sahneye konulması H.Y.] men' olundu. Her ne kadar Kardinal Fleury bu eseri tab' ettirmemeyi tavsiye etti ise de Voltaire dinlemeyip bir nüshasını Papa'ya takdim etti ve iltifatına da mazhar oldu.' denilmekte ve Prof. Remzi Demir'in işaret ettiği gibi, Beşir Fuad, 'bir yorum yapmaksızın kısa bir tarihi bilgi vermekle yetinm[ektedir].'

Yorum yapmaya gerek var mı? Beşir Fuad, Voltaire'e sahip çıkmak adına, onun Hz. Peygamber'e karşı olan olumsuz ve aşağılayıcı tavrını görmezlikten geliyor! Materyalist ve pozitivist aydın ahlakı bu mudur?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

CHP 'Sivil Toplum'un Partisi Olabilir mi?

Hilmi Yavuz 2011.03.20

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 'sivil toplum örgütleri'ne ilişkin görüşleri bir raporla açıklandı. Bu rapor üzerine, 'Milliyet' gazetesi yazarı sayın Rıza Türmen'in 'Sivil Toplum ve CHP' başlıklı yazısı, bu konuda, bana göre elbet, son derece önemli birtakım tespitler içeriyor.

Bu tespitlerden biri, 'sivil toplum[un] devletten bağımsız bir örgütlenme' olduğudur.

Sayın Türmen haklıdır: Onun da belirttiği gibi, sivil toplum'a ilişkin olarak yapılan tanımların tümünde, 'sivil toplum', 'Devletten özerk' bir alan olarak tanımlanıyor. [Sayın Türmen'in 'devletten bağımsız' olarak ifade ettiği durumu, siyaset bilimciler 'devletten özerk' biçiminde dile getiriyorlar.] Björn Beckman'ın, 'Demokratikleşmeyi

Açıklamak: Sivil Toplum Üzerine Notlar' adlı makalesinde verdiği tanımlara bakalım: 'Sivil toplum, devletle aile arasında, devletten ayrı ve devletle ilişkide özerkliğe sahip birlik alanıdır' (Gordon White); sivil toplum, gönüllü, kendi kendini yaratan, devletten özerk, örgütlü toplumsal yaşam alanıdır' (L. Diamond). C. Taylor'a göre ise sivil toplum, 'minimal anlamda devletin vesayeti altında olmayan, özgür birliklerin bulunduğu yerde; güçlü anlamda ise, sadece bir bütün olarak toplumun devlet vesayetinde olmayan bu tür kendini yapılandırabildiği ve eylemlerini koordine edebildikleri yerde' var olur. Beckman'ın deyişiyle, Devletten özerk olmak, sivil toplumun tanımına dahilse [-ki, görüldüğü gibi, dahildir! H.Y], bundan 'sivilliğin derecesinin özerkliğin derecesine bağlı olduğu sonucu[nun] çıka[cağını]' bildiriyor.

Öyleyse mesela, Atatürkçü Düşünce Derneği, Devletin Resmi İdeolojisini taşıyan ve o ideolojiyi dolaşıma sokan bir örgüttür; dolayısıyla da, 'özerk' olmak şöyle dursun, Devletin Resmi İdeolojisinin vesayeti altındadır. Kısacası, şu: 'özerk' olunmadan 'sivil' olunmuyor!

Louis Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları'nda, Devletin Baskıcı Aygıtları'nın, tümüyle kamu alanında yer almasına karşılık, Devletin İdeolojik Aygıtları'nın en büyük kesiminin 'özel alanda' yer aldığını belirtir ve şöyle der: 'Devletin ideolojik aygıtlarının özel ya da kamusal olması pek önemli değildir. Önemli olan, işleyişleridir. Özel kurumlar da, aynen devletin ideolojik aygıtları gibi işleyebilirler.'

Ama konumuz, sivil toplum örgütleri değil, sivil toplum örgütleriyle siyasal partiler ve elbette onların özelde CHP ile olan ilişkisidir. NTV'de Banu Güven'in programına katılan CHP Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Sencer Ayata, sivil toplumun 'devletin uzantısı' olmaması gerektiğini, haklı olarak belirttikten sonra, tuhaf ve anlaşılmaz bir şekilde, sivil toplum örgütlerinin 'bir siyasi parti ile aynı görüşü paylaşımlarında bir sakınca' olmadığını söyledi.

Tuhaf ve anlaşılmaz, çünkü burada söz konusu edilen siyasi parti CHP'dir ve CHP'nin devletle olan ilişkisi, öteki siyasi partilerin devletle olan ilişkisinden farklıdır. CHP, devletin resmi ideolojisinin partisidir, dolayısıyla da CHP devletin resmi ideolojisinden 'özerk' değildir;- ya da, Prof. Ayata'nın deyişiyle söylersem, CHP, düpedüz 'devletin uzantısı'dır...

İşte tam da bu noktada sayın Rıza Türmen'in tespitlerine tekrar bakmak söz konusu. Türmen "Sivil topluma dayalı bir siyaset yapmaktan söz eden bir siyasal partinin de devlet partisi olmaması gerekir. Bu husus şimdiye dek böyle nitelenen CHP bakımından özellikle önemli," dedikten sonra, CHP'nin sivil toplum raporunda "devleti merkeze alan bir yapıdan, toplumu merkeze alan bir yapıya geçiş'ten söz edil[diğini]" belirterek şu sonuca varıyor: "Sivil toplum açılımı, CHP'nin devlet partisi olmaktan çıkarak, halkın partisi olma yolundaki iradesinin göstergesi olarak görülebilir."

Sayın Türmen lütfen beni bağışlasın. CHP, bir 'Sivil Toplum Raporu' yazdı diye, 'halkın partisi' olma yoluna girmiş sayılabilir mi? Belki kaba kaçacak ama ünlü bir 'sen de söyle!' hikayesi vardır. Onu geçelim ve CHP'nin hangi 'sivil toplum' örgütleriyle, 'aynı görüşü paylaşmaya hazırlandığına' bakalım. Devletten ve onun ideolojisinden 'özerk' gerçek sivil toplum örgütleriyle mi 'aynı görüşü' paylaşacaklar, yoksa 'sivil toplum' görüntüsü veren Devletin İdeolojik Aygıtlarıyla mı?

'Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz!'

Benim İlkokullarım

Hilmi Yavuz 2011.03.23

Benim ilkokullarım! Evet, bu başlığı, sevgili Füzûzan'ın 'Benim Sinemalarım' adlı kitabının adından esinlenerek koydum...

(Arada hatırat yazmak, iyidir!)

Ben ilkokula 1942-1943 ders yılında, Bursa'nın Orhangazi İlçesi'nde, kasabaya bir tepenin üzerinden bakan, merasim merdivenli taş mektepte başladım. Babam, Orhangazi'de kaymakamdı ve 2. Dünya Savaşı yıllarıydı. Mevhibe öğretmenin sınıfıydı birinci sınıf. Okuma yazmayı Mevhibe 'öğretmenim' öğretmiştir bana. Okumayı söktüğümde de, 1942 yılı sonudur, üzerinde Atatürk'ün asker giysileriyle bir resminin bulunduğu kartpostal armağan etmişti. Kartpostalın arkasındaysa şunlar yazılıydı: 'Birinci sınıftan Hilmi Yavuz, iyi okuduğu ve iyi yazdığı için armağandır. Öğretmeni Mevhibe.' Bu kartpostalı hâlâ saklarım.

İlkokulun 2. ve 3. sınıflarını da Orhangazi İlkokulu'nda okudum. Sınıf arkadaşlarımdan sadece Orhangazi Hâkimi Ahmet Tefvik Tunçok'un güzel kızı Doğdunur'u hatırlıyorum. Bir de 'Geçmiş Yaz Defterleri'nde anlattığım o kara kışta donma öyküsünü...

Savaş yıllarında idareciler arasında nakil ve tâyinler durdurulduğu için, Orhangazi'de neredeyse 7 yıla yakın bir süre kalmıştık. 1945 yılında savaşın sona ermesinden hemen sonra, babamı, önce Rize'nin Güneyce ilçesine tayin ettiler. Valilik ya da en azından bir vali muavinliği bekleyen babam, bucaktan ilçe olmaya henüz yükseltilmiş olan Güneyce'ye gitmeyi kendine yediremedi;- sağlığı da pek iyi değildi zaten! Rapor aldı ve biz, Orhangazi'den İstanbul'a göç ettik ve Fatih'te, Çırçır'da, Fenerci Hüseyin Çıkmazı'nda babamın dayısının çocuklarının ahşap evlerine 'misafireten' taşındık. Koca üç katlı konak yavrusu evde, üç kardeş (babamın kuzenleri), aileleriyle birlikte kalıyorlardı. Bize de bir oda tahsis ettiler. O odada yaşadık.

Benim İstanbul'la ve tahtakurularıyla tanışmam, o evde yaşarken olmuştur. 1945-1946 ders yılında Fatih'te, o zamanki adıyla '40. İlkokul'da 4. sınıfa başladım. (Okullar, numaralı olmaktan çıkınca, adı 'Akşemseddin İlkokulu' olmuştur.) Öğretmenlerden bir tek, matematikçi Şükriye öğretmeni anımsıyorum. Bir ayağı aksadığı için ve sanki ök alırcasına öğrenciler ona 'topal Şükriye' demektedirler. 'Öc alırcasına' dedim, boşuna değil! Şükriye öğretmen notu kıt ve acımasız bir öğretmendi çünkü...

1946 yılı yaz aylarında, ben 5. sınıfa geçmişken babamın önce Çankırı'nın Şabanözü ilçesine atandığını öğrendik. Ankara üzerinden Çankırı'ya, oradan da Şabanözü'ne gittiğimizi hatırlıyorum. Onun dışında Şabanözü'ne ilişkin hiçbir şey yok belleğimde;- Şabanözü'nde çok az kaldık çünkü! Eğer yanılmıyorsam babam, Ankara'ya gitti; İçişleri Bakanlığı'nda yetkililerle ne görüştüyse, Şabanözü'ne döndükten çok kısa bir süre sonra, Samsun'un Terme ilçesine çıktı tâyini. 1947 yılı Ağustos'unun sonunda, o ortasından Yeşilirmak'ın kollarından birinin aktığı, 'iki geçe'li ve dünya şirini Terme'deydik.

İlkokul 5. sınıfı, Terme'de okudum. 5. sınıfın meslekten sınıf öğretmeni yoktu. O yüzden de, öğretmenimiz, Ankara Hukuk Fakültesi'nde son sınıf öğrencisiyken birkaç dersten bütünleme'ye (o zamanki adıyla, 'ikmâl'e!) kaldığı için Terme'ye dönen İsmet Katar öğretmendi. İsmet öğretmenin babası davavekiliydi ve yazıhanesi, köprü'nün Çarşamba tarafında değil, Ünye tarafına geçişte, hemen soldaydı. Anlaşılan, o yıllarda, öğretmeni bulunamayan ilkokullara, üniversitelerin bütünlemeli öğrencilerinin 'vekil' sınıf öğretmeni olarak atanmaları söz konusu olmaktadır...

İsmet Katar öğretmen hem çok sert hem de eğlenceli bir hocaydı. Sınıf arkadaşlarımıza, arasıra, kendi düşürdüğü kafiyelerle beyitler söylerdi: Bana da, 'Hilmi Yavuz, Hilmi Yavuz, pek sıska/ Ona kâr etmez gayrı, ne üfürük ne muska!' diye takılır, ama biraz şımarırsak şamarı yerdik. 'Kaymakamın oğlu' falan diye taktığı yoktu İsmet öğretmenin!

İlkokulu Terme'de bitirdim. Terme Halkevi'nin kitaplığı, benim kitaplığım gibiydi. Ve orada 'kaymakamın oğlu' olmanın ayrıcalığını, onlarca kitabı dur durak bilmeden okuyarak yaşadım.

Bir not: Herkesin çoğunlukla, sınıf arkadaşları aynıdır: Benim ilkokulun ilk üç sınıfındaki sınıf arkadaşlarımla, dördüncü ve beşinci sınıflardaki sınıf arkadaşlarım aynı kişiler değildir.

Şimdi düşünüyorum da, ilkokula başladığım 1942 eylülünden bugüne 69 yıl geçmişken, belleğimin kuytularında hâlâ birer mücevher gibi duran o günlere dair hatıralarıyla bahtiyar bir insanım ben...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gürsel Tekin: 'Quo Vadis, Domine!'

Hilmi Yavuz 2011.03.27

Akıl vermek bana düşmez elbette, ama, meraklı bir gözlemci olarak söylemeliyim ki, CHP'nin 12 Haziran genel seçimlerine çok az bir süre kala, kendisine çekidüzen vermesi gerekiyor;- hem de en tepeden başlayarak!

Gürsel Tekin bir şey söylüyor, Kılıçdaroğlu tekzip ediyor: Başörtüsü konusunda öyle, Baykal'ın adaylığı konusunda da öyle! Genel Başkan, yardımcısının söylediklerini tekzip ya da tevil etmekten baş alamıyor bir türlü. Daha önce Süheyl Batum karşısındaki konumu da öyleydi Kılıçdaroğlu'nun. Neyse Süheyl Batum, gereken uyarıyı aldı da, suspus oldu. Baksanıza, sesi sadası çıkmıyor!

Kılıçdaroğlu'nun Gürsel Tekin'e söz geçirebilmesi, anlaşıldığı kadarıyla pek de kolay görünmüyor. Batum, nihayet partiye sonradan transfer edilmiş, tecrübesiz ve örgütle geçmişi olmayan bir kimlik olarak kolayca susturulabilirdi. Oysa Gürsel Tekin, tekin değildir: CHP İstanbul örgütüyle ilişkilerini, sadece örgütten sorumlu genel başkan yardımcısı olarak objektif bir yönetici konumuyla değil, fakat uzun süre il başkanlığı yapmış olmak hasebiyle şahsî konumuyla da sürdürüyor. Benim uzaktan edindiğim izlenim, Gürsel Tekin'in partide ikinci bir Önder Sav olma yolunda olduğudur.

Tipik örnek, İstanbul İl Başkanlığı'na karşı Tekin'in aldığı menfi tavır. İstanbul, 12 Haziran seçimlerinde tam 85 milletvekili çıkaracaktır. Dolayısıyla, örgüt işlerinden sorumlu genel başkan yardımcısının, İstanbul'a, mesela 1 milletvekili çıkaracak olan Bayburt'tan çok daha fazla önem vermesi gerekmez miydi?

Evet, ama öyle olmamıştır. Bundan yaklaşık iki ay kadar önce CHP İstanbul İl Başkanlığı'na atanan Nebil İlseven istifa etmiş, ama, necip Türk matbuatı, bu istifayı neredeyse görmezden gelmiştir. Bereket Nuriye Akman, Zaman'da İlseven'le bir söyleşi yaptı da, bu istifanın arka planını öğrendik.

İlseven, Ankara'da, Gürsel Tekin'le listelerle ilgili görüşmeler yaptığını ve İstanbul'a döndüğünü belirttikten sonra Akman'ın 'Sonuçta listeyi beraber yaptınız. Siz İstanbul'a döndünüz. Sonra ne oldu?' sorusuna şu cevabı veriyor:

'Telefonlar kesildi sonra. 35 gün telefona çıkmadı. Herhalde bir problem var, dedik. Aradım soruşturdum. Ama bu arada [Gürsel Tekin'den söz ediyor. H.Y.] İstanbul'a geliyor, başka görüşmeler yapıyor bizim arkamızdan. Biz onları hoş görüyoruz.' Akman'ın 'Gidip Kılıçdaroğlu'na ya 35 gündür ben Gürsel Bey ile görüşemiyorum', demediniz mi?' sorusuna, İlseven, Kılıçdaroğlu'na gittiğini, Genel Başkan'ın 'git onunla konuş, ben sonra sizinle konuşurum' dediğini aktardıktan sonra şöyle devam ediyor: 'Gittik, yine 'yok' dedirtti. Ondan sonra da Kemal Bey de temaslarını kesti.'

İlseven'in açıklamaları, CHP tepe kadrosunun, partiyi nasıl yönettiklerini apaçık ortaya koyması bakımından ibret vericidir. Partiyi başına buyruk bir biçimde yönetme tavrının tipik örnekleri: Üyelerin, 'Parti açılsın, yayılsın, insanlar buraya hem maddî hem manevî, entelektüel her türlü insanî katkıda bulunsunlar diye' kaydedilmek yerine, 'delege veya aday seçimlerinde benim söylediklerime oy versin diye üye yapıldıkları'; 'İl yöneticisi de benim olacak, gençlik de benim olacak, kadın da benim olacak' diye düşünüldüğü; aralarında 'problemleri' olan ilçe yöneticilerinin 'onları uyum içinde çalıştırma' becerisini göstermek yerine görevden alıp ortalığı kırmak, dökmek' tavrının tercih edildiğini anlatıyor Nebil İlseven. İstifasının Kılıçdaroğlu'nu 'rahatlattığını' da ekliyor sözlerine...

Bir de, İlseven'in CHP'ye oy vermeyi düşünen herkesin ibretle okuması gereken şu değerlendirmesi;- evet, ibretle okuyun:

'Nefes almayan bir örgüt, istediği kadar en güzel lafları sloganlaştırsın ve duvara assın: Kimseyi ikna edemez.'

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İkiyüzlü Bir Aydınlanmacı: Voltaire

Hilmi Yavuz 2011.03.30

18. yüzyıl Fransız Aydınlanması'nın Türkiye'de alımlanış biçimi daha çok Voltaire üzerinden olmuştur.

'Sizin düşüncelerinize katılmasam da onları sonuna kadar savunmanızda hep yanınızda olacağım' ya da 'hurafeleri yıkın!' gibi sözleriyle anılır ve yüceltilir. Ansiklopedistler gibi (Diderot, D'Alembert) Ateist değildir; Yaradancıdır (Deist). 'Tanrı yoksa bile onu icad etmek gerekir' sözü de onundur. Dolayısıyla Voltaire'in meselesi Tanrı'yla ya da onun var olup olmadığıyla değil, kurumsallaşmış Din ile yani düpedüz Kilise ile. Copleston'un deyişiyle, Voltaire, 'özgürlük, tolerans ve hukukî prosedür[ün] çok daha güçlü bir biçimde güvence altına alınabilmesi[nin], ancak Monarşinin bunlara sahip çıkmasıyla' mümkün olduğunu düşünmektedir;-ama bir koşulla: Kilise'nin iktidarı yıkılmalı ve felsefî Aydınlanma düşüncesi, Hristiyan dogmalarının ve hurafelerin yerini almalıdır. Copleston'un belirttiği gibi, Rahiplerdir Voltaire'in düşmanları;-Monarşi değil!

Voltaire'in bizzat kendisi de Les Idées Republicaines Pour Un Membre D'Un Corps'da ['Bir Lonca Mensubunun Cumhuriyete Dair Fikirleri'] şunları yazmıştır: 'Despotizmin en saçması, insan doğası için en aşağılık, en çelişkili ve en ölümcül olanı rahiplerinkidir. Din adamlarının tahakkümleri arasında, Hristiyanlığın tahakkümü, tartışmasız en suçlu olanıdır. [...] Roma piskoposları hem güçlerini hem de mezheplerini Avrupa'nın yarısında nefret edilir hale getirdiler.'

Kiliseye, ruhban sınıfına ve Hristiyan dogmalarına karşı bu kertede açıktan bir tavır alan Voltaire'in Hz. Peygamber hakkında yazdığı 'Le Fanatisme ou Le Prophet Mahomet [Taassub ya da Muhammed Peygamber]

adlı oyununu, bu kadar eleştirip yerden yere vurduğu Katolik Kilisesi'nin ve ruhban sınıfının başı olan Papa'ya sunmasına ne demelidir? Beşir Fuad, 'Voltaire'de bu olayı şöyle anlatıyor: '[Voltaire'in] 'Alzire' adındaki trajedi[si] fevkalade övgüye kavuşmuş olup, ancak 'Taassub' adlı trajedinin sahneye konulması yasaklandı. Her ne kadar Kardinal Fleury bu eseri yayınlattırmamayı önerdiyse de Voltaire dinlemeyip bir nüshasını Papa'ya sundu ve iltifatına ulaştı.'

Düşünebiliyor musunuz, bir yandan Kiliseden ve Roma piskoposlarından nefretle söz eden Voltaire, Hz. Peygamber'i İsaiah Berlin'in deyişiyle 'zalim ve bağınaz bir canavar' olarak gösterdiği bu menfur piyesini, Roma piskoposlarının başı olan Papa'ya takdim etmekte ve onun iltifatlarına mazhar olmaktadır. Bu, düpedüz bir Aydınlanmacı ikiyüzlülüğü değil de nedir?

Tabii, Voltaire'in Türkiye'de cansiparane savunucuları da vardır: Ahmet Mithat Efendi gibi... Prof. Demir'in Orhan Okay'dan aktardığına göre, Ahmet Mithat Efendi, Voltaire'in bu piyesinin 'zemini[nin], İslamiyet'in aleyhinde[olduğunu]; içinde İslamiyet'e yöneltilmiş büyük iftiralar[ın] mevcut [olduğunu]; ancak Voltaire'in maksadı [nin] İslamiyet'i yıkmak' olmadığını düşünmektedir. Dahası, Ahmet Mithat Efendi'nin kanaatine, 'Bu oyunda Voltaire, sadece yobazlığı ve bağınazlığı yıkma düşüncesindedir ve Hristiyanlığın aleyhinde henüz alenen söz söyleyemediğinden Hristiyan taassubunu bu yolla [Hz. Peygamber'i kötüleyerek H.Y.] betimlemeye ve çökertmeye çalışmıştır; hatta oyununu dönemin Papa'sına takdim etmiş bulunmasında bile büyük bir nükte gizlidir.'

Ahmet Mithat Efendi'nin te'viline bakar mısınız? Voltaire Hristiyanlığı alenen eleştiremiyormuş da, bağınazlığı göstermek için Hz. Peygamber'i seçmişmiş! Hatta bu piyesi Papa'ya sunması, bir ironi'ymiş! Yani, Ahmet Mithat Efendi, Voltaire'in Papa'yla dalga geçmek için piyesi ona gönderdiği kanısındaymış! Ahmet Mithat Efendi ya çok safderun ya da herkesi bu te'vile inanacak kadar budala sanıyor! Her şey o kadar apaçık ki, zırva te'vil götürmüyor.

'Taassub ya da Muhammed Peygamber'in yayınlanmaması meselesi de farklı yorumlara yol açmıştır: Prof. Dr. Remzi Demir'in, 'Türk Aydınlanması ve Voltaire' adlı o çok yararlı çalışmasında, Prof. Dr. Gündüz Akıncı'dan naklen bildirdiğine göre, 'meşhur sefirlerimizden Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu Said Paşa 1742'de elçi olarak Paris'e geldiğinde Voltaire, oynanmakta olan Mahomet adlı piyesini, Türk elçisine karşı saygısızlık olmasın diye ertelemiştir[r]'. Bu durumda sorulması gereken soru, 'Taassub ya da Muhammed Peygamber' piyesinin, Beşir Fuad'ın önesürdüğü gibi, 'sahneye konulmasının yasaklanmış' mı, yoksa Gündüz Akıncı'nın öne sürdüğü gibi, sahneye konulup oynanırken Voltaire tarafından 'ertelenmiş' mi olduğudur.

Bunun hiç önemi yok. Zira 'Taassub ve Muhammed Peygamber' piyesinin Osmanlı maarifi tarafından da yasaklandığı biliniyor. [Bu konuda bana Osmanlı Arşivi belgelerinin kayıt numaralarını bildiren sevgili kardeşim Doç. Dr. Alaettin Karaca'ya teşekkür ederim.]

Bir Not: Osmanlı Felsefe Çalışmaları Dizisi'ni yayımlayan Çizgi Yayınevi'nin adresini değerli okurlarıma bildirmek istiyorum: Mimar Muzaffer Cad. 41/1 Meram, Konya. E-posta adresi: www.cizgikitabevi.com

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Fantastik bir gerilim filmi önerisi

Ergenekon savcısı Zekeriya Öz'ün, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun (HSYK) resmi ifadesiyle 'terfian' İstanbul Cumhuriyet Başsavcı Yardımcılığı getirilmesi ve 'özel savcılık' yetkilerinin alınması, 'son zamanlardaki bazı olaylarla' ilişkilendirildi.

Öyle midir, değil midir, bilinmiyor. Hükümet kesimi, bunun HSYK'nın belirttiği gibi, 'normal bir atama', muhalefetse (özellikle CHP), Ergenekon ve Balyoz davaları bağlamında son olumsuz gelişmelerin 'tersine çevrilmesi' için girişilen bir siyasi karar olduğu görüşünde. 'Son olumsuz gelişmeler'den de, Ahmet Şık'ın basılmamış kitabına mahkeme kararıyla el konulması ve imha edilmesi kastediliyor elbette...

Antik dönemden kalma bir deyiş vardır: 'Post hoc, ergo proctor hoc!' İki olgu arasında zamansal bir yakınlık varsa, olaylardan ilki, ikincisinin nedeni olarak düşünülür. Bu deyiş, çok anlaşılabilir bir psikolojinin ifadesidir: İki olayın birbirini takip etmesi, sanki bir nedensellik ilişkisi varmış gibi alımlanır. Ahmet Şık olayı ile Zekeriya Öz'ün görevden alınması arasında, gerçekte bir neden-sonuç ilişkisi olmasa bile, zamansal bitişiklik dolayısıyla, görevden alınmaya Ahmet Şık olayının neden olduğunu düşünmek, şaşırtıcı değildir.

Ama 'post hoc, ergo proctor hoc' deyişinin bir başka bağlamda da nedensellik ilişkisi kurulmasına yol açtığı söylenebilir. O da Ahmet Şık'ın kitabına, bu olayın görülmemiş bir reklam ve tanıtım imkânı sağlamış olmasıdır. Haydi biraz eğlenelim ve 'post hoc, ergo proctor hoc'tan yola çıkarak bir komplo teorisi üretelim; Muallim Naci'nin şu beytini hatırlayarak: "İhtilafatıyla dehrin uğraşmada zevk yok/ Zevk, anın mirsad-ı ibretten temasındadır." Ama ibret aynasından değil de, eğlen ve aynasından!

İşte bir komplo teorisi: Meğer bütün bunlar Soner Yalçın'ın şeytani zekâsının ürettiği bir planın sonucu değil miymiş? Plan, bir taşla iki değil, üç kuş varmak üzerine kurulu: 1) Ahmet Şık'ın kitabının ve Oda TV'nin reklamını yapmak; 2) Kitabın imhasını sağlayıp kamuoyunda Ergenekon davası konusunda şiddetli bir olumsuz hava yaratmak ve 3) Ergenekon Savcısı Zekeriya Öz'ün, bu davadan alınmasını sağlamak!

Bu şeytani planın amaçlarına ulaştığı görülüyor. Ahmet Şık'ı ve Oda TV'yi Türkiye'de tanımayan kalmadı, üstelik Şık, büyük bir demokrasi kahramanı ve basın özgürlüğü simgesi oldu (belki CHP, ona da milletvekili adaylığı teklif eder; belli mi olur?). Ergenekon davası konusunda, "Bu dava aslında siyasi bir tasfiye davasıdır. Darbe marbe palavra!" diyenlere müthiş bir koz verdi ve Zekeriya Öz görevden alındı! Daha ne olsun? Bu plandan, bundan daha mükemmel bir sonuç beklenebilir mi?

Komplo teorimizi fantastik bir kurguyla sürdürelim: Diyeceksiniz ki, Soner Yalçın bu planı tasarladı da nasıl hayata geçirdi? Teori iyi de, pratiği nasıl gerçekleşti?

Bunu bilmeyecek ne var? Zekeriya Öz, daha başından beri Soner Yalçın'a çalışıyordu!!! Ergenekon Davasını iyice sulandırıp itibarsızlaştırmak için, arka arkaya tutuklama 'dalgaları' icad edilmesi, Soner Yalçın'ın şeytani planının bir parçasıydı!!! Son darbeyi indirmek için de Ahmet Şık'ın basılmamış kitabının imhası planlandı!!! Böylece her şey önceden tasarlandığı gibi yolunda gidecek ve şeytani plan en mükemmel şekliyle uygulamaya geçirilmiş olacaktı; öyle de oldu netekim!

Bundan mesela on yıl sonra ve elbette Ergenekon ve Balyoz davaları devam ederken, mesela Yavuz Turgul, Ahmet Şık olayı ile sonuçlanan bu sürecin bir filmini yapabilir. Harika bir gerilim filmi olur bu: Zekeriya Öz'ün Soner Yalçın'ın adamı olduğu filmin sonunda anlaşılır. Ama önceden söyleyeyim de sonradan bir sıkıntı olmasın: Bu senaryonun ana fikri bana aittir; Soner Yalçın, herhangi bir hak talebinde bulunamaz (yoksa bulunur mu?).

Parga'lı İbrahim Paşa: "Tarih ve Edebiyat"

Hilmi Yavuz 2011.04.06

'Muhteşem Yüzyıl' dizisi, Türk yayın hayatını da etkilemiş benziyor. Kanunî Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan üzerine birbiri ardısıra, telif ya da çeviri, kitaplar, biyografiler yayımlanmaya başladı. TV dizilerinin kitap satışlarında ciddi oranda bir artışa yol açtığı biliniyor. 'Aşk-ı Memnu' dizisi yayımlandığı sırada, bir kitapevinin vitrininde Halit Ziya'nın romanını gören bir genç kızımızın, yanındaki arkadaşına 'aaaa, bak, Aşk-ı Memnu'nun kitabı çıkmış!' dediğine tanık olanlar bile var!!!

Şaka bertaraf, Türk insanının kitap okuru olmasında TV dizilerinden reyting yapanların belirleyici bir rolü var, ama konumuz o değil! Yayıncıların, Kanunî ve Hürrem'i öne çıkarmalarını anlamak mümkün, ama o dizide, en az Süleyman ve Hürrem kadar, hatta Kemal Tahir'in deyişiyle, her iki ana karakterden çok daha fazla 'drama düşmüş' bir tip var: Parga'lı İbrahim!

İbrahim'in [Dizide Kanunî, onu 'Parga'lı' diye çağırıyor!], 'drama düşmüş'lüğü, dizide vurgulanan yanıyla, Kanunî'nin kızkardeşi Hatice Sultan'a başlangıçta mutlu bir sona bağlanması imkânsız gibi görünen aşkı ve yine dizide vurgulanmayan yanıyla da, ihtida edip Müslüman olsa bile, bir Hristiyan olarak yaşamayı sürdürmek durumunda kalmasındandır.

Dizi devam ediyor ve Parga'lı, artık veziriazam da olmuştur. Dolayısıyla, büyük bir ihtimalle, dizide Hatice Sultan'la evlenecektir. Gerçekte ise, 'Makbul', daha sonra da 'Maktul' diye anılan İbrahim Paşa'nın, Hatice Sultan'la evlenip evlenmediği konusu tartışmalıdır: Ord.Prof.Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre (Belleten, XXIX 1965), Parga'lı, Hatice Sultan'la değil, Muhsine Hatun adında biriyle evlidir; dolayısıyla 'padişah damadı' değildir. Hatice Sultan'ın kocası, İskender Paşa'dır. Uzunçarşılı, bu kanaatini, Celalzâde, Lütü Paşa ve Gelibolu'lu Ali'nin tarihlerine dayanarak öne sürüyor.

Çağatay Uluçay ise, 'Kanunî Armağanı'nda yayımlanan 'Kanunî Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar' başlıklı yazısında, aksini savunmakta, dolayısıyla İbrahim Paşa'nın Hatice Sultan'ın kocası olduğunu, bir vesikaya ve bazı argümanlara dayandırmaktadır.

Bizim popüler tarih romanı yazarlarımızın pek ilgisini çekmemiş olsa da, Parga'lı 'Makbul' veya 'Maktul' İbrahim Paşa, özellikle bazı Fransız romancılarının, önemle ele aldıkları bir kimlik olmuştur;- hem de oldukça eski tarihlerden itibaren! İbrahim Paşa hakkında yazılan ilk tarihî roman'ın tarihi 1642'dir;-yani bundan yaklaşık 370 yıl önce!

Dr. Özlem Okur Kasap'ın Frankofoni Dergisi'nin 19. sayısında yayımlanan 'Histoire et Fiction: Ibrahim Pasha, Le Chrétien sous l'Habit de Musulman' başlıklı makalesine göre, bilinen bu ilk İbrahim Paşa romanı, Mademoiselle (Mlle) de Scudery tarafından 'İbrahim ou l'Illustre Bassa' adıyla yayımlanmıştır. Dr. Kasap, romanın 2000 sayfa ve dört cilt olduğunu bildiriyor. İkinci roman ise, oldukça yakın bir tarihte, 1981'de yine Fransa'da, yayımlanmıştır ve yine bir kadın romancıya aittir. Catherine Clément'in romanı, 'La Sultane' adını taşımaktadır.

Dr. Kasap, bu iki roman arasında şaşırtıcı benzerlikler buluyor. Bu benzerlik, özellikle Parga'lı İbrahim'in, görünüşte Müslüman olmasına rağmen, Hristiyan imanını terk etmediği konusundadır. Her iki romancının, Parga'lı İbrahim'i romanlarında merkezî bir karakter olarak konumlandırmalarının temelinde, İbrahim Paşa'nın Hristiyan kimliği bulunmaktadır.

Biliyoruz: Tarihî romanların gerçeklikle ne kertede örtüştüğü ya da örtüşmesinin gerekip gerekmediği, problematik bir konu. Mlle.de Scudery'ye göre, Parga'lı, yoksul bir Yunanlı balıkçının oğlu değil, tam tersine bir asilzadedir; asıl adı Justinian'dır ve Cenoa'lı aristokrat Paleologos ailesinden gelmektedir; Hatice Sultan'a değil, Paleologos ailesinin can düşmanı olan soylu Grimaldi ailesinden Rodolphe Grimaldi'nin kızı Isabelle'e âşıktır. Sultan Süleyman, kızı Astérie'yi (?) İbrahim'le evlendirmeye kalktığı anda, Parga'lı her şeyi itiraf eder. Dr. Kasap'ın belirttiği gibi, Parga'lı geleneksel klasisist yaklaşımlarda görüldüğü türden, trajik bir bölünmüşlük içindedir: Sultan Süleyman'a olan ödevleri ile tutkuları arasında ikileme düşmüştür.

Catherine Clément'in 'La Sultane'ı ise, çok daha farklı bir Parga'lı tipi çiziyor. Kanunî'nin Hürrem'e olan tutkusunun sonucunda, Sultanın ilgisini kaybetmekten korkan bir kimlik. Clément'in romanı, İbrahim'in Hıristiyan imanını sürekli vurgulayan sahnelerin öne çıktığı bir roman. [Açıkgöz yayıncılara uyarı: Catherine Clément'in romanının yayın haklarını edinip zinhar yayımlamaya kalkmayın! Benden söylemesi!]

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

CHP'de 'Küçük Kıyamet'!

Hilmi Yavuz 2011.04.10

12 Haziran milletvekili seçimleri yaklaştıkça siyasi partilerin kendi içlerindeki meselelerin de öne çıkması, kimseyi şaşırtmamalı.

Yarın partilerin milletvekili adayları açıklandıktan sonra, kopacak 'küçük kıyamet'leri görür gibiyim. Hem AK Parti'de hem de CHP'de binlerce başvuru söz konusuyken, aday seçilmeyenlerin ya da merkez kontenjanı dolayısıyla yerel önseçimlerde edindikleri güvenilir sıradaki konumlarını kaybetmek durumunda kalanların, kaderlerine razı olup bekleyeceklerini zannetmek, düpedüz safdillik olur. Siz, 'Ya, aday gösterilmezseniz?' sorusuna, 'partimin bir neferi olarak hizmete canla başla devam edeceğim!' retoriğine bakmayın! AK Parti Genel Başkanının TBMM'de milletvekillerine hitaben yaptığı konuşmada, 'aday olmazsanız darılmaca, gücenmece yok!' mesajı verme ihtiyacını duymasının, adayların açıklanmasından sonra ortaya çıkması çok muhtemel olan 'küçük kıyamet' konusunda bir uyarı olduğuna hiç şüphem yok!

AK Parti için durum CHP'den farklı görünüyor; -şundan dolayı: Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan ve Genel Başkan konumuyla, partisinin her düzeydeki örgütüne hâkim görünüyor. Onun için AK Parti'de 'küçük kıyamet'lerin kopması ihtimali zayıf, ama bana göre, kopsa bile, 'kol kırılır yen içinde kalır' fehvasınca, kırgınlıklar, küskünlükler kamuoyuna pek yansımayacaktır. Ama ya CHP?

CHP'de siz seyreyleyin gümbürtüyü. CHP Genel Başkanının, TV'lerde 'Ben sağcı, solcu diye ayırmam!' sözlerinin ancak kendisini bağladığını söylemek mümkün. Partinin üst yönetim kademelerinde, mesela Parti Meclisi'nde, Kılıçdaroğlu ile bu konuda aynı kanıda olmadığını, açıkça ve lafı gevelemeden söyleyenler vardır. Daha geçenlerde bir genç ve atak parti meclisi üyesi, CHP'nin bir sol parti olduğunu söyledi,-dahası, 'Mehmet Haberal gibi bazılarının CHP'ye tek bir oy bile sağlamayacağını' ifade etti. Adayların oy hesabıyla tesbit edildiğinin bilinçdışı bir lapsus'u!

CHP'de taviz vermez Kemalistler var, taviz vermez sosyalistler, taviz vermez [eski CHP'lilerin fevkalade âşinâ olduğu bir terimle] 'Göbekçiler' var; taviz vermez Baykal'cılar, İsmet Paşa çizgisine bağlı Muhafazakârlar var; Ecevitçiler var! Peki, Kılıçdaroğlu'cular var mı, ondan pek emin değilim!

CHP, şeffaf bir partidir, o nedenle de herkes düşündüklerini açıkça söyler. Özellikle hizipler açısından böyledir bu! İnönü'nün Genel Başkanlığı döneminde Paşa'ya bile başkaldıranlar olmadı mı? Ecevit'le birlikte 'Ortanın Solu' partide iktidar olunca Turhan Feyzioğlu ve arkadaşları, ayrılıp Güven Partisi'ni kurmadılar mı? DSP, SHP, CHP, bölüne bölüne güçsüzleşerek bugünkü duruma gelmedi mi?

Daha önce de yazdım: Şimdi Gürsel Tekin, partiye hâkim olma gayreti içinde görünüyor: 53 günlük CHP İstanbul İl Başkanı Nebil İlseven'le 35 gün boyunca görüşmeyi reddeden, örgütten sorumlu bir genel başkan yardımcısı olabilir mi? İlseven, Genel Başkan Tekin'i şikâyet ediyor;- Kılıçdaroğlu ne yapıyor? Hiçbir şey!

Sayın Kılıçdaroğlu'na şunu hatırlatabilir miyim? CHP, bir hizipler partisidir ve bu hizipler değişik kimlikler altında sürekli olarak birbirlerini yeme âdetindedirler. Bildirildiğine göre, aday listelerini Gürsel Tekin ile Genel Sekreter Bihlun Tamaylilgil hazırlıyorlarmış. Nebil İlseven olayı gösteriyor ki, Tekin, kendi hizbini TBMM'ye taşımak niyetindedir.

Pekiye de, Gürsel Tekin'in meşrebi nedir? Kemalist mi (CHP'de Kemalizm için Nur Serter veya Bedri Baykam referans alınmalıdır!), Sosyalist mi (Enver Aysever veya Kemal Anadol referans alınmalıdır!), 'Göbekçi' midir (Önder Sav referans alınmalıdır!), Baykal'cı mı (Mustafa Özyürek referans alınmalıdır!), İsmet Paşa'cı mı (Gülsün Bilgehan referans alınmalıdır!), Ecevitçi mi (Yılmaz Büyükerşen referans alınmalıdır!)? Bir defa daha sorayım: Ya Kılıçdaroğlu'cular? Dediğim gibi, onlardan var mı yok mu, pek emin değilim!

CHP'nin bu yeni yapılanmasına bir de meşrebi belli olmayan Gürsel Tekin'ciler eklendi. Şahin Mengü, ön seçimde arkalara düştü diye konuşmaya başladı! Baykal bile, milletvekili adayı olacağından emin değil!

Haydi göreyim sizi aslan sosyal demokratlar! Yüzde 25'in altına düşün de, görün siz o zaman 'Büyük Kıyamet'!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Yaş Yetmişbeş, yolun neresi eder?'

Hilmi Yavuz 2011.04.13

Yarın, 14 Nisan, 75. yaşıma giriyorum.

Yaş yetmişbeş! Cahit Sıtkı, 'Yaş otuzbeş yolun yarısı eder' demişti, bense 'Yaş yetmişbeş, yolun neresi eder?' diye soruyorum, evet neresi?

Sorunun bir de öteki yüzü var: Buraya kadar nasıl yaşadın? Doğrusu, arasıra yakınsam da, benimkisi sıradan bir hayat. Eliot'ın 'J.Alfred Prufrock'un Aşk Şarkısı' şiirinde söylediği gibi, 'kahve kaşıklarıyla çıkardım ömrümün tutarını';-kahve kaşıklarıyla, evet, küçük acılar ve küçük bahtıyarlıklarla!

Arasıra yakınsam da o küçük bahtıyarlıkların belleğimin ceviz sandığını süsleyen altın varaklarıyla yetindim; yerim olan'la yetindim,-fazlasını hiç istemedim! ('Yetin yerin olanla! Hoca'dan öğrendim bunu). Babam da, istememeyi öğretti bana.-istememenin erdemini! Beni ihtiraslı sananlar oldu, öyle olsaydım eğer, hiç yerim olanla yetinir miydim? Kira evinde oturuyorum, üniversitedeki maaşımla, emekli maaşımla (Emekli Tanıtım Kartı'mın arkasında, 'hizmet süresi: 38 yıl 04 ay' yazılı) ve yazılarımla mütevazı geliriyle yaşıyorum. Bir 'darbe-i ma'kûs' ile sol gözümle okuma yeteneğimi yitirdim,-okuryazarlığım sağ gözümün lütfuna kaldı. İki küçük

güneşim var;- 'fezâ-yı ferdânın küçük güneşleri'!: Mercan ve Yunus Ali... Kitaplarım var, evime sığmayan bir kitaplıkla... Şiirlerim, düzyazılarım var, yazları Yahşi yalısı günlerim!-daha ne isterim ki!

Ve elbette dostlarım var,-beni seven insanlar! Benim çok ama çok sevdiklerim, bağlandıklarım. Hep birlikte olmak istediklerim. Düşmanlarımsa çoktur. Birçoğunun bana neden düşman olduklarını bilmem,-tanımam bile! Bilmezler ki, ben Melamî meşreb biriyim. Ayrıca hep tekrarladığım bir sözüm vardır: 'Türkiye'de birey olmak, düşman edinmekten geçer!'. Doğru, eleştirdiğim için üzdüklerim, öfkeliendirdiklerim de olmuştur. Ama bu eleştirilerimde haksız mıydım;- belki biraz alaycı, sivri dilli? Gülmeyi ve güldürmeyi severim ben; benim Janus'umun bir yüzü gülendir, öteki yüzü güldüren! Mizah yeteneğim de vardır galiba [İrfan Külyutmaz buna tanıklık eder mi, bilemem...] Ama kendi kendimle dalga geçmekten haz duyduğuma dostlarımla, yakınlarımla tanıklık edeceklerinden hiç kuşum yok. İnsanın en aptalı, ironiyi ciddiye alandır: 1987'de, Sedat Simavî Edebiyat Ödülü'nü kazandığımda, benimle röportaj yapan hanım kıza, ödülü kazanan 'zaman şiirleri' adlı kitabımın 'son elli yılın en iyi şiir kitabı' olduğunu söylediğimde, muhabir hanım 'ama biraz mütevazı olmanız gerekmiyor mu?' deyince şu cevabı vermiştim: 'Çok mütevazıyım, son yüzelli yılın en iyi şiir kitabıdır da diyebilirdim!'

Hayatımda iki işim oldu. Gazetecilik ve öğretmenlik. İkisini de çok sevdim. Bir mesleği sevmek, onu iyi yapabilmenin ön koşuludur. Hocalıkta, öğrenciyle tartışmak, sorgulamak, analitik düşüncenin yolunu açmak, asıldır. Hiç tevazu göstermeden söylemeliyim: İkisinde, gazetecilikte de, öğretmenlikte de iyiydim. 'Hocalıkta çok iyi' olduğumu söylediğimde, 'biraz mütevazı ol, bırak da bunu başkaları söylesin!' diyenlere hep şu cevabı veririm: 'O kadar çok şeyi kötü yapıyorum ki, bırakın da bir şeyi iyi yaptığımı söyleyeyim!' Bazı açığızler, hemen neleri 'kötü' yaptığımı öğrenmek isterler. Yağma mı var, hiç söyler miyim!

Şunu da ekleyeyim: Milan Kundera 'Gülmesini bilmeyen Avrupalı olamaz!' demişti. Bu 'nükte züğürdü' gidişle Avrupa Birliği'ne zor gireriz biz!

Bu yazının yanlış anlaşılması için peşinen söylemeliyim: Sağlığım Allah'a çok şükürler olsun, yerinde. Ama elbette defterin sayfaları azalıyor: 'Bulanık Defterler'de söylediğim gibi, 'güzün defteri' bu! 'Kaç sayfa kaldı? İnceliyor defter; sayfalar azaldı. Ve şimdi, 'yaş yetmişbeş, yolun neresi'yken, geriye çeviriyorum defterin sayfalarını, orada, güneş sarısı diriminde altın varaklara yazılmış günler var,-küçük bahtiyarlıklar! Onları okuyorum, hayal ediyorum şimdi...

Ve bir beyit:

'Dünya biter o yerde ki mağlup olur hayal,

Temdîd-i ömre kudreti kalmaz tahayyülün'

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

CHP ve MHP Genel Başkanı (!) Süleyman 'Baba'nın şanlı listesi

Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi müsterek Genel Başkanı (!) [yoksa 'Genel Baba'sı mı demeliydim?] Süleyman Demirel, 12 Haziran seçimlerinde bu iki partinin milletvekili aday listelerine ağırlığını koymuş bulunuyor.

Elbette bir liderden beklenen de budur: Genel Başkan Demirel, genel başkanı olduğu her iki partinin listelerinin seçilmelerinden asla kuşku duyulmayacak yerlerine, mutemed adamlarını yerleştirmiş, milletvekilliklerini garantilemiştir. Bursa CHP listesinin 2. sırasına 28 Şubat'ın DYP'li bakanlarından Turhan Tayan'ı, Zonguldak CHP listesinin 1. sırasına da Mehmet Haberal'ı yerleştirmiştir. Sinan Aygün de CHP Ankara adaydır. MHP Manisa listesinde ise, Sümer Oral liste başıdır. Bunlar, kamuoyunca tanınan bildik isimler. Süleyman Bey, hiç şüphenez olmasın, bizim adlarını bilmediğimiz başka 'mutemed'lerini de CHP ve MHP listelerine koymuştur! E, Genel Başkandır elbet, dilediğini yapacak ya da yaptıracaktır! Kısaca, eski deyişle 'gayritabii bir vaziyet' bahis mevzuu değildir!

Şaka bir yana, Süleyman 'Baba'nın, partiyarkal bir nüfuzla CHP'nin ve MHP'nin listelerini etkilediğinden kimsenin şüphesi yoktur: Haberal'lara, Tayan'lara, Aygün'lere, Oral'lara bakarak, görünen köyün kılavuz istemediği ortada...

Şimdi, asıl soru, Demirel'in, CHP ve MHP Genel Başkanlarından bu isimlerin milletvekili olmalarını sağlayacak yerlere yerleştirilmesini talep etmesinin esbab-ı mucibesi ne olabilir? Kafasında el'an sayılarını bilmediğimiz çarıklı erkân-ı harp tilkilerini, kuyruklarını birbirine değdirmeden dolaştıran 'Baba'nın, mutlaka ve mutlaka bir maksadı olmak gerekir.

Bu maksat ne olabilir? Kendi 'mutemedleri'ni CHP ve MHP listelerinden seçtirerek, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir grup kurma niyeti mi? Süleyman Bey'in, Allah ömrünü daha da müzdead kılsın, 87 yaşına rağmen (Hırs-ı Pirî mi desek, bilemiyorum!) siyasetten el etek çekmek niyetinde olmadığı cümlelerin malûmu! Bakalım, ayine-i devran ne suret gösterecek? Göreceğiz!

CHP'de bir de 'içerden' Genel Başkan var: CHP İl Başkanı Nebil İlseven'i 53 gün sonra Partiden 'yandım Allah!' diye kaçırtan Genel Başkan! Geçtiğimiz Cuma günü Milliyet'te Melih Aşık yazdı:

Kurultay'da Kılıçdaroğlu'nun adaylığına destek veren 81 il başkanından sadece 4'ü listelerde yer almış;- o da ön seçim sonucunda! Ankara ve İstanbul'da ilk sıralarda parti örgütünün yerel yöneticilerinden hiç kimse yok! [Bu aslında, bu iki büyük ilin listesinde CHP örgütü yok, demek]. Alevî örgütlerinin önde gelen isimlerinden Ali Balkız başta olmak üzere hiçbiri listelerde yer bulamamış! [Kılıçdaroğlu acaba, 'Ben varım ya, başka Alevî'ye gerek yok diye mi düşündü?]. İzmir CHP listelerine 9 Ankaralı konmuş, vesaire, vesaire!

Bu durumda CHP örgütü herhalde gereğini yapmak durumundadır. Onurlu bir örgüt, bu kertede aşağılanmayı kendine yedirmeyecektir. 'Ne olursa olsun, yeter ki partimiz iktidar olsun!' diye düşünecekler, partinin nasıl bir yönetici kadrosuyla iktidar olacağını görmek mecburiyetindedirler.

Bir çift sözüm de AK Parti'ye. Tayyip Bey, Prof. Dr. Nabi Avcı ve Prof. Dr. Naci Bostancı gibi gerçekten değerli kimlikleri Eskişehir ve Amasya'dan aday göstermekle fevkalade isabetli bir karar verdi, ama, yine gerçekten değerli bazı isimleri liste dışı bıraktı,-Atilla Koç gibi! Tayyip Bey, medyanın olumsuz yaklaşımını dikkate almamalıydı. Zira, anlı-şanlı medyamız, son derece yüzeysel yaklaşımıyla alaya almaya yeltendiği Atilla Koç'un, Türkiye'nin sayılı entelektüellerinden biri olduğunu araştırıp öğrenmek gereğini duymadı bile...

Çok Satmak, Çok Kazanmak

Hilmi Yavuz 2011.05.11

'Forbes' dergisi Mayıs sayısında, 2010 yılında kitapları çok sattığı için yazarlık mesleğinden en çok kazananların listesini yayımladı. Listenin başında 572.000'lik satışla Ergenekon sanığı Hanefi Avcı'nın kitabı geliyor.

İlk on'a girenler arasında 'edebiyatçı' kimliğiyle tanımlanabilecek yazarlarsa Ahmet Ümit, Elif Şafak, Ayşe Kulin, İskender Pala ve Orhan Pamuk! Çok kazanan ötekiler ise, ilk on'da 10. sırada Mehmet Baransu, 13. sırada Ergün Poyraz, 15. sırada Mustafa Balbay ve 20. sırada Nedim Şener gibi gazeteci yazarlar. Son üç gazetecinin, Hanefi Avcı gibi Ergenekon sanığı olduğunu hatırlatalım.

Gazeteci yazarlara bir diyeceğim yok. Ben asıl 'edebiyatçı' kimlikleriyle bu listede yer alanlara ilişkin bazı değerlendirmeler yapmak istiyorum.

Kitap, elbette bir metadır;- yani, herhangi bir ticari eşya gibi alınıp satılan bir şey! Kapitalizm, şeylerin kullanım-değerlerini geriye iterek değişim ya da mübadele değerlerini öne çıkardığından beri, kitabı temellük edeni, kullanım değerini temsil eden 'okur'dan, değişim-değerini temsil eden 'alıcı'ya dönüştürdü. Marx'ın Das Kapital'de 'meta fetişizmi' diye kavramsallaştırdığı durum, kitap bağlamında, 'okur'un 'alıcı'ya dönüşmesinden başka bir şey midir acaba? Daha önce de yazmıştım, sırası gelmişken tekrarlayayım: Kitap da, bütün öteki emek ürünleri gibi, meta, yani ticari mal kimliğiyle piyasada dolaşıma girdiğinde fetişleşiyor. Fetişleşme ya da insan emeğinin ürünü olan bir şey'in (burada sözkonusu şey, kitap'tır) bir değişim-değeri (kitabın fiyatı) biçiminde görülmesi! Meta fetişizmi, değişim değerini, tek başına, o şeyin öz'ü haline getirir. Kitabın fiyatı, kitabın öz'ü olur. G. A.Cohen'in Karl Marx'ın Tarih Teorisi'ndeki ifadesiyle, meta fetişizminin iki evresi var: Birinci evre, Değişim-değeri'nin maddi temelden (emek'ten) ayrılması; ve ikinci evre, değişim-değeri'nin metanın tözüne atfedilmesi! Bu durumda değişim-değeri, tek başına şeylerin aslı (ya da töz'ü) haline gelir. Piyasa, metayı fetişleştirir; kitap fuarları ise, Walter Benjamin'in Pasajlar'daki deyişini biraz değiştirerek tekrarlırsak, fetişleşmiş metanın 'tapınıldığı yerler'dir..

Benjamin'in bugün Türkiye'deki kitap piyasasındaki meta fetişizmine ışık tutan çok kışkırtıcı bir tespiti de var: 'Mal denilen fetişe hangi dinsel törenlerle tapılacağını, moda saptar.' Gerçekten de öyle: Kitaplarının, kendi emeklerinden ayrılarak bir değişim-değerine dönüşmesinden ve 'moda' oldukları için çok satılmasından mutlu olan yazarlar, meta fetişizminin onları, kendi emeklerinin ürünü olan şeye, yani kitaplarına, yabancılaştırdığının farkında bile olmadan, standlarda bekleyen alıcı ('okur' değil!) kalabalığına, yüzlerine yayılan mutlu bir gülümsemeyle bakıyorlar. Şimdi tıpkı herhangi bir şey gibi, kitaplarının 'moda' olmasıyla, 'yazar' kimliklerinin bir 'marka'ya indirgenmiş olması tedirgin etmiyor onları. Hiç etmiyor! 'Yazar' olarak değil, 'marka' olarak; 'okur' karşısında değil, 'alıcı' karşısında bulunuyor olmaktan rahatsız değiller! Asıl hazin olan bu!

Benjamin'i dinleyelim: 'Dünya Fuarları malın değişim-değerini çarpıtır: Kullanım değerinin arka plana itildiği bir çerçeve yaratır. İnsanın zaman geçirmek için, içerisine daldığı bir fantazmagori oluşturur. Eğlence endüstrisi de insanı malın eriştiği düzene yükselterek, bu fantazmagoriye girmesini kolaylaştırır. İnsanoğlu da kendine ve başkalarına yabancılaşmasının tadını çıkararak, kendini böyle bir dünyanın yönlendirmesine bırakmış olur.'

Ekonomipolitiğin 'kullanım-değeri' ve 'değişim-değeri' gibi teorik kavramlarını kitapçılık alanına taşıdığımızda gördüğümüz şudur: Bir edebî eserde 'nitelik'i öne çıkaran kullanım-değeri, 'yazar' ile 'okur' arasındaki ilişkiye gönderme yapar; kitabın bir meta olarak 'nicelik'ini öne çıkaran değişim-değeri ise, 'satıcı' ile 'alıcı' arasındaki ilişkiye! Değişim-değerinin niceliği öne çıkarması, kitabın edebî değerinden çok, kaç ve kaç tane satıldığıyla ilgilenilmesi anlamına gelir. Yazar da kendini bir 'satıcı', okuru da bir 'alıcı' olarak gördükçe, piyasa kurallarına

uymuş, 'piyasa adamı' olmuş olur. Oysa, 'Öteki Ses' adlı o benzersiz yapıtında 'en çok satanlar, edebî eserler değil, ticarî eşyalardır', diyor Meksika'nın Nobel ödüllü büyük şairi Octavio Paz ve ilave ediyor: 'Piyasanın mantığı, edebiyatın mantığı değildir!'

Bu sözlerden alınacak dersler var...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

CHP'nin kimliksizleşmesi üzerine

Hilmi Yavuz 2011.06.19

12 Haziran genel seçimlerinden sonra, yüzde bir ve yüzde bir'den düşük oy alan partilerin siyasal alandan tasfiye edildiği konusundaki görüşler kadar, büyük partilerin, AK Parti dâhil, seçimlerden, en hafif tabirle, hayal sukutuna uğrayarak çıkan CHP ve MHP'nin de kendi içlerinde bir hesaplaşmaya gideceklerine ilişkin belirtiler var.

Bu, anlaşılabilir bir meseledir, zira AK Parti'nin hiç milletvekili çıkaramadığı illerle, CHP'nin yüzde 30'lar hatta yüzde 40'lar umarken aldığı sonuçlarla, MHP'nin de beklentileri hilâfına gerçekleşen yüzde ile hesaplaşması gerekiyor...

Elbette asıl mesele, CHP'nin konumudur. Öyle görünüyor ki, Kemal Kılıçdaroğlu'nun Kemalizm'den ve laiklikten özenle arındırılmış söylemiyle öne çıkardığı yolsuzluk ve yoksulluk edebiyatı da işe yaramamıştır. Tıpkı, daha önce, 1970'lerin başında, 'Karaoğlan' imajıyla bir süre yıldızı parlayan 'Ortanın Solu'nun, ya da bürokratik vesayetçilik ve resmî ideolojiyle sıkı sıkıya bağlı Baykal'cı tavrın da hiçbir işe yaramadığı gibi!

CHP, 1970'lerden beri sürekli kimlik değiştirerek İnönü'nün bürokratik vesayetçilik yandaşlığından, Ecevit'çi ne idüğü belirsiz 'ortanın solu'na, oradan Baykal'la tekrar resmî ideolojiye ve bu defa alelacele kotarılmış bir Kılıçdaroğlu popülizmine savrulmuş bir parti olarak, ciddi bir kimlik krizi yaşamaktadır ve bence, CHP'nin asıl sorunu budur!

Evet, asıl sorun, CHP'nin giderek kimliksiz bir partiye dönüştüğü gerçeğinin idrak edilmesine ilişkindir. Başta elbette Kemal Kılıçdaroğlu olmak üzere partinin üst yönetimi ve parti meclisi, 'niçin umduğumuzu bulamadık?' sorusunun cevabını, pratik ve güncel siyasette değil, partinin temel doktrininde görülen bu mütemedî savrulmalarda aramalıdır.

Aslında, CHP'nin 70'lerden bu yana oradan oraya savruluşunu bir 'dönüşüm' olarak görmek ve nitelemek yanlışlığına düşülmemesi gerekiyor: Bu, bir programlı ve sistemli bir dönüşümden ziyade, gündelik siyaset rüzgârlarıyla savrulmuşluktan başka bir şey değildir... Ve bana sorarsanız, bu savrulma, düpedüz partinin kimliksiz bir parti haline geldiğinin bir semptomu olarak okunmalıdır. CHP seçmenini de düpedüz şaşkın ördek misâli afallamış konuma düşüren, tastamam bu kimliksizlik değil midir? Seçmen, hangi CHP'ye oy vermektedir? Bir önceki seçimde oy verdiği CHP, bu CHP değildir çünkü! CHP midir bu parti, Halkçı Parti midir, DSP midir, SODEP midir, SHP midir? Bukalemun gibi sürekli ad ve kimlik değiştiren ve aslında bütün bu savrulmaların, 'yeni' bir kimlik arayışından ziyade, kaçınılmaz ve mukadder bir kimlik yitiminden kaynaklandığının idrakinde olmak gerekir! Evet, öyledir: CHP, kimliksiz bir partidir ve bu kimliksizlik, onun artık Türk siyasî hayatında bir işlevi kalıp kalmadığının sorgulanması zamanının geldiğini gösterir.

Kimlik, bir partinin kimleri ve hangi idealleri temsil ettiğiyle ilişkilidir. 'Yeni CHP' Kemalist midir? Kılıçdaroğlu Kemalizm'i ağızına bile almamıştır; CHP 'solcu' bir parti midir? Kılıçdaroğlu emek siyasetinin teorik terminolojisinin bir tek kavramını bile dile getirmemiştir! CHP, 'İslamcı' bir parti midir;-hafazanallah! Her birinden bir parça, yamalı bohça bir CHP! Bunun adı, olsa olsa, oportünizmdir!

CHP, şimdilik 'emanetçi' bir parti gibi görünüyor. In loco parentis! AK Parti'ye karşı kimlikli bir muhalefet ortaya çıkıncaya kadar CHP var olmaya devam edecektir;- ama oyları, giderek, azala azala! Bu 'kimlikli' muhalefet, işçi sınıfı üzerine değıl de, Kürt milliyetçiliğı üzerine inşa edilecek bir sosyalist parti (?) mi olacaktır;- onu da zaman gösterecektir...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hukuk mu siyasete hâkim, yoksa siyaset mi hukuku dizayn ediyor?

Hilmi Yavuz 2011.06.26

Türkiye'de bugün yaşanan kriz, aslında hukuk'la siyaset arasında öteden beri var olan gerilimin hâd safhaya varmasından başka bir şey değildir.

Hukuk'la siyaset, evet, şimdilerde Mustafa Balbay, Mehmet Haberal ve Engin Alan dolayısıyla ortaya çıkan problem, bu ülkede siyasetin bir türlü hukuk'a uydurulamamış, ya da özellikle uydurulmak istenmemiş olmasından kaynaklanmıyor mudur?

Mesele, daima ters yönde işlemiş, siyaset hukuk'a göre düzenleneceğıne, hukuk siyasete göre düzenlenmiştir. Nedenlerini uzun uzadıya araştırmaya gerek yok: 1982 Anayasası'na hâkim olan, Hukukun temelkoyucu ilkeleri değıl, resmî ideolojinin temelkoyucu ilkeleridir. Demokrasi de, laiklik de sosyal hukuk devleti de, Kemalist görüşe göre dizayn edilmiştir. Öyledir, çünkü Türkiye Cumhuriyeti askerî ve sivil bürokrasinin vesayeti altındadır ve bu vesayetin entelektüel arkaplanını ya da fikrî temelini, Kemalizm oluşturmaktadır.

Bakınız, Anayasa'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 'Demokratik' bir devlet olduğı yazılıdır. Ama bu maddeye rağmen, Sayın Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında, nisaba ilişkin o güne kadar uygulanan teamüle uyulmamış, Kanadoğlu formülü ile, 367 milletvekili nisabı dayatılmıştır. Niçin? Çünkü Sayın Gül'ün eşinin başörtülü olması, Kemalist hassasiyete aykırı düşmektedir de ondan! HSYK, Şemdinli soruşturması dolayısıyla Van Savcısı Ferhat Sarıkaya'yı sadece görevden almakla kalmamış, onu serbest avukatlık yapma hakkından da mahrum etmiştir. Niçin? Çünkü Ferhat Sarıkaya'nın, Kara Kuvvetleri Komutanı'nı ifade vermeye çağırması vesayetçi rejimin Kemalist dokunulmazlığını zedelemiştir de ondan. TSK, yargı yoluyla meşru itiraz hakkına başvurulmasının önünü kapatarak, bazı subay ve astsubayları, 'irticai faaliyetlerde bulundukları' gerekçesi ile ordudan ihraç etmiştir. Niçin? Çünkü laikliğe aykırılık iddiasına, yasal itiraz hakkı tanımayı bile gereksiz bulan Kemalist bir muhafazakârlık sözkonusudur da ondan! Örnekleri çoğaltmaya gerek yok: Sivil ve askerî bürokrasinin vesayetinin tipik örnekleri! TSK, HSYK ve Kanadoğlu formülünü uygulayan Anayasa Mahkemesi, Devletin Yaptırımcı Aygıtları olarak, hukukun Kemalizm'e göre dizayn edilip hayata geçirilmesine, bu örneklerde görüldüğü gibi, imkân tanımışlardır.

Dolayısıyla, bugün milletvekili statüsünü kazanmış olan Mehmet Haberal'ın, Mustafa Balbay'ın, Engin Alan'ın tutukluluk durumlarının hâlâ devam ediyor olmasını, siyasetin hukuka göre düzenlenmiş olmasında değil, tam tersine, hukukun teorisi ve pratiği ile hâkim siyasî ideolojinin ilkelerine göre hayata geçirilmiş olmasında aramak gerekmiyor mudur? Talihin (yoksa 'tarihin' mi demeliydim?) şu garip cilvesine bakınız ki, ulusalcı, vesayetçi ve Kemalist Balbay, Alan ve Haberal, milletvekili seçildikleri halde bizzat vesayetçi rejimin resmî siyasî ideolojisinin hâkimiyeti altında inşa edilmiş olan bir Anayasa'nın 14. maddesi gereğince, tutuklu olmaya devam etmektedirler... İronik değil mi! Gerçekten öyle!

Daha önce de defalarca yazdım: Anayasa'nın 2. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin 'demokratik, laik bir sosyal hukuk devleti' olduğunu bildirir. Nedense, laiklik karşıtı faaliyetler ('laiklik karşıtlığının odağı olmak') devletin yaptırımcı aygıtları tarafından sıkıca takip edilirken, demokrasi karşıtı faaliyetlerin, Ergenekon ve Balyoz davaları açılmadan önce, takip edildiklerine dair en küçük bir işaret bile yoktur! Demokrasi karşıtı darbeler, bırakınız soruşturulmayı, devletin ideolojik aygıtları tarafından meşrulaştırılmıştır bile!

Yeni bir Anayasa işte tastamam bunun için zorunlu hale gelmiştir. Yeni Anayasanın asıl amacı, hiç kimsenin kuşkusu olmasın, siyasetin hukuka göre düzenlenmesi olmalıdır.

Not: Sevgili okurlarım, sizden bir müddet için izin istiyorum. Eylül başında, inşallah, tekrar buluşmak üzere, hoşça kalınız, Allah'a emanet olunuz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Wittgenstein ve Saffet Murat Tura

Hilmi Yavuz 2011.06.29

Gerçekten büyük değer verdiğim kardeşim Dr. Saffet Murat Tura, son yıllarda benim de bir ölçüde tanık olduğum felsefî tezlerini 'Madde ve Mana: Rasyonalitenin Kökeni' (Metis Yayınları, 2011) adlı kitabında bütünleştirerek yayımladı.

Kitabın her bölümünün, ayrı bir (hatta, birkaç) yazıyla ele alınıp irdelenmeyi gerektirecek ölçüde önemli argümanlar içerdiğini, öncelikle belirtmek isterim. Uzun bir tatile çıkmaya ve yazılarıma ara vermeye hazırlandığım şu günlerde Tura'nın kitabının, 'şimdilik' kaydıyla, sadece, 'Ek I'deki 'Tractatus ve Teorik Önermeler' bölümüne ilişkin düşüncelerimi dilegetirmekle yetinmek durumundayım.

Tura, Wittgenstein'in Tractatus'unda 'teorik önermelerle olgusal önermeler arasındaki ilişkinin yanlış anlaşıldığını' öne sürüyor ve özellikle Fizik bilimine ilişkin mesela, $F=m.a$ gibi teorik önermelerin 'deneme ['deney' olmalı H.Y.] yoluyla doğrulanıp yanlışlanabileceğini[n]' gösterilemeyeceğini bildiriyor.

Bu önesürüş, Wittgenstein'in Tractatus 4.11'e dayandırılmaktadır: 'Doğru tümcelerin toplamı, toplam doğabilimi (ya da, doğabilimlerinin toplamı)dır'. Tura, burada yeni bir şey söylemiyor: Max Black (Companion to Wittgenstein's Tractatus, XXXI) bilimle olumsal doğruların (olgusal önermelerin) özdeşleştirilmesinin 'bilimle sağduyu arasındaki ayrımı ortadan kaldırdığını', dolayısıyla 'kabul edilemez' olduğunu ve bu görüşün, Tractatus'un daha sonraki önermelerinin biriyle, 6.341 uzlaşmadığını bildirir. Max Black'a göre, 'bilimsel teoriler, Wittgenstein'in resim teorisinin basitliklerinin çok uzağındadırlar.'

Peki, Wittgenstein bunun farkında değil midir? Hiç şüphesiz, farkındadır ve 4.11'in bilimsel önermelerle olgusal (empirik) önermeleri özdeşleştirmek gibi bir niyeti yoktur. Wittgenstein burada felsefe ile kabaca 'neyin söylenebilir olduğu' arasına bir ayırdedici sınır çizmek istemektedir. Tura, Tractatus'un daha sonraki önermelerine, mesela 6.53'e bakarsa, Wittgenstein'in bilimi 'söylenebilir olan'a indirgediğini görecektir.

Bu bölümdeki bir başka mesele de, Tura'nın 'Bilimin mantığı ile günlük dilin mantığı' arasında kurduğu özdeşliktir: 'Bilimin mantığı başka, günlük dilin mantığı başka değildir.' Sevgili Saffet'in nasıl olup da bu kadar kesin konuştuğunu anlamak mümkün değil. Zira, bu mesele, çok eski bir tartışmanın konusudur: Fizik bilimi, Dünya'yı (Doğa'yı), bütünüyle ve eksiksiz betimleyebilir mi? Veya şöyle: Fizik biliminin 'sandalye' dediği şeyle, gündelik hayatın dilinde 'sandalye' denilen şey, bir ve aynı şey midir?'

Sir Arthur Eddington ile Susan Stebbing arasında bu konuda ortaya çıkan görüş ayrılığı, Tura'nın kesinlemesinin aksine, problematik bir meseledir. Yani, ortada, Tura'nın zannettiği gibi kesin bir sonuç yoktur. Sir Arthur, daha 1928'de yayımladığı 'The Nature of Physical World'de, fiziksel evrenle (Doğa), Fizik'in evreni (Bilim) arasında hiçbir fark olmadığını öne sürer; Susan Stebbing ise Philosophy and the Physicist'de, Eddington'a itiraz eder.

Burada Sir Arthur ile Stebbing arasındaki tartışmanın ayrıntılarına girmeye gerek yok. Bu konuyla ilgilenenler, benim 'Özel Hayattan Küreselleşmeye' (Boyut Yayınları) adlı kitabımdaki 'Bilim ve Dünya 1' ve 'Bilim ve Dünya 2' başlıklı yazıma bakabilirler. Orada Wittgenstein'in, bir ara çözüm olarak neyi önerdiğini de!

Not: Sevgili okurlarım, sizden bir müddet için izin istiyorum. Tatil yapacak ve biraz da kendim için çalışacağım. Eylül başlarında tekrar görüşmek üzere, hep söylediğim gibi, Yunus'un deyişiyle, 'sağlık, safalık ile' kalınız [H.Y].

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tatil, 'dinlence' midir?

Hilmi Yavuz 2011.09.11

Vedat Türkali'nin 'Bir Gün Tek Başına' romanı, 'İstanbul'u İstanbul yapan sonbahar günlerinden biriydi...' diye başlar.

Ben de işte bu sonbahar günlerinden birinde döndüm İstanbul'a. Koskoca bir yaz'ı, bütün güneşleriyle arkamda bırakarak...

'Tatil'in 'dinlence' olmadığını her daim söylemişimdir. Tatil, bütün gündelik faaliyetlerin 'tatil' edilmesidir: "Fabrika faaliyetini tatil etti" cümlesindeki anlamıyla! Ama galiba olmuyor: Plajda, kumların üzerine bağdaş kurup laptop'uyla sekreterine talimat vereni mi istersiniz, cep telefonuyla bağıra çağıra ortağıyla (herhalde öyle olmalı!) kavga edeni mi? Galiba bizim insanımız, 'tatil'in gerçek anlamını pek bilmiyor!

Ben mi ne yaptım? Tatil'in gereğini yerine getirdim. Muallim Naci'nin bir beytinde dediği gibi: 'İhtilâfâtıyla dehrin uğraşmada zevk yok / Zevk, anın mîrsâd-ibretten temâşâsındadır' fehvâsınca, olup bitenleri ibret aynasından seyretmekle yetindim. Bu, biraz da rindce bir hayat demektir. Yahya Kemal'in, bir 'asûde bahar' ülkesi olarak 'Yattık bülemler servilerin gölgesinde şâd / Dehrin hây u hûyuna mecbûl-ü handeyiz' diye betimlediği Ölüm'ü, bu Dünyaya taşımak! Rindlerin ölümünü rindlerin hayatına dönüştürmek! Tatil, biraz da,

hem Naci'nin hem de Yahya Kemal'in dedikleri gibi, 'dehrin hây u hûyuna' ibret aynasına bakarak gülümsemek değil midir? Ya da, Yahya Kemal eskatolojisini, Naci'nin Dünyevîliğine dönüştürmek?

Tanpınar'ın deyişiyle söylersem, 'ne güzel geçti bütün yaz!' Tatil, insanın sevdiği, çok sevdiği dostlarına, gündelik hayatın dar vakitlerinde ayırmak imkânını bulamadığı zamanı cömertçe tahsis etmesidir. Aydın'la (Afacan) Ercan (Yılmaz), geldiler Yahşi Yalısı'na. Aslı'nın kır lokantasında uzun öğle yemeklerini çay ve kahvelerle neredeyse ikindiye kadar uzatarak söyleştik. Söyledim ya, tatil insanı, gülen insandır. Sürücü İbo'nun, şairlerle otura kalka, bir çocuğun ilk kez konuşmaya başlaması gibi, tastamam öylece, birdenbire kafiye düşürmeye başlaması büyük eğlenceydi. Öteki masada cacık yiyen hamile bir kadına bakarak 'Ye cacığı/Doğur çocuğu' deyişini unutmadık. Ya da Konacık-Bitez yolunda Yahşi'ye sapan yokuşlu virajda 'Dön virajı/Gör plajı' diye mırıldanışına bir Orhan Veli sâdeliği ilâştirdik: "Gemlik'e doğru / Denizi göreceksin / Sakın şaşırma..." Aslı'nın kır lokantası dört yol ağzındaydı: Çoğunlukla gidecekleri yere hangi yoldan varılacağını soran yabancılara cevap vermekten sıkıldığımızda, İbo 'Ver cevabı/Al sevabı!' diye bıkkınlığımızı neşeye dönüştürdü.

Bilenler bilir: Bir 'Semper Eadem insanı'yım. Her şey hep aynı kalsın, her yıl hep aynı şeyler yapılsın isterim. Geçenlerde sevgili Haşmet (Babaoğlu) de yazdı ya: Onlarla, öğrencilik yıllarında yaptığımız uzun 'Bebek Kahve' sohbetlerinde söylediğim şu sözü hatırlayarak: "Rutinden çekinmeyin: Rutinin kendine göre bir hazzı vardır." Bu yıl da öyle geçti yaz;- 'her şey aynı'dan asla taviz vermeden.

Ama işte şimdi İstanbul'dayım. Bulut günleridir ve bu, dehrin hây u hûyunun içinde olmak demektir.

Tatil bitti, şimdi artık kederlenme vaktidir...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Seyhan Erözçelik için gecikmiş bir ağıt (1)

Hilmi Yavuz 2011.09.14

O'na niçin, hangi gerekçeyle 'sansar'lık yakıştırıldı, bilmiyorum. Oysa Seyhan, 'sansar' değil, kelebek gibiydi. Tezer Özlü, 'hayalet' Oğuz için, 'onun konukluğu kelebek gibiydi' der; Seyhan'ın da yeryüzü konukluğu tastamam öyleydi...

Seyhan Erözçelik! O ince ve esmer delikanlıyı, 1980'li yılların başında, Boğaziçi Üniversitesi'nin sınıflarından birinden çıkarken yanıma geldiği an'dan başlayarak, bu yıl temmuz başında, ben Bodrum'dayken, yaptığımız son uzun telefon konuşmasına kadar, kendi oğullarımdan biri bildim. Ölümü, bir evlat acısıdır, benim için...

Evet, öyledir. Seyhan da bunun farkındaydı çünkü! Benden, ancak bir babadan istenebilecek olanları istemiş, babaya ne kadar şımarılıyorsa, o kadar şımarmış, ne kadar karşı çıkılırsa o kadar karşı çıkmıştır. Hastalığı süresince her konuşmamızı, 'Seyhan ne olur, beni üzme!' diye bitirmiştir. Sözlerimi anlıyor, ama bildiğini okuyordu, gene de...

80'li yılların ortalarında bir sonyaz gecesi, sabaha karşı, herhalde saat 04.30 suları olmalı, Gümüşsuyu'ndaki evimizin kapısı çalındı. O saatte kapı çalınmalarının hiç de hayra alamet olmadığı düşüncesiyle uyanıp ve elbette kaygılanarak, 'kim o?' diye seslendim. Tanıdık, ama ürkek ve mütereddid bir ses, 'Biziz Hocam!' diye yanıtladı. Tepem atmıştı, 'Kimsiniz lan siz?' diye bağırdım, 'Seyhan'la ben Hocam, Suha!..'

Kapıyı öfkeyle açtım, kapıda Suha Tuğtepe (o da artık aramızda değil!) duruyordu; biraz uzakta, merdivenlerin başında da, işçi tulumlu Seyhan! Hâlâ, gözümün önündedir: Suha, ben kapıyı açar açmaz, belirli bir suçluluk ya da nedamet duygusuyla 'Valla, ben değil Hocam', dedi ve 'O' diye ekledi Seyhan'ı göstererek... Seyhan'a döndüm 'Gecenin bu saatinde ne istiyorsunuz, sarhoş herifler?' diye hönkürdüm.

Seyhan'ın olanca sevimliliği ile 'Hoca, bize bi kahve yapar, diye düşündük' yanıtı, tipik bir Seyhan yanıtıdır. Seyhan nazını çekeceğini bildiği insanlara karşı kesinlikle sınır ve bağlam tanımayan bir kimlikti. Zamanın, mekânın ve isteğin bağlamı yoktu Seyhan için. Amerika'da şiirlerinin ['Gül ve Telve'nin] yayımlanacağı haberini, geçen yıl ağustos ayında, yine ben Bodrum'dayken telefonla bildirmiş, benden 'derhal' [evet, 'derhal!'] bir arka kapak yazısı yazmamı istemişti... [Belki tuhaf gelebilir: Ama Seyhan'ın hiçbir isteğini geri çevirememişimdir! Dikkat edilsin: 'çevirmemişimdir' demiyorum! Onda, ancak bir babanın çok sevdiği çocuklarına atfettiği türden bir şeytan tüyü vardı çünkü!] Oturdum ve 'derhal' yazıp gönderdim. Kitap Murat Nemet-Nejat çevirisiyle, Talisman House tarafından yayımlandı: 'Rosestrikes and Coffee Grinds'... İngilizcesini ve 'Gül ve Telve'nin Everest tarafından yapılan yeni basımını, üzerinde şuh bir kadın fotoğrafı iliştilmiş ve özenle paketlenmiş bir kutuda gönderdi bana. Telefonda da, bu kutuyu, özellikle saklamamı ısrarla isteyerek!

Seyhan'ın, Nietzsche'den ödünç alarak söylersem, 'insanca, pek insanca' yanlarından biri, hiç kimse, ama hiç kimse için kötü bir söz söylememiş olmasıdır. Edebiyatçılar, ['aralarında çok bulduğum için biliyorum', özellikle şairler!] ve genelde sanatçılar, birbirleri hakkında, arkalarından, pek iyi konuşmazlar! Seyhan ne hiç kimse için kötü bir söz söylemiş, ne de bazıları gibi 'küçük' hesaplar adına birilerine 'büyük' demek gibi içten pazarlıklı bir mavi boncuk dağıtıcısı olmamıştır! Onunla bazen şakalaşırdık: Kadıköy Maarif'teyken (Kadıköy Anadolu Lisesi), bir şairin kitabını göğsüne bastırarak 'Moda kırlarında, gür (!) saçlarını rüzgârda dağıta dağıta koştuğuna dair tanıklıklar (!)' olduğunu söyleyip dalga geçer, Seyhan da bana, gülerek, yanıldığımı; o kitabın değil de, o şairin başka bir kitabının söz konusu olduğunu söylerdi!

Şimdi karşımda 'Rosestrikes ve Coffee Grinds' duruyor. Seyhan, kapaktaki fotoğrafından hüznle bakıyor bana ve ben, 'tarifsiz kederler içinde'yim...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Kemalist Müslümanlık' ya da 'Gardrop İslamı'

Hilmi Yavuz 2011.09.18

Türkiye vahim bir muhtevassızlık krizi yaşıyor. Her şeyin, tamamıyla şekle indirgenmiş oluşunun, şekilciliğin ideolojileri ikame etmişliğinin krizi!

Kemalizm, daha başından beri, modernliği bir şekil meselesi olarak ele almış; 'devrimler'in neredeyse tamamı, şekil üzerinden hayata geçirilmiştir. Modernliğin özellikle kılık kıyafet üzerinden okunması, bunun en tipik örneğidir. Kemalist şekilcilik o kerteye vardırılmıştır ki, bizzat Kemalistlerin bile, yana yakıla 'Gardrop Atatürkçülüğü'nden şikâyet ettiklerini biliyoruz...

Aslında Kemalistlerin 'Gardrop Atatürk-çülüğü'nden yakınmalarını anlamak mümkün değildir. Kemalizm, muhteva olarak değil, tamamıyla şekil üzerinden hayata geçirilmiştir çünkü. Kamusal alanı yeniden şekillendirmenin modernlik sayıldığı bir doktrin olarak Kemalizm'in, bireylerin özel hayatlarına manevi düzeyde anlamlı bir muhteva sunması söz konusu olamamıştır. Şerif Mardin'in daha 1968'lerde, 'Din ve İdeoloji'de

yaptığı şu kışkırtıcı tespit, meseleyi tereddüde mahal vermeyecek şekilde ortaya koymaktaydı: "Kemalizm, kültürün kişilik yaratıcı katında yeni bir anlam yaratmadığı ve yeni bir fonksiyon görmediği için [İslam'a karşı H.Y.] bir rakip ideoloji rolünü oynayamamıştır. Kemalizm'in Türkiye'deki ailelerin çocuklarına intikal ettirdikleri değerleri değiştirmekteki etkisi ancak sathi olmuştur."

İşte şimdi asıl sorgulanması gereken, Türkiye'de İslam'ın da, pratikte vahim bir muhtevassızlıkla malûl olup olmadığıdır. İslam'ın Kemalizm'den farkı, Mardin'in deyişiyle, 'kültürün kişilik yaratıcı katında anlam üretme' iktidarına sahip bir muhteva olmasıdır. Bu muhteva, hiç şüphesiz, İslam'a içkin olan Kur'an ve Peygamber ahlakıdır.

Şimdi eğri oturup doğru konuşalım: Bugün Türkiye'de İslam, tıpkı (evet, tıpkı!) Kemalizm gibi, kamusal alanda sadece şekle indirgenmişlikle, sanki şekilden ibaretmiş gibi idrak edilmekle malûl değil midir: Eşi örtülü mü? İçki içiyor mu? Cuma'ya gidiyor mu? Kimse gücenmesin ama, İslam'ın kamusal alandaki şekli görünürlüğünün öne çıktığı, Kur'an ve Peygamber ahlakı olarak muhtevasının ise geriye itilmiş olduğu nasıl inkar edilebilir?

Yanlış anlaşılma istemem: Başörtüsü, elbette İslam'ın göz ardı edilmesi sözkonusu olmayan bir gereğidir. [Vâcib midir, mendub mudur? Tartışmasını bir yana bırakıyorum] Ama Müslümanlığı sadece başörtüsüne indirgemek? Sadece Cuma'ya gitmeye indirgemek? Sadece içki içmiyor olmaya indirgemek? Parça'nın bütün yerine konulması! Tanzimat'tan bu yana modernlik, nasıl parçanın bütün yerine konulmasıyla temellük edilen bir 'Metonimik Batılılaşma' olduysa, İslam da bugün Türkiye'de, parçanın bütün yerine konularak temellük edilen bir 'Metonimik İslam'a dönüşmüştür.

Metonimi, parçanın bütün yerine konulmasıdır. Daha önce de yazmıştım: Tanzimat'tan bu yana Batılılaşma, Avrupa'nın şekli özelliklerinden birini ya da bir parçasını, bütünüyle Avrupalılık yerine koymak olarak edinilmiştir. Tanzimat romanlarında Fransızca konuşan erkeklerin ve piyano çalan kadınların 'asrî' veya 'Avrupalı' sayılması gibi!

Şimdi şunu sormak istiyorum: İslam'ın ahlakî muhtevasını geriye iterek sadece şekli görünümünün kamusal alanda dolaşıma girmesini Müslüman olmak için gerekli ve yeter sayma eğilimi, İslam'ın Kemalistleşmesi anlamına geliyor mu, gelmiyor mu? Bir 'Gardrop İslamı'ndan söz etmek gerekmiyor mu? Bunun cevabını size bırakıyorum...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Seyhan Erözçelik için gecikmiş bir ağıt (2)

Hilmi Yavuz 2011.09.21

İlkgençlik yıllarımızda 'Baylan' pastanesinde Attila İlhan'ı dinlerken, sık sık kendisinden, Fransızca 'je suis un vagabond organisé' ['Ben örgütlü bir serseriyim'] sözünü duyardık: Attila'nın bununla ne anlatmak istediği belliydi elbet: Hayatı hem kayıt tanımaz bir özgürlükle ('serseri' benzetmesi bunu imliyordu) hem de belirli birtakım düzenlemeler ile ('örgütlü' benzetmesi de düzeni!) yaşadığını vurgulamak! Bu bir çelişki değil miydi? Öyle görünebilir, ama Attila İlhan tam da buydu işte: Hem serseri bir şair ruhu hem de alabildiğine disiplinli bir hayat!

Seyhan Erözçelik de, hiç kuşku yok, tastamam öyleydi: 'un vagabond organisé'! Sabaha karşı saat 04.00 sularında, evimin kapısını çalıp 'kahve içmeye geldik!' diyen Seyhan, o sabah saat 09.00'da herkesten önce işyerindeki masasında oturuyor oluyordu! Reklamcı arkadaşlarının tümü buna tanıklık eder: çılgınca yaşanmış bir sefahat gecesinin 'şedit şevk ânları' sabahında, işini hiç ama hiç aksatmadan, zamanında yürütebilmiş biridir o! Şair ve reklamcı! Şair olarak tam bir 'vagabond' idi Seyhan, reklamcı olarak da tam bir 'organisé' kimlik!..

Benim Seyhan üzerinde bir hakkım var mıdır bilmem, ama Seyhan'ın benim üzerimde hakkı vardır. Büyük oğlum Ali Hikmet'i, 13 yaşındayken, elinden tutup kayıt için eski okulu Maarif'e (Kadıköy Anadolu Lisesi'ne) götüren O'dur. Ali'nin reklamcı oluşunda da önce Vural Bahadır Bayrıl'ın, sonra da Seyhan'ın katkılarını unutamam. [Unutamadığım bir başka şey: Seyhan'ın ölümünü, Ali Hikmet'in bana 'Abim öldü!' mesajıyla bildirmiş olmasıdır!]

Seyhan'ın şiiri için 'Gül ve Telve'nin arka kapağına şunları yazmıştım:

"Fal ve Gül"! Seyhan'ın kitabının adı bu olmalıydı;-hiç ilgisi olmadan Yahya Kemal'in '[Zil] Şal ve Gül'ünü çağrışırsa da...

'Fal' elbette kahve falı, hazır ve verili bir gerçeküstü görüntü sunar. Balığın üzerinde uçan horozlar; tek boynuzlu insanlar; başlarından ayışığı dökülen kadınlar... Seyhan, faldaki görüntüleri, zerafetiyle estetize ediyor bu kitapta...

Falın şiire dönüşmesi?

Dahası, verili fal söyleminden fragmanlar ['size bir kısmet var'; 'üç vadede yol görünüyor'; 'yüreğinizde bir sıkıntı var, ama ferahlık gelecek'] gözardı edilmeden falın şiire dönüşmesi sürecine eklemleniyor.

Seyhan geçmiş, şimdi, gelecek ve alinyazısı ['kader' veya 'keder'] ile bize gerçeklikmiş gibi verildiği söylenen Dünya'nın gerçeküstünden öte bir şey olmadığını mı bildiriyor bize? Öyle olmalı: Fal imgelerinin gerçeküstücülüğü ile klasik fal söyleminin sıradanlığının alegorisi, hayatın sıradanlıkla hayal arasında sıkışıp kalmışlığını imliyor.

"Gül", Seyhan'da bir kurtarıcı: Her şey olabilen ya da her şeyin üstesinden gelebilen bir ikon. Gül'e mucizevî, mistik (belki de Tanrısal) bir iktidar atfediyor Seyhan.

"Gül"ün bizi her şeyi yapabilmek değil, her şey olabilmeye dönüştürecek iktidarı! 'Gül ve Telve'de üç yol görünüyor: Üçü de Gül Yolu!

Üç vâdeye kadar Gül gelecek o yollardan ve bizi kendine çıkaracak...'

Gül yoluna gitti Seyhan! İşte o gül yollarından birine...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Süleyman Demirel: Bir fenomen

Hilmi Yavuz 2011.09.25

Bir süredir Süleyman Demirel'i düşünüyorum. Neden onu düşünüyorum ve onu ilk defa nerede gördüğümü niçin hatırlamaya çalıştığımı da bilmiyorum. Ama elbette, çok iyi hatırladığım, Süleyman Demirel'i, Demokrat Parti iktidarının son yılında, 1959'da, Başbakan rahmetli Adnan Menderes'in Trakya gezisi sırasında tanıdığımıdır.

Bir muhabir olarak Menderes'in gezisini, gazetem adına takip etmekle görevliydim ve evet. Çok iyi hatırlıyorum: Menderes, Kırıktabya'da, Meriç nehri üzerinde kurulan bir barajın açılışını yapıyordu. Hemen arkasında duran, şişmanca ve dazlak bir genç adamı çağırdı ve Kırıktabya Barajı hakkında bilgi vermesini istedi. Devlet Su İşleri Genel Müdürü olan bu genç adam [35 yaşındaydı!] hemen ve hiç duraksamadan, ardı ardına Baraj'a ilişkin birtakım rakamlar sıralamaya başladı. Rakamları belleğinden ve hiç sektirmeden dile getiren bu genç adamı Menderes, o yıllardaki gazeteci jargonuyla söylersem, 'beşûş bir çehre ile' dinlemekteydi. Başbakan'ın, bu açıklamalardan büyük mutluluk duyduğu belliydi elbet. DSİ Genel Müdürü konuşmasını bitirdiğinde Menderes'in, müstehzi bir edayla, 'Süleyman, sen masal söylüyorsun!' dediği duyuldu. Başbakan'ın bununla, orada, Kırıktabya Barajı'nda gerçekleştirilen hizmetin, hayal gücünü aşan büyüklüğünü bir ironiyle vurgulamak istediği belliydi...

Menderes, DSİ Genel Müdürü'nün açıklamalarından o kadar memnun kalmıştı ki, birden 'Biz vatana borçlu değiliz, vatan bize borçludur!' deyiverdi. Bu sözler ertesi günkü gazetelerin manşet cümlesi olacaktı... Başbakan'ı konuşmasıyla bu kertede bahtiyar eden DSİ Genel Müdürü'nü biz gazeteciler, hepimiz merak ettik: Menderes'in basın danışmanı rahmetli Recep Abi [Recep Bilginer] imdadımıza yetişti: Süleyman Demirel'di bu hafif göbekli ve dazlak genç adam!

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra, kapatılan DP'nin yerini almak üzere kurulan iki partiden Adalet Partisi'nin genel başkanlığı, parti darbecilere o günün koşullarında munis görünmek ve kapatılma riskini ortadan kaldırmak için bir emekli orgeneral'e, Ragıp Gümüşpala'ya teslim edildi. Bu elbette bir çelişkiydi: Askerî bir darbeyle kapatılan, yöneticileri tutuklanan DP'nin vârisi olduğunu iddia eden AP, genel başkanlığa bir askeri getirdiyse, bu çelişkinin geçici bir durum olduğu belliydi. Gümüşpala, bir emanetçi konumundaydı ve elbette emanetçi olduğunun farkında bile değildi... Süleyman Demirel'in AP'nin genel başkanlığına getirilmesi, bana göre hâlâ bir muammadır. Hiç siyaset tecrübesi olmayan otuzlu yaşlarındaki bir bürokratin, kimler tarafından genel başkanlığa önerildiğini bilmiyoruz. 'Morrison Süleyman'lığı, onun Amerika'nın 'mutemed adamı' olduğu ve ABD'nin onu partinin başına getirdiği iddiaların yaygınlaşmasına yol açtı; mesela, şimdilerde Kemal Kılıçdaroğlu'nun, çok daha munis koşullarda başaramadığı ya da beceremediği siyasi firaseti gösterdi Demirel. Bu firaset, onun 'çoban Sülü' oluşundan gelen bir çarıklı erkânıharp kurnazlığıydı. Sürüye kurdun nereden geleceğinin kokusunu alabiliyor, sırası gelince mesela 12 Mart'ta olduğu gibi, sürüyü bırakıp tüüyüyordu...

Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yılları, hakikaten Türkiye'nin askerî vesayet altındaki zor yıllarıdır: 12 Eylül, 28 Şubat ve elbette Susurluk... Süleyman bey mantık terimiyle söylersem, tam bir totolojiye dayanan söylemiyle durumu idare etti; yöntemi ise, 'tavşana kaç, taziya tut!' siyaseti!.. Önceleri bir ölçüde açıksözlüyken, mesela 'Bana sağcılar suç işliyor dedirtemezsiniz!' derken, daha sonraları tam bir jonglör gibi, hangi lobutu ne zaman atıyor, hangisini tutuyor belli olmadan yürüttü işlerini. Erbakan'ı, Çiller'i başbakan yapacağı vaadiyle istifa ettirirken, görevi Mesut Yılmaz'a verdiği gibi... Haydi itiraf edeyim: Bütün bunları bana 'Tarafların bir haberi düşündürdü. Habere göre, Demirel cumhurbaşkanıyken, Başbakanlık'a [Erbakan'a] bir yazı göndererek, 'Devlet emrinde çalışan kaatiller'den söz etmiş, 'devlette görevli bazı kişilerin Özel Harekât Dairesi Başkanı İbrahim Şahin'den talimat aldıkları[nı] ve 'bunun İçişleri Bakanı da dâhil birtakım yüksek yerlerin bilgisi dâhilinde' suç işlediklerini; bu konunun 'devlet çapında soruşturulması[nın] lâzım' olduğunu bildirmişmiş!

Peki sonra ne olmuş, diyeceksiniz. Erbakan, bu yazının gereğini yerine getirmeden görevden ayrıldıysa, sayın Demirel onun yerine Başbakan olan Mesut Yılmaz'ın, ondan sonra Bülent Ecevit'in bu konuda ne yaptıklarını

sorgulama lüzûmunu hissetmemiş midir? 'Devlet emrinde çalışan kaatiller!' Sayın Demirel bunu biliyordu da neden 'fıkr-i takip' firasetini göstermedi? Susurluk sonrasında neden suspus kaldı? İnsanın aklına bundan 50 küsur yıl önce rahmetli Adnan Menderes'in sarf ettiği sözler geliyor ister istemez: 'Süleyman, sen masal söylüyorsun!' Tipik bir Demirel tavrı: 'Ben o zaman ilgilileri uyarmıştım', diyecek! Biz de 'Bravo Süleyman Bey!' diyeceğiz, öyle mi? Demirel, bu firaset masalına bugün kimi inandıracağını zannediyor?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebiyat, 'elitist' olmamalı mı?

Hilmi Yavuz 2011.09.28

Edebiyat, elitist (seçkin) bir uğraş mıdır? Yoksa, herkesin anlayabildiği ve haz duyabildiği bir iş mi?

Bu sorular hem edebiyatı üretenler, yani yazarlar ve şairleri ilgilendirdiği kadar, edebiyatı tüketen okurlar için de geçerlidir: Yazar, ürettiklerinin, herkes tarafından tüketilmesini (-ki bu tüketim, anlamak ve/veya haz duymak demektir!) isteyebilir ve yazacaklarını bu amaca uygun olarak dilegetirebilir. Ama kimi yazarlar, tüketim ya da anlama ve haz duymanın, belirli bir duygusal eğitimi ve entelektüel donanımı gerektirdiğini varsayarak, herkesle değil de nitelikli okurla ilişki kurmak isteyebilir. Birçok kere yazdım, ama 'Et tekrar'el ahsen / Velev kane yüz seksen' fehvasınca bir daha yazayım: Nobel Ödüllü Octavio Paz, dilimize 'Öte Ses' adıyla çevrilen deneme kitabında, 'en iyi satanlar, edebi eserler değil, ticari eşyalardır,' der ve şu tespiti yapar: "Piyasanın mantığı, edebiyatın mantığı değildir". Söylemesi bile fazla: Paz, bu sözleriyle, nitelikli okuru, ya da Jimenez'in 'uçsuz bucaksız azınlık' dediği elit (seçkin) okuru önemser;- herkesi değil!

Bunları, dediğim gibi, daha önce de yazmıştım. [Dileyen, Boyut Yayınları arasında çıkan 'İslam ve Sivil Toplum Üzerine Yazılar' adlı kitabımdaki 'Şiir ve Satış' başlıklı yazılarıma bakabilir.] Peki, şimdi niye yazıyorum? Nedeni, Elif Şafak'ın, ağustos sonunda Sabit Fikir ve İstanbul Modern işbirliğiyle düzenlenen bir toplantıda yaptığı konuşmada öne sürdüğü düşünceler... Şimdi onlara bakalım.

Elif Şafak, bir soru üzerine, edebiyat eleştirisinin 'magazinsel' olmasının nedeninin 'pop kültür' değil, 'kültürel elit içindeki adacıklar' olduğunu bildiriyor ve şunları ilave ediyor: "Basın da onları çevreliyor. Bizdeki elitizm, popüler kültürü küçümsüyor. Çok satıyorsa, yozdur, gibi! Az satsa sevecek belki sizi. Halkın okuduğunu sevmiyor. Benim düşüncem şu: Bir yazar beş bin de satabilir, beş milyon da... Ama herkesin okuması biriciktir. Her okur kendi nazarını, gözünü getiriyor. Parmak izleri gibi. Böyle bakıyorum. Türkiye'de örtük bir elitizm var."

Elif Şafak yanılıyor: Elitizm, 'örtük' filan değil, mesela ben, bugüne kadar elitizmimi hiç gizlemedim;- açık açık söyledim 'nitelikli okur'dan yana olduğumu! Octavio Paz gibi, 'çok satan'ların 'edebi eserler değil, ticari eşyalar' olduğunu düşündüğümü defalarca yazdım. Şafak'ın 'çok satıyorsa, yoz'dur' görüşüne karşı çıkışını da yine Paz yanıtlıyor: "En iyi satan eser, ister bir roman, ister güncel konularda yazılmış bir kitap olsun, sahnede bir göktaşı gibi görünür. Herkes satın almak için peşinde koşar, o ise kısa sürede sonsuza dek kaybolur."

Elif Şafak bir başka konuda da yanılıyor: 'Herkesin okuması[nın] biricik' olduğu konusunda! Şafak'a hatırlatmak gerekiyor: Okuması 'biricik' olanlar, 'herkes' değil, 'nitelikli okur'lardır! 'Kendi nazarını, gözünü getir{en}' okur, niteliksiz okur ya da 'herkes' olamaz!

Elif Şafak şunu da hesaba katmıyor: Piyasanın [kapitalist piyasanın] mantığı, üzerine bir fiyat konularak arz edilen metalar [ticari eşyalar] arasında bir ayırım gözetmez. Bu anlamda her şeyi, niceliğe irca eder Kapitalizm. Nitelikler değil, niceliklerdir öne çıkan! Metanın iyisine ya da kötüsüne değil, 'kaç sattığına', yani niceliğine bakılmaya başlanır. Elif Şafak da tastamam bunu yapıyor: Niteliği değil, niceliği öne çıkarıyor!

Kendi payıma, bir defa daha açıkça söyleyeyim: Ben, elitistim ve şiirlerimi 'herkes'in değil, 'nitelikli okur'un okumasını isterim;-rahmetli Mina Hoca'nın [Mina Urgan], 'Bir Dinozorun Anıları' 70 küsur baskı yaptığında, rahmetli Şakir Eczacıbaşı'na telefonda, 'Kitap yetmiş küsur baskı yaptı; acaba nerede yanlış yaptım?' sorusunu daima hatırdı tutarak!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

CHP, Kemalizm'den vaz mı geçti?

Hilmi Yavuz 2011.10.02

CHP Genel Başkanı Kemal Bey'in [Kılıçdaroğlu], partisinin 22 Temmuz genel seçimlerinde, beklediği başarı düzeyini tutturamayışının nedenleri arasında, CHP'nin bir ideolojisinin olmayışını da zikrettiğini öğrendik medyadan. Doğrusu ya, bu açıklamaya şaşırmadım değil:

Benim bildiğim, eğer yanılıyorsam düzeltin, CHP'nin ideolojisinin Kemalizm olduğudur! CHP'lilerden hem de en yetkililerinden işittiğimiz buydu: CHP'nin ideolojisi, Kemalizm'dir! Bu, CHP'nin 'devletin partisi' olması; CHP'nin, Kemalizm yoluyla Devletin resmî ideolojisine eklemelenmesi demektir!

Daha doğrusu, devletin Kemalizm dolayımında CHF'ye eklemelenmesi! Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, 1935 yılından başlayarak Kemalizm'i resmî ideoloji olarak kabul etmiş olduğu biliniyor. Taha Parla'nın da belirttiği gibi bu konu daha 1920'lerde tartışılmaya başlanmış ve adı konmamış olsa da 1931'de Cumhuriyet Halk Fırkası programında tanımlanmıştır. Partinin resmî ideolojisi, devletin resmî ideolojisi olmuştur.

Kemal Bey'in açıklaması bağlamında sorulması gereken bazı sorular var: Önce politik sorular: Kemal Bey, 'CHP'nin ideolojisi yok!' derken neyi kastediyor? İki olasılık var: Kemal Bey, ya (i) Kemalizm'i ideolojiden saymamakta, ya da (ii) CHP'nin Kemalizm'i bir ideoloji olarak temellük etmekten vazgeçtiğini imâ etmektedir? Hangisi?

Elbette, sonrasında politik olmayan entelektüel sorular da var: Kemal Bey, 'CHP'nin ideolojisi yok!' derken, 'ideoloji'den neyi anlamaktadır? İdeolojiyi nasıl tanımlıyor Kemal Bey? Biliyoruz: İdeolojinin deyiş yerindeyse, birçok tanımı var. Rahmetli Cemil Meriç, 'Umrandan Uygarlığa'daki 'Bir Tarife Doğru' başlıklı yazısında 'bir araştırma[nın], ideolojinin otuz farklı manada kullanıldığını gösterdi[ğini]' bildirir. Mefhumun kendisi 'kaypak ve karanlık'tır Meriç'e göre...

Bu bir yana, Karl Marx'ın 'ideoloji'den ne anladığı ile, mesela Marx sonrası Marksistlerin bile 'ideoloji'den ne anladığı arasında dağlar kadar fark vardır. Şerif Mardin de 'İdeoloji'de 'İdeoloji deyimi[nin] Marksistler arasında bile uzun zaman tamamen olumsuz bir çağrışımla yaşadığını' ama '20. yüzyılda Marksistler arasında bu 'olumsuz' çağrışımı[n] ortadan kalktığını' yazar.

Bir başka soru da şudur: Kemalizm bir ideoloji midir? Eğer öyleyse hangi anlamda? Dahası, 'sert' bir ideoloji mi, yoksa 'yumuşak' bir ideoloji mi? Kemalizm, bir ideoloji değilse nedir? Pragmatik doktrin mi, bir normlar sistemi mi? Kemalizm, gerek sağ gerekse sol tarafından, bir 'meşrulaştırıcı söylem ya da 'sembol' işlevi gördüyse, bu ne demeye geliyor? Kemal Bey, Kemalizm'i, meşrulaştırıcı bir söylem olarak görmüyorsa, CHP'yi, Sağ'a ve Sol'a göre nerede konumlandırmaktadır? Evet, nerede? Ortanın Solu'ndan, Sosyal Demokrat'lıktan, Demokratik Solculuk'tan vaz mı geçildi? Kemalizm, bunların tümünü meşrulaştırabilecek bir elastikiyete sahipti oysa. Şimdi ne oldu da hem bunlardan hem de Kemalizm'den vazgeçildiği imâsını taşıyan 'CHP'nin ideolojisi yok!' açıklamasına gerek duyuldu?

Sorular bitmiyor. Bitmiyor, çünkü Kemal Bey, bu konuları entelektüel bir arkaplan üzerinden okuyup analiz etmiyor; -ya da bilemiyorum, belki de edemiyor! Kemal Bey, 'ideoloji' gibi birtakım meselelerle samimi olarak ilgileniyorsa, niçin partideki siyaset bilimcileri, CHP'nin 'ideolojisi'nin ne olduğu ya da ne olması gerektiği konusunda bilimsel bir çalışma yapmaya çağırıyor?

Bu sorular, Kemal Bey'in CHP Genel Başkanlığı'na 19 Mayıs'ta seçildiğine ve adının 'Kemal' oluşuna bakarak 'İkinci Kemal' hayalleri kuran safderûn zevâta ithaf olunur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebî Değer ve Piyasa Değeri

Hilmi Yavuz 2011.10.05

Ömer Türkeş, Elif Şafak'la yapılan söyleşide, şu soruyu soruyordu: "Edebiyatta eleştirinin bu kadar magazinsel olmasının nedeni, pop kültürünün her alanı etkilemesi.

Futbol ve siyasette de böyle. Biz edebiyata geldiğinde şaşırıyoruz. Ama biz de o kanalları kullanıyoruz. Bizi de bu şekilde içine çekmiyor mu?"

Bu soru, edebiyatın popülerleşmesi meselesini gündeme taşıyor olmak bağlamında canalcı bir sorudur. Türkeş'in tespiti doğrudur: Edebiyatın magazinleşmesi, popüler kültürle birebir ilişkilidir ve bunun nedenlerini, geçen hafta da yazdığım gibi, Kapitalizmin Dünya'yı değişim-değeri üzerinden okumasında aramak gerekiyor.

Octavio Paz'ın o sözünü tekrarlayanın bir kere daha tam sırasıdır. Paz şöyle demişti: 'Çok satanlar, edebî eserler değil, ticarî eşyalardır.[...] Edebiyatın mantığı, piyasanın mantığı değildir.'

Kapitalizm, kitabı, değişim-değeri bağlamında bir meta [ticari eşya, mal] gibi görür. Kapitalist için mesela bir ayakkabı ile bir kitap arasında, bir fark sözkonusu değildir. Kullanım-değerinde nasıl metanın niteliği öne çıkıyorsa, değişim-değerinde metanın niceliği öne çıkar. Kapitalist için, metanın niteliği değil, niceliği, yani, kaç sattığı önemlidir artık...

Kitabın da bir ticari eşya [metâ] olarak çok satıyor olması, Kapitalizmin mantığı ile birebir örtüşür. Doğallıkla çok satış'ı sağlamak için kışkırtıcı ve elbette gözalıcı bir reklamcılığa ihtiyaç vardır. Kitap, reklam yoluyla çok satıyorsa eğer, o artık, edebiyatın ait olduğu elit kültürün değil, popüler kültürün bir ürünüdür;- niteliği ile değil, niceliği ile öne çıkan bir ürün!

Franco Moretti, Mucizevî Göstergeler'de, reklamın satışa sunulan ticarî ürüne ilişkin bir mit üretme eylemi olduğunu bildirir: Moretti'ye göre reklam, 'meta miti'dir; reklam, "metanın mite, 'esrareniz' özelliklerini saklayacağı yerde, teşhir eden bir fetişe dönüşmüş halidir." Demek ki, reklam metayı fetişleştiren bir mit'tir. Moretti, XIX. yüzyılda reklamcılığın 'ürünlerin kullanım değerlerini betiml[ediklerini]' bildiriyor. Modern reklamcılık ise, Moretti'ye göre, 'müzmin arz-talep dengesizliğinin yarattığı paradoksal ve kritik durumdan türe[mektedir]'. Moretti şöyle diyor: "Dolayısıyla reklamcılık 'bir' metanın teşhirinden çok, meta fetişizminin teşhidir: ürünü fetişleştirerek, piyasadaki [talep H.Y.] gücünü arttırır."

Popüler kültürün Kapitalizme eklenmesi ile edebiyatın magazinleşmesinin önünün açılması mümkün hâle gelmiş bulunuyor. Reklam, bu önünü açma işinin bir dolayımlayıcısıdır. Moretti'nin yaklaşımından yola çıkarak söylersem, değişim-değeri, metayı teşhir eden kullanım-değerinin aksine, meta fetişizmini teşhir eder.

Bir defa daha belirtiyim: Kitap, Kapitalizm açısından serbest piyasaya arz-talep yasaları gereği sürülmüş bir metadan, bir ticari eşyadan farklı değildir. Bu, kitabın, edebî bir değer taşıyıp taşımadığı bağlamında nitelikleriyle değil, nicelikleriyle, yani kaç sattığı ile değerlendiriliyor olması anlamına gelir. Çok satan kitap, edebî bir değer taşısın ya da taşımasın, piyasa değeri ile özdeşleşir. Diyalektiğin kuralları burada da yürürlüktedir: Niceliksel değişim, niteliği de dönüştürür: Kötü ve edebî açıdan değersiz bir kitap, piyasa açısından iyi ve değerli bir kitaba dönüşür; niceliği, niteliksizliğini bastırır, geriye iter. Söylemesi bile fazla belki: Edebî nitelikleriyle öne çıkan bir eserin, çok satması, yani nicelik açısından da öne çıkması, sözkonusu eserin edebî değerini bastırabilir, o değeri yok etmez. Diyalektik, niteliksiz değeri [piyasa değeri] atfeder, ama nitelikli olanın değerini [edebî değer] geriye itse bile, onu ortadan kaldırmaz.

Octavio Paz'ın 'Edebiyatın mantığı, piyasanın mantığı değildir' sözünü ben böyle anlıyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Hayal', 'Hayat' ve 'Şiir'

Hilmi Yavuz 2011.10.12

Yahya Kemal'in şiirinde hegemonik temalardan biri, 'hayat' ve 'hayal' arasındaki bağıntılar üzerinedir. 'Göztepe Gazeli'nin 'Dünya biter o yerde ki mağlup olur hayâl/Temdîd-i ömre kudreti kalmaz tahayyülün' beyti, 'Deniz Türküsü'nün son dizesi olan 'İnsan âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar' ile birlikte okunduğunda, Yahya Kemal'in şunu söylemek istediği anlaşılacaktır: İnsanın bu dünyadaki varoluş süresi, onun hayal etme sürecine bağlıdır; hayalin 'mağlup' oluşu, hayal gücünün tükenişi demektir ve bu, Dünya'nın ya da varoluş süresinin tamamlanmış olduğu anlamına gelir. 'Tahayyül', ömrü, bu varoluş süresini uzatma iktidarına sahip değildir.

Bu tema, Yahya Kemal'in hayata ilişkin felsefî bakış açısının temel koyucu referansının 'hayal' olduğu anlamına gelir. Descartes'ın o çok bilinen 'cogito ergo sum'unu ['düşünüyorum, öyleyse varım'], 'hayal ediyorum, öyleyse varım'a dönüştüren bir felsefî konum! Bunun meselâ, 'algılıyorum, öyleyse varım' biçiminde de ifade edilebilecek olan Berkeley'in 'Esse est Percipi' ilkesiyle herhangi bir ilgisi yoktur: 'Algı' ile 'imge' ya da 'hayal' ayrı şeylerdir çünkü...

Türkçede, bazı başka dillerde de olduğu gibi, 'düşünmek', 'hayal etmek' anlamında kullanılır. 'Gözlerini kapa ve oturma odanızı düşün!' dediğimizde, buradaki 'düşünmek', 'oturma odanızı bir zihinsel imge olarak gözünüzün önüne getirin' demektir. 'Düşünme' ile 'hayal etme'nin, birbiriyle yerdeğiştirilebilir biçiminde kullanılması,

insanın, Dünya'yı, soyut ve genel düşünce objeleri olan kavramlarla anlamlandırdığı Logos dönemine geçilmeden önce, somut ve tikel düşünce objeleri olan imgelerle kavradığı Mitos düşüncesinin zihinsel kalıntısıdır: Mitoloji, 'imge' ('hayal') ile düşünmenin, zihinsel arkaplanı üzerinde inşa edilir çünkü... Nitekim Jean-Jacques Rousseau, 'Dillerin Kökeni Üzerine Bir Deneme'de, 'ilk konuşmalar şiir biçimindeydi' derken, mitos düşüncesinin, imgeleme (tahayyül) yoluyla gerçekleşen bir düşünce tarzı olduğunu; tahayyül yoluyla konuşmanın da şiir biçiminde konuşmak anlamına geldiğini bildirmek istemekteydi.

Şiiri, mitos düşüncesinin bir türevi olarak alımladığımızda, Yahya Kemal'in 'hayal' ile 'hayat' arasında kurduğu bağıntının neyi öne çıkarmak istediği çok daha kolay anlaşılacaktır. Yahya Kemal, varoluş süresini, yani 'hayat'ı, 'tahayyül' ile zorunlu bir ilişki içinde göstermekle (görüldüğü gibi, Yahya Kemal, 'hayatın sonra ermesi'ni, tahayyülün sona ermesi ile örtüştürmektedir: 'insan âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar'), hayatın sona erişini, şiirin sona erişi olarak okumak gerektiğini imâ etmektedir.

Bununla birlikte, Yahya Kemal'in 'tahayyül' ya da 'hayal etme'yi, görsel (visuel) anlamda bir zihinsel imge olarak değil, bir işitsel (acustique) bir zihinsel imge olarak tasarladığını düşünüyorum. Yahya Kemal'de 'derûnî âhenk', bir işitsel imgedir çünkü... [Geçerken belirteyim: 'Eşkâl-i hayatı havz-ı hayâlin sularında' seyreden Hâşim için ise imge, görsel imgedir.]

Gündelik konuşma dilinde ya da Standard dil'de olduğu gibi, ister görsel, ister işitsel olsun imgenin, şiirsel söylemde de, nedensellik ilişkisiyle kurulduğunda simge, benzeşim ilişkisiyle kurulduğunda ise metafor (istiâre, eğretilme) olarak gösterilen'i, gösteren'i ile hem aynıdır hem de değil! Görsel bir örnek vereyim: Haç (gösteren), Hristiyanlığın (gösterilen) simgesidir; ama Haç Hristiyanlıkla hem şeydir hem de ondan başka bir şey! İşitsel bir imgeyle örneklemek gerekirse, 'dökülen mey kırılan şîşe-i rindân olsun' dizesi (gösteren), 'derûnî âhenk' üreten bir dize olarak, Yahya Kemal'in ifadesiyle, 'şedî bir şevk ânı'yla (gösterilen) hem aynıdır hem de aynı-değil!

Yahya Kemal'in, 'tahayyül', 'hayat' ve şiir arasında kurduğu ilişkinin mahiyeti, bu ilişkinin kendi içinde tutarlı bir sistem oluşturduğunu gösteriyor: 'Tahayyül', 'derûnî âhenk'i üreten zihinsel bir akustik imgedir: Bu zihinsel akustik imgeyse, şiirdir. Ve 'tahayyül' şiirse eğer, hayatın, dolayısıyla tahayyülün sona erişi, şiirin sona erişi demektir. Yahya Kemal bize, şiir bitince hayat da biter, demek istemektedir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dinî bayramların ruhaniyeti niçin yok oldu?

Hilmi Yavuz 2011.11.09

Dinî bayramlarda kutlamaların sekülerleştiğini, dolayısıyla bu bayramların ruhaniyetinin ortadan kalktığını biliyoruz:

Hep söylenir olmuştur: Bayramlar eskisi gibi kutlanmamaktadır: Ailelerin bir araya gelmek yerine, aile bireylerinin ayrı ayrı farklı mekânlara tatile gidiyor olmaları; aile büyüklerini ziyaret edip el öpme âdetinin, özellikle genç insanların çoğunca arkaik ve geçmişte kalmış bir ritüel olarak kabul edilmesi... bütün bunların ve benzeri ritüellerin, artık gündelik hayatımıza taşınmıyor olmaları; ya da eğer taşıyorlar ise, bunun sadece âdet yerini bulsun diye yapılan, ruhaniyetinden arındırılmış, dolayısıyla da muhtevâsız birer formaliteye ircâ edilmiş olması... Ne oldu da bu bayramlar, dinî olmaktan çıkıp sekülerleşti? Gelenekler, örf ve âdetler niçin ya

bütünyle göz ardı edilen ya da niçin sadece birer formaliteden ibaret, muhtevâsız ve ruhaniyetsiz, içi boş bir kalıba dönüştü?

Mesele, aslında genel anlamda geleneksel olan ne varsa hepsinin bir şekilciliğe, bir formaliteye dönüşmüş olmasıdır. Bundan elbette dinî bayramlar ve onlara ilişkin ritüeller de payını alacaktı;-aldı da! Ama hiç şüphesiz, bayramların giderek âdet yerini bulsun diye kutlanıyor olmasının, modernliğin genelde, geleneksel-olan'ı muhtevâsından koparıp formaliteye ircâ etmesine bağlı olarak, özelde mahalle düzeninin modern şehir hayatından çekiliyor olmasının da belirleyici bir konumu olduğu göz ardı edilemez.

Mahalle düzeni, o mahallede oturanların birbirleriyle sıcak, yakın, somut ve yüzyüze ilişkiler kurabildikleri yerleşim mekânlarıydı. Bu ilişkilerin sıcak, yakın ve 'somut' bir örüntü ağı inşâ ediyor olması, mahallenin başat [hâkim, dominant] söyleminin, akrabalık ilişkileri terminolojisi ile kurulmuş olmasıdır. Komşunun 'Emine teyze', mahalle bakkalının 'Ahmet amca', mahalle bekçisinin 'Şükrü dayı', karakol polisinin 'Kemal abi' olması, mahallelilik bağlarının akrabalık ilişkileri söyleminin içinden dile getirildiğini gösterir.

Bu konuya ilişkin antropolojik argümanlar da vardır: Claude Lévi-Strauss, Encounter Dergisi'nde (Temmuz, 1979) Jean-Marie Benoist ile yaptığı söyleşide (Bu söyleşide, Lévi-Strauss'un 'Mit ve Anlam' adıyla Türkçede yayımlanan kitabında da yer almaktadır), 'bireyler arası ilişkilerin daha somut temellere oturduğu' toplumlarda, 'hâlâ ayırt edilebilir olan alt düzeyler' olduğunu bildiriyor ve bu alt düzeyleri, 'Sahihlik Düzeyleri' ['Niveaux d'Authenticité'] olarak kavramsallaştırıyordu. Lévi-Strauss, bu kavramı, 'etnolojinin amacını, onu genel toplumbilimsel nitelikteki araştırmalardan ayırabilmek amacıyla yeniden tanımlamaya çalıştığı sırada kullandığı bir kavram' olarak belirledikten sonra '[sorunların] özellikle ve yalnız soyut düzlemde değil, ama Pierre, Paul ve Jacques gibi [somut bireyler] düzeyinde, onların özgüllükleri, çıkarları, önyargıları vb. somut ilişkiler içinde çözümlendiği, dolayısıyla da kolektif yaşamın, gerçekliğin sahil algılanmasına ve onun hakikatine dayandığı köy ya da mahalle yaşamı düzeyinde' ele alındığına işaret ediyor ve şöyle diyordu: 'Beni üzen, komünal yaşam düzeyinden artakalarak bugün hâlâ varlıklarını sürdürenlerin [ki, ben bunu çağdaş toplumumuzun en verimli yanı olarak görüyorum] öteki düzeylerde varolmamaları...'

Ruhaniyet, işte bu mahalle yaşamının [Lévi-Strauss 'komünal yaşam düzeyi' diyor] getirdiği 'sahihlik düzeyi'nin ürettiği ve yeniden ürettiği bir durumdur. Bir ritüelin ruhaniyet muhtevâsını, ancak somut, yakın ve sıcak ilişkiler inşâ edebilir. Zira ruhaniyet de, tıpkı insanlar arasındaki akrabalık ilişkileri gibi, Allah'la [C.C.] kurbiyet ilişkisi kurmaktır. Bu kurbiyet'in [yakınlığın] en müstesnâ örneklerinden biri, merhum Ziya Osman Saba'nın şu dört dizesidir: 'Rabbim, şuracıktaki sen bari gözlerimi yum! / Sen bana en son kalan, ben senin en son kulun; / Bu akşam, artık seni anmayan İstanbul'un / Bomboş bir camiinde uyumak istiyorum.' Rabb'ine, 'Sen' diye hitap edebilme kurbiyeti! Sadece o mu? Hayır! Bir ruhaniyetin kayboluşunun merareti de var bu dizelerde...

Ruhaniyet, ancak insanî ilişkilerin somut, yakın ve sıcak ilişkiler olarak başat konumda olduğu mahalle gibi, 'sahihlik düzeyleri' inşâ eden mekânlarda gerçekleşebilir. Modernlik, mahalleyi yok ederek apartmanlı mekânları yaşama alanı olarak belirlediğinde, somut insanî ilişkiler, yerini, soyut ve formel ilişkilere bırakmış, geleneksel-olan ne varsa, onu da insanî muhtevâdan soyutlayarak şekle ve formaliteye dönüştürmüştür. Türkiye'nin toplum hayatında gelenek, maalesef, sadece bir şekilden ibârettir artık...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yunus ve Shakespeare

Jan Kott, 'Çağdaşımız Shakespeare'de, Sovyet Komünist Partisi'nin 1956'daki 21. Kongresi'nden birkaç hafta sonra Kracow'da sahneye konulan 'Hamlet'e ilişkin intibalarını aktarırken, onun 'mükemmel bir politik oyun' olarak sergilendiğini bildirir ve 'İzlemek ve soruşturmak sahneden en sık duyulan sözcüklerdi.

Bu oyunda istisnasız herkes sürekli izleniyordu' der.

Kott 'bu sahnelemenin yorumu[nun] [...] imâ dolu' olduğunu söylerken, hiç şüphesiz, 'Hamlet'in, özel hayatın mahremiyetinin bütünüyle ortadan kalktığı bir kâbuslu dünyanın Faşizmini ifşâ edişini kastetmekteydi: 'İstisnasız herkes[in] sürekli izlen[diği]' bir dünya, gerçekten, karanlık ve kâbus dolu bir Faşizmden öte ne anlama gelebilirdi ki?

Jan Kott, kitabının Shakespeare'nin 'çağdaş'lığını 'Hamlet' oyunuyla örneklediği bu bölümünde şöyle der [ve bu bağlamda bizi ilgilendiren de budur!]: "'Hamlet' sünger gibidir: Biçimsel [stylised] ya da antik model olarak sahnelenmedikçe, zamanımızın tüm sorunlarını derhal emer."

"'Hamlet' birkaç şekilde özetlenebilir" der, Jan Kott, "Bir tarihçe olarak ['a historical chronicle'], heyecanlı bir oyun olarak [as 'a thriller'] ya felsefî bir oyun olarak!" Kott'un, 'Hamlet'in 'bir sünger gibi' 'zamanımızın tüm sorunlarını' emdiğini söylerken kastettiği de budur: 'Hamlet'i, bütün bunların dışında, Faşizmin çağdaş bir eleştirisi olarak okumak da mümkündür...

Bütün büyük yazarlar gibi Yunus Emre'nin şiirinin de, Kott'un mecazını kullanarak söylersem, çağımızın tüm sorunlarını 'emen' çağdaş bir şiir olduğunu önesürmek de sözkonusu olmalıdır: 'Çağdaşımız Yunus!' Bu durumun, onun 'Şathiyye'si için özellikle geçerli olduğunu düşünüyorum. 'Şathiyye', yani Yunus'un "Çıktım erik dalına/Anda yedim üzümü/ Bostan ıssı kakıdı,/ Der 'ne yersin kozumu'" diye başlayan şiiri...

Fuad Köprülü, 'Türk Edebiyatında ilk Mutasav-vıflar'da, bu Şathiyye'nin [ki, 'şathiyye' olmadığını söyleyenler de vardır!], 'ancak tasavvuf rumûzuna lâıykıyla âşînâ olanlarca' anlaşılabilirliğini bildirir ki, bu tavır, Kott'un 'Hamlet'in 'antik bir model olarak' sahnelenişine tekabül eder. Yunus'u, Köprülü'nün tasavvufi bağlamla sınırlayan yaklaşımına getirilecek alternatif okumalar, onun gerçekten ne kertede 'çağdaş' olduğunu göstermeye yetecektir... Hiç şüphesiz 'Şathiyye'nin alternatif okumalarının, tasavvufi okumanın imkânlılığını ve meselâ Niyazi-i Mısırî'ninki gibi gözalıcı şerhlerinin 'antik' değerini ortadan kaldırması sözkonusu değildir elbet...

Yunus'un Şathiyye'sinin 'çağdaş' okumaları, onun gerçekten farklı yorumlara açık olduğunu gösterir. Sabahattin Eyuboğlu, Şathiyye'yi 'kültürlü şakanın, şaşırtarak düşünmenin ve düşündürücü saçmalamanın en güzel örneklerinden biri' olarak, onu deyiş yerindeyse 16. yüzyıl geç Rönesans Hümanizmine, oradan da çağdaş Hümanizma düşüncesine eklemlerken, Cevdet Kudret, Şathiyye'nin ilk dizesiyle Oktay Rifat'ın 'Telgraf tellerinde gemi leşleri' dizesinin 'kuruluş mantıkları[nın] aynı' olduğu gerekçesiyle, dolaylı yoldan Sürrealizm'le ilişkilendirir. Burhan Toprak ise Şathiyye'ye, 'dünya ilimlerine olan' olumsuzlayıcı tavrın bir ifadesi olarak atıfta bulunmakta ve 'sonsuz bir cahilleşme [desinstruction] ile ümmîliğe, ruhun o saf, o bâkir huzuruna ermek için bilgisini biteviye inkâra' kalktığını söylemektedir, -ki, bu da Yunus'u Romantizm'e yakınlaştırır.

Prof. Dr. Burhaneddin Tatar'ın 'Yunus Emre'de Şiirsel Düşünme Biçimi' adlı o gerçekten ufuk açıcı makalesinde ise, Şathiyye'nin 'anlamı[nı] 'zâhir/bâtın sorunsalından değil, kelimeler arasında rasyonel anlam ilişkisinin kurulamamasından almakta' olduğu kanısındadır: Tatar'a göre Yunus'un şiiri genel olarak, 'Şathiyye' ise özel olarak 'düşüncenin gerçekliğin yerini alması ve ona düzen koyucu olarak kendini kabul ettirmeye çalışmasına engel olacak bir şiirsel düşünme biçimine sahip'tir. Tatar, açıkça belirtmese de, bu okuma, tam da Jean-Paul Sartre'ın 'Fantastik' tanımına birebir uymaktadır. Sartre'ın Fantastik'i 'araçların amaçlara başkaldırması' olarak

tanımladığını hatırlamak yeter. Görülüyor: Şathiye, tıpkı 'Hamlet' gibi, çağdaş problemleri kuşatıp 'emen' bir sünger gibidir: Hümanist, Sürrealist, Romantik, Fantastik!.. Ama, evet, ama, şunu asla unutmamak gerek: Bu 'sünger'in kendi aslî malzemesi, İslam tasavvufudur...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yunus Emre: Geleneksel ve Modern

Hilmi Yavuz 2011.12.07

Yunus Emre'nin 'Çıktım erik dalına anda yedim üzümü/ Bostan ıssı kakıdı, der ne yersin kozumu?' diye başlayan Şathiyyesi'nin hem İslam Tasavvufuna gönderme yapan aslî ya da birincil özelliğiyle Şerh geleneğine, hem de Hümanist, Sürrealist, Romantik, Fantastik... gibi fer'î ya da ikincil okumalara açık olması dolayısıyla Yorumla imkân tanınması, Yunus şiirinin ne Şerh geleneği ile ne de Yorum geleneği ile kısıtlanmasının söz konusu olamayacağını göstermektedir.

Oysa öyle olmuyor. Yunus'un Şathiyye'sinin (ve elbette bütün şiirlerinin) okunmasını ya Şerh ile ya da Yorum'la sınırlayan yaklaşımlar, onun ya evrenselliğini ya da yerelliğini görmezlikten gelme gibi bir eksiklikle malûldürler. Yunus'u sadece İslam Tasavvufuyla ilişkilendirip Şerh geleneğiyle sınırlamak, nasıl ona yerel bir kimlik atfetmek anlamına geliyorsa, onu yine sadece yorumlar bağlamında okumak da, ona sadece evrensel bir kimlik atfetmek anlamına gelir: Oysa Yunus, hem yereldir, hem de evrensel...

Hiç şüphe yok. Şathiyye, Şerh geleneğinin de vurguladığı gibi, İslam tasavvufundan bağımsız bir şiir olarak okunamaz. Ama onun yorumlara kapalı tutulması da söz konusu olamaz.

Bu nedenle değerli hocamız Prof. Dr. Orhan Okay'ın meseleyi koyuş biçimiyle mutabık olmadığımı belirtmeliyim. Okay, 'Yunus Emre'de İnsan Üzerine Sorular' başlıklı makalesinde, Yunus'un her şiirinde insana yer verdiğini, ama 'bunun ne hümanizm ne de bizim kültürümüze yabancı bir isimle izah etme[nin] doğru [olmadığını]' bildirdikten sonra, Yunus'u bir batılıya izah etmek için, olsa olsa 'bir kültürdeki kavrama başka bir kültürden kıyas aramak' kabilinden Hümanizma kavramına atıfta bulunulabileceğine işaret ederek şöyle devam ediyor: 'Yoksa, bizim olan bir kıymet hükmüne, bambaşka geleneği olan bir ismi vermek değil!'

Pekiye de, bu yaklaşım, Yunus'u, Okay Hoca'nın deyişiyle, 'bizim kültürümüz'ün içine hapsetmek ve Yunus'un evrenselliğini, onun şiirini, 'başka bir kültür'ün Yorum'larına açık tutmayarak olumsuzlamak anlamına gelmeyecek midir? Yunus'u, yerelden evrensele, her iki bağlamda da okunabilen bir kimlik olarak görmemizde bir mahzur var mıdır? Hayır, yoktur! Ve elbette niçin olsun'dur?

Bugüne kadar yapılan Yunus okumaları, ya daha önceki yazılarımda belirttiğim üzere, Sabahattin Eyuboğlu, Cevdet Kudret, Burhan Toprak... gibi, onu Avrupa'nın entelektüel geleneği içinden okuyan yorumcularla; ya da, Niyazi-i Mısri, Ali Nakşibendî, Şeyhzade Mehmed Muslihiddin, İsmail Hakkı Bursevî gibi İslam'ın entelektüel geleneği içinden okuyan şârihlerden ibarettir. Bu yazıyla birlikte geçen ve önceki hafta yayımlanan üç yazım, Şerh ve Yorum geleneklerinin birlikte temellük edilmesinin, Yunus'u Medeniyetimizin Geleneksel ve Modern eklemlenmesine birebir tekabül eden bir okumaya açmak gibi bir niyetle yazılmıştır. Şerh geçmiş'e, Yorumsa bugün'e aittir.

Gerçekten de, Yunus'a ilişkin 'sahih' bir okuma, onu hem Şerh bağlamında yerelleştiren Geleneksel okumayı, hem de onu Yorum bağlamında evrenselleştiren Modern okumayı mümkün kılar. Yunus'un yüceliği, onun bu bağlamda çoğul okumaya açık olmasındadır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bürokratik iktidar üzerine birkaç not

Hilmi Yavuz 2011.12.11

Eisenstadt, Osmanlı Devleti'nin, 'bürokratik bir imparatorluk' olduğunu bildirir.

Osmanlı'nın bürokratik bir imparatorluk oluşu, Fatih Sultan Mehmed'in hükümdarlığı ile başlar. Şer'i hukukun yanı sıra Örfi hukukun, Fatih Kanunnamesi ile yürürlüğe konulması, Osmanlı Devleti'nin bürokratik bir imparatorluğa dönüştüğünü gösterir. Örfi hukuk, meşruiyetini, doğrudan doğruya sultandan alan bir 'kul bürokrasisi' hukukudur; Sultan'ın 'kul'larının, yani, bürokratin hukuku!.

Eisenstadt, Political Systems of Empires'de, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde, 'kul bürokrasisi' için, sosyal anlamda bir özerklikten ['social autonomy'] söz edilemeyeceğini ve siyasal anlamda da Sultan'a kulluktan ['political subservience'] öte bir konum atfedilemeyeceğini belirtir. Eisenstadt'a göre, bu konum, bürokrasinin 'Sultanın kişisel kölelerinden ['personal slaves'] yani, bendelerinden oluşturulması ile sağlanabilmiştir. 'Kul bürokrasisi', Sultan'ın iradesinin bir aracı, bir enstrümanıdır.

Osmanlı'da imparatorluğun çeşitli nedenlerle güçsüzleşmesi, kul bürokrasisinin, Sultan'la olan ilişkilerini büyük ölçüde değiştirmiş görünür. Özellikle 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilânı ile Tanzimat bürokrasisi, artık Sultan'ın irâdesine tâbi bendelerden oluşan bir kul bürokrasisi değildir. Geçen hafta da değindim: Büyük Reşid Paşa, Keçecizade Fuad Paşa, Ali Paşa, Abdülmecid ve Abdülaziz'in irâdelerini bir bende ve kul itaatkârlığıyla uygulamak yerine, kendi bürokratik irâdelerini Sultan'a dayatıp kabul ettirmeye başlamışlardır: Tanzimat Fermanı, bu anlamda Sultan'ın değil, Tanzimat bürokrasisinin fermanıdır.

Şinasi'nin Büyük Reşid Paşa için yazdığı o çok bilinen Kaside'sinde 'Bir ıtknâmedir insana senin kanunun/ Bildirir haddini sultana senin kanunun' dizelerindeki 'senin kanunun' redifi, Tanzimat Fermanı'nın Abdülmecid'in değil, doğrudan doğruya, Büyük Reşid Paşa'nın fermanı olduğunu gösterir: Zira Tanzimat Fermanı için Büyük Reşid Paşa'ya 'senin kanunun' diye atıfta bulunmaktadır ve bu 'kanun', dikkat edilsin, Sultan'a 'haddini bildiren' bir 'kanun'dur...

Açık değil mi? Büyük Reşid Paşa'nın adamı Şinasi Efendi, bu kasidesiyle Tanzimat ile birlikte gerçek iktidarın kimlerde ve nerede yoğunlaştığını göze batar bir biçimde ortaya koymaktadır. Tanzimat bürokrasisi için artık siyasal anlamda bir kulluktan söz edilemeyeceği gibi, sosyal anlamda da özerk bir yapılaşma başlamış olmaktadır.

Geçen hafta da belirttim: Ağabeyi V. Murad'ın yerine geçen Sultan Abdülhamid, Tanzimat'la başlayan bu bürokratik bağımsızlaşmanın farkındadır ve iktidarı tekrar kendi tekeline almak, bir başka deyişle, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerindeki 'kul bürokrasisi' konseptini yeniden hayata geçirmek istemektedir. Mithad Paşa, Mütercim Rüşdü Paşa, Süleyman Paşa gibi, Reşid, Fuad ve Ali Paşaların ardılları olan Tanzimat artığı

bürokratların tasfiyesi, işte tastamam bu nedenle yapılmıştır. Abdülaziz'in ölümü dolayısıyla yapılan yargılama, tamamıyla bir bahaneden ibarettir!

Abdülhamid'in 'istibdad'ından ve onun 'kızıl sultan'lığından söz edilerek takınılan, değersizleştirici ve aşağılayıcı ideolojik tavır, Tanzimat'ın bürokratik ideolojisini yeniden üreten Cumhuriyet bürokrasisinin söylemidir. Fakat asıl hazîn ve vahîm olan, Cumhuriyet bürokrasisinin bu ideolojik tavrı temellük ederken, klasik Osmanlı döneminin kul veya bende bürokrasisinden, tebaiyet bakımından, hiçbir farkının bulunmadığının ayırdına varmamış olmasıdır.

Gerçekten hazîn, değil mi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kadın, Özgürlük ve Anasoyluluk

Hilmi Yavuz 2011.12.14

Tanzimat ve elbette Servetifünûn romanında, Modernleşmenin kadının özgürlüğü konusunda ortaya çıkardığı mesele, evli kadının, eşinin dışında birtakım erkeklerle aynı mekânda bulunmasına ilişkindir. Evli kadının, öteki erkekler tarafından cinsel kimliğiyle mi, yoksa entelektüel kimliği ile mi alımlandığı, özgürlük bağlamında sorunsallaştırılır. 'Aşk-ı Memnu'da Bihter'in öteki erkekle (Behlül), cinsel kimliğiyle; 'Eylül'de Suat'ın öteki erkekle (Necip) entelektüel kimliğiyle bir aradalığı, kadın özgürlüğünü sorunlu kılar.

Sorun, modernleşmeyle birlikte evli kadının biyolojik (cinsel) kimliğiyle mi, yoksa toplumsal kimliği (gender) ile mi özgürleşmesinin meşruiyet kazanıyor olduğudur. 'Eylül'e gelinceye kadar, Türk romanında kadının entelektüel kimliği (kitap okuması, piyano çalması), onun cinsel kimliğiyle iffetli oluşuna bağımlı kılınmıştır. Entelektüel kimliğinin cinsel kimliğinden özgürleşerek meşruiyet kazanması ise, 'Eylül' romanında Suat'ta görülür. Ama bu özgürleşme, toplumsal cinsiyetin belirlediği bir özgürleşme değildir.

Suad karakterini, Halide Edib'in 'Handan' romanının başkişisi olan Handan'la karşılaştırmak, modernlikle kadın özgürlüğü arasındaki ilişkinin dönüşümü konusunda esaslı bir fikir verebilir. 'Handan'da, Tanzimat romanında görülmeyen bir yapılaşma sözkonusudur: Tanzimat romanlarında, Bihruz, Felatun Bey ile Rakım Efendi, Ali Bey... romanların birincil kimlikleri idiyeler, 'Handan', tıpkı Mehmet Rauf'un 'Eylül'ünde olduğu gibi, bir kadın (Handan) karakterin merkezileşmiş ve birincil konumda bulunduğu ve bu karakterin üç erkekle (Nazım, Hüsnü Paşa ve Refik Cemal) olan ilişkisi üzerine inşa edilmiş bir yapıyı gösterir. Romanda başat (dominant) karakter, Handan'dır ve erkek karakterlerle olan ilişkileri ayırt edici sınır çizgileriyle (rollerle) belirlenmiştir: Handan'ın Nazım'la olan ilişkisi entelektüel (zihinsel), Hüsnü Paşa ile olan ilişkisi cinsel ve Refik Cemal ile olan ilişkisi ise, duygusal'dır. Handan'ın Suat'tan farkı, Suat'ın sadece entelektüel ve cinsel kimliğinin öne çıkışına karşılık, Handan'ın buna bir de duygusallık kimliğinin eklenmiş olmasıdır. Kısaca Handan, erkek karakterlerle olan ilişkilerinde tayin edici konumdadır.

Bu durum, geleneksel erkek egemen ataerkil yapıya ütöpik bir başkaldırıyı imler, ama bir hegemonik ilişki inşa etmez. R.W. Connell'in 'Toplumsal Cinsiyet ve İktidar'da değindiği gibi hegemonya, 'acımasız iktidar' çekişmelerinin ötesine geçerek özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan bir toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlüktür. 'Handan' romanı, bu anlamda kadının hegemonik üstünlüğünü imlemez. Zira, romanda kadın kimliğinin, erkeklerle olan ilişkisi bağlamında tanımlanması sözkonusudur:

Entelektüel kadın, Seksüel kadın ve Duygusal kadın. Kısaca, Handan, ataerkil ve cinsiyetçi bir toplumda, kadın kimliğinin toplumsal cinsiyetiyle [gender] değil de, bu kimliğin ona atfedilen rollerle belirlendiğini gösterir. Rollerin dağıtımında 'tâyin edici' olsa da, son kertede belirlenen, kadının rolüdür. Michel Foucault'un Cinselliğin Tarihi'nde, Eski Yunan'da kadınların eş, metres ve hafifmeşrep kadınlık rolleriyle belirlendiklerini [Foucault sözünü etmese de, bunlara hetaira'lar da eklenebilir], Demosthenes'in Nerea'ya Karşı'sından yaptığı bir alıntıyla, bildirir. 'Handan'la 'Nerea'ya Karşı' arasındaki fark, 'Handan'da rollerin kadın tarafından; 'Nerea'ya Karşı'da ise, erkekler tarafından tâyin edilmiş olmasıdır.

Antropolojik bir okumayla 'Handan'ın, anaerkilliği (matriarcate) değil de, olsa olsa, rollerin kadınlar tarafından belirlendiği anasoyluluğu (matriliny) imleyen bir okumaya açık olduğu önesürülebilir. Bir defa daha yineleyeyim: Erkekler verilen rollerin ['Handan'da olduğu gibi] kadınlar ya da kadınlara verilen rollerin [Nerea'ya Karşı'da olduğu gibi] de erkekler tarafından tâyin edilmiş olması arasındaki benzeşim bizi yanıltmamalıdır: Ataerkillikte kadın kimliğini, rollerin dağıtımında hegemonik ilişkiyi imleyen erkeğin toplumsal cinsiyeti, anasoylulukta ise, erkekler atfedilen roller belirler.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Monşerliğin tarihöncesi: Türkçe bilmeyen bir Osmanlı sefiri

Hilmi Yavuz 2011.12.18

Ondokuzuncu yüzyılda Tanzimatçı 'Büyük' Reşid Paşa, Keçecizade Fuad Paşa, Ali Paşa gibi Osmanlı bürokratlarının hariciye politikaları, özellikle Avrupa ülkeleri ile olan ilişkilerde, gönderildikleri ülkelerin yöneticilerine şirin görünen temsilciler vasıtasıyla yürütülmüş gibi görünüyor. İlber Ortaylı, Sultan Abdülaziz'in İngiltere ziyareti vesilesiyle 'Milliyet'te yayımlanan yazısında, Osmanlı hükümdarının Londra'daki karşılanışı sırasında olmadık bir protokol hatasının bulunmadığını belirtirken vurguladığı şu husus, son derece dikkati çekicidir.

Ortaylı, 'Bizzat Mehmed Emin Ali Paşa ve Keçecizâde Fuad Paşa gibi bütün Avrupa'nın hayranlığını kazanan diplomatlar, tecrübeli hariciyeciler, bu arada Kraliçe Victoria'nın çok beğendiği büyükelçi Kostaki Munurus [Müsürus ? H.Y.] Paşa'nın bulunduğu yerde, olmadık protokol hataları olmaz, olmadı da,' tespitinde bulunuyor o yazısında...

Ortaylı'nın özellikle 'Avrupa'nın hayranlığını kazanan diplomatlar' arasında Fuad Paşa'yı ve Ali Paşa'yı saydıktan sonra, 'Kraliçe Victoria'nın çok beğendiği büyükelçi Kostaki Müsürus Paşa'dan söz ediyor. Doğrusu merak ediyor insan;- 'acaba Kraliçe Victoria'nın çok beğendiği' bu Müsürus Paşa nasıl bir kimlikti?

Esad Cemal Paker'in 1952 yılında Hilmi Kitabevi tarafından yayımlanan 'Siyasi Tarihimizde Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları' adlı kitabının, bu {Kostaki?} 'Büyük' Müsürus Paşa konusunda değil, ama oğlu Etienne Müsürus Paşa konusunda fevkalâde zihin açıcı bilgiler içerdiğini belirtmeliyim. Anlaşıldığı kadarıyla, Londra Büyükelçiliği babadan oğula, Kostaki Müsürus Paşa'dan oğlu Etienne Müsürus Paşa'ya intikal etmiştir. Kraliçe Victoria'nın çok beğendiği Baba 'Kostaki Müsürus Paşa' hakkında bir şey bilmiyoruz; ama 1901 yılında Londra Sefareti Başkâtipliğine tâyin edilmiş bir Osmanlı diplomatı olan Esat Cemal Paker, 'Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları'nda o yıllarda Londra Büyükelçisi olan oğul Etienne Müsürus Paşa'dan ayrıntılı bir biçimde söz etmektedir.

Esad Cemal Paker, Abdülhamid'in hükümdarlığı döneminde Londra Büyükelçiliği görevini sürdüren oğul Etienne Müsürüs Paşa'nın Türkçe bilmediğini yazmaktadır. Evet, Osmanlı'nın İngiltere büyükelçisi, Türkçe bilmemektedir! Paker, büyükelçi ile tanışmalarını şöyle anlatıyor: 'Paşa, beni derhal kabul etti; meğer beni dört gözle bekliyormuş. Bu iştiağın sebebi, bugün inanılmayacak kadar gariptir: Türkiye'nin Londra sefiri Türkçe bilmiyordu; maiyetinde de dert anlatacak, iş gördürecek, kendisine Türkçe ders verecek kimsesi yoktu. Bana Fransızca olarak bunları yanıp yakıldı.'

Paker'in yazdığına göre, Müsürüs Paşa'nın Paker'e ilk sorusu şu olmuş:

'-Türkçe bilir, okur yazar mısınız?'

Paker, 'birdenbire ve haklı olarak şaşırdım,' diyor 've şaşkınlıkla ne söyleyeceğimi bir an bilemedim ve kısa bir duraklamadan sonra:

'-Elbette bilirim, cevabını verdim, ana dilimi bilmez olur muyum?'

Kıssadan hisse: Pekiyi de bütün bunlar ne anlama geliyor?

Şu anlama geliyor: Tanzimat'ın yüksek bürokrasisi, her şeyiyle Batı'ya teslim olmuş, Avrupa'nın istediklerini, mecbur oldukları kadar da gönüllü olarak yerine getirmekte tereddüt göstermemişlerdir. 'Genç Osmanlılar'ın ve elbette Ahmed Cevdet Paşa'nın, Tanzimat Bürokrasisiyle meselesinin özü, buradadır...

'Victoria'nın takdir ettiği ve protokol bilen büyükelçiler', ama 'Türkçe bilmeyen büyükelçiler!' Galiba, 'monşer'liğin tarihöncesi budur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ataç: 'İzlenimci eleştiri' mi, 'parçalı söz' mü? (1)

Hilmi Yavuz 2011.12.21

Nurullah Ataç, izlenimci bir eleştirmen miydi, yoksa parçalı söz'den (parole de fragment) yana bir denemeci mi? Bu yazı, bu soruyu yanıtlamak amacıyla değil, irdelemek amacıyla yazılıyor.

Önce, Ataç'a atfedilen izlenimci eleştirmen kimliğini sorgulamak söz konusu. Kimdir 'izlenimci eleştirmen', izlenimci eleştirmen kime denir?

Berna Moran, 'Edebiyat Kuramları ve Eleştiri'de izlenimci 'eleştirici[nin] eserden zevk alıp almadığına bak[tığını] ve yapabileceği tek şey[in] de eserin kendisinde uyandırdığı duyguları, yaşantıları anlatmak' olduğunu bildirir. Ataç'ın eleştiri anlayışı, özellikle 1950'lere gelinceye kadar tastamam böyledir: Edebî eser, duygu ve yaşantı anlamında estetik bir haz nesnesidir; eleştirmene güzellik duygusunun hazzını vermelidir. Ataç, kuramsal ya da nesnel eleştiriden yana olan eleştirmenler için ise, 'onlar, okudukları romanları zevk için okumuyor. Sizin dediğiniz gibi üzerlerine aldıkları işi görmek, o işi başarmak için okuyorlar' der.

Berna Moran, izlenimci eleştirinin 'okura dönük eleştiri' olduğunu belirtir: 'Okura dönük izlenimci eleştiri ise kuralcılığa, bilimselliğe ve nesnelciliğe karşı bir tepkidir diyebiliriz. Zevk kuramı nasıl bir yanı ile sanat için sanat görüşüne yatkın ise, izlenimci eleştiri de eleştiri için eleştiri olma eğilimindedir.'

Gerçekten de 1950'lere gelinceye kadarki eleştiri yazılarının, izlenimci ya da öznel eleştiri bağlamında yazılmış olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. 'Eleştirmeci' başlıklı yazısında Ataç, salt roman, şiir, öyküyü değil, eleştiriye bir 'sanat eseri' olarak kabul ettiğini belirtir ve [Keziban'ın ağzından] şöyle der: 'Eleştirme herkesin, sanata ilgi gösteren herkesin hakkıdır; ama sizin eleştirmecileriniz o hakkı hak diye değil, bir çeşit ödev diye ileri sürüyorlar[...] Doğrusu, dedi, eleştirmecileri de okurum, sözünü ettikleri kitap üzerine bir fikir edinmek için değil, öyle bir şey aramam onlarda, ama içlerinde tatlı tatlı yazan, hoş sözler bulup söyleyen adamlar vardır, onları okumak hoş olur. Sizin anlayacağınız, eleştirmeyi de bir sanat eseri diye, zevkim için okurum.'

Bu durumda Ataç'ın eleştiri metnini, deneme olarak kabul ettiğini önesürmek mümkündür. Dahası, Ataç, bir metni haz alma düzeyinde değerlendirebilmek için, sonuna kadar okunmasına gerek olmadığını da savunur: 'Münekkit, hükmünü vermek için, bir eseri baştan aşağı okumaya hiçbir zaman mecbur değildir. Bir kısmını okumakla o kitabın havasını anlar, kıymet görüyorsa o zaman okur: O zaman zaten istese de bırakamaz ki!'

Ataç'ın eleştirmenliğinin en kışkırtıcı ve elbette düşündürücü yanı, onun çelişkiye düşmekten sakınmıyor olmasıdır. Özellikle Divan şiiri konusunda Ataç'ın, hiç kuşkusuz, bilerek içine düştüğü söylenebilecek olan çelişkileri nasıl açıklayacağız?

(Bu konuyu önümüzdeki hafta ele alacağım).

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ataç: 'İzlenimci Eleştiri' mi, 'Parçalı Söz' mü? (2)

Hilmi Yavuz 2011.12.28

Ataç'ın 'çelişkilerini' nasıl açıklayacağız?

İzlenimci eleştiride belirleyici olan, okurun ya da eleştirmenin edebi eserden alacağı estetik hazla sınırlı olduğuna göre, çelişmezlik gibi mantıksal ölçütlerin, bu estetik haz için geçerli olmaması gerekir. Ama bir kısıtlayıcı koşulla: Mesela, bir okur ya da eleştirmen, okurken büyük haz duyduğu bir edebi eseri, aradan belirli bir süre geçtikten sonra yeniden okuduğunda haz duymayabilir. Bu ardzamanlı (diachronique) bir okumaya ilişkin farklı koşulların mümkün kıldığı bir durumu imler; dolayısıyla, ardzamanlı beğeni farklılığının bir çelişki oluşturduğu söylenemez. Oysa, 'bazen iki gün önce yazdıklarını değiştirmiş, birkaç gün önce ak dediklerine kara demiştir. Eleştiride ölçütü olmadığı için tutarsızlıklarını, sürekli arayış içinde olmasıyla ilişkilendirmiştir' türünden, daha vahim eleştirilere konu olsa da, Ataç'ın 'tutarsızlıkları' bununla da sınırlı değildir. Şu da söylenebilir, söylenmiştir de: '[Bir edebi eseri] okumadan eleştirenlere kızmış, ama aynı yanlışa kendisi de düşerek hiç okumadığı, hatta görmediği eserlerle ilgili, yargıda bulunmuştur.'

Ataç, Asım Bezirci'nin bildirdiği gibi, 1950'den sonra 'öznel'likten, nesnel eleştiriye doğru yönelmiş olabilir, bunun belirtileri de vardır: 'Bakî'nin, Nefî'nin, Nailî'nin mısrasını Nedim'inkinden ayıran nedir? Aralarındaki ayrımı sezsek bile açıkça söyleyemiyoruz. Bizde nesnel eleştirme, afakî tenkit yok da onun için'. Bu sözler, Ataç'ın bir tür özeleştirisini gibi de okunabilir, ama okunmayabilir de!

Çünkü nesnel eleştiriden yana bir tavır koymuş olsa bile, bu tavır, Ataç'ın 'tutarsızlıkları'ndan biri olarak görmek de söz konusu olabilir. Burada kısaca ve özetle söylenebilecek olan şudur: Sürekli çelişkiye düşerek tutarsızlıklar

sergilemeyi, Ataç'ın izlenimci eleştirisi anlayışının, ikincil ve doğal bir içermesi ya da sonucu olarak mı kabul etmeliyiz, yoksa 'parçalı söz' üzerinden inşa edildiğini mi öne sürmeliyiz?

Burada, Ataç'taki çelişkilerin, onun eleştirisi projesinin temel koyucu ilkesi olduğunu öne süreceğim. Ataç, bu çelişkileri bilinçli olarak kurgulamakta; özellikle çelişik önesürüşlerde bulunmakta; eleştirisini, birincil olarak bu çelişkiler üzerinden inşa etmektedir. Bu da, onun sanıldığı gibi, izlenimci bir eleştirmen olmadığını, her ne kadar öyle okunmaya yatkın olsa bile, Ataç'ın eleştirisi projesinin 'parçalı söz' ('parole de fragment') üzerinden gerçekleştiğini öne süreceğim.

'Parçalı söz', Maurice Blanchot'nun Nietzsche'nin yazısı için kullandığı bir deyiş. Bu, 'her şeyden önce dizgeli bir yapının olumsuzlanması, tamamlanmamış olan'a karşı duyulan tutku, düşüncenin bitmemiş olanına doğru izlenmesinin ardına düşme' biçiminde tanımlanabilir. Dahası, Ernest Behler'e göre, 'parçalı yazı çelişkileri göz ardı eder' ['fragmentary writing also ignores contradiction'] ve 'çoğulluğu diyalektik bir tarzda değil, sınırlandırmaz bir farklılık tarzıyla dile getirir. Bu farklılık, bir çoğulculuk (plurality) biçimi değildir; ne çoğul (multiple) ne de tekil olanı imler, ama bir tür süreksizlik (discontinuity) ile yönetilir'.

Görülüyor: Ataç, çelişkileri göz ardı ederek inşa ettiği eleştirisini, 'parçalı söz'e dayandırıyor. Ona izlenimci eleştirmenliği atfetmek, Ataç'ı sürekli çelişik ve tutarsızlık atfetmeyi; 'parçalı söz' eleştirmenliği atfetmek ise, ona çelişik ve tutarsızlık atfetmemeyi mümkün kılar. 'Parçalı söz' ölçütü kullanılmazsa, Ataç'ı anlamamanın olanağı yoktur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Muhafazakârlar ve Gelenekçiler

Hilmi Yavuz 2012.01.01

Osmanlı-Türk modernleşmesine itirazlar Tanzimat'la başlar: Hiç şüphesiz, mantıksal olan da budur: Etki/ Tepki meselesi! Ama bu itirazların iki ayrı mecradan ilerlediğini ve bu mecralardan birinin Muhafazakârlık, ötekininse Gelenekçilik olduğunu biliyoruz.

Prof. Dr. Bedri Gencer (ki, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde lisans öğrencisi olduğu 80'li yıllarda, benim derslerime de devam etmiştir!) 'Hikmet Kavşağında Edmund Burke ile Ahmed Cevdet' adlı kitabında (Kapı Yayınları, 2011), Tanzimat Muhafazakârlığını Ahmed Cevdet Paşa'nın, Gelenekçiliği ise Namık Kemal'in temsil ettiğini bildirir. Muhafazakârlık, Gencer'e göre, Modernliğin hayat tarzında yaptığı değişikliklere; Gelenekçilik ise, Modernizmin düşünce tarzında yaptığı değişikliklere karşı yapılan itirazlarla belirlenir. Mükemmel bir tesbit! [Gencer'in, 2009 yılında, Lotus yayınları arasında çıkan 'İslam'da Modernleşme' adlı bir kitabı daha var!]

Tanzimat modernleşmesine karşı Muhafazakâr ve Gelenekçi itirazları temsil eden Ahmed Cevdet Paşa ile Namık Kemal'in yaklaşımları, özellikle hukuk alanındaki çalışmalarının farklılaşmasında kendini gösterir. Bu, bence son derece önemli; zira, Ahmed Cevdet Paşa Modernliğin Osmanlı hayat tarzında yaptığı değişikliklere karşı, özel hayatın muhafazasının, ancak, Mecelle ile konsolide edileceğinin farkındadır.

Nedir bu 'farkında-oluş'? Şu: Tanzimat modernliği, Osmanlının geleneksel hayat tarzına da radikal birtakım müdahalelerde bulunmak durumunda kalacağını ayırdındadır. O kadar ayırdındadır ki, Paşa, 16. Tezkire'sinde

şunları yazabiliyor: 'Fransız elçisi Bourré, pek ziyâde aleyhimde idi: Çünkü Bourré, Divân-ı Ahkâm-ı Adliye dairesinde Fransız kanunnamesi tedris olunmak [öğretilmek] üzere bir Fransız mualliminin [öğretmeninin] tâyin olunması ve mahakim-i nizamiyede [nizamiye mahkemelerinde] Fransa kanunlarının mer'iy'ül icrâ [yürürlükte] olması arzusunda olup, fakir ise mahakim-i nizamiyede düstûr'ul amel [yolgösterici] olmak üzere Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin te'lifiyle meşgul idim.' Düşünebiliyor musunuz, İstanbul'daki Fransız Büyükelçisi Bourré, Osmanlı topraklarında Fransız Medeni kanununun [Code Napoléon] yürürlüğe konulmasını Bâb-ı Alî'den isteyebilmektedir! Dahası var: Ahmed Cevdet Paşa o sırada Mecelle'nin yazımı işine devam etmektedir: Mecelle'nin dört kitabı basılmış ve yayımlanmış, beşincisi ise 'itmâm ile tebyize verilmiş'tir [tamamlanmıştır ve temize çekilmektedir]. Paşa, 'Fransız elçisinin buna nazar-ı husumetle [düşmanca] bakmakta hakkı olsun diyelim, amma vükelâ ve ricâl-i devlet addolunan [bakan ve devlet erkânı sayılan] bazı mütefernicîyne [frenk geçinenlere] ne diyelim?' diye yakınmaktadır. Sonuç? Sonuç, Ahmed Cevdet Paşa, Adliye Nezareti'nden ayrılmak durumunda bırakılır. 'Mütefernicîyn', yani Fransa hayranları, (ne tuhaftır ki, Şeyhulislam Kezzubî [yalancı] Hasan Efendi de, 'mütefernicîyn' ile birlikte!) Paşa'yı bertaraf etmeyi başarmışlardır!

Namık Kemal ise, Modernizmin düşünce tarzında getirdiği veya getirmeye hazırlandığı değişikliklere karşı kamu hukukunun geleneksel temel koyucu ilkeleri üzerinde ısrarlıdır. Ahmed Cevdet Paşa, hayat tarzının Frenkleştirilmesi karşısında Mecelle'yi, yani özel hukuk alanını kodifiye ederek Tanzimat modernliğinin özel hayata müdahalesini önlemeye çalıştıysa, Namık Kemal de, kamu hukuku alanının Tanzimat modernizminin düşünce tarzında getirdiği değişikliklerin geleneksel zihniyet yapısından farklı bir düzleme taşınmasına engel olmaya çalışmaktadır.

Namık Kemal'de de, tıpkı Ahmed Cevdet Paşa'da olduğu gibi, Din'in ya da İslam'ın belirleyici bir durum olduğunu biliyoruz. Doğal Hukuk'un kaynağını Akıl değil Allah'ta temellendiren Namık Kemal, 'Hukuk ve Hukuk-u Umumiye' başlıklı yazısında, Batı dünyasından esinli olan hak ve hürriyet kavramları ile İslam akidelerini uzlaştırmayı dener. İnsanın tabîi bir hakkı ve tabîi hürriyeti olduğunu, ancak bu tabîi hakkın ve bu tabîi hürriyetin sınırlarının Allah tarafından belirlendiğini ileri sürerek, bu kavramları Allah'a bağlar. Bu kavramları sınırlayan kuvvet, insanın iradesinin üzerinde olan bir kuvvettir. Namık Kemal şunları yazar: 'Acaba hukukun menba'ı, kâinatta vucûdunu aradığımız mebde'-i evvelde [ilk başlangıçta] midir? Yoksa ihtiyâr-ı beşerde [insan iradesinde] mi?' diye sorar ve şu cevabı verir: 'Şikk-ı sâni [ikinci ihtimal] bir surette teslim olunamaz. Çünkü ihtiyâr-ı beşer [insan iradesi] ya hürr-i mutlaktır [mutlak anlamda özgürdür] ya bir kayd ile mukayyedir [ya da, bir kayda bağlıdır]. Eğer hürr-i mutlak ise, hiçbir ferd diğerinin hod-be-hod [kendi başına] tayin ettiği hükme serfûrû eylemek [boyun eğmek] istemez ve buna bi-hakkın icbâr da olunamaz.'

Biri muhafazakâr, öteki gelenekçi iki büyük insan! İlki özel hayatın muhafazası, öteki ise kamusal hayatın gelenekselliğini sürdürmesi için gösterdikleri büyük çabayla yüceldiler. Mekânları Cennet-i âlâdır!

Hâmiş: Sevgili okurlarımın yeni yılının hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çeviriler ve Sadeleştirmeler

Türk edebiyatında çeviriler ve sadeleştirmeler, sanki herhangi bir kurala bağlı olmadan, dolayısıyla keyfi bir tavırla yapılmış gibi görünmelerine rağmen, belirli birtakım kısıtlayıcı ve yasaklayıcı normların işletildiği, üzerinde pek az durulan konulardan biridir.

Belki de 'pek az' durulmasının nedeni, doğrudan doğruya metni, deyiş yerindeyse, ötekileştiren bu kısıtlayıcı ve yasaklayıcı normların, sadece çevirmen ve sadeleştiricileri değil, ama aynı zamanda, okuyucu ve eleştirmenleri de, dolaylı bir biçimde, belirlemiş olmasıdır.

Şimdiyse durum değişiyor. Çeviri ve sadeleştirmede tahrifçilik ya da göz ardı etmenin, 'kanonik veya ahlaki (ideolojik) bir arındırmaya tabi tutulduğunu ortaya koyan örnekler, gerekçeleriyle birlikte açıklanma imkânını buluyor artık.

Tipik örnek, 1978 yılında sevgili Füsün Akatlı'nın 'Yazar da Kim Oluyor?' başlıklı yazısındadır. Akatlı, o yazısında "1940 yılında Ahmed Halid Kitabevi'nin 'Şarkdan Garbdan Seçme Eserler' dizisinde yayımladığı Karamazov Kardeşler'den" 'çevirmenin notu'nu aktarır. Çevirmen Hakkı Süha Gezgin, bu 'dipnot'da 'Burada romanı alâkadar etmeyen altı buçuk sayfalık bir parçayı atladım H.S.G' notunu düşmüştür. Gezgin'in 'atıl[dığını]' bildirdiği bölüm, çeviride 'İvan bu söze sayfalar süren bir nutukla cevap verdi' diye geçen bölümdür. Gezgin, romanda 'Zosima'nın cehennem hakkındaki fikirleri'nin de, yine aynı gerekçeyle 'romanı alâkadar etme[diği]' gerekçesiyle 'atıl[dığını]' bildiriyor.

Hiç şüphesiz başka örnekler de var, ama bu konuda Hakkı Süha Gezgin örneğinin yeterli olduğunu düşünüyorum. Bakar mısınız, çevirmen Gezgin, Dostoyevsky'nin 'Karamazov Kardeşler'inin hangi bölümünün 'romanı alâkadar etme[diğine] karar vermek yetkisini kendinde görebilmektedir!!! Cür'etin bu kadarına pes, doğrusu!

Sadeleştirmelere gelince, durumun daha da vahim olduğu söylenebilir. Diyeceksiniz ki, Hakkı Süha Gezgin'den daha beteri mi var? Evet var! Fazıl Yenisey!

Bilkent Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrencimiz Servet Erdem, Varlık'ın Ağustos 2011 sayısında, 'Osmanlı-Türk Romanında Öteki Metinler' başlıklı son derece dikkate değer bir makale yayımladı. Erdem, edebî 'kanon'un 'salt kimi metinleri susturmak üzerinden değil; metinleri kendi isteği gibi konuşturmak üzerinden de işle[diğini]' bildirdikten sonra, Barthes'ın şu sözünü aktarıyor: Faşizm, 'söylemeyi engellemek değil; söylemeye zorlamaktır.'

Gelelim, Fazıl Yenisey'e! Servet Erdem'in bildirdiğine göre, Fatih Kız Lisesi edebiyat öğretmeni Fazıl Yenisey, 1963 yılında Recaizade Mahmud Ekrem'in 'Araba Sevdası'nı, 'bugün konuşulan Türkçeye' çevirmiş; kitap, Kanaat Yayınları arasında çıkmıştır. Erdem, Berna Moran'ın dışında 'Araba Sevdası'nın Yenisey basımını okuyanların, okudukları kitabın Recaizade'nin 'Araba Sevdası' olmadığını farkına varmadıklarını bildiriyor.

Servet Erdem şunları yazıyor:

'Fazıl Yenisey'in çeviri metnini esas alarak yazılmış incelemelerinde asıl metinde hiç olmayan noktalara değinen eleştirmenler, araştırmacılar; ne yazık ki Bihruzlaştıklarının, hiç yazılmamış olanı okuduklarının farkında olmazlar. Fazıl Yenisey, romanı neredeyse tekrar yazar. Bihruz kabalaşır, anlatıcı yanlılaşır, eser, azınlıklara karşı saldırgan bir kimlik kazanır; olmayan diyaloglar, söylenmeyen sözler, şive taklidleri, yazılmamış şiirler, Yunus'lar, Rıza Tevfik'ler, Nedim'ler, Tevfik Fikret'ler girer romana.'

Dahası var: Yenisey'in, 'Araba Sevdası'nı nasıl tahrif ettiğinin devamı, haftaya!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İsmet Özel, Medeniyet ve 'Büfeci İslamı'

Hilmi Yavuz 2012.01.08

Türkiye'de 'modernleşmiş' ve laik 'beyaz Türk'lerin, gelenekçi Müslüman kimlikleri 'Büfeci İslamı' türünden bir değersizleştirmeyle niteleyen söylemleri, uzun bir süredir dolaşımda.

'Büfeci İslamı'nın öznelere de 'göbeğini kaşıyan adam'lar ya da 'bidon kafalı'lar elbette!

Bu ideolojik söylem, modernlikle geleneksellik ikili karşıtlığı bağlamında okunması gereken bir söylem olarak sunuldu. Çok da yanlış değildi bu! Laik 'Beyaz Türk'lerin İslam'a karşı aldıkları tavrın, ideolojik bir değersizleştirme söylemi olarak inşa edilmesinde şaşılacak bir taraf yoktur. İdeolojinin doğasında vardır bu: Ya 'öteki'leştirip değersizleştirecek ya da 'bizden' olanı yüceltecektir!

Ama bu meseleye daha farklı bir perspektiften de bakılabilir: Bu, İslam medeniyeti perspektifidir. Öteden beri anlatmaya çalıştığım gibi Türkiye'de Müslümanlar, İslam'ın bir medeniyet olduğunu, ısrarla göz ardı etmişlerdir. Müslümanlığın sadece akaiden ibaret olduğu, hatta bir medeniyet inşa etmediği ya da ettiyse bile, Müslümanların bu 'medeniyet'e ihtiyaçları bulunmadığı söylenmiştir. Şimdi kısa ve kestirme yoldan sorayım: Müslümanların 'Büfeci İslamı' ile değersizleştirilmelerinde, İslam medeniyetinin, bizzat Müslümanlar ve onların entelektüelleri tarafından ısrarla göz ardı edilmesinin hiç mi payı yoktur? Medeniyeti bir yana bırakalım ve eğri oturup doğru konuşalım: Akaid bağlamında bakıldığında bile, Hz. Peygamber'in (SAV) 'İnsanın dünyadaki vazifesi, dünyayı güzelleştirmektir' buyrukları hilâfına, berbat cami mimarisi ile dünyayı çirkinleştirenler yok mudur? Çuvaldızı başkasına batırmadan, iğneyi kendimize batıralım: İslam'ın bir medeniyet, estetik bir medeniyet kurmuş olmasının göz ardı edilmesi, yok sayılması, İslam'ın 'Büfeci İslamı', Müslümanların da 'göbeğini kaşıyan adam'lar ya da 'bidon kafalı'lar gibi birtakım aşağılayıcı yaftalarla etiketlenmelerinin nedenlerinden biri değil midir? Bakınız, İslam'ın önde gelen entelektüellerinden biri kabul edilen bay İsmet Özel, 'Bir Medeniyet Kurmak' başlıklı yazısında, aynen şunları yazmıştır:

'Medeniyet, toplum hayatının düzenlenmesinde insan aklının egemenliğine ve tatmin yollarının seçiminde nefsin eğilimlerine üstünlük tanınmanın doğal sonucudur [...] İslami mücadelenin varacağı noktanın bir İslam medeniyeti olacağını ifade etmek ne kadar iyi niyete dayalı olursa olsun içinde bir yanlış barındırmaktan uzak değildir. Çünkü İslamî ilkelerin savunulması, bir medeniyet savunması ölçüsünde ele alınamaz. Bu takdirde İslam kaynaklarının bir medeniyet kurmayı öngördüğü iddia edilmiş olur ki, böyle bir iddia, abestir.'

Bay Özel, daha sonra, 'gelecekteki İslam toplumunu zihnimizde bir medeniyet tasarımı taşıyarak yaklaşımdan doğacak olan sakınca[dan]' söz ediyor ve İslam'ın Vahiy ve Sünnet dışında bir medeniyete ihtiyacı olmadığını bildiriyor. İslam iki büyük medeniyet üretmiştir: İlki ve hiç şüphesiz en büyüğü, Vahyin ve Sünnet'in inşa ettiği Ahlak medeniyetidir. İkincisi ise, Estetik Medeniyet! İslam'ın bu büyük estetik medeniyetinin, Vahyin ve Sünnet'in ürünü olduğunu göz ardı etmek sözkonusu değil. Bu medeniyet İslam'ın medeniyetidir ve elbette Vahyin ve Sünnet'in ürünüdür.

İbn Arabî, Fütûhati'l-Mekkîye'de, Hz. Peygamber'in, 'Allah güzeldir, güzelliği sever' Hadis-i Şerif'ini [Sahih-i Müslim, İman 147] zikrettikten sonra şunları söyler: 'Ve eğer bir varlığı güzelliğinden dolayı seversen, sadece Allah'ı sevmiş olursun, çünkü Allah güzeldir.' İbn Arabî, 'sevginin sebebi[nin] güzellik, güzelliğin ise Allah'a ait'

olduğunu; 'çünkü güzelli[ğin] O'nun Zâtından dolayı seilmekte' olduğunu bildirir. Açıkça görülmüyor mu: İslam'ın estetik bir medeniyet olarak inşasının temelleri Vahiy ve Sünnet'tedir.

Gelgelelim, 'İslam kaynaklarının bir medeniyet kurmayı öngördüğünü iddia e[tmeyen], dolayısıyla da, böyle bir medeniyeti yeniden üretmenin 'abes'le iştigal olduğunu süren Bay Özel, İslam'ı sadece bir din olarak gören Oryantalistleri haklı çıkarmakta değil midir? Büyük ve estetik bir medeniyeti, İslam medeniyetini hiçe sayarak, İslam'ın ve Müslümanların aşağılanmasına, değersizleştirilmesine, 'medeniyetsiz' bir 'büfeci İslamı'na ircâ edilmesine, dolaylı da olsa, fırsat tanımış olmuyor mu?

Kararı siz verin...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Melâl'

Hilmi Yavuz 2012.01.11

'Melâl', Servetifünûn ve sonrası Türk şiirinin, öne çıkan izleklerinden biri. İzleğin Servetifünûn ve sonrası şiirimizde niçin bu kadar kıskırtıcı bir biçimde öne çıkmasına rağmen bir çözümlemesinin yapılmamış olmasının üzerinde durulması gereken bir mesele olduğunu düşünüyorum.

'Melâl', Baudelaire'in şiirlerinde sıklıkla kullandığı 'spleen' kelimesine karşılık olarak bulunmuştur. Alişanzâde 'Elem Çiçekleri'nde 'spleen'i 'melâl' ile karşılar. Bununla birlikte, şiirlerinde 'melâl' kelimesinin geçtiği [benim tesbit edebildiğim kadarıyla] dört şairin dördünün de bu kelimeyi, birbirinden farklı anlamlarda kullandıkları görülüyor: Tevfik Fikret'te "Hayata neş'e güneştir/ Melâl içinde beşer/ Çürür bizim gibi"; Yahya Kemal'de "Kalbimde vardı Byron'u bedbaht eden melâl"; Ahmed Hâşim'de "Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz"; İbrahim Alaattin Gövsa da Atatürk'ün ölümü üzerine yazdığı şiirin "Bir milletin melâlini söyler derin derin/ Derya, önünde çırpınarak Dolmabahçe'nin" mısralarındaki 'melâl'in anlamsal olarak birbiriyle hiç ilişkileri yoktur.

Yahya Kemal'de, 'melâl', 'spleen'den ziyade, 19. yüzyıl Romantik edebiyatının Almancada 'Weltschmerz'; Fransızca'da ise 'mal de siecle' ile ifade edilen romantik acı kavramını karşılar gibidir. Yahya Kemal'in "Kalbimde vardı Byron'u bedbaht eden melâl"de kastettiği, bu 'melâl'dir sanki;- yani, romantik acı! Fikret'te ve Hâşim'de de durum farklıdır. Fikret'in 'melâl'ini, içinde geçtiği mısraın bağlamından da anlaşılacağı gibi, 'neş'e'nin karşıtı olarak anlamlandırmak gerekir. Fikret'te 'melâl', 'keder'dir. Oysa Hâşim, "Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz" derken tam da Baudelaire'in ve genel olarak Sembolistlerin dilegetirmek istedikleri anlamda 'spleen'i kastetmektedir. Dolayısıyla, Hâşim'de 'melâl'i anlayabilmek için Baudelaire'e başvurmak gerekir.

Baudelaire'in Les Fleurs du Mal'inde 'Spleen' başlıklı dört şiiri var. Bu şiirlerin Sait Maden, Ahmet Necdet ve Erdoğan Alkan tarafından yapılmış çevirilerine baktığımızda: Sait Maden'in ve Ahmet Necdet'in 'Spleen'i, 'iç sıkıntısı', Erdoğan Alkan'ın ise sadece 'sıkıntı' ile karşıladıklarını görüyoruz. Ama işte burada, iç sıkıntısı ya da sıkıntı'nın spleen'in, dolayısıyla da Hâşim'deki melâl'in anlamını tastamam dilegetirmiş olduklarını söylemek mümkün değildir. Dikkate değer olan, Tevfik Fikret'in 'keder' anlamında olumsuzladığı 'melâl'in, Hâşim'de tam tersine, olumlayıcı bir anlamda kullanılmış olmasıdır. Bu elbette bir çelişki değil: Zira, yukarıda da belirttim: Fikret'te ve Hâşim'de 'melâl', birbirlerinden çok farklı anlamlara gelmektedir. [En azından Hâşim'de 'melâl'in 'neş'e' karşıtı 'keder'den çok daha farklı bir anlama geldiğini tahmin edebiliyoruz.] İbrahim Alaettin Gövsa'nın

şiiirindeki 'melâl' ise, bir matem ifadesi olarak, 'büyük üzüntü' anlamına geliyor;- Atatürk'ün ölümünden dolayı milletçe duyulan büyük üzüntü!

Tahsin Saraç, Fransızca Türkçe Sözlük'te 'nedensiz sıkıntı, iç kararması, bunalım' karşılığını veriyor ki, bu da tam anlamıyla 'spleen'i karşılıyor değildir: Şemseddin Sami'nin Kamus-u Fransevî'sindeki 'ömründen bıkmak', belki [ama, belki!] bir karşılık olabilir, gelgelelim, 'bir nevi cinnet' veya 'bir nevi merak' ['merak', Osmanlıcada, 'iç darlığı', 'kuruntu' vb. de demektir] veya yine Şemseddin Sami'nin verdiği bir başka anlamın ['karasevda'], 'spleen' ile hiç ilgisi yoktur.

Peki 'melâl nedir?' 'Büyük üzüntü' mü, 'iç kararması' mı, 'nedensiz sıkıntı' mı, 'yaşam bıkkınlığı' mı, 'iç sıkıntısı' mı;- Hangisi? Yoksa hepsi mi? Sözü Hilmi Yavuz'a bırakalım: 'hurufî şiirler'de 'harfler ve melâl' şiiri şöyle biter:

'O herhangi hüznlerde kalan kalbim bile yok; harflerin ormanında çok çok dolaştı;

ağacı, yaprağı, çiçeği aştı;- ama yok!

bir karşılık bulamadı melâle...'

Not: 'Çeviriler ve Sadeleştirmeler'le ilgili çalışmamı henüz tamamlayamadım. Bitirdiğimde yayımlayacağım. [H.Y.]

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Evliyâ Çelebi' kitabı üzerine

Hilmi Yavuz 2012.02.08

Evliyâ Çelebi'nin doğumunun 400. yıldönümü, 2011 yılında sempozyumlar, seminerler, paneller ve törenlerle anıldı ve kutlandı.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin İstanbul'da, Gazi Üniversitesi'nin ve Bilkent Üniversitesi'nin Ankara'da, 79. Dil Bayramı kapsamında Türk Dil Kurumu'nun İstanbul, Bursa ve Kütahya'da düzenlediği ulusal ve uluslararası sempozyumların, Evliyâ Çelebi etkinliklerinde öne çıkan toplantılar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

'Seyyah-ı Alem' Evliyâ Çelebi ile ilgili etkinlikler, sadece söz konusu toplantılarla sınırlı kalmadı;- Çelebi üzerine yapılan yayınların da özellikle anılmaya değer bir toplam oluşturduğunu göz ardı etmemek gerekiyor! Bu bağlamda öne çıkan, hiç kuşkusuz, Evliyâ Çelebi'nin 400. doğum yıldönümü etkinliklerinde en büyük çabayı göstermiş olan Prof. Dr. Semih Tezcan ve Doç. Dr. Nuran Tezcan'ın yayınlarıdır.

Ayrıca içinde şunu da belirtmek hak gözetirlik olacaktır: Nuran ve Semih Tezcan'ın Evliyâ Çelebi ile ilgili etkinliklerinin somut tarihi, 2001 yılına kadar çıkar. Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin, o yıl uluslararası 'Evliyâ Çelebi ve Seyahatnâme' başlıklı bir sempozyum düzenlemişti. Koordinatörlüğünü Nuran Tezcan'la Kadir Atlansoy'un yaptığı bu sempozyuma, başta Evliyâ Çelebi üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Prof. Dr. Robert Dankoff olmak üzere Türk ve yabancı Türkologlar katılmıştı. Prof. Dankoff'u özellikle zikretmem boşuna değil: Yapı Kredi Yayıncılık'ın 10 cilt olarak yayımladığı 'Seyahatnâme', Prof. Dankoff'un katkıları olmasa, herhalde basılabilmek imkânını bulamazdı. Prof. Dankoff'un yanı sıra bir süre önce yitirdiğimiz Dr. Yücel Dağlı'nın ve Seyit

Ali Kahraman'ın çabalarını da unutmamak gerekiyor elbet. Nihayet elimizde dört başı mamur bir 'Seyahatnâme' var...

Editörlüğünü Nuran ve Semih Tezcan'ın 2007'de de, Bilkent Üniversitesi'nde düzenledikleri sempozyumdan sonra, üstlendiği son çalışma olan 'Evliyâ Çelebi', Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 'Anma ve Armağan Kitapları' dizisinde, geçtiğimiz yılın son aylarında yayımlandı [Ankara, 2011]. Editörler, kitaba yazdıkları 'Sunuş' yazısında 'Başta gelen ama[çlarının] Evliyâ Çelebi'yi ve Seyahatname'yi her yönüyle tanıtmak, şimdiye kadar ortaya konmuş bilgilere yer vermek, onlara yenilerini eklemek oldu[ğunu]' bildiriyorlar;- ama bir uyarıyla birlikte: 'Ancak, okuyucu ve araştırmacıların sürekli göz önünde bulundurmaları gereken nokta, şudur: Evliyâ Çelebi araştırmaları (isteyen Batı terminusu kullanıp Evliyaoloji ya da Osmanlı nostaljisine kapılıp Evliyâ-şinâsî de diyebiliriz) oldukça genç bir bilim dalıdır. Bu dalın günümüzdeki büyük üstadı Robert Dankoff'un da sık sık tekrar ettiği gibi, daha yolun başındayız. Evliyâ'nın ve eserlerinin sırlarını çözmek için çok çalışmak gerekiyor.'

Kitap, 'Evliyâ Çelebi Kimdir?', Evliyâ Çelebi Araştırmaları Tarihi, 'Seyahatnâmenin Yazmaları ve Baskıları', 'Harita Üzerinde Evliyâ Çelebi'nin Seyahatleri', 'Seyahatnâmeden Ülkeler, Bölgeler, Şehirler', 'Seyahatnâme'den Kesitler', 'Seyyah Olarak Evliyâ Çelebi', 'Tarih Açısından Seyahatnâme', Kültür Antropolojisi Açısından Seyahatnâme', 'Sanat Tarihi Açısından Seyahatnâme', 'Dil Açısından Seyahatnâme', 'Yazar Olarak Evliyâ Çelebi', 'Nil Haritası', 'Dünden Bugüne Edebiyat, 'Kültür ve Bilim İnsanlarının Gözünde Evliyâ Çelebi' ve 'Evliyâ Çelebi Kaynakçası' başlıkları altında derlenen makalelerden oluşuyor.

Dr. Nuran Tezcan'ın bu kitapta yer alan Evliyâ Çelebi'nin 'Nil Yolculuğu: Mısır, Sudan, Habeşistan' başlıklı makalesini, özellikle Robert Dankoff ve Nuran Tezcan'ın 'Evliyâ Çelebi'nin Nil Haritası' ['Dürr-i bî-misîl ân ahhâr-ı Nil'] adlı kitabıyla [Yapı Kredi Yayınları, 2011] ile birlikte okumayı öneriyorum. Gerçi, bu yazıda sözkonusu ettiğimiz 'Evliyâ Çelebi'de, R. Dankoff ve N. Tezcan'ın 'Nil Haritası' başlıklı bir makaleleri varsa da, Evliyâ'nın 'yaşı altmışı geçmişken Nil kaynağını görme tutkusuyla çıktığı gizemli Nil yolculuğu'nu, bu özet makaleden değil de, 'Dürr-i bî-misîl ân ahhâr-ı Nil'den yola çıkarak izlemek daha isabetli olacaktır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Edebiyat Kat'iyen Muzırdır': Baha Tevfik ve Ahmet Hâşim

Hilmi Yavuz 2012.02.15

Osmanlı'nın İkinci Meşrutiyet dönemi, modernliğin kendisine bir felsefi arkaplan ya da daha doğrusu bir felsefi meşrutiyet zemini hazırlamanın zaaflarını barındırır.

Materyalist ve Pozitivist zemin arayışlarının İkinci Meşrutiyet entelijensiyasını hangi aşırılıklara taşıdığının tipik örneği, Materyalist düşüncenin yılmaz savunucusu Baha Tevfik'tir.

Dr. Mehmet Akgün'ün 'Materyalizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri' adlı çalışmasının, Baha Tevfik'in özellikle edebiyat hakkındaki düşüncelerini aktardığı bölümleri fevkalade şaşırtıcıdır;- şaşırtıcıdır, evet, çünkü Baha Tevfik, ısrarla, 'edebiyatın kat'iyen muzır [kesinlikle zararlı]' olduğunu öne sürmektedir...

Baha Tevfik, 'Piyano' mecmuasının 27 Kânûnuevvel [Aralık] 1326 [1910] tarihi 9. sayısında bu başlıkla ['Edebiyat Kat'iyen Muzırdır'] yayımlanan yazısında [Dr. Mehmet Akgün'den alıntıliyorum] 'İlkel dillerdeki benzetmeleri, istiâreleri ve diğerlerini göz önünde bulundurursak, tahayyülün ve muhayyilenin kuvvet kazanmasıyla bu gibi sanatların arttığı ve bir gün "edebiyat" ismiyle ayrı bir şube meydana getirecek kadar çoğaldığı görülür' dedikten sonra, dikkat edilsin, şunları yazmıştır: 'Düşünmeksizin hükmolunur ki, edebiyat umumî ve salgın bir dimağ hastalığından başka bir şey değildir.'

Baha Tevfik, bu düşüncesini temellendirmek için, 'edebiyatın hayal ile uğraştığını' bildirir ve şöyle devam eder: 'Aslında dimağın çeşitli melekelerinin, birbirinin zararına çalıştığı belliyken; hafıza, muhakeme, idrak gibi gerekli kuvvetleri tahrip ederek hayali genişletmek, her şeyin gerçek ve maddiyete dayandığı bir devirde tamamen hayalî bir varlık kazanmasına çalışmak ne kadar teessüf edilmeye şâyandır.'

Demek ki, Baha Tevfik'e göre, edebiyat, dimağın [beyinin] her şeyin gerçek ve maddî olduğu bir dünyada, 'tamamiyle hayalî' bir varlık kazanacaktır ve bu, esef edilecek bir durumdur. Edebiyatın 'muzır' oluşu, Baha Tevfik'e göre elbet, işte tastamam bundan dolayıdır.

Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay da, 'Türkiye'de Ruhçu ve Maddecî Görüşün Mücadelesi'nde, 'Baha Tevfik'in nazarında affetme[nin] ve âlîcenaplı[ğın] boş şey'; 'sanat ve edebiyat[ın] zararlı' olduğunu; 'vatan, millet gibi kelimeler[in] tantanalı sözlerden başka bir şey' olmadığını bildirir. Eleştirinin yıkıcı olması gerektiğini düşünen Baha Tevfik, Ali Kemal'den Rıza Tevfik'e, "Mehmet Rauf'tan Rifat Necdet'e, Şehbenderzâde Ahmet Hilmi'ye ve Ziya Gökalp'e kadar herkese 'pervasız ve cür'etli yazılarıyla' ağır saldırılarda bulunmuştur. 'Edebiyatın faydasız ve lüzumsuzluğu' ['edebiyat kat'iyen muzırdır'] konusundaki hücumlarının asıl hedefi ise Ahmet Hâşim'dir.

Baha Tevfik'in Hâşim'i materyalist bir felsefî bağlamda eleştiriyor olmasını anlamak pek mümkün görünmüyor. Her ne kadar Hâşim, eşyayı ['eşkâl-i hayat'ı] veya madde'yi, Baha Tevfik'in 'kat'iyen mızır' bulduğu 'hayal' havuzunun ['havz-ı hayal'in] sularından seyrediyor olsa da, onun şiirinde bir aşkınlık'tan [transcendence] söz etmek bahis konusu olmadığı gibi, Şerif Hulusi'nin de belirttiği üzere Hâşim, Kâinatta 'muayyen bir nizam' olduğu kanaatinde de değildir. Dolayısıyla bu tavrın, bana göre elbet, Hâşim'i, İdealizmden ziyade Materyalizm ile İmmateryalizm arasında bir ara-konuma yerleştirmiş olması ihtimali daha ağır basıyor.

Not: Hâşim'de aşkınlık ve nizamsızlık konusunda benim 'Sanat ve Edebiyat Üzerine Yazılar'daki ilgili makalelerime bakılabilir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kar düşünceleri

Hilmi Yavuz 2012.02.19

Anton Çehov'un 'Üç Kızkardeş' inde Tuzenbach, Marscha'ya sorar:

'İşte kar yağıyor: Bunun anlamı ne?'

Evet, ne anlamı var?

Kardan adam, kartopu çocukluktur. Karda kızak da! Yaşlılıkta, kapının önüne biriken karları kürüyememektir. Necatigil'in dediği gibi: 'Farı kalbim, farı da/ Kapına biriken karı/ Kürüyeme!'

Kar kapıyı tutmuştur, içerdesindir ve yalnız. Dışarıda kar yağıyordur sessiz ve beyaz. Kar henüz pencereni örtmemiştir, bakıyorsun camdan, 'tek ü تنها' bir ağaç! Evdesindir. Kapılar tutulmuştur, neylersiniz!

Yalnızlığı ölümle buluşturur kar...

Kar, ölümdür. Nietzsche, 'Ecce Homo'da, hastalığın, hasta insanda kurtulma içgüdüsünün, korunma ve savunma içgüdüsünün bozulması' olduğunu söyler: 'İnsan hiçbir şeyden sıyırılmaz kendini, hiçbir şeyle baş edemez, hiçbir şeyi geri çeviremez,-her şey yaralar.' 'Hastanın elinde bir tek büyük ilaç vardır bunlara karşı' der, Nietzsche: 'Rus yazgıcılığı dediğim şey, o başkaldırma bilmez yazgıcılık; bununla Rus askeri sefere artık dayanamaz olunca, karın içine uzanır.''

Kar, ölmeye yatmanın, ölüme hazırlanmanın, bir zaman'a dönüşmesidir. Ölümün en yumuşak, en lirik hazırlayıcısıdır kar. Karda bu rahat ve sıcak ölümlü yaşadım ben: 'Ve kar yılıydı, diz boyunu buluyordu ve askerler vardı, toplar yokuş başında mevzilenmişlerdi, kara gömülmüş. Okula gitmek için o sabah evden çıkmıştım ve yokuş yukarı, karlara bata bata, tırmanmaya savaşıyordum. Çelimsiz, hattâ sıska, nanemolla bir çocuk. Okulun merdivenlerini gördümdü, yaklaşmış olmalıyım, merdivenlerin demirlerini algıladım, o demirlere güzün, sarı ayvaları vurup parçalardık, gözüm kararmış olmalı, kara düştüm, yumuşacık, çantam elimden kaydı, uykum gelmişti, uzandım: Uzaktan köpek sesleri mi duyuluyordu, belli belirsiz, daldım.

Uyandığımda evdeydim. Sobanın yanında, çırılçıplaktım, kalın tüylü bir Siirt battaniyesine sarmışlardı: Battaniyenin üzerinde 'Hilmi Yavuz 1938' yazıyordu, kahverenginin üzerine beyazla [kar beyazıyla] yazılmıştı adım- ve tarih. Ve annemin o hiç unutamayacağım sonsuz kederli yüzü.

Topların başındaki nöbetçi erler görmüşler düştüğümü. Karda donmak üzereymişim eve getirdiklerinde. Babamın yüzü sonra. Dudaklarını ısırın hüznü adam' ['Geçmiş Yaz Defterleri'nden].

Yahya Kemal'de kar sesi, gecenin bestesidir ve müzik, karda açan çiçektir, Milan Kundera için. Gelgelelim, Ahmet Hâşim'in şiiri kar tutmaz. Kar yoktur Hâşim'de. 'Kış' şiirinde bile, 'sarı yollar'la ve 'kavafil-i evrak'la kış'ı değil, sonbaharı anlatır Hâşim.

Niçin Hâşim'in şiirinde kar yoktur? Bunun anlamı ne?

Ve bir şiir:

'herşey nasıl da bütündü bir zaman

şimdi bahçe eksik, güllerse yarım,

kar yağar, hüznü bile yok ve nerdesiniz,

âh, evet, nerdesiniz, yoksaydıklarım?' [Hilmi Yavuz]

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

CHP: İdeoloji mi, tüzük ve program mı?

Cumhuriyet Halk Partisi, bugün 'Tüzük Kurultayı' yapıyor.

Parti içi muhalefet, bu Kurultay'a katılmama kararı aldı. CHP yönetimi bazı tâvizler vermiş olsa da, Önder Sav'ın başını çektiği muhalefetin katılmama kararında ısrar edeceği sanılıyor.

Bu Kurultay, CHP'ye ilişkin bazı temel meselelerin bir kez daha açığa çıkmasını sağladı. İlk mesele, CHP'de, parti içi muhalefetin olmadığı hiçbir Kurultay'dan söz etmenin mümkün olmadığıdır. Bu muhalefet, her zaman yönetim kadrosunda bulunanlara karşı değil, yönetim kadrosunda bulunan bir kesimin öteki kesime muhalefeti şeklinde de görülür: 1959'da İsmet İnönü genel başkandır, Kasım Gülek genel sekreter! İsmet Paşa, Gülek'e muhaliftir, Kurultay toplanır ve Gülek tasfiye edilir. 1973'teyse tam tersi söz konusudur: İnönü yine genel başkandır, Ecevit genel sekreter! Kurultay toplanır. Bu defa Ecevit İnönü'yü alaşağı eder!

Söylemek istediğim, CHP'deki parti içi muhalefeti, siyaset terminolojisiyle söylersem 'lider sultanı'na karşı çoğulcu ve demokratik bir semptom olarak okumak mümkün değildir. CHP, her zaman kendi içindeki iktidar mücadelesine, kendi dışındaki siyasal iktidara karşı vermek konumunda olduğu aslî mücadeleye göre, öncelik tanımıştır. Parti içi mücadele, CHP'nin 'olmazsa olmaz' şartıdır. Nitekim, bugün yapılacak olan Kurultay, CHP'nin parti içi mücadeleye, iktidardaki AK Parti'ye olan muhalefetten daha fazla, [hem de çok daha fazla!] önem verdiğinin ayan beyan açığa çıktığı bir Kurultay olacaktır;-göreceğiz!

Bu neden böyledir, hemen söyleyeyim: CHP, parti içi muhalefetin nasıl yapılması gerektiğini bilmekte, ama iktidardaki siyasi partiye karşı nasıl muhalefet yapılacağını bilmemektedir. CHP, 1950'den bu yana muhalefeti öğrenememiştir;- evet öğrenememiştir, çünkü tarihsel olarak devlet kurucu tek parti iktidarı olma zihniyetinden, aradan geçen neredeyse 90 yıla rağmen, vazgeçebilmiş değildir. Bana sorarsanız, vazgeçebilmesi de mümkün değildir. Tuhaf gelebilir, ama gerçektir: CHP, ideolojik olarak, tek parti [evet, tek parti!] iktidarı olarak ülkeyi yönetmeye göre dizayn edilmiştir. Programı ve tüzüğünü istediğiniz kadar değiştiriniz, bu değişiklikler CHP'nin, kendisinin tek parti iktidarı olmasının dışında başka bir alternatifte hazır olmasını imkânlı kılmayacaktır. İsrarla vurgulamak istediğim şudur: CHP'nin ideolojisini, onun program ve tüzüğünde değil, yapıp etmeleriyle kendisini dışavuran eylemlerinde aramak gerekir. İdeolojiyi dışavuran, program ve tüzük gibi yazılı belgeler değil, eylemlerdir!

CHP'nin ilk 'demokrat' genel başkanı Bülent Ecevit bile, demokratik açıdan, muhalefetsiz tek parti iktidarının artık mümkün olmadığı 1970'ler Türkiye'si'nde, tek başına iktidar olmanın yollarını, siyasal etiğe hiç de uygun olmayan yollarla, Adalet Partisi'nden 11 milletvekilini ayartarak aramamış mıdır? Siyasi literatüre 'Güneş Motel pazarlıkları' diye geçen bu olay, Ecevit'in [evet, onun bile!] CHP ideolojisinin dışına çıkamadığını göstermiştir.

Şimdiyse CHP'nin başında ilk defa bir bürokrat, bir sivil bürokrat oturuyor. Bu, CHP'de genel başkanlığın Atatürk ve İnönü gibi asker bürokratlardan sonra bir sivil bürokrata, eski SSK Genel Müdürü Kemal Kılıçdaroğlu'na tevdi edildiği anlamına geliyor. Ama hepsi o kadar! Zira, CHP için ideoloji demek, devletin kurucu tek partisinin görüşlerini dile getiren [asker veya sivil, farketmez!] bürokrat ideolojisi demektir. Dolayısıyla Kemal Bey'le Önder Bey arasındaki anlaşmazlığın hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktur. Anlaşmazlık, ilke anlaşmazlığına ya da ideolojik anlaşmazlığa değil, tamamıyla parti içi iktidar mücadelesine ilişkindir. Sadece, gürültülü olacak bir 'Gürültay'!

CHP'nin Tüzük Kurultayı'nın anlamını bu verilerin ışığında kavramak gerekiyor.

Matrakçı Nasuh ve 'Muhteşem Yüzyıl'

Hilmi Yavuz 2012.02.29

Nasûhü's Silahî veya bilinen adıyla Matrakçı Nasuh, 'Muhteşem Yüzyıl' dizisinde, arasına, o da Kanunî emredince, haritalar çizen, ama onun dışında aylak, ayyaş ve bedbaht bir kimlikle sunuldu.

Saray dedikodularının öne çıktığı dizide Matrakçı, aslında 'Makbul' [daha sonra, 'Maktul!'] 'Parga'lı' İbrahim Paşa 'ya âşık Nigâr Kalfa ile evlendirilir. Ama Matrakçı, durumun farkındadır: Bedbahttır;- evine gitmemekte ve meyhaneleri mesken tutmaktadır! Dizide çizilen Matrakçı kimliği bu!

Hemen baştan söyleyeyim, 'Muhteşem Yüzyıl' dizisinin Matrakçı Nasuh'u, gerçek Matrakçı'dan çok daha farklı, onun kimliğiyle örtüşmeyen bir tiplikle veriliyor. Kurmaca metinlerde, meselâ tarihî romanlarda olduğu gibi, belirli şartlarda gerçeğin dışına çıkılabilir: Roman gerçeğiyle, tarihî gerçekliğin birebir mütakabiliyet içinde olması zorunlu değildir çünkü! Ama, bir tarihî karakterin, hele bilinen ve biyografik özellikleri tescil edilmiş kimliğini, sanki öyle değilmiş gibi göstermek ne kertede meşru sayılabilir;- şüpheliyim!

Matrakçı Nasuh, her şeyden önce, adının da imâ ettiği gibi, 'matrak' denilen bir oyunun mucididir. Matrakçı Nasuh üzerine birkaç değerli çalışma yapmış olan Prof. Dr. Hüseyin G.Yurdaydın'ın Evliyâ Çelebi'den aktardığına göre matrak, genellikle şimşir ağacından yapılmış ve cilâlanmış, lobut biçiminde ama biraz daha büyük ve daha ağır sopalarla oynanan bir oyun. Bu oyunda amaç, rakibin kafasına vurabilmek! Yurdaydın, 'Matrakçı'nın bu oyunun mucidi olduğu da şüphesiz gibidir' diyor.

Sadece 'matrak'ta mı? Değil, elbet! Nasuh'un 'türlü silah oyunlarında ve mızrak kullanma fenninde gerçekten üstün bir seviyede olduğu, akranı arasında kendisiyle boy ölçüşebilecek kimse bulunmadığı' bizzat Kanunî Sultan Süleyman tarafından verilmiş, 936 Zilkade tarihli bir beratın mevcut olduğunu biliyoruz.

Ama asıl önemlisi, Matrakçı'nın hattat, minyatörcü [Matrakçı'nın kendisi minyatürlerine 'resim', Yurdaydın da ona, 'ressam' demeyi tercih ediyor] ve tarihçi olduğudur. Kanunî'nin ilk İran seferinin [1533-1535] 'resimli bir tarihi' olan Beyan-ı Menâzil-i Sefer-i 'Irakeyn-ı Sultan Süleyman Han Nasuh'un tarih-yazıcılığına ilişkin en önemli eseridir. [Ayrıca içinde belirteyim: Sevgili ağabeyim ressam rahmetli Fahir Aksoy, 1970'li yılların ortalarında, Matrakçı'nın bu kitabının belgesel bir filmi yapmıştı. Film, şimdi kimdedir veya nerededir, bilmiyorum]. Nasuh'un, Taberî Tarihi'ni Türkçeye çevirmek gibi çeviri müktesebatı da var.

Bu kadar da değil. Matrakçı, aynı zamanda bir matematik bilginidir. Yurdaydın'ın verdiği bilgiye göre, Katip Çelebi, onun Umdet el-Hisab adında bir kitabı olduğunu yazmıştır. Katip Çelebi'de ayrıca şu bilgiler de bulunuyor: Matrakçı'nın Cemal el Kitab ve Kemal el-Hisab adında bir matematik kitabı daha vardır. Cemal El Kitab ve Kemal el-Hisab, Yavuz Sultan Selim'e takdim edilmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Matrakçı, Kanunî döneminde bu kitabı yeniden ele alarak tamamlamış ve Umdet el-Hisab adıyla yeni bir kitap halinde ortaya koymuştur [Yurdaydın, H.G., Matrakçı Nasûh, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963.]

Görülüyor; Matrakçı Nasuh, 'Muhteşem Yüzyıl'ın Nigâr Kalfa'sı tarafından aldatılan ve o yüzden de bedbaht olup meyhanelerde yatan sefih ve raté bir ressam değil, 16. yüzyıl Osmanlı'sının tarih, sanat, spor ve matematik alanlarında söz sahibi gerçek bir entelektüeldir ve yazık ki, dizide, harem dedikodularına kurban edilen bir kimlik olarak görünmektedir. Ne hazîn!

'İzmir Suikası' ve hukuksuzluklar

Hilmi Yavuz 2012.03.04

MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın özel yetkili savcılar tarafından sorgulanmak istenmesi, bilindiği gibi, hukukî bir problemi ortaya çıkardı.

MİT yasası, MİT görevlilerinin ancak Başbakanın izniyle sorguya çekilebileceğini güvence altına alırken, özel yetkili savcılığın, istisnasız herkesi sorgulanmak üzere davet edebilmesi söz konusuydu. Bu problem, MİT yasasının ilgili maddesinin değiştirilmesiyle çözüldü. MİT müsteşarı da sorgulanmaktan kurtuldu.

Bu neviden bir hukuk probleminin, bu sıralarda 'Kemal Tahir'in 'Kurt Kanunu' romanının bir TV dizisi olarak yayınlanıyor olması dolayısıyla gündeme gelen 'İzmir Suikası' olayı sırasında da ortaya çıktığını hatırlatayım istedim.

İzmir Suikası teşebbüsünün eski İttihad ve Terakki Fırkası mensubu sanıklarının çoğu, Büyük Millet Meclisi'nde muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın üyesiydiler. Terakkiperver Fırka'nın 1925 yılında Şeyh Said isyanı bahane edilerek kapatılmış olmasına rağmen, fırka mensuplarının milletvekillikleri devam etmekteydi ve 1924 Anayasası'nın [o zamanki adıyla 'Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun] 17. maddesi gereğince milletvekili dokunulmazlıkları ['teşrii masuniyetleri'] vardı. Buna rağmen, İstiklâl Mahkemesi'nin, zanlı milletvekillerini tevkif etmiş olması, tıpkı MİT Müsteşarı Hakan Fidan olayında olduğu gibi, hukukî bir problemin ortaya çıkmasına sebep oluyor ve İstiklâl Mahkemeleri'nin, dokunulmazlıklarına rağmen milletvekillerinin tutuklanmasına karar veremeyeceği öne sürülüyordu. Dahası, hepsi de milletvekili olanlar arasında Millî Mücadele'de Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almış büyük paşalar: Kazım Karabekir, Ali Fuad [Cebesoy], Refet [Bele], Cafer Tayyar da [Eğilmez] bulunmaktaydı.

Prof. Dr. Mete Tunçay, 'Tek Parti Yönetiminin Kurulması' adlı o çok değerli çalışmasında 'duruşmalar başlamadan önce ilginç bir olay[ın]' yaşandığını bildirir: "İsyan mıntıkası [Diyarbakır] İstiklâl Mahkemesi üyeleri, [...] suçluların içinde mebusların da bulunduğuna değinerek, böyle alçaklar varsa, derhal dokunulmazlıklarının kaldırılması ve Meclis'in toplantıya çağırılmasını istem[iş] ise de 'olaya el koyan [İzmir] İstiklâl Mahkemesi, hiç böyle bir gereksinim duymaksızın, şüphe üzerine ve 'suçüstü bahanesiyle' eski Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası milletvekillerini tutuklamaya başlamıştır bile..."

'Suçüstü' veya o zamanki deyişle 'cinaî cürmümeşhut'! TBMM Reisi Kâzım [Özalp] Paşa, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun [Anayasa'nın] milletvekili dokunulmazlığına ilişkin 17. maddesinde, 'cinaî cürmümeşhut' [cinayet girişiminde suçüstü] durumunda, milletvekillerinin TBMM'nin toplanıp dokunulmazlıklarının kaldırılması kararı olmadan da tevkif edilebileceklerini açıklamış ve "Hükûmet, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'ndaki [bu] sarahate tevfikân tevkipleri Büyük Millet Meclisi'ne bildirmiştir. Şimdiki hâlde bence Meclis'i içtimaa [toplantıya] dâvete lüzûm yoktur." demiştir [Feridun Kandemir, İzmir Suikastinin İç Yüzü, Ekicigil Tarih Yayınları, 1955].

Oysa, ortada Kazım Karabekir, Ali Fuat, Refet ve Cafer Tayyar Paşa'ların 'cinaî cürmümeşhut'la [suçüstü] yakalanmaları gibi bir durum asla söz konusu değildir. Büyük ihtimalle, şayet Başvekil İsmet Paşa müdahalede bulunmasa [Mahkeme reisi 'Kel' Ali Çetinkaya, İsmet Paşa'yı da tutuklama emri vermiştir!] paşaların da mahkûmiyeti gündeme geliyor olacaktı... Unutmamak gerek: Paşalar, Gazi Paşa'nın lütfûyla beraat ettirilmişlerdir. Hukuk ve lütûf! Söyler misiniz, hangi hukuk devletinde bir hukuksuzluğun, lütûfla telâfi edilmesi söz konusu olabilir ki?

Bugünkü uygulama, yani MİT Yasası ile özel yetkili savcılarının yetkileri arasındaki hukukî anlaşmazlık, zanlı lehine işleyen bir süreçle ortadan kaldırıldı; hâlbuki İzmir Suikası davasındaki uygulama, sanıklar aleyhine işleyen bir süreçle sonuçlandırılmıştır...

Bugünün Cumhuriyet Halk Fırkası ve Kemal Kılıçdaroğlu, İzmir Suikası'nda tutuklanan paşalar ve 'cinaî cürmümeşhut'la ilgisi olmadan tutuklanıp idam edilen milletvekilleri için özür dilemeyi düşünür mü?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Özerk estetik bilinç' ve İslam medeniyeti üzerine düşünceler

Hilmi Yavuz 2012.03.07

Gregory Jusdanis, Yunanistan'ın modernleşme tecrübesini tartıştığı 'Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür, Millî Edebiyatın İcad Edilişi' adlı kitabında, 1922'de 'Türk ordusunun Küçük Asya'daki bölgelerin denetimini ele geçirmeye çalışan Yunan kuvvetlerini bozguna uğratması[nın]' Yunan toplumunda 'mahşerî boyutlara varan millî bir travma olarak yaşadı[klarını]' bildirir ve bu durumun millî ideolojinin yeniden değerlendirilmesine yol açtığını söyler.

Bu bozgunla birlikte, 'Bizansçılık ile romantik Helencilik'in bileşimi olan' Megali İdea yıpranmış; dolayısıyla 'Yunan toplumunu işe yarar bir ideolojiden mahrum bırak[mıştır].' Jusdanis'e göre, 'Milleti ve devleti, yani milletin etnik-dinsel kimliklerini modern seküler varoluşla bütünleştirme yolundaki' Megali İdea'nın başarısızlığı uğraması, 'Yunanistan'ın üzerine inşa edildiği çelişkileri[n] açığa çık[masına]' yol açmıştır.

Peki, sonra? Megali İdea'nın yerine neyin konulacağına ilişkin olarak özellikle Metaksas diktatörlüğü döneminde, 1936'da, muhafazakârların "siyasî uyumsuzluğa ve sosyalizmin yükselişine verdikleri cevap, klasik kültüre dayanan ve Ortodoksluk ve Bizans mirası ile pekiştirilmiş bir 'Üçüncü Yunan Uygarlığı' " projesidir. Jusdanis'in belirttiğine göre, 'liberal burjuva unsurlar [ise] estetik bir bilinç öner[mekteydiler.] Bu estetik bilinç, özerk bir estetiği öngörüyor ve bunu, 'kültürü[n] estetize edilmesinde kullandıkları vazgeçilmez bir araç' olarak görüyorlardı.

Bu 'estetik bilinç' nasıl işlemektedir? Jusdanis, bunu Yorgos Theotokas'ın deyişiyle, 'klasik olanla modern olanı kaynaştırma teklifi' olarak okuyor ve şöyle diyor: 'Doğu ve Batı, yerel ve kozmopolit, dinsel ve seküler, geleneksel ve modern, devlet ve millet, Romalı ve Helen'... Yunanlılar, 'geleneklerine sahip çıktıkları halde yine de Avrupalı olabilirlerdi; miraslarına sadık kaldıkları halde yine de modern olabilirlerdi'.

Avrupa'nın 'özerk estetik' inşası, sanatların 'saray, kilise ya da şenlik praksiyle bütünleşmiş' olmaktan çıkması, 18. yüzyılda olmuştur. Jusdanis'in Schultze-Sasse'den aktardığına göre, 'sanat Onsekizinci Yüzyılın ikinci yarısında ayrıcalıklı bir kültürel etkinlik alanı olarak ortaya çık[mış]' ve, - burası çok önemli, 'toplumun işlevsel ve toplumsal farklılaşmasının olumsuz yan etkilerini askıya alabilen bir mutabakat ve kurtuluş alanı olarak görülmeye başlan[mıştır]'.

'Burası çok önemli', evet, çünkü modernleşme krizlerimize de çözüm sunabilecek özerk bir estetik bilinç, bizim medeniyetimize içkin olan (mündemîc; immanent) bir bilinçtir. İslam medeniyetinin edebiyat ve elbette şiir

alanında, edebî enstrümanlara, özellikle de metafora başvurarak dinsel ve kanonik olandan özerkleştğini gösteren örnekleri burada zikretmeme gerek yok. Sadece edebiyatta değil, resim alanında Erol Akyavaş'ın, Ergin İnan'ın, Peyami Gürel'in eserleri, sinemada Derviş Zaim'in filmleri [özellikle de 'Cenneti Beklerken' ve 'Nokta'] bu özerk estetik bilincin somut örnekleridir.

Dayatma, mutaassıp bir Medeniyet inkârcılığından veya sanatın özerkliğini-dolayısıyla da, toplumun farklılaşmış olduğunu göz ardı ederek- kabullenemeyen kanonik ısrarcılıktan geliyor. Bu iki engel, önünde sonunda aşılacak ve özerk estetik bilincin İslam medeniyeti içinde yeniden üretilmesine imkân tanımak zorundadır. Defalarca yazdım, bir daha tekrar edeyim: İslam medeniyeti bir Estetik medeniyettir! Özerk estetik bilinçle İslam'ın herhangi bir çelişkisi olamaz...

Jusdanis'i iyice okursak, bu bilincin 'Doğu ile Batı, yerel ve kozmopolit, dinsel ve seküler, geleneksel ve modern, devlet ve millet' arasındaki karşıtlıklara son verme anlamına geldiğini görürüz. Türk toplumunun da hem geleneksel hem de modern olabilmesinin mümkün olduğunu 'sahih şiir' bağlamında dilegetirirken, işte tastamam bunu, yani sanatın özerk estetik bilincinin hâkim kılınmasını kastediyordum; -anlayan anladı! Veyl anlamayanlara!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Anayasa İdeolojisi

Hilmi Yavuz 2012.03.11

Türkiye Cumhuriyeti, yeni bir Anayasa edinmeye hazırlanıyor.

Bu Anayasanın bundan önceki Anayasalardan farkı ne olacak? Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik, laik bir sosyal hukuk devleti olma konusundaki temel koyucu ilkesi dışında, yeni Anayasanın, deyiş yerindeyse, ideolojisi ne olacak?

Bir anayasanın temel koyucu ilkeleri dışında, bu ilkelerin belirlediği projenin dışında, bir anayasa ideolojisinden söz edilebilir mi? Elbette edilebilir, - ideoloji, bir anayasanın getirdiği temel hukuksal ilkelere indirgenemez çünkü!

Yeni Anayasanın ideolojisi, her şeyden önce, temel koyucu ilkelerin yanı sıra, bu ilkelereki unsurlar arasında kurulan ilişkilerin belirlediği yapıya bağlıdır: 'Demokrasi'den, 'Laiklik'ten ve 'Sosyal hukuk devleti'nden neyin anlaşılması gerektiğinin açık seçik tanımlanması gerekir. 'Din ile Devlet işlerinin birbirinden ayrılması' gibi, eski deyişle 'efrâdını câmî, agyârını mâni' olmayan birtakım verili önkabullerle anlaşılmaya çalışılan bir 'Laiklik' kavramının, 'başörtüsü' gibi, yaşanan somut ve kronikleşmiş meselelere bir çözüm getirmediği apaçık ortadadır. 'Laiklik', sadece 'Din ve Devlet işlerinin birbirinden ayrılması' gibi, sanki kasten müphem bırakılmış bir tanımdan yola çıkılarak, resmî ideolojinin hizmetine sunulmuş, bu ideolojinin taşıyıcı özneleri tarafından bu hizmette kullanılmıştır.

Oysa 'Laiklik'in, 'Din' ve 'Devlet' kavramlarını, geriye iterek öne çıkan kavramlarla ilişkisi vardır ve o kavramlarla tanımlanması gerekir: 'Kamusal alan' ve 'Sivil toplum'! 'Kamusal alan' ve 'Sivil toplum' kavramları, 'Laiklik'in, 'efrâdını câmî, agyârını mâni' bir açıklık ve kuşatıcılıkla tanımlanmasını mümkün kılan kavramlardır. "

'Kamusal alan' Devletin alanı mıdır, yoksa Sivil toplumun alanı mıdır?" sorusuna, net bir cevap verilmeden 'Laiklik'in tanımlanması sözkonusu olamaz.

Burada bir tespitte bulunmama izin verilsin: Çok uzun bir süreden beri Büyük Fransız Devrimi ve Aydınlanma'nın temel koyucu kavramları, Modernliğin dönüşümü bağlamında geçerliliğini yitirmiş bulunuyor. Bunların başında da, 'Kamusal alan'ın 'Devletin alanı' olduğu konusundaki yaklaşım geliyor. Fransız 'Laikçiliği'nin ayırt edici özelliği budur. Oysa Demokrasi kavramı, temsili Demokrasiden katılımcı Demokrasiye doğru dönüşüp 'Sivil toplum' kavramı teorik anlamda öne çıkmaya, daha belirleyici olmaya başlayınca, 'Kamusal alan'ın 'Devlet'e değil, Sivil toplum'a ait bir alan olduğu görüşü yerleşmiştir. Dolayısıyla, Sekülerlik ile Laiklik arasındaki ayırt edici sınır, 'birey' ve 'yurttaş' kavramlarından değil, bir defa daha belirteyim, 'Kamusal alan'ın Devlet'e mi, yoksa Sivil toplum'a mı ait olduğu sorununun belirlenmesinden geçmektedir. Sekülerlik, 'Kamusal Alan'ın Sivil Toplum'a, Laiklik ise Devlet'e ait olduğunu kesinler. Geleneksel hukuk ile modern hukuk arasındaki en temelli fark, buradadır. Modern Hukuk, eğer gerekiyorsa, önce, soyut ve genel kavramlarla 'kamusal alan'ı tanımlar ve gündelik hayatta karşılaşılan her somut olayı da, bu tanım bağlamında ele alır. Ortada bir tanım olmadığında, meselelerin, soyut ve lojik (mantıksal) değil, somut ve dolayısıyla, analogik (benzeşim) ilişkilerine dayanılarak çözümlendiğini, yaban toplumların tarihinden biliyoruz. Tıpkı, balinaların suda yaşadıklarına bakılarak, 'balık' diye tasnif edilmeleri gibi!

Hiç kuşku yok: 'Laiklik'in tanımında zorunlu olarak atıfta bulunulması gereken 'Kamusal alan' ve 'Sivil toplum' kavramlarının da, yine 'efrâdını câmi, agyârını mâni' bir biçimde tanımlanması gerekiyor. Yeni Anayasa, bu bağlamda birbirine yapısal olarak eklemlenen hiyerarşik bir kavramlar düzeni inşa etmek zorundadır. Müphem ifadeler ve her tarafa kolaylıkla çekilebilen ibârelerle yazılacak bir Anayasanın, hiçbir mânâsı olmaz...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kemalist ideoloji, kadın özgürlüğü ve 'Devlet Feminizmi'

Hilmi Yavuz 2012.03.14

Tanzimat [ve sonrası] Osmanlı-Türk romanında modernleşmenin büyük krizlere yol açan problemlerinden biri, kadın özgürlüğü meselesidir:

Prof. Dr. Şerif Mardin, 'Tanzimattan Sonra Aşırı Batılılaşma' başlıklı makalesinde, Tanzimat yazarlarının 'en çok iki konu üzerinde durdu[klarını] bildirir ve bu iki konuyu şöyle özetler: 'Kadının toplumdaki yeri ve üst sınıf erkeklerin Batılılaşması'. Mardin'e göre 'şüphesiz bu iki alan, Osmanlı kültürüne göre en "yüce", gizil değer yapısına göre ise en duyarlı olanlardır.'

Mardin'in 'kadının toplumdaki yeri' olarak ifade ettiği konu, aslında kadın özgürlüğü meselesinden başka bir şey değildir. Tanzimat'la birlikte modernleşmenin gerek hayat tarzındaki değişikliklere muhafazakarca, gerekse düşünce tarzındaki değişikliklere gelenekçi karşıduruşlarda, kadının konumu öne çıkar.

Modernliğin gerek hayat tarzı gerekse düşünce tarzı olarak temellük edilmesinde, Tanzimat ve hemen sonrası dönemde büyük krizlere yol açması, hiç şüphesiz, anlaşılır bir şeydir. Nihayet, toplumda radikal değişiklikler sözkonusudur ve bu değişikliklerin sert reaksiyonlara neden olmasını normal karşılamak gerekir.

Bu böyledir de, Tanzimat'tan bu yana neredeyse iki yüzyıl geçmişken ve Cumhuriyet'in 90. yılında, kadınların özgürlük taleplerini nasıl yorumlamalıdır? Cevap basittir: Türkiye'de kadının gerçek anlamda özgürleşmesi bağlamında çözümler üretilmemiştir de ondan!

İsterseniz, yine romanlar üzerinden konuşalım. Adalet Ağaoğlu'nun 1973 yılında yayımladığı Ölmeye Yatmak romanında da, üniversitede doçent olan birincil karakter Aysel, öğrencisi Engin'e 'Söyle bana Engin. Şimdi hayran hayran ve güvenle yüzüne baktığın kadın özgür mü? Özgürleşti mi hiç?[...] Tek başına kurtulmak ve kurtarmak mümkün mü?' diye soruyorsa eğer, bu, kadının özgürleşmesi konusunda Tanzimat'tan bu yana ne kadar yol aldığımızı ortaya koymakta değil midir?

Evet, gerçekten öyle! Kemalist ideolojinin kadının özgürleşmesini, onun eğitime bağlaması, aslında, Tanzimat'ın kadının özel alanda eğitilmesine ilişkin yaklaşımının, kamusal alana taşınmasından ibarettir: Tanzimat'ta kadının Batılılaşmasının, onun ev içi [özel alan] eğitimi ile sağlanması düşünülürken, Cumhuriyet ideolojisi, eğitimi kamusal alana taşımakla, kadının 'özgür'lüğünü kazanacağını varsaymıştır. Bu, Kemalist ideolojinin, kadın meselesini, Şirin Tekeli'nin deyişiyle, bir 'Devlet feminizmi' olarak temellük etmesi demektir: 'Biz eğitiriz, onlar özgürleşir!' mantığı! 'Devlet Feminizmi', evet, tıpkı Tek Parti iktidarının Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın 'eğer Komünizm gerekiyorsa, bunu devlet olarak biz yaparız!' sözünü değiştirerek söylersem, 'eğer Feminizm gerekiyorsa, bunu biz yaparız!' mantığı! [Tekeli, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara romanındaki Selma tipini, 'Devlet Feminizmi'nin tipliği olarak örnek gösteriyor]

Kemalist ideolojinin 'Devlet Feminizmi' için özgürlük, yukarda da belirttiğim gibi, kadının kamusal alanda eğitilmiş bir kimlik edinmesi anlamına geliyor. Ama Adalet Ağaoğlu'nun Aysel karakterinde de dile getirildiği gibi, eğitilmiş ve saygın bir meslek sahibi olmak, kadının özgürleşmesini mümkün kılmıyor. Özgürlük, kurtuluş [emancipation] demekse, bu nasıl sağlanacaktır? Gülnur Savran'ın tasnifiyle 'Eşitlikçi Feminizm', 'Radikal Feminizm' veya 'Sosyalist Feminizm', bir çıkış yolu göstermekte midir? Bu feminizmler, toplumsal cinsiyetin [gender] temellük edilmesine neden olabileme iktidarına sahip midir? Gerçek özgürlük buna mı bağlıdır?

Bunu haftaya tartışalım, diyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

4+4+4: 'İdeolojik Değil, Pedagojik!' Evet, Ama Nasıl?

Hilmi Yavuz 2012.03.18

Üniversite öncesi öğretim sisteminde köklü değişiklikler getiren 4+4+4 ile ilgili tartışmalar süredursun, konunun [ve elbette bütün konuların!] daima olduğu gibi siyasallaştırıldığı bir ortamda, yapılan tartışmalardan hiçbir yararlı sonucun çıkması söz konusu değil.

Daha başından beri, Türkiye'de konu ne olursa olsun, ister eğitim, ister sanat, ister tarih... akla gelebilecek hangi mesele varsa, daimâ [evet, daimâ!], siyasî bir mesele olarak idrak edilmiş, daimâ satıhta kalınmış veya ancak siyasileştirildiği ve siyasî bir mesele olarak ele alındığında anlaşılır ve çözümlenebilir olduğu zannedilmiştir! Vahîm hata!

4+4+4 de öyle! Eğitim sistemimiz, bugüne kadar ve şimdi de, siyasî bir mesele olarak okunuyor. Gerçi Başbakan, 4+4+4'ü 'ideolojik değil, pedagojik' bir dönüşüm olarak nitelemiştir ama, görünen köy kılavuz

istememektedir. Evet, çünkü işin 'pedagojik' yanının ne olduğu, hâlâ muallâktadır.

'Pedagojik', evet, ama özellikle 4 yıla çıkarılan lise öğrenimi sürecinin nasıl bir 'pedagojik' bağlamı olacağının bilinmesi gerekiyor. Hemen belirteyim, ben liseyi 4 yıl okudum: 1950-51 ders yılında, öğrencisi olmakla onur duyduğum Kabataş Erkek Lisesi'nin birinci sınıfına kaydolduğumda, lise öğrenimi 4 yıldız ve bu 4 yıl, benim hayatımı, bu yaşma kadar süren insanî ve entelektüel etkileriyle dönüştürmeye devam etmektedir...

Daha önce de değişik vesilelerle belirtmiştim. Hiç şüphesiz, asıl 'pedagojik' mesele, gerçekten lise eğitiminden beklenen o temel-koyucu estetik, ahlakî ve entelektüel değerlerin öğrencilere taşınabilmesi meselesidir. Lise eğitimi hümanist bir eğitimidir; -batıda, özellikle de Anglo-Sakson ülkelerinde programlanarak müfredata geçirildiği biçimiyle 'humanities' derslerinin ağırlıklı olduğu bir eğitim! Liselerin çöküşü ile birlikte, tıpkı Türkçe dersleri gibi 'humanities' dersleri de üniversitelere taşınmıştır ve bana sorarsanız, bundan daha anlamsız bir şey olamaz... Anlamsız, evet, çünkü bu dersler, asıl liselerde verilmek gereken derslerdir. Milli Eğitim bürokrasisi, özellikle Talim ve Terbiye Dairesi farkında mıdır bilmiyorum, ama yavaş yavaş, aslında liselerde verilmesi gereken, ama her nasılsa verilemez olan dersler üniversitelerde verilmeye başlanır olmuştur. Lütfen söyler misiniz: Üniversitelerde Türkçe derslerinin işi nedir? İlköğretimde ya da liselerde öğretmediğiniz anadili, üniversitelerde mi öğreteceksiniz?

Milli eğitim sistemindeki çöküşün semptomları, klasik humanist eğitimin yerini, öğrencileri, bilgi ile somut ve maddî çıkarlar arasında bir ilişki kurulmasına yol açan, ne idüğü belirsiz bir eğitim sisteminin almasıyla ortaya çıktı. Öğrencilerin, bilgi'yi, Üniversite Giriş Sınavları'nda işe yarayacak ya da işe yaramayacak bilgiler biçiminde değerlendirmelerine yol açan, deyiş yerindeyse 'anti humanist' bir eğitimin temelleri atıldı. Sonuç? Sonuç şu: Öğrenci, Üniversite Giriş Sınavı'nda 'çoktan seçmeli' sorulara endeksenerek, anadilinde, eski deyişle, 'faili mef'ûlü yerinde' bir cümle bile yazamaz oldu! Neden? Çünkü Üniversite Giriş Sınavları, bilgiyi dile-getirme değil, bilgiyi işaretleme amacını öngörmektedir ve öğrenci, bilgiyi dile-getirmeyi, giderek ve elbette Üniversite Giriş Sınavları'nda kullanılmadığı için, 'işe yaramaz' görmeye alıştırılmaktaydı Türk Milli eğitim bürokrasisi, yıllarca, bilgi'yi işaretleme ile bilgi'yi dilegetirme arasındaki o büyük zihinsel farkın ayırında görünmedi. Üniversite hocaları, zaman zaman, bizim 1940'lı yıllarda ilkokulda öğrendiğimiz imlâ kurallarını bilmek şöyle dursun, düşüncelerini doğru dürüst dile-getirmekten aciz bir öğrenci topluluğuyla karşı-karşıya kalmanın sersemletici şokundan, uzun süre kurtulamadı; -hâlâ da kurtulduğu söylenemez!

Bakınız, üniversite öğrenimi, bir meslek sahibi olmayı sağlar; üniversite, insanın bir meslek edinmesi içindir. Ama öğrencinin insanî değerleri edinebilmesi, ancak lisede olacaktır,- olmalıdır da! 4+4+4 ile, 'ideolojik değil, pedagojik' bir dönüşüm gerçekleştirilmek isteniyorsa eğer, yapılması gereken, öncelikle ve önemle, lise eğitiminin referans alınması, öğrencinin analitik bir zihinle ve insanî [entelektüel] değerlerle donatılmasını imkânlı kılmaktır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kemalist tesettür ve kadın özgürlüğü

Hilmi Yavuz 2012.03.21

Kemalist ideolojinin kadının özgürleşmesini, kadının eğitimi ile ilişkilendirmesinin, meseleyi ne kertede doğrulanabilir sonuçlara taşıdığı şüphelidir.

Toplumda kadının erkeklerle eşit haklara sahip olabilmesinin onun eğitilmiş olmasına, eşit haklara sahip olunca da kadının özgürleşmesinin mümkün olacağına dair Kemalist yaklaşımın, siyasal ve sosyal alanda eşit olanaklar tanıdığı olmasına rağmen, kadını gerçekten 'özgür' kıldığı söylenebilir mi?

Hemen belirteyim: Cumhuriyet ideolojisinin, kadın özgürlüğünü onun eğitilmiş olmasıyla ilişkilendirmesi, bu ideolojiye özgü bir yaklaşım değildir. Tanzimat da kadın özgürlüğünü, onun eğitilmesiyle ilişkilendirmiş, ancak eğitimi özel alanla sınırlandırmıştı. Özgürleşmenin, eğitim yoluyla gerçekleştirilmesi konusunda Kemalist ideolojinin yaptığı, kadının eğitimini özel alandan kamusal alana taşımış olmaktan ibarettir. Kadın artık evinde [özel alan] değil, Cumhuriyet okullarında [kamusal alan] öğrenim görecektir...

Önemli bir nokta, Cumhuriyet'le birlikte kadın eğitiminin kamusal alana taşınmasının, kadının kamusal alanda görünürlüğünü nasıl mümkün kılabileceğidir. Kadınlar, kamusal alanda, erkeklerle birlikte aynı sınıflarda öğrenim göreceklidir ama bu taşınmanın, kadının görünür kılınmasını zorunlu hale getireceği de ortadadır.

Kemalist ideoloji bu meseleyi, kadının kamusal alana erkek giysileriyle çıkartılarak görünür kılınması yoluyla çözmüştür. Dikkat edildiyse görülecektir: Cumhuriyet'in ilk on yılında toplumda eğitilerek belirli bir statü edinip öne çıkmış kadınların giyim kuşamları, erkek giyim kuşamı gibidir;- ya da kuramsal bir deyişle, eril [masculin] giyim kuşam! Ceketli, kravatlı, pantolonlu kadınlar! Eril giyimli kadınların, özellikle Atatürk'ün çevresinde görünmeleri, bu giyim kuşam tarzının, kadınların kamusal alanda görünür kılınmalarına ilişkin bir model olarak sunulduğu anlamına gelir. Bir tür Kemalist tesettür!

Evet, 'Kemalist tesettür';- şundan dolayı: Çünkü Osmanlı devletinde tesettür, nasıl İslamî açıdan kadının kamusal alana çıkabilmesini mümkün kılan bir meşruiyet zemini oluşturuyor idiyse, eril giyim kuşam da Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadının kamusal alana çıkabilmesini mümkün kılan bir meşruiyet zemini hazırlamıştır. Başörtüsü, İslamî ya da daha geniş bir ifâdeyle, geleneksel bağlamda ne anlama geliyor idiyse, eril giyim kuşam da, Cumhuriyet'in ilk yıllarında modernlik bağlamında o anlama gelmekteydi: Toplumsal kimlik [gender] rollerinin, giyim kuşamla da dışa vurulduğu biliniyor. Erken Kemalizm, Cumhuriyet kadınının toplumsal kimliğini, eril [masculin] giysilerle belirleyerek kamusal alanda görünür kılmıştır. Bu, Kemalizm'in kadının toplumsal kimliğini [gender] eril söylem üzerinde sabitlediğini gösterir.

Asıl soruya dönelim: Erkek egemen veya antropolojik bir terminolojiyle söylemem gerekirse, ataerkil [patriarchal] bir toplumda, kadının kurtuluşunun gerçekleşmesi söz konusu olabilecek midir? Dişil [feminin] bir söylemle dilegetirilen toplumsal cinsiyet kimliğine ilişkin feminist talep, bir çözüm sağlayabilecek midir?

Görünen o ki, modernlik, kadının toplumsal cinsiyetinin biyolojik cinsiyetiyle [sex] alımlanması bağlamında gelenekselden farklı bir konumda değildir. Modernliğin, kadın için bir toplumsal cinsiyet iktidarını inşa edemiyor olması, verili erkek egemen yapı içindeki feminist çabaların, kadının kurtuluşunu sağlayabilme konusunda, bana göre elbet, sonuçsuz kalacağını göstermektedir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Hukuku indir, hukuku kaldır!'

Hilmi Yavuz 2012.03.25

Türkiye Cumhuriyeti, yeni bir Anayasa'yı hayata geçirmeye hazırlanıyor. 1982'den beri değişe değişe, orasına burasına ekleme ya da çıkartma yapıla yapıla botokslu yaşlı bir kadına dönmüş olan Anayasa, nihayet, bir yenisi ile değiştirilecek. 'Şimdi Tasa, yine Anayasa!'... Dideler rûşen!

Pek iyi de, yeni bir Anayasa bu ülkenin meselelerini sona erdirecek midir? Nedense her Anayasa değişikliğinde, böylesi bir iyimserlik havasının hâkim olduğunu görmek, öteden beri beni fevkalâde şaşırtmıştır. Bir yeni Anayasa ile her şeyin çözümlenebileceği umutlarının kaynağı nedir?

Kaynağı şu: Cumhuriyet kurulduğundan bu yana bir politik söylem analizi yapılırsa, yüzdeyüz eminim, istatistiksel olarak en fazla kullanılan sözcüklerin, 'hukuk devleti' ve 'hukukun üstünlüğü' olduğu görülecektir. Tevfik Fikret'in 'Kanun diye, kanun diye, kanun tepelendi/ Beyhûde figanlar, yine beyhûde enînler' mısralarından bu yana, çok az şeyin değişmiş olması, meselenin Cumhuriyet dönemiyle de sınırlı kalmadığının delilidir.

Bakınız, benim bizzat yaşayıp tanıklık ettiğim bir dönem, 1950-1960 arası Demokrat Parti iktidarı döneminde, muhalefetin birincil meselesi, 'Hukuk' olmuştur. 1957'den itibaren, bir siyasi muhabir olarak bilfiil içinde bulunduğum siyasi ortam [DP'ye muhalefet eden bir gazetede çalışıyordum], tamamiyle hukukî meselelerin tartışılmasıyla geçmiştir. Şimdi geçmişe bakıyorum da, o dönemde Türkiye'nin bütün meselelerinin dört temel hukuk düzenlemesiyle çözüleceği konusundaki safdilce iyimserliğimizi hatırlıyorum: Bu dört mesele şuydu: (i) yargıç güvencesi [o zamanki deyişle, 'hâkim teminatı'], (ii) üniversite özerkliği ['üniversite muhtariyeti'], (iii) basın özgürlüğü ['matbuat hürriyeti'] ve Memurîn Muhakematı Kanunu'nun 're'sen emekliye sevk' [bu madde, özellikle, hükûmetin gözünde persona non grata olan üst düzey bürokratların, sorgusuz sualsiz emekli edilmelerine ilişkindi!] maddesinin kaldırılması. Muhalefetin, Adnan Menderes hükûmetlerine yönelttiği eleştiriler bunlardı ve bu dört mesele çözümlünce, Türkiye'nin bütün meselelerinin ortadan kalkacağını, 'memleketin düze çıkacağını' düşünüyorduk.

Pek iyi de, ne oldu? 1961 Anayasası, bu konulara nisbeten demokratik çözümler getirmiş olmasına rağmen, Türkiye'nin temel meselelerinin hâlâ çözülemediğini, bizim bu dört mesele çözümlenince, Türkiye'nin güllük gülistanlık olacağına dair inancımızın hâk ile yeksân olduğunu gördük! Ne hazîn aldaniş!

Ama bunun aksinin de vârit olduğunu söylemeliyim. Türkiye'nin meselelerinin, bu dört meseleyle veya onlara benzer hukukî düzenlemelerle halledileceğini düşünenler de oldu. Yani, basın özgür olmazsa, üniversite özerk olmazsa, yargıç güvencesi sözkonusu olmazsa, ancak o zaman, evet ancak o zaman, Türkiye'nin dikensiz gül bahçesi olarak selâmete çıkacağını düşünenler de çıktı. 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat müdahalelerinin gayesi buydu: Demokrasinin üzerine 'şal örtmek', 1961 Anayasasının bu ülkeye 'bol geldiği'nde direktmek! İyi de, sonuç? Sonuç şu: Sadri Ertem'in romanının ['Bacayı İndir, Bacayı Kaldır'] adından esinlenerek söylersem: 'Hukuku indir, hukuku kaldır!'

Görüldü ki, iş 'hukuku indir, hukuku kaldır!'la bitmiyor. Dileyelim ki, yeni Anayasa ile bunlar 'dün'de kalsın! Ve artık 'yeni şeyler söylemenin' idraki içinde bulunulsun...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Oğuz Atay'ın 'Sahipsiz'liği

"Herkesten öyle düşmanlık görüyorum ki Halit'çiğim, sadece güler yüz, tatlı söz bile bazen beni sevindiriyor.

Ayrıca ben ne bir partinin adamıyım, ne de ilericilerin savunacağı bir 'güç' sayılırım. Senin deyimimle, tam 'sahipsiz'im." Oğuz Atay'ın, 2 Kasım 1976'da, bir süreliğine A.B.D'ne giden Halit Refiğ'e yazdığı mektupta okuyoruz bu sözleri...

Bu yaralayıcı sözler, Türkiye'nin belirli bir tarihsel döneminde, hiç de sıradan olmayan bir entelektüel romancının yalnızlığını dile getiriyor. 'Tutunamayanlar'ın yayımlanışının üzerinden dört yıl geçmiştir ve Türk okuru, bu roman konusunda hemen hemen hiç bilgilendirilmemiştir. Hatırladığım kadarıyla, bir veya iki tanıtım yazısı;-hepsi o kadar! Tanpınar'ın deyişiyle 'Tutunamayanlar', tam bir 'sükût suikası'ne marûz bırakılmıştır...

Türkiye'nin entelektüel tarihinde egemen ['resmî] ideolojinin kanonları, edebiyat başta olmak üzere kültürel üretimin bütün alanlarında ne kertede yürürlükte olmuşsa, deyiş yerindeyse, politik toplumun yanı sıra, formüle edilmemiş ve örtük 'sivil' kanonlar da o kertede yürürlükte olmuştur. Tanpınar'ın maruz kaldığı 'sükût suikası', onun işte bu 'sivil' kanonların dışında ve ötesinde 'sahipsiz' bırakılmasındandır. 'Sivil kanonlar', evet, zira, ne sağcılara ne de solculara yaranabilmiştir Tanpınar;-tıpkı Oğuz Atay gibi!..

Oğuz'un yaşadığı tarihsel dönemdeki talihsizliği, Türkiye'de edebiyatın, örtük Marksist kanonlarla, örtük muhafazakâr kanonlar arasına sıkışıp kalmış olmasındandır: Ne o, ne öteki'dir Oğuz Atay. Kemal Tahir'i kendine yakın hissetmesinin, belki de derin anlamı budur: Solcuların dışladığı, muhafazakârların da kendilerinden saymadığı bir kimliktir Kemal Tahir!

O dönemin zihinsel yarılmışlığını gösteren tipik örneklerden biri Yalçın Küçük'ün 'sağcı'ların kendilerinden saydığı Peyami Safa'yı, 'sol'a transfer etmek istemesiydi: Küçük, 'muhafazakarlar'a seslenerek şöyle diyordu: 'Alın Ebu Cahil Kemal Tahir'i, verin Peyami Safa'yı!' Zihinsel yarılmışlığın düştüğü sıradanlık düzeyi: Entelektüel ilişkiler, futbolcu transferi söylemine indirgenmişti..

İkinci örnek, Ece Ayhan'ın tavrıdır: Tanpınar'ın itibar kazanmaya başladığı tarihlerde, 1973'ler olmalı, Selahattin Hilav'ın Tanpınar'ı Marksizm'e yakın bir konumdaymış gibi göstermesine karşılık, benim bunun aksini savunduğum yazılar üzerine Ece Ayhan, Demirtaş Ceyhun'un Harbiye'deki kitapevinde bana, hiç unutmuyum, hışımla şöyle demişti: 'Onlar [muhafazakârları kastederek] Sabahattin Ali'yi bizden ['solcuları' kastederek] transfer ettiler; biz de Tanpınar'ı onlardan transfer ediyorduk ki, bir çuval inciri berbad ettin!'

Ece'nin, Sabahattin Ali'nin 'transferi'nden kastettiği, Mustafa Kutlu'nun o sıralarda Sabahattin Ali üzerine bir monografi yazmış ve onu 'solcu' olmaktan çok, muhafazakâr bir konumda göstermeye çalışmış olmasıydı.

Oğuz Atay'a bu 'transfer'ler sırasında, hiçbir 'takım', hiçbir 'kulüp' iltifat etmemiştir. Sahipsizliğinin sebebi, herhangi bir formayı giymek istememesiydi.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tek Parti İktidarı ve Camiler [1]

Hilmi Yavuz 2012.04.01

Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) tek parti iktidarında, camilerin konumu, sürekli olarak bazı gerçekten vahîm birtakım iddia ve rivâyetlere konu olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Anadolu taşrasının bazı kasabalarında camilerin ve mescidlerin, depo veya ahır olarak kullanıldıklarına ilişkin, rivayete dayanan iddialar! Peki, bu rivayetlerin esası nedir, bir dayanağı var mıdır? Yoksa, gerçekten tek parti iktidarını vurmak için kasten uydurulmuş, kötü niyetli şâyialar mıdır bunlar?

'Tarih ve Toplum' Dergisi'nin Güz 2011 sayısında, A. Kıvanç Esen'in, 'Tek Parti Dönemi Cami Kapatma/Satma Uygulamaları' başlıklı, kapsamlı ve kuşatıcı bir makalesi yayımlandı. Esen'in, Galatasaray Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümünde hazırlanmış yüksek lisans tezinin 'gözden geçirilmiş ve yayına hazırlanmış hâli' olarak sunduğu bu makalede, cami kapatma/satma uygulamasının vakıf sisteminin tasfiyesi olarak değil de, 'tek parti iktidarının cami algısı çerçevesinde nasıl konumlandırılabilceği' bağlamında yorumlandığı bildiriliyor. Esen'in son derece geniş bir kaynak taraması sonucunda vardığı sonuç, 'Tek parti iktidarı[nın] bir mekân olarak camileri iki temel çerçevede konumlandır[dığıdır]': 'İlk olarak camilerin, insanların belirli aralıklarla, temel olarak dinî ritüellerini gerçekleştirmek için bir araya geldikleri toplanma mekânlarıdır. İkinci olarak ise, camiler, belirli bir dönemi simgeleyen mimarî mekânlardır.' Bu 'temel çerçeveler'den ilkinin, konunun olgu bağlamını oluşturmaya dolayısıyla ideolojik bir göndermesi yoktur. Fakat, ikincisi, yani camilerin tek parti iktidarı için, 'belirli bir dönemi simgeleyen mimarî mekânlar' oluşları, meselenin ideolojik bir bağlamı olduğunun işaretlenmesi anlamına geliyor ki, hiç şüphesiz, asıl önemli olan da budur!

Esen'in makalesi, tek parti iktidarının sadece camileri değil, fakat 'her türlü toplanma mekânını muhalefetin yeşerebileceği olası odaklar olarak gör[düğünü]' gösteriyor. CHP iktidarı, bunları 'sivil toplum' örgütleri olarak ya 'kendilerini feshetmek zorunda bırakmış, ya da sıkı bir denetime tâbi tutmuştur.' 'Bazı dönemlerde', özellikle de Ramazan aylarında, camilerde verilecek 'vaaz mevzularının' denetlenmesinin, bizzat Emniyet Müdürlüklerince yapıldığı anlaşılıyor: Esen'e göre bu, 'iktidarın vaazları rejim için güvenlik problemi yaratacak bir faaliyet olarak görüyor olması[...]' anlamına gelmektedir. Bazı durumlarda denetim, meselâ Maraş'ta, 1936 yılında gerçekleşen bir olayda görüldüğü gibi, bizzat CHP İl Örgütü tarafından yapılmış, CHP İl yönetim örgütü başkanı [o dönemdeki deyişle, 'İl-yön-kurul Başkanı'] 'hem polis hem de yargıç kimliğine bürün[müştür]'. Esen bu durumu şöyle dile getiriyor: 'CHP İl-yön-kurul başkanı, Orhan Kemal'in Murtaza romanındaki Bekçi Murtaza karakterinin cisme gelmiş hâlidir: Yukarıda Allah, Ankara'da devlet ve hükûmet, Maraş'ta da İl-yön-kurul başkanı...'

Camilere gelince, Esen'in deyişiyle 'camilerin ötekileştirilmesi', tek parti iktidarının 1930'larda 'ulusal/modern mimariyi yeniden kurgularken, kemer ve kubbe gibi mimarî formlar[ı], Osmanlı ve Doğu ile özdeşleştir[mesi] ile başlamıştır: 'Artık ulusal mimarîde kemer ve kubbenin, cami ve kervansarayın yeri yoktur.' Esen şunları yazıyor: 'Sonuç olarak Cumhuriyet dönemindeki "canlı" ve "hareketli" toplumsal hayat, mekân ve mimarî yapı bağlamında kalabalık meydan ve caddeler, tramvaylar, heykeller ve büyük binalarla simgeleştirilirken, Osmanlı "teokrasi"nin "iğrenç" ve "kötürüm" zihniyeti ile Osmanlı toplumsal hayatının "durgun" ve "uyuşuk" yapısı camilerle simgeleştirilmiştir.' [Esen, çift tırnaklı kelimeleri, '1933'te Maarif Vekâleti tarafından yayımlanan "Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti'ne: Nasıldı? Nasıl Oldu?" kitabından alıntılanmıştır.]

'Camilere ne oldu?' sorusunun yanıtı ise, gelecek haftaya!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Behçet Necatigil'in 'evrak-ı metrûkesi'

Bu yıl 16 Nisan günü, sevgili Behçet Necatigil hocamın 96. doğum yıldönümü.

1980'den beri her yıl olduğu gibi, bu yıl da Behçet Necatigil Şiir Ödülü verilecek ve bir toplantı düzenlenecek.

Hoca'nın ölümünden kısa bir süre sonra, eşi sevgili Huriye Necatigil, Cem Yayınevi'nin kurucusu rahmetli Oğuz Akkan'ın, Hoca'nın 'Bütün Eserleri'ni yayımlamak istediğini, aile olarak da Mehmet Ali Tanyeri ile bana, bu dizinin bir eleştirel basımını hazırlama işini vermek istediklerini söyledi. Tanyeri de ben de, büyük bir memnuniyetle kabul ettik bu görevi...

Hoca'nın o küçük çalışma odasında, 1980 yılı kışı başından itibaren, her cumartesi öğleden sonra, Huriye hocanın'ın hazırladığı enfes su böreklerinden demli çaylar refakatinde kemâl-i âfiyetle gövdeye indirerek, tam üç yıl çalıştık. Sonunda da sekiz ciltlik 'Bütün Eserleri' çıktı ortaya...

Ancak, 'Düzyazılar'ın yayımlanmasından sonra, Hoca'nın bazı yazılarını 'görmediğimizi' fark ettim. Cem Yayınevi'nin arkasından Necatigil dizisinin yeni basımlarını üstlenen yayınevi, kitapları Tanyeri'ye ve bana sormadan, dahası bizim 'yayına hazırlayanlar' olarak adlarımızı koymayarak, bir başka editörün adıyla yayımlamaya başlamıştı. Bu durumda yeni yayınevi, her ne hikmetse (!), 'yayına hazırlayanlar' olarak Mehmet Ali Tanyeri'yi ve beni 'tanımamış' (!) olmaktaydı!

Bu yüzden Necatigil'in kitaplarına girmeyen düzyazıları, yeni basımlara alınmak imkânını bulamadı. Birkaç gün önce, dosyalarımı bakarken, 'Düzyazılar 1'in [Bütün Eserleri 5] bu ilk basımına alınmayanların listesi geçti elime. 1983 yılında çıkardığım bu listede Hoca'nın Eczacıbaşı tarafından 1950'li yıllarda yayımlanan 'Tıpta Yenilikler' dergisinde [Aralık, 1957] 'Cenab Şahabeddin' yazısı; 'Türkiyat' Mecmuası Cilt VII-VIII, Cüz:II'de 'Behçet Gönül' imzasıyla yayımlanan 'Şakayık-ı Nu'maniye' yazısı; 1941 yılında Otto Spies'den çevirdiği 'Türk Halk Kitapları'na yazdığı 'Türk Halk Kitaplarının Tercümesi Münasebetiyle' başlıklı sunuş yazısı var. İlginç bir dipnota da rahmetli Orhan Şaik Gökyay Hoca'mızın 'Tarih Toplum' dergisinde [Ocak 1986] yayımlanan bir yazısında rastladığım anlaşılıyor: Bu dipnotta, Orhan Şaik Hoca, 'Yurt Mecmuası, Sayı: 5'te 'Behçet Necatigil'in "Şark Folklorunda Elma Sembolüne Dair" bir makalesinin bulunduğunu bildiriyor.

Fakat asıl önemli olan Necatigil'in 14.4. 1942'de Zonguldak'tan [Hoca o yıllarda Zonguldak Lisesi'nde edebiyat öğretmenidir] Tahir Alangu'ya yazdığı mektupta 'Yeni Zonguldak' gazetesine "Bir Adamın Kuruntuları" başlığı altında bir dizi ['11 kadar'] yazı yazdığını bildiriyor-ki, bu yazıları görmek imkânını bulamadığımı belirtmeliyim.

Bir başka mesele de, Hoca'nın, bu yazılara 'Zonguldak' gazetesinde devam edip etmediğidir. Bu soruyu soruyorum;- nedeni, Hoca'nın evrak-ı metrûkesi arasında gördüğüm ve üzerine, tarihi, Hoca'nın o bildik elyazısıyla [ve kurşun kalemle] düşülmüş, 15 Nisan 1943 tarihli gazete kupürüdür. Bu kupürde 'V.Berk' imzalı ve 'Akşamla Birlikte' başlıklı kısa bir yazı bulunuyor. Burada iki ihtimal söz konusu: Hoca, acaba (i) 'V.Berk' imzalı ve elbette bir başka kişiye ait bu yazıyı çok beğendiği için mi kesip saklamıştı; yoksa (ii) 'V.Berk', Necatigil'in müstear adlarından biri miydi? Hoca'nın, bazı müstearlar [meselâ, İzzet Geyve, gibi] kullandığı biliniyor çünkü...

Bu notları, Necatigil üzerine çalışmak isteyenler için yeni araştırma imkânları sağlayabileceğini düşündüğüm için yazıyorum ve sevgili ve aziz Hoca'mı özlemle anıyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tek parti dönemi ve camiler [2]

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 yıllık tek parti iktidarı süresince, dinî mekânların 'işgali' konusundaki tavrı, A.Kıvanç Esen'in 'Tarih ve Toplum' dergisinde [13, Güz 2011] yayımlanan 'Tek Parti Dönemi Cami Kapatma/Satma Uygulamaları' başlıklı makalesinde belirttiği gibi, camileri hem 'insanların belirli aralıklarla temel olarak dinî ritüellerini gerçekleştirmek için bir araya geldikleri toplanma mekânları', hem de 'belirli bir dönemi simgeleyen mimarî mekânları' olarak ele almak olmuştur.

Esen, ayrıca, geçen haftaki yazımda da belirttiğim gibi, tek parti iktidarının, camileri, 'her türlü toplanma mekânı' olarak 'muhafeften yeşerebileceği olası odaklar' biçiminde politik mekânlar bağlamında da gördüğünü bildirmiştir ki, bu tek parti iktidarının camilere karşı onlara, dinî, tarihî ve siyasî mekânlar olarak, ikili değil, üçlü bir tavır alışla baktığını göstermektedir.

Dikkate değer olan, Gazi M.Kemal imzasıyla 23.3.1931 tarihinde Başvekâlete gönderilen yazıda, Reisicumhur'un 'son tetkik seyahatinde', Konya'da 'asırlarca devam etmiş ihmaller sebebiyle, büyük bir harabî içinde bulunmalarına rağmen, sekiz asır evvelki Türk medeniyetinin hakikî mimarî şaheserleri sayılacak kıymette bazı mebanî'ye [yapılara] atıfta bulunmuş olmasıdır. Reisicumhur, 'bilhassa' Karatay Medresesi, Alaeddin Camii, Sahipata Medrese cami ve türbesi, Sırçalı Mescit ve İnce Minareli Cami'i zikretmekte ve 'evvela asker işgalinde bulunanların tahliyesinin ve kâffesinin [tümünün] mütehasıs zevât nezaretinde [uzman kişiler gözetiminde] tâmirinin temin buyurulmasını rica e[tmektedir]'.

Dikkate değer, evet, iki sebepten dolayı: İlki, Gazi M.Kemal Paşa'nın Selçuklular dönemine ait olan yapılardan; ikincisi ise bu yapılardan bazılarının 'asker işgalinde' bulunduğundan söz ediyor olmasıdır. A.Kıvanç Esen, Reisicumhur'un bu emrine rağmen [evet, rağmen!] silahlı kuvvetlerin, Alaeddin Camii'ni tahliye etmemekteki 'inadı[nın] kırılma[dığını]' bildiriyor ve sözünü şöyle bağlıyor: 'Sonuç olarak Mustafa Kemal'in ordu işgalinden kurtarılacak restore edilmesini rica etmesinden yaklaşık bir sene sonra Alaeddin Camii tahliye dahi ettirilememiştir.' Konya'daki İkinci Ordu Müfettişliği, Milli Müdafaa Vekaleti'ne [Millî Savunma Bakanlığı'na] bir yazı göndererek, camilerin depo olarak kullanılan bazı bölümlerinin 'âsâr-ı atıktan [eski eserlerden] olmadığı[nı] ve cami olarak da kullanılmadığı[nı]' öne sürmüştür ki, bu da A.Kıvanç Esen'in ifâdesiyle, 'bir caminin hangi kısmının eski eser, hangi kısmının eski eser olmadığına dair kararı, İkinci Ordu Müfettişliği'nin vermiş olduğunu göstermektedir.

Tek Parti rejiminin camiler konusunda aldığı tavır, Reisicumhur Gazi M.Kemal'in yukarıda sözünü ettiğimiz emrinde dilegetirildiği üzere, onarılması gereken eski eserlere, 'sekiz asır evvelki Türk medeniyetinin hakikî mimarî şaheserleri' şeklinde atıfta bulunuyor olmasından çıkarsanabilir. A.Kıvanç Esen, bu tavrı şöyle özetliyor: 'Çalışmamız sırasında özellikle vurgulanması gereken konu, bu korumacı zihniyetin, camilerin "kutsallığından" değil, "Türklüğü"nden kaynaklanmış olmasıdır.' Hiç şüphesiz, bu tavır, anlaşılabilir bir tavidir;- zira, 1931 yılı Türk Tarih Tezi'nin yoğun bir biçimde hazırlığının yapıldığı yıldır. Nitekim, bir yıl sonra, 1932 yılında, Birinci Türk Tarih Kongresi toplanacak; 'Maarif Vekili Esat Beyefendi'nin Açma Nutku'nda bildirdiği üzere, 'Türkler[in] Ortaasiyadan yayıldıktan sonra gittikleri yerlerde ilk medeniyeti neşretmiş [yaymış] ve böylece Asiyada Çin, Hint ve Mukaddes yurt edindikleri Anadolu'da Eti; Mezopotamya'da Sumer, Elam ve nihayet Mısır, Akdeniz ve Roma medeniyetlerinin esaslarını kurmuş' oldukları[!] açıklanacak ve Esat Beyefendi'nin ifadesiyle, 'bugün yüksek medeniyetlerini takdir ve takip ettiğimiz Avrupa'yı o zamanlar mağara hayatından kurtarmış' olduğumuz[!] duyurulacaktır!

Yorumu size bırakıyorum...

Kemalist Tarih Tezi ve Popüler Tarih

Hilmi Yavuz 2012.04.11

1930'lu yıllar, Cumhuriyet Halk Fırkası tek parti iktidarının ulus-devlet inşasını bir etnisite üzerinden, yani Türklük üzerinden temellendirmeye çalıştığı yıllardır.

1932 yılında toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi, bu çabanın Türk Tarih Tezi olarak resmîleştirildiğini gösterir. Bu resmîleştirmenin Türkiye'de entelektüel faaliyetlerin belirli bir kanona bağlandığını; sadece edebiyatın değil, mimarînin ve müziğin de Türkleştirilmesine ilişkin Kemalist kanonun inşa edilmeye başlandığını biliyoruz.

Yüksek edebiyat bir yana, popüler edebiyat, özellikle de, o yıllarda yazılan popüler tarih romanları bu kanonun, ideolojik ve resmî işleyişini ortaya koymak bakımından anlamlıdır. Dr. Murat Kacıroğlu'nun, 1927-1940 yılları arasında yazılan 'Tarihî Macera Romanlarında Kanonik Söylem yahut Angaje Eğilim' başlıklı makalesinde [Turkish Studies, Spring 2010], Abdullah Ziya [Kozanoğlu], Nizameddin Nazif [Tepedelenlioğlu], M.Turhan Tan gibi popüler tarihî roman yazarlarının eserlerinde bu Kanonik söylemin analizinin başarıyla yapıldığını görüyoruz. Kacıroğlu, Abdullah Ziya'nın Kızıl Tuğ romanında Cengiz Han'ın Moğol kimliğinin reddedilerek Türk kimliğinin öne çıkarıldığına dikkati çekiyor ve 'Birinci Türk Tarih Kongresi'nde tartışılan meselelerden biri olan Moğolların Türk olup olmadıkları konusunda ileri sürülen görüşlerden birinin ['Kızıl Tuğ' romanında, H.Y.] Abdullah Ziya tarafından benimsendiği[ni]' bildiriyor: 'Bu görüş sadece Cengiz Han'ın Türk olduğu şeklinde Afet İnan tarafından geliştirilen çözümdür.'

Abdullah Ziya'nın, sadece bir romancı olarak değil, bir mimar olarak da, Kemalist Türk Tarih Tezi'ni destekleyen yazılar yazdığı da görülüyor. Abdullah Ziya'nın Birinci Türk Tarih Kongresi'nin toplandığı 1932 yılında, tek parti iktidarı Maarif Vekâleti'nde Başmimar olarak çalışmaya başlamış olması fevkalade dikkati çekicidir.

Abdullah Ziya'nın, o yıl, Mimar Dergisi'ne [Mimar 2, No.4, 1932] yazdığı 'Yeni Sanat' başlıklı makalede 'Türk'ün camisinden, çeşmesinden motif alarak bu asırda [XX. Yüzyıl, H.Y.] sanat eseri yapılamayacağını öne sürmektedir ki, bu öneri, A.Kıvanç Esen'in 'Tek Parti Dönemi Cami Kapatma/Satma Uygulamaları' başlıklı makalesinde [Tarih Toplum, Güz 2011] ifade ettiği gibi, 'Caminin Türklükle özdeşleştirilmesi, onun "eski"ye ait olduğu gerçeğini değiştirme[mektedir]. 1930'lar Türkiye'si için modern olan ulusaldır, ulusal olan da modern. Yani iktidar için camiler "Türk"tür, ama ulusal değildir.'

Açıkça görülüyor mu: Kemalist Tarih Tezi, ulus devleti hem Türklük üzerinden inşa etmek istemekte, hem de geçmişte Türkler'e ait olan ne varsa, onu ulusal saymamaktadır. Tipik bir kafa karışıklığı!

Nizameddin Nazif de, Osmanlı'yı aşağılayıp değersizleştirerek Türklüğü öne çıkarmayı tecrübe eder. "Kara Davut"'ta Fatih Sultan Mehmed, "acımasız ve zalim bir hükümdar" olarak tasvir edilir.[...] Romanda İstanbul'un [Osmanlı] Fatih Sultan Mehmed'in değil, [Türk] Kara Davut'un kahramanlıkları sayesinde fethedildiği gösterilmek istenir. Romanda Kara Davut'un Fatih'e tokat attığı [!] bir bölüm de vardır. Nizameddin Nazif'in 'Deli Deryalı' romanında da bu defa Kanunî Sultan Süleyman aşağılanır: Kanunî'nin 'her Osmanlı prensi gibi, mütereddî [soysuzlaşmış] ve şehvetperest' olduğu söylenir.

Görülüyor: Kemalist kanonik söylem, o kadar iyi işlemiştir ki, Osmanlı'yı bugün bile, bu söylemin 1930'lu yıllara ait kriterleriyle değersizleştirenlerin mevcudiyeti, bu işleyişin en somut kanıtıdır.

Kafa karışıklığı, evet, Osmanlı kötü Türk iyidir; geçmiş ve eski kötü, modern ve ulusal iyidir: Peki de meselâ geçmişte Türk mimarîsiyle inşa edilmiş 'cami', nasıl oluyor da, sadece 'eski' olduğu için ulusal sayılmıyordur? Burada da Afet İnan çözümü yürürlüktedir: Nasıl ki Moğollar değil de Cengiz Han Türkse, camiler de Türk, fakat ulusal değildir! Buyurun size Tarih Tezi!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Estetik Medeniyet ve 'Yeşil Sermaye'

Hilmi Yavuz 2012.05.16

'Muhafazakar sanat' kavramı, biliyorsunuz, tartışmalara yol açtı.

Ben, bu kavramın, daha açık seçik ve anlaşılabilir bir bağlama taşınmasını, bu bağlamın da İslam'ın bir estetik medeniyet ürettiğine ilişkin olması gerektiğini savundum. Dahası, bundan bir buçuk yıl kadar önce, daha ortada 'muhafazakar sanat'a ilişkin herhangi bir mesele yokken, konuyu 26 Kasım 2010'da Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde, Üniversitenin İlahiyat Fakültesi'nce 'İslam Medeniyeti Algısı Üzerine' düzenlenen uluslararası sempozyumda yaptığım 'açış konuşması'nda dilegetirmiştim. Ama Türkiye'de entelektüel konuların medya gündemine alınıp tartışılabilmesi, o konuların, ancak ve özellikle politik bir bağlama taşınması ile mümkün olduğundan, sadece bu 'açış konuşması'nda değil, daha sonra da değişik vesilelerle ve ısrarla vurgulamaya çalıştığım İslam'ın bir estetik medeniyet olduğuna ve bu medeniyetin yeniden üretilmesine dair yazılarım, eski deyişle söylemek gerekirse, bir 'ma'kes' bulmadı... Şaşırmadım, çünkü, Türkiye'de herhangi bir entelektüel meselenin, kamuoyunda 'ma'kes bulma'sının, onun ancak politize edilebilir olmasıyla mümkün olduğunu biliyordum... Niçin? Çünkü, Türk entelijensiyası, sağcısıyla solcuyla, liberaliyle muhafazakarıyla, bilinçdışında 'politik toplum'a koşullanmıştır. Entelektüelin, Türkiye'de herhangi bir meseleyi, Devlet'e ya da Hükümete, bir politik mesele olarak endekslemeden, zihnen temellük etmesi mümkün değildir.

Peki, bunun anlamı nedir? Bunun anlamı, Türk entelijensiyasının, zihnen henüz sivilleşmemiş olmasıdır. Türkiye'nin geçmişine, bugününe ve yarınına ilişkin olarak ortada duran ve sadece entelijensiyayı değil, genel olarak Türk halkını yakından ilgilendiren meseleleri, güncel siyasete ve o siyasetin arkasında duran teorik arkaplana bağlamadan idrak etmek, sivilleşmemiş olmanın apaçık kanıtıdır. Benim anladığım ve kullandığım anlamda zihinsel sivilleşme, meselelere, onları siyaset bağlamının dışında felsefî, tarihî, sosyolojik vb. bağlamlarıyla ele alarak, derinlemesine ve kuşatıcı bir yaklaşımı öngörüyor.

Şimdi asıl meselemize dönelim: Bakınız, 26 Kasım 2010'da Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nce düzenlenen 'İslam Medeniyeti Algısı' Sempozyumunda yaptığım konuşmanın bir bölümünde, bu meseleye nasıl temas etmişim. Alıntılıyorum:

'Soru şu: Camilerimizin bugünkü durumu, İslam'ın bir Estetik-Artistik Medeniyet olduğu olgusunun gözardı edilip geriye itildiğini, buna karşılık, onun sadece akaiden ibaret bir nasslar manzumesi olduğunsa öne çıkarılmakta olduğunu mu gösteriyor? Eğer öyleyse, camilerimizi, İslam medeniyetinin estetik simgeleri olarak yeniden ne zaman temellük edeceğiz? Dolayısıyla, baştaki soruya dönerek tekrar sorayım: İslam Medeniyetine nasıl sahip çıkacağız?-Ve elbette nasıl?

İslam estetiğinde görülen bu 'zevk hezimet'i, İslam Medeniyetine sahip çıkacak kendisi için bir sosyal sınıfın henüz oluşmamış olmasından dolayıdır. Avrupa'ya bakalım: Rönesans, elbette başka nedenlerle birlikte, ama

başat neden olarak başta İtalya'dakiler olmak üzere Katolik ticaret oligarşisinin, Hristiyan estetiğini yeniden üretmesi ve ona sahip çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Barok'un, özellikle de Hollanda Barok'unun, Protestan burjuvazi ile olan ilişkisi nasıl göz ardı edilebilir? Demek ki, her şeyden önce İslam Medeniyetine sahip çıkacak bir İslam burjuvazisinin, bir İslamî estetik bilinçle bu 'zevk hezimet'i'ne el koyması gerekiyor.'

Nihayet, evet nihayet, meselenin, benim ortaya koyduğum bağlamda ele alınması gerektiğini idrak edenler, geç de olsa, görünmeye başladı. Yeni Şafak gazetesinde [8 Mayıs, 2012], Özlem Albayrak, genel anlamda, henüz kendisi için bir sosyal sınıf bilinci taşımayan İslamî burjuvazinin sanatla ilişkisindeki olumsuzluklar üzerine tastamam şunları yazdı: 'Bunun sorumlusu [...] sanatçıyı geçim sıkıntısıyla baş başa bırakan yeşil sermayedir, o sanatçıya "boş işlerle" uğraştığını söyleyerek ya da imâ ederek, müstehzi gülümsemeler fırlatan ortak dindar algısıdır. Oysa, ekonomik gelişmişlikle kültür sanat alanındaki gelişmişlik doğru orantılı değilse, orada bir sorun vardır ve bu sorunun yolu dosdoğru "mücahit müteahhit"liğe ve benzeri oksimoronlara çıkmaktadır. Keşke bilselerdi...'

Evet, budur!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yahya Kemal ve Baudelaire: Bir metinlerarasılık örneği

Hilmi Yavuz 2012.09.12

Şiirde 'intihâl' ['çalıntı'] ile metinlerarasılık arasında bir ayırt edici sınır koymakta nasıl bir kriter söz konusu olmalı?

'Okuma Biçimleri'nde, bir şiirin yapısı ile bağlamı arasındaki fark üzerinde durmuş; Cahit Sıtkı Tarancı'nın 'Nedim'e Dair' şiiriyle Guillaume Apollinaire'in iki dizesi arasında kurduğu ilişkiyi çözümleyerek özdeşliğin 'yapı'da olduğunu, buna karşılık 'bağlam'ın farklı bir biçimde inşa edildiğini ortaya koyarak, bir 'intihâl'den söz edilemeyeceğini göstermiştim. 'Okuma Biçimleri'ndeki yazımı tekrarlamama gerek yok;-merak eden okurlarım olursa, o kitaptaki 'Yapı ve Bağlam' başlıklı yazıya bakabilirler...

Peki, ya hem yapı hem de bağlam konusunda bir özdeşlik söz konusuysa? Bu durumda, Cahit Sıtkı ile Apollinaire'in dizeleri arasındaki benzerliğe ilişkin kriterden yola çıkarak, bağlamın da aynı olduğu örnekler için 'intihâl' dememiz gerekecektir.

Oysa, bağlam özdeşliğinin de nüansları vardır: Bağlamın gizlenmişliği veya açıklanmışlığı! Burada, bağlamın gizlenmişliği veya açıklanmışlığı meselesinin de bir kriter teşkil edebileceğini göstermek istiyorum. Cahit Sıtkı ve Apollinaire örneğinde olduğu gibi, bağlam farklılığı bir kriter olabildiği gibi, bağlamın gizlenmişliği veya açıklanmışlığı da, bir dizenin 'intihâl' olup olmadığı konusunda bir ölçüt olabilir.

Örnek, Yahya Kemal'in 'Sessiz Gemi' şiiri... Yahya Kemal'in bu şiirinin Baudelaire'in Maxime de Camp'a ithaf ettiği 'Le Voyage' ['Yolculuk'] şiirinin bir bölümü [VIII. Bölüm] arasındaki ilişki. Yahya Kemal'in o çok bilinen,

'Artık demir almak günü gelmişse zamandan

Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan'

dizeleri ile Baudelaire'in,

'O Mort, vieux capitaine, il est temps! levons l'ancre'

['Ey Ölüm, yaşlı kaptan, vakit geldi! demir alalım']dizeleri arasındaki benzerliğin bir 'intihâl' sayılıp sayılmayacağı sorgulanabilir; ama ben bu yazımda bu benzerliğin, aynı bağlama gönderme yapıyor olmalarına rağmen, bağlamın gizlenmişliği ve açıklanmışlığı açısından 'intihâl' sayılmayacağını göstermek istiyorum.

Dikkat edilirse, Baudelaire'in dizelerinde 'yaşlı kaptan'ın Ölüm ve 'vakit geldi[ği] için 'demir al[mak] durumunda olan geminin 'yolculu[ğunun] ise nasıl bir yolculuk olduğu bellidir. Bir başka deyişle söylemek gerekirse, Baudelaire'in yaşlı kaptanla 'Ölüm' arasında kurduğu metaforik ilişki, daha başından itibaren, bu 'Yolculuk'un Ölüm'le ilgili bir yolculuk olduğunun bağlamsal olarak açıklanmışlığını gösterir. Baudelaire'de bu yolculuğa ilişkin bir belirsizlik [müphemiyet; ambiguity] yoktur.

Yahya Kemal'in 'Sessiz Gemi'sinin yolculuğunun nasıl bir yolculuk olduğu konusunda herhangi bir açıklık bulunmuyor. Bağlam, gizlenmiş, o yüzden de şiir, bağlamsal belirsizliği dolayısıyla, çoğul okumaya açık duruma gelmiştir. 'Sessiz Gemi'nin bir Ölüm yolculuğu oluşu, Baudelaire'de olduğu gibi açıkça verilmiş değildir; olsa olsa şiirdeki şiirsel işaretlerin böyle bir bağlamı imâ ettiği söylenebilir,- ama bu imâ, şiiri çoğul okumaya kapatmaz! Oysa, Baudelaire'in şiirinin o bölümünün çoğul okumayı mümkün kılmadığını görüyoruz - ki bu fark, aradaki ilişkinin 'intihâl' değil, metinlerarasılık ilişkisi olduğunu gösterir.!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hız. Peygamber'i aşağılayan filmin her iki dinde kutsal/profan ayrımı üzerine düşündürdükleri

Hilmi Yavuz 2012.09.19

2006 yılındaki karikatür krizinden sonra (Danimarka'da bir karikatüristin Hz. Peygamber'i aşağılayıcı bir karikatür çizmesinin ortaya çıkardığı kriz), Mısırlı bir kıpti provokatörün yaptığı söylenen 'Müslümanların Masumiyeti' filmi, yine büyük olaylara yol açtı: ABD'nin Libya Büyükelçisi öldürüldü; Libya'dan sonra Mısır'da ve Tunus'ta ABD'ye karşı gösteriler başladı.

Krizin, şiddete dönüşmesini onaylamak söz konusu değil elbet. Ne var ki Hz. Peygamber, bütün öteki peygamberler gibi, Müslümanlar için kutsaldır ve Kur'an, peygamberlerle alay edilmesini yasaklamıştır: En'am Sûresi'nin 10. ayeti, 'Ey Muhammed! And olsun ki, Senden önce de birçok peygamberler alaya alınmıştı, onlarla eğlenenleri, alaya aldıkları şey mahvetti' buyurur. Dolayısıyla, Müslümanlar, başta kendi peygamberleri olmak üzere, Kur'an'da adı geçen peygamberleri, Kur'an'ın bu apaçık buyruğu dolayısıyla, Kutsal'ın alanında konumlandırmışlar ve onlarla alay edilmesini küfr saymışlardır.

Daha önce de belirttim: Hristiyanlık Söz'e bağlı bir vahye dayanmadığı için, Kilise kutsalın alanını, günün koşullarına göre, dilediği biçimde düzenlemek yetkisine sahiptir. Hz. İsa'nın kutsalın alanından çıkarıldığına

ilişkin herhangi bir Sublimus Dei [Papalık kararı] söz konusu olmamıştır; -olması da elbette söz konusu değildir; ama Avrupa resim ve heykel sanatında İsa ve Meryem figürlerinin kullanılmasının, dolaylı yoldan da olsa bir tür De-sacralisation ('Kutsal'ın dışına çıkarma) işlevi gördüğü de göz ardı edilemez. Avrupa sanatının Kutsal'ı, deyiş yerindeyse, Kilise alanı ile sınırlamaya doğru yönlendirdiği bile söylenebilir. Pazar günü kiliseye gittiğinde İsa ve Meryem tasvirleri önünde diz çöküp haç çıkaran bir Hristiyan'ın, aynı tasvirleri bir müzede sergilenirken gördüğünde, haç çıkardığına tanık olmak mümkün değildir. Aykırı bir şey söyleyeceğim: Duchamp'ın, pisuvarı bir sanat objesi olarak sergilemesi, nasıl obje ile o objenin sergilendiği mekân arasındaki bağlamsal ilişkiye dayanıyorsa, burada da aynı durum geçerlidir: Hristiyanlıkta Kutsal da bağlamsallaştırılmıştır: İsa tasviri Kilise'de kutsal, Müze'de profan'dır; -tıpkı pisuvar'ın müze'de sanat objesi, tuvalette ise sıradan bir obje olması gibi...

Hristiyan kamuoyunun kendi kutsal/profan ayrımı konusunda koyduğu ölçütleri İslam'a taşıyarak Hz. Peygamber'i, aşağılayıcı bir karikatür konusu yapmasının Müslümanlar tarafından niçin kabul edilemez olduğunu vurgulamak gerekiyor. Bir Müslüman için Kutsal'ın alanı, belirli bir bağlamla (bir mekânla, mesela cami ile) sınırlanmış değildir. Müslümanlar, Hz. Peygamber'in adı, sadece camide ya da cami dışında ibadet ederken geçtiğinde, O'nu salat ve selamla anmazlar; cami dışında ya da ibadet eyleminin dışında da Hz. Peygamber'in mekân sınırlaması söz konusu olmaksızın, adının her geçtiği yerde, aynı biçimde salat ve selamla anarlar O'nu.

Batıların, bu konuda Müslümanlardan 'hoşgörü' beklemelerinin de, bir mantığı yoktur. 'Hoşgörü' gibi daha çok profan alana ilişkin beklentilerin, Müslümanların Kutsal'ına karşı girilen aşağılayıcı tavırlar için de yürürlükte olması gerektiği ileri sürülemez. Bir başka deyişle, 'dinsel hoşgörü', Kutsal'a yapılacak hakaretlerin görmezlikten gelinmesi anlamına gelmez. O yüzden de Hristiyanların, mesela, Hz. İsa'nın 'Jesus Christ Superstar' filminin konusu olmasına karşı gösterdikleri hoşgörü ile, Müslümanların Hz. Muhammed'in [sas] 'Müslümanların Masumiyeti' filmine karşı gösterdikleri sivil tepki mukayese edilemez.

Hz. Peygamber'in kutsallığı, onun nübüvveti ile ilişkilidir. Nübüvvet de Vahy'e mazhar olmak, Vahiy almış olmak anlamında Kutsal'ın alanına girer. İslam dini, Vahiy'le belirlenmiş olan Kutsal'ın alanının daraltılmasını ya da Kutsal'ın alanının bağlamsallaştırılmasını kabul edemez.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Sıfırcı Hoca' için

Hilmi Yavuz 2012.09.26

'Sıfırcı Hoca' Prof. Dr. Kurthan Fişek'in ölümü, onunla 'vicahen' ilk tanışmamızı ve o tanışmadan on yıl önce, aramızda 'gıyaben' cereyan eden bir polemiği hatırlattı...

Sevgili Kurthan, meş'um 12 Eylül darbesinden sonra Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden 1402 sayılı yasayla uzaklaştırılınca İstanbul'a gelmiş ve 'Gelişim' Yayınları'nda rahmetli Ercan Arıklı'nın yayımladığı 'Nokta' dergisinin yayın kuruluna danışman olmuştu. Kurthan'ı Ercan Arıklı'yla tanıştıranın Hıncal Uluç olduğunu

tahmin ediyorum. Zira önce Hıncal'ın yönettiği 'Erkekçe' dergisinde çalışmaya başlamıştı ve yine tahminen söylüyorum, Kurthan ve Hıncal, SBF'deki öğrencilik yıllarından beri tanıyor olmalıydılar.

Her neyse, 1983 ya da 1984 yılında, Gelişim Yayınları'nın Levent'teki binasındaki ilk karşılaşmamızda, kendisine, biraz da çekinerek, 1970'teki polemikimizi hatırlattım. 'Çekinerek' diyorum, zira Kurthan'ın on iki ya da on üç yıl önceki bir polemikğin hatırlatılmasını nasıl karşılayacağını kestiremiyordum. Kurthan'ın, mizah duygusu en üst derecede gelişmiş bir entelektüelin hoşgörölü tavrıyla, olayı gülererek hatırlayışı beni rahatlatmış. Şimdi, aynı rahatlıkla bu çok eğlenceli polemikğin arkaplanını anlatmak istiyorum.

Daha önce de bir başka vesileyle yazmıştım: Bu, Kurthan'ın, rahmetli Fethi Naci'nin, Gerçek Yayınevi'nde başlattığı '100 Soruda' dizisinden yayımlanan '100 Soruda Sosyalist Devlet' adlı bir kitabı üzerinden başlayan bir tartışmadır. Ben bu kitap üzerine 'Cumhuriyet'te oldukça ağır bir yazı yazmış, Kurthan'ı eleştirmiştim. Kurthan'ın yanıtı gecikmedi: O sırada Türkiye İşçi Partisi içinde '(Sadun) Aren- (Behice) Boran grubu' olarak bilinen, Mehmet Ali Aybar muhalifi grubun yayın organı 'Emek' dergisinde Kurthan'ın, derginin ortadaki iki sayfasını baştanbaşa kaplayan zehir zemberek bir yazısı çıktı. Kurthan, beni 'Aybarcılık'la suçluyor; eleştiride önesürdüğüm görüşlerin Mehmet Ali Aybar'ın düşüncelerinin bir 'karbon kopyası' olduğunu söylüyordu.

Kurthan'ın, eleştirilerime cevabı doğrusu beni iyice sinirlendirmişti. Gençtim o zamanlar; ben de oturup sıkı bir cevap döşendim ve yayımlanmak üzere 'Yeni Edebiyat' dergisini yöneten Doğan Hızlan'a verdim. Yazının başlığını görünce Doğan'ın o ünlü kahkahalarından birini attığını anımsıyorum. Başlık şuydu: " 'Eski Tüfekler'e Yeni 'Fişek'ler' " ! Başlıkta hem Aren ve Boran'ın, o bildik deyişle 'eski tüfekler' olduklarına; hem de Kurthan'ın soyadına ('Fişek') atıfta bulunularak, deyiş yerindeyse, bir 'tenasüp' yapılıyordu!

Yazı 'Yeni Edebiyat'ta, 1970 yılında ve o başlıkla yayımlandı. Kurthan'ın bana tekrar bir cevap verip vermediğini hatırlamıyorum.

Ama sevgili Kurthan'ı, Gelişim Yayınları'nın koridorlarında o uzun boyuyla dolaşırken, arkamdan ve davudî sesiyle 'eski Aybarcılara yeni barcılar' diye gülererek seslendiğini hiç unutmuyorum! Öcünü almıştı!

Mekânı cennet olsun!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)